

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต *
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว *

ปริญญาภิพนธ์

ของ

พวงร้อย กล่อมเอียง

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๖

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิต ได้พิจารณาปริญญาโทฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิทยาลัยวิชาการศึกษาได้

(อ.สุภาวดี สุขสวัสดิ์) ประธาน
(อ.ดร.สุเมธ) กรรมการ

ประกาศคุณประการ

ปรีณยานิพนธ์เรื่องนี้ สำเร็จลงได้ด้วยการแนะนำช่วยเหลือเป็นอย่างดี จาก
คณะอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ชจร สุขพานิช และอาจารย์
คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ซึ่งเป็นทั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา และเป็นผู้ที่ให้
กำลังใจและความรู้แก่ผู้เขียนโดยตลอดมา จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

อนึ่งผู้เขียนขอขอบคุณ คุณจิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ ซึ่งได้ช่วยเหลือการ
เขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคุณปริศนา ศิรินาม ซึ่งได้ให้กำลังใจแก่ผู้เขียน
ตลอดมา ตลอดจนเจ้าหน้าที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติท่าवासูกกรี
ที่ให้ความสะดวกในการค้นคว้าเอกสาร และหนังสือต่าง ๆ ที่ใช้เป็นหลักฐานด้วยดี

พวงร้อย กล่อมเอียง

สารบัญ

บทที่

หน้า

หน้า

๑	ปัญหาชาวจีนในประเทศไทยก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑
๑.๑	ชาวจีนในประเทศไทยก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕	๔
๑.๒	ปัญหาชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ ๕	๑๒
๑.๒๑	ปัญหาทาง เศรษฐกิจ	๑๒
๑.๒๒	ปัญหาทางการเมือง	๑๕
ก.	การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับฮั้งฮี้	๑๖
ข.	การเข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศ	๒๐
ค.	การพยายามที่จะตั้งเป็นสโมสรการค้า	๒๕
ง.	การนัดหยุดงานในกรุงเทพฯ	๒๘
๑.๒๓	นโยบายการปกครองและการควบคุมชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ ๕	๒๘
๑.๓	ปัญหาจำนวนชาวจีนที่เข้ามาในพระราชอาณาเขต	๓๒
๑.๓๑	จำนวนชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๓๔
๒	ปัญหาชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางเศรษฐกิจ	๓๘
๒.๑	ปัญหาในการที่ชาวจีนเข้ามามีบทบาทในอาชีพต่าง ๆ ในประเทศไทย	๓๘
๒.๒	วิธีแก้ปัญหาทาง เศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๔๔
๒.๒๑	การเขียนบทพระราชนิพนธ์ปลุกใจชาวไทย	๔๔
๒.๒๒	พระบรมราโชบายที่ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลไปจัดทำ	๔๕
๒.๒๓	การสนับสนุนให้คนไทยทำการค้า	๕๒
๒.๒๔	การจัดตั้งสภาเผยแพร่การพาณิชย์และกระทรวงการพาณิชย์	๕๐

- ๒.๒๕ การจัดงานแสดงศิลปกรรมและพาณิชยกรรม ๒๕
- ๒.๒๖ การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการค้า ๒๘

๓	ปัญหาชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางการเมือง ระยะแรก พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๖	๓๓
๓.๑	การนั้คหุ่รงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓	๓๓
	๓.๑๑ สาเหตุ	๓๓
	๓.๑๒ การดำเนินการนั้คหุ่รงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ ๑	๔๑
	๓.๑๓ วิธีแก้ไข้ปัญหาเฉพาะหน้าของรัฐบาลไทย	๕๐
๓	๓.๑๔ ผลสะท้อนที่่เกิดขึ้นในระยะหลัง	๕๑
๓.๒	เหตุการณั้และผลสะท้อนจากการปฏิวัติในประเทศจีน	๕๓
	๓.๒๑ อิทธิพลของการปฏิวัติในประเทศจีนที่มีต่อหนังสือพิมพ์จีนในไทย	๑๐๒
	๓.๒๒ ท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อการปฏิวัติในประเทศจีน	๑๐๕
	๓.๒๓ ปฏิกริยาของชาวจีนในประเทศไทยที่มีต่อการปฏิวัติจีน	๑๑๓
	ก. การเรียไ้ไร	๑๑๕
	ข. การเรียไ้กรองในการจัดตั้งสโมสรการค้าและสถานกงสุล	๑๒๕
	ค. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์จีนในไทยที่มีต่อการตั้งสถานกงสุล	๑๔๓
	ง. ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในการทำสัญญาทางไมตรีกับประเทศจีน	๑๔๓
	จ. บทบาทของโรงเรียนจีนที่มีต่อการปฏิวัติจีน	๑๕๓
	ฉ. การแทรกแซงของรัฐบาลจีนสมัยยวนซีไ้	๑๖๒
	๓.๒๔ สถานการณ์ของประเทศไทยไ้เคียงหลังจากการปฏิวัติจีน	๑๖๓
๓.๓	นโยบายของรัฐบาลไทยที่่เกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้	๑๖๔

๔	ปัญหาชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางการเมืองระยะที่ ๒ พ.ช. ๒๔๕๗ - ๒๔๖๑	๑๙๕
๔.๑	สถานการณ์ในประเทศจีนตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๑๒ - ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๖๑)	๑๙๕
๔.๒	พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีต่อสถานการณ์ในประเทศจีน	๑๙๗
๔.๓	สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างจีนและญี่ปุ่นในระบอบสงครามโลกครั้งที่ ๑	๑๙๘
๔.๔	ปฏิกริยาของชาวจีนในประเทศไทยที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น	๑๘๑ ✕
	๔.๔๑ บทบาทของหนังสือพิมพ์จีน	๑๘๑ ✕
	๔.๔๒ การดำเนินการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนในประเทศไทย	๑๘๗
	๔.๔๓ บทบาทของสมาคมและสโมสรจีน	๑๘๕
๔.๕	การแทรกแซงของรัฐบาลจีน	๑๘๗
๔.๖	ปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนจีน	๒๐๑
	๔.๖๑ ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับโรงเรียนจีน	๒๐๒
	๔.๖๒ พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีต่อการศึกษา ของชาวจีนในประเทศไทย	๒๐๘
	๔.๖๓ บทบาทของโรงเรียนจีน	๒๑๒
๔.๗	นโยบายของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้	๒๑๔
๕	ปัญหาชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางการเมือง ระยะที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๘	๒๑๕
๕.๑	สถานการณ์ในประเทศจีนตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๑๘ - ๑๙๒๕ (พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๘)	๒๒๗
๕.๒	ปฏิกริยาของชาวจีนในประเทศไทยที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น	๒๓๑
	๕.๒๑ การดำเนินการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนในไทย ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๒	๒๓๑
	ก. การบอยคอตในกรุงเทพฯ	๒๓๑
	ข. การบอยคอตในต่างจังหวัด	๒๓๘

ค. บทบาทของกงสุลญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ

๒๘๗

ง. บทบาทของสมาคมจีน

๒๘๐

จ. บทบาทของโรงเรียนจีน

๒๘๕

๕.๓ ปฏิกริยาของชาวจีนในไทยที่มีต่อการจัดตั้งรัฐบาลสาธารณรัฐจีนครั้งที่ ๒
ของ ดร.ซุนยัตเซ็น

๒๗๖

๕.๔ การนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๔

๒๗๐

๕.๔๑ บทบาทของราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ

๒๗๔

๕.๔๒ บทบาทของหนังสือพิมพ์จีน

๒๘๒

๕.๔๓ บทบาทของโรงเรียนจีน

๓๐๘

๕.๔๔ บทบาทของสมาคมจีน

๓๐๗

๕.๔๕ การควบคุมของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้

๓๐๘

๖ ปัญหาการปกครองชาวจีนในพระราชอาณาจักร

๓๑๕

๖.๑ ปัญหาอั้งยี่

๓๑๕

๖.๑๑ อั้งยี่ในกรุงเทพฯ

๓๑๕

๖.๑๒ อั้งยี่ในต่างจังหวัด

๓๑๔

๖.๑๓ ปัญหาการที่ชาวจีนเข้าเป็นอั้งยี่

๓๒๑

๖.๑๔ อั้งยี่ในสายตาของรัฐบาลไทย

๓๒๕

๖.๑๕ นโยบายการควบคุมอั้งยี่

๓๒๔

๖.๒ ปัญหาการเก็บเงินค่าราชการจากชาวจีนและการเกณฑ์ทหาร

๓๓๖

๖.๓ ผลกระทบกระเทือนระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ที่มีต่อชาวจีนทางภาคใต้

๓๓๗

๖.๓๑ การจัดการแก้ไขของรัฐบาลไทย

๓๓๘

บทสรุป

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

บทคัดย่อ

บทนำ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศก่อให้เกิดปัญหาหลายประการเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศ โดยเฉพาะระยะนี้ชาวจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น เช่น เข้ามาเป็นทั้งนายทุน และกรรมกรในการทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ของประเทศไทย ความต้องการกรรมกรจีนในเหมืองแร่ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้การที่ ดร. ชุนยัค เซ็น ทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองของประเทศจีนให้เป็นแบบสาธารณรัฐ มีผลกระทบกระเทือนโดยตรงต่อประเทศไทยโดยทำให้บรรดาชาวจีนในประเทศไทยเริ่มมีความรู้สึกชาตินิยมและมีความผูกพันกับเมืองแม่มากยิ่งขึ้น ดังกับให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนขบวนการปฏิวัติของ ดร. ชุนยัค เซ็น ทั้งอย่างเปิดเผยและอย่างลับ ๆ โดยการให้โรงเรียนจีนเป็นเครื่องมือบ้าง (โรงเรียนจีนได้เริ่มทำการสอนอย่างจริงจังตั้งแต่ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) หรือโดยการให้สมาคม เป็นแหล่งดำเนินงานขง

รัฐบาลไทยในสมัยนั้นพยายามดำเนินการต่อต้านแต่มิได้ปรากฏชัดเจนจนชาวจีนรู้สึกตัวอันอาจจะเกิดเป็นปัญหาร้ายแรงต่อไปได้ การออกพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. ๒๔๕๖ พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ และพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ ว่าเป็นการป้องกันมิให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมมากขึ้น เพราะถ้ารัฐบาลไม่หาทางแก้ปัญหาตั้งแต่ระยะต้น ๆ อาจจะทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างคนจีนและคนไทยขึ้นได้ ถ้าเป็นถึงขั้นนั้นแล้วความพยายามของรัฐบาลไทยในการสร้างความผสมกลมกลืน (assimilation) ก็จะล้มเหลวในที่สุด

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่า พระบรมราชโองบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีสิ่งที่น่าสนใจหลายประการ โดยเฉพาะปฏิกิริยาจากชาวจีนในไทยอันสืบเนื่องมาจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศจีน เช่น การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นทั้ง ๒ ครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ และ พ.ศ. ๒๔๖๒ รวมทั้งการนัดหยุดงานของชาวจีนในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ สมควรที่จะได้นำมาเผยแพร่ให้เห็นถึงการดำเนินงานของชาวจีนในไทยและการจัดการของรัฐบาลไทยในระยะนั้น

ข้อมูลที่ใช้ศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary Sources) เป็นหลัก
แต่ขณะเดียวกันก็ใช้ข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นสอง (Secondary Sources)ควบคู่กันไปด้วย

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญคือ

๑. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
๒. หอสมุดแห่งชาติ
๓. หอสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
๔. แหล่งอื่น ๆ เช่น หอสมุดสยามสมาคม หอสมุดกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ฯลฯ

สำหรับเอกสารนั้นจะใช้เอกสารดังนี้.-

๑. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary Sources) ได้แก่
 - ๑.๑ พระราชหัตถ์เลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
 - ๑.๒ บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
 - ๑.๓ บันทึกรายงานการประชุมคณะเสนาบดี
 - ๑.๔ พระราชกิจจานุเบกษา และหมายประกาศต่าง ๆ ในสมัยนั้น
 - ๑.๕ เอกสารโต้ตอบในทางราชการ
๒. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นสอง (Secondary Sources) ได้แก่
 - ๒.๑ หนังสือต่าง ๆ เช่น ประวัติบุคคลสำคัญ, หนังสือที่แต่งขึ้นในสมัยนั้น
และรายงานการค้นคว้าเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย และชาวต่างประเทศ ฯลฯ
 - ๒.๒ หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น กรุงเทพเดลิเมล์, สยามออฟเซิร์ฟเวอร์,
จีนโนสยามวารศัพท์ และหนังสือพิมพ์ไทย ฯลฯ

หน้า ๖ / ๓๑ / ๓๑ / ๓๑

บทที่ ๑

ปัญหาชาวจีนในประเทศไทยก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชาวจีนในประเทศไทยก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕

จีนกับไทยมีการติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ถ้านับย้อนหลังไปอาจกล่าวได้ว่ามีการติดต่อกับชาวยุโรปตั้งแต่สมัยสุโขทัย อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยในสมัยสุโขทัย จนกระทั่งสมัยอยุธยาซึ่งได้มีการติดต่อกับประเทศจีนอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะได้รับความอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์และขุนนางไทยซึ่งมีความต้องการสินค้าที่มาจากประเทศจีน^๒

เมื่อไทยได้มีการซื้อขายกับจีนมากขึ้น ทางรัฐบาลไทยก็ต้องอาศัยชาวจีนในการติดต่อ ทั้งนี้ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง เมื่อทรงตั้งกรมพระคลังสินค้าขึ้นมาชาวจีนจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในการค้าของรัฐบาลโดยมาเป็นเจ้าพนักงานในกรมพระคลังสินค้า ผู้คิดบัญชีรับส่งสินค้า และลูกเรือในสำเภาทลวง^๓ สินค้าของทลวงนั้นส่งไปต่างประเทศโดยเรือสำเภาจีน

^๑ ประชุมพงศาวดาร ภาค ๓ หน้า ๓๗

^๒ G. William Skinner, Leadership and Power in Chinese Community of Thailand, p.๑๑

^๓ Ibid, p.๓

หรือเรือสำเภาของไทย แต่จีนเป็นกัปตัน คนหน และกลาสี^๑ จากการที่เราเอาชาวจีน มาเป็นเจ้าพนักงานในเรือสำเภาทลวงนี้เองจึงปรากฏหลักฐานในกฎหมายสมัยอยุธยา กล่าวถึงพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนในชื่อเจ้าพนักงานเป็นภาษาจีน เช่น จุนจู เป็น นายสำเภา คนหน เป็นคนคู่ต่าง ลูตา คุมบาญซีใหญ่ ปันจู ซอมแปลงสำเภา

ชาวจีนที่มาตั้งหลักฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยา นอกจากจะเป็นพ่อค้าแล้ว ยังมี ชาวจีนบางคนเข้ารับราชการเป็นขุนนางไทย บางคนก็เป็น ศิลปิน บางคนก็ประกอบ อาชีพทางเกษตรกรรม เช่น ทำสวนปลูกผัก และเลี้ยงหมู ตลอดจนรับจ้างเป็นกรรมกร ในกิจการต่าง ๆ ด้วย^๒

ในสมัยอยุธยา^๓ ชาวจีนที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยในระยะแรก ๆ คงตั้ง บ้านเรือนอยู่ในที่ซึ่งทางรัฐบาลไทยจัดให้เป็นพิเศษภายนอกกำแพงเมืองเหมือนชาวต่างประเทศชาติอื่น ๆ ภายหลังเมื่อใดสตรีไทยเป็นภรรยาจึงโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน อยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั่วไป แม้อยู่ในกำแพงนคร ดังปรากฏในตำนานกรุงเก่า ตอนที่ว่าด้วย แผนที่ยุทธศาสตร์อยุธยาซึ่งระบุถึงอาชีพและยานชาวจีนภายในกำแพงพระนครว่า

".....ยานชนมจีน ทำขนมเป็ยใหญ่ถุนอชขาย ๑ ยานบ้านวัดน้อยประคูนจีน ขายปรอททองเหลืองเคลือบ ๑ ยานในโกเจิงสะพานประคูนจีนไป เจิงสะพานในโกเป็นยานจีบอยู่ตักทั้งสองฟากถนนหลวง นั่งรานขายของ สรรพเครื่องสำเภา ไหม แพร ทองขาว ทองเหลือง ถ้วย โถ ชาม เครื่องสำเภาครบ มีตลาดขายสุกร ปลา ของสดเขาเข็น อยู่ในยาน ในโก ๑ ยานสามมา แดเจิงสะพานในโกตะวันออกไปถึงหัวสาระภา

^๑ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เจ้าชีวิต หน้า ๔๕

^๒ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๒๓๕

^๓ G. William Skinner, Leadership and Power in Chinese Community of Thailand, p. ๓

มุกรุง เพชรหานคร จีนทำเครื่องเงินอับ และขนม ทำโต๊ะ เคียง และถึง....."

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่าในสมัยอยุธยา ชาวจีนได้ก่อกองกำลังในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๙๙ ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศเสด็จขึ้นไปจับช้างที่ลพบุรี นายโกได้นำชาวจีนประมาณ ๓๐๐ คน เข้าปล้นพระราชวังหลวงที่อยุธยา แต่ไม่สำเร็จ หลังจากนั้นชาวจีนก็มีใ้ก่อกองกำลังขึ้นอีก จนกระทั่งปลายสมัยอยุธยาซึ่งเป็นระยะที่ใกล้จะเสียกรุงให้แก่พม่า ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้มีส่วนร่วมสู้รบในการป้องกันรักษากรุง ชาวจีนทำการรบอย่างแข็งขัน โดยตั้งค่ายสู้รบพม่าอยู่ที่คลองสวนพลูซึ่งกว่าพม่าจะตีค่ายจีนเข้าต้องใช้เวลาถึง ๕ วัน ขณะที่ทางกรุงกำลังเกิดจลาจลจนวายในระยะเวลาที่พม่ากำลังโจมตีนั้น ปรากฏว่าชาวจีนซึ่งหนีพม่าจากค่ายคลองสวนพลูประมาณ ๔๐๐ คน ได้พากันไปที่พระพุทธรบาทจำลอง เมืองสระบุรี เก็บของสิ่งมีค่าตลอดจนลอกเอาเงินคาคบั้นและทอง หุ้มพระมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรบาทจำลอง ไปเสียทั้งสิ้น

ในสมัยกรุงธนบุรี เหตุที่พระเจ้ากรุงธนบุรีสามารถกู้เอกราชคืนมาได้อย่างรวดเร็ว สาเหตุหนึ่งก็คือการได้รับความร่วมมือจากชาวจีนที่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทยขณะนั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพระองค์สืบเชื้อสายมาจากชาวจีน ชาวจีนในสมัยนั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระเจ้ากรุงธนบุรีเช่นเดียวกับคนไทย จากการที่ข้าราชการพลเรือนไทยจีนได้รับพระราชทานชาวสาร เสมอคนละถึง ๔ แสดงว่าชาวจีนในสมัยนั้นได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมกับพลเมืองไทยคนหนึ่ง

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนเริ่มมีบทบาทมากขึ้นเนื่องจากชาวจีนได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ชาวจีนบสงพวกลงไปทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ บางพวกติดคอกค้าขายทั้งภายในและภายนอกประเทศตลอดจนเปิดร้านค้าสินค้านานาชนิด ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ชาวจีนเริ่มจ้างงานเกี่ยวกับการค้ำน้ำตาล โรงงานผลิตน้ำตาล

๑ พระยาโบราณราชธานินทร์ ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๓ เรื่องกรุงเก่า หน้า ๒๐๗
๒ พันจันทนุมาศ (เจิม) ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๔ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หน้า ๔
๓ กุ. หน้า ๓๑๒ - ๓๑๓
๔ พันจันทนุมาศ (เจิม) ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๕ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี

ในกรุงสยามสมัยนั้นเป็นของชาวจีนเกือบทั้งหมด หรือไม่มีคนจีนเป็นผู้ดำเนินงาน
 สิ่งสำคัญยิ่งในสมัยนี้ คือการเริ่มใช้ระบบผูกขาดภาษีอากรซึ่งได้นำแบบอย่างมาจาก
 ประเทศจีน ชาวจีนได้นำเข้ามาใช้ในการประมูลผูกขาดอากรสุราและอากรการพนันจาก
 รัฐบาลไทย ตั้งแต่สมัยตอนปลายอยุธยา ปรากฏว่ามีชาวจีนเป็นจำนวนมากได้รับตำแหน่ง
 ราชการโดยเป็นผู้ผูกขาดภาษี ผู้สืบเชื้อสายชาวจีนคนหนึ่งได้เป็นถึงเจ้าเมืองสงขลา
 นอกจากนี้ยังมีเจ้าเมืองระนอง (จีนคอซู่เจียง) ได้เป็นนายอากรดีบุก มีบรรดาศักดิ์เป็น
 หลวงรัตนเศรษฐี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชาวจีนมีความชำนาญในค่านนี้ และฐานะทาง
 เศรษฐกิจของจีนซึ่งมั่นคงกว่าชาวไทย

รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดระบบการเก็บภาษีใหม่
 ทำให้ผลประโยชน์ของประเทศสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในสมัยรัชกาลที่ ๒ รัฐบาลเก็บภาษีได้
 เพียง ๒,๒๖๐,๐๐๐ บาท แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เก็บได้ถึง ๒๕ ล้านบาท การที่รายได้
 ของประเทศสูงขึ้นหลายเท่าตัวนั้น สาเหตุอันหนึ่งย่อมเกิดจากผลสำเร็จในวิธีการเก็บภาษีอากร
 ของเจ้าพนักงานอากรในสมัยนั้น มีชาวจีนที่เป็นนายอากรได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางไทย
 หลายคน เช่น จีนเล้าแซเป็นขุนวิเศษภักดี รับทำภาษีปลา จีนมีเป็นหมื่นมจรสวานิช รับทำ
 ภาษีน้ำตาลกรวด

๑ นิจ ทองโสภิต แผ่นดินพระนั่งเกล้า (แปลจาก Siam Under Rama III by
 Walter F. Vella) หน้า ๕๐

๒ อ. หน้า ๕๓

๓ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ อธิบายตำนานภาษีอากร หน้า ๒๕๐

๔ นิจ ทองโสภิต ล.ค. หน้า ๕๑ - ๕๒

๕ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๐ (ตำนานเมืองระนอง) หน้า ๒๒๒

๖ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
 รัชกาลที่ ๒ หน้า ๒๕๐

๗ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ลัทธิธรรมเนียมภาค ๑๖ หน้า ๒๑

๘ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ล.ค.

การที่รัฐบาลไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนำชาวจีนเข้ามา
รับราชการเป็นขุนนางไทยนั้นนอกจากจะเป็นผลดีทางเศรษฐกิจแก่รัฐบาลไทยแล้ว นับว่า
เป็นการเริ่มใช้นโยบายผสมกลมกลืน (Assimilatic) ในระยะต้น เพราะชาวจีน
ในระยะนี้ไม่ได้สนใจเรื่องราวอย่างอื่นเลยนอกจากเรื่องเศรษฐกิจ ในระยะชั่วอายุคน
หรือสองชั่วอายุของชาวจีนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมของตนไว้ แต่เมื่อมีการแต่งงาน
กับผู้หญิงไทยเพราะมีผู้หญิงจีนอพยพเข้ามาน้อยมาก จึงมีผลทำให้ผู้สืบเชื้อสายชาวจีน
เหล่านั้นรับเอาวัฒนธรรมไทยและเป็นคนไทยไปหมด

ในกรณีนี้จะเห็นตัวอย่างได้จากตระกูล ณ ระนอง ซึ่งรับราชการในสมัยรัชกาลที่ ๓
โดยหลวงรัตนเศรษฐี (จีนคอซู่เจียง) เป็นเจ้าเมืองระนองในสมัยรัชกาลที่ ๔ ในสมัยรัชกาล
ที่ ๕ พ่อค้าจีน ซึ่งอยู่ที่สิงคโปร์ต่อมาได้เป็นกงสุลไทยประจำสิงคโปร์คือ จินตันกิมเจง ได้
รับแต่งตั้งเป็นพระยาอัญญาศตทิศรักษา ต่อมาได้เป็นพระยาอนุกุลสยามกิจ นอกจากนี้เมื่อ
เปลี่ยนการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ตได้มีสมุหเทศาภิบาลเป็นชาวจีนที่เกิด
ในประเทศไทย คือพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งท่านผู้นี้มีมารดา
เป็นคนไทย และถึงแม้ว่าจะเคยไปศึกษาต่างประเทศจีนถึง ๒ - ๓ ปีก็ตามท่านก็มีความจงรักภักดี
ต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็น
จำนวนมาก เพราะชาวจีนได้รับความอดหยากจากภัยธรรมชาติ ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพ
ออกนอกประเทศในระยะนี้ส่วนมากเป็นชาวจีนทางตอนใต้ซึ่งได้รับความกระทบกระเทือนจาก
สงครามฝิ่น และฝ่ยตะวันตกก็พยายามที่จะเปิดท่าเรือในประเทศจีนทางใต้รวมทั้งความทุกข์ยาก

^๑ นิจ-ทองโสภิต ล.ค. หน้า ๕๑

^๒ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ราชานุกาภ สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๑๓

^๓ พ.

^๔ นิจ ทองโสภิต ล.ค. หน้า ๕๐

ที่เกิดขึ้น จากการทำชาวจีนตอนใต้สมัคร เขาเป็นพวกกบฏไต้เผิงเพื่อต่อต้านราชวงศ์แมนจู เป็นจำนวนมาก เมื่อปราชัยครอบครัวของพวกเขาถูกต้องเผชิญกับการจองจำโทษอย่างหนัก ที่นั่นได้กลังเรือออกนอกประเทศไป^๑

จากการที่ชาวจีนได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น รวมทั้งการที่รัชกาลที่ ๓ ได้จัดระบบเศรษฐกิจใหม่โดยให้มีการประมูลภาษีอากร ปรากฏว่ามีชาวจีนเป็นนายภาษีอากรเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชาวจีนมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจมากขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะนี้ชาวจีนที่เข้ามาหากินในเมืองไทยคิดผินกันมาตั้งแต่อยู่เมืองจีนจึงได้เอาผืนเข้ามาสูบกั้นแพรหลาย ทำให้ชาวไทยคิดผินกันมากขึ้นแม้กระทั่งชนชั้นผู้ดีที่เป็นเจ้าและขุนนางก็พากันสูบดิน ในเมืองไทยมีกฎหมายห้ามมาแต่ก่อนแล้วมิให้ใครสูบดินหรือขุดดินขายดินตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ เมื่อปรากฏว่ามีคนสูบดินกันแพรหลายเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงให้ตรวจจับดินอย่างกวัดขันยิ่งขึ้น พวกที่คิดผินก็ต้องลอบหาซื้อดินสูบเป็นเหตุให้ผืนมีราคาแพงและผู้ชายได้กำไรงามจึงมีพวกจีนคิดค้าผืน กวดยการตั้งเป็นสมาคมลับอั้งยี่^๒

จากสาเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วทำให้เกิดสมาคมลับ ที่เรียกกันว่า "อั้งยี่" หรือ "ตัวเหี้ย" ซึ่งเดิมเกิดขึ้นในประเทศจีนก่อนเรียกว่าสมาคม เทียนตี้เทียนหวย รวบรวมกำลังกันเพื่อจะกำจัดราชวงศ์แมนจูและโค่นแพรหลายเข้ามาในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่ได้เปลี่ยนวัตถุประสงค์ไปเป็นอย่างอื่น ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องที่จะกำจัดราชวงศ์แมนจู

เกี่ยวกับอั้งยี่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้ บางครั้งมีสาเหตุมาจากการค้าผืนทำให้เกิดการปราบปรามอั้งยี่หลายครั้งหลายคราว เช่น ในปี พ.ศ. ๒๓๔๔ เกิดอั้งยี่ในแขวงจังหวัดนครชัยศรี และสมุทรสาคร แต่ปราบได้โดยไม่ต้องรบพุ่ง ครั้นต่อมาอีก ๒ ปีคือในปี

^๑ กมล จันทรสาร อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล (เรียบเรียงจาก The Oversea Chinese by Louis Mitchison) หน้า ๑๕

^๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ มีพระราชกำหนดห้ามสูบและซื้อขายผืน คุรายนละเอียดได้จาก พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลราชานุภาพ หน้า ๓๕๐ - ๓๕๓

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลราชานุภาพ นิทานโบราณคดี หน้า ๓๖๓

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลราชานุภาพ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ หน้า ๒๗๕

^๕ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓

ว.ศ. ๒๓๘๗ พวกอั้งยี่ตั้งของชายฉันท่าสมรมชายทะเล ตำบลแสมดำ ในระหว่างปากแม่น้ำบางปะกงกับแขวงจังหวัดสมุทรปราการ และต่อสู้เจ้าพนักงานจับฉันท่าของไทกรมทหารปากน้ำไปปราบยิงพวกอั้งยี่ตายไปหลายคน จับตัวหัวหน้าไค้อยี่ถึงสองครั้งหนึ่ง ต่อมาอีก ๓ ปีในปี พ.ศ. ๒๓๙๐ พวกอั้งยี่ตั้งของชายฉันท่าที่ตำบลคึกฤกษ์ แขวงเมืองสมุทรสาคร ครั้งนี้พวกอั้งยี่มีพรรคพวกมากกว่าแต่ก่อนพระยามหาเทพ (ป่วน) ซึ่งเป็นหัวหน้าพนักงานจับฉันท่าออกไปจับเองถูกพวกอั้งยี่ยิงตาย จึงโปรดให้สมเด็จพระบรมมหาปรีชาญาณเมื่อครั้งยังเป็นเจ้าพระยาคลังคุมกำลังไปปราบ ฆ่าพวกอั้งยี่ตายประมาณ ๔๐๐ คนและจับตัวหัวหน้าไค้อยี่ส่งไป

ในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ ซึ่งเป็นปีแรกที่รัชกาลที่ ๓ ขึ้นครองราชย์ ใค้มีกฎเกณฑ์กำเรบของพวกอั้งยี่ขึ้นที่บ้านบางกะจะฉันท่าเป็นการวิวาทระหว่างจีนฮกเกี้ยนกับจีนแต้จิ๋ว พวกจีนแต้จิ๋วเป็นพวกโรงงานทำน้ำมันถั่วจึงมีสมัครพรรคพวกมากถึง ๗๐๐ - ๘๐๐ คน ส่วนจีนฮกเกี้ยนนั้นเป็นพวกของพระยาสุนทรเสรมธุ เรื่องราวลูกกลามใหญ่โตถึงขนาดพวกจีนแต้จิ๋วยกพวกไปตีบ้านพระยาสุนทรเสรมธุ จนพระยาฉันท่าของไทพระยาญกกระบัตรคุมไพร่ออกมาจัดการปราบปรามจึงสงบลง

ในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ ก็เกิดอั้งยี่ขึ้นที่ฉะเชิงเทราระยะเวลาห่างจากอั้งยี่ที่คึกฤกษ์สมุทรสาครไม่ถึงเดือน สาเหตุเกิดจากการวิวาทระหว่างพวกฉันท่าด้วยกันแต่ลูกกลามใหญ่โตถึงขั้นกบฏ เพราะพวกอั้งยี่ไปฆ่าพระยาวิเศษคือชัยสุวรรณราชกรตายและเข้ายึดป้อมเมืองฉะเชิงเทราไว้เป็นที่มั่นได้ รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดให้สมเด็จพระบรมมหาปรีชาญาณยกพลจากเมืองสมุทรสาครไปปราบจึงสงบลง แต่ปรากฏว่ากวจะปราบไค้สงบราบคาบพวกอั้งยี่เองก็ถูกนายทัพนายกองไทยฆ่าเสียมาก พวกชาวบ้านที่หนีตัวหนีอยู่ในป่ารวา

๑ เจ้าพระยาพิภกรวงศ์ ล.ค. หน้า ๔๕ - ๕๐
 ๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าพระยาสุรสีห์ราชอนุภาพ นิทานโบราณคดี หน้า ๒๖๔
 ๓ เจ้าพระยาพิภกรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓
เล่ม ๑ หน้า ๑๑ - ๑๒
 ๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าพระยาสุรสีห์ราชอนุภาพ ล.ค. หน้า ๒๖๕

ตัวเหี้ยแพ้วแล้วก็พากันออกมา ด้วยความโกรธแค้นเมื่อพบชาวจีนที่โคกฆ่าเสียสิ้นไม่ว่าจะเป็น
จีนตัวเหี้ยหรือมีโซตัวเหี้ย ดังนั้นจึงปรากฏว่ามีพวกจีนตายกว่า ๓๐๐๐ คน พวกที่เป็น
ตัวนายถูกประหารชีวิตแต่พวกที่เป็นลูกน้องให้สักแถมเป็นอักษรจีนอักษรไทยว่า "พวกตัวเหี้ย
ปลอญไป"^๑

ต่อมาในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังที่ทางราชการ
ไทยทำสนธิสัญญากับต่างประเทศอย่างเป็นทางการแล้ว สภาพเศรษฐกิจการค้าในประเทศไทย
โคจรเวียนขึ้นอย่างรวดเร็วจึงมีโรงจักรสีข้าว โรงเจดอยไม้ ตลอดจนมีการขนส่งสินค้าทางทะเล
จึงต้องการแรงงานกรรมกรมากขึ้น เป็นเหตุให้บรรดาคนจีนที่มณฑลพายัพคิดหาผลประโยชน์
ด้วยการตั้งตัวเป็นคนกลางรับเอาชาวจีนเข้ามาเป็นกรรมกรโดยวิธีออกทุนให้ก่อนแล้วหักเงิน
ค่าแรงที่เหลือ จีนผู้ทำกินโดยวิธีนี้เรียกกันในสมัยนั้นว่า "เจ้าเก" จีนเจ้าเกเหล่านี้แต่ละคน
ก็พยายามชักชวนจีนใหม่เข้ามาเป็นคนในอาภัพของตน จึงเกิดการแข่งขันแย่งชิงตัวจีนใหม่กัน
ตลอดจนแข่งขันแย่งชิงกันทำงานให้ลูกน้องของตนทำ เป็นเหตุให้จีนเจ้าเกเหล่านี้ก็ควรวรรณ
สมัครพรรคพวกตั้งเป็นสมาคมลับฮั้งฮี้ขึ้นเพื่อการดำเนินการดังกล่าว และในระยะนี้เนื่องจาก
มีภาษีอากรที่ต่งขึ้นใหม่อีกหลายประเภท ดังนั้นจึงเกิดมีการตั้งกักฮั้งฮี้เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุน
การเข้ารับประมูลผูกขาดภาษีอากรในท้องที่ของตนด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เหตุร้ายที่เกิดจากฮั้งฮี้โดยทั่ว ๆ ไปก็เป็นเหตุการณเล็ก ๆ น้อย ๆ
เมื่อเกิดเหตุทางการก็เข้าจับกุมหรือเรียกหัวหน้ามาว่ากล่าวตักเตือน เหตุการณ์ก็ยุติลงที่มีลูกหลาน
ใหญ่โตก็มีอยู่บ้าง เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ฮั้งฮี้ในเมืองภูเก็ตสองก๊กคือก๊กที่ดินซึ่งมีกำลังประมาณ
๓๕๐๐ คน กับฮั้งฮี้ก๊กขุนเจาซึ่งมีกำลังประมาณ ๔๐๐๐ คนโดยกกำลังเข้าปะทะกัน สาเหตุ
เนื่องมาจากการแย่งชิงสายน้ำ (ลำธารน้ำ....ผู้เขียน) ลำน้ำแร่มุก ทางกรมเมืองภูเก็ต
ระงับเหตุไม่สำเร็จจึงต้องขอกำลังทางกรุงเทพฯไปทำการปราบปรามเหตุร้ายจึงสงบลง

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒

หน้า ๑๒๔

^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส อ.ค. หน้า ๒๖๔

^๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ อ.ค. หน้า ๑๓๐

^๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔ หน้า ๒๕๑

^๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส อ.ค. หน้า ๒๖๔ - ๒๖๕

ปัญหาชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ก. ปัญหาทางเศรษฐกิจ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่เศรษฐกิจของประเทศไทยเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วขึ้นสืบเนื่องมาจากการทำสัญญาทางการค้ากับต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา เมื่อการค้าในระยะนี้เจริญขึ้นชาวจีนก็เริ่มมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยเป็นคนกลางในการค้าขาย เป็นผู้ส่งสินค้าออกนอกประเทศ ชาวจีนไม่ใช่แต่เพียงเข้าไปประกอบการค้าขายเท่านั้นปรากฏว่าชาวจีนได้เข้าไปประกอบอาชีพแทบทุกชนิดนับตั้งแต่รับจ้างเป็นกุลีแรงงานรถไฟ ชุคคลองของรัฐบาล เป็นกรรมกรในโรงสีข้าว โรงเลื่อยของเอกชน เป็นกุลีลากรถ และคนงานในเหมืองแร่ภาคใต้ ชาวจีนที่มีความสามารถจะเป็นช่างฝีมือ เช่น ชักเส้น ตัดกางเกง ช่างทำเพชรพลอย และเครื่องทองต่าง ๆ ช่างตัดผม ชาวจีนที่มีทุนก็ตั้งโรงรับจำนำ เปิดบริการการเดินเรือกลไฟระหว่างประเทศ ตลอดจนเข้ารับการประมูลเป็นเจ้าภาษีนายอากรผูกขาดเป็นเจ้าภาษีเงินและการพนันต่าง ๆ ^๒ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าอาชีพส่วนใหญ่ของชาวไทยในเวลานั้นคงจะมีแต่อาชีพรับราชการและการทำกสิกรรมเท่านั้นรวมทั้งการค้าขายหาบเร่ เล็ก ๆ น้อย ๆ

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยระยะนี้จำแนกตามภาษาพูดได้ ๕ กลุ่ม คือ ชาวจีนกวางตุ้ง (มาจากมณฑลกวางตุ้ง และเป็นกลุ่มภาษาที่ใหญ่ที่สุดในจีนใต้) ชาวจีนฮกเกี้ยน (มาจากมณฑลฟูเกี้ยน) ชาวจีนแต้จิ๋ว (มาจากบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้งซึ่งเรียกซูเซา (Soochow) ชาวจีนแคะ (มาจากบริเวณเหนือมณฑลกวางตุ้งขึ้นไป) และชาวจีนไหหลำ (มาจากบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ) ^๓

^๑ Victor Purcell, The Chinese in Southeast Asia, p. ๑๒๗

^๒ G. William Skinner, The Chinese Society in Thailand, p. ๘๔

^๓ สภาวิจัยแห่งชาติ การวิจัยเรื่องปัญหาคนจีนในประเทศไทย หน้า ๑

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ มีอัตราส่วนของชาวจีนกลุ่มภาษาต่าง ๆ โดยประมาณดังนี้คือ ร้อยละ ๔๐ เป็นชาวแต้จิ๋ว ร้อยละ ๑๔ เป็นชาวจีนไหหลำ ร้อยละ ๑๖ เป็นชาวจีนแคะ ร้อยละ ๑๖ เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน และร้อยละ ๕ เป็นชาวจีนกวางตุ้ง

ชาวจีนเหล่านี้จะมีอาชีพต่าง ๆ กันตามภาษาพูด เช่น ส่วนใหญ่ของผู้นี้จะเป็นจีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้งส่วนใหญ่จะเป็นช่างกลและช่างไม้ จีนไหหลำมักเป็นคนใช้ตามบ้านเรือน โดยเฉพาะบ้านของชาวยุโรปรวมทั้งภักตาคารจีน ส่วนพวกจีนฮกเกี้ยนนั้นส่วนใหญ่มักเข้ามาทำเหมืองแร่ทางจังหวัดภาคใต้และมีอิทธิพลทางการเมืองระดับท้องถิ่น

ชาวจีนเหล่านี้จะคุมเศรษฐกิจอยู่ตามแหล่งที่เป็นชุมนุมชน และในภูมิภาคที่มีการติดต่อกับชายสะตก โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นแหล่งที่มีชาวจีนเข้าไปควบคุมกิจการค้ามากที่สุด ซึ่งเราจะเห็นได้จากสภาพของกรุงเทพฯ ในสมัยนั้นซึ่งกล่าวว่า ตามสองข้างทางเดินมีเจ้าร้านแจกช่างไม้คอตูและคอรต ไมว่าจะเป็นกิจการอะไรก็ตาม จะต้องมียี่ห้อว่าชาวจีนเป็นเจ้าของเสมอ โรงรับจำนำของชาวจีน ร้านอาหารจีน มีเล้าเป็ดของชาวจีน นอกจากนี้ยังมีร้านขายยาจีน โรงปั่นเครื่องปั่นดินเผา ร้านเหล้าทั้งของไทยและจีน ร้านแผงลอยเล็ก ๆ ที่ริมชายร่องตะโกนขายน้ำส้มที่ทำขึ้นเองหรืออาหารที่ประกอบขายผักต้ม และที่มีมากกว่าอื่น ๆ ทั้งหมดคือบ่อนการพนันของจีนซึ่งมีโรงงิ้วอยู่ติด ๆ กัน

นอกจากกรุงเทพฯ จะเป็นแหล่งที่มีชาวจีนมากที่สุด หัวเมืองทางใต้ก็ปรากฏว่าเป็นแหล่งที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และก็เช่นเดียวกันชาวจีนจะเข้าไปมีอาชีพอยู่ตามชุมนุมชนใหญ่ ๆ เช่น ปราณบุรี ชาวจีนจะเป็นผู้รับปลาซึ่งคนไทยจับได้มานิ่งและตากแห้งส่งเขามาขายในกรุงเทพฯ เกาะพังและเกาะสมุย ชาวจีนเป็นทั้งผู้ทำสวนมะพร้าวและ

^๑ ก. หน้า ๒

^๒ G. William Skinner, op cit, p. ๒๔๔

^๓ คาลด บอก สมัยพระปิยมหาราช แปลโดยเสฐียร พันธงศรี และอัมพร จุลานนท์

^๔ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ชีววิธาน หน้า ๒๔

และตั้งโรงงานทำน้ำมันมะพร้าว กากมะพร้าวก็ใช้เลี้ยงหมูออกขายได้อีก ตามเมืองใหญ่ ๆ เช่น สงขลา ตานี (ปัตตานี) กลันตัน นครศรีธรรมราช ไซยา กาญจนดิฐ (สุราษฎร์ธานี) หลังสวน และชุมพร ชาวจีนจะมีอาชีพค้าขายรับส่งสินค้าเขาออก เมืองที่มีแร่ดีบุก เช่น ตานี กลันตัน นครศรีธรรมราช กาญจนดิฐและหลังสวน ชาวจีนก็จะทำเหมืองแร่ดีบุกกัน แ่บาง เมืองก็มีอาชีพแตกต่างออกไปตามภูมิประเทศที่ตั้งและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น สงขลาและตานี ชาวจีนจะมีอาชีพทำหม้อ ทำไห และทำอิฐ นครศรีธรรมราชและสงขลา ชาวจีนมีอาชีพจับปลาอยู่บ้างเหมือนกัน และที่กาญจนดิฐ ชาวจีนจะมีอาชีพต่อเรือขาย มีข้อที่น่าสังเกตว่าในระยะนี้แทบทุกเมืองจะมีชาวจีนเป็นเจ้าภาษี แม้แต่ในเงื้อมมือที่ชาววมลายูอยู่มากก็ตาม เช่น กลันตัน และปัตตานี ปรากฏว่ามีชาวจีนเป็นเจ้าภาษีนี้ใน สุรา และบอนเปย

การที่รัฐบาลไทยอนุญาตให้ชาวจีนเป็นนายภาษีอากรตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๓ นั้น พอถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ยังทวีความยุ่งยากมากขึ้น ชาวจีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรมักจะส่งเงินภาษีอากรแก่เจ้านายไม่ว่าจะครบตามจำนวนที่รับทำ ปัญหานี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งให้รัชกาลที่ ๕ ทรงทรงตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ และในปีเดียวกันนั้นก็ออกพระราชบัญญัติกรมพระคลังมหาสมบัติ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้ตั้งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติขึ้นมา ในระหว่างที่มีการเปลี่ยนแปลงเมืองต่าง ๆ เหล่านี้รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงไว้วิธีการค่อย ๆ ให้เจ้าภาษีนายอากรต่าง ๆ ส่งเงินที่ค้างชำระมาที่จะมอบ ครบบางไม่ครบบางแล้วแต่กรณีว่าจะเปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษีอากร และในที่สุดยุบเลิกระบบเจ้าภาษีนายอากรได้สำเร็จเรียบร้อยอย่างสมบูรณ์กลวงเข้าในสมัยรัชกาลที่ ๖ คือในปี พ.ศ. ๒๔๖๐^๓

^๑ ก. หน้า ๔๘

^๒ เก็บความจาก ชีววิธาน ของ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งในสมัยนี้เป็นท่านองราชงานเสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ ทุกเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๒๗

^๓ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p. ๑๖๖

ความยุ่งยากจากการที่ให้ชาวจีนเป็นเจ้าของร้านขายอาหารนั้น จะเห็นได้จาก
พระราชหัตถเลขาของพระองค์ที่ว่า

".....ในเวลานี้เงินขึ้นเจ้านายทุก ๆ คนถูกตัด อากรสุราถูกเฉลี่ย
รอนขาดเงินแผ่นดิน ตกถูกตองไปทวงเอง พอตายแจกไม่จำเกรง
มันใหม่บางไม่ใหม่บาง ตัวอย่างของผู้ที่ได้น้อยที่สุดคือ ศรีพัฒนา
และเสมอ..... เงินที่สมควรจะได้รับมีอยู่ปีละ ๒ ชั่ง แต่
ความจริงไม่ได้รับเลย เพราะไปทวงไม่ได้..... พวกกันจนจนปี
ไปเช่นนี้ จึงต้องลงมือทำการให้ขัดเคืองกันขึ้น เมื่อได้เงินมา
ก็เปลี่ยนธรรมเนียมเสียใหม่ ไม่ให้เจ้านายไปทวงแจก
แจกออกจากคลังเฉยทีเดียว....."

ข. ปัญหาทางการเมือง

ปัญหาทางการเมืองสำคัญ ๆ ที่ชาวจีนได้สร้างความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลไทย
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่

๑. การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับฮั้งฮี้
๒. การเข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศ
๓. การพยายามที่จะตั้งสโมสรการค้า
๔. การนัดหยุดงานในกรุงเทพฯ

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้รัฐบาลในสมัยนั้นไม่สามารถที่จะแก้ไขให้หมดสิ้นลงไปได้
ยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น
จึงสมควรที่จะศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ อย่างละเอียด เพื่อจะได้เป็น

^๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีพัฒนา และพระองค์เจ้าเสมอสมัยพรหม

^๒ วิจัย ประสงค์ สวัสดิ์ ประวัติศาสตร์พวกร หน้า ๒๕๓ อ้างถึงพระราชหัตถเลขา
รัชกาลที่ ๕ ฉบับที่ ๑๕๒ ถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส ลงวันที่ ๒๔
ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖)

แนวทางสืบต่อไปในการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ใกล้เคียงยิ่งขึ้น

การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับอั้งยี่

การที่สมาคมลับอั้งยี่แพร่หลายในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ และต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น พอมาถึงรัชกาลที่ ๕ สมาคมลับอั้งยี่ก็ยังมีจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากคนจีนได้อพยพเข้ามาเรื่อย ๆ ทำให้มีการรวบรวมพรรคพวกที่จะสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อหางานให้จีนที่อพยพเข้ามาใหม่ทำ ดังนั้นจึงปรากฏว่าอั้งยี่ได้ก่อการกำเริบขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ เช่น ที่ระนอง และภูเก็ตในปี ๒๔๑๕ ที่นครไชยศรี รัตนวาทยุทธยา นครสวรรค์ ราชบุรี พิษณุโลก ชัยภูมิ และครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ตามลำดับที่ปราจีนบุรีและฉะเชิงเทรา พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๓๗ ที่ตลาดพลู ธนบุรี พ.ศ. ๒๔๓๘ และที่จันทบุรี พ.ศ. ๒๔๓๘ - ๒๔๔๐ แมแต่ที่กรุงเทพฯเองอั้งยี่ก็กำเริบขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๒

อั้งยี่ที่ระนองและภูเก็ต นับว่าเป็นอั้งยี่ที่มีความสำคัญและก่อการกำเริบที่รุนแรงมากในสมัยรัชกาลที่ ๕ สำหรับอั้งยี่ที่ภูเก็ตนั้นได้ก่อการกำเริบมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๔ แล้วแต่ได้สงบลงไปพักหนึ่ง ต่อมาราคาคีบูกได้ตกต่ำลงทำให้นายเหมืองชายคีบูกได้เงินไม่พอจ่ายแก่กรรมกร จึงเกิดการวิวาทกันขึ้นระหว่างนายเหมืองกับกรรมกร พวกกรรมกรได้ฆ่านายเหมืองตายเหตุร้ายนี้เกิดขึ้นที่เมืองระนอง ทางกรมได้เข้าจับกุมเพื่อระงับเหตุร้ายเป็นเหตุให้เกิดการจลาจลจนวายใหญ่โต ถึงกับพวกกรรมกรจिनรวมพรรคพวกได้ประมาณ ๕๐๐ - ๖๐๐ คน เทียวปล้นฆ่า เผาผลาญบ้านเรือน ทางกรมต้องเอาเรือรบไปปราบจึงสงบลง สำหรับในภูเก็ตจีนกรรมกรเหมืองแร่ที่ได้รับความเดือดร้อนจากราคาคีบูกตกต่ำมีจำนวนหลายหมื่นคน เมื่อมีข่าวเล่าลือว่าอั้งยี่เมืองระนองยึดเมืองระนองได้ พวกอั้งยี่

๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๖ นิทานโบราณคดี หน้า ๒๕๗
 ๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ น. ๑๐ ข. แฟ้ม ๑ - ๑๘
 ๓ พลกุล อังกินันท์ บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๖๓
 ๔ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๖ นิทานโบราณคดี หน้า ๑๘๓

ที่ถูกกักกอดการกำเริบรวมพลได้กว่า ๒๐๐๐ คน กอดการปล้นสดม ขำพันผู้คนเกิดจลาจล
ทั่วทุกทิศ ทางกรุงเทพฯต้องส่งทหารบรรทุกเรือไปปราบเหตุการณ์จึงสงบลง

สำหรับกรุงเทพฯนั้นการกำเริบของพวกอั้งยี่ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ก็นับว่ารุนแรง
ไม่แพ้ที่ระนองและที่ภูเก็ตเลย อั้งยี่ที่กรุงเทพฯมีพวกใหญ่ ๆ ๒ พวกคือ ตัวกงสี ของจีนแต้จิ๋ว
พวกหนึ่ง และตัวลี้ก้อ ของจีนฮกเกี้ยนอีกพวกหนึ่ง จีนทั้งสองพวกนี้กอดการวิวาทเพื่อแย่งชิง
ผลประโยชน์ในการเข้าทำงานเป็นกรรมกรในโรงสีข้าว และตามท่าเรือสินค้าจนเกิดการ
ปะทะกันอย่างขนานใหญ่ทางการต้องให้ทหารบก ทหารเรือ รวมทั้งกองตระเวนเข้าปราบปราม
เหตุการณ์จึงสงบราบคาบ ซึ่งปรากฏว่ามีอั้งยี่ยอมมอบตัวแต่โดยดีกว่า ๔๐๐ คน

อั้งยี่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ ปรากฏว่าได้กลายเป็นแบบอย่างให้ผู้ทุจริตอื่น ๆ ใฝ่เยี่ยงไปใช้
จึงเกิดอั้งยี่ระบาคอยู่ทั่วไป มีทั้งจีน ไทย แซกแมกกระทั่งอั้งยี่บางคนก็มีฝรั่งเป็นหัวหน้า ซึ่งทั้ง
ในกรุงเทพฯและตามหัวเมืองต่าง ๆ บางทีก็เกิดเพราะความเคียดแค้นหรือมุ่งที่จะต่อต้าน
พวกอั้งยี่ด้วยกันเองโดยตรง และเกิดจากการหวังผลประโยชน์ในการเรียกรไ้เงินค่าธรรมเนียม
ในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกในอั้งยี่กต่าง ๆ เป็นสำคัญ

อั้งยี่ที่เป็นพวกคนไทยคืออั้งยี่ที่มีชื่อว่า งั๊นหัวควาย เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๒๔
หัวหน้ามักเป็นพระภิกษุซึ่งเป็นสมภารและอาศัยวัดเป็นที่ประชุมแค้นที่เมืองไหนก่อนไม่มีหลักฐาน
แน่นอน ปรากฏขึ้นตามเมืองต่าง ๆ ตั้งแต่เมืองกำเนิคนพคุณ ปทิว ชุมพร หลังสวน ไชยา
ลงไปถึงกาญจนบุรี ทางฝั่งตะวันตกก็เกิดที่ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า คีรีรัตนนิคมและถลาง
พวกงั๊นหัวควายมีขึ้นที่ไหนพวกชาวเมืองก็ได้รับความเคียดแค้นหนึ่ง แต่การปราบปราม
ก็ไม่ยากนักเพราะมีเพียงแห่งละเล็กละน้อย ชาวเมืองก็พากันเกลียดชังพวกงั๊นหัวควาย
จึงคอยช่วยรัฐบาลอยู่ทุกเมือง

^๑ ก. หน้า ๒๗๓ - ๒๘๐

^๒ ก. หน้า ๒๘๓ - ๒๘๖

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ น. ๑๐ ข. แฟ้ม ๒

คำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ที่ ๘/๑๘๙๔ ๑๖ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖

^๔ สมเด็จพระยาพิชัยราชนาภาพ ล.ก. หน้า ๒๘๐ - ๒๘๑

นอกจากนี้ยังถือปฏิบัติให้มากได้แก่พวกจีนที่เป็นคนในบังคับต่างประเทศ เช่น
ฮังยี่ที่เกิดวิวาทขึ้นที่ตำบลตลาดพลู ธนบุรี ในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้ทำทัณฑ์บนไว้เฉพาะแต่ผู้
เป็นหัวหน้าใหญ่ ๆ ส่วนผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าแยกกิ่งออกไปนั้นไม่ได้ทำทัณฑ์บน แลมักจะเป็น
คนสืบแยกตางประเทศโดยมาก ถ้ามีเหตุการณ์อันใดก็มักจะเป็นที่ขัดขวาง ค้วยทัณฑ์บน
เรียกนั้นไม่ทั่วถึงกันแลขัดค้วยอำนาจต่างประเทศ

วิธีควบคุมฮังยี่ของรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากระยะเวลาในสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยาวมาถึง ๕๒ ปี ดังนั้นจึงมีวิธีควบคุมฮังยี่
ในตอนต้นรัชกาลจึงแตกต่างไปจากตอนปลายรัชกาลจนบ้าง ทั้งนี้เพราะในระยะต้นรัชกาล
อำนาจในการบริหารประเทศอยู่ในที่ทางคุณเลขาธิการฮังยี่ส่วนราชการผู้ดูแลคนจีนคือ
เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ฯ ของชาวจีนหนัดก. ยกในขณะนั้น ซึ่งทวนไต่ควมในกรครั้งนั้น
คือ

๑. ตั้งศาลคดีจีนขึ้นในกรมท่าซ้าย สำหรับชำระความชาวจีนในปี พ.ศ. ๒๔๑๗
โดยให้มีคนจีนเป็นตุลาการชำระตัดสินความตามธรรมเนียมจีนซึ่งทั้งนี้มีอยู่ในเฉพาะกรุงเทพฯ
เท่านั้น สำหรับทางต่างจังหวัดนั้นได้ตั้งนายอำเภอจีนสำหรับดูแลทุกข์สุขของพวกจีนเหมือน
อย่างที่มีนายอำเภอไทยและตามหัวเมืองที่ยังไม่มีกรมกรจีน ก็ตั้งกรมการจีนขึ้นเรียกว่า
กงสุลจีนในบังคับสยาม

ต่อมาในระยะหลังเมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ศาลคดีจีน
ในกรมท่าซ้ายก็ถูกยุบเลิกไปทรงตั้งกรมยุติธรรมขึ้นมาแทนในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ สำหรับ
นายอำเภอจีนนั้นต่อมาถูกยุบเลิกไปในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ และได้มีการตั้งกรมกงตระเวนขึ้น
เป็นหน่วยงานหนึ่งในกรมพระนครบาลขึ้นแทนที่

๑ การประชุมปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ ๕ พ.ร.บ. ฮังยี่ หน้า ๑๗

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาสุรสีห์ ราชบุรุษในรัชกาลที่ ๕ หน้า ๒๔๕

๓ ควบคุมรายละเอียดยกจาก พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. การควบคุมอั้งยี่โดยการเลี้ยงอั้งยี่ ทางกรมมิได้ปราบปรามอั้งยี่ให้เกิดขาด
ปล่อยให้พวกอั้งยี่มีการตั้งก๊กตั้งเหล่ากันต่อไป แลวนำเอาเงินหัวหน่าอั้งยี่ไปแลกซื้อปืน
ปฏิญาณต่อหน้าหลวงพ่โศภิตกัลยา ณ มิตรซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวจีนเคารพนับถือ รับสัญญา
ว่าจะไม่คิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัว และคอยระวังพวกอั้งยี่ของตนมิให้ก่อการร้าย

สำหรับตามหัว เมืองสวีชี้นำตัวหัวหน่ามาทำทัณฑ์บนแล้วปล่อยตัวไป แล้วยังใช้วิธี
เลือกจีนที่เป็นที่นับถือเชื่อฟังในบรรดาคนจีนทั้งหลายมาตั้งเป็น "หัวหน่าคนแซ่" สำหรับ
นำเรื่องราวทุกข์สุขของพวกจีนมาเสนอต่อรัฐบาล และคอยควบคุมว่ากล่าวพวกตนให้อยู่ใน
ความสงบเรียบร้อย ซึ่งปรากฏว่ามีชาวจีนที่ทำหน้าที่นี้บางคนถึงกับได้รับพระราชทาน
บรรดาศักดิ์เป็นขุน เป็นหลวงก็มี สำหรับชาวจีนที่เป็นคนในบังคับต่างประเทศก็ใช้วิธี
ทำทัณฑ์บนเช่นกัน เช่น จีนหัวหน่าแซ่ตัน ชื่อ เชียงลิน และ แซ่เอี้ยว ชื่อ ชี นายอั้งยี่
ยี่ห้องเฮงกงซีได้ทำหนังสือทัณฑ์บนขึ้นทูลเกล้า ถวาย ๑๓ ข้อ ซึ่งข้อ ๑ กล่าววา ต้อง
รับพระราชทานถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาปีละ ๒ ครั้ง และข้อ ๑๓ ว่า จะไม่เอาอำนาจของ
คนในบังคับมาเกี่ยวข้องกับศาลชำระความฝ่ายไทย ให้ตุลาการฝ่ายไทยทำเต็มอำนาจ
กฎหมายบ้านเมือง

ต่อมาปรากฏว่าการเลี้ยงอั้งยี่ในสมัยหลังไม่ได้ผล เพราะพวกอั้งยี่ไม่เชื่อฟัง
กระทรวงนครบาลเหมือนเคยกลัวสมเด็จพระยามหาศรีสุริยวงศ์ พวกอั้งยี่จึงก่อการ
วิวาทกันบ่อยครั้งและถึงกับรบกันครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒ การทำทัณฑ์บน
ก็เช่นกัน ต่อมาในระยะหลังก็ไม่ไ้ผลนัก ดังนั้นรัชกาลที่ ๕ จึงต้องออกพระราชบัญญัติ
ควบคุมอั้งยี่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ซึ่งข้อ ๑ มีใจความว่า ให้ยกเลิกขอมบังคับทั้งปวงที่อาจควย
การอนุญาตให้ตั้งก๊กตั้งเหล่าซึ่งมีมาแต่ก่อน หลังจากนั้นการวิวาทของพวกอั้งยี่ไม่รุนแรง
เท่าในระยะแรก ๆ

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช นิทานโบราณคดี หน้า ๒๖๔
๒ ก. หน้า ๒๗๒
๓ การประชุมปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ ๕ หน้า ๑๕ - ๑๗
๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ หน้า ๒๘๔
๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ น. ๑๐ ข. แฟ้ม ๔

๓. การปราบปรามอย่างเด็ดขาด เช่น ลงโทษจีนหัวหน้าอั้งยี่ที่ก่อความวุ่นวายถึงขั้นประหารชีวิตเพื่อมิให้ชาวจีนทั่วไปเอาเยี่ยงอย่าง เช่น ในกรณีที่เกิดขึ้นที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ปรากฏว่าพวกหัวหน้าอั้งยี่ถูกประหารชีวิตถึง ๔ คน^๒

การเข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศ

การที่ทางการไทยได้ทำสนธิสัญญาทางการค้าและไมตรีกับประเทศทางตะวันตกในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งทำให้ทางการไทยต้องยอมให้ชาวต่างประเทศ และคนในบังคับของชาวต่างประเทศมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในดินแดนไทย ทั้งนี้บรรดาประเทศต่าง ๆ ได้ยึดเอาสัญญาเบาริง ซึ่งไทยทำกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๘๘ เป็นแบบอย่างทั้งสิ้น จากสนธิสัญญานี้ ข้อ ๒ ได้กล่าวถึงเรื่องอำนาจของศาลกงสุลต่างประเทศว่า

".....กงสุลจะรับรักษากฎหมายการค้าขาย แลกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดล่วง เกินกฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้วแลจะมีต่อไปภายนา ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปลุกษาชำระตัดสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดกงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิดกงสุลจะไม่เอาเป็นชู้ระ คนอยู่ในบังคับอังกฤษเป็นความกันเองไทยก็ไม่เอาเป็นชู้ระ....."^๓

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลอังกฤษได้ตีความขยายออกไปเป็นเสมือนหนึ่งว่ามีสภาพนอกอาณาเขต เช่น การจับกุมคนในบังคับอังกฤษก็ถือว่ารวมอยู่ในอำนาจศาล จึงต้องได้รับอนุมัติจากกงสุลอังกฤษเสียก่อน^๔

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชวรางกูร อดิศัยดิพัทธ์ อ.ก. หน้า ๒๓๓

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชวรางกูร นิทานโบราณคดี หน้า ๒๘๑

^๓ กระทรวงการต่างประเทศ ประมวลหนังสือออกสนธิสัญญาของประเทศไทย

พ.ศ. ๒๑๖๐ - ๒๔๑๒ หน้า ๒๔

^๔ พลตรี กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ประวัติการทูตไทย หน้า ๓๐

สำหรับคำว่า "คนในบังคับ" นั้น ตามสนธิสัญญาดังกล่าวหมายถึงพลเมืองของประเทศไทยซึ่งได้ทำสนธิสัญญากับไทย ครั้นต่อมาเมื่อประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นแผ่อิทธิพลครอบครองดินแดนบางส่วนของภาคเอเชียตะวันออก ก็ได้ตีความ "คนในบังคับ" ให้มีความไปถึงคนในอาณานิคมและรัฐอารักขาของชาติอื่น ๆ ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นชาวเอเชียชาติอื่น ๆ จึงเข้ามาพำนักพักพิงพระบรมโพธิสมภารในประเทศไทย ก็ยังพากันสมัครเป็นคนในบังคับของชาวตะวันตกเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการค้า และยกเว้นที่ไม่ต้องขึ้นศาลไทย ซึ่งนำความลำบากใจให้แก่ทางการไทยเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในรัชกาลที่ ๕ ชาวจีนจะสมัครเข้าเป็นคนในบังคับชาวตะวันตก แต่ก็ไม่ปรากฏว่าใครก่อให้เกิดปัญหาแก่รัฐบาลไทยในสมัยนั้นแต่อย่างใด ซึ่งทั้งนี้ทางการไทยก็ได้ตระหนักดีแล้วว่า ในกาลข้างหน้าอาจจะเกิดปัญหาใหม่จากจีน ๒ พวกคือ จีนในบังคับของฝรั่งต่างชาติซึ่งเรียกในสมัยนั้นว่า "ในร่มธง" หรือ "สีปายก" และ จีนตัวเหี้ย อีกพวกหนึ่ง

สำหรับความยุ่งยากเกี่ยวกับชาวจีนที่เป็นคนในบังคับต่างประเทศประเภทตัวเป็นตัวเหี้ย หรืออั้งยี่นั้น ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้ว ดังนั้นในระยะนี้จะพิจารณาถึงว่า ปัญหาที่เกิดจากการที่ชาวจีนเข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศซึ่งมีดังนี้คือ

ก. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ชาวจีนในบังคับต่างประเทศได้สร้างปัญหาทางเศรษฐกิจให้แก่รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก การที่ชาวจีนพากันไปสมัครเป็นคนในบังคับของกงสุลต่างประเทศนั้นส่วนใหญ่เพื่อจะต้องการควบคุมครองของสถานกงสุล และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผู้ที่ตั้งโรงบ่อนเถื่อน ชายของเถื่อน ตั้งโรงรับจำนำ โดยมาเป็นคนในบังคับทั้งสิ้น

๑ ทรงศรี อัจจอรุณ การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต หน้า ๕๑ - ๕๒

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาพิชัยดาบหัก พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ หน้า ๒๕๑

๓ สุกิจ นิมานเหมินทร์ "เมื่อนำมาปลาถิ่นมด ครั้นนำลคมดกินปลา" บุตทโกษ

การเก็บภาษีอากรจากคนในบังคับเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหา เพราะรัฐบาลไทย ไม่สามารถเก็บได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงต้องหาทางที่จะแก้ไขปัญหานี้ เหล่านี้ เช่น การออกพระราชบัญญัติโรงรับจำนำในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ซึ่งทำให้เจ้าของกิจการ โรงรับจำนำถูกควบคุมทำให้ต้องเสียผลประโยชน์บางอย่าง เช่น ไม่อาจรับจำนำของโจร ซึ่งยอมรับจำนำได้ในราคาถูก ถูกกวดขันในเรื่องภาษี อันมีบังคับรัดกุม ทำให้เจ้าของ โรงรับจำนำซึ่งครั้งต่อครั้งเป็นคนในบังคับชาวต่างชาติไม่พอใจ และเรียกร้องให้กงสุลของตน เป็นคนไต่บังคับอยู่นั้นดำเนินการต่อรองหรือปฏิเสธขอเสนอของฝ่ายไทย

ปรากฏว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลไทยได้ส่งไปให้กงสุลต่างชาติในประเทศไทย พิจารณาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๘ กวากงกงสุลต่างชาติจะยอมรับรองพระราชบัญญัติโรงรับจำนำ จำวนมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๑ แต่กงสุลฝรั่งเศสไม่ยอมที่จะรับรองพระราชบัญญัตินี้ จนกระทั่ง เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ และกวางทางรัฐบาลไทยจะประกาศใช้เป็นพระราชบัญญัติได้ เรียบร้อยก็เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๔ *

นอกจากเรื่องโรงรับจำนำยังมีเรื่องรถลาก ซึ่งชาวจีนยึดอาชีพนี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะคนในบังคับต่างประเทศ ดังนั้นรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงออกพระราช บัญญัติรถลากในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ หลังจากที่จัดการออกพระราชบัญญัติโรงรับจำนำ เรียบร้อยแล้ว การออกพระราชบัญญัติรถลากนี้ก็เช่นกัน กงสุลต่างประเทศในไทยที่มีคน ในบังคับเป็นเจ้าของกิจการรถลากอยู่มากคือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และโปรตุเกส ได้ส่งวนหาที่ นิรเฉยซึ่งทำให้กงสุลอีกหลายชาติพลอยปฏิบัติตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามในที่สุดเมื่อได้มีการ ตกลงกันแล้ว บรรดากงสุลต่าง ๆ ก็ตกลงยอมรับพระราชบัญญัตินี้ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ ยกเว้นฝรั่งเศสชาติเดียวเท่านั้น ดังนั้นรัชกาลที่ ๕ จึงทรงตัดสินพระทัยที่ให้ใช้พระราช บัญญัติรถลากนี้ แมว่าฝรั่งเศสจะหาสิ่งเฉยไม่ยอมรับพระองค์ก็ไม่ถือเอาเป็นข้อสำคัญก็ออกไป

* พลกุล อังกินันท์ บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๑๐๐

๒ ก. หน้า ๑๐๑

๓ พลกุล อังกินันท์ ล.ก. หน้า ๑๐๒

นอกจากทางรัฐบาลจะแก้ปัญหา เรื่องคนในบังคับต่างชาติเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ โดยการออกพระราชบัญญัติรองรับจำนำและพระราชบัญญัติรูดแลกแล้ว ก็ยังมีปัญหาหนึ่งเกี่ยวกับการต้มกลั่นสุราและการขายสุรา ซึ่งในระบายนั้นรัฐบาลเป็นผู้ผูกขาด ให้นายอากรเป็นผู้รับไปจัดทำ ปรากฏว่าบรรดาทางศุลกากรของประเทศตะวันตกซึ่งประจำอยู่ในกรุงเทพฯ มีสิทธิที่จะออกใบอนุญาตให้คนในบังคับของประเทศคนขายเหล้า ให้แก่คนไทยได้ ทำให้ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตจากต่างประเทศเหล่านี้กลายเป็นพ่อค้าสุราแข่งกับพ่อค้าที่ได้รับอนุญาตจากทางการไทย^๒

ในกรณีนี้ยังเป็นเหตุให้นายอากรสุราของไทยใช้เป็นข้ออ้างในการลดเงินประมูดของแต่ละปีอีกด้วย และยังเป็นชนวนให้เกิดกรณีพิพาทระหว่างจีนนายอากรของไทย กับจีนในบังคับชาวต่างประเทศที่ผลิตสุราเดือนออกจำหน่าย^๓

ในที่สุดทางรัฐบาลไทยก็สามารถแก้ไขสัญญาในเรื่องนี้กับต่างประเทศ โดยเริ่มกับอังกฤษก่อนในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ และต่อมาประเทศต่าง ๆ ก็ทำสัญญาเช่นเดียวกับที่ไทยทำกับอังกฤษ สัญญานี้สรุปได้ความว่า เหล้า เบียร์ เหล้าองุ่น (wines) ให้เข้ามาขายในประเทศไทยได้ แต่ต้องเสียภาษีอย่างเดียวกับที่เรียกเก็บจากอากรสุราที่ทำขึ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งมีแรงอัลกอฮอล์เท่ากัน ส่วนสุราที่มีอัลกอฮอล์แรงสูงกว่าถ้าจะเอามาจำหน่ายต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นอีกตามส่วน ดังนั้นหลังจากที่ทางรัฐบาลไทยทำสัญญานี้แล้ว คนในบังคับต่างประเทศไม่สามารถที่จะใช้สิทธิพิเศษในการขายสุราได้

^๑ เหล้าในที่นี้คือ เหล้าที่ต้มกลั่นเอง หรือสุราที่มีแอลกอฮอล์แรงเท่ากับสุราในประเทศไทย

^๒ ศาร์ล บ็อก สมัยพระปิยะมหาราช แปลโดย เสรีयर พันชรังนี และ อัมพร จุลานนท์ หน้า ๕๙๔ - ๕๙๕

^๓ พลกูด อังกินันท์ ล.ค. หน้า ๑๑๔ - ๑๑๕

^๔ หลวงสิทธิสยามการ สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ หน้า ๑๕๖

ข. ปัญหาคนการเมือง เป็นปัญหาสำคัญและสร้างความหนักใจให้แก่รัฐบาลไทย ในเวลานั้นมาก เพราะอาจเป็นช่องทางให้ต่างชาติใช้อำนาจกับไทยได้สะดวก ซึ่งในระยะแรกบรรดาต่างชาติก็พยายามที่จะดึงเอาชาวจีนเข้าไปเป็นคนในบังคับ เช่นในระยะที่ฝรั่งเศสยึดอินโดจีนก็ส่งคนจีนที่เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ออกเที่ยวเกลี้ยกล่อมชาวจีนพื้นเมือง จัปบุรีให้มาลงชื่อเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสวันละ ๒๐ คนบาง ๓๐ คนบาง คิดแล้วประมาณ มากกว่า ๑๐๐๐ คน จีนพวกนี้เป็นจีนนอกร่าง ลูกจีน หลานจีนซึ่งเกิดในเมืองไทยให้เป็นคนอยู่ในบังคับทั้งสิ้น

เมื่อต่างชาติสามารถดึงเอาชาวจีนไปเป็นคนในบังคับได้แล้วก็พยายามให้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะในค่านเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาแล้วและยังพยายามให้ความคุ้มครองในการการค้า ดังนั้นจึงปรากฏว่ามีชาวจีนเข้าไปเป็นคนในบังคับกันเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ทางรัฐบาลไทยต้องหาทางป้องกันแก้ไข โดยกำหนดหลักการในการจดทะเบียนเป็นคนในบังคับว่าต้องเป็นคนจีนที่เกิดในดินแดนที่เป็นอาณานิคมของชาวต่างชาติ หรือจีนที่เกิดในเมืองจีนแล้วมีหลักแหล่งอยู่ในอาณานิคมของชาวต่างชาติเท่านั้น พวกจีนที่เกิดในเมืองจีนหรือเมืองไทยและมาอยู่ในประเทศไทยจะจดทะเบียนเป็นคนในบังคับไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์นี้มักมีผู้ละเมิดอยู่เสมอ เพราะการเข้าไปเป็นคนในบังคับได้รับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ มากมาย

การพยายามของรัฐบาลไทยในการที่จะไม่ให้ชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวจีนได้สร้างปัญหาทางการเมืองขึ้นมา ด้วยการพยายามลดสิทธิทางการค้าของชาวเอเชียในบังคับซึ่งทางรัฐบาลไทยได้ดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๖ โดยการทำสนธิสัญญากับอังกฤษ ฝ่ายอังกฤษยินยอมให้คนในบังคับของคนที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยขึ้นศาลต่างประเทศซึ่งมีผู้พิพากษาฝ่ายไทยร่วมพิจารณาคดีกับกงสุลอังกฤษแต่กงสุลอังกฤษยังมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองได้ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ รัฐบาลไทยก็ได้ทำหนังสือสัญญากับฝรั่งเศสตามแบบที่ทำกับอังกฤษ

^๑ ควรดูรายละเอียดเรื่องนี้ได้จาก การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ของ ทรงศรี อัจฉอรุณ หน้า ๑๑๕ - ๑๑๘

และในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้ทำสมมติสัญญากับฝรั่งเศสในเรื่องนี้อีก ครั้งนี้ฝรั่งเศสยินยอมให้คนในบังคับของตนที่เป็นชาวเอเชียซึ่งพำนักอยู่ทั่วอาณาจักรไทย ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจของศาลต่างประเทศ ทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ส่วนสิทธิการถอนคดีนั้นมอบให้อยู่ในความวินิจฉัยของกงสุลฝรั่งเศสเอง และสิทธิดังกล่าวนี้ได้สิ้นสุดลงเมื่อรัฐบาลไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญาใน พ.ศ. ๒๔๕๒

การพยายามที่จะตั้งสโมสรการค้า

การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับของจีนในประเทศไทยในรูปอย่างนั้น นับได้ว่าเป็นการเริ่มรวมกลุ่มเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายในหมู่ของพวกตน และการต่อต้านซึ่งกันก็มุ่งกระทำภายในหมู่มนจีนด้วยกัน ซึ่งเป็นเช่นนี้มาตลอดสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕

แต่มาในระยะปลายรัชกาลที่ ๕ ปรากฏว่าสมาคมลับจีนเริ่มเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการ โดยเริ่มมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น เนื่องจากในระยะนั้นทางประเทศจีนได้มีการเคลื่อนไหวที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในแบบสาธารณรัฐ โดยการกระทำของพรรคก๊กมินตั๋งภายใต้การนำของ ดร.ซุนยัตเซ็น ดังนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ทำให้บรรดาชาวจีนโพ้นทะเลรวมทั้งชาวจีนในประเทศไทยเริ่มมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองขึ้น นายเชียวสุตเสง เจ้าของหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซิมโป้ ซึ่งออกเป็นภาษาจีน และจีนโนสยามวารศัพท์ออกเป็นภาษาไทย ได้เป็นหัวหน้าในการติดต่อกับรัฐบาลไทยที่จะขอตั้งสโมสรการค้าของชาวจีนขึ้นมา

ในที่สุดทางรัฐบาลไทยก็อนุญาตให้ชาวจีนตั้งสโมสรการค้าขึ้นมาอย่างเป็นทางการได้ในวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยใช้ชื่อว่า "สโมสรจีนกรุงเทพฯ" ซึ่งทางรัฐบาลไทย

^๑ ศาลต่างประเทศ คือศาลไทยธรรมดาที่มีศาลที่มีตุลาการผสม และไม่จำเป็นต้องเป็นศาลซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษโดยเฉพาะ ศาลเมืองหรือศาลมณฑลต่าง ๆ อาจตั้งเป็นศาลต่างประเทศได้

^๒ ควรดูรายละเอียดเรื่องนี้ได้จาก การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ของ ทรงศรี อัจจอรุณ หน้า ๑๑๕ - ๑๑๘

^๓ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p. ๑๒๕

ก็มีชื่อแมวว่าจะต้องจำกัดสมาชิกเฉพาะจีนและในกรุงเทพฯเท่านั้น สโมสรการค้าของจีนที่ตั้งขึ้นครั้งนี้เป็นสาขาของ ถุง เหมิง หุย (T'ung Meng Hui) ในประเทศจีน และใช้ชื่อในภาษาจีนว่า ชุง หัว (Chung-hua) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมและลัทธิไครราชฎรของ ดร.ซุนยัตเซ็น ในหมคนจีนในประเทศไทย รวมทั้งแสวงหาความช่วยเหลือทางด้านการเงินให้กับพรรคก๊กมินตั๋ง *

การที่รัฐบาลอนุญาตให้พวกจีนและตั้งสโมสรการค้าได้นี้ มีผลให้เกิดความเคลื่อนไหวในกลุ่มชาวจีนอื่น ๆ ที่จะคิดตั้งสโมสรการค้าของตนอย่างเป็นทางการขึ้นบ้าง อย่างไรก็ตามทางรัฐบาลไทยก็ไหว้วตั้นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประเทศจีนในระยะนั้น ดังจะเห็นได้จากบันทึกเรื่องจีนของกรมหลวงคำวรงราชานุภาพ (พระยศในขณะนั้น) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ว่า

".....รัฐบาลจีน (ขณะนั้นเป็นรัฐบาลของฝ่ายราชวงศ์แมนจู...
...ผู้เขียน) อุดหนุนพวกสโมสรเหล่านี้ให้ตั้งเป็นท่านองเอเยนต
ชักรุงจีนที่อยู่ต่างประเทศให้มีความนิยมนับถือข้อสัตยต่อรัฐบาลจีน
แลเป็นกำลังของรัฐบาลจีนอยู่ในเมืองนั้น ๆ อูบายอันนี้เท่าที่รู้
จนบัดนี้ยังไม่มีผลใดคังประสงค์ของรัฐบาลจีน เพราะสโมสร
อย่างนี้เป็นที่รังเกียจของรัฐบาลผู้ปกครองประเทศนั้น....."

ถึงแม้วจะมีผู้ไม่เห็นควยกับการตั้งสโมสรการค้าของจีน แต่เนื่องจากใน
ระย่นี้ชาวจีนมีบทบาทในคานเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงมี
ผู้เห็นควยกับการที่ตั้งสโมสรการค้าของจีน แมจะรู้ว่าอาจจะกระทำควมลำบากให้
รัฐบาลไทยได้^๓ ในที่สุดพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าฯ เองก็ทรงยอมให้มีสโมสรจีนได้

* Ibid

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน
ของกรมหลวงคำวรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๒๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘
(พ.ศ. ๒๔๕๓)

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน
ของกรมหลวงนเรศวรฤทธิ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๒๘ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

แต่ไม่ยอมให้ดำเนินการใด ๆ นอกเหนือไปจากเรื่องราวเกี่ยวกับการค้าเท่านั้น

สิ่งสำคัญในการที่รัฐบาลไทยยอมให้ชาวจีนตั้งสโมสรการค้าอีกประการหนึ่งคือ เพื่อเป็นภาวะหลักเลี้ยงการขอตังกงศุลและการทำสัญญาไมตรีซึ่งชาวจีนในประเทศไทย พยายามที่จะขอร้องให้รัฐบาลไทยอนุญาตให้รัฐบาลจีนขอเข้ามาตั้งสถานกงศุลในไทย และทำสัญญาไมตรีกับ เช่นชาวต่างชาติอื่นใดกระทำกัน แต่ทางรัฐบาลไทยไม่ยินยอม โดยให้เหตุผลว่าไม่มีประโยชน์อันใดแก่เงินและไทยเลย เท่าที่ไม่มีสัญญาและไม่มีการขอสศ อยางที่เป็นอยู่ในขณะนี้การไปมาค้าขายของชาวจีนก็สะดวกและบริบูรณ์อยู่แล้ว ถึงแม้จะมีสัญญามีเหตุจีนมาอยู่ประจำในไทยการไปมาค้าขายของชาวจีนก็ไม่ยิ่งไปกว่านี้ ๕๓ เมื่อทำสัญญาแล้วชาวจีนจะมีสภาพเท่ากับเป็นคนต่างประเทศ รัฐบาลไทยจะให้ความ สะดวกและทำนุบำรุงเงินที่เข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยอย่างคึกเพียงเท่าคนต่างประเทศ ในบังคับชาติอื่น ชาวจีนจะได้รับประโยชน์อย่างเดียวกับที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ไม่ได้ อยางไรก็ตาม ทางรัฐบาลจีนพยายามที่จะดำเนินการเกี่ยวกับการขอทำสัญญาไมตรี เช่น ในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ ใคส่งผู้แทนทางการมาเยือนประเทศไทยแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ

ปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลที่ทางฝ่ายรัฐบาลจีนไคก่อกขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ก็คือ การประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยสัญชาติจีนฉบับแรก ซึ่งกำหนดให้เด็กที่มีบิดามารดา เป็นชาวจีนไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตามต้องมีสัญชาติจีน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ชาวจีนที่อาศัยอยู่ ความประเทศต่าง ๆ ถูกกลืนชาติ^{๕๑}

ประกาศฉบับนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนในประเทศไทยเริ่มมีความรู้สึก ว่าตัวเองยังคงเป็นชาวจีนอยู่อย่างจริงจัง กังนั้นจึงอาจเป็นเหตุหนึ่งของการนัดหยุดงาน ในกรุงเทพฯ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ และสร้างปัญหาขุยกากให้แก่รัฐบาลในสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งต้องหาทางแก้ไขให้ลุล่วงไปอีกด้วย

^{๕๑} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน ของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

^{๕๒} G. William Skinner, *op. cit.*, p. ๑๕๘

^{๕๓} Ibid

ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ របស់រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា

“.....ក្នុងកិច្ចការណ៍សេដ្ឋកិច្ច
នៃប្រទេសកម្ពុជា យើងបានឃើញថា ភារកិច្ចសំខាន់មួយ
នៃរដ្ឋាភិបាលគឺ គឺជាដៃគូដល់វិនិយោគិនក្នុងការកសាង
ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង និងសម្រេចបាននូវ
លទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ.....”

៤៤ ០១១ ម.ម

ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ បានរៀបចំយុទ្ធសាស្ត្រ
សេដ្ឋកិច្ចជាតិ ៤០១១ ដើម្បីធានាបាននូវលទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ
ក្នុងការកសាងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង និងសម្រេចបាននូវ
លទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ ក្នុងការកសាងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង
ក្នុងកិច្ចការណ៍សេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ យើងបានឃើញថា ភារកិច្ចសំខាន់មួយ
នៃរដ្ឋាភិបាលគឺ គឺជាដៃគូដល់វិនិយោគិនក្នុងការកសាង
ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង និងសម្រេចបាននូវ
លទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ.....”

យុទ្ធសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ចជាតិ ៤០១១

យុទ្ធសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ចជាតិ ៤០១១ (National Economic Policy) គឺជា
ផែនការយុទ្ធសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ចជាតិ ៤០១១ ដែលបានរៀបចំឡើងដោយ
ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ ដើម្បីធានាបាននូវលទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ
ក្នុងការកសាងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង និងសម្រេចបាននូវ
លទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ ក្នុងការកសាងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង
ក្នុងកិច្ចការណ៍សេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ យើងបានឃើញថា ភារកិច្ចសំខាន់មួយ
នៃរដ្ឋាភិបាលគឺ គឺជាដៃគូដល់វិនិយោគិនក្នុងការកសាង
ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង និងសម្រេចបាននូវ
លទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ.....”

យុទ្ធសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ចជាតិ ៤០១១

ក្នុងកិច្ចការណ៍សេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ យើងបានឃើញថា ភារកិច្ចសំខាន់មួយ
នៃរដ្ឋាភិបាលគឺ គឺជាដៃគូដល់វិនិយោគិនក្នុងការកសាង
ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃប្រទេសយើង និងសម្រេចបាននូវ
លទ្ធផលយ៉ាងជោគជ័យ.....”

យុទ្ធសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ចជាតិ ៤០១១

นอกจากพระราชหัตถเลขาแล้ว ยังเห็นได้จากบันทึกของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยว่า

“.....ในเวลานี้อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ในมือเรา กำลังของเราอยู่ที่เราโค่นบ้านบุรุงเลี้ยงดูจีนอย่างฉันทันคนชาติเดียวกัน ฝึกกับชาติอื่นที่เขา มาอยู่เมืองไทย แลดีกว่าที่จีนได้รับความทำนุบำรุงในประเทศอื่น....”

สำหรับในคานชาวจีน ชาวจีนบางกลุ่มที่อยู่ในประเทศไทยก็รู้สึกถึงนโยบายการปกครองชาวจีนซึ่งไม่เหมือนกับการปกครองชาวต่างประเทศอื่น ๆ ดังเช่นคำถวายพระพรไชยมงคลของพocaประชาชนจีนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ใน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ซึ่งเป็นปีแรกที่ขึ้นครองราชย์ ดังนั้นข้อความนี้ควรจะเป็นการย้ำถึงนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มากกว่า

“.....ประเทศอื่น ๆ มีหลายประเภศ เมื่อรัฐบาลจะออกกำหนดกฎหมายอันใดก็มักจะเป็นพิเศษไม่ให้คนชาติจีนได้รับความชอบธรรมเสมอหน้าเหมือนราษฎรในประเทศนั้น ๆ แม้แต่ประเทศซึ่งเป็นที่เกิดของบูรพชนแลตัวข้าพระหุ มเจ้าก็ยังเป็นบาง แต่ส่วนในพระราชอาณาจักรนี้ได้ทรงพระกรุณาแกบรรดาจีนทั้งหลายเหมือนราษฎรของใตฝ่าลองค์ผู้พระบาท เมื่อจะออกพระราชกำหนดกฎหมายอันใดก็เป็นอย่างเดียวกันเสมอกันหมด ไม่แบ่งแ่นกว่าเป็นจีน.....”^๒

นอกจากนี้การใช้นโยบายผสมกลมกลืนของรัฐบาลไทยในขณะนั้นก็ยังใช้นโยบายการให้บรรดากักตักขุนนางไทยแก่ชาวจีนที่มีความก่ความชอบในราชการ ซึ่งเป็นนโยบายเดิมตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ ที่ให้มีระบบเจ้าภาษีนายอากรขึ้นมา ถึงแม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีนของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๔

^๒ หนังสือพิมพ์ไทย วันเสาร์ที่ ๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) : ๒

เจ้าภาชีนายอาการจะถูกยุบเลิกไปเกือบหมดแล้วก็ตาม ก็ยังมีชาวจีนที่มีความสามารถและ
เข้ามารับราชการซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบุตรจีนที่ชกิดในนี้ เช่น พวกตระกูล ณ ระนอง มีบรรดาก็คี่
เป็นพระยาหลายท่าน เช่น พระยาคำวงศ์วิกรมเทสิภรภักดี (คอซิมก่อง) พระยาอภัยภูวงศ์พิทักษ์
(คอซิมทิม) พระยาจรัญราชโกการ (คอซิมเต็ก) และพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
(คอซิมบี๊)

นโยบายผสมกลมกลืนนี้จะใช้ได้ผลเป็นอย่างดีก็โดยเฉพาะลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย
ซึ่งการสมรสกับหญิงไทยมีส่วนช่วยไ้มาก และมีชื่อเสียงแก่กับบุตรเท่านั้นยังมีส่วนถึงสาม
ที่เป็นเงินควดคั่ง เช่นบันทึกของพระยาวงสานุประพันธ์ว่า

".....เงินที่เขามาตั้งท่ามาหากินอยู่ในเมืองไทยนั้น ตามธรรมดา
ก็ยอมแต่งงานกับหญิงไทยอยู่แล้ว แต่หญิงที่แต่งงานกับจีนยอมเป็น
หญิงชั้นต่ำ โดยมากปราศจากความเลาเรียนศึกษา ซึ่งเป็นพื้นของ
ความรักชาติบ้านเมือง แลความซื่อตรงจงรักภักดีต่อสิ่งแค่นั้นที่มีคุณ
แต่ถึงนั้นก็ภรรยาจีนโดยมากยอมมีอินพลูเวนซ์ในสามี่เป็นที่รัก
แลไว้วางใจในการงานต่าง ๆ ตามที่ได้สั่งเกตุม่าเมื่อภรรยาชั้น
เป็นไทยแท้ จีนผู้เป็นสามี่นั้นก็ยิ่งเป็นไทยมากขึ้นแลบุตรนั้นก็เกือบ
เลยเป็นไทยทีเดียว....."

เป็นที่น่าสัง เกตอย่างมากว่าทางรัฐบาลไทยในสมัยนั้นเข้าใจถึงปัญหาบุตรจีนที่เกิด
ในไทย. เช่น บันทึกของกรมหลวงคำร ราชานภาพวา

".....พวกบุตรจีนแม่ที่ไว้ตัว เป็นจีนแท้ที่จริงใจแลอัชชาไศรย
เป็นไทยกว่าครึ่งตัวแทบทั้งนั้น คนจำพวกนั้นบ่ว่าอยู่ระหว่างกลาง
เราควรจัดการโดยพวกเพียรโนมเอาไว้ให้สนิทขวางไทย ให้ความ
รู้สึกว่าเป็นพลเมืองไทยมีชั้นแก่คนจำพวกนี้ยิ่งชั้นทุกที่ การอันนี้

๑ คุรายละเอียดได้จาก ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ (ตำนานเมืองระนอง)

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน
ที่พระยาวงสานุประพัทธ์ (ม.ร.ว.สท้าน สนิทวงศ์) นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๕ กันยายน

อาจจะทำได้เพราะบุตรจีนยอมเกี่ยวเนื่องวงษ์วานอยู่กับไทยโดยมาก
อยู่แล้ว ที่ทำราชการเป็นไทยก็มีมาก.....”

จะเห็นว่าเสนาบดีทั้งสองท่านนี้มีความเชื่อเหมือนกันที่ว่าลูกจีนอาจกลายเป็นไทยได้
โดยเฉพาะการแต่งงานมีอิทธิพลอยู่มาก

ในการปกครองชาวจีนเดิมเรามีศาลคดีจีนในกรมท่าชายและมีนายอำเภอจีน
คอยดูแลทุกข์สุขของชาวจีน ซึ่งอาจทำให้ชาวจีนเกิดความรู้สึกแตกแยกขึ้นได้จึงได้ยุบเลิกเสีย
และในปลายรัชกาลที่ ๕ เมื่อทางรัฐบาลจีนพยายามที่จะแทรกแซงทางการเมืองมายังชาวจีน
ในประเทศไทย รัฐบาลไทยในขณะนั้นก็ต้องพยายามหาทางให้การแทรกแซงนี้ลดน้อยลง
ถึง เวเนบันทึกของเสนาบดีมหาดไทยว่า

.....จีนในเมืองไทยที่เชื้อชาติแลความนิยมคอนมาข้างไทยมีมาก
ควรเกลี้ยกล่อมชักโยงคนจำนวนนี้ให้สนิทมาข้างไทยเท่าที่จะทำได้
จะเป็นกำลังข้างไทยแลเป็นทางที่จะทำให้อ่านาจจีนในเมืองไทยนี้
น้อยลงได้ ในที่สุดในการปกครองไม่ควรจัดแยกให้มีวิธีปกครองจีน
ขึ้นต่างหากจากปกครองอย่างเดียวกับไทยแลรวมกับไทย ถ้าจีนมี
การปกครองแยกออกเป็นแผนกหนึ่งต่างหากเมื่อใดถึง เราจัดเอง
เช่น ให้มีพระยาโชฎีกแลขุนนางกรมท่าชายปกครองจีนเป็นคน
จะตั้งคนให้อ่านาจจีนขึ้นต่างหากในเมืองไทยแต่นั้นไป.....”

การที่รัฐบาลไทยพยายามปกครองชาวจีนไม่ให้แตกต่างไปจากชาวไทยนั้นนับว่า
เป็นการใช้นโยบายผสมกลมกลืนวิธีหนึ่ง

อย่างไรก็ตามการที่รัฐบาลจีนประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยสัญชาติจีนขึ้นมาในปี
พ.ศ. ๒๔๕๒ ถึงแม้จะไม่มีหลักฐานว่าทางรัฐบาลไทยทราบถึงการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้
ของรัฐบาลจีน แต่จากสถานการณ์ในประเทศจีนก่อให้เกิดผลกระทบต่อนโยบายผสมกลมกลืน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน
ของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

ของรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นอย่างยิ่ง และทำให้พลอยกระทบกระเทือนถึงนโยบายนี้
 ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ด้วย ซึ่งทำให้รัชกาลที่ ๖ ต้องออกพระราชบัญญัติแปลงชาติ-ร.ศ. ๑๓๐...
 (พ.ศ. ๒๔๕๔) พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. ๒๔๕๖ และพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร
 พ.ศ. ๒๔๖๑

ปัญหาจำนวนชาวจีนที่เข้ามาในพระราชอาณาเขต

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเราไม่ทราบจำนวนชาวจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน
 ในประเทศไทยมีจำนวนแน่นอนเท่าใด นอกจากมีผู้ประมาณว่ามีอยู่ราว ๓๐๐๐ คน^๑ แต่
 ในสมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏว่าตอนปลายรัชกาลที่ ๒ มีชาวจีนอพยพเข้ามา ๙๐๐๐ คน และ
 ในสมัยปลายรัชกาลที่ ๓ ได้เพิ่มขึ้นถึงปีละ ๑๕,๐๐๐ คน ดังนั้นถ้าจะประมาณตามตัวเลขนี้
 ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ประเทศไทยจะมีชาวจีนถึง ๒๕๐,๐๐๐ คน^๒ ในขณะนั้นคนไทยมีประมาณ
 ๒ - ๓ ล้านคนเศษ

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ชาวจีนได้อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจำนวนคนจีน
 ในประเทศไทยก็ยิ่งทวีจำนวนมากขึ้นเป็น ๑,๕๐๐,๐๐๐ - ๑,๙๕๐,๐๐๐ คน ในขณะที่คนไทย
 มีจำนวนประมาณ ๒ - ๓ ล้านคนเศษ^๓

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากระยะเวลาตลอดรัชสมัยยาวนานถึง ๔๒ ปี ดังนั้น
 จำนวนคนจีนในประเทศไทยจึงไม่คอยแน่นอนนัก ทั้งนี้จำนวนชาวจีนที่อพยพเข้าออกมีอยู่
 โดยตลอด และจากตัวเลขที่นายสกินเนอร์ (Skinner) รวบรวมไว้จากแหล่งต่าง ๆ ก็
 ไม่ตรงกัน เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๓) มีผู้เสนอว่ามีชาวจีนอยู่ในประเทศไทย
 ๔ แสน ๔ หมื่นคนบาง, ๙ แสนคนบาง, ๒ ล้านคน และ ๒ ล้าน ๕ แสนคน

^๑ Victor Purcell, The Chinese in Southeast Asia, p. ๘๘

^๒ วอเทอร์ เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้า แปลโดย นิจ ทองโสภิต หน้า ๕๑

^๓ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p. ๒๖

ในที่สุดนายสกินเนอร์ ก็ได้สรุปจำนวนชาวจีนในประเทศไทย สมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๑๓ (ค.ศ. ๑๘๗๐)	มีชาวจีนประมาณ	๒๕๒,๐๐๐	คน
พ.ศ. ๒๔๒๓ (ค.ศ. ๑๘๘๐)	"	๒๘๘,๐๐๐	"
พ.ศ. ๒๔๓๓ (ค.ศ. ๑๘๙๐)	"	๓๓๑,๐๐๐	"
พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐)	"	๓๘๖,๐๐๐	"
พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐)	"	๔๖๗,๐๐๐	"

จำนวนชาวจีนเหล่านี้ นายสกินเนอร์ ไม่ได้บอกว่าเป็นชาวจีนต่างดาวหรือลูกหลานจีนที่เกิดในประเทศไทย แต่พอจะอนุมานได้ว่าจะรวมทั้ง ๒ พวกเข้าด้วยกัน จำนวนชาวจีนที่นายสกินเนอร์คำนวณนี้ใกล้เคียงกับของมิสเตอร์ไชลด์ (Giles) เจ้ากรมสรรพากรนอก ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นผู้ศึกษาเรื่องจำนวนคนจีนในสมัยนี้ได้คาดคะเนไว้ โดยรวมทั้งจีนเก่าและจีนใหม่ไม่ถึงล้านคนที่ฝรั่งเข้าใจ และอย่างมากที่สุดก็ไม่เกิน ๓๖๐,๐๐๐ คน^๒

ผู้ที่คำนวณจำนวนชาวจีนในประเทศไทยในระบายนั้นแตกต่างไปจากผู้อื่นมากก็ใช่นายฮอลเลต (Hallet) ชาวอังกฤษ ซึ่งเข้ามาประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้คำนวณว่ามีชาวจีนอยู่ในประเทศไทยถึง ๖ ใน ๓ ของประชากรไทย ซึ่งในขณะนั้นไทยมีประชากรทั้งหมด ๘ ล้านคน^๓ ดังนั้นถ้าเป็นไปตามที่นายฮอลเลตว่า จะมีชาวจีนอยู่ในประเทศไทยขณะนั้นถึง ๓ ล้านคน

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p.๖๔ - ๖๕

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๒๔.๒ แฟ้ม ๔๓
คำกราบบังคมทูลของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ ๒๕๗/๑๐๕๘๘ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์
ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

^๓ กมด จันทรสุร อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล หน้า ๒๖๕

ปัญหาจำนวนชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ ๖

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวนชาวจีนในประเทศไทย ยิ่งทวีมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะชาวจีนอพยพเข้ามาในพระราชอาณาเขตปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งทางราชการและบุคคลโดยทั่วไปได้ตระหนักถึงเรื่องนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๒ ว่าจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทำผลประโยชน์ในเมืองไทยนั้นมีจำนวนสูงขึ้นมาก ซึ่งมีใช่วาจะมีแต่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาเท่านั้น ชาวจีนที่กลับออกไปก็มีมาก แต่ก็ยังปรากฏว่ามีชาวจีนเพิ่มจำนวนขึ้นในเมืองไทยปีหนึ่ง ๆ นับได้เป็นหมื่น ๆ คน^๒

การที่ทางรัฐบาลไทยตระหนักถึงจำนวนชาวจีนที่มีอยู่ในพระราชอาณาเขต ทำให้เกิดปัญหาขึ้นว่า ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะจำกัดจำนวนชาวจีนในการเข้าประเทศ ซึ่งเรื่องนี้ทางรัฐบาลไทยในขณะนั้นได้ไหว้ถามมาตั้งแต่ต้นรัชกาล ทั้งนี้อาจเป็นสาเหตุที่เนื่องมาจากการปฏิวัติในจีนโดยคณะก๊กมินตั๋งของ ดร.ซุนยัตเซ็น การปฏิวัติจีนเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๑) ที่เมืองวูชาง (Wuchang) ซึ่งทั้งนี้รัฐบาลจีนที่กรุงปักกิ่งก็ยังมีไคพายแพ่ จนกระทั่งในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ ยวนซีไฮ ไคซอให้พระเจ้าซวนทงกษัตริย์ราชวงศ์แมนจูที่กรุงปักกิ่งในขณะนั้นสละราชสมบัติ รัฐบาลจีนในระบบราชาธิปไตยสูญสิ้นไป ปีรัฐบาลจีนปฏิวัติขึ้นมาแทนที่

วันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เจ้าพระยายมราชเสนาบดีนครบาลก็มีหนังสือกราบบังคมทูลพันท้าว

“.....ในเวลานี้การในเมืองจีนเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งกิดไม่เห็นเลยว่าจจะรวดเร็วถึงเพียงนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ยอมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ไทยเราจะต้องวางการอันเกี่ยวข้องแก่

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑/๓๘ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช ที่ ๑๑/๒๕๕๕ ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของกรมพระเทววงษ์โรปกการ ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๘๓)

* หรือมีนามสามัญว่า Henry Pu Yi

เรื่องเงินไว้เสียแต่เนิ่น ๆ ว่าควรจะทำอย่างไร เพราะเหตุว่า
จีนในกรุงสยามมีมากต่อมาก โดยเฉพาะในกรุงเทพ ถ้าจะคิด
เทียบดู ๒๕ คำบาลเฉพาะชาวจีนกับไทยจำนวนเงินมีเกือบแสนเจ็ดหมื่นคน
มากกว่าไทยสามหมื่นเศษ....."

เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่มีเอกสารของทางการไทยที่แสดงตัวเลขจำนวนชาวจีน
ในประเทศไทยที่แน่ชัดลงไป นอกจากในปี ๒๔๕๔ ตามคำกราบทูลของเจ้าพระยามรราช
ดิงพระเจ้าพิยาเชอ กรมหลวงปราจิณกิติบดีราชเลขาณุกการ กล่าวถึงชาวจีนผู้หนึ่งชื่อ
ไลเวงยิว ซึ่งเป็นผู้แทนของยวนซี้ไซ มาขายใบกู่เงินของรัฐบาลจีน ได้ถามบรรดาชาวจีน
ที่มาประชุมกันว่าชาวจีนในเมืองไทยประมาณเท่าใด ใครรับคำตอบว่ามีประมาณ
๑ ล้านคนเศษ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นจีนแต้จิ๋ว และซึ่งในจำนวนนี้มีเงินกวางตุ้งประมาณ
๒ หมื่นคน^๒ จำนวนที่กล่าวนั้นนอกจากจะเชื่อถือไม่คอยไค้นัก เพราะเป็นคำตอบของ
บรรดาชาวจีนด้วยกันเองแล้วยังเป็นตัวเลขที่มีไค้เกิดจากการคำนวณจากสถิติใด ๆ ทั้งนั้น
ไค้มีผู้วิจารณ์เกี่ยวกับสถิติจำนวนคนจีนในประเทศไทยว่า นอกจากจะไม่สมบูรณ์
และผิดพลาดอยู่เสมอแล้ว ในระยะแรกทางการไทยก็ไม่คอยไค้เอาใจใส่กับจำนวน
ชาวต่างประเทศที่เข้าเมืองอย่างเข้มงวดกวคณันจนถึงกั้มีการตรวจตราและจดสถิติตัวเลข
เอาไว้ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงไค้
เริ่มรู้สึกถึงความสำคัญในเรื่องนี้ และไค้มีการตั้งกรมตรวจคนเข้าเมืองขึ้น รวมทั้งมี
พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ด้วย และตั้งแต่นั้นมาก็ไค้มีการจดสถิติ
ชาวต่างประเทศที่เข้าในประเทศไทยกันเรื่อยมา

เรื่องนี้ถึงแม้ว่าทางการไทยจะไค้มีการริเริ่มอยู่บ้างโดยในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๖๒
ไค้มีการจดสถิติเกี่ยวกับสัญชาติและเชื้อชาติของชาวต่างประเทศที่เข้าออกประเทศไทยไว้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยามรราช ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ คำกราบทูลของ
เจ้าพระยามรราช ถึงพระเจ้าพิยาเชอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๕๔

^๓ กมล จันทรส อธิพจน์ของชาวจีนโพ้นทะเล ส่วนที่ ๒ แปลจาก Double
dent

ที่การทำเรือกรุงเทพ แต่ก็ยังเป็นเพียงช่วงระยะเวลา ๒ ปีเท่านั้น ซึ่งเป็นแต่ตัวเลข แสดงจำนวนผู้ที่ถือสัญชาติจีนเข้าและออกประเทศไว้โดยมีการแยกระหว่างผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ เป็นการถาวรกับผู้ที่มาอยู่ชั่วคราวหรือเดินทางผ่าน รวมทั้งผู้ที่เข้า ๆ ออก ๆ อยู่เสมอ ก็จะถูกนับรวมควยทุกครั้งที่เขาหรือออกประเทศ การจดสถิติของกรมตรวจคนเข้าเมือง ก็เป็นดังนี้เช่นเดียวกัน ตัวเลขที่ได้ถึงเมื่จะมีการตั้งกรมตรวจคนเข้าเมืองแล้วก็ตาม ก็เป็นตัวเลขที่คลาดเคลื่อนอยู่มาก ทั้งนี้ย่อมหมายถึงคนจีนที่เข้าประเทศไทยผิดกฎหมาย จะไม่ผ่านทางกรมตรวจคนเข้าเมือง ดังนั้นการคำนวณชาวจีนในประเทศไทยระยะนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่ยากลำบากและได้ตัวเลขก็ไม่ค่อยแน่นอนนัก ถึงแม้ว่าจะมีการสำรวจ สำนะโนครัวทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ก็ตาม ปรากฏว่าทางการไทยก็ไม่ได้บอกไว้ว่ามีจำนวนคนจีนในประเทศไว้เท่าใดเลย นอกจากจะเอาตัวเลขจากการสำมะโนครัวครั้งนี้อมาคำนวณจำนวนชาวจีนในประเทศไทยโดยเปรียบเทียบส่วนจากปีก่อน ๆ

ซึ่งโดยวิธีนี้ทำให้ได้ตัวเลขเกี่ยวกับจำนวนชาวจีนในประเทศไทยซึ่งนายสกินเนอร์ และชาวยุโรปบางคนที่ได้ศึกษาเรื่องนี้ไว้ แต่ปรากฏว่าเท่าที่ค้นคว้ามาได้จากแหล่งต่าง ๆ มีเพียงปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ไม่จบรัชกาล

ปี พ.ศ.	จำนวนคนจีนในประเทศไทย	จำนวนชาวไทยทั้งประเทศ
พ.ศ. ๒๔๕๓	๑,๒๐๐,๐๐๐	๘,๓๐๕,๐๐๐ ^๑
พ.ศ. ๒๔๕๕	๕๐๐,๐๐๐	- ^๒
พ.ศ. ๒๔๕๘	๑,๐๐๐,๐๐๐	- ^๓
พ.ศ. ๒๔๕๘	๑,๕๐๐,๐๐๐	๘,๒๓๒,๐๐๐ ^๔

^๑ กมล จันทรสรว ล.ก. หน้า ๒๖๒

^๒ ก. หน้า ๒๖๓

^๓ G. William Skinner, Op cit, p.๖๘

^๔ Ibid

^๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๘ คำกราบทูลของ เจ้าพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

^๖ G. William Skinner, Op cit, p. ๖๘

ปี พ.ศ.	จำนวนคนจีนในประเทศไทย	จำนวนชาวไทยทั้งประเทศ
พ.ศ. ๒๔๖๒	๒๖๐,๑๙๔	๙,๒๐๗,๓๕๕ ^๑
พ.ศ. ๒๔๖๔	๒๖๐,๐๐๐	- ^๒

^๑ R. J. Coughlin, Double Identity, p.๑๗
มีตัวเลขแสดงจำนวนชายจีนว่ามี ๒๐๕,๔๗๐ คน หญิงจีน ๕๔,๗๒๔ คน

^๒ Victor Purcell, The chinese in Southeast Asia, p. ๓

บทที่ ๒

ปัญหาชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัญหาทางเศรษฐกิจ

การที่ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ข้าวเป็นผลิตภัณฑ์หลักส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาได้แก่ ฝัก และยางพารา ปรากฏว่าชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในการผลิตทรัพยากรเหล่านี้แทบทั้งสิ้น

๑. ปัญหาเรื่องข้าว ชาวจีนจะเข้ามามีบทบาทหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะไม่ปรากฏว่ามีชาวจีนยึดอาชีพทำนาเลย อาจเป็นเพราะว่าอาชีพนี้ให้ผลผลิตหนึ่งปีต่อครั้งและเสี่ยงต่อการเพาะปลูกไม่ไถ่ผล เนื่องจากดินฟ้าอากาศอีกด้วย แต่การที่ข้าวเป็นอาหารหลักของประเทศไทยและพลเมืองไทยส่วนใหญ่ก็ยึดอาชีพทำนา ดังนั้นชาวจีนจึงดำเนินการเป็นผู้นำผลผลิตนี้ไปสู่ตลาด โดย

ก. การตั้งโรงสีข้าว ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๙๐ มีโรงสีข้าวที่เป็นของชาวจีนถึงร้อยละ ๕๐ ของจำนวนโรงสีในประเทศไทยทั้งหมด (ควรดูตารางแสดงจำนวนโรงสีในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยในภาคผนวก ก.)

ข. เป็นนายทุน ปรากฏว่าในระยะนั้นมีชาวจีนเป็นจำนวนมากได้เดินทางไปหาขานาโดยทางน้ำและทางบก เพื่อทำการออกทุนให้กับขานา (หรืออาจจะใช้วิธีให้เชื้อของบริโกลหรือเครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือทำนา) โดยขานาจะต้องสัญญาว่าจะใช้กวยข้าวเปลือก หรือเงินก็ได้ ชาวจีนที่เป็นนายทุนจะคิดดอกเบี้ยในอัตราสูงถึงร้อยละ ๖๕ หรือ ๑๐๐ ก็มี ดังนั้นจึงปรากฏว่าขานาบางคนเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้แล้วต้องให้หนี้แก่ชาวจีนที่เป็นนายทุนเกือบหมดหรือบางปีถ้าปลูกข้าวไม่ได้ผลก็อาจไม่พอใช้หนี้ต้องทั้บถมไป

^๑ G. William Skinner, The Chinese Society in Thailand, p.๒๑๒

^๒ Victor Purcell, The Chinese in Southeast Asia, p.๑๒๘

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาอมรราช ลงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.)

ค. เป็นคนกลางในการค้าขายกับชาวมา ส่วใหญ่จะใช้วิธีคล้ายกับเป็น นายทุน แต่แทนที่จะให้เงินกู้ยืมให้เจ้าของบริษัท หรือเครื่องนุ่งห่ม หรือเครื่องมือ ตาบา และให้ชาวมาไซควยขาวเปลือกหรือเงินเช่นเดียวกัน ซึ่งปรากฏว่ามีชาวมาไซ บางตำบลเป็นลูกหนี้เชื่อของชาวจีนถึง ๓๐๐ - ๔๐๐ ครัวเรือนเกือบหมกทั้งตำบล

ง. เป็นผู้ที่ให้ชาวนากุยมเงิน

จ. เป็นพ่อค้าขายข้าวสาร โคมเฉพาะในกรุงเทพฯ ปรากฏว่ามีช เวดิน เป็นผู้ขายข้าวสารมากที่สุด ซึ่งทั้งนี้ทำให้เกิดความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง เมื่อชาวจีนเข้า มาทำงานในกรุงเทพฯ ในกลางปี พ.ศ. ๒๔๕๓

๒. ปัญหาเรื่องคึก ส่วนใหญ่เมื่อแรกมีจะอยู่ท่าภาคใต้ของประเทศไทย และทำรายได้ให้แก่ประเทศค่อนข้างสูงมาก เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ส่งออกไปจำหน่ายได้ ถึง ๘.๖ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ ๑๘.๘ ล้านบาท และในปี พ.ศ. ๒๔๖๓-๒๔๖๗ ได้ ๖๘.๖ ล้านบาท (สาเหตุที่ตัวเลขลดลงมากมาขึ้นเพราะเศรษฐกิจหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๑ ตกต่ำลง)

เนื่องจากเหมืองแร่คึกเป็นกิจการที่ต้องลงทุนมาก และใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก จึงมีชาวจีนจึงเข้ามามีบทบาทดังต่อไปนี้

ก. เป็นเจ้าของเหมือง เนื่องจากการขุดแร่ในสมัยนั้นยังไม่มีเครื่องมือทันสมัย เช่นในปัจจุบัน เจ้าของเหมืองแระจะมีทั้งชาวจีนและชาวตะวันตก เครื่องมือที่นับว่าทันสมัยที่สุดคือ เรือขุดซึ่งเป็นของชาวออสเตรเลียโก้นำมาใช้ที่ภูเก็ต ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๐

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำกราบบังคมทูลของ เจ้าพระยาสยามมราช ลงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

๒ กมล จันทรสาร อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล หน้า ๓๔

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๓ ๒๖/๖ คำกราบบังคมทูล ของพระยาเพชรบูรณ์ พระยาอุไทยมาหิตรี และพระยาภิรมย์สุนทรราช ลงวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

๔ James C. Ingram, op cit, p. ๘๕

๕ G. William Skinner, op cit, p. ๒๑๕

และในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ขณะเสด็จดำรงตำแหน่งพระบรมโอรสาธิราชทรงกล้าวถึงเรือชุกของบริษัท ทองคา ฮาร์เบอร์ติน เทรคิง ซึ่งชุกแรกมีบุกลงในอ่าวภูเก็ตว่ามีอยู่ ๓ ลำ^๑

ขณะที่ชาวตะวันตกใช้กรรมวิธีสมัยใหม่ในการชุกแร่ ปรากฏว่าชาวจีนยังนิยมใช้วิธีชุกแร่ดั้งเดิมแบบโบราณคือ ใช้จอมพินดินแล้วขนดินเหล่านั้นไปล้างในรางน้ำเอาสินแร่ที่จมอยู่ การชุกแร่ดั้งเดิมด้วยวิธีนี้ทำให้ยากแก่การสำรวจว่ามีชาวจีนเป็นเจ้าของเหมืองแรมากน้อย เพียงใดถึงแม้จะรูจำนวนผู้ขอสัมปทานเหมืองก็ตาม ปรากฏว่าผู้ขออาจไม่ทำการชุกเพราะประสบอุปสรรคต่าง ๆ เช่น การเงิน หรือที่บริเวณนั้นไม่มีแร่

ข. เป็นกาลี เนื่องจากวิธีการชุกแร่ดั้งเดิมของชาวจีนเป็นแบบที่ต้องใช้คนเข็นจำนวนร้อยขึ้นไป จึงมีชาวจีนเข้ามาเป็นกาลีในเหมืองแร่ดั้งเดิมทางภาคใต้เป็นจำนวนมาก "ส่วนใหญ่นั้นจะเป็นจีนฮกเกี้ยนและจีนแต้" นอกจากชาวจีนจะเป็นกาลีในเหมืองแร่ที่มีแก้วเป็นเจ้าของแล้วก็มีชาวจีนบางคนเข้าไปเป็นคณงานในเหมืองแร่ของบริษัทที่ชาวตะวันตกดำเนินการอีกด้วย ซึ่งถ้าเทียบจำนวนแล้วชาวจีนที่ไปทำงานกับชาวตะวันตกมีจำนวนน้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากกรรมวิธีชุกแร่ของชาวตะวันตกไม่จำเป็นต้องใช้คณงานมาก เช่น เรือชุกลำหนึ่งใช้คณงานเพียง ๑๒ คนเท่านั้น

ค. เป็นคนกลางในการซื้อสินแร่ เนื่องจากมีชาวจีนบางคนไม่พอใจที่จะเข้าเป็นกาลีในเหมืองใหญ่ ๆ อาจใช้วิธีร่อนแร่ตามลำธารซึ่งวิธีนี้จะมีชาวพื้นเมืองที่เป็นทั้งไทยและอิสลามทำกันอยู่มาก พวกนี้จะนำแร่ที่ได้ไปขายให้กับชาวจีนที่เป็นคนกลางและชาวจีนเหล่านั้นก็จะส่งไปขายยังมลายูอีกทอดหนึ่ง^๕

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๒๔ หน้า ๑๑๒

^๒ ก.

^๓ G. William Skinner, op cit, p. ๒๑๕

^๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ล.ก. หน้า ๑๑๒

^๕ G. William Skinner, op cit, p. ๒๑๕

๓. ปัญหาเรื่องยางพารา เนื่องจากยางพาราเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้รองลงมาจากข้าว ยางพาราเริ่มผลิตขึ้นเป็นครั้งแรกในระยะสงครามโลกครั้งที่ ๑ และทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๖๗ ประเทศไทยส่งยางพาราออกไปจำหน่ายถึง ๒๕ ล้านบาท จากการที่ชาวจีนได้เป็นผู้เริ่มทำธุรกิจค้ายางพาราทั้งแต่ทำสวนยางและกรีดยาง ดังนั้นธุรกิจค้ายางจึงตกอยู่ในมือของชาวจีน เนื่องจากในระบะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะทางใต้ของประเทศไทยจะเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากมลายู ทั้งนี้เพราะทางมลายูได้เริ่มทำยางพารากันมาากแล้ว ดังนั้นชาวจีนเหล่านี้จึงนำเอาวิธีการต่าง ๆ ที่เริ่มในมลายูมาใช้ในประเทศไทย และจากการทำสวนยางพาราต้องใช้เงินเข้ามา ซึ่งคนไทยทั่ว ๆ ไปอาจมีเงินค่าใช้จ่ายเพียงพอที่จะทำสวนยางพาราชนิดใหญ่โตได้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีคนไทยทำสวนยางพาราบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่มากนัก

บทบาทของชาวจีนที่มีต่อการผลิตยางพารามีดังต่อไปนี้

- ก. เป็นเจ้าของสวนยางพารา
- ข. เป็นคนงานรับกรีดยางในสวน
- ค. เป็นเจ้าของโรงงานผลิตยางแผ่นรมควัน ในขณะที่เดียวกันคนไทยจะผลิตยางพาราออกมาในรูปของยางกึ่งเพราะไม่มีทุนที่จะตั้งโรงงาน^๒ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าราคาจะแตกต่างกัน

๔. การทำโรงเลื่อย ปรากฏว่าธุรกิจค้ายางนี้อยู่ในมือของชาวจีนเป็นจำนวนมาก ไม่น้อย ซึ่งชาวจีนมีบทบาทดังต่อไปนี้

- ก. เป็นเจ้าของโรงเลื่อย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ มีชาวจีนเป็นเจ้าของโรงเลื่อยขนาดใหญ่ที่ใช้เครื่องจักรทันสมัยในกรุงเทพฯ ถึง ๓ โรง ซึ่งขณะนั้นมีโรงเลื่อยขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯ ทั้งหมดเพียง ๕ โรง เจ้าของโรงเลื่อยเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแท้ๆ

^๑ James C. Ingram, op cit, p. ๔๕

^๒ G. William Skinner, op cit, p. ๒๑๕

^๓ Ibid

ข. เป็นเจ้าของโรงค้ำไม้ รวมนี้จะจำหน่ายไม้แปรรูปต่าง ๆ มี
 จีนแต้จิ๋วและจีนกวางตุ้ง

ค. เป็นกรรมกรในโรงเลื่อยและโรงค้ำไม้

๕. การทำโรงงานน้ำตาล ในระยะนี้มีทำกันมากที่สุดบุรี ชาวจีนได้มีบทบาท
 ำงันคือ

ก. เป็นเจ้าของไร่อ้อย

ข. เป็นเจ้าของโรงงานผลิตน้ำตาลทราย

ค. เป็นคนงานในโรงงานผลิตน้ำตาล

๖. การทำประมง การจับปลาตามชายฝั่งทะเล ชาวจีนมีบทบาทดังนี้คือ^๒

ก. เป็นนายทุน ชาวจีนจะเป็นผู้ออกทุนค่าใช้จ่ายให้คนไทยเป็นผู้ออกไป
 ำปลา และเอาขายส่งให้ชาวจีนผู้เป็นนายทุนกวดยราคาต่ำกว่าปกติ

ข. เป็นพ่อค้าคนกลางในการส่งปลาสดและปลาเค็มขายในประเทศ

และต่างประเทศ

๗. การทำอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้แก่ อาหารประเภทเนื้อสัตว์
 ผักต่าง ๆ การสำเร็จรูป เช่น ข้าวแกง ขนมบางประเภท อยู่ในกำมือของ
 ชาวจีนเกือบทั้งหมด จึงมีผู้กล่าวว่าในระยะนั้นการค้าขายสินค้าต่าง ๆ ตกอยู่ใน
 กำมือของชาวจีนถึงร้อยละ ๘๕ - ๙๐

๘. อาชีพก่อสร้าง เช่น การปลูกบ้าน การเป็นช่างไม้ ก็มีชาวจีนเริ่มเข้าไป
 ำกเป็นอาชีพกันมาก

^๑ G. William Skinner, op cit, p. ๒๑๕

^๒ Ibid, p. ๒๑๗

^๓ Victor Percell, The Chinese in Southeast Asia, p. ๑๒๘

^๔ อัสวาทุ เมืองไทยจึงต้นเกิด หน้า ๑๕

^๕ Relen Tan Gatue, Chinese and Chinese - Thai Relation, p. ๒

^๖ อัสวาทุ เมืองไทยจึงต้นเกิด หน้า ๑๕

๘. อาชีพบริการต่าง ๆ เจม ลากรด พอครว และคนรับใช้ ส่วนใหญ่ก็เป็นชาวจีน^๑ โดยเฉพาะการลากรด ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่ารดเจก

๑๐. อาชีพทำไร่ เช่น ไร่นักกาง^๒ ๆ

สาเหตุที่ชาวจีนเข้ามามีบทบาทในเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้น มีข้อน่าสังเกต ๑๒ ข้อหลายประการ เช่น การเพาะปลูก จะสังเกตเห็นว่าชาวจีนมักนิยมทำไร่มากกว่าทำนา ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลหลายอย่าง เช่น ที่ดินในการทำไร่ไม่ต้องการพื้นที่มากเท่าการทำนา ถึงแม้ว่าชาวจีนในระยะนี้จะมีสิทธิในการมีที่ดินเป็นของตนเองได้ แต่ทั้งนี้จะต้องเป็นชาวจีนที่อยู่ในบังคับรัฐบาลเท่านั้น เพราะถ้าอยู่ในบังคับของต่างชาติแล้วเรารู้ว่าเป็นเสมือนชาวต่างชาติหนึ่งจึงขาดสิทธิข้อนี้ อย่างไรก็ตามเราไม่สามารถทราบได้ว่าชาวจีนในสมัยก่อนที่ ๒ ที่เขาอยู่ในบังคับของชาวต่างประเทศมีจำนวนมากน้อยเท่าใด นอกจากตัวเลขที่ได้จากปากคำของ ดร. ชุนยัค เซ็น ซึ่งเข้ามาในประเทศไทยในระยะปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ว่ามีชาวจีนที่อยู่ในบังคับฝรั่งเศสประมาณ ๑ หมื่นคนเศษ ตัวเลขนี้เป็นเฉพาะชาวจีนในบังคับฝรั่งเศสเท่านั้น สำหรับในบังคับชาติอื่น ๆ เช่น อังกฤษ ฮอลันดา ฯลฯ ก็ยังมีอีกเป็นจำนวนไม่น้อย ชาวจีนเหล่านี้จะไม่มีสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินในประเทศไทยได้ ดังนั้นถ้าชาวจีนเหล่านี้ต้องการทำการเกษตรกรรมย่อมต้องการทำไร่มากกว่าทำนา เพราะถ้าเขาจะเช่าที่จากชาวไทยทำการเพาะปลูกก็สามารถเช่าในเนื้อที่

^๑ ก.

^๒ อักวพาทู ล.ก. หน้า ๑๘

^๓ ดูรายละเอียดได้จาก สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ ของหลวงสิทธิสยามการ หน้า ๔๓ และ กฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีบุคคล ของ พระยาตรีวิสารวาจา หน้า ๖๔

^๔ กองกฎหมายเทศาภิบาล เอกสารรัชกาลที่ ๕ พ. ๒๑ หน้า ๑๐ สำเนารายงานของหลวงสรรพกิจปรีชา กราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วงศวิโรปการ ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๒

(ก. ๒๔๔๖)

น้อยกว่ามาก ดังนั้นถึงแม้ว่าชาวจะเป็นผลผลิตหลักของประเทศแต่การที่ทิ้งเนื้อที่ และเวลาผลผลิตที่ได้รับก็แทบจะไม่คุ้มกับค่าแรงและเวลาที่เสียไป ซึ่งถ้านำมาเปรียบเทียบกับการทำงานจะเห็นว่าได้ผลผลิตที่ใช้เวลาเร็วกว่าเนื้อที่น้อยกว่า นอกจากนี้การที่ชาว ยังต้องเสี่ยงกับภัยธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งถ้าเปรียบกับการทำอะไรแล้ว ถ้าต้องประสบภัย ภัยธรรมชาติก็สามารถปลูกใหม่ได้ทันที จึงเป็นสาเหตุให้ชาวไร่มีรายได้อันสูงและมั่นคงกว่า ชาวนามาก ทั้งนี้ยังมีเหตุผลอื่น ๆ อีกเป็นต้นว่า การทำนาไม่ถูกต้องกับนิสัยของชาวจีนในประเทศไทยซึ่งชอบอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนในพวกเดียวกันและมักจะชอบอยู่ใกล้กับชุมชนชน ถ้าทำไร่ก็ต้องอยู่ใกล้ชุมชนเพื่อสะดวกในการนำผลผลิตมาขายยังตลาด แต่การทำนาจะไม่จำเป็นจึงเท่ากับเป็นการตัดตัวเองออกไปจากพวกพ้องชาวจีน ด้วยเหตุผลประการต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้จึงทำให้ชาวจีนในประเทศไทยไม่นิยมการทำนา

วิธีการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศไทยในระบอบนั้น จากการศึกษาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจในประเทศ ตกอยู่ในกำมือของชาวจีนแทบทั้งสิ้น เป็นเหตุให้พระองค์ทรงหาทางแก้ไขในเรื่องนี้ วิธีการของพระองค์อาจแยกออกได้เป็น ๒ ประการคือ

๑. การเขียนบทพระราชนิพนธ์ปลุกใจชาวไทย
๒. พระบรมราโชบายที่ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลไปจัดทำ

บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ

ซึ่งเกี่ยวกับการปลุกใจให้ชาวไทยตระหนักถึงปัญหาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เรื่อง เมืองไทยจตุรเศรษกิจ พวกยิวแห่งบูรพาทิศ และโคคนคิคล่อ ทั้งนี้พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเหล่านี้ขึ้นมาในฐานะของประชาชนคนไทยคนหนึ่งที่มีความห่วงใยถึงปัญหาทางเศรษฐกิจมิใช่ในฐานะของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นพระองค์จึงทรงใช้นามปากกาในการพระราชนิพนธ์เรื่องเหล่านี้ว่า "อัครพหู"

บทพระราชนิพนธ์นี้มีข้อควรพิจารณาถึงสาเหตุในการทรงนิพนธ์เรื่องทำนอง ปลุกใจประชาชนให้เห็นถึงความสำคัญทางปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งไม่หลักฐานบ่งชี้ลงไป

แน่นอน นอกจากจะศึกษาจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องนั้น ๆ ตลอดจนระยะเวลาและสถานการณ์ก่อนช่วงที่พระองค์จะทรงนิพนธ์เรื่องเหล่านี้ขึ้นมา ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้คือ

(๑) ทรงเกิดความห่วงใยวิตกกังวลว่าการทำงานมาหากินในขณะนั้นตกอยู่ในมือของชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ เช่นในเรื่องเมืองไทยจึงต้นเกิด ทรงกล่าวว่า

“.....เกี่ยวกับการค้าขายอาหารสำเร็จรูปนั้น บางอย่างก็ตกไปอยู่ในมือของชาวจีน เช่นแตกอนคนไทยเคยหาบขาย เช่น ชาวแกง ขนม และการจำหน่ายของกินในกรุงเทพฯ ในเวลานี้อยู่ในมือจีนโดยมาในทางเสียบียงอาหาร บางครัวเรือนซื้อจากจีนทั้งสิ้น.....หัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งแตกอนคนไทยเคยทำเดี๋ยวนี้กลายเป็นจีนทำทั้งสิ้น เช่น การก่อสร้าง การช่างไม้ เป็นต้น สิ่งที่เรายังอวดอยู่ได้ว่าทำอยู่บ้างก็มี หาดสีเรื่อน และปศุศิลาเท่านั้น แมแต่ขาวในบ้านของเราก็เป็นจีน พวกเรามีกันแล้วทับขาวและพอครัวจีน.....”

(๒) จากการที่พระองค์ได้รับการศึกษาอบรมแบบตะวันตกโดยเฉพาะจากประเทศอังกฤษซึ่งพระองค์ได้ทรงศึกษาเป็นเวลานานถึง ๕ ปี ได้สร้างอิทธิพลแทรกซึมไปในความรู้สึกนึกคิดของพระองค์ โดยเฉพาะการที่ชาวยิวในอังกฤษมีฐานะทางเศรษฐกิจดีเหมือนกับชาวจีนในประเทศไทย ทำให้ชาวอังกฤษบางกลุ่มไม่พอใจ คอยหาเหตุนี้จึงมีผู้กล่าวว่าอิทธิพลของที่ปรึกษาชาวอังกฤษซึ่งมีอคติต่อพวกยิวในยุโรปและอังกฤษมีผลต่อชาวจีนในกรุงเทพฯ และเป็นมูลเหตุอันหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงนิพนธ์เรื่อง “พวกยิวแห่งบูรพาทิศ” ขึ้นมา^๒

(๓) เหตุการณ์จากการนัดหยุดงานครั้งใหญ่ของชาวจีนในกรุงเทพฯ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ซึ่งเป็นระยะก่อนหน้าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะเสด็จขึ้นครองราชย์เพียง ๕ เดือนเท่านั้น และเมื่อพระองค์ทรงนิพนธ์เรื่อง พวกยิวแห่งบูรพาทิศ ในปี ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ระยะเวลาห่างกันเพียง ๒ ปี ย่อมไม่ทำให้พระองค์

^๑ อัครพาทู เมืองไทยจงต้นเกิด หน้า ๑๕ - ๑๖

^๒ กมล จันทรส อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล (แปลส่วนที่ ๒ จาก Double Identity the Chinese in Modern Thailand โดย Richard J. Coughlin หน้า ๕๘๗

ทรงล้มเหตุการณครั้งชาวจีนนักหยุดงานครั้งนี้ได้ ดังปรากฏว่าในตอนหนึ่งของเรื่อง
พวกยิวแห่งบูรพาทิศ

.....ถ้ามีเหตุเช่นจีนนักหยุดงานครั้งนี้อีกครั้ง ข้าพเจ้าไม่อยากจะรับรองผล
ที่จะเกิดขึ้นเลย ถ้าจะมีเหตุซ้ำกันขึ้นเพราะจีนหยุดงานแล้ว ข้าพเจ้า
ไม่จำเป็นต้องกล่าววว่าข้าพเจ้าไม่มีความสงสัยเลยว่า เจ้าหน้าที่คงจะจัดการ
ไปโดยฐานที่เป็นกลาง แต่ความซื่อตรงบังคับให้ข้าพเจ้ากล่าวตามความเห็น
ของข้าพเจ้าเองว่า พลตระเวนก็ดี ทหารก็ล้วนเป็นคนไทยไม่ใช่จีน.....
นั่นแหละการเช่นนี้ความรู้สึกอันเป็นธรรมดา อาจจะแรงกว่าวินัยก็ได้ ซึ่งถ้า
เป็นเช่นนั้นแล้วก็จะทำให้มีผลอันเป็นที่น่าเสียดายแก่เหตุที่เกี่ยวข้องด้วย....."

จะเห็นว่าพระองค์โปรดยกคำพยานบางคนอาจจะเห็นไปว่าออกจะรุนแรงมาก
ถึงนั้นในตอนต้นของเรื่องพวกยิวแห่งบูรพาทิศนี้ พระองค์ได้เขียนในทำนองแก้ตัวว่า
.....ในการที่แสดงความเห็นในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามิได้มีความมุ่งหมายชั่วร้าย
อย่างหนึ่งอย่างใดเลย ถ้าวาข้าพเจ้าจะใคร่เริ่มพิจารณาเรื่องนี้ด้วยความรู้
เกลียดชังพวกจีนแต่คนมีอีกทำไม ตรงกันข้ามข้าพเจ้ามีเหตุหลายประการที่
ควรจะพำ.....^๒

(๘) เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งไม่ยิ่งหย่อนกว่าประการอื่นคือ เหตุการณ์
จากการปฏิวัติในประเทศจีนเมื่อปลายปี ค.ศ. ๑๙๑๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ทำให้ประเทศจีน
เปลี่ยนการปกครองจากระบวรราชธิปไตยเป็นระบอบสาธารณรัฐ และจากการที่ชาวจีน
ในประเทศไทยเกิดปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่แสดงถึงความชื่นชมยินดีในการที่คณะปฏิวัติของ
คร.ศุนย์ยึดเช่นทำกำรปฏิวัติได้สำเร็จ ทำให้หาที่ของพระองค์ที่มีต่อประเทศจีนและชาวจีน
ในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นในระยะหลังจากที่มีการปฏิวัติในประเทศจีนแล้ว
พระองค์จึงได้ทรงนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ในเมืองจีนขึ้นหลายเรื่อง

^๑ อัครพาทู พวกยิวแห่งบูรพาทิศ หน้า ๓๘

^๒ ก. หน้า ๖ - ๒

นอกจากนี้ เหตุการณ์จากการปฏิวัติในปี ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) โดยคณะ
ผู้ก่อการซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทหาร และการปฏิวัติครั้งนี้ห่างจากการปฏิวัติในประเทศจีน
เพียง ๕ เดือนเท่านั้น ก็ประเทศจีนปฏิวัติในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ผู้ก่อการ
คณะปฏิวัติในประเทศไทยครั้งนี้ถูกจับกุมในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ (ในระยะนั้น
ยังถือเอาเดือนเมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่) จึงอาจกล่าวได้ว่าคณะผู้ก่อการได้รับอิทธิพล
และความคิดจากการปฏิวัติในประเทศจีน

ควยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงมองเห็นภัยทางการเมืองที่จะเกิดจากชาวจีน ทั้งนี้
เพราะชาวจีนในประเทศไทยติดต่อกับชาวจีนในเมืองแม่ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง
ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองอย่างหนึ่งอย่างใดในประเทศจีน ย่อมส่งผลกระทบ
กระเทือนถึงชาวจีนในประเทศไทยเช่นเดียวกัน

(๕) เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ การที่จำนวนชาวจีนซึ่งอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้น
เรื่อย ๆ ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ (ดังที่กล่าวรายละเอียดไว้แล้วในบทที่ ๑) ดังนั้น
ชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ ๖ ส่วนใหญ่จึงเป็นชาวจีนรุ่นใหม่ชาวจีนพวกนี้ย่อมมีความรู้สึก
แตกต่างไปจากชาวจีนรุ่นเก่า โดยเฉพาะลูกหลานจีนที่เกิดในเมืองไทยย่อมมีความรู้สึก
ผูกพันกับเมืองแม่น้อยกว่าชาวจีนรุ่นใหม่ พวกนี้จะมีความรู้สึกจงรักภักดีต่อประเทศไทย
อย่างแท้จริงผิดกับจีนรุ่นใหม่ ควยเหตุนี้จึงทำให้ความรู้สึกของชาวไทยที่มีต่อชาวจีน
แตกต่างไปจากเดิม โดยมีผู้มีความเห็นแตกเป็น ๒ พวก คือ เห็นว่าควรจะยินดีต้อนรับ
เข้ามาทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นและทำให้จำนวนพลเมืองเพิ่มขึ้น ส่วนอีกพวกนั้น
เห็นว่าชาวจีนเข้ามาแย่งเศรษฐกิจไปจากคนไทยโดยที่ชาวจีนรุ่นใหม่ไม่มีความรู้สึกผูกพัน
กับเมืองไทยเลยเป็นเหตุให้ส่งเงินกลับไปประเทศจีน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ทรงมีความเห็นอยู่ในพวกหลัง จึงทรงเปรียบเทียบชาวจีนในประเทศไทยว่าเป็นประคจ
ตัวบางคุดเลื้อก

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะทรงติเตียนว่ากล่าว
ชาวจีนในบทความของพระองค์อย่างรุนแรง แต่พระองค์ก็ไม่เคยที่จะแสดงความรู้สึก

ของพระองค์โดยการกระทำหรือการแสดงออกแต่อย่างใด ทั้งนี้เป็นเพราะพระองค์สามารถแยกฐานะของพระองค์จากการเป็นนักเขียนและการเป็นพระมหากษัตริย์ออกจากกันอย่างเด็ดขาดในเรื่องนี้ ซึ่งนับว่าเป็นคุณสมบัติส่วนพระองค์ที่หาสรรเสริญ และที่พระองค์ทรงสามารถทำได้ดังนี้ก็คงเนื่องจากทรงได้รับทราบอบรมเป็นเวลานานในประเทศอังกฤษ ทำให้พระองค์ทรงรับเอานิสัยของชาวอังกฤษซึ่งแตกต่างไปจากชาติอื่น โดยเฉพาะคนไทยคือ สามารถแยกเรื่องส่วนตัวกับการเมืองออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด แต่การที่พระองค์ทรงเขียนโจมตีชาวจีนทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงทั้งนี้ก็เนื่องมาจากทรงเริ่มรู้สึกว่าการเศรษฐกิจสำคัญ ๆ ของประเทศตกอยู่ในมือของชาวจีนทั้งสิ้น ดังนั้นพระองค์จึงไขหน้าหนังสือพิมพ์และบทความของพระองค์เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ราษฎรไทยของพระองค์รู้สึกตัวจะได้หาทางแก้ไขได้ทันที่ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าชาวจีนเท่ากับถูกไขเป็นเครื่องมือส่งเสริมชาตินิยม ซึ่งมีผู้เปรียบเทียบว่าพระองค์ใช้ชาวจีนเป็นเสมือนขวานที่จะกระตุ้นให้ชาวไทยเกิดชาตินิยมขึ้นมา ทั้งนี้อาจเป็นด้วย พระองค์ทรงตระหนักดีว่าคนไทยเกิดความรู้สึกชนิดนี้ยากมากและออกมาในรูปที่ไม่รุนแรง เพราะไม่เคยมีผู้ใดหรือสิ่งใดมากระตุ้นความรู้สึกชนิดนี้อีกทั้งประเทศไทยอยู่ในสภาพว่างสงก.ว. และมีความสุข เป็นเวลานาน

การที่พระองค์ทรงไขถ้อยคำที่รุนแรงต่อชาวจีนในพระราชนิพนธ์ของพระองค์นั้น ทำให้ชาวจีนในประเทศเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบออกมาในรูปรุนแรงเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อไม่ทราบว่ามีผู้เขียนคือใคร ดังในหนังสือพิมพ์หัว เข็มจีนไป ไคลงขอความประหว่งว่า

.....เมื่อเร็ว ๆ นี้หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษและภาษาไทยในกรุงเทพฯ ได้ลงความเห็นอันยืดยาว จัวนาวาความเป็นชาติวิวิธที่ศตวันออกลงต่อหลายวันจึงจบ กล่าวคำติเตียนคนจีนเสียไม่มีคี่ลงชื่อผู้แต่งว่า อาชาวักปาฟู (อัครพาดู)..... หนังสือพิมพ์ของเราเป็นลื่นของคนจีนที่เอาใสรยอยู่ในต่างประเทศจะนิ่งทนให้เขาหมิ่นประมาทประเทศไม่ได้ จึงไคลงความเห็นคักคานเขา และหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นก็ไม่มีปรีปากเถียงเลย มาบัดนี้นำเอาคำเหลวไหลมาลงติเตียนคนจีนเร่อีก

^๑ Stephen Green, King Wachirawut's Policy of Nationalism,

หนังสือพิมพ์ไทยแผนกของเราได้จัดตั้งค่ายน้ำหมึกกับปากกาประหารเอาหลายวัน
 กิด ๆ กันมาแล้ว เพื่อให้หนังสือพิมพ์รายนี้รู้สึกว่าประเทศจีนยังมีคน จะได้
 ไมกลาวกำบา ๆ อีกต่อไป....."

เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่สามารถหาหนังสือพิมพ์จีนฉบับภาษาไทยคือ หนังสือพิมพ์
 จีนโนสยามวารศัพท์ในระยะนี้ได้ แม้แต่หอสมุดแห่งชาติก็ไม่ปรากฏว่ามีอยู่ คงนั้นจึง
 ไม่สามารถจับปฏิกริยาของชาวจีนที่มีต่อพระราชนิพนธ์ของพระองค์ในระยะนี้ได้
 นอกจากคำแปลจากหนังสือพิมพ์ฉบับนี้

พระบรมราโชบายที่ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลไปจัดทำ

ก่อนที่จะพิจารณาถึงพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไม่ให้ตกอยู่ในมือชาวจีน กวระจะได้พิจารณาความเห็นของ
 บรรดาเสนาบดีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยของพระองค์ ว่ามีความคิดเห็นในเรื่องนี้
 เหมือนหรือแตกต่างจากพระองค์อย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพราะบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้นำพระบรม
 ราโชบายของพระองค์ไปจัดทำต่อไป

เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ เสนาธิการทหารบก พระอนุชาองค์รองของพระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งทรงสนพระทัยในปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนตั้งแต่ครั้งมีการนัดหยุดงาน
 ของชาวจีนในกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้ทรงมีความเห็นเกี่ยวกับชาวจีนในไทยว่า
 เหมือนกับอิตาลีในประเทศรัสเซียคือ มีความฉลาด ขยัน สามารถกุมการค้าขายไว้ได้
 ทั้งหมด ทำให้มีฐานะทางการเงินดีมาก และในขณะเดียวกันก็เบียดเบียนเศรษฐกิจของ
 ราษฎรรัสเซีย จนอาจกล่าวได้ว่าการจลาจลในรัสเซียเกิดขึ้นเพราะพวกยิว^๑

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๙/๑ คำแปลจาก
 หนังสือพิมพ์อัสสัมชัญฉบับที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖ก./๖ คำกราบบังคมทูล
 ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

การที่เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถเปรียบเทียบกับชาวจีนในไทยกับยิวในรัสเซียนี้ เพราะพระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากรัสเซียเป็นเวลานาน ชาวยิวเองก็มีความเกลียดชังพวกยิวอย่างรุนแรง ซึ่งถ้าเปรียบกับอังกฤษแล้วรัสเซียมีความรู้สึกยิวแรงกว่าอังกฤษมาก ขอนนาสั่ง เกตวาทง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงใฝ่มีความเห็นว่าชาวจีนนั้นคล้ายยิวมากในอุปนิสัยใจคอและความสำคัญทางเศรษฐกิจ จนถึงกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เปรียบเทียบชาวจีนว่าเป็น "พวกยิวแห่งบูรพาทิศ" อาจเป็นควยวาทงสองพระองค์ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตก ทั้งนี้เพราะทรงไปศึกษาอยู่ในดินแดนที่มีความรู้สึกไม่ดีต่อพวกยิว

พระยวงศานุพระพิทักษ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ และต้นรัชกาลที่ ๖ ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า

".....การที่จีนเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทยมากกว่าแต่ก่อนนั้น น่าจะทำให้เราวิตกว่าจีนจะเข้ามาแย่งการงานของไทยเสียหมด แท้ที่จริงจีนเข้ามาอยู่ในประเทศเรานั้นก็ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศเราเป็นอันมาก เดิมเหมือนกัน.....ประเทศเราซึ่งใคร่หาใคร่แย่งแรงกล้าอยู่เป็นพื้นนั้น ก็ควรจะต้องเผื่อไว้สำหรับการชางนา ถ้าหากว่าจีนที่เคยไซ่เป็นคนงานนั้นเข้ามา นวยลงเราควรระงับอย่างไรต่อไป....." *

พระยวงศานุพระพิทักษ์มองในแง่ประโยชน์ในการใช้แรงงานจากชาวจีน ทั้งนี้ อาจเป็นควยวาทงอำนาจหน้าที่ของท่านเกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งขณะนั้นที่ดินในการทำการเกษตรของไทยยังมีมากมายไม่มีผู้ไปทำการเพาะปลูก ประกอบกับการใช้เครื่องมืองแรงในการเพาะปลูกก็ยังไม่แพร่หลาย ดังนั้นท่านจึงเห็นความสำคัญของกุลิจีนและแรงงาน ชาวจีนจนถึงกับวิตกว่าถ้าชาวจีนอพยพเข้ามาอยกลงจะเป็นโทษแก่ประเทศไทย

กรบหลวงคำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ในสมัยปลายรัชกาลที่ ๕ และต้นรัชกาลที่ ๖ ทรงมีความเห็นในเรื่องนี้ว่าชาวจีนส่วนใหญ่ที่เข้ามาอยู่ในประเทศ ไทยโดยมากมักตั้งหน้าแต่จะหาเงินออกไปเมืองจีนเหมือนกันหมด อาจส่งออกไปหรือเอาไป

* อาจจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต.๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน พระยวงศานุพระพิทักษ์ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๕ กันยายน ร.ศ.๑๒๘

ก็แล้วแต่และวิธีหาเงินก็ต่างกันออกไป แต่ท่านก็มีความเห็นว่าจีนยังเป็นประโยชน์ต่อประเทศสยามโดยเฉพะท่านโกซังให้เห็นว่าควรจะต้องดูจีนที่เกิดขึ้นในเมืองไซบีเรียให้มีความรู้สึกเป็นไทยให้มากที่สุด จะเห็นว่ากรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงมีความคิดเหมือนกับเสนาบดีและข้าราชการส่วนใหญ่ของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ว่าเราสามารถที่จะดึงดูกลานจีนให้มีความรู้สึกเป็นไทยได้ แต่จากสถานการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ โกเบ่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประเทศจีนมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบสาธารณรัฐ ทำให้ความรู้สึกของรัฐบาลไทยที่มีต่อชาวจีนเปลี่ยนไป

เจ้าพระยาบรมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล และกระทรวงมหาดไทย ในปลายสมัยรัชกาลที่ ๖ ซึ่งเป็นผู้ที่ถือความเกรงกลัวของชาวจีนอย่างใกล้ชิดโดยเฉพาะชาวจีนในกรุงเทพฯ จึงนับว่าท่านเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับจิตใจของชาวจีนอย่างลึกซึ้งมากที่สุดคนหนึ่ง ๑ มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากบุคคลอื่น ๆ ที่ว่าชาวจีนจะกลายเป็นไทยได้อย่างแท้จริง และความคิดของท่านข้อนี้เหมือนกับนรราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งจะได้เห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง เมืองไทยจึงต้นเกิด^๒

ความคิดเห็นของ เจ้าพระยาบรมราช เกี่ยวกับการเข้ามาทำมาหากินของชาวต่างประเทศได้มาจากภาคผนวก ก. ทานแยกเยะไวทั้งคงและโหม ซึ่งมีข้อที่นำดังเกศว่า ท่านมองเห็นความสำคัญของแซกชวา ชาวจีนเคี้ย และญี่ปุ่น ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับระหว่าง ๑ กับจีนแล้วควรจะต้องเลือกจีนดีกว่า การที่เจ้าพระยาบรมราชชี้ให้เห็นถึงปัญหาระหว่างจีนกับแอกอินเคี้ย หรือแซกชวา และญี่ปุ่น นั้นแสดงให้เห็นแล้วว่าท่านมองเห็นแล้วว่าคนกลุ่มนี้จะเป็นคนกลุ่มที่เห็นสามารถคุ้มครองธุรกิจได้ ถ้าเราไม่ระวังให้เพียงพอ และคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่รัฐบาลไทยไม่สามารถใช้นโยบายผสมกลมกลืนได้เหมือนชาวจีน ทั้งนี้เพราะเป็นชาติที่มีความรู้สึกในเชื้อชาติรุนแรงยากแก่การผสมกลมกลืนได้ เขายังคงนับถือศาสนาและใช้ภาษาเดิมในกลุ่มของเขาอยู่

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ด.ค. บันทึกเรื่องจีนของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๙

^๒ ด. คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาบรมราช วันที่ ๑๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๙

^๓ อัครพาทู เบื้องไยจงต้นเกิด หน้า ๑๓

โดยเฉพาะญี่ปุ่นจะเห็นว่ารัฐบาลไทยในสมัยนั้นก็สามารถสังเกตเห็นแล้วว่าเป็นชาติ
ที่เริ่มมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ซึ่งในปัจจุบันเราปฏิเสธไม่ได้เลยว่า
ประเทศไทยต้องตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น สำหรับปัญหาในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น
นอกจากที่รัฐบาลไม่สามารถทำได้คนเหล่านี้มีความรู้สึกเป็นคนไทยอย่างแท้จริงได้แคว
งยังมีปัญหาเรื่องการเป็นทาสในบังคับต่างประเทศซึ่งรัฐบาลในสมัยนั้นยังไม่สามารถแก้ไข
ให้หมดสิ้นไปได้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในระยะนี้สมควรที่เราจะยอมให้เศรษฐกิจตกอยู่
ในกำมือของชาวจีนก็อาจจะให้ตกอยู่ในกำมือของคนกลุ่มอื่นอันจะก่อให้เกิดปัญหาให้แก่
ประเทศมากกว่าที่เป็นอยู่

พระบรมราชโองบายที่ทรงเสนอให้รัฐบาลไปจัดทำนี้ แยกได้เป็น ๒ วิธีคือ

๑. การสนับสนุนให้คนไทยทำการค้า

๒. การจัดตั้งสภาเผยแผ่การพาณิชย์ และกระทรวงพาณิชย์ รวมทั้งการจัดกา

แสดงกลักรวมแลพาณิชย์การ

การสนับสนุนให้คนไทยทำการค้า

รัฐบาลไทยได้ทำการสนับสนุนให้ชาวไทยดำเนินกิจการที่ลงทุนสูง...
ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยการออกประกาศพระราชทานอำนาจพิเศษให้สวนใหญ่
กิจการเหล่านี้จะเป็นไปในรูปของการขายหุ้น แต่ผู้ที่มีหุ้นส่วนมากที่สุดส่วนใหญ่จะเป็น
เจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แทบทั้งสิ้น เช่น

ร.ก. ๑๒๐ บริษัททรงร่างพระพุทธรูปบาท ของพระเจ้านองยาเซอ กรมหมื่นนราธิป
ประพัทธ์พงษ์

ร.ศ. ๑๒๑ บริษัทรถไฟท่าจีน ของพระยาพิพัฒน์โกษาภัณฑ์ผู้มีชื่อ

ร.ศ. ๑๒๒ บริษัททรงร่างไทย ของพระเจ้านองยาเซอ กรมขุนสรรพศาสตร์สุกิจ
กัมมผู้มีชื่อ

ร.ศ. ๑๒๕ บริษัทเบงกัลสยามกัมมาจล ของหลวงประทีปอังกษนันท์ผู้มีชื่อ

ร.ศ. ๑๒๗ บริษัทกริราชา ของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกัมมผู้มีชื่อ

บริษัทเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ บางบริษัทก็ล้มลุกคลุกคลาน จนรัฐบาลต้องยื่นมือเข้าไปช่วย เช่น แวงก๋สยามกัมมาจล จึงสามารถอยู่รอดได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในระยะแรกบริษัทที่มาจากทะเลเป็นทอดทางกระทรวงเกษตรราธิการ และได้รับพระราชทานอำนาจพิเศษนี้ มีชื่อแต่บริษัทของชาวไทยเท่านั้น ของชาวต่างชาติทั้งตะวันตก และชาวจีนก็มี เช่น

ร.ศ. ๑๒๖ บริษัทเรือยนต์ ของมิสเตอร์เวสเทินโฮลกับผู้มีชื่อ

ร.ศ. ๑๒๖ บริษัททรานสปอร์ต ของมิสเตอร์เฮชแองเคอร์กับผู้มีชื่อ

ร.ศ. ๑๒๗ บริษัทเรือไฟไทย ของมิสเตอร์ยอเก็บเซนกับผู้มีชื่อ

ร.ศ. ๑๒๘ บริษัทเรือเมลจีนสยาม ของหลวงโสภณเพชรรัตนกับผู้มีชื่อ

กิจการใหญ่ ๆ เหล่านี้ในระยะแรกดำเนินการในรูปของการขายหุ้น ซึ่งเราเอาแบบอย่างมาจากยุโรปแต่ของเราไม่มั่นคงเท่าของตะวันตก จะขอยกตัวอย่างกิจการใหญ่ ๆ ที่คนไทยดำเนินการแล้วไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ทั้งที่รัฐบาลได้พยายามช่วยเหลือหรือบางรายพยายามดำเนินการด้วยตนเองอย่างก็ักไปไม่รอด พร้อมทั้งตัวอย่างการดำเนินงานของชาวจีนในกิจการประเภทเดียวกันที่ได้รับความสำเร็จ

๑. โรงสีข้าว คนไทยซึ่งเป็นเจ้าของโรงสีได้แก่ สมเด็จพระพันวษา พระนางเจ้าสว่างวัฒนา และหม่อมเจ้าดาวกรมกลไชยันต์ แต่ได้ใหญ่จนเขาคำเนินการส่วนใหญ่เป็นชาวจีน จะเห็นว่าคนไทยที่เป็นเจ้าของกิจการนี้เป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง จึงไม่สะดวกที่จะมาทรงดำเนินกิจการเอง จำเป็นต้องให้ผู้อื่นจัดการต่ออีกทอดหนึ่งโดยเป็นผู้ออกทุนให้คนไทยที่ทำโรงสีข้าวนี้อาจมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อีก แต่ไม่พบในคนไทยระดับราษฎรทั่วไปทั้งนี้เพราะต้องใช้เงินทุนมากกว่ากิจการอื่น

ชาวจีนซึ่งเป็นเจ้าของโรงสีข้าวในระยะนั้นได้แก่ พวกตระกูลหวังหลี่ ซึ่งเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ได้เป็นผู้ริเริ่มตั้งโรงสีข้าวในกรุงเทพฯ เป็นรุ่นแรกในรัชกาลที่ ๕

๑ กุ. หน้า ๑๑๘ - ๑๒๓

๒ พระยาสิทธิศักดิ์สินทวงศ์ (ม.ร.ว. ถัด สิทธิศักดิ์สินทวงศ์ ชุมสาย) โชคชานา ประวัติข้าพเจ้า หน้า ๓๘๘

และในสมัยรัชกาลที่ ๒ กิจการรุ่งเรืองจนสามารถขยายกิจการได้^๑

๒. การขายข้าว มีคนไทยบางกนพยายามที่จะเป็นพ่อค้าชาว จีน พระยาสีหัตถ์กีสนิทวงศ์ แต่ในที่ลุ่มก้นชาดหนู^๒

สำหรับชาวจีนการขายข้าวเป็นกิจการที่ทำรายได้ใ้หมาก และพ่อค้าชาว ลอนใหญ่จะเป็นชาวจีน ออกาขาวใหญ่ ๆ ไ้แก่ ลวกกระกูลสุนทรระกูล ซึ่งเป็นชาวจีน ไ้หลำ^๓

๓. โรงเลื่อย เช่น พระยาภิรมย์ภักดี (บุญรอด เศรษฐบุตร) ไ้ซื้อ โรงเลื่อยจักรจากชาวจีนมาดำเนินการต่อ เกยรากฎาชาดหนูอีกเหมือนกัน^๔

ชาวจีนที่เป็นเจ้าของโรงเลื่อยมีเป็นจำนวนมากทั้งชนิดใช้เครื่องจักร และชนิดใช้มือ เช่น พวกสุนทรระกูล ซึ่งกงเป็นโรงเลื่อยขนาดเล็ก

๔. การทำป่าไม้ กระจงเป็นทิวากรวงษ์ประวัติ มีพระคำริหจะจัดทำ ปศกัถอง เล็กดมไป คนไทยที่ทำป่าไม้จนมีออดลัด เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีแก่้เข้าหุนกับ ชาวจีนก่อ หลวงอุคร (อาารเต็ง) และนาย กางกิมเซงหลี่ ในระยะแรกก็มลูก กลูกคานจนระยะหลังจึงกอน

ำหรับชาวจีนที่ทำป่าไม้ก็มีมาก เช่น ตระกูลลำชำ

๕. ธนาคาร การตั้งธนาคารในระยะนั้นยังเป็นกิจการที่ใหม่อยู่มาก ดังนั้นการตั้งธนาคารของคนไทยจึงต้องประสวกับปัญหาอย่างหนัก เมื่อเกิดภาวะเงินตกต่ำ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ แมงกัสยามกัมมาวด จึงตั้งอยู่เกือบไม่ไ้จนรัฐบาลต้องยื่นมือเข้าทวยเหลือ^๕

^๑ พระประวัติกรมหมื่นทิวากรวงษ์ประวัติ หน้า ๔๔

^๒ พระยาสีหัตถ์กีสนิทวงศ์ ค.ค. หน้า ๓๘๑

^๓ ุรายละเอียดได้จาก อเสธรณ นายโกศล วุนทรระกูล

^๔ ุรายละเอียดได้จาก ประวัติพระยาภิรมย์ภักดีกับประวัติโรงเบียร์

^๕ ุรายละเอียดได้จาก ประวัติการของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต)

^๖ ุรายละเอียดได้จาก อนุกรมศิลปากร ๕๐ ปี ของธนาคารไทยพาณิชย์

ธนาคารของชาวจีนในระยะนี้ก็มี บริษัทบางกอกซี้ตี่แมงก๋นจำกั๊ด ซึ่งตั้งขึ้น โดยพ่อค้าจีนไหหลำ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นแมงก๋นสยามทุนจำกั๊ด

๖. การเดินเรือพาณิชย์ เป็นกิจการที่ต้องใช้ทั้งเงินทุนและภูมิความรู้ว่าอยู่ใน การเดินเรือ บริษัทพาณิชย์นาวีสยาม ของคนไทยก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคนานาประการ จนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเปรียบเทียบการดำเนินกิจการของบริษัทพาณิชย์นาวี สยามเสมือนกับตัวอย่างการทดลองพาณิชย์กรรมของชาติอย่างหนึ่ง^๒

ชาวจีนที่ทำการเดินเรือพาณิชย์ได้แก่ตระกูลหวังหลี่ ซึ่งใช้เรือกลไฟติดต่อ ทำการก้ากับฮ่องกง สิงคโปร์ ชัวเถา และไซงอน^๓ และตระกูลสุนทรตระกูล เจ้าของบริษัท เรือเบลจันสยาม^๔

๗. รถไฟ ชาวไทยซึ่งดำเนินกิจการรถไฟมีหลายกลุ่ม เช่น บริษัทธรรมาภ พระพุทธบาท บริษัทรถไฟทาจัน และรถไฟสายบางบัวทอง ของเจ้าพระยาวรวงษ์พีพัฒน์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา) ในระยะแรกกิจการก็ทำท่าว่าจะไปได้ด้วยดีแต่ตอนหลังกลับ เสื่อมความนิยมลง โดยเฉพาะรถไฟสายบางบัวทองซึ่งเจ้าพระยาวรวงษ์พีพัฒน์พยายาม วางแผนว่าเป็นอย่างดีตั้งแต่แรกถึงกับส่งบุตรชายไปเรียนวิชาช่างกล^๕

สำหรับชาวจีนไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครดำเนินกิจการรถไฟ

๘. เรือยนต์เมด พระยาภิรมย์ภักดีได้ตั้งบริษัทเดินเรือยนต์ชามเมา^๖ เจ้าพระยาซึ่งเชื่อว่า บริษัทบางหลวง พระยาภิรมย์ภักดีใช้เวลาในการดำเนินการ

^๑ กระจายละเอียดจาก อนุสรณ์นายโกศล สุนทรตระกูล

^๒ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๒๘๕

^๓ กระจายละเอียดได้จาก อนุสรณ์นายโกศล สุนทรตระกูล

^๔ กระจายละเอียดได้จาก อนุสรณ์ นายตันชีวเมง และนางทองพูน หวังหลี่

^๕ ม.ล. ยิงกั๊ด อิศรเสนา ประวัติเจ้าพระยาวรวงษ์พีพัฒน์ หน้า ๕๐ - ๕๑

ถึง ๑๐ กว่าปีจึงสามารถฟื้นผ้าอวดสรรพ์ได้ แต่ในที่สุดการใช้เรือก็เสื่อมความนิยมเพราะ
ถนนไปไหนหนวกมากกว่า นอกจากนี้ยังมีพระยาภักดีนรเศรษฐ (เดิม เภวบุรีเก่า)
เป็นเจ้าของเรือเมดขาว

ชาวจีนที่ทำเรือยนต์เมด ได้แก่ นายอากรตึกใหญ่ ซึ่งเป็นเจ้าของตลาด และ
และอีกคนหนึ่งคือ คุณหญิงกิมไล้ ภรรยาพระยาภิเศกพิเศษพิสัย ซึ่งใช้เรือทาสีเขียวจึงเรียกกัน
ว่าเรือเขียว

๙. เป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าจากต่างประเทศ เช่น พระยาภักดีนรเศรษฐ
ใจว่านายจักรเย็บผ้า เครื่องกระป๋อง เครื่องสำอางประเภท และจักรยานสองล้อ แต่ปรากฏ
กิจการไม่รุ่งเรือง พระยาภักดีนรเศรษฐจึงเดินทางไปดำเนินกิจการอย่างอื่นแทน

ชาววิญที่ไปเป็นตัวแถม ฝังดินได้จากต่างประเทศมีจำนวนมาก สินค้าที่แปลก
กว่าอย่างอื่นและนับว่าเป็นการริเริ่มของชาววิญในขณะนั้นคือ การขายยาจากต่างประเทศ
และตั้งบริษัทผสมยาโดยสังเคราะห์จากอังกฤษเองก่อน ทางขายยาสุนทรนุโธ ของ
นายโกศล สุนทรระกูล

๑๐. การผลิตเครื่องสำอาง เครื่องสำอางประเภทน้ำอวดมเป็นผลิตภัณฑ์ที่ยังใหม่มาก
ในขณะนั้น ก็ ยี่ที่ดำเนินการโดย พระยาภักดีนรเศรษฐ ในระยะแรกเขาหันกับ
บริษัทเมอร์เนียวผลิตโรคากตมาเขลกลบขาวหน้าอวดมได้ปรากฏว่าไม่ไกลไกล สำหรับ
การตั้งโรงงานเบียร์ของพระยาภักดีนรเศรษฐนั้นว่าระดำเนินการได้ก็ล่วงเข้าสมัยรัชกาลที่ ๙

สำหรับชาววิญผลิตน้ำอวดมได้แก่ นายโกศล สุนทรระกูล ได้ตั้งโรงงาน
ประเภทน้ำอวดม นี้เรียกกันในขณะนั้นว่าน้ำระเน็กไซกาภิจักรรุ่งเรืองมาก จนในปี
พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับรางวัลเหรียญทองจากการประกวดเครื่องสำอางที่เมืองตูริน ประเทศฝรั่งเศส

๑ พระยาภิรมย์ภักดี ประวัติพระยาภิรมย์ภักดีกับประวัติโรงเบียร์ หน้า ๔๕

๒ ก.

๓ ประพัฒน์ วรชนะสาร ประวัติวิภคณสำคัญในทางการค้า หน้า ๖๑ - ๖๒

๔ อนุสรณ์ นายโกศล สุนทรระกูล ไม่ปรากฏหน้า

๕ ประพัฒน์ วรชนะสาร ก.๑๑. หน้า ๕๖

๖ อนุสรณ์ นายโกศล สุนทรระกูล

๑๑. การดำเนินกิจการขนาดเล็ก ได้แก่ การตั้งโรงงานน้ำแข็งของพระยา
ภักดีนรเศรษฐ์ บริษัทปูนซีเมนต์ไทย ของเจ้าพระยาอมราช ที่เมืองซีตชิน ระหว่างลพบุรี
กับสระบุรี ซึ่งในระยะแรกดำเนินกิจการไม่ใหญ่โตมากนัก ต่อมาได้ขยายออกไปใหญ่ใ
ไชเงินทุนถึง ๑ ล้านบาท ทุนส่วนใหญ่เป็นคนไทย ปรากฏว่ากิจการดำเนินไปไ
อย่างดี โรงงานทำน้ำตาลของเจ้าพระยารวงษ์พิพัฒน์ ในระยะนั้นได้กำไรปีหนึ่ง
หลายหมื่นบาท แต่ต่อมาต้องเลิกสมกิจการเพราะประสบกับอุปสรรคต่าง ๆ

กิจการที่เป็นของชาวจีนได้แก่ โรงงานทำขนมปังปอนด์ ของนายสุนทิมฆาค
บิดาของนายโกศล สุนทระกุล ที่ตรอกมาแก้ว โรงเผาปูนขาว โรงน้ำแข็ง ของ
นายโกศล สุนทระกุล กิจการขนาดเล็กที่มีชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการในระยะนั้นมีเป็น
จำนวนมาก ที่ยกมานี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น

ถึงแม้ว่ารัฐบาลพยายามจะทำการสนับสนุนชาวไทยให้ทำการค้า โดยการ
พระราชทานอำนาจพิเศษใใบาง ใหญ่เงินบ้าง รวมทั้งการยกย่องพ่อค้าไทยที่สามารถ
ดำเนินกิจการใหญ่โตได้โดยการพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้ เช่น พระยาภักดีนรเศรษฐ์
พระยาภิรมย์ภักดี ซึ่งท่านทั้งสองก็ไดช่วยราชการมากโดยการบริจาคเงินเพื่อการกุศล
ต่าง ๆ โดยเฉพาะพระยาภิรมย์ภักดีชอบช่วยเหลือผู้ประสบอัคคีภัย แต่ที่ปรากฏว่า
การดำเนินการค้าของชาวไทยไม่มั่นคงเท่าชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวจีน ทั้งนี้
อาจวิเคราะห์เหตุผลสำคัญ ๆ ได้ ๓ ประการคือ

๑. คนไทยที่เป็นเจ้าของกิจการไม่มีเวลาในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพราะ
ชาวไทยที่เป็นผู้ลงทุนมักจะเป็นเจ้านายชั้นสูง เช่น พระพันวษาอัยยิกาเจ้า พระนางเจ้า
สว่างวัฒนา กรมหมื่นพิฑาภพฤติจักร ประวัติเจ้าพระยาอมราช หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
เช่น พระยาสี่หศักดิ์สนิทวงศ์ เจ้าพระยารวงษ์พิพัฒน์ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ดังนั้น
จึงไม่มีเวลาว่างที่จะมาจัดการกับกิจการที่เพิ่มขึ้นมามากนักเพราะแต่ละท่านก็มีงานประจำกัน
โดยเฉพาะข้าราชการยิ่งหาเวลาว่างมาประกอบธุรกิจส่วนตัวยากมาก

^๑ กรมหมื่นพิฑาภพฤติจักร ประวัติเจ้าพระยาอมราช หน้า ๑๒๒

^๒ ม.ล.ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา ล.ค. หน้า ๕๐ - ๕๔

^๓ อนุสรณ์ นายโกศล สุนทระกุล ไม่ปรากฏหน้า

จากการที่เจ้าของกิจการไม่มีเวลามาดูแลจึงต้องใหญ่ เชาว์รับช่วงไปดำเนินการ หรือใหญ่ที่ไว้วางใจคอยดูแล ซึ่งในกรณีนี้เจ้าของจะทรงรู้จักเล่ห์เหลี่ยมในการถากอย่างดี เช่น พระยาสิทธิศักดิ์สินทวงศ์ และเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ เพราะเคยคลุกคลีทำการกากับ ชาวจีนมาก่อน แมกระนั้นการดำเนินงานโรงงานน้ำตาลของเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ของ ล้มลง เพราะไปไว้วางใจชาวจีนผู้ไม่ซื่อตรง

นอกจากนี้การที่เป็นเจ้านายชั้นสูงทำให้ไม่สะดวกในการที่จะไปประกอบธุรกิจ การกา แมแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงเห็นว่ากำไรที่ได้จากการค้านั้น ไปได้กับค่าใช้จ่ายที่เจ้านายจะต้องใช้เพื่อรักษาศักดิ์ศรีเอาไว้ พระองค์จึงทรงสนับสนุน ให้เจ้านายรับราชการแทน

๒. คนไทยมักขาดประสบการณ์ในการประกอบการค้าและธุรกิจใหญ่ ๆ เห็นได้ชัด จากโรงงานน้ำตาลของเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ในระยะแรกทำกำไรได้มาก แต่ต่อมาขาดทุน เพราะผู้ดำเนินการขาดความรู้ในการปลูกอ้อย ตัดอ้อย รวมทั้งการเกี่ยวน้ำตาล โดยเฉพาะ ในธุรกิจใหญ่ ๆ ถ้าเจ้าของหรือหุ้นส่วนขาดประสบการณ์แล้วมักมีการคดโกงเกิดขึ้น เช่น การทำป่าไม้อของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี การดำเนินงานของแบงก์สยามกัมมาจล

และในขณะเดียวกันถ้ามีประสบการณ์เป็นอย่างดี จะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ เช่น พระยาภักดีนรเศรษฐ์ ก่อนที่จะมาดำเนินการค้าส่วนตัวท่านได้เคยเป็นเสมียน ของบริษัทการค้าชาวยุโรปมาก่อน

๓. คนไทยมีทัศนคติไม่ดีต่อการค้าขาย ความรู้สึกนี้มีมานานและฝังอยู่ในความรู้สึกของคนไทยส่วนใหญ่แมกระทั่งทุกวันนี้ ถึงแม้ว่าจะมีคนไทยบางกลุ่มรู้สึกและพยายาม ดำเนินการค้า แต่จากผลที่ส่วนใหญ่ไม่ประสบกับความสำเร็จ ทำให้เกิดความรู้สึกหวอดอย

รัฐบาลไทยตระหนักถึงปัญหาเศรษฐกิจจึงได้สนับสนุนให้คนไทยทำการกา ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โดยพยายามกระตุ้นให้ข้าราชการซึ่งพอมีทุน

๑ ม.ล.ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา ส.ค. หน้า ๕๐ - ๕๘

๒ พระประวัติกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ หน้า ๕๘

พยายามทำการค้า ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าถึงแม้จะขาดทุนก็ยังจะมีเงินเดือนค่าจุนได้ ตามัวแตกกระกากอายุไม่กล้าทำแล้วยอมไม่เกิดความรู้ความชำนาญทางการค้าขึ้นมาได้

สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้หน้าหนังสือพิมพ์และบทพระราชนิพนธ์กระตุ้นให้คนไทยทำการค้า โดยทรงตีเทียนนิสัยคนไทยว่าไม่ขยัน ไม่มี ความทะเยอทะยาน และไม่มีความอดทน ทั้งนี้จึงยอมให้การค้าตกไปอยู่ในมือของ ชาวจีน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของตนเท่านั้น และขณะเดียวกันก็ทรงพยายามหาทางให้ ไทยเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อการรับราชการ ไปทำการเกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม

บทพระราชนิพนธ์เรื่องเมืองไทยจ่งต้นเกิด และโคลนติดดอ นั้น ทรงโจมตีการเข้ามา มีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้ชาวไทยได้รู้สึกตัวและหันมาทำการ กค้าด้วยกันบ้าง ถึงแม้ว่าจะไม่โดดเด่นนักแต่ก็ยังดีกว่าไม่มีเสียเลย

จากการที่ชาวจีนมักกำเนินกิจการใดก็กว่าชาวไทย และชาวไทยเองก็มักจะ ไม่ชอบทำการค้าเช่นนี้ จึงมีบทบาทในหน้าหนังสือพิมพ์ช่วงระยะเวลานั้นกระตุ้นเตือน ชาวไทยให้มีความสนใจในการค้าขายมากขึ้น เช่น บทความของผู้นี้ที่ใช้นามปากกาว่า "นิสิตวัต" ว่า

".....อยากเห็นความกระตือรือร้นในการที่จะให้มีการทำนาแลการค้าขาย อื่น ๆ อยู่ในมือคนไทยมากยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่.....สำหรับนักเรียนที่ออกจาก โรงเรียนซึ่งโดยมายังเยาว์วัย อยากจะแนะนำ นักเรียนเหล่านี้จะเป็น กำลังต่อไปแก่ชาติและประเทศ ชาวนา หอการค้า และข้าราชการไทยก็ได้มา จากนักเรียน แต่เมื่อจะเลือกอาชีพะทางใด ไหว้ดีกว่าประเทศสยามต้องการ ทั้งข้าราชการไทยแลชาวนาพอกาไทยเกิด....."

^๑ ม.ล. ยิงศักดิ์ อิศรเสนา ด.ค. หน้า ๖๕

^๒ อัสวาทู เมืองไทยจ่งต้นเกิด หน้า ๑๒

^๓ อัสวาทู โคลนติดดอ หน้า ๙๕ - ๘๐

และยังมีบทความของ 'น.พ.'^๑ ที่ว่า
 ".....ส่วนพานิชการของเรา นั้น เรา รู้สึกตัวแล้วไม่ช้ากว่า ใดถูกคนต่างภาษา
 แยงเอาไปไว้ในเงื้อมมือเสียแล้วกว่าครึ่งคอน ทั้งนี้เป็นด้วย ความหลงอันครอบงำ
 ความรู้สึกของเราที่ไม่ใช่ จริงอยู่ธรรมชาติแห่งพานิชการ การค้าขายย่อมจะ
 ขยายตัวให้กว้างขวางแพร่หลาย จึงจำต้องมีการติดต่อกันมา ๆ ประเทศ แต่ถอง
 ไม่เข้าใจเลยไปว่า เมื่อใดมีคนต่างภาษาอื่นเป็นชาวต่างประเทศได้เข้ามาตั้งห้าง
 ตั้งร้าน กระทำการค้าขายอยู่ในประเทศของเรา มากพอที่เราจะหาข้อสรรพสิ่ง
 ขวองใด ๆ ใด พอแก่ความต้องการทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว เราควรจะเป็นที่พอใจ
 เงื้อมมือเสีย ไม่ประกอบการค้าขายก็ใด ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดอย่างลึกซึ้ง ชาวเรา
 ควรจะต้องเข้าใจว่า คนต่างภาษาบรรดาที่ตั้งทำการค้าขายโดยมาก ย่อมต้องการ
 แฉงผลกำไรส่งออกนอกประเทศ ซึ่งเป็นการกระทำให้ความสมบูรณ์แห่งประเทศ
 ด้ยลง....."

พระบรมราชโองบายที่ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลไปจัดทำประกาศที่ ๒ คือ

ก. การจัดตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์ และกระทรวงพาณิชย์

ข. รั้งงานแสดงกลสิกรรมและพานิชการ

ค. การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการค้า

ก. การจัดตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์และกระทรวงพาณิชย์

รัฐบาลไทยได้มองเห็นวิธีที่จะแก้ไขปัญหทางเศรษฐกิจโดยสนับสนุนให้คนไทย
 หันมาค้าขายทางการค้า จึงได้จัดตั้งกรมสถิติพยากรณ์ขึ้นในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘
 เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ แก่ประชาชน เช่น ราคาสินค้า ชนิดของสินค้าที่เป็นที่ต้องการของ
 ตลาด แหล่งผลิตของสินค้านั้น ๆ

^๑ หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ หน้า ๔

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๑/๙ รายงานการประชุม
 เสนาบดี วันที่ ๒๒ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑

กรมสถิติพยากรณ์ที่ตั้งขึ้นใหม่ไว้ให้พระราชกรณียกิจเชิดจูงกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นอธิบดีกรม ขึ้นกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ต่อมากรมพระจันทบุรีนฤนาถได้เสนอความเห็นกราบบังคมทูลว่าสมควรจะเพิ่มการพาณิชย์ใ้ อีกส่วนหนึ่ง เพราะงานในกรมสถิติพยากรณ์มีมากขึ้นจะใคร่ดูแลการกักไ้ กว้างขวางขึ้น

อย่างไรก็ตามปรากฏว่ากรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ยังมีได้มีผลงานสิ่งใดปรากฏ ออกมามากนักได้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศ คือในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เกิดขบวนการขึ้นที่กรุงเทพฯ ทำให้ไรนาได้รับค. เมเสียหายเอนันมาก ๒ ประจวบกับในระยะนี้เป็ ระหังสงครามโลกครั้งที่ ๑ สิ้นสุดลงไ้ ๓ ซึ่งเป็เหตุให้เกิดความอดอยากทั่วไปมิใช่แต่บริเวณหรือประเทศที่ใกล้เคียงยุทธภูมิเท่านั้น ซึ่งทั้งนี้เกิดเพราะผลของสงครามทำให้เศรษฐกิจทั่วโลกได้รับความกระทบกระเทือนไปทั่ว ดังนั้นต่างประเทศจึงได้พากันซื้อข้าวจากประเทศไทย เป็นจำนวนมาก นำให้ราคาข้าวในประเทศสูงและขาดแคลน

และในปี ๒๔๖๒ ปรากฏว่าการทำนาจึงได้ผลน้อยกว่าปกติเพราะเนื่องจากฝนแล้ง ดังนั้นจึงต้องมีพระราชบัญญัติห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศ ในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

เมื่อเหตุการณ์สงครามสงบเรียบร้อยการค้าขายระหว่างประเทศได้ดำเนินไป ตามปกติ สินค้าของประเทศไทยก็ไว้เป็นที่ต้องการของต่างประเทศโดยเฉพาะข้าว แต่

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๑๖/๒ เรื่องประกาศเปลี่ยนวิธกรมสถิติพยากรณ์
๒ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เจ้าชีวิต หน้า ๒๓๐
๓ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีต่อพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ หน้า ๒๒๖ - ๒๒๗
๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก.บ. ๔/๒ รายงานการทำนาของประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๖๒

ภายในประเทศการผลิตสินค้าทำได้น้อย ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงทรงปรับปรุงกิจการธนาคารเกษตรและพาณิชย์ให้โตผลดียิ่งขึ้นดังพระราชดำรัสที่ว่า

“.....การพาณิชย์รัฐบาลแลเห็นว่าการนี้ ย่อมเป็นมาตราซึ่งชูความรุ่งเรืองแห่งประเทศในภายหน้า จึงได้พากเพียรเปิดวิถีการเกื้อหนุนและเผยแผ่พาณิชย์ของไทยไว้หลายทาง.....และต่อมาบัดนี้คิดเห็นว่าการแผนกพาณิชย์นี้แยกกันอยู่หลายกระทรวง สมควรรวมเจ้าหน้าที่ซึ่งมีกิจที่มุ่งรุ่งสินค้าและการค้า ให้มีความติดต่อกันโดยความมุ่งหมายอันเดียวกัน เพื่อจะให้เป็นผลตามความปรารถนาดังกล่าวนั้น.....”^๑

การจัดตั้งสภาเผยแผ่การพาณิชย์และกระทรวงพาณิชย์นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงปรึกษากับกรมพระจันทบุรีนฤนาถโดยตรง และในที่สุดก็นำหลักการของ Board of Trade ประเทศอังกฤษมาดัดแปลงแก้ไข โดยมีความหมายที่จะขอคำปรึกษาและขอความร่วมมือจากกรมและกระทรวงต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ดูแลและส่งเสริมการพาณิชย์ของประเทศ และการที่จะจัดตั้งนี้ก็ต้องให้สถาบันมีเสนาบดีกิตติและสั่งการแต่เพียงคนเดียว เพื่อการพาณิชย์ของไทยจะได้พัฒนาไปไ้รวดเร็วกว่าที่เข็อยู่^๒

ดังนั้นในวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงมีพระบรมราชโองการประกาศตั้งสภาเผยแผ่การพาณิชย์และกระทรวงพาณิชย์ ผลงานชิ้นแรกที่สภาเผยแผ่พาณิชย์ได้จัดทำคือ การออกหนังสือจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ซึ่งออกเป็นรายเดือนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวนแก่ประชาชนในราคาเล่มละ ๑ บาท เล่มแรกออกเมื่อเดือน

^๑ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีต่อพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ หน้า ๒๕๔

* Board of Trade ของอังกฤษมีฐานะเทียบเท่ากับกระทรวงพาณิชย์

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๑๖/๑ สำนักจดหมายกรมบังคับมณฑล เรื่องจัดราชการกระทรวงพาณิชย์

มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔ การทำหนังสือขึ้นมาก็คือเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ในปัญหาทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการดำเนินงานของสภาเผยแผ่พาณิชย์ด้วย และได้มีการเสนอของทางในการลงทุนกิจการใหญ่ ๆ เช่น การทำกระดาษ การทำน้ำตาล รวมทั้งเสนอความคิดในการจัดตั้งสหกรณ์เพื่อช่วยเหลือชาวนา โดยวางหลักการไว้เป็นข้อ ๆ ให้พิจารณา เช่น สมาชิกทั้งหมดต้องอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ต้องมีชื่อเสียงก็ และไม่ชอบก่อกองการวิวาท

จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่การพาณิชย์มีโครงการที่น่าสนใจหลายเรื่อง ซึ่งโครงการบางอย่างแม้ในปัจจุบันก็ยังทำไม่ได้ผลดี เช่น การทำกระดาษ ได้เสนอว่าไม่กระสาซึ่งมีมากในประเทศไทย สมควรจะได้นำมาใช้ทำกระดาษ^๒ หรือการทำน้ำตาล ได้แนะนำวิธีการผลิตน้ำตาลจากสิ่งต่าง ๆ เช่น อ้อย มะพร้าว ทาล^๓ แม้แต่สิ่งทีประชาชนนึกไม่ถึงว่าจะเป็สินค้าที่สำคัญ เช่น สีสีย^๔ ซึ่งทางกระทรวงพาณิชย์ถึงกับส่งตัวอย่างสีสียที่เขียงใหม่ไปยังอินเดียเพื่อแยกชาตุ และเสนอว่าสีสียของเราควรจะนำมาใช้ย้อมแหและอวนได้ สินค้าบางอย่างควรจะปรับปรุงให้ดีขึ้น เพราะตลาดไม่ต้องการสินค้านั้น เช่น แทนที่จะผลิตใบเมี่ยง^๕ ควรจะผลิตใบชาแทน หรือเครื่องเขินเขียงใหม่ซึ่งทำเงินให้แก่ประเทศถึงปีละ ๑ แสนบาท ควรจะสนับสนุนให้มีการผลิตจำนวนมากที่เป็น้อย^๖

^๑ ดูรายละเอียดการจัดตั้งสหกรณ์ได้ใน จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๖๕ หน้า ๑๐ - ๑๑ ซึ่งปรากฏว่าสหกรณ์ได้เริ่มตั้งขึ้นที่พิษณุโลกแห่งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยกู้เงินจากแบงก์สยามกัมมาจลทุนจำกัด มาลงทุนถึง ๓ แสนบาท และในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ มีสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นแล้ว ๖๐ แห่ง

^๒ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ หน้า ๑๐-๑๒

^๓ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ หน้า ๘-๒๓

^๔ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๘-๑๑

^๕ ใบเมี่ยง คือใบชาอ่อนที่เอามาแห้งแล้วหมักกับประทานกับเกลือ เป็นที่นิยมของชาวไทยในภาคเหนือ

^๖ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๒๒-๒๕

Handwritten signature or mark on the left margin.

เป็นที่น่าสัง เกตว่ารัฐบาลไทยไ้มองเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรต่าง ๆ ในประเทศไทยซึ่งมีเป็นจำนวนมากมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ แล้ว ใครมีความสามารถ มีทุนก็สืบทอดที่จะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการอุตสาหกรรมได้ รัฐบาลเป็นเพียง ผู้แนะและเสนอแนวทางให้ ซึ่งปรากฏว่าได้มีประชาชนดำเนินการลงทุนทำกิจการต่าง ๆ จนไ้รับความสำเร็จ ทำให้ทรัพยากรนั้น ๆ กลายเป็นสินค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของประเทศ ในปัจจุบัน เช่น กระจก น้ำตาล มะพร้าว และเครื่องเงิน

แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายว่า ปัญหาหรืออุปสรรคบางอย่างที่เกิดขึ้น ในสมัยนั้นก็ยังงมอยู่ในสมัยปัจจุบัน มิไ้รับการแก้ไขให้ลุล่วงไปแต่ประการใด เช่น การที่ผลิตน้ำตาลออกมากจนตลาดจนทำให้ราคาตก หรือการที่ปลูกอ้อยไม่ไ้ผลทำให้ น้ำตาลราคาสูง รวมทั้งความคิดที่ว่าประเทศไทยควรมีโรงงานทำมะพร้าวให้เป็นสินค้า ในตำบลที่ปลูกมะพร้าวมาก ๆ โดยเน้่อมะพร้าวไ้ควรจะใช้ทำน้ำมัน กากมะพร้าวไ้ใช้เป็นอาหารสัตว์ เส้นใยควรใช้ทำแปรงและเชือก กระจาใช้เป็นปุ๋ยไ้ ทั้งนี้เพราะ เราไม่รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่าอย่างแท้จริง

ขอมเป็นธรรมดาที่วาทะทรวงที่ตั้งขึ้นมาใหม่ขอมมีอุปสรรคในการดำเนินงาน ซึ่งกรมพระจันทน เป็นตุณารถไ้ถวายความเห็นกราบบังคมทูลว่า

- การงานของกระทรวงนั้นมีเหตุขัดข้อง ๓ ประการคือ
 ๑. กระทรวงนี้ไ้ตั้งขึ้นโดยรีบด่วน เมื่อเหตุพาเหียรจึงไ้ไ้เป็นอันว่า ตั้งกระทรวงขึ้นแล้ว จึงกำหนดงานที่จะทำไม่ไ้ชวางานมีพร้อมอยู่แล้ว จึงไ้รวมขึ้นเป็นกระทรวง
 ๒. งานของกระทรวงล้วนเป็นของใหม่ซึ่งต้องถือเอากิจการในประเทศอื่น มาศึกษาเป็นกฎ
 ๓. ชาคคนที่สามารถจะกระทำกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จเป็นที่สุด
- เหตุ ๓ ประการนี้ขอมเป็นเหตุขัดข้องในการทั้งปวง แลการที่หากน เชาว์บริหารการไ้ยากนั้น เพราะชาบริหารที่มีอยู่อายุมากขอมไม่สามารจนจะ

๑ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พานิชย์ ฉบับที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๘

เริ่มงานได้ ต้องเอาไครยแต่นักเรียนชั้นหนุ่ม ๆ แต่พวกนี้ก็มักจะไม่ค่อยมี experience พอที่จะทำงานใหญ่ ของอาศัยชาวต่างประเทศ ซึ่งหายาก....."

จะเห็นว่าปัญหาการขาดคนที่มีประสบการณ์เป็นปัญหาใหญ่มาก มีมาตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ ๕ แล้ว แม้กระทั่งในปัจจุบันงานบางอย่างเราก็ไม่สามารถหาผู้มีประสบการณ์ มาปฏิบัติงานได้ เช่น งานคานอุตสาหกรรม

ข. การจัดงานแสดงกลีกรรรมและพาณิชการ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ไททรงริเริ่มให้มีการแสดงกลีกรรรม และพาณิชการขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนเมษายน ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ที่สระปทุมวัน ทั้งนี้เพื่อ

".....จะชักนำปลุกใจอาณาประชาราษฎร์ให้ประกอบการเพาะปลูกและการ กายาให้เจริญขึ้นทันสมัย ควบการกลีกรรรมและพาณิชการนั้นเป็นกำลังอันสำคัญ แก่ประเทศ การนี้แม้แต่ในนานาประเทศก็ต่างชวนชวยแลแย่งชิงกันแลกัน อยู่เสมอ การแย่งชิงแข่งขันตอกันนั้นก็นับว่าเป็นการสงครามอย่างหนึ่ง แต่ คึกพาณิชการนั้นตองนับว่าใหญ่กว่าสงครามที่ตองต่อสู้กันด้วยอาวุธ เหตุนี้ถ้า ประเทศใดมีไชยชนะหรือสามารถต่อสู้พาณิชสงครามใดแล้วก็นับว่าประเทศนั้นมี ไชยชนะยิ่งกว่าในการศึกสงคราม....."

จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงตระหนักถึงความสำคัญ ทางคานพาณิชการ แต่ในระยะนั้นนับว่าเป็นเพียงขั้นริเริ่มเท่านั้น

สินค้าที่นำมาแสดงในสมัยนั้นนอกจากพันธุชาวต่าง ๆ แล้ว ยังมีพืชผล เช่น ฝ้าย มะพร้าว ผลไม้ รวมทั้งสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่น่าสนใจคือ มีการแสดง เครื่องจักรทำนา มีเครื่องไถนาควยแรงน้ำมัน เครื่องนวดข้าว เครื่องสีข้าว รอนข้าว เครื่องสูบน้ำควยไฟฟ้า เครื่องมือตัดกรรมของบริษัทต่าง ๆ และเครื่องทอผ้าแบบญี่ปุ่น และแบบไทย^๓

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก.๑๖/๑๑ คำกราบบังคมทูล ของพระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ ลงวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๕

^๒ เจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์ ประวัติกระทรวงเกษตราธิการ หน้า ๖๔ - ๖๕

^๓ ต. หน้า ๗๐ - ๗๑

ปรากฏว่าการจัดงานครั้งนี้ได้รับความสนใจจากราชกรพอดสมควร และการจัดงานครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศเป็นพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมารได้เสด็จมาในงาน เพื่อพระราชทานรางวัลแก่ผู้ชนะการประกวด

ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตรราธิการจัดให้มีการแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมขึ้นที่สระปทุมวันเป็นครั้งที่ ๒

การจัดงานแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมครั้งที่ ๒ นี้ รัฐบาลตั้งใจจะให้ใหญ่กว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่ปรากฏว่าจำนวนสิ่งของและพืชผลต่าง ๆ ที่ส่งเข้ามาแสดง น้อยมาก เพราะบรรดาพ่อค้าในกรุงเทพฯ ไม่สนใจที่จะส่งสินค้าเข้ามาแสดง ดังนั้นพอวางแผนงานอุปราชเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการ จึงได้กราบบังคมทูลถวายความเห็นว่

".....ข้าพระพุทธเจ้าเห็นควยเกล้าว่า การแสดงกสิกรรมแลพาณิชยกรรม อย่างที่ใดพามาแล้วนี้ ต่อไปถ้าทุก ๓ ปี หรือทุก ๔ ปี มีครั้งหนึ่งคงจะเป็นประโยชน์มาก แลเมื่อปีเวลาเตรียมตัวไคหนอแล้ว ทั้งราษฎรแลพ่อค้าขายต่าง ๆ ก็จะต้องเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะเป็ประโยชน์แก่การ เพราะปลูก แลการกาขายสำหรับประเทศสยามมาตั้งแสดงบริบูรณ์ไคเต็มที....."

นอกจากปัญหาเรื่องพ่อค้าประชาชนไม่สามารถเตรียมหาสิ่งของมาแสดงไคทันแล้ว เรื่องการเงินของรัฐบาลก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง เพราะการแสดงสินค้าแต่ละครั้งยอมสิ้นเงินงบประมาณประเทศมีใช่น้อย ถ้าจัดแล้วผลออกมาไม่คุ้มคาก็ควรจะงดเอาไวก่อน หรือจัดไคน้อยครั้งลง

เรื่องเกี่ยวกับการจัดงานแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ไคทรงนี้ไปปรึกษาในที่ประชุมเสนาบดี ซึ่งในที่สุดตกลงกันว่าให้งดการแสดงนี้เสียชั่วคราว ซึ่งปรากฏว่าไม่มีการจัดงานแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมอีกเลยจนถึงวัน

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ ก.ช.๑/๒ เรื่องงานแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรม

สาเหตุหนึ่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นด้วยกับการจัดการแสดง
กสิกรรมและพาณิชยกรรมนี้ เพราะ

".....การใด ๆ ก็ดี ถ้าชักชวนควยปากหรือควยหนังสืออย่างเดี๋ยวมักไม่ใครพอ
ผู้จัดตั้งแต่งแสดงให้เห็นควยตาไม้ไค้ เพราะผู้ที่ดูสิ่งใด ๆ ไม่ใครรู้สึกเบื่อเหมือน
ฟังคำอธิบายหรืออ่านหนังสือ การดูเป็นเครื่องทำให้เพลิดเพลิน เพราะฉะนั้น
จึงศึกษาไปรู้ไปโดยไม่รู้สึกว่าเรียนความรู้ที่ได้ไปโดยอาการเช่นนี้ ก็มักจะซึมซาบ
ไปอยู่ในหัวใจแลจดจำไปไว้นาน....."

เมื่อการแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมครั้งที่ ๒ ประสบกับความล้มเหลว
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็มีใค้ทรงเลิกความพยายามที่จะสนับสนุนให้ชาวไทย
กระทำหรือร่นเรื่องการค้าโดยใช้วิธีจัดงานแสดงสินค้าให้ประชาชนได้ชม ดังนั้นเมื่อพระ
เสวยราชย์ได้ครบสิบห้าปีก็อ ในปี ๒๔๖๕ พระองค์ก็มีพระราชดำริที่จะจัดงานพระราช
เฉลิมฉลองราชสมบัติและสวโภภพ ระนครในคราวเดียวกัน และในงานนี้พระองค์ก็มี
พระราชประสงค์จะให้มีการแสดงสินค้าต่าง ๆ ขึ้นอีกโดยใ้ชื่อว่า "งานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์"
ซึ่งเมื่องานเลิกแล้วพระองค์ทรงพระทัยว่าจะใ้ใช้อาคารและสถานที่นี้เป็นสวนสนุกให้ราษฎร
ได้เที่ยวเตร่พักผ่อน ซึ่งพระองค์ใ้พระราชทานนามสถานที่นี้ว่า "สวนลุมพินี"

พระองค์ใ้ทรงเริ่มวางโครงการจะให้เป็นงานใหญ่โต จึงทรงเลือกใ้
เจ้าพระยามห (ปั้น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงนครบาลและกระทรวงมหาดไทยในเวลานั้น
เป็นผู้ดำเนินการ พระองค์ทรงกะใ้ให้มีการจำลองพื้นที่ภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ใ้มี
ภูมิประเทศและธรรมชาติคล้ายของจริงมากที่สุด และใ้สมุหเทศาภิบาลและข้าหลวงประจำ
จังหวัดลงพื้นที่ต่าง ๆ ที่เป็นของพื้นเมืองในภาคนั้น ๆ เขามาปลูกไว้ในสวนลุมพินีเป็นการ
ถาวร และใ้คิดชื่อของชนิดของพันธุ์ไ้รวมทั้งประโยชน์เอาไ้ควย สิ่งซึ่งสำคัญในการ
จัดงานนี้คือ พระองค์ใ้จัดใ้มีการประกวดสินค้าต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ นับตั้งแต่

* พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในพิธีเปิดการแสดงกสิกรรม
และพาณิชยกรรม พ.ศ. ๒๔๕๔

สินค้าเล็ก ๆ จนสินค้าใหญ่ประเภทเครื่องจักรกล

เป็นที่น่าเสียดายที่พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ไม่
ผลสำเร็จดังที่ตั้งพระราชหฤทัยไว้ ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ทรงพระประชวร และเสด็จ
สวรรคตในเดือนพฤศจิกายน ปีพ.ศ. ๒๔๖๘ ความตั้งพระทัยที่จะให้โรงงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ
์เพื่อแสดงสินค้าต่าง ๆ ก็ต้องยุติลง คงเหลือแต่สวนลุมพินีไว้เป็นอนุสรณ์เพื่อระลึกถึง
พระองค์ท่าน แต่จะมีประชาชนสักกี่คนที่จะทราบถึงพระราชดำริอันลึกซึ้งของพระองค์
การแสดงครั้งนี้ถ้าสามารถจัดแสดงได้แล้วอาจพิจารณาในอีกแง่หนึ่งไ้กว่า
เป็นการสิ้นเปลืองเงินทองของแผ่นดินเป็นจำนวนมาก ซึ่งผลที่ใคร่บออาจจะไม่คุ้มกันก็ได้
โดยเฉพะในระยะนั้นเศรษฐกิจของประเทศก็ยังไม่มั่นคงนัก ดังนั้นจึงมี
ผู้กล่าวว่าเป็นที่น่าเสียดายที่พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มักจะก็เสมอ
แต่ผลกลับไม่ตรงกับพระราชประสงค์

ค. การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการค้า

เมื่อรัฐบาลในระยะนั้นมีนโยบายที่จะสนับสนุนให้คนไทยหันมาค้าขายกัน
มากขึ้น การจัดการศึกษาจึงมีแนวโน้มไปในทางที่ส่งเสริมการประกอบพาณิชย์กรรมด้วย
ซึ่งปรากฏอยู่ในประกาศชี้แจงโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๕ ว่า

".....แท้จริงการงานในบานเมืองที่จะให้หาทำเลียงช้พอนยังไม่มีช้ทำเพียงขอ
นั้นยังมีอยู่เป็นอันมาก ไซ้จะมีแ่งงานเสมียนอยางเดียว ยกตัวอย่างมาช้ให้
งาย ๆ ว่า เช่น การเพาะปลูกนั้น ที่ดินก็ยังมีอยู่ช้นเหลือกว่าที่คนจะทำถ้าจะว่า
ช่างวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นการพิเศษ เช่น การก่อสร้างเหยาเรือนั้น ก็ยังต้องการ
ผู้ที่จะทำอีกมาก การตัดกรรมและพาณิชย์กรรมต่าง ๆ ก็ยังมีเป็นเอนกประการ....."

^๑ ควรดูรายละเอียดในเรื่องนี้ได้จาก พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เล่ม ๖ โดยจมีนอมรรตุนารักษ์

^๒ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เกิดวังปารุสก์ เล่ม ๑ หน้า ๑๓๕.

^๓ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ หน้า ๒๒๘

สภาเขตท้องที่มีการประกาศชี้แจงโครงการศึกษาออกมานั้น ทั้งนี้เพราะนักเรียนมักจะลาออกกลางคันโดยเรียนไม่จบหลักสูตรมัธยม เนื่องจากเห็นว่าความรู้อันมีอยู่นั้นเพียงพอกับการที่จะออกไปเป็นเสมียนแล้ว จนทำให้ความรู้สึกนี้ฝังอยู่ในนิสัยคนไทยว่า ควรจะเรียนหนังสือเพื่อไปรับราชการมากกว่าอาชีพอื่นซึ่งปัญหานี้ก็ยังคงเป็นมาตราบเทาทุกวันนี้ และปัญหานี้รัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ได้ตระหนักดี ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ จึงได้ตั้งโรงเรียนพาณิชยการที่วัดมหาพฤฒาราม และที่วัดราชบูรณะ ซึ่งเป็นครั้งแรก ทั้งนี้เพื่อเตรียมประกอบการศึกษาขั้นต้น ดังในรายงานของกระทรวงศึกษาธิการ

“.....ฝึกหัดแนะนำให้ประชาชนพลเมืองทั้งหลายอันเป็นเด็กอยู่ในทุกวันนี้ มีความรู้ในวิชาต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับการค้าขาย และให้เข้าใจวิธีการค้าขายไปตั้งแต่วัยเยาว์ในเวลาที่เรียน สำหรับต่อไปภายหน้าจะได้ไปทำการติดต่อกับพ่อค่านายห้าง จนกระทั่งตนเองจะสามารถตั้งตนเป็นพ่อค้าประกอบกิจการค้าเลี้ยงชีพได้โดยลำพัง.....”

จะเห็นว่าในระยะแรกรัฐบาลไทยไม่ต้องการที่จะฝึกคนไปเป็นพ่อค้านี้เสียแต่ต้องการฝึกให้มีประสบการณ์ก่อน

โรงเรียนทั้ง ๒ แห่งนี้ต่อมาได้ยุบรวมเป็นโรงเรียนเดียวกัน และย้ายมาตั้งที่วัดแก้วแจ่มฟ้า ถนนสีพระยา นอกจากนี้ยังได้มีการจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นในปีเดียวกันเพื่อเป็นการฝึกอาชีพหัตถกรรม

โรงเรียนเพาะช่างได้จัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว แต่เรียกกันว่าโรงทำการช่าง จัดตั้งขึ้นโดยสามิกยาจารย์สมาคมในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ เพื่อแก้ไขไม่สำหรับทำภาพประกอบการพิมพ์แบบเรียนของกระทรวงธรรมการ ต่อมาได้ขยายแผนกวาดเขียน แผนกปั้น แผนกกลึง และแผนกเครื่องรัก (ประดับมุก) ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เมื่อจัดตั้งเป็นโรงเรียนเพาะช่างแล้ว ส่วนใหญ่เน้นด้านการผลิตครูวาดเขียน จนกระทั่ง

พระเจ้าอนงยาเชอ กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ทรงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน
เพาะช่าง จึงได้ทรงเพิ่มแผนกช่างทอง ช่างเจียรในเพชรพลอย และทำปลอกสกรีน

การที่รัฐบาลในระบายนั้นมองเห็นความสำคัญของวิชาหัตถกรรมนับว่าเป็นความ
เข้าใจอันดีถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นแล้ว เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจที่ว่าชาวจีน
มิใช่แต่เพียงผู้ประกอบการพาณิชย์กรรมเท่านั้น ยังครอบคลุมมาถึงการประกอบอาชีพ
หัตถกรรมอีกด้วย ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงชี้ให้เห็นว่า

.....หัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งแตกฉานคนไทยเราเคยทำ เคี้ยวนี้กลายเป็นเงินทำ
แทบทั้งสิ้นแล้ว เช่น การก่อสร้าง การช่างไม้ เป็นต้น สิ่งที่เรายังคงอวดอยู่ใ้
ทำอยู่บ้างก็มี ภาษีเรือ และบุศิลา เท่านั้น....."^๒

ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมอาชีพการพาณิชย์กรรมและหัตถกรรม
รัฐบาลก็ได้จัดให้สำนักงานแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนและพาณิชย์การของพลเมืองขึ้นเ
ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งมีจุดประสงค์คานักเรียนคือ ชักจูงให้เด็กมีนิสัยรักในศิลป
และหัตถกรรม รู้จักที่จะทำที่สุดต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในการใช้สอยและทำไปขายได้
อีกด้วย ไปใช้เพียงแต่เห็นว่าเป็นงานที่ยากเย็นและวิจิตรบรรจงจึงทำขึ้นเพื่อเล่น
เพียงชั้นสองชั้นเท่านั้น สำหรับพลเมืองนั้นมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้ทำสิ่งของที่อาจ
เป็นสินค้าแพร่หลายได้

งานนี้สิ่งของส่วนใหญ่เป็นของที่บรรดาโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศส่งเข้ามา
แสดงแต่ทางคานพลเมืองมีสิ่งมารวมนอยมาก กังนั้นงานแสดงนี้เมื่อจัดสืบเนื่องมาถึง
ปัจจุบันจึงมีช่อว่างานแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียน ก้าวาและพาณิชย์การของพลเมือง
ถูกคัดออกไป เพราะเป็นงานของนักเรียนโดยตรง

อย่างไรก็ตามการจัการศึกษาเพื่อส่งเสริมพาณิชย์การและหัตถกรรมนั้น ก่อง
ประกอบอุปสรรคนานาประการ ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ
ในขณะนั้นได้ชี้ให้เห็นว่า

^๑ อนุสรณ์ครบรอบปีที่ ๖๐ โรงเรียนเพาะช่าง หน้า ๓๑ - ๓๒

^๒ อัสวาทุ เมืองไทยจตุกันเกิด หน้า ๑๖

๖๓๓.

.....การศึกษากับการเศรษฐกิจต้องเดินไปด้วยกัน จึงจะพอสร้างพันธมิตรสำคัญไค้มาง ขอยกตัวอย่างเช่น นักเรียนช่างไม้ของเรา พอเรียนสำเร็จจากโรงเรียนแล้วหานายช่างไม้พบหรือพบเขาก็ไม่รับ เพราะมีอุปสรรคแห่งการถือชาติเข้ามาขวางคั้งนี้ก็เห็นชัดแล้วว่า การตั้งโรงเรียนช่างไม้ต้องดำเนินคู่กันไปกับ การวางแผนหาทางไว้รับนักเรียนผู้เรียนสำเร็จ มิฉะนั้นโรงเรียนจะถูกผีหลอกหรือนักเรียนจะถูกหลอก โรงเรียนถูกผีหลอกคือตั้งไม่ติด เพราะไม่มีใครมาเรียน และนักเรียนถูกหลอกคือ จะต้องตกเป็นคนว่างงาน เทียวแสวงหาอาชีพทางอื่นไปตามยถากรรม.....ยังมีอีกอย่างหนึ่งคือ บรรดานักเรียนผู้เรียนจบวิชาไปใหม่ ๆ ยังจะต้องหาความชำนาญเอาข้างหน้า และพยายามไต่บันไดขั้นอาชีพของตัวไปทีละขั้น ๆ วิชาที่เรียนมาแล้วนั้นเป็นวิชาที่มีผู้ต้องการ คนก็ไค้เข้าฝึกหัดงานหรือเป็นลูกจ้างตั้งแต่ขั้นต่ำขึ้นไป ถ้าเป็นวิชาที่ยังหาคนต้องการจ้างไม่ไค้คนยังอ่อนทั้งอายุ ความชำนาญ ทั้งทุนรอน ก็ไม่สามารถจะไปตั้งงานให้เป็นรูปขั้นโดยลำพังตนเองไค้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือว่า ทุกคนควรจะต้องตั้งตนอาชีพจากขั้นต่ำไปโดยเป็นลูกจ้าง เขากินจะกินข้าวเปียกกระโจมกลาง โคคขึ้นไปขั้นสูงเป็นนายจ้าง หรือเอาเกที่ไค้ยวัก ยอมจะหกละเมน หรือกระโคคขึ้นไปไม่ถึง อุปสรรคคั้งว่านี้อยู่ที่ทางอุตสาหกรรม และพาณิชย์การซึ่งยังตกอยู่ในมือชาวต่างประเทศ....."

จะเห็นว่านอกจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งทรงตระหนักถึงปัญหานี้แล้ว เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็เล็งเห็นเช่นเดียวกัน

ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีหยิบยกขึ้นมานั้น เป็นปัญหาซึ่งตรงกับความเป็นจริงในขณะนั้นมากที่สุด แม้แต่หนังสือพิมพ์ในระยะนั้นก็โจมตีการศึกษาในโรงเรียนเพาะช่าง เช่น หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เกล็ดไค้ลงบทความที่ไค้ชื่อว่า "การหัตถกรรมของคนไทย" โดยชี้ให้เห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่เพิกเฉยต่องานที่มีผู้ไปว่าจ้างให้ทำ จนผู้ว่าจ้างต้องขอคืนไปว่าจ้างช่างหอน หรือบางครั้งก็ต้องรอคำสั่งจากผู้ใหญ่ให้ทำงานขึ้นนั้น ๆ ก่อน

๑ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ความเรียงเรื่องต่าง ๆ ของครูเทพ แผนกวารสาร
ศึกษา หน้า ๑๗๐ - ๑๗๒

และได้สรุปไว้ตอนท้ายว่า

".....จะมีประโยชน์อะไรที่จะประกาศในหนังสือพิมพ์ ตะโกนใหญ่เป็นไทย ช่วยอุทิศทุน แต่ที่ตั้งโรงเรียนเพาะช่างชั้นมากก็ไม่รู้เป็นคุณประโยชน์อันใด นอกจากคล้าย ๆ รูปหุ่นซึ่งสร้างขึ้นไว้ทั่วโลกที่เจริญแล้ว....."

ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติและความคิดของบุคคลนอกวงการที่เห็นถึงความล้มเหลวของการจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างในระยะแรก ในเมื่อนักเรียนไม่ได้สร้าง ความพึงพอใจให้แก่ลูกศรแล้ว การไปประกอบอาชีพย่อมเป็นปัญหาอย่างยิ่ง

จะเห็นวาทะรัฐบาลไทยในสมัยนั้นได้ตระหนักดีว่าการวางรากฐานการศึกษาของชาติ ถ้าวางไม่ถูกต้องแล้ว จะสร้างทัศนคติที่ผิด ๆ ให้กับประชาชน ซึ่งเป็นผลเสียแก่ประเทศ อย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้วาทะรัฐบาลจะรู้สึกถึงความสำคัญในเรื่องนี้ และได้มีการ ตั้งโรงเรียนพาณิชยการและโรงเรียนเพาะช่างขึ้นมา แต่ก็ไม่มีใครมีผู้นิยมส่ง บุตรหลานเข้าเรียนมากนัก ทั้งนี้เพราะการศึกษาของไทยสอนให้คนตั้งใจในการที่จะ เป็นเสมียนและข้าราชการมากกว่าสอนในด้านธุรกิจการค้า

ในสถานการณ์ปัจจุบันประเทศไทยต้องเสียเปรียบดุลการค้ากับต่างประเทศ อย่างมากมาย การที่รัฐบาลได้หันมาใช้นโยบายสนับสนุนสินค้าไทยต่อต้านสินค้าต่างประเทศ และสินค้าฟุ่มเฟือย รวมทั้งการที่นิสิตนักศึกษาพยายามช่วยต่อต้านสินค้าต่างประเทศ นับเป็น การเริ่มต้นมาสร้างชาตินิยมให้แก่ประชาชนชาวไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงเริ่มสร้างไว้ตั้งแต่เมื่อเมื่อ ๕๐ ปีก่อน พระองค์ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะพิสูจน์ ให้เห็นถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศไทย พยายามสนับสนุนให้คนไทยหันไป หาอาชีพใหม่ให้ทำงานมากขึ้น และทรงสนับสนุนหัตถกรรมของประเทศ สนับสนุนไม่ให้ ชาวไทยซื้อสินค้าของต่างชาติแต่หันมาใช้สินค้าที่ผลิตในประเทศแทน

ดังนั้นควรจะต้องถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยจะนำพระบรมราโชบายของพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มาใช้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

บทที่ ๓

ปัญหาชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัญหาทางการเมือง

ปัญหาทางการเมืองที่เกิดจากคนจีนในประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีหลายกรณี ดังนั้นเพื่อความสะดวกจะขอแบ่งระยะเวลาในช่วงสมัยนี้ออกเป็น ๓ ระยะ เพื่อจะได้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะนี้ได้ดียิ่งขึ้นดังนี้ คือ

๑. ระยะแรก พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๖
๒. ระยะที่สอง พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๖๑
๓. ระยะที่สาม พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๘

ระยะแรก พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๖

การนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๘)

สาเหตุ

การนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ อันเป็นปีสุดท้าย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ อาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุสำคัญอยู่ ๒ กรณี คือ

- ก. สาเหตุภายใน
- ข. สาเหตุภายนอก

ก. สาเหตุภายใน ที่สำคัญได้แก่การที่รัฐบาลไทยได้เก็บภาษีรัฐูปการจาก ชาวจีนเพิ่มขึ้นให้เท่ากับชาวไทยและชาวต่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในประเทศไทย จะทอง เสียภาษีรัฐูปการคนละ ๔ - ๖ บาทต่อปีแทนการเกณฑ์เขารับราชการทหาร กรันปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้บัญญัติกฎหมายออกใหม่ยกเลิกอัตราเดิม ซึ่งชาวจีนเคยเสียภาษีรัฐูปการหรือ ที่เรียกว่า "เงินคางแรงผูกปี่จีน" เพียงคนละ ๔ บาท ๒๕ สตางค์ ต่อ ๓ ปี เฉลี่ยแล้วเสีย เพียงปีละไม่ถึง ๑ บาท ๕๐ สตางค์ และในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ จะเริ่มเก็บตามอัตราใหม่คือ คนละ ๖ บาทต่อปี ทำให้ชาวจีนต้องเสียเงินเพิ่มจากเดิม ๓ - ๔ เท่า กังหันจึงเกิดมี ปฏิกริยาที่บดบังความใฝ่พอใจจากชาวจีนทั้งหลายในกรุงเทพฯ โดยในปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้มีการลอบปิดโป๊ปลิวตามชุมนุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ เรียกร้องให้ชาวจีน ทั่วหลายหยดการคาโดยการปิดราน เพื่อเป็นการประท้วงคั่งค่าแปลขอความในใบปลิว

".....บัดนี้พวกจีนด้วยกันเคื้อครอนในการผูกปี่ รัฐบาลเก็บเงินทุกปี แรงแไป เพราะพวกจีนที่บาจากเมืองจีนก็โดยทางโนนเคื้อครอน จึงหนีมา ครั้นมาถึงกรุงเทพฯ ก็กลับต้องเคื้อครอนอีก เพราะ ฉนั้นให้พรอมใจกันปิดรานขายของเสียเอง....."

แต่ทั้งนี้สาเหตุภายในที่มาจากกรชันภาษีรัฐูปการแก่ชาวจีนมิใช่เป็นสาเหตุเดียว ที่ทำให้ชาวจีนหยุดงานครั้งนี้ แต่เป็นสาเหตุโดยตรงที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือ เป็นฉนวน ก่อให้เกิดการประท้วงไ้ ทั้ง ๆ ที่มีสาเหตุก่อนอยู่นานี้แล้วคือ

".....การที่จะต้องเสียการราชการปีละ ๖ บาท ไม่เป็นการ เหลือมากกว่าแรงอะไร พวกจีนก็ไ้เสียมาเป็นอันมากแล้ว การที่มีผู้ตั้งโป๊ปลิวยกเหตุเงินการราชการขึ้นกล่าว จะเป็นแต่

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p.๑๖๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ คำให้การ ของจีนที่ทางการไทยเรียกมาสอบสวนในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๕

เพื่อเหตุซึ่งจะให้อุบัติใจพวกจีนทั่วไป ด้วยความปรารถนาอย่างใด
อย่างหนึ่งหาใช่เฉพาะเงินการราชการไม่....."

สาเหตุที่แท้จริงของนโยบายเบี่ยงหลังคือการที่พ่อค้าจีนกลุ่มหนึ่งพยายามจะเรียกร้อง
ให้มีการตั้งสโมสรการค้าของจีนขึ้นในประเทศไทย ซึ่งการเรียกร้องนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี
พ.ศ. ๒๔๕๖ และทางรัฐบาลไทยยอมอนุญาตให้จีนและตั้งสโมสรการค้าขึ้นได้เพียงพวกเดียว
เท่านั้น วังเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ พยายามเรียกร้องที่จะตั้งสโมสรการค้า
อย่างพวกจีนและบ้าง ซึ่งในระยะแรก ๆ รัฐบาลไทยก็ปฏิเสธ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๓
เมื่อเห็นจะปฏิเสธไปไหวและเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการขัดแย้งกับทางการทำสัญญาไมตรี
กับประเทศจีน รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจอนุญาตให้ชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ ตั้งสโมสรการค้า
ทั้งหมื่นมีขอแม้ว่าจะต้องไปดำเนินการใด ๆ นอกเหนือไปจากเรื่องราวเกี่ยวกับการ

เท่านั้น
เป็นที่น่าสังเกตว่าการดำเนินการเรียกร้องขอตั้งสโมสรการค้าของชาวจีน
ในระยะหลังนี้ มีชาวจีนกลุ่มหนึ่งเป็นกบฏในบังคับฝรั่งเศษซึ่งรัฐบาลไทยสงสัยว่าจะเป็น
การในการสนับสนุนกรรมกรและพนักงานของชาวจีนครั้งนั้นคือ จีนฮอง หรือ ยี่ก่อง ซึ่งต่อมา
ในพระอนุชาธิบดีสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เที่ยก่อง หรือจีนฮองผู้นี้พยายามที่จะหาข้อเสียด
ให้กับตนเองโดยการส่งเงินไปช่วยท้าวบุญและชวเขลือชาวจีนในประเทศจีนเป็นจำนวนมาก
จนรัฐบาลจีนเชื่อถือถึงให้เป็นขุนนางจีน และการนัดหยุดงานครั้งนั้นจีนฮองพยายามที่จะถึงมือ
รัฐบาลจีนใหม่มาเกี่ยวข้องเพื่อที่จะตั้งสถานกงสุลในไทยและตัวจีนฮองเองก็หวังว่าตนจะได้
เป็นกงสุล นอกจากนั้นจีนฮองผู้นี้ยังหวังที่จะได้เป็นนายอากรหยยเพราะทำเงินได้ก็ จึง

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๖ แฟ้ม ๒๒ ราชสารตรา
กรมหลวงดำรงราชานุภาพนำขึ้นกราบบังคมทูล ที่ ๒๑/๒๕๑๓ ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน

๒ ยี่ก่อง เป็นตำแหน่งรองหัวหน้าสมาคมลับของจีน คือฮองยี่

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๑๖ กำกร ๑๕ คมทูล
ของเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

คำขวัญ เป็นหัวหน้าในการนัดหยุดงานครั้งนี้เพื่อจะต่อรองกับรัฐบาลไทย

มีขบวนการสังสัยอีกข้อหนึ่งว่า สถานทูตฝรั่งเศษในกรุงเทพฯ อาจให้กวางรวมมือ กับคนในบังคับของต้นสนับสนุนยุ้งให้มีการหยุดงานขึ้น ดังคำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์- ภูวนารถที่ว่า

“.....เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ซึ่งเป็นวันเริ่มเงินหยุดงานนั้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปเยี่ยมตอมราชทูตเบลเยียมและฮอลแลนด์
๒ แห่ง โดยที่เขามาหาเยี่ยมเยียน แลวันนี้เป็นวันรับแขกของทูต
ทั้ง ๒ จึงมีโอกาสดูพบทูตแลกงสุลอื่นหลายนาย แลพบทูตฝรั่งเศษ
ด้วย พวกทูตต่าง ๆ พากันสนทนในเรื่องเงินหยุดงานพากันเลาะว่า
คนไหนแลกลุ่มร้องขอเงินจ่ายเสียบ้างไว้นานวันเพราะมิฉะนั้นจะอด
แลพวกนี้ไต่ถามข้าพระพุทธเจ้าถึงกรที่ฝ่ายเราเตรียมการ
ปราบปรามอย่างไรบ้าง และมีชาวคราวอย่างไรบ้าง ถ้ามึง
ทหารจะทวยหรือไม่ทวยอะไรต่าง ๆ รวบรวมใจควาว่า
เกือบไม่พูดเรื่องอื่น แลทูตฝรั่งเศษก็เฉยเฉียวไม่พูดถึงเรื่องนี้เลย
หนึ่งที่เฉย แลเดออื่นเมียทูตฮอลแลนด์ไปซักถามขึ้นต่อหน้าข้าพระพุทธเจ้า
ว่าอย่างไรที่บ้านทาน (คือที่สถานทูตฝรั่งเศษ) ชาววนวายอย่างไร
หรือเปล่า ทูตฝรั่งเศษตอบว่า ไม่มีเลยเรียบรอยดีหมด เมียทูต
ฮอลแลนด์จึงยอนถามว่าทานไม่ไช่เงินกระมัง ทูตฝรั่งเศษก็ตอบว่า
ฉันมีเงินมากที่เฉยไว้นานแต่เรียบรอยดีหมด แลสนทนการต่อไป
ก็ลงใจความว่าทูตฝรั่งเศษก็เฉยเฉียวเห็นว่าไม่เป็นไร ไบกลัวไม่ทันคักใจ
แลดูเป็นทรูเรื่องราวตลอดแลไปมีหว่าคหวน ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกปวดใจ
จริง ๆ ว่าทำไมเฉพาะไม่หว่าคหวนแต่ทูตฝรั่งเศษคนเดียว แลก็หนึ่งไว้
ในใจ.....มาวันนี้ไต่ทราบจากที่บรรจัตร์ ว่ามีคนสงขามบอก

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของ
เจ้าพระยามรรคา ลงวันที่ ๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

^๒ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร (กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน)

ชี้แจงยืดยาวว่า การที่เจกหยุดงานคราวนี้เพราะยกของ เป็นเหตุกักขัง
คนที่ยกของทำขึ้นเพราะกำเริบ กวญทุกข์จึงเหยียดยอขึ้นแปดวันวันสี่แยก
ฝรั่งเศษ เลยอยากอวดอำนาจบงกชวันทั่วไปการที่จักนั้นทุกข์ฝรั่งเศษรู้สึกได้ว่า
ปล่อยให้ทำ เพราะเห็นว่าไทยเรายกกำลังมากขึ้นทุกที กองใหม่มีอยู่
กักรอนกำลังเสียบ้าง.....”

นอกจากนี้ยังเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
ถึงเจ้าพระยาอมรรตวงศ์วันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๒๒๘ ว่า ...ได้รับหนังสือเรื่องสถานทุกข์
วังเกษมสังข์.....เห็นว่าในการกวดการรวนวายนั้น มีความยินดีเป็นอันมาก ถึงเขาจะส่ง
ทหารคุมความรอนถ้อยอย่างไร ก็ยังเป็นความดีทุกอย่าง.....”

สำหรับกรณีนี้จะเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับลัทธิขงจื้อหลายประเด็น ตั้งแต่เรื่อง
ภายในบังคับ เรื่องการขอสั่งสโมสร รวมทั้งการพยายามแทรกแซงของกงสุลฝรั่งเศษและ
รัฐบาลจีนทั้งนี้เรื่องราวต่าง ๆ จะเห็นได้จากคำกรณียังกรมหลวงของเจ้าพระยาอมรรต
และเห็นว่าเห็นวิธีดำเนินการของรัฐบาลไทยด้วย ...ในการรวนวายทั้งปวงนี้เกี่ยวแก
วี่แวง ความในบังคับฝรั่งเศษเป็นอันมาก ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานยกเหตุผลที่ควรจะ
เอาใจใส่ต่อเรื่องเป็นลำดับมาอย่างใด เพื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทดังต่อไปนี้คือ

๑. เงินสองกองการนี้ที่จะให้ข้าพระพุทธเจ้า เรียกมาสั่งว่าให้ไปจัดการเรื่องนี้
(เรื่องการนัดหยุดงานของชาวจีน.....ผู้เขียน) แก่ข้าพระพุทธเจ้าไม่สั่ง
๒. ภายหลังจากกงสุลฝรั่งเศษมาหาข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าจะขอให้เงินในบังคับฝรั่ง
มาหาข้าพระพุทธเจ้าจะใคร่ช่วยคิดจัดการ ข้าพระพุทธเจ้าได้ตอบขอมใจแล้วว่าเห็นว
บให้เงินก้อนใดคงจะสงบได้

๑ กงจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารวันกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของ
กรมขุนพิษณุโลกประชานารถ ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ สำเนาพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ ถึง
เจ้าพระยาอมรรตวงศ์ (บัน สุ่ม) หน้า ๒๐๘

๓.....

๔. เหตุการณ์กรมกบฏระแวกกังไสยเต็มตัว และมีกบฏอื่นเป็นจำนวนมากกว่า
วันสองแปดคนคิด แลพวกฝรั่งเศษคงทราบเกาศาควย จึงมีใคคอกอกตกใจคังสมเค็จ
ถูกเรือ เจ้าฟ้ากรมขุนพิทยโลภทรงเห็น จีนคนที่ทองหาวาเป็นผู้สั่งให้พิมพ์ใบปลิว
ก็เป็นพวกจีนอง แลเป็นคนในบังคับฝรั่งเศษเหมือนกัน

๕. เมื่อราชทูตฝรั่งเศษจะขอตั้งสโมสรนั้นก็ให้มีหนังสือให้จีนองถือมาถึงข้าพระพุทธเจ้า
ว่าจะให้จีนองเป็นผู้จัดการ จีนองคงจะอวดอ้างว่าเป็นผู้มีอำนาจในหมู่จีนและไทย ดังเช่น
เมื่อจีนองทอดผ้าป่าเป็นการใหญ่ ไทยจีนช่วยมากพวกสถานทูตฝรั่งเศษไปช่วยหมก สนิทสนม
กันมาก....."

สาเหตุที่ควรกล่าวถึงอีกอย่างหนึ่งคือ นิสัยของชาวจีนที่มักจะเชื่อกันง่ายและมีนิสัย
กันกลัวง่ายจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนยอมเชื่อฟังกันและพากันนกดุยกงาน เมกนีสัย
ชาวจีนเป็นเช่นนี้จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าชาวจีนมักจะรวมกลุ่มเป็นอั้งยี่กอกการร้ายต่าง ๆ
ทั้งแต่ทะเลาะวิวาทกันในระหว่างพวกจีนด้วยกันเอง และจนกระทั่งดำเนินการต่อต้าน
รัฐบาลตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เรื่อยมา แม้แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๖ อั้งยี่ก็ยังมีอยู่แทบทุกชุมชน
วิงที่อยู่กันมาก ๆ ดังนั้นการนัดหยุดงานครั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นชนชาติอื่นที่มาอยู่ใน
พระราชอาณาเขตมิใช่ชาวจีนแล้วการนัดหยุดงานก็อาจไม่เกิดขึ้นหรืออาจไม่รุนแรงเท่า
ชาวจีน ทั้งนี้เพราะสาเหตุหลายประการรวมทั้งนิสัยของชาวจีนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะ
เมื่อทางรัฐบาลไทยได้ตั้งเตือนห้ามปรามแล้วักงจะเชื่อฟังและเลิกไปในที่สุด

๖. สาเหตุภายนอก ซึ่งมาจากทั้งรัฐบาลจีนราชวงศ์แมนจูและจากการดำเนินการ
ของพรรคก๊กมินตั๋งซึ่งมี ทร.ชุนยัตเซิน เป็นหัวหน้า

สำหรับรัฐบาลราชวงศ์แมนจูนั้นได้มีการส่งคณะผู้แทนทางการค้ามาเยือนประเทศไทย

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ กำนราบังคมทูลของ
เจ้าพระยาอมรราช ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน
ชงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

ซึ่งทางเปิดเผยละทางลับ ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ซึ่งผู้แทนเหล่านั้นบางคนที่เป็นขุนนาง
ก็มี บางคนก็มาเรียไรเงินไปบำรุงกิจการของรัฐบาล และพยายามที่จะดำเนินการเจรจา
เรื่องการขอตั้งสโมสรการคาบาง การตั้งกงศุลบาง รวมทั้งการทำสัญญาทางไมตรีกับ
ประเทศไทยและที่สำคัญที่สุดก็คือการประกาศพระราชบัญญัติสัญชาติจีนฉบับแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๒
ซึ่งกำหนดให้เด็กที่มีบิดาเป็นชาวจีนไม่ว่าจะไปอยู่ประเทศใดต้องมีสัญชาติเป็นจีน ทั้งนี้เพื่อ
ป้องกันมิให้ชาวจีนที่อาศัยอยู่ตามประเทศต่าง ๆ ถูกกลืนชาติ

จากการที่รัฐบาลราชวงศ์แมนจูแสดงความสนใจและเอาใจใส่ต่อชาวจีนในประเทศไทย
กว่า ทำให้บรรดาชาวจีนในประเทศไทยมีความรู้สึกผูกพันต่อเมืองแม่ยิ่งขึ้น รวมทั้งอาจทำให้
มีชาวจีนบางกลุ่มเชื่อว่าถ้าเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงอย่างไรใดต่อบรรดาชาวจีนในประเทศไทยแล้ว
รัฐบาลจีนจะไม่ทอดทิ้งพวกตน อาจจะทำเนื่งการอย่างหนึ่งอย่างใด โดยไม่ปล่อยให้รัฐบาลไทย
ดำเนินการรุนแรงแก่พวกตนใด ซึ่งทั้งนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าพระราชบัญญัติสัญชาติจีนในปี พ.ศ. ๒๔๕๒
นับว่ามีสวนสนับสนุนทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลมีความรู้สึกผูกพันกันยิ่งขึ้น และอาจทำให้การรวมกลุ่ม
ขอชาวจีนในประเทศไทยสะดวกงายคากวาทกอน จึงเป็นเหตุให้การนัดหยุดงานของ
ชาวจีนครั้งนั้นมีผู้เชื่อฟังและปฏิบัติตามกันมากจนทำให้เหตุการณ์ลุกลามใหญ่โต

สำหรับการดำเนินงานของพรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งปี คร. ซุนยัตเซ็น เป็นหัวหน้านั้น
ตั้งแต่ คร. ซุนยัตเซ็นได้เตรียมการปฏิวัติโค่นล้มราชวงศ์แมนจู เพื่อสถาปนาระบอบสาธารณรัฐ
จีนมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ คร. ซุนยัตเซ็นพยายามดำเนินงานเพื่อต้องการความสนับสนุนจาก
ชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งรวมทั้งชาวจีนในประเทศไทยด้วย โดยในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ส่งผู้
หาจัดตั้งสาขาของสมาคม กุง เหมิง หุย หรือ กุง เมง หวย (T'ung Meng Hui)
คือสมาคมปฏิวัติจีนขึ้นในประเทศไทยโดยใช้ชื่อว่าสมาคมจงหัว (Chung Hua) เพื่อไ้
รับการบงชี้ในการดำเนินงานเผยแพร่ลัทธิไตรราษฎร์ของ คร. ซุนยัตเซ็น และเรียไร
เงินส่งไปช่วยเหลือการปฏิบัติงานของ คร. ซุนยัตเซ็น

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, P.๑๕๘-๑๕๙

^๒ Ibid

และในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ดร.ซุนยัตเซ็น พร้อมด้วยคณะได้เดินทางมายังกรุงเทพฯ และพักอยู่เป็นเวลา ๖๐ วัน ในช่วงเวลานี้ได้มีการพบปะประชุมกันในกลุ่มชาวจีนที่ สันนิบาต ดร.ซุนยัตเซ็น ปรากฏมีชาวจีนในประเทศไทยเข้าสมัครเป็นสมาชิกของ สันนิบาตเป็นจำนวนมาก เช่น นายโกศล สุนทรระกูล ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการกลาง ของพรรคก๊กมินตั๋ง รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการดูแลกิจการชาวจีนโพ้นทะเล อีกด้วย

จะเห็นว่าชาวจีนในประเทศไทยได้รับแรงสนับสนุนทั้งจากรัฐบาลจีนราชวงศ์แมนจู และจากพรรคก๊กมินตั๋งของ ดร.ซุนยัตเซ็น ซึ่งกรณีนี้จะทำให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดการ แยกแยะเป็นสองพวกในภายหลัง ผู้ที่ต่อจากปัญหาหนักมีชาวจีนแตกสลับเป็นรัฐบาลไทยที่ จะต้องควบคุมสถานการณ์ภายในประเทศให้คงมีให้เกิดเรื่องยุ่งยากขึ้น โดยเฉพาะหลังจาก ที่ ดร.ซุนยัตเซ็นทำการปฏิวัติในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลไทยในพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะดำเนินการต่อไป

นอกจากนี้ยังมีกรณีชาวจีนในประเทศไทยพยายามเรียกร้องให้รัฐบาลจีนยื่นมือ เข้ามาช่วยจัดการให้รัฐบาลไทยยอมอนุญาตให้ตั้งสโมสรการค้า และสาขาตนเอง เป็นเหตุที่ทำให้สโมสรการค้าในประเทศจีนมีส่วนช่วยสนับสนุนยุ้งให้ชาวจีนในประเทศไทย ก่อการนัดหยุดงานครั้งสั้น ดังกล่าวมายังกรมทูลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ทว่า

".....ความที่สืบมาไคว้นนี้ไปอีกเพลง ๑ คือว่าการหยุดงานครั้งนี้ เป็นสิ่งหนัก มาจากเมืองชัวเถา Chamber of Commerce ของเมืองนั้นเป็นผู้ชัก และ Chamber of Commerce นั้นมีหลวงอุดร บิดาหลวงโสภณ กับน้องพระพิบูลเป็นหัวหน้ายุ้ง กิจการในนี้คิดแต่ติดต่อกับจีนในกรุงเทพฯ เหตุที่หยุดคนนั้นก็เรื่อง Chamber of Commerce ในกรุงเทพฯ และชี้แจงกับพวกอื่นในนี้ว่า ถ้ามีแล้วเงินในนี้จึงจะได้รับความ ผาสุกแลสะดวกต่าง ๆ ต่อไป เมื่อรัฐบาลยอมให้ตั้งไม่จึงคิดแสวงอำนาจ ให้รัฐบาลยอม แต่จะพูดตรง ๆ ก็ระคาย จึงเอาเรื่องเงิน ๒ บาทขึ้นเป็นเกณฑ์

^๑ G. William Skinner, *op cit*, p. ๑๕๘

^๒ อนุสรณ์นายโกศล สุนทรระกูล ไม่ปรากฏหน้า

Chamber of Commerce พี่วเถา ส่งมอบนางจันประทวนเข้ามาผู้ ๑ เป็นผู้มา
ชี้แจงในเรื่องหยุก แลกกลับไปก่อนเวลาหยุก กนที่ไปลิสจับไคผู้ ๑ ที่บางลำภูนั้น
เห็นชั้นต่ำลงไป เป็นผู้ช่วย.....

การดำเนินการนัดหยุกงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ

ผู้ดำเนินการคือ จีนกันเซียง และจีนโกเซิน ซึ่งเป็นผู้พิมพ์ใบปลิวเรียก
ชาวจีนในกรุงเทพฯ หยุกงานตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน เป็นต้นไป จนกว่ารัฐบาลไทยจะ
ลดหย่อนเงินค่าแรงผู้ปู้ไคชาวจีนผู้ใดไม่รวมมือจะถูกทำร้าย

ครั้งถึงกำหนดวันนัดหมาย คือวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๒๔๕๓ ปรากฏว่า รานกา
" ะการบริการต่าง ๆ ของชาวจีนในกรุงเทพฯ ไคหยุกกิจการเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะ
สังฆบริเวณนอกกำแพงพระนคร เช่น ตำบลดงกรวยรุคิ กำลสัมพันธวงค์ ตำบลปทุมวัน
ตำบลสามแยก รานกาบางแห่ง เช่น หางเภาวทเอเชียเกิม อุตอเรือแถบตำบลตึกแดง
และโรงเลื่อยจักรตรงหน้าวัดยานนาวา ไคหยุกการค้าเงินงานแกมโรงงานบางแห่งมีกุลี
ทั้งไทยและจีน ปรากฏว่าเมื่อกุลีจีนหยุกงานก็ยังมีกุลีไทยไปทำงานจึงไม่ต้องถึงกับหยุก
กิจการไป เช่น บรรดาโรงสีข้าวต่าง ๆ นอกจากนี้บรรดาโรงคั่วที่มีชาวจีนเป็นผู้รับจ้าง
ก็ไคสว่าไคหยุกหมด รวมทั้งชาวจีนที่ทำงานในเรือกลไฟและชาวจีนที่แจวเรือลลอบกัไม่ยอม
รับจ้างวันสิ้นค่าจนเกิดกรอนกิงกงกุลเออรมันตองมารองเรียนต่อพระยายมราช "

จาวปัดรานและหยุกงานของชาวจีนในกรุงเทพฯครั้งนี้ไคดำเนินการอยู่ต่อมาจนถึง
วันที่ ๓ มิถุนายน รวมเป็นเวลา ๓ วัน ตลอดระยะเวลาทั้ง ๓ วันนั้นพลตระเวนและทหาร

๑ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล ของ
เจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

๒ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๖ ร่างสารตรา
ขางกระทรวงมหาดไทยไปถึงหัวเมืองต่าง ๆ ชี้แจงในรื่องเงินก้อเหตุหยุกงาน นำขึ้นทูลเกล้าฯ
ถวายวันที่ ๑๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

๓ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยายมราช ที่ ๑๕/๒๓๒๔ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

ใจออกเที่ยวตักเตือนให้ชาวจีนเปิดร้าน บางร้านก็เชื่อฟังและยอมปฏิบัติตามแต่บางร้านก็ไม่ยินยอม จึงเกิดการวิวาทกันระหว่างชาวจีนเหล่านี้กับพลตระเวน สำหรับร้านที่มิทำการกาขายต่อไป บางร้านก็ถูกถอนหินกว้างป่าเขาของหรือถูกคาทอแมกระทั่งถูกทำร้ายร่างกายก็มี ถึงการกระทำต่าง ๆ เหล่านี้มาจากกลุ่มชาวจีนที่เป็นตัวการในการนัดหยุดงานครั้งนี้ และสาเหตุที่จึงทำให้บรรดาชาวจีนที่ยอมเปิดร้านตามคำตักเตือนพากันปิดร้านกันอีก เพราะทั้งโรงบ่อนเบี้ยก็มีพวกจีนเที่ยวไปผูกคอกวนทำให้โรงบ่อนเบี้ยต้องหยุดเลิกการเล่น

การดำเนินงานของรัฐบาลไทยในการรักษาความสงบและดำเนินการแก้ไขมิให้มีเหตุการณุลูกลามีใหญ่โต ตลอดระยะเวลาวันที่ ๑ - ๓ มิถุนายน ซึ่งชาวจีนนัดหยุดงานครั้งนี้ ๕ จุดทั้งทหารและพลตระเวนควบคุมสถานการณ์อย่างใกล้ชิด และในที่สุดเจ้าพระยาสยามราชโอรสปรึกษากับกรมหลวงนครราชสีมา ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ตกลงกันให้ขอขมาโทษพระมาประมาณสองกองร้อยแยกกันเป็นหลาย ๆ หมวดเดินแถวผ่านไปตามถนนเจริญกรุงจนถึงบางรัก และที่ซึ่งมีชาวจีนอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนในเวลาบ่ายก็พากันไปตรวจตรา โดยไม่มีใครรบกวนหรือมาจะลงไปทำอะไร พอรุ่งขึ้นเจ้าพระยาสยามราชโอรสเสด็จตระเวนลงไปสั่งให้จีนเปิดร้านกาขายเหมือนอย่างเดิม ชาวจีนจึงยอมเปิดร้านทำการกาขายตามปกติ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ภายหลังจากวันที่ ๓ มิถุนายน ปรากฏว่าร้านกาต่าง ๆ ได้เปิดกิจการเป็นส่วนมาก

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสยามราชโอรส ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๕

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำนักราชทัตถเลขาส่วนพระองค์ ระยะเวลาเสด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงเจ้าพระยาสยามราชโอรส (บัน สุธุม) กับประวัติเจ้าพระยาสยามราชโอรส ๑๐๕ - ๑๐๘

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสยามราชโอรส ที่ ๑๕/๒๓๓๐ ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๕

และกรรมกรจีนก็กลับเข้าทำงานตามปรกติ แต่สถานการณ์ก็ยังไม่น่าไว้วางใจเพราะ
 ในวันที่ ๕ มิถุนายน ทางการไต่จับกุมจีนหนึ่งซึ่งทำการทิ้งระเบิดไว้ เรียกร้องให้ทำการ
 หยุดงานกันอีกครั้งหนึ่ง ทางการจึงได้เรียกประชุมบรรดาหัวหน้าคนสำคัญ ๆ ของชาวจีน
 ชี้แจงให้เห็นถึงผลเสียหายจากการหยุดงานว่าไม่มีผลดีแต่อย่างใดแต่ทำให้ชาวจีนควยกันเอง
 เกือบหมด ดังนั้นทางการไทยจึงขอความร่วมมือให้ช่วยกันยับยั้งห้ามปรามชาวจีนทั้งหลายควย
 ใจให้ที่สุดก็ปรากฏว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็เรียบร้อย รัฐบาลจึงถอนกองตำรวจพิเศษซึ่งมีทั้ง
 พวกรบ ทหารเรือ และกองตระเวนกักขังตามเดิมในวันที่ ๘ มิถุนายน

มีข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ รัฐบาลไทยในขณะนั้นไม่ได้นิ่งนอนใจเลยแม้จะเห็นว่า
 ชาวจีนจะนัดหยุดงานตามก่ายยุงไฟระเบิด ทางการไต่เรียกตัวชาวจีนบางคนเขามาซัก
 ไล่เรื่องราว และในขณะเดียวกันก็ได้มีการติดตามการเคลื่อนไหวของบรรดาชาวจีนทั้งใน
 ภายนอกใกล้ชิด นอกจากนี้ยังได้มีการเตรียมกำลังทหารกันอย่างลับ ๆ เพื่อเตรียมพร้อม
 รับสถานการณ์อันจะเกิดขึ้นจากการก่อกวนไม่สงบของชาวจีนในกรุงเทพฯ

ทางรัฐบาลไทยได้ขอความร่วมมือไปยังหนังสือพิมพ์หัวเข็มหมุดไปให้ลงบทความ
 ใด ๆ เกี่ยวกับชาวจีนในกรุงเทพฯ มีให้ลงเรื่องค่าจ้างของพนักงานในครั้งนั้น ซึ่งปรากฏว่า
 หนังสือพิมพ์หัวเข็มหมุดไปยินยอมตกลงที่จะพิมพ์บทความที่ชื่อว่า "ตักเตือนเพื่อนร่วมชาติ"
 โดยมีความโดยสรุปว่า การที่มีผู้แจกใบปลิวยุงไฟให้ชาวจีนทั้งหลายพากันหยุดงานเพื่อ
 ประท้วงอัตราใหม่ของการเก็บเงินค่าแรงรายรวันการนั้น ขอให้ชาวจีนทั้งหลายได้พิจารณา
 ถึงข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐบาลไทยเก็บเงินจากทุกคนที่อยู่ภายใต้กฎหมายไทยโดยเสมอหน้ากันหมด
 ทุกคนมีเดชะเวน และได้ชี้ให้เห็นว่าการที่ชาวจีนจะพากันหยุดงานนั้นจะเป็นการกระทำที่ผิด

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ กำนราบยังคมทูล
 ของเจ้าพระยาอมราช ที่ ๑๘/๒๓๘๖ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ สำเนา
 พระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้าจิระประวัติ และพระองค์เจ้าวิพัชรสุชุม ไม่ปรากฏ

เพราะจะสร้างความยากลำบากให้แก่รัฐบาลในการปกครอง ดังนั้นจึงควรดำเนินการ
เรื่อง เรืองนวยางฉันทักวา

อย่างไรก็ตามปรากฏว่าการคัดค้านของหนังสือพิมพ์หัวเข็มหมี่ไม่ประสบผล
เพราะในวันที่ ๑ มิถุนายน ชาวจีนส่วนใหญ่ก็เริ่มหยุดงาน ปิดร้าน และดำเนินไปเป็นเวลา
๓ วัน ดังนั้นทางการไทยจึงได้ดำเนินวิธีการปราบปรามดังที่ได้อธิบายมาแล้ว และยังได้มีการ
การจับกุมชาวจีนอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นการตัดไฟแต่ต้นลมไม่ให้ลุกลามใหญ่โตไป
กว่านี้ เพราะได้จับกุมตัวการสำคัญ ๆ มาเสีย เช่น ได้จับกุมผู้เขียนใบปลิว (คือจีนต้นเขียง
แฉะจีนที่เขียง) ซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส และพรรคพวกอีก ๖๘ คน และปรากฏว่าได้ถูก
ประหารชีวิตทุกคน

มีข้อที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ แทบทุกครั้งที่มีการปราบปรามการก่อความไม่สงบ
ของชาวจีนครั้งสำคัญ ๆ รัฐบาลต้องใช้กำลังทหารออกรักษาความสงบ ทั้งนี้ตั้งแต่สมัย
รัชกาลที่ ๓ เช่น การปราบอั้งยี่ที่สมุทรปราการในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ การปราบอั้งยี่ที่สมุทรสาคร
ในปี พ.ศ. ๒๓๙๐ รวมทั้งอั้งยี่ที่เกิดขึ้นที่ละแวกเขียงเทราในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ ซึ่งการปราบปราม
นี้ว่ารุนแรงมากที่สุดเท่าที่เคยเป็นมา แม้แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ได้มีการระดมพล
ปรากฏว่าพวกอั้งยี่ยอมอ่อนน้อมเสียก่อนจึงไม่ต้องใช้กำลัง

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็เช่นกัน การก่อการกำเริบของพวกอั้งยี่ในกรุงเทพฯครั้งใหญ่
ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ครั้งแรกก็ใช้วิธีห้ามปรามก่อนแต่ปรากฏว่าไม่ไกลจึงต้องใช้พลตระเวน
ไปรักษาสถานการณ์ ซึ่งเห็นจะเห็นว่าการรักษาความสงบเมื่อชาวจีนก่อความไม่สงบขึ้นมา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต.๔๑ แฟ้ม ๔๓ สำเนาเก่าแปล
หนังสือหัวเข็มหมี่ ฉบับวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๘

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต.๒๑ แฟ้ม ๒๓ บันทึกของ
หม่อมหลวงวรเดช ราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ตอบันทึกชุดจีน วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓

การรักษาความสงบในระยะนั้น ทางจังหวัดจะใช้กำลังทหาร ตำรวจในกรุงเทพฯ
ส่วนใหญ่จะใช้พลตระเวน ๆ มีเฉพาะในมณฑลกรุงเทพฯเท่านั้น มีหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าหน้า
ตำรวจในปัจจุบัน

จารย์แรงมาก ๆ ทางรัฐบาลไทยก็จำเป็นต้องใช้กำลังเช่นเดียวกันกับการรักษาความสงบ
เมื่อมีการนัดหยุดงานของ ชาวจีนในกรุงเทพฯ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ครั้งนี้เช่นกัน
วังแห่งนี้จะเห็นวาทะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ในครั้งแรกก็มีโครงการที่หมายที่จะ
ใช้กำลังทหารและกำลังอาวุธตั้งพระราชหัดเลขาที่พระราชทานมายังเจ้าพระยาบรมราช

.....การปราบดาปราบได้โดยไม่ต้องใช้อาวุธเป็นอย่างที่ที่เปรียบมิได้แล้ว
แต่ถาหากว่าจำเป็นจะต้องใช้อาวุธใดโดยไม่คงกลัวว่าจะเป็นเหตุให้น้ำนอง
ถาหากว่าเราเราเพียงจะไม่ใช้อาวุธ จะกำเริบขึ้นอีกมาก ขอให้หวังในข้อนี้
อย่าให้เจ้าพนักงานที่คิดเห็นว่าใช้อาวุธเขาจะไม่ดี ไปพูดอวดฉลาดวงนา
ให้.....รู้ จารย์แควไจะชมว่าเราฉลาด จะมีแต่ความกำเริบขึ้นเท่านั้น.....

จะเห็นว่านโยบายเกี่ยวกับชาวจีนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ

ในระยะปลายรัชกาลดกชั้นกว่าในระยะต้นรัชกาลมาก ทั้งนี้จะส่งผลต่อเนื่องมายังรัชสมัย
ต่อมาด้วย หลังจากเหตุการณ์ในการนัดหยุดงานครั้งนี้สงบลงแล้ว กลับมีข่าวลือที่สร้าง
ความวิตกแก่รัฐบาลไทยในขณะนั้นขึ้นมาใหม่คือ มีข่าวว่าพวกจีนจะก่อการจลาจลครั้งใหญ่
ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ จนถึงกับคิดจะโจมตีบริษัทไฟฟ้าและตัดสายไฟให้เกิด
การจลาจล คังคำกรายบังคับมณฑลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ที่มีถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
ว่า

.....คนสืบชาวของข้าพระพุทธเจ้า ๒ ทาง ทาง ๑ เป็นจีน ทาง ๑ เป็นฝรั่ง
มาบอกข่าวรวมกันว่าพวกจีนอึ้งยี่มีมือสองเป็นหัวหน้า เตรียมที่จะทำการจลาจล
ในเร็วนี้ มีกำหนดวันที่ ๒๐ มิถุนายน เป็นอย่างช้า ได้เรียกรายเงินกันไต่ปากกว่า
เกือบล้านบาท หวังใช้อาวุธและสะสมอาวุธมาก ชั้นต้นคิดจะเข้าตีบริษัทไฟฟ้า
เพื่อตัดสายไฟฟ้าให้ไฟฟ้าเสียหายทั้งพระนคร แลจึงจะทำการจลาจลต่อไป
บริษัทไฟฟ้่าก็ออกจะรู้ตัว เพราะกำลังไล่จีนที่ทำงานอยู่ควยออกหมด ก็มีข่าวต่อว่า
ว่าจีนพวกนี้อาจมีลูกกระเบิดควยเพราะส่งเขามาที่ ๑ แล้วถูกลการจับได้เลยแก่ที่ว่า

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำเนาพระราชหัดเลขาส่วนพระองค์
ถึงเจ้าพระยาบรมราช ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ร.ก. ๒๒๘ หน้า ๒๑๕

จะส่งไปเมืองจีนไม่ใช่จะเอาเข้ามาแต่อย่างไร ๆ ก็ถกريب แล้วว่าสิ่งอีกหน ๑ จะเข้ามาถึงหรือไม่ปรากฏ ลูกกระเบิดและอาวุธนี้เข้าเก็บไว้ในอุโมงค์ ที่บ้านยี่ก่อง เรื่องอุโมงค์คนเลื่อมานักกอนักแควแต่จะเอาเป็นแนว มีจริงหรือไม่ยังไม่ได้ และมีมืออยู่ในนั้นข้าพระพุทธเจ้ายังให้สืบอยู่...."

ถ้าพิจารณาแล้วชาวลื้อนคอนขางน่ากลัวเพราะถึงขั้นก่อการจลาจล และประเทศไทย ในขณะนั้นไม่เคยมีเหตุการณ์ในทำนองนี้ปรากฏขึ้นมาก่อนเลย ทั้งนี้จะเห็นว่า จีนฮอง หรือ ยี่ก่อง นั้นทางรัฐบาลไทยไม่สามารถจัดการอย่างหนึ่งอย่างใดได้เนื่องจากไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานเพียงพอจึงได้เกิดชาวลื้อนครั้งนั้นมา ซึ่งนับว่าน่ากลัวมาก แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เองก็ทรงวิตกกังวลในเรื่องนี้ถึงพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานมายัง เจ้าพระยาอมรรตราชว่า ".....ชาวคราวนี้ก็ชอบกลที่มาสองทางพองกัน จึงบอกบาให้ทราบ... ๒ คว...สืบสวนดู ถ้าพอจะหาทางตัดความคิดไถจะโคตัดเสียก่อนเกิดเหตุ...."

ในที่สุดปรากฏว่าเรื่องชาวลื้อนเงียบไป พระราชหัตถเลขาวันหลัง ๆ ก็ไม่ทรงกล่าวถึงเรื่องนี้อีก อาจเป็นควยวาทางรัฐบาลไทยได้มีการเนรเทศพวกก่อการจลาจลในการนัดหยุดงานของชาวจีนเมื่อวันที่ ๑ - ๓ มิถุนายน ออกนอกประเทศ จึงทำให้ ยี่ก่องไม่กล้าที่จะก่อการจลาจลขึ้นมาอีกก็เป็นได้ ซึ่งทั้งนี้เพราะว่ายี่ก่องเป็นผู้มีฐานะว่ารวยอยู่แล้ว ถ้าหากถูกเนรเทศออกไปจากประเทศไทยก็ไม่น่าเป็นผลดีต่อฐานะของยี่ก่อง

นอกจากนี้ยังมีอีกสาเหตุหนึ่งคือทางรัฐบาลไทยได้เตรียมการล่วงหน้าไว้รับมือกับ ชาวจีนที่จะก่อเหตุจลาจลขึ้นมาอีกโดยถอนทหารจากหัวเมืองเข้ามายังกรุงเทพฯ ก่อนเหตุ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ที่มีชาวลื้อว่าจีนจะก่อการจลาจลอีก อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ยี่ก่อง จะพรรคพวกไม่กล้าที่จะก่อการก็เป็นได้ดังคำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ที่มีถึง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ลงวันที่ ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำเนาพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ ถึงเจ้าพระยาอมรรตราช ลงวันที่ ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘ หน้า ๒๖๑

"...ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานเกล้าฯ ถวายระเบียบการที่กรมขุนนาวิกการ
 ไทกำหนดไว้สำหรับถ้าจะมีเหตุฉุกเฉินการจลาจลขึ้นนั้น ตามกำหนดไว้ในภาค ๒
 ได้คิดเป็นการใหญ่ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีอำนาจอันแรงกล้ากำลังทหารเข้าช่วย
 การต่าง ๆ เว้นเสียแต่ที่ทางประเทศใดเคยต้องกระทำมาในการถอนทหาร
 จากตัวเมืองต่าง ๆ ก็ยังมีพอที่จะปราบจีนตามหัวเมืองนั้น ๆ ได้ แลยังเหลือ
 ส่งเข้ามาในกรุงเทพฯ ได้อีกด้วย ตามกำหนดการที่ไทหลเกล้าฯ ถวายมานั้น
 เจาหน้าที่ฝ่ายทหารบกไทรทราบการเป็นคำสั่งไว้ทั่วกันแล้วแต่เมื่อเดือนมิถุนายนนี้
 แลเมื่อควยเกล้าฯ ว่าการฝ่ายทหารบกพร้อมไคจริงทุกเวลาตามนี้....."

✓ จากการที่ทางรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ปล่อยให้ยกกองหรือ จีนฮอง มี
 ในชุมชนจีนด้วยกันและประกอบกับการที่จีนฮองผู้นี้เป็นคนในบังคับฝรั่งเสสด้วย จึงทำให้
 มีไว้กำ วิกติกการรุกรานขึ้นเป็นที่หนักใจของรัฐบาลไทย ซึ่งข้อนี้จะเป็นบทเรียนใ้
 อ่างก็ ในสมัยต่อมาทำให้รัฐบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ถอยสอกลง
 คุกความประพฤติของหัวนาจีนที่มีข้อข้งหลายอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะถ้าปล่อยให้
 วัตรผิดขึ้นมาแล้วยากที่จะไปคคอิทธิพลของเขาลงไค ซึ่งทั้งนี้เจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ไคเคย
 ถวายคำกราบบังคมทูลขอพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงวิธีแก้ไขป้ทุหาในเรื่องนี้ว่า
 ".....ส่วนสำหรับที่จะจักการป้องกันในปัจจุบันี้ที่ถว้ยนั้นคือ การที่สืบสวนทราบเกล้าฯ
 อยู่ว่า ที่เกิดเหตุมาแล้วเชื่อว่ายกองเป็นคนเหตุหนึ่ง จะแก่งผู้นั้นในเรือภาที่อากร
 ภาแก่งใหญ่ขึ้นในราชการบ้านเมือง ถ้าเพื่อจะไคเห็นความสามารถที่ตนจะกระทำไค
 เขียงไค ทั้งทราบเกล้าฯ อยู่ว่ายกองคนนี้เป็นผู้ที่ไซเงินสินบลเลขของกำนันไคโดย
 เสียมาก ๆ ในทางที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ แลก็นำเวาว่านาจ
 ราชการที่คนค้ำเนินสำเร้งนั้นเองไปกระทำไคเกิดความนิยมขึ้นในพวกจีน ไคเปม
 หัวเนาพวกจีนในการต่าง ๆ ยิ่งขึ้น เพราะมีพวกที่ไคมาพึ่งพาอาไครบไคโดยมาก

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล
 เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ลงวันที่ ๑๗ กรกฎาคม

ก็อาจจะบัญชาภาวรองชักนำพวกจีนเหล่านั้นให้ช่วยกันกระทำการอย่างใด ๆ ตามประสงค์นั้นได้ และธรรมชาติของพวกจีนนั้นเมื่อใครมีทางหาเงินได้มากก็มีผู้ขียนับถือมากเพราะได้พึ่งพาอาศัยกัน เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าการป้องกันในปัจจุบันที่ด้วยนี้ สมควรดำเนินในทางราชการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ตักกำลังของข้ากอองให้อ่อนลงในทางภาษีอากร ความนิยมของพวกจีนก็จะเสื่อมถอยลงไปทุกที เมื่อเป็นเช่นนี้การที่จะเป็นหัวหน้าชักจูงให้หมู่เหว่นววยก็คงไม่สามารถจะกระทำได้อีกประการหนึ่งเมื่อความนิยมไม่ไปหนักกองอยู่ที่คนหนึ่งคนใด ก็ถึงจะมีหัวหน้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มีมากด้วยกันไม่มีใครเป็นหัวหน้าใหญ่กว่ากันได้ การบังคับบัญชาปกครองก็สับสนเพราะเจ้าหน้าที่เป็นหัวหน้าใหญ่เสียเอง และ การที่จะประมวลภาษีอากรที่เป็นอยู่ในบัดนี้ เค้าใ้หาใครประมวลสูงแล้วก็ได้ทำ เพราะยังมีที่เจ้าพนักงานจะตองเลือกฟันในเงาะแทที่ควรเชื่อถือเห็นสมควรนั้น อีกชั้นหนึ่ง.....”

ปัญหาเรื่องชาวจีนได้รับแต่งตั้งเป็นนายภาษีอากรแล้วสร้างอิทธิพลขึ้นมาขึ้นในรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ พยายามจะลอบคบหาและอำนาจของชาวจีนด้านนี้ลงแต่ไม่สามารถทำได้หมดสิ้น ภาษีอากรที่เกี่ยวกับอากรนั้นยังคงอยู่ในมือของชาวจีนซึ่งกลายเป็นปัญหาออกนอกของรัฐบาลซึ่งควรจะจัดการแก้ไขได้เรียบร้อยก็เป็นปี พ.ศ. ๒๔๖๐ นอกจากนั้นยังจะเห็นได้จากคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาอมรราช ฑูตเกล้าฯ ถวายถวายบังคมทูลเห็นแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เกี่ยวกับการเป็นเจ้าภาษีนายอากรขอจ้ะของหรือยกของ ว่า

“.....ถ้ามีปัญหาก็ว่า จีนเองมีอำนาจและมีกนนิยมหรือไม่ก็ต้องตอบว่ามี เพราะเหตุว่า ๒ - ๓ ปีนี้มาแล้วจีนส่งหวานไปรบแลทำบุญมากส่งไปสร้างอะไรก็อะไรที่เบื่องจีนให้เป็นทานก็มาก จีนที่เมืองจีนนับถือกันมาก ในกรุงเทพฯ ชุกคลองท่าถนน ท่ามูญอะไรไม่ว่าจีนส่งท่ามาก คนจีนในกรุงเทพฯ ก็นิยมคนไทยก็ออกจะครันครวม คราวนี้ถามว่าจีนเองได้เงินมาจากไหน ก็ต้องตอบว่าเงินที่ได้มาจาก

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าจักรพงษ์ภูวนาถ เป็นการสวนพระองค์ ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๘

ภาพอาการส่วนกำไรม้าง ที่ยังไม่ส่งหลวงบ้าง เงินของรัฐบาลเองให้อำมาวแก่คนอื่น
แล้วมากอกรวนวายในบ้านเมืองเราเอง เงินของหมื่นกำลังประจบฝรั่งเศษ
เงินของตัวมีเท่าไรฝากแบงก์ฝรั่งเศษหมด ที่วิวาทกับพวกบริษัทเรือเมคส์จี้ก็ด้วย
เรื่องนี้คือ พวกบริษัทเอาเงินฝากแบงก์จีนเพราะถือว่าเป็นบริษัทจีนเป็นการอุดหนุน
จี้ด้วยกัน ข้างจีนเองเห็นว่าแบงก์จีนไม่มั่นคงจะขอให้ไปฝากแบงก์ฝรั่งเศษแล้ว
มุ่งหมายต่อไปอีกว่า ในการที่ฝรั่งเศษคิดจะอุดหนุนการค้าขายฝรั่งเศษนั้น ที่จีนจะ
รับเข้าไปจะเป็นหัวหน้านั้น เงินของมุ่งหมายจะเอาเงินจากรัฐบาลฝรั่งเศษสักทางหนึ่ง
เมื่อสรุปรวมกันแล้วเห็นโคแรมแวงจะหมุนท่าไหนไม่โคทั้งสิ้น ข้างฝ่ายโคอำนาจก็โค
เงินก็โค ชื่อเสียงก็โค หลากหลายหลายทางโคห่วยโคบอนอีก เมื่อการเป็นอยู่แบบนี้
จะทำอย่างไรจึงจะตัดอำนาจจีนงโค... .ฯพระเจ้าพุทธเจ้าชอกกราบบังคมทูลแด่
เฉพาะเรื่องจีนงก่อนที่ทะยักเหตุอันโคตามขอสงไสยที่โคมีมาแล้วข้างต้นนั้นขึ้นทุกโคโค
หลักถานที่ศาลจะยึดไม่พอในชั้นนี้คอยระวัง เงินหลวงที่จีนงทำเฉพาะในตกนี้อย่าให้
คางหลวมตัวเข้าเข้าไปอีก แต่พอรับใหม่ไมควรให้จีนงรับผูกขาดอะไรที่เกี่ยว
กนอันขอมมีเรื่องภาพอาการผูกขาดก็ การอะไรที่มีอยู่ในอำนาจของรัฐบาลดังเช่น
โรงจ่านำเป็นคน ไมควรให้วันท่าที่เกี่ยว ก็เมื่อจีนงไม่โคทำภาพอาการ ปีเดมาแล้ว
อำนาจก็ถอยลง คราวนี้ต้องเร่งเงินหลวงที่ค้างเกออีกตอนหนึ่งเร่งเขาแล้ว
จีนงงไม่มีให้ คงปล่อยให้เงินบุญนาก เงินบุญทองลมละลายบานของเคียวนี้ตกเป็น
ของหลวงหมด ลงไม่มีบ้านอยู่แล้วก็แล้วกันเท่านั้น ถึงว่าจะยักย้ายไว้ได้ ก็ทำให้
เสียชื่อลงไปมาก บางทีก็จะเหตถึงกลับไปเมืองจีนก็โค ที่จริงแกโคเตรียมตัว
ไว้แล้วถ้าไม่โคทำอะไรก็จะไปเมืองจีน...."

เป็นที่สังเกตุว่านโยบายรักษาความสงบที่เกี่ยวกับชาวจีนนี้สรุปแล้วจะเห็นว่า
การปรับปรุงกำลังตำรวจและกองทัพไทยเป็นแบบตะวันตกเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้
การปราบปรามการเสวยเรียบรอยโคด้วยดี

๑ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล
ของเฝ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

วิธีแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของรัฐบาลไทย

เกี่ยวกับความเดือดร้อนของราษฎรในระหว่างที่ชาวจีนนัดหยุดงานตั้งแต่วันที่

- ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ นี้ ที่เดือดร้อนที่สุดเห็นจะได้แก่อาหารที่ซื้อมาแพงมาก
โดยเฉพาะข้าวสาร เพราะหาซื้อได้ยากและเป็นอาหารหลักของประชาชน ซึ่งความ
เดือดร้อนนี้จะเห็นได้จากคำกราบบังคมทูลของพระพิณิจสารา ว่า

".....เขาสารบางแห่งราคาถึงถึงละ ๓ บาท ๔ บาท มะพร้าวชี่ละ ๑๒ สตางค์
หมากพลูแลอาหารอื่น ๆ ก็แพงขึ้นทั้งนั้น ตลาดค้าปลีหัวลำโพง.....เวลานี้ท้องจัด
ใหญ่หญิงไปขายสุกรมียายพอตระเวนกำกับ ๓ - ๔ คน.....ส่วนตลาดทั้งหลาย
นอกแคว้นในพระนครที่เป็นร้านขายของสด ภาของแห้ง เมื่อพวกจีนเลิกไม่ขายแล้ว
สิ่งของก็ขาดตลาดไปมาก ค่ำยากแก่ผู้ซื้อหา....."

ทางแก้ไขที่จะขจัดปัญหาเดือดร้อนในการขาดแคลนอาหารได้กับประชาชนก็คือ
รัฐบาลพยายามสนับสนุนให้ชาวไทยทำการค้าขายในระหว่างที่ชาวจีนนัดหยุดงานกันนี้
โดยขอความร่วมมือไปยังบรรดาเจ้านายและข้าราชการให้ทุกคนของตนมาเป็นธุระขาย
เป็นการแก้ไขความเดือดร้อนเป็นการชั่วคราว เช่น ภรรยาของเจ้าพนักงานกองการ
ไถ่เปิดการจำหน่ายเนื้อหมู สีนกัาประเภทอาหารทั้งสดและแห้งรวมทั้งข้าวสาร และแก่วาง
โซไม่สอยที่จำเป็นต่าง ๆ

นโยบายสนับสนุนให้คนไทยทำการค้าขายนี้จะเป็นผลสะท้อนที่เกิดจาก
การนัดหยุดงานของชาวจีนครั้งนี้เป็นประการสำคัญ ซึ่งทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ทรงตระหนักดีว่าควรจะกระตุ้นให้คนไทยรู้สึกถึงความจำเป็นและความสำคัญองอาชีพนี้
โดยการยกตัวอย่างจากเหตุการณ์เช่นมาดั่งที่เคอจวรายละเอียดยาวในบทที่ ๒ แล้ว

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ คำกราบบังคมทูล
ของพระพิณิจสารา วันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๔

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ คำกราบบังคมทูล
ของพระพิณิจสารา วันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๔

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เองก็ทรงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ".....ความคิดท่าน * ก็อยู่ในเรื่องที่จะให้คนไทยชายของนั้น ไทยต้องเอาไถรยเจกจึงจะเอาชีวิตรอดทุกอย่างไว้ ไทหนาคิดอานยุ่งชักชวนให้คนไทยชายของให้ปากขึ้น ไทช่วยกันหลาย ๆ แรงจึงจะได้....."

ยังมีความเคียดแค้นอีกอย่างที่รัฐบาลไทยพยายามหาทางแก้ไขให้ลุล่วงไปก็คือการที่สินค้าบนเรือบรรทุกสินค้าไม่มีกุสิดขึ้นไปส่งตามทางต่าง ๆ ซึ่งเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ไททรงพูดเกล้าๆถวายความคิดเห็นว่า ควรให้ทหารบกและทหารเรือจัดการขนส่งสินค้านั้นจะเป็นช่องทางให้ชาวต่างชาติร้องเรียนขึ้นมาจะทำความลำบากให้แก่รัฐบาลยิ่งขึ้นเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลต่างประเทศยื่นมือเข้ามาจัดการโดยอาจว่ารัฐบาลไทยไม่สามารถจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศให้เรียบร้อยได้ ทั้งนี้เพราะกงสุลเยอรมันก็มาร้องเรียนว่าสินค้าของตนไม่มีคนขนส่งทำให้กิจการค้าของเขาเสียหาย

๗ ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นในระยะหลัง

หลังจากการนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ ในครั้งนี้แล้ว ทำให้เกิดผลติดตามมาหลายประการ ที่สำคัญก็คือชาวจีนได้สร้างทัศนคติที่ไม่ค่อยดีให้แก่รัฐบาลไทยในสมัยหลัง ทำให้รัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ ๖ พยายามหาทางป้องกันแก้ไขไม่ให้เกิดจลาจลลุกลามใหญ่โต เช่นการนัดหยุดงานครั้งนี้ขึ้นได้ ซึ่งปรากฏว่าโดยผลสำเร็จเป็นอันดี เพราะถึงแม้จะมีสถานการณ์ที่ตึงเครียดอย่างไรตลอดสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงเท่าในสมัยรัชกาลที่ ๕

* คือพระพิณิจสารา เจ้ากรมกองตระเวน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒๑ แฟ้ม ๒๑ หนังสือกรมราชเลขาณุกาญ ที่ ๓๘/๓๒๒ ถึงพระพิณิจสารา ลงวันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ประชนาถ วันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

การที่จะป้องกันได้นั้นนับว่าอำนาจทางทหารเป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งข้อนี้รัฐบาล
ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ได้ตระหนักดี โดยเฉพาะเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นการพิสูจน์ได้เป็นอย่างดี
ถึงผลของการปรับปรุงทหารและตำรวจแบบตะวันตกของไทย และทั้งนี้กรมหลวงคำรัง
ราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ
ของการใช้กำลังทหารว่า การก่อกองจรจลาจลครั้งนี้อำนาจกำลังทหารเป็นส่วนสำคัญ ถ้า
กำลังทหารเพียงพอก็จะสามารถป้องกันเหตุร้ายได้^๑

จากสาเหตุนี้เองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุน
กิจการทหาร ซึ่งทั้งนี้พระองค์ทรงสนพระทัยในกิจการทหารมาตั้งแต่ทรงเสด็จกลับจาก
การศึกษาวิชการทหารที่ประเทศอังกฤษ ขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งพระบรมโอรสาธิราช
สยามมกุฎราชกุมาร จะเห็นได้จากกรณีที่พระองค์ทรงเป็นผู้ร่างพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร
ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ตลอดจนการที่พระองค์ทรงตั้งกองทหารเสือป่าขึ้นมานั้นมีความสำคัญ
ในแง่หนึ่งคือ เป็นการฝึกให้ประชาชนไทยและข้าราชการพลเรือนได้รู้จักการฝึกทหาร
และนอกจากนี้ยังอาจจะเป็นไปไกวหาพระองค์ต้องการมีทหารส่วนพระองค์เอาไว้ช่วยบรรเทา
ชาวจีนในประเทศ และเราจะเห็นว่าตลอดรัชกาลของพระองค์มีการซ้อมรบเสือป่า
อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเท่ากับเป็นการแสดงความเข้มแข็งของกองทหารของพระองค์

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรงใช้หน้าหนังสือพิมพ์เป็น
เครื่องมือในการชูชาวจีนมิให้ก่อการวุ่นวายขึ้นอีก ซึ่งนับว่าเป็นผลสะท้อนอย่างหนึ่ง
จากการนัดหยุดงานของชาวจีนครั้งนี้ จะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์เรื่องยิวแห่งบูรพาทิศ
ของพระองค์ ซึ่งพระองค์ทรงนิพนธ์ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย ภาษาอังกฤษลงพิมพ์
ในหนังสือพิมพ์ สยามออบเซอร์เวอร์ (Siam Observer) ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๕๑ สำหรับภาษาไทยลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย ในเดือนกันยายน การที่
พระองค์ทรงนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้นมาในระยะนี้อาจเนื่องมาจากผลของการปฏิวัติในประเทศจีน

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p.๑๓๐

^๒ กองจกหมายเขตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน
ของกรมหลวงคำรังราชานุภาพนำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๑) เป็นเหตุให้พวกจีนโพ้นทะเลมีความรู้สึกชาตินิยมขึ้นมา และได้แสดงกวางกั้นเด่นในการที่ประเทศจีนเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐ โดยเฉพาะ ชาวจีนที่ป่ฉังและสิงคโปร์ สำหรับชาวจีนในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ได้มีปฏิริยาตอบ การที่ กอ.ขุนยัตต์เห็นได้รับผลสำเร็จในการปฏิวัติซึ่งจะโคกกล่าวรายละเอียดในตอนที่ไป มาในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ก็ได้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นที่มณฑลกุ๊กเก๋ต เนื่องจากใน ะยะนี้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในยุโรปคือ การประกาศสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้ประเทศ มหาอำนาจเตรียมตัวในการทำสงครามกัน และผลสะท้อนนั้นก็ส่งผลมายังประเทศไทย ด้วยเห็นว่าในระยะนี้ประเทศไทยจะยังไม่ได้ประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายใด ทั้งนี้เนื่องจาก บรรดาสินค้าออกของประเทศ เช่น ข้าว และฝ้าย ไม่สามารถส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ระยะเวลาไม่มีเรือบรรทุกออกไป เมื่อถ้าไม่สามารถส่งออกไปขายโดยบรรดาเจ้าของ เมืองแท้จริงต้องเด็กกิจการ กุ๊กเก๋ตไม่มีงานทำถึง ๑ หมื่นคนเศษ ทำให้พวกอั้งยี่ได้ก่อ ความเป็นสงบนขึ้น จนรัฐบาลต้องส่งกองทหารไปปราบปรวมกับทางกระทรวงทหารเรือก็ได้ ส่งเรือรบออกไป ๑ ลำ^๑

เหตุการณ์วุ่นวายในกุ๊กเก๋ตครั้งนี้เองทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงวิตกว่าจะเกิดวุ่นวายขึ้นในกุ๊กเก๋ต หรืออาจจะมีผลทำให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ นักบุญสงวน กันขึ้นอีกเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งตนยังไม่ได้รับผลสำเร็จ เพราะเห็นว่ ำกับคนมันแต่ไปให้ความสนใจในเหตุการณ์ที่กุ๊กเก๋ต จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นว่าน่าจะมีชื่อพิมพ์ชื่อชาวจีนมีปากอการวุ่นวายขึ้นมาอีก โดยใช้ข้อความที่ออกจะรุนแรงมาก *

^๑ หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เกล็ดเบิ้ล ฉบับวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ หน้า ๒
^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ โทรเลขพระยา- สุนทรราชา ขาดหลวงเทศาภิบาลมณฑลกุ๊กเก๋ต มีถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗
^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ โทรเลขพระยา- สุนทรราชา มีถึงพระยาสุนทรราชา ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗
^{*} คุวรายละเอียดใจใจ เล พกยิวแห่งบูรพาทิศ หน้า ๑๓

Amplem

การนัดหยุดงานครั้งนี้ยังมีผลสะท้อนมายังบรรดาชาวจีนในประเทศไทย อีกด้วย การที่บรรดาพ่อค้าจีนทั้งหลายต้องขาดผลประโยชน์จากการนัดหยุดงานยอมทำให้ ชาวจีนบางคนไม่พอใจ กรมหลวงดำรงราชานุภาพเองก็ทรงให้ความเห็นว่า ด้วย ชาวจีนส่วนใหญ่ขาดประโยชน์เป็นอย่างมากจากการนัดหยุดงานครั้งนี้ ทำให้ความถี่ของการนัดหยุดงานในครั้งต่อไปยากลำบากขึ้นและคงจะไม่พร้อมมง่าย ๆ นอกจากนี้ยังมีผู้เห็นว่า การนัดหยุดงานครั้งนี้เป็นการรุมและฉีกลาภของชาวจีนเนื่องจากไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลยจากรัฐบาลไทย^๒

อย่างไรก็ตามมีข้อที่ข้าตั้งเกตุอีกอย่างหนึ่งว่า ในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ การเป็น คนไบบ้างกับต่างประเทศลดความสำคัญลงเป็นอันมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากสนธิสัญญาที่ไทยทำกับ ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ จะเห็นได้จากการที่ฝรั่งเศสเองไม่สามารถช่วยคนไบบ้างกับ ชองคนใดเป็นท้าวการเขียนใบบลิวูยงให้ชาวจีนหยุดงานครั้งนี้ ปรากฏว่าชาวจีนที่เป็น คนไบบ้างกับฝรั่งเศสนี้ต้องโทษเนรเทศเหมือนกับชาวจีนอื่น ๆ ที่มีส่วนในการนัดหยุดงานครั้งนี้

หลังจากเหตุการณ์แล้วอาจกล่าวได้ว่าความคิดของผู้ที่อยู่ในวงการบริหารราชการไทย ทั้เมื่อชาวจีนได้เริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม ต่างก็รู้สึกว่าการที่ชาวจีนอพยพเข้ามาทำมาหากิน ใน ระราชอาณาเขตมีจำนวนมากช้นกว่าในสมัยก่อนเป็นทางที่ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ช้นได้ ถึงนี้จึงมีผู้ถวายความคิดเห็นในการที่จะควบคุมชาวจีนเหล่านี้ให้อยู่อย่างสงบสุขไม่ก่อปัญหา ทางการปกครองให้หนักใจแก่รัฐบาลไทย ดังจะขอยกคำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้าจักร กษัตริย์นาเรดซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่ชาวจีน นัดหยุดงานได้เกือบเดือน ดังนี้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน กรมหลวงดำรงราชานุภาพนำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

^๒ G. William Skinner, op cit, p. ๑๖๓
ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ไทยได้ทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสเกี่ยวกับคนเอเซียในม้งกับ ฝรั่งเศส มีใจความสำคัญว่าภายหลังจากวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นต้นไป คนไบบ้างกับฝรั่งเศสที่เป็นชาวเอเซียจะถือว่าคนไทยทั้งสิ้น ยกเว้นพวกที่อยู่ในมณฑลอุตุ และมณฑลยี่หนาน

..... ๖. คอยพระราชปรารภในเรื่องพวกจีนจะกระทำการเป็นเหตุให้เป่น
 วลาจลขึ้น และควรรักษาพระพุทธรเจ้าโคกราบมังคมทูลระเบียบการปราบ
 ของทหารบกแล้วนั้น ระเบียบการปราบปรามนี้สำหรับแกเมื่อมีเหตุการณ์
 ชนแล้วเหมือนหนึ่งยานกโจ เมื่อคนเป็นไขแล้วยังหาใดคิดถึงการป้องกัน
 ไม่ให้เกิดขึ้นเป็นเช่นนั้นไป จึงขอพระราชทานกราบบังคมทูลความเห็น
 ในเรื่องต่อไป การที่จะมีเหตุจลาจลด้วยพวกจีนนั้นตนเหตุก็เพราะปีจีนเข้ามา
 เบื้องไทยปีละหลายหมื่นคน ถึงแม้จะมีว่าพวกจีนที่กลับออกไปปีละมาก ๆ ก็
 แ่คงมีเงินเพิ่มขึ้นในเบื้องไทยปีหนึ่งนับได้เป็นตั้งหมื่น ๆ คน ในการที่จะไม่ให้
 จีนเข้าเบื้องไทยฤๅละให้เข้ามาแต่ขอยเช่นที่ชวาและอินโดจีนของฝรั่งเศส
 โคกราบทำอยู่นั้นคงจะให้ยิ่งกว่าๆ เพราะเมืองเรามีราษฎรน้อยไม่เหมือนเขา
 ๗. ถ้าจะกักกันจีนที่จะให้มาหากินในเมืองไทยยิ่งขึ้นแล้วก็เป็นเหมือนหนึ่งตัวค้ำ
 เราเอง เพราะขาดประโยชน์ในทางที่จะได้พวกจีนเพิ่มขึ้นเป็นผลเบงสำหรับ
 การเพาะปลูกและการกู้เป็นต้น การขึ้นหลานจีนที่โคกลับเป็นไทยนั้นค้ำ
 เพราะฉะนั้นข้าพพระพุทธเจ้าจึงไม่เห็นสมควรที่จะป้องกันในการที่ไม่ให้จีนเข้า
 เมืองไทยเลย เห็นควรถอดว่าทางที่จะจัดการป้องกันในเวลานี้มีอยู่
 ๒ อย่าง ซึ่งควรจะจัดพร้อมกันไป

๖. สำหรับที่จะต้องจัดไปทำไปเลมวซึ่งจะได้เห็นผลต่อในภายหน้าอีก
 หลาย ๆ ปีก็ คือ ตามที่โคสวดสองเห็นอยู่นั้นบัดนี้เกิดเป็นปัญหาขึ้นว่าบรรดาพวกที่
 เป็นชั้นหลานจีน จะโคถือตัวว่าเป่นไทยฤๅเป่นจีนถ้าน้ำใจพวกหลานจีนโน้มตัว
 เป่นไทยก็เป่นผลดียิ่งขึ้น สำหรับการในบานเมืองตามความมุ่งหมายแต่ตามที่โค
 สึง เกตพวกจีนสมัยนี้มีแต่ชักนำรวบรวมกันให้เป่นพวกเป่นเหล่าข้างจีนจึงมี
 จำนวนมากเป่นส่วนชาติจีนที่จะไม่กลับกลายเป็นไทย และจะกลับชักนำ
 ชั้นหลานจีนจะโขงตัวเป่นจีนอยู่เสมอฝึกกับพวกจีนสมัยก่อน การที่เป่นไปดังนี้
 ก็เพราะใน เมืองจีนเกิดความกึกก้อง ๆ ที่จะหาอำนาจให้พวกจีนยิ่งขึ้น
 พวกหัวหน้าจีนและที่ประชุมต่าง ๆ ของจีนในเมืองไทย เช่น สโมสรจีนเป่นคน
 จึงโคชแจจรัญนำไปในทางที่ฝึกกับความมุ่งหมายของไทยนั้นเสมออยู่ ที่พวกจีน

ทำได้ดังนั้นก็เพราะเราหนึ่งเสียเกินไป คิดคล้ายเกล้าๆ ว่าในการนี้ถ้าจัดการกำกับ
ตรวจตราขึ้นตามหัวหน้าจีน แลที่ประชุมต่าง ๆ ของจีน ตลอดถึงหนังสือพิมพ์จีนเป็นคน
อย่าให้มีโอกาสที่จะชักนำในทางที่แสดงและชักนำให้ทำในทางที่เป็นประโยชน์แก่จีน
ในบ้านเมืองไทยจนมาให้เป็นไทย (Siamenisation) ดังนี้ ก็เป็นการที่จะป้องกัน
ยี่ถาวสำหรับทำการต่อไปในภายหน้าเป็นอย่างหนึ่ง....."

สำหรับข้อ ๒ ที่เจ้าฟ้าจักรพงษ์ หลุยส์เกล้าฯ ถวายความเห็นนั้นคือ เรื่องการ
คัดอำนาจชาวจีนในการประมุขภาชีอากรโดยเฉพาะยี่ถอง หรือจีนธง ซึ่งได้กล่าวไปแล้ว
และจากคำกราบบังคมทูลนั้นจะเห็นว่าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ได้ทรงเสนอความเห็นเกี่ยวกับการ
รวางจีนให้มาเป็นไทย (Siamenisation) ซึ่งอาจเทียบได้กับนโยบายผสมกลมกลืน
(Assimilation) ในระยะหลัง แต่อย่างไรก็ตามสำหรับนโยบายนี้ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวกับการ
การปกครองของชาวจีนเป็นอย่างมากผู้หนึ่งกลับมีความเห็นขัดแย้งกับบุคคลอื่น ๆ ที่
เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล เจ้าพระยายมราชไม่เห็นด้วยกับก
ของกันทั่ว ๆ ไปในขณะนั้นที่ว่าคนจีนจะกลายเป็นคนไทยได้อย่างแท้จริง ซึ่งทั้งนี้กว่า
ของนานมีมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ และเมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่ทากก็ไม่ได้เปลี่ยนแนว
ความคิดเห็นนี้เลยแม้แต่น้อย ในทางตรงกันข้ามกับเพิ่มน้ำหนักมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ทั้งนี้จะเห็นว่าเจ้าพระยายมราชได้ตระหนักถึงผลสะท้อนที่จะเกิดจากการปฏิวัติ
ในจีนหรือที่เรียกกันในระยะนั้นว่า เกิดเหิมมีผลกระทบกระเทือนต่อบรรดาชาววิ
จริงก็เป็นความจริง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าจากผลของการนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุง
ครั้งนี้ รวมทั้งการปฏิวัติในประเทศจีน ทำให้รัฐบาลไทยต้องออกกฎหมายใหม่ ๆ ขึ้นมา
เพื่อควบคุมบรรดาชาวจีนในพระราชอาณาเขต เช่น พระราชบัญญัติแปลงชาติ ซึ่งออกมา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ เป็นการสวนพระองค์ ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๕

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค. ๖ แฟ้ม ๒ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยายมราช วันที่ ๑๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๕

^๓ คุรายละเอียดได้จากภาคผนวก ก.

ในเดือนมิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ออกใน
 เดือนกันยายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) พระราชบัญญัติสัญชาติ ออกในเดือนมีนาคม
 พ.ศ. ๒๔๕๖ รวมทั้งร่างพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมืองในเดือนพฤศจิกายน
 พ.ศ. ๒๔๖๐ เกี่ยวกับการจำกัดจำนวนชาวจีนเข้าประเทศนี้ เจ้าพระยาอมรรักษ์โก่งเพ็งมี
 ความวิตกในระบายนี้นี้ แต่เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖ โดยท่านได้นำร่างพระราชบัญญัติจีนใหม่
 เข้าเมืองเสนอต่อที่ประชุมชาหลวงเทศาภิบาล ร่างพระราชบัญญัตินี้ฉบับนี้แปลจากกฎหมาย
 มลาญของอังกฤษ แต่ต่อมาทางอังกฤษคิดจะเลิกกฎหมายนี้ เจ้าพระยาอมรรักษ์จึงระงับเรื่องไว้

อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตุเป็นอย่างยิ่งว่า ถึงแม้เจ้าพระยาอมรรักษ์จะเสนอ
 ความคิดเห็นให้วางมาตรการเกี่ยวกับการควบคุมชาวจีน แต่ท่านก็ยังคิดอยู่เสมอว่าจะต้อง
 คิดถึงทางใดและทางเสียให้รอบคอบ ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจของประเทศไทยในระบายนี้นั้น
 ต้องอาศัยชาวจีนเป็นหลัก จึงอาจกล่าวได้ว่าความคิดเห็นของท่านนั้นถึงแม้จะค่อนข้าง
 รุนแรงและแตกต่างกว่าบุคคลอื่นในระบายนี้นักก็ตาม ท่านก็มีได้เสนอความช่วยเหลือเพื่อ
 ผลประโยชน์ส่วนตัวแก่ประการใด ท่านต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนใหญ่
 ซึ่งข้อนี้ควรเป็นหลักที่ผู้นำทุกยุคทุกสมัยควรจะคำนึงถึง*

นอกจากนี้ยังจะเห็นได้อีกว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ชาวจีนรุ่นใหม่จะ
 สามารถผสมกลมกลืนกับชาวไทยได้เหมือนในสมัยก่อนนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ก็ทรงเห็นตรงเกี่ยวกับเจ้าพระยาอมรรักษ์ซึ่งพระองค์ทรงกล่าวย้ำอยู่เสมอในบทพระราชวินิจฉัย
 จะออกถ้อยคำจะเอียงในระบายนี้นี้ และผลของการปฏิวัติในเมืองจีนก็เช่นเดียวกันทั้ง
 เจ้าพระยาอมรรักษ์และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีความเห็นตรงกันว่า จะนำมา
 ซึ่ง ความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลไทยเป็นอย่างยิ่ง

เหตุการณ์และผลสะท้อนจากการปฏิวัติในประเทศจีน

เพื่อให้เข้าใจถึงปฏิกิริยาของชาวจีนในไทยระบายนี้นี้ จะขอกล่าวถึงสถานการณ์
 ในประเทศจีนก่อน จากกรณีที่ ดร. ชุนยัตเซ็นได้พยายามที่จะล้มล้างราชวงศ์แมนจู หรือ
 ราชวงศ์ชิง (Ching Dynasty) โดยจัดตั้งพรรคก๊กมินตั๋งขึ้นมา และได้เริ่มทำการ

ปฏิวัติขึ้นเป็นครั้งแรกในวันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๙๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘) ซึ่งปรากฏว่า
 ไม่บังเกิดผลแต่อย่างใด ดร.ซุนยัตเซ็นเองต้องหนีออกจากประเทศจีนไปยังฮ่องกง
 และเดินทางต่อไปยังญี่ปุ่น ดร.ซุนยัตเซ็นพยายามที่จะรวบรวมบรรดาจีนโพ้นทะเล
 ที่หลายในฟิลิปปินส์ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เพื่อหาพรรคพวกสนับสนุนโครงการปฏิวัติ
 ของเขา ซึ่งในที่สุดหลังจากที่ ดร.ซุนยัตเซ็นได้ฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ในต่างประเทศ
 ตั้งแต่การไม่เห็นควยของชาวจีนโพ้นทะเลบางกลุ่มซึ่งต้องการอยู่อย่างสงบสุขจึงไปขอ
 ให้ความร่วมมือกับ ดร.ซุนยัตเซ็น หรือการที่ทางสถานทูตจีนของรัฐบาลแมนจูจับกุม
 ซึ่ง ดร.ซุนยัตเซ็นหลุดพามาได้อย่างหวุดหวิด ดร.ซุนยัตเซ็นก็สามารถรวมสมัครพรรคพวก
 ได้เป็นจำนวนมาก นับว่าพรรคก๊กมินตั๋งได้เพิ่มความเข้มแข็งยิ่งขึ้นและได้จัดตั้งการ
 ภาเนียงงานขึ้นทัมณฑลกวางตุ้ง และที่อื่น ๆ อีกในบริเวณลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง

ในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ดร.ซุนยัตเซ็นก็ประกาศลัทธิไตรราษฎร์
 หรือซาน มิน จู หงี (San Min Chu I)

ในปีเดียวกันนี้ ดร.ซุนยัตเซ็นก็ประกาศตั้งสมาคมปฏิวัติจีนซึ่งมีชื่อเรียกว่า
 สมาคม ถุง เหมิง หุย หรือ ถัง เมง หวย (T'ung-Meng-Hui) ที่กรุงบรัสเซล
 (Brussels) และได้มีการออกหนังสือพิมพ์เพื่อเสนอความคิดในการปฏิวัติและการ
 ปกครองทางระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งแนวความคิดนี้ได้กระจายไปทั่วประเทศจีน ในระยะนี้
 เอง ดร.ซุนยัตเซ็นเริ่มเรียกรับเงินจากชาวจีนโพ้นทะเลเพื่อนำไปใช้จ่ายในการปฏิวัติ
 โดยเดินทางรอบโลกตั้งแต่ฮอลันดา อังกฤษ แถบภาคพื้นยุโรปและข้ามไปสหรัฐอเมริกา
 และกลับมายังญี่ปุ่นอีก สำหรับทางเอเชีย ดร.ซุนยัตเซ็นก็ได้เดินทางมายังประเทศไทย

^๑ Franz Schurman and others, Republican China, p.๑๑

^๒ Franz Schurman and others, op cit, p. ๑๓

^๓ ค. บุญเทียม ลัทธิไตรราษฎร์ หน้า ๑๓๒ - ๑๓๗

^๔ Ibid p. ๑๔

เว่ยต๋นนาม ปิ่นัง ลิงคโปร์^๑ ขณะที่ คร.ซุนยัตเซ็นเดินทางรอบโลกเพื่อขอความช่วยเหลือทางการเงินจากบรรดาชาวจีนโพ้นทะเล ทางประเทศจีนสมาชิกของพรรคก๊กมินตั๋งก็พยายามก่อการปฏิวัติขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๙๔ (พ.ศ. ๒๔๓๗) เป็นต้นมาปรากฏว่าคณะปฏิวัติจีนโคกก่อการปฏิวัติถึง ๑๐ ครั้งและได้รับความปราชัยทุกครั้ง การปฏิวัติครั้งสุดท้ายได้เริ่มขึ้นในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๐ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ในขณะที่ คร.ซุนยัตเซ็นอยู่ที่ซานฟรานซิสโกได้เกิดการปฏิวัติขึ้นที่เมืองกวางตุ้ง นับเป็นการปฏิวัติครั้งสำคัญที่มีผู้เสียชีวิตถึง ๗๒ คน ใ้เป็นชนวนก่อให้เกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่ที่เมืองวูซาง (Wuchang) ปรากฏว่าคณะปฏิวัติจีนได้รับผลสำเร็จอย่างงดงาม ในวันที่ ๑๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔)^๒

ในวันที่ ๒๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ คร.ซุนยัตเซ็นได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีคนแรกของรัฐบาลสาธารณรัฐจีน ซึ่งเป็นรัฐบาลท้องถิ่นของพวกปฏิวัติโดยใช้เมืองนานกิงเป็นที่ทำการรัฐบาลชั่วคราว และในวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๑๒ (พ.ศ. ๒๔๕๔) คร.ซุนยัตเซ็นก็ได้ปฏิญาณตนเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีของสาธารณรัฐจีน ซึ่งขณะนั้นรัฐบาลอื่นที่กรุงปักกิ่งก็ยังดำรงอยู่^๓

ต่อมารัฐบาลสาธารณรัฐจีนที่นานกิง และรัฐบาลแมนจูที่ปักกิ่งได้ตกลงเจรจาประนีประนอมกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็ไม่พร้อมทั้งด้านการเงินและการทหารที่จะทำการสู้รบกันต่อไป ในที่สุดก็ได้มีการตกลงกันในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ ตามข้อเสนอของ คร.ซุนยัตเซ็น ระหว่างรัฐบาลจีนปักกิ่งและนานกิง ยวน อี้ไช่ ข้าหลวงของรัฐบาลปักกิ่งผู้ซึ่งเป็นตัวแทนในการเจรจากับรัฐบาลนานกิง จะเป็นผู้จัดการให้จักรพรรดิซิงราชวงศ์แมนจูคือ พระเจ้าปูยี (P'u Yi) ออกจากราชสมบัติ และปรับปรุงประเทศจีนภายใต้การปกครองระบอบสาธารณรัฐ โดย คร.ซุนยัตเซ็นจะยอมลาออกจากราชการ

^๑ Ibid p. ๑๕

^๒ Franz Schurman and others, op cit, p.๑๖

^๓ Claude A. Buss, Asia in the Modern World, p.๒๓๘

ประธานาธิบดีของรัฐบาลนานกิง เพื่อยอมให้จีนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตามเดิม^๑

ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๒ (พ.ศ. ๒๔๕๔) รัฐบาลนานกิงก็ตกลงเลือก ยวน ซีไซ เป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐจีน และย้ายคณะรัฐบาลไปอยู่ปักกิ่งตามเดิม^๒ เป็นอันว่าเหตุการณ์วุ่นวายต่าง ๆ ก็สงบลงและประเทศจีนก็รวมกันได้อีก

ตลอดระยะเวลาที่ทางประเทศจีนมีการปฏิวัติกันวุ่นวาย ทางรัฐบาลไทยก็เฝ้าติดตามการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาด้วยความวิตกกังวล เพราะกลัวจะเกิดผลกระทบกระเทือนมายังชาวจีนในประเทศไทย จะเห็นได้จากคำพูดของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ^๓ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น มีถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ว่าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีน หลังจากที่ ยวน ซีไซ เป็นประธานาธิบดีเพียง ๕ วันเท่านั้น

.....ขอวินิจฉัยเรื่องนี้ เห็นว่าในเวลานี้ติดกับแตกออกมา เราถือว่าการเป็นเอกเทศคือ ที่พวกจีนจะคิดเอาการปกครองเมืองจีนออกจากเมืองจีนนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับไทย ถ้าหากว่าจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยประพฤติกว้างอยู่ในกฎหมายบ้านเมือง เป็นปกติก็อยู่แล้ว ส่วนความคิดทางเมืองจีนไม่ถือว่าเป็นธุระของเราที่จะเกี่ยวข้อง แต่ขอวินิจฉัยของการต่อไปภายนานจะคิดเห็นไว้อีกอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุว่าการแตกเหมงในเวลานี้นับว่าเป็นอันสำเร็จได้ดังปรารถนาของพวกจีนคือพวกเหมงยอมออกจากการปกครองแล้ว ต่อไปภายนานพวกแตกเหมงจะปกครองเมืองจีนอย่างไรยังไม่มีผู้ใคร่รู้ แต่เราจะคาดไว้อีกอย่างหนึ่งว่าที่ชุมนุมเกิดยกกองกันเขาเป็นแตกเหมง บรรดาที่ไถ่ซิ่นในที่ต่าง ๆ ในเมืองไทยเมื่อหมดภาระเรื่องแตกเหมงโดยการทางเมืองจีนสำเร็จได้แล้ว ที่ชุมนุมเหล่านี้เมื่อไม่มีกิจที่จะเกลี้ยกล่อมกันเขาเป็นแตกเหมงอีกต่อไป เขาจะทำการอย่างไร.....

^๑ Ibid p. ๒๓๘

^๒ Claude A Buss, op cit, p. ๒๓๘

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำพูดของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ถึงข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีน ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๖๐๐

พระคำริ ของกรมพระดำรงราชานุภาพนี้แสดงให้เห็นถึงการภาคการณดวงหน้าของท่านเป็นการถูกต้องไม่ใช่ตัวไปก่อนไซ้ เพราะหลังจากที่พรรคก๊กมินตั๋งปฏิวัติสำเร็จเรียบร้อยแล้วสถานการณ์ในประเทศจีนไม่ได้หยุดอยู่เพียงนั้น ได้เกิดการจลาจลวุ่นวายขึ้นอีกหลายครั้งทำให้ชาวจีนในไทยก่อกองการวุ่นวายตามไปด้วย ดังจะโลกดารายละเอียดต่อไป

ผลสะท้อนจากการปฏิวัติในประเทศจีนเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๑๑ นั้นก็คือ การก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างชาวจีนกับชาวไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการเริ่มมีความรู้สึกชาตินิยมมาทั้งฝ่ายจีนและฝ่ายไทยซึ่งเกิดขึ้นภายในระยะเวลาอันไม่รื้อเรียกกัน สำหรับฝ่ายจีนนั้นเรียกได้ว่าขึ้นในระยะที่ ดร.ซุนยัตเซ็นเตรียมการปฏิวัติโค่นล้มราชวงศ์แมนจู เพื่อสถาปนาการปกครองระบอบสาธารณรัฐจีน ดร.ซุนยัตเซ็นได้พยายามดำเนินงานเพื่อหาการสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งรวมทั้งชาวจีนในประเทศไทยด้วย โดยในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้ส่งผู้แทนมาดำเนินการจัดตั้งสาขาของสมาคมปฏิวัติจีนขึ้นในประเทศไทยดังที่โลกดารายมาแล้ว

จากการที่ ดร.ซุนยัตเซ็นพร้อมด้วยคณะได้เดินทางมายังกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ และได้มาพักเป็นเวลา ๑๐ วัน ทำให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดการตื่นตัวทางชาตินิยมขึ้นจนถึงกับมีการจัดตั้งหน่วยปฏิวัติเล็ก ๆ ขึ้นในต่างจังหวัด ๒ - ๓ แห่งในปี่ต่อมา และได้มีการจัดตั้งสมาคมหนังสือและหนังสือพิมพ์จีนเป็นแห่งแรกขึ้นในภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งนับว่าเป็นการวางโครงการแห่งองค์การกลุ่มชาตินิยมขึ้นในต่างจังหวัด

ดังนี้ในระยะนี้อาจกล่าวได้ว่ากรรวมกลุ่มชาวจีนทางชาตินิยมได้ขยายตัวออกไปตามต่างจังหวัด ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับการณ์หยุดงานในอีกหนึ่งปีต่อมาแล้วจะเห็นว่าไม่มีผลไปถึงชาวจีนในต่างจังหวัดด้วยเลย คงมีแต่ชาวจีนในกรุงเทพฯ เท่านั้น

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p. ๑๕๒

* ไม่ทราบว่ที่ไหนอาจเป็นเมืองภูเก็ตเพราะมีชาวจีนอาศัยอยู่มาก

^๒ Ibid p. ๑๕๘

ที่ก่อการวิวาทขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตามการที่ ดร. ชุนยัตเซ็นได้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งหน่วยงานเกี่ยวกับการเผยแพร่การปฏิวัติจีน ตลอดจนการจัดตั้งสมาคมหนังสือและหนังสือพิมพ์ขึ้นในทางจังหวัดนั้น ทำให้เป็นการวางรากฐานสำหรับเผยแพร่การปฏิวัติจีนในระยะหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีผลต่อการเรียกรับเงินไปช่วยรัฐบาลของคณะปฏิวัติจีน ทำให้คนไทยบางกลุ่ม เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และหนังสือพิมพ์บางฉบับซึ่งมีความเข้าใจในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่โจมตีการส่งเงินออกนอกประเทศของชาวจีน แทนที่จะนำมาหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์ในประเทศ

ในระยะนี้เองก็ได้มีการตั้งโรงเรียนจีนในกรุงเทพฯ ขึ้นหลายโรงเรียนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง รวมทั้งได้มีการปรับปรุงหนังสือพิมพ์จีนขึ้นในกรุงเทพฯ กระจายออกไปจนอาจกล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์จีนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้ชาวจีนในประเทศไทยมีความสนใจต่อการเมืองทั้งของจีนและของไทย ตลอดจนการชักจูงทัศนคติของชาวจีนให้คล้อยตามผู้สนับสนุนหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ ดังนั้นจะเห็นว่าการที่ ดร. ชุนยัตเซ็นเข้ามาติดต่อกับชาวจีนในประเทศไทย และได้ใช้ทั้งโรงเรียนจีนและหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการปฏิวัติ เป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชาวจีนเริ่มเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแตกแยกระหว่างชาวจีนกับชาวไทย

อิทธิพลของการปฏิวัติในประเทศจีนที่มีต่อหนังสือพิมพ์จีนในไทย

ก่อนหน้าที่จะเกิดการปฏิวัติในประเทศจีนได้มีการจัดตั้งหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยขึ้นแล้ว โดยในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ หนังสือพิมพ์จีนชื่อ หมุย นำ ยิก ป้อ (Mui-nan-Jih-pao) ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ โดยมีนายเซียวสุกเส็ง หรือ เซียว โฟ เซ็ง (Hsiao Fu-Sa'eng) นายฉิม เกี้ยวซ้อ (Shen Hsing-Szu) และนาย เซิน เก็ง ฮัว (Ch'en Ching-hua) เป็นผู้จัดตั้งโดยขอความช่วยเหลือจากหนังสือพิมพ์จีนที่ฮ่องกง หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ทำหน้าที่เป็นปากเสียงให้แก่ขบวนการปฏิวัติของ ดร. ชุนยัตเซ็นซึ่งขณะนั้นได้ทำการต่อสู้กับรัฐบาลแมนจู

^๑ G. William Skinner, *op cit*, p. ๑๕๗

^๒ *Ibid* p. ๑๕๖

ต่อมาคณะผู้จัดทำขาดเงินทุนที่จะดำเนินงานแต่ปรากฏว่าได้มีชาวจีนกวางตุ้งคนหนึ่งเข้ามาสนับสนุนให้กิจการงอกยุดต่อไปโดยเปลี่ยนชื่อจาก หมูย่น่ายักป้อ เป็น คีหน้าชินโป (Ch'ia an Jih-pao) และได้เปลี่ยนนโยบายมาสนับสนุนราชวงศ์แมนจูตามประสงค์ของเจ้าของเงินทุน เมื่อเป็นเช่นนี้ เขียวฮุกเต็งและพรรคพวกจึงหาทางตั้งหนังสือพิมพ์ฉบับใหม่ของตนขึ้นมาเพื่อสนับสนุนนโยบายเดิม คือการปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็น ดังนั้นจึงได้ตั้งหนังสือพิมพ์ ฮัวเจียมยักป้อ หรือฮัวเจียมชินโป (Hua-hsin Jih-pao) ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ และปรากฏว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่ขายดีที่สุดในระยะนั้น นอกจากนี้ยังออกเป็นฉบับภาษาไทยขึ้นอีกด้วยคือ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์

สำหรับหนังสือพิมพ์ คีหน้าชินโป ซึ่งสนับสนุนราชวงศ์แมนจูดำเนินการต่อมาได้ไม่ถึงปีก็ต้องล้มเลิก และได้มีหนังสือพิมพ์ใหม่ชื่อ ป้อฮวงตัง (Pao-huang tang) จึงแปลว่าพิทักษ์กษัตริย์รับชวงนโยบายสืบต่อแทน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ หลังจากการปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็น ก็ได้มีหนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่งซึ่งสนับสนุนราชวงศ์แมนจูเช่นกันคือ หนังสือพิมพ์ ตงฮัวมิงป้อ (Chung-hua-min pao) ^๒ ดังนั้นในระยะนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยจึงเป็นเสมือนเวทีการต่อสู้ทางการเมืองของชาวจีนทั้งสองฝ่าย

จากสาเหตุนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงวิตกว่าการต่อสู้ทางการเมืองของชาวจีนในประเทศไทยจะเป็นผลสะท้อนมาถึงสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยได้ จึงทรงใช้หน้าหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการโต้ตอบกับหนังสือพิมพ์จีนเหล่านี้ โดยทรงนิพนธ์เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับประเทศจีนขึ้นในระยะนี้หลายเรื่อง เช่น ความกระจุกกระจายแห่งเมืองจีน ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ไทยในปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๕ และปกิณกะคดี ลงในหนังสือพิมพ์สยาม ออฟเชอร์เวอว์ ภาคภาษาอังกฤษ ในปีเดียวกัน ซึ่งต่อมาได้แปลเป็นภาษาไทยพิมพ์เป็นเล่มโดยโรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทยในปีนั้นเอง บทนิพนธ์เหล่านี้ เช่นเกี่ยวกับ ยิวแห่งบูรพาทิศ และเรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวไว้ในบทที่ ๒ ก็คือทรงใช้นามปากกา อัสวพาดู ในการเขียน

^๑ G. William Skinner, op cit, p. ๑๕๖

^๒ Ibid p. ๑๕๘

การที่มีหนังสือพิมพ์จีนขึ้นมาในประเทศไทยนี้ อาจมองได้ในอีกแง่ว่าเป็นกา
สร้างปัญหาการปกครองชาวจีนให้แก่รัฐบาลไทย ทำให้มีผลต่อนโยบายผสมกลมกลืน
ซึ่งผู้ที่อยู่ในวงการรัฐบาลในระยะนั้นเริ่มจะมองเห็นความสำคัญขึ้นมา เนื่องจากทำให้
ชาวจีนเริ่มเกิดความรู้สึกชาตินิยมขึ้น ทำให้ยากแก่การที่รัฐบาลไทยจะใช้นโยบายนี้ได้
โดยสะดวก ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การจัดตั้งหนังสือพิมพ์จีนขึ้นในประเทศไทยนี้เท่ากับ
เป็นการเริ่มศักราชใหม่ของชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเปลี่ยนจากสภาพเดิมที่เคยเห็นว่าการ
การอยู่ร่วมกับสังคมไทยมาอย่างไม่มีปัญหาอะไร กลายเป็นเห็นว่าการอยู่รวมกันนั้น
มีปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่กล่าวมาแค่นั้นเป็นความรู้สึกแตกแยก
ที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวจีน สำหรับชาวไทยความรู้สึกรังเกียจเกียดกันที่คนจีนได้เริ่มพัวพัน
ในหมู่ผู้ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ทั้งในประเทศและนอกประเทศ เหตุการณ์ในการ
นักศึกษานักกรุงเทพฯ ในปลายรัชกาลที่ ๕ ได้สร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนจีน และก่อให้เกิด
บรรยากาศที่ตึงเครียดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ โดยเฉพาะหลังจากได้
เกิดการปฏิวัติขึ้นในประเทศจีนแล้วที่ท่าของชาวจีนในประเทศไทยที่เปลี่ยนไป ยังทำให้
ชาวไทยบางกลุ่มไม่คอยพอใจนัก ประกอบกับการที่มีหนังสือพิมพ์ไทยโจมตีชาวจีนทั้งทาง
เศรษฐกิจและการเมือง ก็ยิ่งมีส่วนทำให้เกิดรอยร้าวระหว่างชาวจีนและชาวไทยใน
บางกลุ่มยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามการที่ชาวจีนจัดตั้งหนังสือพิมพ์ขึ้นเพื่อสนับสนุนการปฏิวัติใน
ประเทศจีนนั้น ในระยะแรกรัฐบาลไทยก็มีคำสั่งขวางหรือห้ามปรามแต่ประการใด
คงปล่อยให้กอกหนังสือพิมพ์ได้โดยสะดวก ทั้งนี้เพราะยังไม่มีสิ่งใดที่สร้างความเคืองร้อน
ให้แก่รัฐบาลไทย

แต่ปรากฏว่ามีอยู่ครั้งหนึ่งเมื่อหนังสือพิมพ์ ลั่ว เข็มชินไปไคลงบทความเป็น
ทำนองยุยงให้ชาวจีนหยุดการค้าขายและการรับจ้าง เพื่อแสดงความยินดีที่พวกเกกเหมง

^๑ แสวง รัตนมงคลมาต หนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทย หน้า ๖๘

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำพูดของเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทย ถึงข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีน ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

ทำการสำเร็จ คังนั้นพระยาอินทราธิบดีสิงหราชรองเมือง จึงเรียกเชียวสุกเส็ง บรรณาธิการ มาว่ากล่าวตักเตือนไม่ให้ลงข่าวเช่นนั้นอีกเพราะว่าจะทำให้ชาวจีนพากันปฏิบัติตาม และผู้ที่เสียหายประโยชน์ก็คือชาวจีนนั่นเอง ซึ่งเชียวสุกเส็งก็รับปากว่าจะไม่ลงข่าวเช่นนั้นอีก

กมลที่ปล่อยให้หนังสือพิมพ์หัวเข็มจีนไปลงข่าวเช่นนั้น นายเชียวสุกเส็งอ้างว่าไม่เคยเป็นผู้ตรวจแผนกภาษาจีน

ส่วนใหญ่ในระยะนี้หนังสือพิมพ์จีนจะลงข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของการปฏิวัติในจีน สนับสนุนให้มีการเรียกรับเงินไปช่วยเหลือรัฐบาลสาธารณรัฐจีน และการเรียกร้องให้ช่วยการตั้งสโมสรการค้าและกงสุลจีนในประเทศไทย ซึ่งจะได้อีกกว่ารายละเอียดในระยะนี้ และทางรัฐบาลไทย ยังคงมีใก่ห้ามปรามแต่ประการใด จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ การที่รัฐบาลญี่ปุ่นใก่ยื่นข้อเสนอ ๒๐ ข้อแก่รัฐบาลสาธารณรัฐจีน ทำให้หนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทย ก็คงจะพอใจมาตรการกระทำของญี่ปุ่นอย่างรุนแรง และยิ่งรุนแรงมากขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ เมื่อรัฐบาลสาธารณรัฐจีนของหลิวฮวนสูงกงมอบเงี้ยวเจ้าไห่แกญี่ปุ่น หนังสือพิมพ์จีนพากันลงข่าวยุยงให้ชาวจีนในประเทศไทยบอยกอต (การไม่ซื้อไม่ขาย... ผู้เขียน) สินค้าญี่ปุ่น คังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็ถึงขีดสุดที่ทางรัฐบาลไทยจะยอมนิ่งเฉยอยู่ใก่ ทั้งนี้เพราะหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยต่างก็พากันลงบทความสนับสนุนการนัดหยุดงานของชาวจีนในพระราชอาณาเขตเพื่อประท้วงการกระทำของรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องออกคำสั่งปิดหนังสือพิมพ์เทียนเทียนโป ของนายโคเทียนเยียน ซึ่งทั้งนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับกระทำการขัดต่อพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕

ท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อการปฏิวัติในประเทศจีน

รัฐบาลไทยในระยะนั้นจับตาดูการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประเทศจีนอยู่ตลอดเวลา คังนั้นเมื่อกระแสปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็นก่อการปฏิวัติใก่สำเร็จ ผู้ที่อยู่ในวงการรัฐบาลในขณะนั้นก็ได้วางความเห็นในเรื่องนี้ต่าง ๆ กัน

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ จดหมายของพระยาอินทราธิบดีสิงหราชรองเมือง มีถึงเจ้าพระยาอมราช ลงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

จึงตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ของบ้านเมืองทั้งสิ้น เช่น คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาযায়มราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า “.....ในเวลานี้การเมืองจีนเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งก็คิดไม่เห็นเลยว่าจะรวดเร็วถึงเพียงนี้ เมื่อเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็ยอมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ไทยเราจะต้องวางการอันเกี่ยวของแก่เรื่องจีนไว้เสียแต่เนิ่น ๆ ว่าควรจะมีปฏิบัตินัยอย่างไร เพราะเหตุว่าจีนในกรุงสยามมีมากต่อมาก.....”

ดังนั้นเจ้าพระยาযায়มราชจึงได้เสนอให้ออกพระราชบัญญัติลักษณะจีนใหม่เข้าเมืองในระยะนี้ และพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ยังได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้แก่เจ้าพระยาযায়มราชว่า

“.....ความที่ควรจะได้เห็นได้ว่าพวกจีนซึ่งเข้ามาอยู่ในประเทศสยามแต่ก่อนมา แยกกันอยู่เป็น ๒ พวกคือ ๑ พวกโบยวงทอง ที่นับถือเจ้าแผ่นดินจีน ๒ พวกกะบิ่นตอง (ก๊กมินตง : อนุเชียน) ที่ถือถือการฆ่าตายเจ้าแผ่นดินจีน ครั้นเมื่อเกิดขบถขึ้น โดยเปิดเผยแล้ว พวกจีนมรรคาอยู่ในประเทศสยามกลับใจเป็นพวกกะบิ่นตองทั้งสิ้น... การที่พวกจีนรวมกันเป็นพวกเดียวเช่นนี้ กระทำให้ข้าพเจ้าเกิดความวิตกมาก เพราะเห็นว่าพวกจีนมาอยู่ในพระราชอาณาจักกรมมาก การค้าขายแลกเปลี่ยนเงินก็อยู่ในมือของพวกจีนโดยมาก ทั้งพวกนี้ก็เป็นคนมีนิสัยซื่ออกันง่ายเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นประมาณ จะคิดตอกกฎหมายบ้านเมืองอย่างไรก็ไม่ใครจะเอาใจใส่

โดยความนิยมกราวนี้ว่าจะได้รับความปกครองจากรัฐบาลใหม่เป็นหลายประการ... ข้าพเจ้าเชื่อว่าพวกจีนในเมืองไทยคงจะก่อการร้ายคาบฎให้แก่ประเทศเราเป็นแน่ เพราะฉะนั้นจะควรจัดการป้องกันอย่างไร ควรจะดำริให้เสียให้ตลอดในเวลาก่อนที่มีเหตุ อนึ่งข้าพเจ้าได้พยายามเข้าไปในหมู่พวกจีนทั้งสูงและต่ำ ฟังความคิดความเห็นอยู่เสมอ แต่เห็นว่าจะได้ความหมดนั้นไม่ได้ เห็นควรว่าจำเป็นจะต้องจัดเจ้าหน้าที่ซึ่งรูภาษาจีนเพิ่มขึ้นให้พอ แลคอยตรวจตราให้ยิ่งขึ้นจะเป็นประโยชน์”

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ น. ๒๐/๒ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาযায়มราช ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

ราชการมาก ส่วนคนที่รับหน้าที่เขานั้นได้จะต้องคัดเลือกคนที่ไว้ใจได้ว่าการสืบสวน
ได้ความเขานั้นเป็นความจริง ไม่สักแต่ว่าได้มีคนสืบสวนอยู่แล้ว....."

นอกจากนี้พระยาอินทราธิบดี ยังได้เสนอความเห็นให้จัดการอย่างหนึ่งอย่างใด
ลงไป ในเมื่อชาวจีนแสดงการตื่นตัวในการปฏิวัติจีนจนเกิดเหตุครั้งที่ว่า

".....การที่จะกระทำการรื่นเริงแด่บ้านทุกการค้าขายชั่วคราวแสดงการรื่นเริง
มีการเลี้ยงดูแขกของเก๊กเหม็ง และประดับธงทิวจุลโฉมไฟ กับมีผู้คนเที่ยวพูดอย่างนั้นบ้าง
อย่างนี้บ้าง กระทำให้ไปเป็นที่หวาดท้อวันแกมท้อขน รวมความตามที่ทราบเรียนมาแล้วนี้
จึงเห็นว่าควรจะดำริทึ่เสียก่อนว่าถ้าผู้กระทำเขานั้น เรา (คือเจ้าหน้าที) จะปฏิบัติ
อย่างไรและวิธีที่จะปฏิบัติมันจะต้องเอาใจกันเสียให้ชัดเจน อย่าให้เหลือ ๆ จาก ๆ
ได้จะเป็นการดี.....ข้าพเจ้ามีความวิตกว่าการที่พวกจีนตื่นครวญนี้เกิดแต่ความเด่าลือ
ว่าพวกเก๊กเหม็งชนะ ฝ่ายรัฐบาลจีนแท้ จนถึงเมืองปักกิ่งตกอยู่ในอำนาจของพวก
เก๊กเหม็ง จึงได้ถือชัยกระทำการปักธงของพวกเก๊กเหม็งขึ้นตามมณฑลของตน
สืบเสี้ยนว่ามาอยู่ในเมืองไทยถ้าจะกระทำการเขานั้นควรต้องขออนุญาตก่อนจึงจะควร..."^๒

สำหรับกรมทอวงแห่งราชอาณาจักรสยาม เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น
ทรงมีความคิดเห็นในการที่ชาวจีนจัดตั้งกลุ่มเพื่อสนับสนุนการปฏิวัติในประเทศจีนว่า

".....เมื่อหมคจูระเรื่องเก๊กเหม็งโดยการทางเมืองจีนสำเร็จได้แล้ว ที่ชุมนุมเหล่านั้นมี
ไม่มีกิจที่จะเกลี้ยกล่อมคนเขาเป็นเก๊กเหม็งต่อไป เขาจะทำการอย่างใด ถ้าหาก

* กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ น. ๒๐/๒ จดหมายของ
พระยาอินทราธิบดีถึงพระยาพรหมเมือง ถึงเจ้าพระยาบรมราช อลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๐๐

๒ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ น. ๒๐/๑ จดหมาย
พระยาอินทราธิบดีถึงพระยาพรหมเมือง ถึงเจ้าพระยาบรมราช ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๐๐

ข้างทางรายข้างที่ชุมนุมเหล่าจีนจะมีผู้คิดตั้ง เป็นที่ชุมนุมจีนทุกชาติทุกพวก
 ที่เขามากาชาบวากันอยู่ในเมืองไทยเอาความพร้อมเพรียงเป็นอำนาจของ
 พวกจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองนี้ซึ่ง แวงตอร์รัฐบาลไทย ถ้าเป็นอย่างนี้เชื่อว่าไม่
 แก่เมืองไทย ต้องระวังอย่าให้มีทางที่จะเป็นเช่นนั้นได้.....ถ้าหากว่า
 จีนจะเข้าเป็นพวกเป็นเหล่ากัน เกยเห็นเข้ากันได้แต่ด้วยเหตุถูกต้อง
 ผลประโยชน์หรือกลัวไทย....."

นอกจากนี้พระยาเพชรบูรณ์ องคมนตรี พระยาอุไทยมนตรี ข้าหลวงเทศาภิบาล
 มณฑลพิษณุโลก และพระยาตรีขรราชสุภราช ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลอุดรราชธานี ก็ได้
 ถวายความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

.....ด้วยบรรดาจีนทั้งหลายที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารประกอบการ
 ทำมาหาเลี้ยงชีพนั้น ถ้าพระบาทเจ้าได้สังเกตอาการกิริยาแลความประพฤติ
 ในเวลานี้ก็ไม่ทราบเหมือนแต่ก่อน ถ้าเรบคิดการต่าง ๆ บางทีจะเป็นด้วย
 พวกจีนซบดมีไชยชนะแก่รัฐบาลบ้างก็ จึงกระทำให้ใจพวกจีนเหล่านี้กำเริบขึ้น
 แดการที่จีนเหล่านี้มีใจกำเริบขึ้นในเวลานี้ ก็ยังไม่รุนแรงอย่างใดนัก เปน
 พอสังเกตดูกันได้ เช่น รวยรวยทั้งที่ชุมนุมกันที่ต่าง ๆ เปนคน ข้าพระพุทธเจ้า
 ได้สืบสวนถึงใจความอยู่ - อีกว่า

- ๑. พวกจีนฉวยฉวยรัฐบาลไว้เวลานี้จะหาความชอบตอพวกของเขา
- ๒. การเก็บภาษารวมมากขึ้น
- ๓. เก็บลูกในเบ็ดเตล็ด

พวกจีนเมื่อใจใจอยู่แล้ว แดหากเวลานั้นการรวบรวมยังไม่แพร่หลาย
 ทั่วเป แดทั้งเรื่องซบดเมืองว่าก็ยังไม่นั่นอนว่าจะเป็นอย่างไรด้วย บัดนี้
 การรวบรวมชักนำก็กระจายออกไปมาก แดทั้งการซบดเมืองจีนก็กระทำให้

๑ กองจดหมายเทศาภิบาล เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำพูดของ
 กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ปรึกษกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีน
 ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

พวกจีนพากันเชื่อว่าจะเป็นการสำเร็จได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเป็นเหตุให้ข้าพระพุทธเจ้า มีความวิตกโดยเชื่อว่าพวกจีนคงจะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน แลรัฐบาลจีนก็จะอุดหนุน เป็นในทางลับ ๆ กวย เมื่อพวกจีนทั้งหลายใครรวบรวมเป็นพวกเดียวกันแล้วก็จะ เป็นกำลังให้พวกหัวนาตนคิด คึกการใหญ่ขึ้นเป็นลำดับไป....."

นอกจากนี้ยังมีข้าราชการชั้นผู้น้อย เช่น หลวงอุตรกิจภูบาล นายอำเภอกุตรดิตถ์ ซึ่งได้สนใจเกี่ยวกับจีนทางภาคเหนือ และได้เสนอรายงานเกี่ยวกับการก่อกบฏของพวกชาวจีน ที่ปากน้ำโพที่มีต่อการปฏิวัติจีน และได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิวัติจีนเอาไว้อย่าง นานพียงว่า

".....แต่อย่างไรก็ดีที่ใดที่ใดทราบระและระคายไว่ก่อนเช่นนั้นนี้ว่ามีประโยชน์อยู่ เพื่อได้เตรียมการป้องกันไว้บ้าง ถ้าที่เมืองจีนเรียบร้อยเมื่อใด เจ้าพวกนี้คง ทำให้วุ่นอีกสักวันหนึ่งเป็นแน่ เวลาหากยูเดิน ๆ ก็เห็นว่าจีนสงบก็แทบทุกคน ต่อเมื่อได้สนทนาใกล้ชิดแลพิเคราะห์อย่างสุขุม ก็จะได้เห็นว่าจีนทะเลาะทะเลาะ ยอยู่ในใจมากที่สุด กับใคร่ทราบต่อไปอีกว่าหัวหน้าใหญ่ที่กรุงเทพฯ นอกจาก เวี้ยวอุตแสง กับยี่ก่องยัง ยังมีพอกานายหางใหญ่ ๆ พวกจีนเขาควยโดยมาก ไซแต่เท่านั้นผู้ซึ่งเกี่ยวในราชการก็ยังมีอีกกวย เช่น นายเจกหยู หรือ เอ็กหยู ทำการอยู่ในกองหมาย เงินเดือน ๖๒๐ บาท ก็ได้เป็นท่วยเจียง หัวนายอยู่ใน กองอำนวยการ ก่อที่ประชุมของเจ้าพวกนี้กวยเหมือนกัน....."

^๑ ร่องจดหมายเหตุมณฑลชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ ม. ๓๖ก./๒ คำกราบบังคมทูล ของพระยาเทพอรชุน พระยาอุไทยมนตรี และพระยาศรีธรรมมาสุกราช ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐

* ควรดูประวัติ นายเจกหยู หรือเอ็กหยู ได้ในบทที่ ๕ หน้า

^๒ ร่องจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ ม.๓ ๖ก./๒ คำกราบบังคมทูล ของหลวงอุตรกิจภูบาล ถึงพระยาสุรภินทรภาไชย ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก ลงวันที่ ๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๑

สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นั้นทรงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิวัติจีนไว้ในบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในระยษณั้ันก็ก่อเรื่อง ปกิดณกะคดีของอัครพาทู และ ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน ส่วนเรื่องอื่น ๆ นั้นทรงนิพนธ์ในระยษณั้หลัง ซึ่งจะขอกล่าวในตอนต่อไป ในระยษณั้นี้จะขอยกมาเฉพาะสองเรื่องนั้นเท่านั้น

เช่นทรงติเตียนการที่ชาวไทยมักกล่าวถึงเหตุการณ์ในประเทศจีนเกินความเป็นจริง แต่ก็ทรงเห็นด้วยกับการที่ชาวไทยจะไปสนใจกับเหตุการณ์ในประเทศจีน เพราะถึงแม้ว่าประเทศจีนจะไม่มีการศึกษาต่อกับประเทศไทยในทางไมตรี แต่เมืองไทยก็มีชาวจีนเข้ามาเมืองพระบรมโพธิสมภารอยู่เป็นจำนวนมาก และทรงพยายามเนนใหญ่อานรูสึกว่าเวลาอานชาวเกี่ยวกับการปฏิวัติในประเทศจีนซึ่งส่วนใหญ่ก็โดยชาวมาจากทางเมืองจีนโดยตรง ควรจะอานด้วยความพิจารณาและใช้วิจารณ์ญาณเพราะมักทำให้ผู้อานคนเฒ่าไปกับการปกครองระบอบใหม่คือระบอบสาธารณรัฐจนเกินควร

สำหรับความคิดเห็นของพระองค์ที่มีต่อสาธารณรัฐจีน หรือริบลิคจีนนั้นมีดังกล่าวนี
 “..... ริบลิคจีนนี้มีทางที่จะดำรงอยู่ไคต่อไปเพียงไร? ก่อนที่จะตอบปัญหาข้อนี้ จำเป็นจะตองขออนตั้งปัญหาอีกข้อ ๑ ว่า ผู้อานบงความถึงริบลิคประเภทไค ถ้าหมายกความเป็นริบลิคแต่เพียงข้อซึ่งไค เรียกวธิ์ปกครองบ้านเมืองชนิดหนึ่ง เช่นนี้แล้ว เราก็จะตอบไคว่า ริบลิคจีนจะดำรงอยู่ไคตราบเทาที่พวกพองของริบลิคเองยังมีความเชื่อถักันอยู่ และตราบเทาที่รัฐบาลริบลิคนั้นยังสามารถให้อ่านาจปกครองบ้านเมืองอยู่ไคโดยกวคชัน ฝ่ายพลเมืองจีนทั่วไปนั้นไม่มีความรูหรือความอยากจะรูควยซ้ำ ว่าผู้ไคเป็นหัวหน้าเปนประธานอยู่ในเมืองหลวง ชาวตางประเทศโดยมากที่รู้จักเมืองจีนก็มีความเห็นพองกันว่าในสวนพลเมืองจีนทั่วไปไม่มีความรูสึกว่ารัฐบาลกลางซึ่งตั้งอยู่ณเมืองหลวงนั้นเกี่ยวของแก่ควยอย่างไรเลย ถ้าทานจะตองพุกกับราษฎรจีนถึงเรื่องรัฐบาล ราษฎรนั้นคงจะเบิ่งคูนาทาน แต่ทานพุกถึง

๑ ขูรายละเอียคไคจาก ปณณกะคดีของอัครพาทู หน้า ๘ - ๑๐

และ ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน หน้า ๒ - ๔

พระโอรสสวรรค์ (วังที) เขาคงจะหนักหน้าแสดงความเข้าใจทันที พระโอรสสวรรค์นี้
 ตามความเข้าใจของพวกจีนมิใช่เป็นมนุษย์อย่างสามัญชนเรา ย่อมเป็นส่วนหนึ่งแยกออกไป
 ไปต่างหาก พระโอรสสวรรค์นั้นคือจะสามารถจะกระทำการเส่นไหวสวรรค์ได้แก่
 ผู้เกี่ยว (ถือตำแหน่งพลเมืองจีนทั้งหมด) เพราะฉะนั้นถ้ายังสามารถจะกระทำหน้าที่นี้
 อยู่ตราบโลกความคึกความหัวอย่างอื่นในส่วนพระองค์ของพระโอรสสวรรค์ก็ไม่เป็นการ
 สดักสำคัญอันใด ความจงรักภักดีในส่วนพระองค์เจ้าแผ่นดินคง เช่นที่มีอยู่ในประเทศ
 อื่น ๆ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประธานนั้น ในเบื้องจีนนี้ว่าไม่มีเลย ความข้อนี้
 อาจอธิบายไกว่าเพราะเหตุใดพวกจีนจึงขาดความเอื้อเฟื้อในการที่พระราชวงษ์ของ
 กษัตริย์พระองค์ใดจะลงมจหรือไคขึ้นเป็นใหญ่ในราชสมบัติ ถ้าพระราชวงษ์ใดมาสืบลง
 ก็เป็นกวยพระเปยเจ้าบนสวรรค์ (เงกเซียนสองเง) มันคาลไคสิ้นไป... ขาพเจ้า
 เชื่อว่าจีนโดยมากไปอาจอธิบายไกว่าวิบัติลึนก็อะไรหรือก็ใคร ถ้าจะถามราชวงษ์จีน
 ก็คงจะไครับคำตอบว่า "รัฐบาลใหม่" และถ้าจะซักไซ้ไคเฉียงไคให้ทราบความ
 ไคไปอีตี่คงจะไครับตอบว่าวิบัติลึนก็ไค "ชวนซีไค" นอกจากนั้นจีนผู้นั้นตั้งจะ
 ไปสามารถอธิบายอะไรไคไคไปอีตี่ ถ้าจะพุกกันถามความจริงแควขาพเจ้าเชื่อว่า
 พลเมืองจีนเข้าใจว่าวิบัติลึนก็ไคพระราชวงษ์กษัตริย์ใหม่นี้จะต่างกับพระราชวงษ์ซึ่ง
 ก็จริงอยู่แต่ลักษณะที่ต่างกันอย่างไรนั้นก็ไปสามารถอธิบายไค....."

จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นว่าชาววินส่วนใหญ่มิเข้าใจ
 ารมกกรองแบบสาธารณรัฐหรือวิบัติลึน และพระองค์ยังทรงเห็นว่าวิบัติลึนจีนคงตั้งอยู่ไค
 ไม่นาน มิ่งก็นับว่าพระองค์ทรงถกการณดวงหน้าไคเกือบถูกตอง เพราะถึงแม้ว่าสาธารณรัฐ
 วินจะคงอยู่ไคแต่ก็อยู่ในสภาพลุ่มลุกกุกกวน นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงทำนายไคว่าถ้า
 รัฐบาลใหม่ (หมายถึงรัฐบาลของชวนซีไซ) ถ้าไม่มีความสามารถและแตกความสามัคคีกัน
 ไคจะนำอันตรายมาสู่ประเทศจีน ซึ่งนับว่าเป็นการคาดการณไคถูกตองที่สุด เพราะ

๑ อัครพาทุ ปกิณณะคดีของอัครพาทุ หน้า ๑๓ - ๑๔
 ๒ อัครพาทุ ล.ค. หน้า ๑๑๒ - ๑๑๓

หลังจากที่ยวนซีไซ่ถึงแก่กรรมได้ไม่นานรัฐบาลสมัยตงก็ไม่สามารถจัดการปกครองประเทศจีนให้เรียบร้อยได้ จนเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกกันขึ้นในประเทศซึ่งเรียกยุคนั้นกันว่าวาระปะขุนศึก

นอกจากนี้จะสังเกตเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงความแตกต่างระหว่างความจงรักภักดีที่ราษฎรมีต่อสถาบันกษัตริย์ของทั้ง ๒ ประเทศ หากเทียบเป็นการชี้ให้เห็นถึงสถาบันกษัตริย์จีนว่าทำไมจึงอยู่ไม่ได้ ขณะเดียวกันพระองค์ทรงชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ไทยด้วย

การที่พระองค์ทรงกล่าวถึงความจงรักภักดีที่ราษฎรจีนมีต่อพระมหากษัตริย์ของตนว่าเป็นเสมือนโอรสสวรรค์นั้น อาจมองได้อีกแง่หนึ่งว่าคหบดีเองจึงทำให้ยวนซีไซ่สามารถที่จะสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ได้โดยราษฎรส่วนใหญ่ไม่คัดค้าน ผู้ที่ทำการคัดค้านแสดงความไม่พอใจจะเป็นพวกหัวใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกเท่านั้น

บทพระราชนิพนธ์ทั้ง ๒ เรื่องนี้ยังเน้นให้เห็นถึงความยุ่งยากเดือดร้อนที่ประชาชนชาวจีนได้รับจากการปกครองโดยรัฐบาลลัทธิบลิทท์ทางคานเศรษฐกิจตลอดจนความปลอดภัยแม่แต่ในพระราชหัตถเลขาของพระองค์ทรงกล่าวถึงสภาพวนวายของเมืองจีนอยู่เสมอ คหบดีจึงอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงใช้เหตุการณ์ปฏิวัติในประเทศจีนและหน้าหนังสือพิมพ์ชี้แจงให้ประชาชนเห็นถึงความไม่สงบสุขและความวุ่นวายของการปกครองระบบสาธารณรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการพิทักษ์ระบบราชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองของไทยในระยะนั้นไว้ด้วย ทั้งนี้จะเห็นได้ชัดจากในบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์หลายแห่งในระยะนั้น รวมทั้งในระยะหลังที่ไถ่ทรงนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศจีนหรือที่เกี่ยวข้องกับชาวจีน แม่แต่ในพระราชหัตถเลขาหรือพระราชดำรัสก็มีอยู่หลายครั้งด้วยกัน จะขอยกมาเป็นบางตอนที่เห็นชัด เช่น พระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงพระยาสุรบดีรินทร์สุรินทรฤาไชยฯ ข้าราชการมหาดไทยที่เสด็จไปเสวยพระยาสุรบดีรินทร์สุรินทรฤาไชยฯ ข้าราชการมหาดไทยที่เสด็จไปเสวยพระยาสุรบดีรินทร์สุรินทรฤาไชยฯ

^๑ ดูรายละเอียดได้ใน ปณิณณะกถิ์ของอัครพาท หน้า ๓๐ - ๕๐ และ ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน หน้า ๑๒ - ๑๔

..... เท่านั้นที่เป็นพยานพออยู่แล้วว่าเมืองจีนยุ่งเหยิงเพียงใด ทั้งเป็นพยาน
 อยู่ว่าเมืองเราเรียบรอยกว่านั้น อีกอย่าง ๑ เมื่อความจริงมีอยู่เช่นนี้แล้ว
 ใครบ้างจะไม่รู้สึกอนาถใจในการที่คนไทยเราบางคนก็ปราศจากสติ ผันไปว่า
 จีนดีกว่า เพราะเขาเป็นริบหรี่ลึกลับ จะยกเอามาเป็นตัวอย่างซึ่งไทยเราควรกระทำตาม
 อยู่ดี ๆ ไม่วาก็ อยากจะให้เมืองไทยฉลาดเป็นเมืองจีนไปบ้างจ๋า....." ๑

หรือในปณิณณะคดีที่ว่า

"..... เมื่อไปประเทศจีนตั้งริบหรี่ลึกลับ เป็นปีกแน่นแน่นหนาได้ เมื่อนั้นและจึงจะถึงเวลา
 ที่เราควรเปิดหมวกออกกำนัปลงความยินดีให้ แต่ในระยะนี้ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่าน
 ทั้งหลายควรปลดอยหมวกกลับไว้บนศีรษะก่อน และถ้าแม่จะถกให้ซึ่งแต่ถ้ายกกำนัปลง
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา กับกำนัปลงที่ไคสนองพระเกษพระคุณช่วยในพระราชภาระ
 ในการปกปักรักษาอาณาเขตประเทศสยามอันเป็นที่รักใคร่ของเราเท่านั้น....." ๒

ปฏิกิริยาของชาวจีนในประเทศไทยที่มีต่อการปฏิวัติในประเทศจีน

หลังจากที่ประเทศจีนได้มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไคกอให้เกิด
 ปฏิกิริยาขึ้นในหมู่นักชาวจีนในประเทศไทยทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยเฉพาะ
 ในจังหวัดที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

สำหรับในกรุงเทพฯ จากการที่หนังสือพิมพ์อิ้วเซียมซินไป ฉบับวันที่ ๘ พฤศจิกายน
 ไคลงขอควาแนะนำให้ชาวจีนหยุดงานทั้งการรับจ้างและค้าขาย เพื่อแสดงความยินดีในการ
 ที่คณะปฏิวัติจีนได้ทำการล้มล้างราชวงศ์แมนจูสำเร็จ ซึ่งทางรัฐบาลไทยได้เรียก
 นายเชียวฮุกเต็ง เจ้าของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้มาว่ากล่าวตักเตือน และปรากฏว่าไม่มีอะไร

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๒ก/๖ พระราชหัตถเลขา
 ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีถึงพระยาสุรบกินทรสุรินทรฤกษ์ ลงวันที่ ๒๗
 สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๑

๒ อิศว์พานู ปณิณณะคดีของอิศว์พานู หน้า ๑๑๕

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
 อิ้วเซียมซินไป ฉบับลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

นักหยุดงานในกลุ่มชาวจีนแห่งประเทศไทย แต่กลับปรากฏว่าไคมีปฏิกริยาอย่างอื่นเกิดขึ้น
 ในกลุ่มชาวจีนในกรุงเทพฯ แทนการนัดหยุดงาน ซึ่งอาจเป็นควยวการนัดหยุดงานในปี
 พ.ศ. ๒๕๕๓ ไม่บังเกิดผลสำเร็จ และบรรดาชาวจีนทั้งหลายก็ตระหนักดีว่าผู้ที่เสียประโยชน์
 ในการนัดหยุดงานมากที่สุดก็คือพวกตน ดังนั้นในครั้งนั้นแทนที่จะมีการนัดหยุดงานจึงกลับมีการ
จู่โจมและคัดเป็ยกันในกลุ่มของชาวจีนชั้นชนานี้ ซึ่งปรากฏว่าภายในเวลา ๗ วัน คือตั้งแต่
 วันที่ ๗ - ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๕๕๔) ไคมีชาวจีนคัดมเป็ยออกประมาณ
 หนึ่งพันคนส่วนใหญ่เป็นพวกจีนแคะ การที่ชาวจีนคัดเป็ยออกนั้นเป็นการแสดงว่าไคยกเลิก
 การเป็นข้าของรัฐบาลแมนจู ซึ่งไคยังกับให้ชาวจีนไคมเป็ยเพื่อให้แลดูแตกต่างไปจาก
 ชาวมานจู ในช่วงก่อนหน้าการปฏิวัติสำเร็จไคมีชาวจีนทางกว้างคัดมเป็ยทั้งกัน
 ทำความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลแมนจูเป็นอย่างมาก ถึงนั้นเมื่อคณะกมินต๋งทำการปฏิวัติ
 เรียบร้อย จึงปรากฏว่ามีชาวจีนทั้งในประเทและนอกประเทศคัดเป็ยทั้งกัน การคัดมเป็ย
 ของชาวจีนในระยษนั้น บางคนก็กักแยมโกนทิ้งไม่เลยเหลือแต่ศีรษะเกลี้ยง ๆ บางคนก็คัด
 แยมกระลาปรกคือยังงมีแยมเหลืออยู่ ส่วนใหญ่ผู้เฒ่าอายุมาก ๆ จะไม่ค่อยยอมคัด การที่
 ชาวจีนคัดเป็ยแบบโกนผมทิ้งไปเลยนี้เป็นสิ่งวิฤตปรกติ เพราะธรรมเนียมชาวจีนรักผมเป็ยมาก
 ถ้าจะต้องตัดจะจัดแยมให้ดูไว้ให้ยาวพอกวไรไม่เหลือแต่ผมสั้น ๆ ทั้งนี้ยอมแสดงถึง
 ความเกลียดชังที่ชาวจีนมีต่อรัฐบาลแมนจู การคัดเป็ยไคเริ่มแพร่หลายขึ้นเรื่อย ๆ แม่แต่
 พอกำใหญ่ก็ฉวมคัดเป็ยกัน^๒

ในวันที่ ๑๓ เดือนเดียวกันนั้น จิน่าหิมบวย หัวหน้าสมาคมเซียงหยวไคขออนุญาต
 ต่อพระยาอินทราธิปไตย เพื่อที่จะมีการประชุมเลี้ยงอาหารและจุดโคมไฟประดับธงทิวพร้อมกับ
 รักรวงเก็กเหม็งเพื่อเป็นการฉลองการปฏิวัติประเทศจีน ซึ่งทางรัฐบาลไทยเห็นว่าไม่สมควร
 จึงไม่ยอมอนุญาตเพราะจะทำให้คนที่ไม่เข้าใจโดยเฉพะคนไทยเข้าใจไปไคว่าไคเก็วว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ รายงานของ
 พระยาอินทราธิปไตยถึงตราขรองเมือง ถึงเจ้าพระยาบรมราช ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ รายงานของ
 พระยาอินทราธิปไตยถึงตราขรองเมือง ถึงเจ้าพระยาบรมราช ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๑๓๐

จลาจลขึ้น โดยเฉพาะการชักธงเพราะไม่เข้าใจว่าเป็นธงอะไร อาจถือว่าเป็นธงของพวกอภัยทิวเหี้ยก็ได้^๑

ธงที่ชาวจีนชักขึ้นในระยะนี้ เป็นธง ๕ สี ซึ่งมีสีแดง เหลือง น้ำเงิน ขาว และดำ ถือกันว่าเป็นธงของสาธารณรัฐ ซึ่งแต่เดิมก่อนที่คณะปฏิวัติจะทำการสำเร็จ ก็มีธงอีกชนิดหนึ่งซึ่งชาวจีนที่สนับสนุนขบวนการปฏิวัติจีนได้ใช้กันคือธงที่มีพื้นสีน้ำเงินกลางธงมีรูปดวงอาทิตย์สีขาว แต่ต่อมาเมื่อปฏิวัติสำเร็จกลับเปลี่ยนมาใช้ธง ๕ สีแบบสีทั้ง ๕ นั้นแทนชนชาติทั้ง ๕ ในประเทศจีน^๒

ปฏิกริยาที่สืบเนื่องมาจากการตื่นเตนในการปฏิวัติจีนครั้งนี้ ได้มีการประทับประกาศของสาธารณรัฐกันมากขึ้นในเทศกาลตรุษจีน เช่นที่ถนนเจริญกรุงมีประมาณ ๑๐๐ ธง บางรักประมาณ ๕๐ ธง เขาวราช ๓๐ ธง ที่มีมากที่สุดก็คือในสำเพ็ง ซึ่งถึงนี้ผิดแปลกไปกว่าตรุษจีนในปีก่อน ๆ เพราะมีแต่การประดับธงแดงและโคมเท่านั้น

สำหรับการตัดผมเปียนั้นยังมีมากขึ้นเมื่อใกล้ตรุษจีน จนกระทั่งมีชาวจีนที่มีความคิดทันกับเหตุการณ์ตั้งร้านตัดผมขึ้นเป็นจำนวนมากและก็ปรากฏว่ามีชาวจีนไปตัดกันตลอดเวลา แมกระนั้นก็ยังมียาจีนบางคนต้องเข้าไปตัดในร้านคนไทยบางก็มี^๓

สถานการณทางคานตางจังหวัดนั้น ปรากฏว่ที่พินูโลกมีชาวจีนสนับสนุนการปฏิวัติในประเทศจีนซึ่งเรียกกันว่พวกเขาเก็กเหม็งนั้น ได้จัดตั้งสถานที่เป็นทำนองสโมสรขึ้นทั่วโลก ๆ กับตลาดในเมืองพินูโลก ซึ่งมีชาวจีนพากันไปนั่งอ่านหนังสือพิมพ์กันสถานที่ทำนองนี้มีชื่อเรียกว่ "จื่อปอเสี่ย" และนอกจากจะให้อ่านหนังสือพิมพ์มีชาวเก็วกับประเทศจีน

^๑ อ.ก.

^๒ อิศวพาหุ ปกิณณะคดีของอิศวพาหุ หน้า ๓๓ - ๓๔

^๓ กองจดหมายเทศแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

^๔ กองจดหมายเทศแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

แล้ว ยังไว้เป็นที่รับส่งชาวต่าง ๆ อีกด้วย ต่อมาได้ขยายไปจัดตั้งขึ้นที่ตำบลท่าวิรุ เมืองพิชัย
๕ แห่งหนึ่ง ใดใดชยตยไปตั้งตามเมืองต่าง ๆ ที่มีชาวจีนอยู่กันมาก ๆ เกือบทุกหัวเมือง
โดยเฉพาะหัวเมืองทางเหนือ วิธีที่จะเข้าเป็นสมาชิกนั้นเสียเงินบำรุงในระยะแรกเป็นเงิน
๕ บาททุกคน ระยะต่อมาเก็บแตกต่างกันเช่น จีนที่มีอาชีพรับจ้างเสียเพียงเดือนละ
๕๐ สตางค์ แต่จีนที่มีฐานะมั่นคงต้องเสียเดือนละ ๑ บาท

ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อ "จ้อป้อเสี่ย" ซึ่งหมายถึงที่ประชุมเป็นเสียนฮะหวย และ
คณะเก็กเหม็งซึ่งเดิมหมายถึง คณะที่สนับสนุนการปฏิวัติในประเทศจีน ก็ได้เปลี่ยนเป็น
"ฮัวเกี้ยวถายอกดินฮะเสี่ย" ซึ่งแปลว่า ตำมลรวรวบรวมบรรดาจีนเนื่องจากการบีบบังคับ ซึ่งจะ
มีวูฒแหบทุกเมืองที่มีชาวจีนอยู่เป็นจำนวนมาก

การเข้าเป็นสมาชิกของพวกเก็กเหม็งนี้ไม่เหมือนกับการเข้าฮั้งยี่ ก็ถ้าใครจะ
เข้าเป็นสมาชิกก็หลงบายูฮี้ไวโดยไมคองทำพิธีสัตยสาบาลเหมือนกับการเข้าฮั้งยี่^๒
แต่อย่างไรก็ตามพวกเก็กเหม็งก็มีอาการคล้ายคลึงเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นว่าเป็นพวก
เดียวกันคือ เมื่อเวลาเห็นกันแต่ไกลก็ยกมือขวาววันแครง งอหัวแม่มือให้ตรงนิ้วกลาง
นิ้วทั้งสี่เหยียดตรง และอีกฝ่ายหนึ่งจะกองทำกิริยาเช่นเดียวกันเป็นการตอบ แต่เมื่อ
อยู่ใกล้ชิดกันจะใช้วิธีจับมือ โดยเหยียดมือขวาแตะกัน และคางงอปลายนิ้วเวลาจับและ
เป็นสื่อ

และยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ทางพวกเก็กเหม็งได้จัดทำขึ้นคือ จัดให้มีการเลือกตั้งหัวหน้า
ในเวลาประมาณ ๓๒ คน หรือ ๔๘ คน สำหรับเปรียบเทียบคดียิ่งเกี่ยวกับการค้า เป็นท่านอง
วากดาวไกลเกลี้ยกันในระยะชาวจีนที่เป็นสมาชิกและเกิดคดีวิวาทกันเอง แต่จำเป็น

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล
ของพระยาอุทัยมนตรี ขาดวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก ลงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ร.ศ.๑๓๑

^๒ ก.

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ รายงานของ
หลวงอุทรดิฐาภิบาล หลหมอมเจานพมาศ ญวาราขการเมืองสวรรคโลก ลงวันที่ ๑ พฤษภาคม
ร.ศ. ๑๓๑

ความอาชญาจะไม่เกี่ยวข้องกับควย คงแล้วแต่กฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งปรากฏว่าได้มีการไกลเกลียดตกลงกันไปหลายรายแล้ว เช่น เมื่อปลายเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๓๖ ได้เกิดการวิวาททุบตีกันขึ้นในระหว่างสมาชิกของพวกเก๊กเหม็งที่เมืองสวรรคโลกจนถึงกับบาดเจ็บ ปรากฏว่าโจทก์ได้ไปฟ้องร้องหัวหน้าจีนเก๊กเหม็ง และหัวหน้าก็ได้เรียกคู่วิวาทมาวาทศาล ทั้งเรื่องก็เงียบไป ไม่ปรากฏว่าโจทก์ไปฟ้องร้องต่อศาลประการใด

เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เป็นที่น่าสังเกตุว่าแม่แต่ข้าราชการต่างจังหวัด เว้นหลวงอุตรดิฐาภิบาล ซึ่งเป็นเพียงนายอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ก็มองเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ ถึงได้กราบทูลมายังหม่อมเจ้านพมาศ ผนวกราชการเมืองสวรรคโลก แต่เราก็ไม่สามารถกับความกิดของหาญผู้ที่มีความรู้สึกอย่างไรต่อการณ์พวกจีนตั้งตุลาการขึ้นตัดสินความกันเอง ในทำนองกาวกายอำนาจหน้าที่ของศาลหลวงนี้ การที่ทางรัฐบาลไทยไม่ยินยอมที่จะให้ชาวจีนตั้งสถานกงสุลหรือสถานทูตขึ้นได้ในประเทศไทย ทำให้ชาวจีนเลี้ยงไปตั้งสมาคมต่าง ๆ ขึ้นเพื่อควบคุมกันเองเริ่มตั้งแต่สมาคมลับฮังยี่ หองอ่านหนังสือที่เรียกกันว่า จ้อป้อเสี้ย หรือแม่แต่สมาคมที่ถูกตองตามกฎหมาย เช่น สมาคมพานิชย์จีน (เชียงใหม่)

การที่ชาวจีนมีการดูแลทุกข์สุขกันในหมู่พวกเดียวกันเองนั้น ถ้าอยู่ในขอบเขตของกฎหมายบ้านเมือง ก็คงจะไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่รัฐบาลไทยแต่ประการใด ซึ่งก็เป็นการยากลำบากในการที่รัฐบาลจะเข้าไปติดตามดูแลการกระทำของบรรดาชาวจีนที่เข้าเป็นพวกเป็นหมู่เหล่านี้ โดยเฉพาะบรรดาชาวจีนที่อยู่ในต่างจังหวัดย่อมยากแก่การดูแลโดยทั่วถึงได้ ดังนั้นในกรณีนี้หลวงอุตรดิฐาภิบาล เจ้าเมืองอุตรดิตถ์จึงได้เสนอความเห็นให้มีการอนุญาตให้พวกเก๊กเหม็งตั้งขึ้นเป็นคณะใดตามกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อรัฐบาลจะได้ดูแลได้อย่างใกล้ชิดเป็นการป้องกันมิให้ก่อเรื่องยุ่งยากขึ้น ปรากฏว่านายเชียวอุคเสง และที่ประชุมพวกเก๊กเหม็งที่กรุงเทพฯ ไม่เห็นควยในการที่จะไปอยู่ใต้อำนาจของกฎหมาย

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. รายงานของพระศรีพนมมาศ ถึงพระยาอุทัยมนตรี ขาหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๒ ค. จดหมายของหลวงอุตรดิฐาภิบาลฉบับเดียวกัน

โดยอ้างว่าสมาคมนี้ไม่มีสิ่งใดที่เป็นการผิดกฎหมาย

การที่นายเซียวฮุกเล็งไม่ต้องการให้ทางการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการของพวกเก๊กเหม็ง ก็เพราะกิจการของพวกตนย่อมเกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าถ้ารัฐบาลไทยเข้าไปสืบทราบกิจการของพวกนี้แล้วก็จะต้องปิดการประชุมของพวกเก๊กเหม็ง ดังเช่นพวกฮงยี่สามแถม ทางสมุทรสาครมีหลักการเกี่ยวข้องกับพวกเก๊กเหม็งทางรัฐบาลไทย จึงทำการจับกุมพวกนี้ทันทีที่หลักฐาน คุรายละเอียดได้ในบทที่ ๖

นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่า การตั้งสมาคมของพวกเก๊กเหม็งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการรวมกลุ่มของพวกฮงยี่หรือสมาคมลับมาในรูปแบบใหม่ซึ่งมีอิทธิพลทางการเมืองเข้ามายุ่งเกี่ยวด้วย และอาจเป็นค้ำยันว่าการที่รัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติฮงยี่ใน ร.ศ. ๑๖๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) ทำให้ชาวจีนไม่สามารถที่จะรวมกลุ่มกันกระทำการใดได้โดยมิให้ผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัตินี้ เพราะทางรัฐบาลไทยไม่ยอมรับรองการรวมกลุ่มของชาวจีนที่มีไว้เพื่อการค้าขาย และบดขยี้ของรัฐบาลไทยในระบายนั้นก็รุนแรงพอควร คือลงโทษตั้งแต่จำคุก ๑ - ๕ ปี และปรับตั้งแต่ ๕๐๐ - ๑,๐๐๐ บาท ^๒ ดังนั้นการที่มีเหตุการณ์ปฏิวัติในประเทศจีนเกิดขึ้นจึงเป็นข้ออ้างในการที่ชาวจีนในประเทศไทยจะทำการประชุมกันหรือมีการเรียไร รวมทั้งการรวบรวมเข้าเป็นหมู่เป็นเหล่าโค่งายขึ้น ซึ่งรัฐบาลไทยในระบายนั้นก็ติดตามการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวจีนเหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา และเมื่อเห็นว่สมาคมเหล่านี้ยังไม่ได้ทำการรณรงค์แต่ประการใดให้ปรากฏชัดเจน รัฐบาลจึงยังไม่จัดการอย่างใดลงไป

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็มีใค้หนึ่งนอนใจ โดยเฉพาะเมื่อใกล้เทศกาลตรุษจีนซึ่งปรากฏว่าชาวจีนยิ่งแสดงความตื่นตัวในการที่คณะปฏิวัติทำการสำเร็จโดยการชักธงและตัดเปียเป็นการใหญ่ดังที่ใคร่กล่าวมาแล้ว ซึ่งในกรณีนี้รัฐบาลไทยมีความวิตกกังวลว่าจะทำให้ชาวจีนที่ไม่ได้สนับสนุนคณะปฏิวัติจีนไม่พอใจ และจะก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน

^๑ ๑. รายงานของหลวงอุทรศิริภิมบาล ถึงพระยาอุทัยมนตรี ลงวันที่ ๗

มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

^๒ ๒. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๕ พระราชบัญญัติฮงยี่ ร.ศ. ๑๖๖ หน้า ๓๗๘

ตั้งแต่เกิดขึ้นแล้วในมลายู คังนั้นเจ้าพระยามรราช เสนาบดีนครบาลซึ่งมีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับกำควบคุมชาวจีนในกรุงเทพฯ ต้องคอยระวังมิให้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นได้ โดยทานใช้วิธีผูกห้ามปรามไปยังบรรดาชาวจีนชั้นหัวหน้าทั้งหลายว่า ".....รัฐบาลสยามเป็นกลางไม่เข้าข้างไหน ใครสมัครอย่างไรก็ตามใจแต่ขออารังแก่กัน ถ้าข้างไหนรังแกแล้วชาวพระพุทธเจ้า (คือพระยามรราช) จะจับให้หมก....." ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทางรัฐบาลไทยพยายามสอดส่องดูแลความเป็นอยู่ของชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอย่างใกล้ชิด และพยายามที่จะมิให้เกิดการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นในหมู่ชาวจีนด้วยกันไม่ว่าจะมีสาเหตุมาจากกรณีใดก็ตาม

การเรียโร ปฏิกริยาของชาวจีนในประเทศไทยที่มีต่อการปฏิวัติจีนที่เห็นชัดอย่างหนึ่งในระยะนี้คือ การเรียโรเงินส่งไปช่วยคณะรัฐบาลปฏิวัติ เรื่องเกี่ยวกับการเรียโรนี้เป็นเรื่องธรรมดาของชาวจีนเพราะมีการเรียโรกันอยู่เสมอ ๆ เช่นการเข้าเป็นองค์ก็ต้องมีการเรียโรกัน ประเทศจีนเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น อุทกภัยก็มีการเรียโรเงินในบรรดาคนจีนไปช่วย หรือแม้แต่ในบรรดาชาวจีนในประเทศไทยที่เป็นกลุ่มภาษาเดียวกันถ้ามีผู้ใดของประสบภัยพิบัติ เช่น ไฟไหม้บ้าน ก็จะมีการเรียโรไปช่วยเหลือกัน ซึ่งต่อมาหลายสภาพเป็นสมาคมเกี่ยวกับสาขาวงกศล เช่น สมาคมปอเต็กตึง ซึ่งตั้งขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๓

คังนั้นการเรียโรเงินไปช่วยคณะรัฐบาลปฏิวัติจีนในระยะนี้จึงไม่ใช่เรื่องที่ผิดปกติในกุ่มชาวจีน และพวกสนับสนุนคณะปฏิวัติก็มีได้เพียงจะมีการเรียโรในระยะนี้ทั้งนี้เพราะปรากฏว่า ดร.ซุนยัตเซ็นได้เคยเป็นผู้นำในการเรียโรเงินจากบรรดาชาวจีนโพ้นทะเลตั้งแต่ระยะปี ๒๔๕๐ จึงอาจกล่าวได้ว่าบรรดาชาวจีนโพ้นทะเลที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งมีส่วนเป็นอย่างมากในการทำให้การปฏิวัติจีนได้รับความสำเร็จอย่างงดงาม เพราะเป็นผู้อุดหนุนทางการเงิน คังนั้นเมื่อคณะรัฐบาลปฏิวัติจัดตั้งเรียบร้อยในประเทศจีนแล้วปัญหาต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะปัญหาทางการเงิน

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราช ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ร.ก. ๑๓๐

ซึ่งคณะรัฐบาลจีนมุ่งหาทางที่จะได้รับความช่วยเหลือจากบรรดาชาวจีนโพ้นทะเลอีกเช่นเคย การเรียโรในระยะนี้หนังสือพิมพ์มีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง เช่น หนังสือพิมพ์ ฮั่วเซียมซินโปได้ลงบทความเกี่ยวกับการเรียโรเพื่อส่งไปอุดหนุนรัฐบาลคณะปฏิวัติ ซึ่งปรากฏว่าจีนเอง หรือยี่ก่อง ซึ่งเป็นผู้ที่ทางรัฐบาลไทยสงสัยว่าเป็นตัวการยุยงให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ นัดหยุดงานเมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นสภานายกในการเรียโรครั้งนี้ แต่จีนยังไชยหัวแทนชื่อเดิมคือ แท้เกี่ยมฮั่ว และนายเซียวซุกเส็ง เป็นอุปนายก การเรียโรครั้งนี้อ้างว่าได้เงินถึง ๒ แสนบาท มีข้อนาสั่งเกตอยู่อย่างหนึ่งเกี่ยวกับการเรียโรคือ ในระยะที่ราชวงศ์แมนจูเป็นคณะรัฐบาลปกครองประเทศจีนนั้น ถ้าที่ใดมีการเรียโรเงินใดมากจะไ้รับพระราชทานป้ายไ้เป็นที่ระลึกจากกษัตริย์แมนจู หรือถ้าเป็นสกุลออกเงินเป็นจำนวนมากก็จะได้รับยศขุนนางจากกษัตริย์แมนจูเช่นกัน แต่ตาของการเรียโรจาริกซื้อไ้บนป้ายปักไ้ในที่ชุมนุมชนเพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณก็ไ้แล้วแต่ ตองการ^๒ แต่เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลใหม่รัฐบาลคณะปฏิวัติจีนมิไ้มีนโยบายไ้ยศขุนนางหรือจาริกซื้อลงป้ายไ้ไว้อย่างแตกอน

เรื่องการเรียโรนี้เป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชาวจีนที่ว่าจะตองมีการเรียโรกัน กุยมเสมอ ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามีทั้งการใช้วิธีบังคับ เช่น การเข้าเป็นสมาชิกลับ อั้งยี่ ว่าจะตองเสียเงินเป็นค่าสมัครคนละประมาณ ๔ บาท ๕๐ สตางค์ ผู้ที่เป็นสมาชิก วาจจะไปเต็มใจสมัครทุกคนแต่ตองจำใจสมัคร เพราะความเกรงกลัวอิทธิพลของพวกอั้งยี่ นอกจากนั้นหลังจากเข้าเป็นสมาชิกแล้วยังจะตองเสียเงินในกรณีต่าง ๆ อีก เช่น ตองบริจาค ไ้แก่สมาชิกที่ถูกทางการจับเพื่อใช้เป็นกาตอสูคดี หรือการเรียโรไปช่วยการกุศลทั้งในและนอกประเทศ ตลอดจนการส่งไปช่วยกิจการของคณะปฏิวัติจีน ซึ่งการเรียโรประเภทนี้ จะไ้รับการบริจาคจากชาวจีนในไทยอย่างเต็มอกเต็มใจ จะเห็นไ้จากการที่ ดร. ุ กั เซ็น

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๕ คำกราบบังคมทูล
 4๘๖ เ็จพระยายมราช ลงวันที่ ๖ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
 ฮั่วเซียมซินโป ฉบับลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

อย่างทวมทนเช่นกัน สาเหตุสำคัญเนื่องมาจากชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่อพยพมาจากทางภาคใต้ของประเทศจีน และชบวนการปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็นก็ตั้งมั่นอยู่ในดินแดนภาคใต้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในระยะแรกชาวจีนโพ้นทะเลบริจาการเงินให้แก่อคณะปฏิวัติจีนด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง เพียงแต่ต้องการจะเห็นราชวงศ์แมนจูถูกโค่นลงเท่านั้น ถึงแม้ว่าคณะปฏิวัติจีนจะไม่ให้สิ่งตอบแทนแต่อย่างใดเหมือนกับที่ใคร่รับจากราชวงศ์แมนจูจนกระทั่งคณะปฏิวัติจีนสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ความรู้สึกของชาวจีนโพ้นทะเลเริ่มเปลี่ยนไป การถูกเรียวย่อย ๆ ครั้งทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลเริ่มเบื่อหน่ายต่อการที่จะต้องบริจาคอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และยังบีบบังคับชาวจีนโพ้นทะเลบางคนบริจาการเงินเพื่อหวังผลทางการเมืองบ้างตอบแทน เช่น ตำแหน่งผู้แทนชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศนั้น ๆ หรือตำแหน่งหน้าที่การงานในคณะรัฐบาลปฏิวัติ

รัฐบาลคณะปฏิวัติจีนใช้วิธีส่งคนเข้ามาชักชวนให้ชาวจีนโพ้นทะเลออกเงิน เช่น เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) หลังจากปฏิวัติได้เพียง ๒ เดือนกว่า รัฐบาลคณะปฏิวัติจีนก็จัดส่งผู้แทนมา ๓ คนเข้ามาเรียวยไรในกรุงเทพฯ โดยมีโทรเลขจาก ดร.ซุนยัตเซ็นมาล่วงหน้าก่อน ปรากฏว่าวันแรกได้เงินเพียง ๘๐๐ บาทเท่านั้น และวันที่ ๒ ไม่ได้เงินเลย ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) นายจันแกงแซ ที่ปรึกษาการต่างประเทศของคณะรัฐบาลปฏิวัติจีนได้เข้ามาชักชวนให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ ออกเงินกันจัดตั้งหนังสือพิมพ์จีน โดยอ้างว่าเพื่อชาวจีนในประเทศไทย จะไกรฐชาวดราวความเคลื่อนไหวของประเทศไทย^๒

เป็นที่น่าสังเกตว่าในระยะแรกผู้ที่ทางคณะรัฐบาลปฏิวัติจีนส่งมายังไม่ได้รับความไว้วางใจเชื่อใจจากทางชาวจีนในประเทศไทย จึงได้เงินจากการเรียวยไรไม่มากนัก ทั้งนี้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช ที่ ๑๐/๓๖๑๔ ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

เพราะบรรดาชาวจีนในประเทศไทยเริ่มรู้สึกว่ามีการเรียโรก้น้อยมาก ซึ่งทั้งนี้กลับสร้าง
ความพึงพอใจให้แก่รัฐบาลไทย เช่นที่เจ้าพระยาอมราชไคกราบมังคมทูลว่า

“.....การที่พวก ๓ คนเข้ามาเรียโรอีกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าคตินัก
จะไคทำให้พวกจีนในกรุงเทพฯ ตัดถนนพวกเกกเหม็งจะไคเบื้อ ๆ ไปเสียบ้าง.....”

ซึ่งปรากฏว่าคำพูดของเจ้าพระยาอมราชเป็นความจริง เพราะในระยะหลังชาวจีนไม่ไคให้
ความสนับสนุนเหมือนในระยะแรก แม้นายจันแกงแซ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นถึงที่ปรึกษาการ
ต่างประเทศก็นับว่าไม่ไครับความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะปรากฏว่าเวลาที่มีการประชุม
มีกันไปวังกันน้อยมาก เนื่องจากมีค่าเล่าล่อกันว่านายจันแกงแซจะมาหลอกเอาเงิน^๒

นอกจากนี้ชาวจีนในต่างจังหวัดก็ถูกเรียโรเงินด้วยเหมือนกัน แต่ขออาจในการ
เรียโรมีต่าง ๆ กันออกไป เช่น ที่พิษณุโลก ผู้ที่ทำการเรียโรอ้างว่าต้องการเงินไปใช้ใน
การพยาบาลทหารของคณะปฏิวัติจีนที่เจ็บป่วยปรากฏว่ามีคนออกเงินกันมาก^๓ ที่นครสวรรค์
มีการเรียโรเพื่อรับหนังสือพิมพ์จีนทั้งนี้โดยอ้างว่าชาวจีนจะไคทราบความเป็นไปของประทศ
จีน^๔ สำหรับทางจังหวัดภาคใต้นั้นก็มีการเรียโรบ้างเหมือนกันโดยเฉพาะที่มณฑลภูเก็ต^๕

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาอมราช ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๘ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาอมราช ที่ ๑๑/๓๔๔๖ ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล
ของพระยาอุทัยมนตรี ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก ลงวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๕ รายงานลับของ
พระยาธัญไชยชาญยุทธ ข้าหลวงเทศาภิบาลนครสวรรค์ ถึงกรมพระยาคำรงราชานุภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่ ๑๓๘/๒๐๐๘ ลงวันที่ ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

^๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖ก/๕ คำกราบบังคมทูล
ของพระยาวิภาณุประคิษฐ์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑

และก็ปรากฏว่าไม่ได้ผลอีกเหมือนกัน การที่คณะปฏิวัติจีนเรียกเงินในระยะนี้ไปไถล
เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ

ประการแรก คือมีเสียงเล่าลือกันว่า การเรียกแต่ละครั้งนั้น ผู้เก็บเงิน
มักจะไม่วางข้อครหานัก เรื่องนี้ปรากฏว่าชาวจีนในมลายูซึ่งขณะนั้นอังกฤษกำลังปกครองอยู่
เริ่มไหวตัวก่อน และได้มีการขอมัญชีจากหัวหน้าผู้เก็บเงินมาตรวจสอบ ที่น่าสังเกตอีก
อย่างหนึ่งคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นด้วยกับข้อคิดเห็นหลาย ๆ ประการ
ของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องชาวจีนและการปฏิวัติในประเทศจีน เพราะ
ถาจะนำรายงานของพระยารัษฎานุ ฉบับวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑ และเรื่องความ
กระจัดกระจายแห่งเมืองจีน ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มาเปรียบเทียบกันแล้ว
จะเห็นว่าหลายตอนของความคิดเห็นที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงแสดงว่า
ในเรื่องนี้ เป็นคำกรามบังคมทูลของพระยารัษฎานุ เช่น เรื่องชาวจีนที่มลายูซึ่งขณะนั้น
เรียกกันว่า มาเลเสตก หรือสเตรคเสตกเตลเมนต์ ไม่ไว้ใจหัวหน้าในการเก็บเงิน
รวมทั้งการโจมตี คร. ชุนยัค เห็นว่าอาจจะยกยอกเงินที่เรียกโรมาก็คงเป็นได้ เพราะคู่มึงกั้ง
นุ่มเฟื่อยมากกว่าแตกอน นอกจากนี้จะเห็นว่าแม่แต่ในพระราชหัตถเลขาของพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เองก็ทรงโจมตีการเรียกโรของคณะรัฐบาลปฏิวัติจีนว่า
".....สวนการเรียกโรตามที่ว่ามานั้น ไม่เป็นการอัศจรรย์อันใด เพราะในเวลานั้น
รัฐบาลจีนขัดสนเงินมาก การกู้เงินต่างประเทศยังไม่สำเร็จไปได้ เพราะ
เกี่ยวกันด้วยเรื่องของประกันแต่เงินก็ต้องไปช้อยเสมอ พวกขุนนางก็ไม่ได้
เงินเดือนเต็มเลย อย่างก็ได้เพียง ๒๐ ถึง ๔๐ ใน ๑๐๐ แห่งเงินเดือนเท่านั้น
จึงต้องเที่ยวออกเรียกโรอยู่ เงินที่เรียกโรอยู่นั้นจะไปถึงรัฐบาลที่ปักกิ่งสักก็มากน้อย

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๒๓/๕ คำกรามบังคมทูล
ของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๒ อัสวาทู ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน หน้า ๑๘๕

ก็รู้ไม่ได้ แต่นากแล้วจะไม่มากนัก นากแล้วจะเข้ากระเป๋าคคนที่เรียกตัวเองเสียมากกว่า....."

การที่ฐานะทางการคลังของรัฐบาลสาธารณรัฐจีนอยู่ในสภาพฝืดเคืองจนถึงกับไม่มีเงินจ่ายให้กับข้าราชการของรัฐได้ จึงจำเป็นที่รัฐบาลของยวนซีไซต้องทำการหาเงินช่วยเหลือจากชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ในขณะที่สภาพบ้านเมืองกำลังวุ่นวายไม่มีระเบียบบริคตุม บัญชีเงินเรียกโรที่รับมาจากชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งรวมกันหลาย ๆ ประเทศแล้วก็คงจะเป็นจำนวนมีใช้น้อย ซึ่งผู้ทำการเรียกโรก็อาจจะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวบ้าง จึงได้เกิดกรณีเงินเรียกโรรัวไหลไม่สามารถนำไปช่วยเหลือรัฐบาลได้อย่างเต็มที่เต็มหน่วยได้ ซึ่งถ้าพิจารณาอีกแง่แล้วจะเห็นว่ก็เป็นเรื่องธรรมดาในขณะที่อำนาจของรัฐบาลกลางอ่อนแอก็ย่อมจะไม่สามารถควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ได้ทั่วถึงถึงแม้ว่ากิจการนั้นจะเกี่ยวกับการคงอยู่ของประเทศก็ตาม

ประการที่สอง ก่อนหน้านั้นได้มีการเรียกโรกันอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ก็ระยะที่ ดร. ซุนยัตเซ็นขอความร่วมมือจากชาวจีนโพ้นทะเลเพื่อทำการปฏิวัติล้มล้างราชวงศ์แมนจู ซึ่งในระยะนั้นอาจได้เงินเป็นจำนวนมากเพราะชาวจีนส่วนใหญ่เกลียดราชวงศ์แมนจูอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อได้มีการเปลี่ยนรัฐบาลไม่สำเร็จเรียกโรยไปแล้วยังจะมีการเรียกโรกันอีก จึงเป็นธรรมดาที่ต้องมีชาวจีนบางกลุ่มที่ไม่พอใจ และอาจเป็นไปได้ว่ากลุ่มชาวจีนนี้ยังคงจงรักภักดีต่อราชวงศ์แมนจูคอยหาโอกาสใส่ร้ายต่อกรกระทำของรัฐบาลใหม่

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลคณะปฏิวัติจีนประสบกับความล้มเหลวในการเรียกโรในระยะนี้ นอกจากนั้นข้ออ้างในการเรียกโรที่ว่าเอาไปใช้หนี้ต่างชาติ ซึ่งรัฐบาลแมนจูเคยกู้ยืมมาเป็นเงินถึง ๔๐๐ ล้านตำลึงจีน เพื่อว่าจะได้ติดต่อกับต่างประเทศได้โดย

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๒๖/๖ พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีถึงพระยาสุรบดีสินทร์สุรินทรฯ ไซยา ชาหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๑

สะดวก จนถึงกับเก็บเงินจากชายฉกรรจ์จีนคนละ ๑ เหรียญทั่วประเทศจีน ถ้าใครไม่มี
ก็ไปวิธีเอาเงินที่เป็นส่วนกลางของมณฑล และบรรดาหัวหน้าแก๊งหมิงที่กรุงเทพฯ ก็ได้
สนับสนุนความคิดนี้จะจัดให้มีการเรียกรับเงินจากชาวจีนทั่วประเทศไทยอย่างค้ำกนละ

๓ บาท ซึ่งถ้าใครจะบริจาคมากก็ได้

การเรียกรับครั้งนั้นก็คงไปได้รับผลสำเร็จเช่นทุก ๆ ครั้งในระยะหลังโดยเฉพาะ
ถึงกับให้มีการเรียกรับทั่วประเทศ ก็ยอมทำให้ชาวจีนที่มีได้นิยมชมชื่นกับการปฏิวัติในประเทศ
จีนไม่พอใจ และควยสาเหตุนี้เองได้นำมาซึ่งความล้มเหลวหลายประการในการดำเนินงาน
ของชาวจีนในประเทศไทยในระยะนี้ เช่น การขอตั้งสถานกงสุล และการขอทำสัญญาพระราช
ไวยากร์ การตั้งสโมสรการค้า รวมทั้งการจัดตั้งโรงเรียนจีน ซึ่งจะสัมฤทธิ์ผลในระยะหลัง
กว่าวันการตั้งกงสุลและการทำสนธิสัญญาซึ่งทางรัฐบาลไทยไม่ยินยอมที่จะตกลงควย จนสิ้นสุด
การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

การเรียกรองที่จะตั้งสโมสรการค้าและสถานกงสุล ชาวจีนในประเทศไทย
เริ่มเรียกรองที่จะตั้งสโมสรการค้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าฯ แคว และทางรัฐบาลไทยก็ยอมอนุญาตให้จีนแกะตั้งสโมสรการค้าขึ้นได้
เพียงพวกเดียวเท่านั้น^๒

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาบรรดาชาวจีนในประเทศไทยได้พยายามที่จะขอตั้งสโมสร
การค้าขึ้น ทั้งนี้ปรากฏว่ารัฐบาลแมนจูซึ่งปกครองประเทศจีนในระยะนั้นก็มีส่วน
สนับสนุนโดยการส่งคนมาดำเนินการ และยังได้รับการสนับสนุนจกสมาคมใหญ่ทางการค้า
ในประเทศจีนอีกด้วย นอกเหนือไปจากนี้ปรากฏว่ากลุ่มชาวจีนที่สนับสนุนการปฏิวัติของ
คร. มุนยั๊กเซ็งก็พยายามที่จะจัดตั้งสโมสรการค้าขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ทางการ เมือง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ ม.๓ ๒ก/๒ รายงานฉบับ
ของหลวงอุดรภิรมย์บาล ถึงพระยาสุรบกินทรสุรินทรฤาไชย ข้าราชการมหาดมณฑล
อินเดียโลก ลงวันที่ ๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๒ พลกุล อังกินันท์ ล.ก. หน้า ๑๒๐ - ๑๒๕

แบบแผนอยู่ควย อย่างไรก็ตามการจกตั้งสโมสรรการกำในระะหลังนี้ทางรัฐบาลไทยตกลง
ให้ยอมอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการชอคลังกงสุลและการทำสัญญา
เขตกับประเทศจีน แต่มีขอแมาจะคงไม่ำเนินการใด ๆ นอกเหนือไปจากเรื่องราว
ที่เกี่ยวกับการกำเท่านั้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ปรากฏว่าเมื่อทางประเทศจีนได้
การปฏิวัติสำเร็จเรียบร้อย บรรดาชาวจีนในประเทศไทยก็เริ่มเคลื่อนไหวที่จะขอจัดตั้ง
สโมสรการค้าจีน โดยเริ่มจากชาวจีนที่อยู่ในทางจังหวัดกบข ที่ปร กฎหลักฐานคือ ได้เริ่ม
ที่จังหวัดปราจีนกอน โดย จีนชู จีนชาม และจีนชาน ขออนุญาตจากทางจังหวัดตั้งสโมสร
การค้าจีนที่ตำบลลาด หนาเมืองปราจีน โดยอ้างว่าเพื่อประชุมปรึกษากันในเรื่องเกี่ยวกับ
การค้าขาย และจะยินยอมให้ทางการเข้าตรวจสโมสรนี้ได้ตลอดเวลา

เมื่อทางจังหวัดปราจีนได้ส่งเรื่องมาทางกระทรวงมหาดไทย กรมหลวงคำร
ราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทย ทรงเห็นว่าควรจะเรียกขอมึงกับของสโมสรนี้มากูกอบ
โดยทรงให้เหตุผลว่าการที่ชาวจีนรวมกลุ่มกันในระยะนี้มีวาระใช้ชื้อต่าง ๆ กัน เช่น สโมสร
หรือห้องอ่านหนังสือ ก็เพื่อจะได้มีการประชุมปรึกษากันในเรื่องแก้กเหม้ง และหาคนเข้ามา
เจ้าพรรคพวกเพื่อเรียไรเงินส่งไปช่วยกณะปฏิวัติจีน จีนทั้ง ๓ คนที่มาขออนุญาตตั้งสโมสร
การค้าที่ปราจีนนี้ก็เป็นจีนแคะที่เข้ามาจากเมืองจีนทั้ง ๓ คน และเคยขออนุญาตตั้งในจังหวัดอื่น
มาก่อนแล้วแต่ไม่สำเร็จ การขอตั้งสโมสรการค้านี้อารมองได้ในอีกกานหนึ่งว่า เนื่องจาก
การอ้างอิงยี่เป็นการฉกฉกขมาย แกถ้าตั้งเป็นสโมสรการค้าแล้วอนุญาตให้เป็นทางการ
ก็โดยเปิดเผย ก็เป็นในทำนองเดียวกันที่ว่าหัวหน้าสโมสรสามารถหาความบรรคาสมาชิก
และทางการก็ไม่สามารถจัดการตามกฎหมายได้นอกจากจะเกิดเรื่องราวยุ่งยากขึ้นมาโดย
เปิดเผย ควยเหตุนี้จึงทรงเห็นว่าควรเรียกขอมึงกับของสโมสรนี้มากูกอน

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำทูลของกรมหลวง
คำรราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ถึงกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ขาดวงเทกำภิบาล
มณฑลปราจีน ลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำทูลของเสนา
กระทรวงมหาดไทย ถึงขาดวงเทกำภิบาลมณฑลปราจีน ลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

ซึ่งทั้งนี้ในระยะต่อมาปรากฏว่ารัฐบาลไทยไม่ยอมอนุญาตให้ชาวจีนจัดตั้งสโมสรการค้าขึ้นอีก ดังนั้นชาวจีนในประเทศไทยจึงได้พยายามคิดหาทางที่จะจัดตั้งสโมสรการค้าให้ได้ โดยการร้องเรียนไปยังกระทรวงพาณิชย์การของประเทศจีน และทั้งนี้ปรากฏว่าก่อนหน้านั้นบรรดาชาวจีนในประเทศไทยก็เคยร้องเรียนไปยังกระทรวงพาณิชย์การของประเทศจีนว่าทางรัฐบาลไทยไม่ยอมอนุญาตให้ชาวจีนทำพิธีเปิดสมาคมเซี่ยงหวย ซึ่งได้อนุญาตจากรัฐบาลไทยให้ตั้งขึ้นได้ โดยเฉพาะเมื่อทางกระทรวงพาณิชย์การจีนส่งขุนนางชั้นประทวนมาพร้อมทั้งตราตั้งของสมาคมเซี่ยงหวยในประเทศไทยซึ่งเคยขออนุญาตไปยังรัฐบาลจีน ๆ ก็ตกลงอนุญาต ดังนั้นชาวจีนจึงต้องการจะให้มีการฉลองตราตั้ง แต่ปรากฏว่าทางรัฐบาลไทยไม่ยินยอม^๒ การที่รัฐบาลไทยไม่ยินยอมนั้นก็เนื่องมาจากจะมีการฉลองตราตั้งและทำพิธีเปิดในวันเดียวกัน ซึ่งจะทำให้คล้ายกับว่าเรายอมรับการแทรกแซงของรัฐบาลจีน

เรื่องนี้ปรากฏว่าราชทูตจีนทางกรุงปารีสได้ไต่ถาม ม.จ.บวรเดช อรรถราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ว่าทำไมทางรัฐบาลไทยจึงไม่ยอมอนุญาตให้พ่อค้าจีนในประเทศไทยจัดตั้งบริษัทหรือสมาคมสำหรับอุทิศทุนการค้าขาย และราชทูตจีนได้ขอให้ ม.จ.บวรเดช “รับรองมายังรัฐบาลไทยให้ยินยอมอนุญาตให้ชาวจีนจัดตั้งสโมสรการค้าขึ้นได้ตามเดิม” ซึ่งปรากฏว่าราชทูตจีนที่ปารีสเข้าใจผิดอยู่ว่าพ่อค้าจีนได้ไปร้องเรียนขออนุญาตต่อเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการ เพราะที่ถูกต้องควรจะเป็นร้องเรียนขออนุญาตต่อเสนาบดีกระทรวงนครบาล และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๘/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์จีนเซี่ยงปอ เมืองฮองกง ฉบับลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๘/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์จีนเซี่ยงปอ เมืองฮองกง ฉบับลงวันที่ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๐

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๔/๒ โทรเลข ม.จ.บวรเดช อรรถราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ถึงเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ (พระยศในขณะนั้น) เสนาบดีกระทรวงการ
ต่างประเทศได้ทรงมีจดหมายตอบชี้แจง ม.จ.บวรเดช อรรถราชทูตไทยประจำกรุงปารีสว่า
การที่รัฐบาลไทยไม่อนุญาตให้พ่อค้าจีนจัดตั้งสโมสรหรือสมาคมเพื่อการค้าขึ้นได้อีกนั้นเพราะ
ปรากฏว่าเมื่อทางรัฐบาลไทยอนุญาตให้จัดตั้งได้แล้วพ่อค้าจีนในประเทศไทยยังจะขออนุญาต
ไปยังรัฐบาลจีนมีตราตั้งสำหรับใช้ประทับแกลสมากม ซึ่งเท่ากับว่าชาวจีนในประเทศไทยจัดตั้ง
สมาคมเพื่อที่จะให้ดำเนินงานตามคำสั่งของรัฐบาลจีน ทั้งนี้ไม่ตรงกับความมุ่งหมายที่แจ้งไว้
กับ เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่าสโมสรดังกล่าวจะเป็นสมาคมเพื่อประโยชน์เกี่ยวกับการค้าขาย
ในประเทศไทยเท่านั้น

นอกจากนี้สโมสรการค้าจีนที่จะขออนุญาตตั้งขึ้นใหม่นั้นยังไม่ยินยอมรับพ่อค้าไทย
และชาวต่างประเทศอื่น ๆ เข้าเป็นสมาชิกนอกจากผู้ที่เป็นชาวจีนเท่านั้นจึงจะเป็นสมาชิกได้
รัฐบาลไทยจึงเห็นว่ากรกระทำของพ่อค้าจีนที่จะขอตั้งสโมสรการค้าขึ้นในระยะนี้ไม่ได้ทำ
เป็นการเปิดเผย และทั้งนี้รัฐบาลไทยก็มีเหตุผลที่จะอ้างได้ว่าความรศาคพ่อค้าต่างชาติใน
ประเทศไทยก็มีความคิดที่จะจัดตั้งสโมสรการค้าขึ้น และก็ยินยอมให้มีสมาชิกได้ทุกชาติ
ทุกภาษา ด้วยเหตุนี้กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ
จึงได้กำชับให้ ม.จ.บวรเดช ชี้แจงให้ราชทูตจีนประจำกรุงปารีสทราบว่ารัฐบาลไทย
ยินยอมให้พ่อค้าจีนในประเทศไทยตั้งสโมสรการค้าไม่ได้เพราะเหตุนี้^๑

จากการที่ทางรัฐบาลไทยไม่ยินยอมให้พ่อค้าจีนตั้งสโมสรการค้าขึ้นได้นั้น
ชาวจีนก็เล็งเป็นการตั้งสถานที่สำหรับอ่านหนังสือพิมพ์ที่เรียกกันว่า "จ้อปอเสี๋ย" ซึ่งต่อมา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๔/๑ ลายพระหัตถ์ของ
กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ถึง ม.จ.บวรเดช
อรรถราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๔/๒ ลายพระหัตถ์ของ
กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ถึง ม.จ.บวรเดช
อรรถราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

เปลี่ยนเป็น "เลียนฮะฮวย" ซึ่งเริ่มจัดตั้งขึ้นที่พินูโลกก่อน และต่อมาได้ขยายไปยังพิซัย
มละนครสวรรค์ เกี่ยวกับการตั้งสถานท่่านหนังสือพิมพ์นี้ ถ้าเป็นการธรรมดาคือเพื่อ
กองการให้ชาวจีนในประเทศไทยได้ทราบกิจการในประเทศจีนก็คงจะไม่ทำความเดือดร้อน
ให้แก่วรัฐบาลไทยแต่ประการใด แต่ทั้งนี้กลับปรากฏว่าสถานท่่านหนังสือพิมพ์ชาวจีนไซ้
เป็นที่พบปะปรึกษาหารือในบรรดาพวกเก๊กเหม็ง คือพวกที่สนับสนุนการปฏิวัติในประเทศจีน
และการพบปะธรรมดาก็คงจะไม่สู้กระไร แต่รัฐบาลไทยต้องยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องเพราะ
พวกเก๊กเหม็งได้จัดให้มีการเปรียบเทียบคดีซึ่งเกี่ยวกับการค้า แต่บางครั้งก็รวมไปถึงคดีอาญา
ประเภททำร้ายร่างกายกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ซึ่งเป็นกรก้าวล่วงอำนาจ
หน้าที่ของบ้านเมือง

การที่สโมสรการค้าในประเทศจีนพยายามที่จะสนับสนุนให้บรรดาพ่อค้าจีนใน
ประเทศไทยได้ตั้งสาขาของสมาคมในประเทศไทย เช่น สมาคมฮัวเคี่ยมลันฮะฮวย
แห่งเมืองเชียงไฮ้ ได้มีจดหมายมายังสโมสรจีนตงฮัวฮวยฮ้อ ในกรุงเทพฯ เป็นทำนอง
ชักชวนให้จัดตั้งสาขาของสมาคมฮัวเคี่ยมลันฮะฮวย (หมายความถึงสโมสรรวมจีน
ต่างประเทศ) ขึ้นในประเทศไทย

ชาวจีนในประเทศจีนพยายามจัดการให้พ่อค้าจีนในไทยจัดตั้งสาขาสมาคม
การค้าขึ้นในประเทศไทยให้ได้ เริ่มตั้งแต่การโฆษณาชักชวน ตลอดจนดำเนินการติดต่อกับ
ทางการทูตโดยผ่านทูตจีนในฝรั่งเศสซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลไทย
จึงเห็นว่าจะยินยอมให้เปิดสาขาของสมาคมการค้าในประเทศไทยไม่ได้ เพราะสมาคม
เหล่านี้จะต้องได้รับคำสั่งโดยตรงจากประเทศจีนซึ่งในระยะนั้นเปลี่ยนการปกครองเป็น
ระบบสาธารณรัฐแล้ว ซึ่งถ้ารัฐบาลไทยอนุญาตให้จัดตั้งสาขาของสมาคมขึ้นอาจก่อให้เกิด
อันตรายต่อสถานการณทางการเมืองในประเทศไทยได้

การที่ระยะนี้ประเทศจีนและประเทศไทยมีระบบการปกครองแตกต่างกัน
รวมทั้งประเทศจีนก็อยู่ไม่ห่างไกลจากไทยมากนัก และคนจีนก็ได้เข้ามาพึ่งพระบรม

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ. ๓ ๗/๑ คำแปล
หนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโป ฉบับลงวันที่ ๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑

โพธิสมภารมากกว่าคนชาติอื่น ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงหวาดระแวงว่าชาวจีนจะนำลัทธิ
การเมืองแบบแฝงเข้ามาในรูปการค้า ซึ่งเห็นได้ชัดจากการประชุมเสนาบดี ในวันที่
๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑ กรมพระดำรงราชานุภาพทรงกล่าวในที่ประชุมว่า

".....ประเทศเราเป็นประเทศที่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครอง ถ้าที่ประชุม
ของสมาคมใดกล่าวยกย่องการปกครองด้วยวิธีบีบคั้นเพื่อเป็นการอุบาย
หาแม่แต่การสั่งสอนในโรงเรียนถ้าสั่งสอนในการตั้งวิธีบีบคั้นแล้ว เราจะ
จัดการอย่างไรก็คงไม่ขัดข้อง ต่างประเทศจะติเตียนเราไม่ได้ เพราะ
เป็นการขัดต่อกฎหมายแลประเพณี....."

นอกจากรัฐบาลไทยจะตอ้งระมัดระวังในการที่ชาวจีนจะใช้การประชุมของ
สมาคมเป็นเครื่องบังหน้าเพื่อเผยแพร่ระบบสาธารณรัฐแล้ว ยังจะตอ้งระมัดระวังการเรียน
การสอนในโรงเรียนจีนอีกด้วย โดยเฉพาะในระยะนี้ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นมา
มากมาย ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงตอ้งออกพระราชบัญญัติสมาคมในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ และ
พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อเป็นการควบคุมการเผยแพร่ลัทธิ
การเมืองของชาวจีน

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็มีได้นิ่งนอนใจเพราะตระหนักดีว่าถ้าเราไม่ยินยอม
ให้ตั้งสโมสรการค้าขึ้น ชาวจีนก็อาจจะเล็ดลอดไปใช้วิธีการอื่นเพื่อประชุมปรึกษากัน หรือ
อาจจะตั้งเป็นสมาคมลับทำนองอั้งยี่ ซึ่งในระยะหลังนี้ไม่ค่อยมีจำนวนมากเท่ากับในสมัย
รัชกาลที่ ๕ และที่รัฐบาลไทยไม่ตอ้งการให้จัดตั้งมากที่สุดก็คือ สถานกงสุล ซึ่งเป็นที่
แน่นอนว่าถ้าเหตุการณ์ในประเทศจีนเรียบร้อยเมื่อใด รัฐบาลใหม่ก็ตอ้งดำเนินการขอ
สถานกงสุลขึ้นในประเทศไทย เพราะชาวจีนในประเทศไทยร้องเรียนไปยังรัฐบาล
คณะปฏิวัติจีนและรัฐบาลของยวนซีไฮอยู่เสมอ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๑ รายงานเสนาบดีสภา
ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

* ในระยะนี้จีนยังคงแยกเป็นจีนเหนือจีนใต้ จนกระทั่งเดือนมีนาคม ก.ศ. ๑๙๑๒
(พ.ศ. ๒๔๕๔) ประเทศจีนจึงรวมกันเรียบร้อยภายใต้รัฐบาลของยวนซีไฮ

ดังนั้นในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) จึงได้มีการประชุม คณะเสนาบดี เรื่องที่ชาวจีนขอตั้งสโมสร ซึ่งปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ทรงเห็นว่า การที่ชาวจีนขอตั้งสโมสรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเพื่อเป็นที่อ่านหนังสือหรือที่ประชุม ในการก่อกำเนิดวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันคือ ต้องการจะให้ตั้งสถานกงสุล และแม้ยัง ไม่มีสถานกงสุลสโมสรจีนเหล่านี้ก็พยายามทำหน้าที่กงสุลเสียเอง โดยการเปรียบเทียบ ความแห่ง ซึ่งสโมสรต่าง ๆ เหล่านี้ไม่มีระเบียบข้อบังคับข้อใดที่ผิดกฎหมาย แม่แก่หัวข้อ และเรื่องราวในการประชุมกฎหมายก็ไม่สามารถเอาความผิดได้

ด้วยเหตุนี้กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ จึงทรงเห็นว่าควรจะมีกฎหมายจัดการ ให้เรื่องต่าง ๆ เรียบร้อย ซึ่งในที่สุดที่ประชุมก็ตกลงกันให้มีพระราชบัญญัติเพื่อควบคุม สมาคมและสโมสรต่าง ๆ โดยให้เจ้าพระยามรราชและพระยาภักดียามไมตรีเป็นประธาน แต่พระราชบัญญัติสมาคมก็ยังไม่ประกาศออกใช้จนกระทั่งเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ จึงได้มีการประชุมเรื่องนี้กันอีกในที่ประชุมเทศาภิบาล และกำหนดให้คณะกรรมการซึ่ง ว่างกระทรวงนครบาลได้เป็นผู้จัด ซึ่งมีพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน พระยาพิเชตพิเศษพิไลวินิจฉัยโกศล ที่ปรึกษาร่างกฎหมาย พระยามหิธรมณูปรโกศลคุณ และพระยาอรรถการประสิทธิ์ อธิบดีกรมอัยการ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๑๒/๑ รายงานการประชุม เสนาบดี วันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)

^๒ ดู (พระยาภักดียามไมตรีผู้ต้นคือ เวสเทินการ์ด (Westengard) ที่ปรึกษา ราชการแผ่นดินต่อนายสโตรเบล (Strobel)

* พระยาพิเชตพิเศษพิไลวินิจฉัยโกศล (ปลื้ม สุจริตกุล) ได้เป็นผู้พิพากษา ศาลไปริสสถานคนแรก บรรดาศักดิ์สูงสุดเป็นที่เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี

** พระยามหิธรมณูปรโกศลคุณ (T. Masao) เป็นชาวญี่ปุ่น เป็นกรรมการ ศาลฎีกา มีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย

*** พระยาอรรถการประสิทธิ์ (วิลเลียม เอล เฟรด คุณติลก)

ดังนั้นในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) จึงได้มีการประชุม คณะเสนาบดี เรื่องที่ชาวจีนขอตั้งสโมสร ซึ่งปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ทรงเห็นว่าการศึกษาที่ชาวจีนขอตั้งสโมสรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเพื่อเป็นที่อ่านหนังสือหรือที่ประชุม ในการกำกวมวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันคือ ต้องการจะให้ตั้งสถานกงสุล และเมื่อยัง ไม่มีสถานกงสุลสโมสรจีนเหล่านี้ก็พยายามทำหน้าที่กงสุลเสียเอง โดยการไปเปรียบเทียบ ความแพง ซึ่งสโมสรต่าง ๆ เหล่านี้ไม่มีระเบียบข้อบังคับข้อใดที่ผิดกฎหมาย แม่แต่หัวขัว และเรื่องราวในการประชุมกฎหมายก็ไม่สามารถเอาความผิดได้

ด้วยเหตุนี้กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ จึงทรงเห็นว่าควรจะมีกฎหมายจัดการ ให้เรื่องต่าง ๆ เรียบร้อย ซึ่งในที่สุดที่ประชุมก็ตกลงกันให้มีพระราชบัญญัติเพื่อควบคุม สยามและสโมสรต่าง ๆ โดยให้เจ้าพระยามรราชและพระยาภักดียามไมตรีเป็นผู้ร่าง แต่พระราชบัญญัติสยามก็ยังไม่ประกาศออกใช้จนกระทั่งเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ จึงได้มีการประชุมเรื่องนี้กันอีกในที่ประชุมเทศาภิบาล และกำหนดให้คณะกรรมการซึ่ง ทางกระทรวงนครบาลได้เป็นผู้จัด ซึ่งมีพระวรวงษ์เชอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน พระยาพิเชตพิเศษพิไสยวินิจัยโกศล ที่ปรึกษาร่างกฎหมาย พระยามหิทธิรมนุปรโกศลคุณ และพระยาอรรถการประสิทธิ์ อธิบดีกรมอัยการ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๑๒/๑ รายงานการประชุม เสนาบดี วันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)

^๒ ก. (พระยาภักดียามไมตรีผู้นี้คือ เวสเทินการ์ด (Westengard) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินต่อนายสโตรเบล (Strobel)

* พระยาพิเชตพิเศษพิไสยวินิจัยโกศล (ปลื้ม สุจริตกุล) ได้เป็นผู้พิพากษา ศาลโปริสสภาคนแรก บรรดาศักดิ์สูงสุดเป็นที่เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี

** พระยามหิทธิรมนุปรโกศลคุณ (T. Masao) เป็นชาวญี่ปุ่น เป็นกรรมการ ศาลฎีกา มีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย

*** พระยาอรรถการประสิทธิ์ (วิลเลียม เอล เฟรด คุณคิด)

ตกลงกันเห็นพ้องยอมรับร่างพระราชบัญญัติสมาคมที่นายปาคุ ที่ปรึกษากฎหมายของ
กระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ร่าง

ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ มีสโมสรและสมาคมการค้าจีนตั้งขึ้นมาแล้ว
หลายสมาคม ยังมีรายชื่อต่อไปนี้คือ สโมสรพานิชการ (เชียงใหม่) สโมสรจีน
(ตงฮัวฮวยซอ) สโมสรจีนและ สมาคมจีนไหหลำ สมาคมจีนฮกเกี้ยน สมาคมก๊กมินตั๋ง
ฮ่องกงหนึ่งสื่อพิมพ์ฮัวเคียวดินฮะจ้อป้อเสี่ย และไท่หงจ้อป้อเสี่ย^๒ จะเห็นว่าสมาคมเหล่านี้
มีสมาคมที่เกี่ยวข้องกับภาษาพูดถึง ๓ สมาคม ตามหลักฐานที่นายสกินเนอร์ (Skinner)
ค้นความมากล่าวว่าสมาคมจีนไหหลำ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๓ และสมาคมจีนฮกเกี้ยน
ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ถ้าเป็นตามที่นายสกินเนอร์อ้างมานี้ สมาคมจีนไหหลำก็ต้อง
ตั้งขึ้นก่อนที่ทางการไทยจะอนุญาตให้ชาวจีนจัดตั้งสมาคมการค้า คือ สโมสรจีนกรุงเทพฯ
หรือเชียงใหม่ นอกจากนี้นายสกินเนอร์ยังอ้างถึงสมาคมจีนกว้างขวางว่าได้จัดตั้งขึ้นในปี
พ.ศ. ๒๔๒๐ ซึ่งทางรัฐบาลไทยไม่เคยกล่าวถึงว่าได้มีการจัดตั้งขึ้นเลย

เกี่ยวกับประวัติการจัดตั้งสมาคมการค้าของชาวจีนในไทยเขียนขึ้นโดย
พระพิศาคพาหนชด ซึ่งเคยเป็นกรรมการในการจัดตั้งสมาคมการค้าของจีนในสมัยนี้
กล่าวถึงการจัดตั้งสโมสรสยามจีนานุกรวว่าได้จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๘ โดยมี
นายเขียวของอ้วน สิบบุญเรือง นายตันฮองฮั ตันติเวชกุล หลวงบุญวิทย์จารณ และ
ระสาเคียกรพิทักษ์ เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น มีสมาชิกมากกว่า ๕๐ คน เช่น
นายเขียวสุตเส็ง สิบบุญเรือง และพวกตระกูลสิบบุญเรืองอีก ๓ คน หลวงบุญวิทย์

นายปาคุ (Padux) เป็นชาวฝรั่งเศส

^๑ เทศาภิบาล เล่ม ๑๙ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๓

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๕ คำกราบทูลของ
เจ้าพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขานุการ ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๕๖

^๓ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p. ๑๖๓

^๔ Ibid

พระยาพิชัยนาคร และพระยาชลประทาน^๑ เกี่ยวกับปีที่จัดตั้งของสโมสรสยามเงินางกรนี้ พระพิศาวพาหนชลอาจว่าไม่ค่อยแน่ใจ แต่พระสาส์นการพิทักษ์กล่าวว่ นายเขียวของอวน ไคปรารภว่าจะจัดตั้งสโมสรนี้กับนายตันรองฮี้ ตันติเวธ ภูด ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ และจัดตั้งขึ้นในเดือนมิถุนายน^๒ ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วควรจะเป็นปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เพราะเป็นระยะเวลาที่ทางรัฐบาลไทยอนุญาตให้พวกจีนและจัดตั้งสโมสรการค้าขึ้นมาได้ และสมาชิกของสมาคมนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นจีนและแทบทั้งสิ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าสมาชิกของสมาคมนี้มีหลายคนที่ได้รับบรรดาศักดิ์จากรัฐบาลไทย ซึ่งมีชั้นพระยาถึง ๒ คน แต่ถ้าพิจารณารายชื่อสโมสรจีนที่เจ้าพระยาบรมราชวรรมรวมไว้ ในระยะ พ.ศ. ๒๔๕๖ ไม่ปรากฏว่ามีชื่อสมาคมนี้อยู่ด้วย สมาคมเหล่านี้ทางการไทยได้อนุญาตให้ตั้งขึ้นมาก่อนหน้าที่จะมีก ระประกาศให้พระราชบัญญัติสมาคมในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. ๒๔๕๗ นอกจากนี้ยังมีบางสมาคมที่ขออนุญาตตั้งขึ้นก่อนหน้า แต่ทางการไทยไม่อนุญาต เช่น ที่ปราจีนบุรี

หลังจากที่ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติสมาคมแล้ว บรรดาสมาคมต่าง ๆ ในมณฑลกรุงเทพฯ ที่ตั้งขึ้นก่อนหน้านั้นจะต้องมาจดทะเบียนต่อกระทรวงนครบาลภายใน ๓ เดือน และได้มีสโมสรสามัคคีจีนสยามตั้งขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ หลังจากที่ได้มีประกาศพระราชบัญญัติสมาคม^๓ สำหรับสมาคมจีนอื่น ๆ นั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการตั้งขึ้นในระยะนี้ แม้แต่ในราชกิจจานุเบกษาก็ไม่ปรากฏ อาจเป็นควยวากฏข้อบังคับของบางสมาคมขัดกับพระราชบัญญัติ และชาวจีนบางกลุ่มอาจไม่พอใจที่จะให้รัฐบาลไทยยื่นมือเข้ามาจัดการ จึงไม่ต้องการที่จะมาจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย

จะเห็นว่าในระยะนครบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทางรัฐบาลไทยได้ยินยอมที่จะให้จัดตั้งสโมสรการค้าขึ้นโดยเบ็ดเตล็ด ทั้งนี้สาเหตุสำคัญก็เนื่องมาจาก

^๑ เอก วิสฤต และคนอื่น ๆ ประวัติสโมสรสยามเงินางกรและสโมสรสามัคคีจีนสยาม หน้า ๔ - ๕

^๒ ก. หน้า ๕ - ๘

^๓ เอก วิสฤต และคนอื่น ๆ ด.ก. หน้า ๑๑

การปฏิวัติในประเทศจีน ซึ่งทำให้จีนเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐ เป็นเหตุให้ลัทธิสังคมนิยมที่ได้รับความนิยมในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ดำเนินงานไม่ได้เต็มที่นัก เช่น เมื่อมีตราตั้งจากรัฐบาลสาธารณรัฐจีน ทางรัฐบาลไทยก็ไม่อนุญาตให้มีการฉลองตราตั้งได้ ดังนั้นเมื่อในระยะต้นรัชกาล ทางรัฐบาลไทยไม่ยินยอมอนุญาตให้มีการตั้งลัทธิสังคมนิยมขึ้นโดยเปิดเผยได้ จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้นแล้วชาวจีนในประเทศไทยก็เล็งไปใช้ห้องอ่านหนังสือบ้าง ที่ประชุมบางแล้วแต่จะเล็ง

ในขณะเดียวกันชาวจีนในไทยก็พยายามเรียกร้องไปยังรัฐบาลสาธารณรัฐจีน ให้ดำเนินการจัดตั้งสถานกงสุลในประเทศไทย ซึ่งทางรัฐบาลสาธารณรัฐจีนก็พยายามจะดำเนินการอย่างเต็มที่หลังจากที่สถานการณทางประเทศจีนค่อยสงบเรียบร้อยขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นว่าเพื่อต้องการเอาใจบรรดาชาวจีนในไทยซึ่งมีส่วนช่วยในการอุดหนุนการคลังของรัฐบาลสาธารณรัฐจีนโดยการส่งเงิน เวียโรที่ไค้จากชาวจีนในประเทศไทยไปช่วย

การดำเนินการจัดตั้งสถานกงสุลของรัฐบาลจีนนั้นได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลแมนจู โดยพยายามส่งข้าราชการจีนมาติดต่อกับรัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ชาวจีนในไทยเองก็พยายามติดต่อกับรัฐบาลแมนจู เร่งเร้าให้มีการจัดตั้งสถานกงสุลจีนในไทย และในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ชาวจีนในไทยก็ทำการติดต่อกับรัฐบาลแมนจูอีก เพื่อให้รับดำเนินการติดต่อบริษัทกับรัฐบาลไทยโดยเร็ว แต่จากการที่ในระยะนี้รัฐบาลราชวงศ์แมนจูไม่ได้รับความสนับสนุนจากชาวจีน จึงมีชาวจีนในไทยบางกลุ่มแสดงความไม่พอใจที่จะต้องอยู่ภายใต้ความดูแลของรัฐบาลแมนจู ดังข้อความในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโปซึ่ง เป็นฝ่ายสนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋ง พอจะสรุปได้ความว่า ในเมื่อชาวจีนตกเป็นข้าของรัฐบาลแมนจูมานานแล้ว ก็ไม่ควรที่จะให้แมนจูมาใช้อำนาจเหนือชาวจีนในประเทศไทยอีก

การที่นายฮั่วเวเตไค้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในสายตาของชาวจีนในไทยมีความสำคัญมาก ดังนั้นเมื่อนายฮั่วเวเตไค้ไปพบที่สโมสรลิ้นชะหวย จึงมี

๐ ๐ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๓/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๐

ชาวจีนไปเข้าพึ่งถึง ๔๐๐ คนเศษ ทั้งนี้เนื่องมาจากบรรดาขุนนางจีนที่เข้ามาในสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้นไม่ปรากฏว่าทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต
ให้ขุนนางจีนผู้ใดเข้าเฝ้าเลยไม่ว่าในฐานะใดก็ตาม แมแต่ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ คณะ
ขุนนางจีนที่อ้างว่าเป็นคณะผู้แทนตรวจสภาพการปกครองประเทศทางแถบนี้ และจุดประสงค์
ว่าสำคัญ of ขุนนางจีนคณะนี้ก็คือต้องการหาทางเจรจาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับ
รัฐบาลไทย แต่รัฐบาลไทยก็ให้การต้อนรับเสมือนแขกเมืองเท่านั้น ไม่ปรากฏว่าได้
เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ หรือแม้กระทั่ง คร. ชุนยัคเซินซึ่งเป็นผู้บุคคล
ที่มีความสำคัญมากในสายตาของชาวจีน ก็ไม่มีโอกาสที่จะเข้าเฝ้าเลย ทั้งได้เข้ามา
ในประเทศไทยหลายครั้งระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๔๖ และ พ.ศ. ๒๔๕๑ แต่ถา
พิจารณาแล้วในสายตาของรัฐบาลไทยยอมไม่ยินยอมให้ คร. ชุนยัคเซินเข้าเฝ้าได้เลย
เพราะการกระทำของ คร. ชุนยัคเซินในการหาเลี้ยงสนับสนุนให้กับพรรคก๊กมินตั๋ง
ทั้งในด้านการสอน หลักการ และการเรียกรับเงิน ย่อมไม่เป็นที่ชื่นชอบของรัฐบาลไทย
ในสมัยนั้นเป็นแน่

หลังจากระยะนี้การเรียกร้องให้ตั้งกงสุลในประเทศไทยก็เงียบหายไป
อาจเป็นควรว่าในระยะหลังจากเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เป็นระยะ
ที่มีเรื่องวุ่นวายในประเทศจีนโดยคณะก๊กมินตั๋งพยายามก่อการปฏิวัติขึ้นอีก และเมื่อคณะ
ก๊กมินตั๋งทำการปฏิวัติสำเร็จเรียบร้อยพร้อมกับจัดตั้งคณะรัฐบาลที่กรุงปักกิ่งสำเร็จ โดยให้
ฮวนซีไซเป็นประธานาธิบดีแล้วทางรัฐบาลของฮวนซีไซจึงได้ส่งนายฮูเวเต ทูตจีนประจำ
กรุงปารีสเข้ามายังกรุงเทพฯ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ นายฮูเวเต ผู้นี้เคยรู้จัก
คุ้นเคยกับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถตั้งแต่อยู่รัสเซีย และเมื่อเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ได้เสด็จไป
ปักกิ่งในต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ขณะนั้นฮูเวเต เป็นปลัดทูตฉลองกระทรวงการต่างประเทศจีน

๑ คุรายละเอียดการเข้ามาติดต่อของขุนนางจีนคณะนี้ได้จาก บทบาทชาวจีน
ในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ พลโท อังกีนิท

โคจจักรทอนรับเป็นอย่างดี ดังนั้นอุเวเตจึงขอเข้าเฝ้าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ เป็นการ
นพระองค

จะเห็นว่าทางรัฐบาลจีนมีความสามารถในการเลือกคนเข้ามาติดตอ เพราะ
อุเวเต หรืออุไวคัก หรืออุไวเต ผู้นี้เป็นผู้ที่มีความสามารถและฉลาดเยี่ยมแหลม
นอกจากนี้ยังเป็นข้าราชการชั้นสูงซึ่งจะทำให้ชาวจีนในประเทศไทยเชื่อถือและคล้อยตามได้
เป็นที่น่าสังเกตุว่าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ทรงกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
ทรงทราบทันทีที่ได้รับจดหมายขอเข้าพบของนายอุเวเต และทรงยืนยันว่าถ้าอุเวเตมา
พูดเรื่องราชการจะกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ

ปรากฏว่าอุเวเตเมื่อเข้าเฝ้าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ก็มีใก่กล่าวถึงขอราชการเลย
พูดถึงแต่เรื่องคินฟ้าอากาศเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางการทูตของอุเวเต
และที่สำคัญที่สุดปรากฏว่าอุเวเตอ้างว่าเคยเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่
กรุงปีเตอร์สเบอร์ก ประเทศรัสเซีย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ดังนั้นจึงจะขอเข้าเฝ้า
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในฐานะบุคคลต่างประเทศซึ่งเป็นข้าราชการคนหนึ่ง
ที่เคยเข้าเฝ้ามาแล้ว ซึ่งตามความเห็นของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ทรงเห็นว่าสมควรที่จะให้
อุเวเตเข้าเฝ้า ซึ่งทั้งนี้ทรงให้ความเห็นว่าอุเวเตเป็นข้าราชการชั้นสูง และเคยเป็น
กเสนาบดี โดยเฉพาะความคิดเห็นส่วนพระองค์ที่นับว่าสำคัญมากตอนนโยบายปกครอง
เวจีนในประเทศไทยที่ว่า ".....ส่วนกับจีนนั้นถ้าได้แสดงความอารีในทางที่ถูกเรื่อง
กว่าไปถึงไปทาเคียวแน่....."

เมื่ออุเวเตได้เฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในฐานะที่เป็นบุคคลธรรมดา
จึงเคยเฝ้ามาแล้ว ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขา
พระราชทานมายังเจ้าฟ้าจักรพงษ์ หลังจากอุเวเตเข้าเฝ้า ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ ลายพระหัตถ์ของ
เจ้าฟ้าจักรพงษ์ กราบบังคมทูล ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕

เป็นอย่างไรที่ไม่สามารถจะหาพระราชทัตถเลขาฉบับนี้พบ ทั้งนี้อาจจะอยู่กับเจ้าฟ้าจักรพงษ์^๑ และเป็นสมบัติส่วนตัวพระองค์ซึ่งนับว่าน่าสนใจมาก เพราะจากลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลของ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ ทรงกล่าววาทูเวเตไค้พูดถึงเรื่องการเมืองกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งก็ไม่ทราบว่าจะเกี่ยวกับเรื่องอะไร นอกจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ทรงกล่าวในลายพระหัตถ์ว่า

“... เป็นอันรับออกมาว่าจะยังไม่ต้องทำสัญญาก็เป็นกำไรของ เรามากทีเดียว.....”^๒

ทั้งนี้อาจเป็นควรวาทูเวเตไค้จะเลียบเคียงเรื่องขอทำสัญญาทางพระราชไมตรี กับประเทศไทย ซึ่งก็ไม่มีหลักฐานว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงว่าประการใด นอกจากวาทูเวเตไค้จะยอมรับกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ว่าจะไม่ยอมทำสัญญาเท่านั้น ซึ่งพอจะสันนิษฐานได้ว่าพระองค์จะทรงปฏิเสธอย่างแข็งขัน และคงจะทรงชี้ให้เห็นว่า ชาวจีนในประเทศไทยก็ไม่ได้รับความเดือดร้อนแต่ประการใด เพราะทรงให้สิทธิแก่เขาอย่าง เท่ากับประชาชนชาวไทย ซึ่งถ้ามีสัญญาทางพระราชไมตรีกันแล้วจะทำให้ชาวจีนในประเทศไทย มีฐานะเท่ากับชาวต่างประเทศทั้งหลาย สิทธิบางอย่างที่เคยได้ก็อาจหมดไป ดังนั้นพระ และ นักการทูตที่ฉลาดเฉียบแหลม เช่นวาทูเวเตไค้ คงจะไม่แสดงกิริยาไม่พอใจอันใดออกมา แต่ กลับกล่าววาทูเวเตไค้แสดงถึงความเป็นนักการทูตว่าจะยังไม่ยอมทำสัญญา ซึ่งเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ทรงมองเห็นว่าทางรัฐบาลไทยได้กำไรมากในการที่วาทูเวเตไค้กล่าวเช่นนั้น เพราะเท่ากับว่า ในระยะนี้รัฐบาลสาธารณรัฐจีนจะยังไม่มาขอทำสัญญา แต่ทั้งนี้ถ้าจำนวนของนักการทูตจีน แล้วจะเห็นว่าไม่ได้ยืนยันลงไปว่าต่อไปในภายหน้ารัฐบาลจีนจะไม่คิดขอขอทำสัญญาพระราช ไมตรีอีก

ในระบะที่วาทูเวเตไค้เคยอยู่ในกรุงเทพฯ ได้ไปพบที่สโมสรลินฮะหวัยซึ่งมีผู้เข้าฟังถึง ๔๐๐ คนเศษ และผู้แทนชาวจีนในที่ประชุมนั้นคือ บงเซียงเซียว ไคซอใหญ่เวเตไค้แจ้ง ขอสงสัยของที่ประชุม ๒ ข้อ ซึ่งพอสรุปความได้ดังนี้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๙ ลายพระหัตถ์ของ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ กราบบังคมทูล ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

- ๑. ทำอย่างไรจึงจะไม่ให้ลูกหลานจีนซึ่งอยู่ในประเทศไทยลืมชาติจีน
- ๒. ชาวจีนและสินค้าของพวกจีนในประเทศไทยก็มีอยู่มาก แต่ไม่มีราษฎรหรือกงสุลเป็นศูนย์กลางและรักษาผลประโยชน์ ทำไมประเทศอื่นซึ่งเล็กกว่าและบีบคั้นกว่ายังมีทูตและกงสุลจีนได้

ซึ่งหนังสือเวเต ก็ตอบชี้แจงว่า

.....ข้าพเจ้าเป็นผู้รับคำสั่งจากประธานาธิบดีจีนไปเป็นทูตเมืองฝรั่งเศส และไคแวนาเยี่ยมพวกจีนในเมืองนี้ ความรู้แลความคิดของข้าพเจ้าก็พอประมาณ..... การซึ่งจะไม่ให้ลูกหลานลืมชาติก็ควรตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนให้รู้ไว้จึงจะไม่ลืมชาติ การซึ่งจะตั้งทูตหรือกงสุลสำหรับเมืองนั้นนั้น เวลานี้ข้าพเจ้ายังออกความเห็นไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าไม่ใช่ทูตสำหรับเมืองนี้ แต่เมื่อข้าพเจ้าไปถึงเมืองฝรั่งเศสแล้ว ข้าพเจ้าจะปรึกษากับทูตเมืองสยามซึ่งเคยเมืองฝรั่งเศสก่อน ข้าพเจ้าจะขอชี้แจงควยว่า การซึ่งประชาภิบาลจะตั้งตัวใดถาวรต่อไปนั้นก็คงอาศัยรอยพวกจีนซึ่งอยู่ต่างประเทศนั้นช่วยกันบำรุงสินค้าต่าง ๆ ให้เจริญขึ้น แลผลประโยชน์สินค้านั้นคงจะไคกับประชาภิบาลบาง....."

จะเห็นว่าผู้เวเตผู้นี้มีความเฉียวฉลาดสมกับเป็นผู้ที่ทางรัฐบาลสาธารณรัฐจีนไว้วางใจให้เป็นทูตประจำต่างประเทศ และเป็นที่น่าสนใจแก่ชาวไทยที่สุดผู้เวเตนี้ก็จะกล่าวชักชวนให้ชาวจีนในประเทศไทยช่วยเหลือสาธารณรัฐจีนทางการเงิน เช่นเดียวกับชาวจีนผู้นั้นที่เคยเข้ามาเรียกรายเงินให้สาธารณรัฐจีนของ ดร.ซุนยัตเซ็น เช่น

๑ กงจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ จกหมายของระอธิกรณประกาศ เจ้ากรมกองพิเศษกรมกองตระเวน ถึงเจ้าพระยาอมราช ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

* หมายถึงสาธารณรัฐจีนที่ปักกิ่ง ในระยะนี้ประเทศจีนรวมกันเรียบร้อยภายใต้การนำของประธานาธิบดีซุนยัตเซ็น

๒ ก.

นายจันแกวแซ ที่ปรึกษาการต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ทางกั๋วเงินของรัฐบาล
สาธารณรัฐจีนของ ดร.ซุนยัตเซ็นอยู่ในสภาพฝืดเคือง จึงต้องขอความช่วยเหลือจาก
บรรดาชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งเป็นผู้มีฐานะดีเป็นชมุทรรพอันมหาศาลให้แก่วรัฐบาลจีนทุกยุคทุกสมัยใน
คริสต์ศวรรษที่ ๒๐

มีข้อที่น่าสังเกตอีกข้อหนึ่งคือ การพูดในที่ประชุมของฮูเว่ยเต๋ยนี้ใช้ภาษาจีนกลาง
แก่ชาวจีนส่วนใหญ่ในที่ประชุมเป็นจีนแต้จิ๋ว ดังนั้นจึงต้องใช้ล่ามแปลคือ ยองเซียงเซียว
ซึ่งฐานะเป็นผู้แทนของชาวจีนในที่นี้ก็พูดภาษาแต้จิ๋วไม่สิ้นพัก จึงต้องแปลจากภาษา
จีนกลางที่ฮูเว่ยเต๋ยพูดเป็นภาษากวางตุ้ง และจากภาษากวางตุ้งต้องแปลเป็นภาษาแต้จิ๋ว
อีกครั้งหนึ่ง จะเห็นว่าเป็นที่ยุ่งยากมากกว่าจะพูดกันรู้เรื่อง ส่วนใหญ่ผู้แทนจากรัฐบาล
ในเขตที่มาจากประเทศไทยจะพูดภาษาจีนกลาง เพราะชาวจีนในไทยใช้ภาษาพูดถึง ๔ ภาษา
ดังนั้นผู้แทนจึงเลือกเอาภาษาจีนกลางเพื่อความสะดวก และเพื่อเอาใจชาวจีนทุกภาษา
ไว้ให้น้อยเนื้อคำใจซึ่งกันและกัน สำหรับชาวจีนในไทยเองก็เช่นกันส่วนใหญ่ไม่คอยรู
ภาษาจีนกลาง เพราะพวกนี้มาจากจีนตอนใต้ซึ่งมีภาษาเป็นของตนเองแต่ละกลุ่มแต่ละพวก
และพวกทางใต้ไม่ค่อยมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ภาษาจีนกลาง เพราะพวกนี้ส่วนใหญ่เป็น
พวกชาวนา ถ้าไม่ใช่ข้าราชการแล้วอย่างน้อยก็พูดภาษาจีนกลางได้ คอยเหตุนี้
ในระยะหลังรัฐบาลจีนจึงต้องประกาศให้ใช้ภาษาจีนกลางเป็นภาษาราชการ

นอกจากนี้ฮูเว่ยเต๋ยยังได้ไปประชุมที่สโมสรพาณิชย์การจีน (สมาคมเซี่ยงหวย)
ในวันรุ่งขึ้นหลังจากที่ได้ไปประชุมที่สโมสรลินฮะหวย ซึ่งปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมประชุม
น้อยมากคือ ๒๐ - ๓๐ คน และในทำนองเดียวกันกับที่สโมสรลินฮะหวย คือผู้แทนจีน
ในที่ประชุมนั้นโกลาถถึงการขอตั้งสถานกงสุลจีนในประเทศไทย ซึ่งฮูเว่ยเต๋ยกล่าวว่
.....ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง จนกว่าประเทศต่าง ๆ จะได้รับรอง
ประเทศจีนว่าเป็นประเทศที่อธิปไตยแล้ว ยวนซีโกจะได้มีหนังสือเจริญทางพระราชไมตรี
มายังประเทศสยามนั้นแหละจึงจะเป็นหนทางที่จะช่วยได้ตามร้องขอของพวกจีนในเมือง....."

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๓ คำกราบบังคมทูล
ขอพระเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

จะเห็นว่าอู่เวยเตหาคำตอบให้แก่นรคาชาวจีนในประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม

หลังจากที่อู่เวยเต หูตจิ้นประจำกรุงปารีสเดินทางกลับไปแล้วก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าไคมีบุคคลที่ทางรัฐบาลสาธารณรัฐจีนส่งมาติดต่อ เรื่องการขอตั้งสถานกงสุลในประเทศไทย เนื่องจากมาจากรัฐบาลสาธารณรัฐจีนได้เกิดจลาจลวุ่นวายขึ้นอีกในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๓ (พ.ศ. ๒๔๕๖) เห็นเหตุให้รัฐบาลยวนซีไซของสาธารณรัฐจีนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะขณะนั้นสถานการณ์ทางการเงินของสาธารณรัฐจีนอยู่ในสภาพทรุดโทรมมากจึงต้องกู้เงินจากภาคีธนาคาร ซึ่งประกอบไปด้วยประเทศญี่ปุ่น รัสเซีย อังกฤษ และเยอรมัน ประเทศต่างๆ เหล่านี้ต่างก็มีเงื่อนไขในการขอสิทธิพิเศษต่าง ๆ จากจีนเป็นการแลกเปลี่ยนกับการกู้เงิน

ปรากฏว่า ดร.ซุนยัตเซ็นไม่พอใจในการกู้เงินครั้งนี้ เพราะเห็นว่าเท่ากับเป็นการทำลายความเป็นเอกราชในการบริหารประเทศของจีน ดังนั้นจึงปรากฏว่าเรื่องนี้เมื่อเขาประชุมในรัฐสภาทำให้เกิดการโต้เถียงขึ้น และในที่ประชุมรัฐสภาถึงมติไม่อนุมัติด้วยคะแนนเสียง ๑๐๗ ต่อ ๖๔ แต่กลับปรากฏว่าที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรลงมติให้ผ่านได้ด้วยคะแนนเสียง ๒๒๓ ต่อ ๑๕๓ ซึ่งทั้งนี้เนื่องมาจากพรรคก๊กมินตั๋งได้ที่นั่งในวุฒิสภามากกว่าผู้แทนราษฎรซึ่งมีไม่ถึงครึ่งของคณะรัฐบาล ดังนั้น ดร.ซุนยัตเซ็นจึงต้องพยายามยับยั้งการเซ็นสัญญาเงินครั้งนี้แต่ไม่ไฉฉล ประกอบกับในระยะใกล้เคียงกันนี้ ยวนซีไซได้แต่งตั้งนายทหารซึ่งเป็นพรรคพวกตน เขาคำรงตำแหน่งผู้บังคับการทหารแทนคนเดิมซึ่งเป็นพรรคก๊กมินตั๋งในมณฑลเกียงสี และอันฮุย ดังนั้นในวันที่ ๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๓ (พ.ศ. ๒๔๕๖) ดร.ซุนยัตเซ็นจึงได้ส่งโทรเลขไปยังยวนซีไซให้ลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี ทำให้ยวนซีไซได้ลาออกโดยการปลด ดร.ซุนยัตเซ็นออกจากตำแหน่งผู้ว่าการรถไฟ ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้เกิดการจลาจลขึ้นโดยพรรคก๊กมินตั๋งพยายามที่จะใช้กำลัง แต่ก็มิได้มีสมาชิกบางกลุ่มไม่เห็นด้วยจึงทำให้เกิดการแตกแยกขึ้น สาเหตุนี้จึงทำให้ฝ่ายรัฐบาลของยวนซีไซสามารถจัดการปราบปรามได้ ดร.ซุนยัตเซ็นต้องลี้ภัยไปอยู่ที่ญี่ปุ่น

ในเดือนสิงหาคมในปีเดียวกัน และยวนซีไชก็สามารถจัดตั้งรัฐบาลของตนเองขึ้นใหม่ พร้อมกับประกาศยุบพรรคก๊กมินตั๋ง แต่ในระยะนี้ประเทศจีนยังไม่ได้แยกรัฐบาลเป็น ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ รัฐบาลยวนซีไชยังคงคุมอำนาจอยู่ที่ปักกิ่ง

เมื่อเหตุการณ์ทางประเทศจีนสงบลงเรียบร้อยแล้ว รัฐบาลยวนซีไชจึงได้ส่ง เอี้ยจื่อฮวงมาในเดือนพฤศจิกายน และเดินทางถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๒ เดือนเดียวกัน โดยอ้างว่าจะมาเยี่ยมเยียนบรรดาชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ทางสโมสร พาณิชการจีน (สมาคมเชียงใหม่) ได้จัดการรับรองเป็นอย่างดี และในวันที่เี้ยจื่อฮวง ถึง ปรากฏว่าบรรดาหัวหน้าชาวจีนคณะต่าง ๆ เช่น สโมสรพาณิชการจีน สมาคม จีนโปตั้ง นายห้างโรงสี และบรรดาครูโรงเรียนต่าง ๆ ได้พากันไปรับเี้ยจื่อฮวงที่ ท่าเรือบริษัทเรือเมลจีนสยามกันคับกั้ง นอกจากนี้สโมสรและห้างร้านต่าง ๆ รวมทั้ง โรงเรียนจีนได้พากันชักธง ๕ สี กันหลายแห่ง

เมื่อเี้ยจื่อฮวงมาถึงก็ได้ไปประชุมที่สมาคมจีนโปตั้ง ถนนราชวงศ์ ในวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน มีผู้ไปประชุมประมาณ ๖๐ คน เี้ยจื่อฮวงได้กล่าวถึงประวัติของ สมาคมจีนโปตั้งในประเทศจีน และย้ำว่าการที่ชาวจีนสามารถขับไล่อำนาจแมนจูออกไปได้ ก็เพราะพวกจีนโปตั้งได้ไปสมทบกับพวกเก๊กเหม็งทำการจนสำเร็จ แต่พวกเก๊กเหม็ง เกอวตออ้างเอาความชอบว่าเป็นผู้ทำการปฏิวัติเพียงฝ่ายเดียว และพวกเก๊กเหม็งก็ได้ บิดเบือนที่ การบริหารประเทศโดยเข้ารับตำแหน่งเทศาภิบาล^๓ ถึง ๑๐ ความผิด ดังนั้นถึงแม้ยวนซีไชจะได้เป็นประธานาธิบดีชั่วคราวก็เท่ากับพวกก๊กมินตั๋งหรือเก๊กเหม็ง นั้นเสียอยู่ในคณะรัฐบาลมากอยู่แล้ว ซึ่งถ้าพวกก๊กมินตั๋งมีความตั้งใจจริงที่จะให้

^๑ คุรายละเอียดยกจาก วิวัฒนาการปกครองของจีน โดย เขียน ชีววิทย์

๑ - ๑๙๒ - ๑๙๖

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๙ คำกราบบังคมทูล ของเจ้าพระยาอมรราช ลงวันที่ ๑๓- พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖-

^๓ เทศาภิบาลในที่นี้คงหมายถึง ข้าราชการประจำมณฑล

บ้านเป็องเป็นสุพรรณบุรีก็งจะไมเค็อรอน แดกลับปรากฏว่าพวกกกมินตั้งเมื่อใดเป็น
 เทาภิมาคขึ้นมาแคว ก็ตั้งพรรคพวกของตนเป็นเจ้าเมืองและกรรมการอำเภอโดยไมเค็อร
 กณวุฒิ และหาเงินเข้ากระเป่าทำให้ราษฎรได้รับความเค็อรอนยิ่งกว่าสมัยแมนจู
 หลายเทา ในขณะที่เดียวกันก็ตีเทียนยวนซีไซว่าจัดการไมคี่ จนกระทั่งเกิดการจลาจล
 ครั้งนี้ ๕ ซึ่งทำให้ชื่อเสียงของพวกกกมินตั้งเสียหายเป็นอย่างยิ่ง และในระยะนี้อ่านจ
 การบริหารก็ตกอยู่กับพวกจีนไปต่งต่งสิ้นซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความรู้สูงซึ่งจะสามารถ
 ภาไหนานเมืองเจริญ และหายที่สุดเอี้ยจื่อฮวงโคกดาวกระทบหนึ่งสื่อพิมพ์จีนในประเทศไทย
 ภาไหนานดาวคำตีเทียนเสียคี่เจ้าพนักงานของรัฐบาลยวนซีไซ ซึ่งเอี้ยจื่อฮวงโคกฮอรอง
 อยาใจระรกาจีนต่งหลายหลงเวือคำตีเทียนเหล่านี้

จะเห็นว่ารัฐบาลยวนซีไซก็ต้องการเงินจากชาวจีนโพ้นทะเลเช่นเดียวกับ
 พรรคกกมินต่ง ดังนั้นผู้แทนของรัฐบาลยวนซีไซจึงต้องหาทางโจมตีการกระทำของพรรค
 กกมินต่ง เพื่อชักจูงให้ชาวจีนที่เลื่อมใสพรรคกกมินต่งหันมาสนับสนุนรัฐบาลยวนซีไซแทน
 ถ้ารับชาวจีนที่สนับสนุนพรรคกกมินต่งในไทยนั้นเมื่อทางฝ่ายยวนซีไซเข้ามาโจมตีพรรค
 กกมินต่งถึงในประเทศไทยก็ย่อมเกิดปฏิกิริยาขึ้นมา โดยการหยิบยกเรื่องการเรียไร
 โจมคี่ในทำนองว่าอาจถูกหลอกให้บริจาคเงินก็ได้ เพราะบุคคลผู้นั้นอาจจะไม่ใช่
 กี่คนขอรัฐบาลจีน เป็นเหตุให้ชาวจีนบางคนลังเลใจไม่กล้าที่จะบริจาคเงินให้แก่
 เอี้ยจื่อฮวงมากนัก

ดังนั้นหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโปซึ่งสนับสนุนพรรคกกมินต่งโดยตลอดมา จึง
 ลงข่าวเสียคี่เอี้ยจื่อฮวงต่าง ๆ นา ๆ เช่น ฉบับวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ไค่หลงรูปชาย
 หนึ่งคนเวือยล่นำเทาและถือกระบองสั้นพร้อมก็มีเด็กคนหนึ่งทำท่าตกใจวิ่งหนี และพูดว่า

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ รายงานของ
 หลวงธรรณีบุเบศร์ หัวหน้ากองตระเวนแผนกจีน ถึงเจ้าพระยามรราช ที่ ๑๔๕/๒๔๕๖
 ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖

“หากแล้วจริง ๆ” ผลนำเอาและกระบองในความหมายของจีน หมายถึงการเป็นคนโกลา
 ลอกลง และณวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ก็ไถ่ถอนชาวโคมที่โดยตรงว่า เอี้ยจื่อฮวงผู้นี้อ้าง
 เป็นข้าหลวงมาหลอกหลวงให้คนจีนหลงเชื่อ และเมื่อเอี้ยจื่อฮวงยังไม่มาไม่มีการตรวจ
 บเส็จเงินการราชการกันจีน แต่พอเอี้ยจื่อฮวงมาก็มีการตรวจเกิดขึ้น การกระทำของ
 มเวจิ้นทั้งสองกลุ่มนี้เสมือนสาครโคลนเข้าใส่กันเพราะเกิดผลเสียด้วยกันทั้งสองฝ่าย และ
 จุดประสงค์สำคัญของทั้งสองฝ่ายก็คือต้องการหาเสี้ยนสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล เพื่อ
 จะโคเงินไปช่วยเหลือพรรคพวกของตนในประเทศจีน

ดังนั้นจะเห็นว่าทางรัฐบาลจีนทุกยุคทุกสมัยไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลแมนจูหรือรัฐบาล
 คณะปฏิวัติของคณะกมินตั๋ง รวมทั้งรัฐบาลยวซี้ไชตางก็พยายามที่จะบีบสัญญาทางไมตรีกับ
 ประเทศไทย รวมทั้งการขอจัดตั้งสถานกงสุลในประเทศไทยอีกด้วย และบรรดาชาวจีน
 ในประเทศไทยต่างก็มีปฏิริยาโต้ตอบไปในทางสนับสนุนหรือคัดค้านการกระทำของรัฐบาลจีน
 แต่ละชุดที่ตนสนับสนุนอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ที่เห็นเด่นชัดก็โดยทางหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้อาจกล่าวได้
 คึกคักเห็นวาทะของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยระยะต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 ฟ้าเป็นไปอย่างอิสระเสรี ดังนั้นประเทศไทยในระยะนั้นจึงเป็นเสมือนเวทีทางการเมือง
 บรรดาชาวจีนในประเทศไทยที่แสดงออกโดยทางหนังสือพิมพ์

อิทธิพลของหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยที่มีต่อการตั้งสถานกงสุล จะเห็นว่า
 ฟ้าสมัยรัชกาลที่ ๖ หนังสือพิมพ์มีบทบาทอยู่แทบทุกเรื่อง โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์จีนที่ได้มีการ
 กตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ ดังนั้นจึงปรากฏว่าในระยะนี้ได้มีหนังสือพิมพ์จีนใน
 ประเทศไทยออกมาหลายฉบับ แต่ที่น่าสังเกตคือหนังสือพิมพ์จีนเหล่านี้จะแบ่งเป็น ๒ พวก
 ฝยเสมอคือ ในระยะแรกเป็นฝ่ายราชวงศ์แมนจูพวกหนึ่ง และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายกมินตั๋ง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ รายงานของ
 หลวงจรณินฤเบศร์ ถึงเจ้าพระยายมราช ที่ ๑๔๓/๒๔๕๖ ลงวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖

^๒ กุ. รายงานของหลวงจรณินฤเบศร์ ถึงเจ้าพระยายมราช ที่ ๑๔๖/๒๔๕๖
 ลงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖

แกพอมาในระยะหลังเมื่อคณะกมมิตั้งทำการปฏิวัติสำเร็จเรียบร้อย และยวนซีไซขึ้นมามีอำนาจ
เป็นประธานาธิบดีแล้ว การแตกแยกของชาวจีนในประเทศไทยและบรรดาผู้สนับสนุน
หนังสือพิมพ์จึงลดน้อยลง แต่เมื่อยวนซีไซก็แตกแยกกับ ดร.ซุนยัตเซ็น หนังสือพิมพ์นั้นก็
แยกเป็น ๒ พวกอีก ดังนั้นการสนับสนุนหรือโจมตีการขอตั้งสถานกงสุลจีนในประเทศไทย
จึงขึ้นอยู่กับนโยบายของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ เป็นประการสำคัญ

จะเห็นได้จากก่อนที่จะมีการปฏิวัติในประเทศจีน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป
จึงมีนายเซียวชุกเส็ง เป็นเจ้าของและเป็นฝ่ายสนับสนุนพรรคกมมิตั้งโคลงชาวโจมตีการที่
ชาวจีนในประเทศไทยร้องเรียนไปยังรัฐบาลแมนจู ให้รีบตั้งกงสุลมาปกครองชาวจีนใน
ประเทศไทยโดยให้ชอบทความว่า "คนอะกะตัณญูเหล่านี้มาจากไหน"

ในเบื้องต้นยานปีเดียวกันนี้หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป โคลงชาวโจมตีรัฐบาล
แมนจูว่า การที่ประเทศจีนมีโคลงกงสุลจีนในประเทศไทยนั้น ทำให้ต้องมอบบรรดาชาวจีน
ที่อยู่อาศัยในประเทศไทยให้อยู่ในความดูแลของกงสุลฝรั่งเศสและเยอรมัน ซึ่งก็มีโคลงว่า

ไปให้ชัดเจนว่าจะให้รับชฐะในหน้าที่อันใดบ้างจึงยากที่จะให้เกิดผลดีได้ และในเร็ว ๆ นี้
ก็เชื่อว่าทางกระทรวงต่างประเทศกรุงปักกิ่งจะหาหรือเรื่องกันอีกและมุ่งหมายจะทำให้สำเร็จ
หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโปก็โจมตีต่อไปว่า เรื่องจะจัดตั้งกงสุลจีนในประเทศไทยโดยขึ้นมา
หาแล้วแต่ไม่เห็นวาระรัฐบาลแมนจูจะทำได้สำเร็จ และถึงแม้จะจัดตั้งได้ก็เท่ากับมีกงสุลไว้
สำหรับลดทอนความประพฤติของพวกจีนด้วยกัน นอกจากนี้ในระยะกลางเดือนพฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งหลังจากที่ได้มีการปฏิวัติในประเทศจีนเพียงเดือนเดียว หนังสือพิมพ์
ฮั่วเซียมซินโปก็โคลงชาวว่า ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปพวกเก๊กเหม็งซึ่งเป็นผู้นปกครองประเทศจีน
จะเอาใจใส่ตอบบรรดาชาวจีนที่อยู่ในเมืองไทยมากยิ่งขึ้น โดยจะขอตั้งกงสุลจีนให้เป็น

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๔/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐

ปกครองชาวจีนทั้งหลายและสรรพคดีต่าง ๆ จะได้อภิปรายในศาลของกงสุลได้
 หลังจากเหตุการณ์ในประเทศจีนเรียบร้อยจนซีไซได้เป็นประธานาธิบดีแล้ว
 หนังสือพิมพ์ตงฮัวมินป้อ ซึ่งเดิมสนับสนุนรัฐบาลแมงจู ก็ได้ลงข่าวเกี่ยวกับการขอตั้ง
 สถานกงสุลจีนในประเทศไทยอีกในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยลงข่าวว่าทาง
 กระทรวงการต่างประเทศกรุงเทพฯ จะได้อภัยที่ปรึกษาของกระทรวงชื่อ ตันเต็งอ
 มาเข้าหาหลวงตรวจความเป็นไปในประเทศไทยก่อนแล้วจึงจะจัดการเรื่องต่อไป^๒
 เรื่องที่ตันเต็งอ ที่ปรึกษาของกระทรวงการต่างประเทศรัฐบาลยวนซีไซ เดินทางมายัง
 ประเทศไทยในระยะนี้ กลับปรากฏว่าทางรัฐบาลไทยมิได้มีเรื่องราวของทานผู้นี้
 ปรากฏอยู่ในเอกสารทางกองจดหมายเหตุเลย และหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น เช่น
 จีนโนสยามวารศัพท์ ซึ่งควรจะลงเรื่องนี้ก็ไม่ปรากฏว่ามี

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ กลางเดือนพฤศจิกายน หนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโปก็ได้ลงข่าว
 เกี่ยวกับการขอตั้งสถานกงสุลจีนในประเทศไทยอีก คราวนี้ได้เขียนข้อความยักยอกว่า
 ข้อตกลงว่า "ว่าด้วยประเทศบริบถิกควรต้องหาจากการตั้งราชทูตประจำกรุงสยาม"
 ซึ่งมีความโดยสรุปดังนี้คือ เมื่อเร็ว ๆ นี้มีข่าวว่ารัฐบาลกลาง(หมายถึงรัฐบาลของ
 ยวนซีไซ) คำริ จะเพิ่มตำแหน่งราชทูตสำหรับต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งทั้งนี้รวมทั้ง
 ๑... ประเทศสยามด้วยเหมือนกัน เนื่องจากมีดินแดนติดกันและยังมีความเกี่ยวเนื่อง
 สันนิษฐานกันมาตั้งแต่พระเจ้ากั๊งสี ทรงอนุญาตให้ประเทศสยามส่งเขาสารไปขายใน
 มณฑลกวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และซีเกียง โดยไม่ต้องเสียภาษี และทรงโปรดปรานราชทูต
 สยามมาก นอกจากนั้นในสมัยพระเจ้าเคียนหลง เมื่อกรุงสยามเสียแก่พม่าและคนจีนชื่อ
 แต้เวี่ยว (คือพระเจ้ากรุงธนบุรี.....ผู้เขียน) ยอมเป็นประเทศราชขึ้นแก่แผ่นดินแข็ง

^๑ - กองจดหมายเหตุแห่งชาติ - เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
 ฮัวเซียมซินโป ฉบับลงวันที่ ๙ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

^๒ - กองจดหมายเหตุแห่งชาติ - เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๓ ๙/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
 ตงฮัวมินป้อ ฉบับลงวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

(คือราชวงศ์แมนจู.....ผู้เขียน) และเมื่อแต้ว (คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ผู้เขียน) ขึ้นเสวยราชสมบัติต่อมา พระเจ้าแผ่นดินจึงให้แต้วเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
 สยาม ๆ จะแกล้งพม่า ชาวพม่าเกรงพระบารมีต้องนำเครื่องราชบรรณาการไปถวาย
 พระเจ้าจึง ๆ จึงห้ามทัพสยามมิให้ยกไปตีพม่า ทศสยามได้เชิญราชสาส์นบอกเรื่อง
 มีไชยชนะแกล้งพม่าไปยังประเทศจีน พระเจ้าเกียเซ่งจึงคำรัสสั่งให้ทั้งสองประเทศ
 เป็นมิตรไมตรีกันเสีย พิเคราะห์ตามนี้ย่อมเห็นได้ว่าประเทศสยามกับจีนเกี่ยวเป็นข้ากับเจ้า
 กันมานานแล้ว หาไรนับถือกันแต่เพียงชั้นเพื่อนบ้านไม่

หนังสือพิมพ์อ่าวเซียมซินไปยังไคกวางถึงการที่ประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะประเทศ
 ตะวันตกได้มีการทำสัญญาทางการค้าและเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศไทย ทั้ง ๆ ที่
 ประเทศเหล่านั้นอยู่ห่างไกลมาก แต่ประเทศจีนซึ่งอยู่ใกล้และเกี่ยวของสนิทสนมกัน
 กลับไม่มีสัญญาทางไมตรี และเมื่อพระมหากษัตริย์ไทย (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
ผู้เขียน) ให้ทูตเชิญพระราชสาส์นไปขอยกเลิกการตายเครื่องราชบรรณาการ
 และต่อไปถ้าจะถวายของพื้นเมืองจะต้องใช้ขนบธรรมเนียมเช่นเดียวกับประเทศยุโรป
 ทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งรัฐบาลแมนจูไม่ยินยอมตามข้อเสนอของรัฐบาลไทย ดังนั้นเมื่อจีนก็เลิก
 จะไปเป็นราชทูตยังประเทศอังกฤษ ไคมาแะประเทศไทยและเตือนให้รัฐบาลไทยนำ
 เครื่องราชบรรณาการไปถวาย ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ไม่ทำตามแต่จะขอทำสัญญาทางการค้า
 ทนซึ่งทางรัฐบาลแมนจูก็ไม่ตกลง จึงเป็นเหตุให้ทางไมตรีระหว่างสองประเทศขาดกัน
 แต่เนื่องจากปัจจุบันประเทศจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นริบลิคแล้ว ธรรมเนียมที่จะ
 หมั่นอนุเคราะห์ถวายเครื่องราชบรรณาการก็ยกเลิกไป ดังนั้นการทำสัญญากันก็คงจะไม่ลำบาก
 และไม่ควรปล่อยให้ทางไมตรีของทั้งสองประเทศขาดไปเช่นนี้

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
 อ่าวเซียมซินไป ฉบับวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
 อ่าวเซียมซินไป ฉบับวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖

ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในการทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศจีน

ประเทศจีนพยายามที่จะดำเนินการขอตั้งสถานกงสุลในประเทศไทย จะทำสัญญาไมตรีกับเช่น ชาวต่างชาติอื่นใดกระทำกับประเทศไทยมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว แต่รัฐบาลไทย พยายามบายเบี่ยงควยวิธีการต่าง ๆ เช่น การยอมอนุญาตให้ตั้งสโมสรการค้าขึ้น ทั้งนี้เพื่อ ชาวจีนในประเทศไทยจะได้ไม่ไปร้องเรียนต่อรัฐบาลจีนให้มาจัดตั้งสถานกงสุล

ก่อนที่จะพิจารณาความคิดของเสนาบดีเกี่ยวกับการทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับ ประเทศจีนในสมัยรัชกาลที่ ๖ สมควรที่จะได้พิจารณาความคิดของเสนาบดีในสมัยปลาย รัชกาลที่ ๕ เพราะท่านเหล่านั้นก็ยังคงมีบทบาทต่อมาในระยะต้นรัชกาลที่ ๖ เวน กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการในสมัยรัชกาลที่ ๕ และได้เป็น เสนาบดีกระทรวงมุรธาธร ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า การที่ ประเทศไทยยังไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องให้มีสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศจีนนั้น ก็เพราะการเกี่ยวของทางการเมืองมีได้ และการค้าขายก็ไม่ได้มีเหตุอันใดที่สร้างควมลำบากจนต้องแก้ไขโดยการทำสัญญา นอกจากนี้กรมหลวงนเรศวรฯ ยังทรงเห็นว่าไม่ถึง เวลาที่จะสมควรทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับจีนในเวลานี้^๑

สำหรับกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ และต้นรัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงแสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า การที่รัฐบาลจีนจะทำสัญญาทาง พระราชไมตรีกับประเทศไทยนั้นข้อสำคัญอยู่ที่อำนาจของรัฐบาลจีนซึ่งจะบีบบังคับให้ทาง รัฐบาลไทยต้องยอมทำสัญญาควยใดหรือไม่ แต่จะเห็นว่าในระยะนี้เหตุการณ์ทางประเทศจีน ก็ยังวุ่นวายไม่เป็นปรกติ จึงไม่มีกำลังอำนาจที่จะมาบีบบังคับไทย และที่สำคัญถ้ารัฐบาลจีน ใช้วิธีใช้กำลังก็ตองติคร์คประเทศทางตะวันตกซึ่งจะชักขวางไม่ให้จีนบีบบังคับประเทศไทยได้ ดังนั้นรัฐบาลจีนอาจจะใช้อุบายยุยงชาวจีนในประเทศไทยให้กระด้างกระเดื่องต่ออำนาจ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๖ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องวัน ขอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๒๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๘

บ้านเมืองและพากันร้องขอความคุ้มครองไปยังรัฐบาลจีน

นอกจากนี้ปัญหาสำคัญที่กรมหลวงคำรงราชานุภาพทรงมองเห็นก็คือปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมา ถ้าประเทศไทยได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศจีนแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกี่ยวกับบุตรจีนที่เกิดในประเทศไทยจะต้องให้เป็นคนในบังคับไทย หรืออย่างต่ำเมื่ออายุถึง ๒๐ แล้วต้องเป็นคนในบังคับไทย เพราะถ้าทำสัญญาแบบเดียวกับชาวตะวันตกแล้วบุตรจีนไม่ว่าทั้งชายและหญิงรวมทั้งภรรยาของบุตรจีนจะต้องถือว่าเป็นคนในบังคับจีน ซึ่งจะทำให้มี

คนในบังคับจีนอยู่ในเมืองไทยไม่ต่ำกว่า ๕๐๐,๐๐๐ คน ดังนั้นก่อนที่จะต้องทำสัญญาในภายภาคหน้าควรจะต้องคิดหาช่องทางให้จีนนอกเปลี่ยนชาติเป็นไทย และบุตรจีนก็ควรจะต้องถือว่าเป็นคนในบังคับไทย เพื่อลดจำนวนคนในบังคับจีนให้น้อยลงที่สุดที่จะน้อยได้ จะเห็นได้ว่า

กรมหลวงคำรงราชานุภาพทรงมองเห็นปัญหาดวงหน้าซึ่งสำคัญมาก และจะเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งมีพระราชบัญญัติสัญชาติออกมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ กำหนดว่าบุตรจีนที่เกิดในประเทศไทยถือว่าเป็นคนไทยตามกฎหมาย
- เป็นที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่งว่าทำไมรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงไม่คอยคิดถึงปัญหาลูกจีนที่เกิดในประเทศไทย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเสนาบดีหลายท่านยังมีความกึกอกองชาวจีนจะกลายเป็นไทยได้โดยเห็นว่าการแต่งงานจะช่วยให้ชายจีนกลายเป็นไทย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากหญิงจีนในระยะนั้นยังไม่อพยพเข้ามามาก ชายจีนจึงแต่งงานกับหญิงไทยเป็นจำนวนมาก ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น วิธีที่จะนับว่าผู้ใดเป็นจีนหรือไทยก็ใช้วิธีดูทางเปีย เวลาเก็บมีดুকข้อมือจีนเมื่อมีการเกณฑ์ทหาร คือการเก็บเงินค่าราชการจากชาวจีนก็ใช้วิธีดูว่าไว้เปียหรือเปล่า ซึ่ง

^๑ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน

ซึ่งกรมหลวงคำรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

^๒ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๒ แฟ้ม ๒ บันทึกเรื่องจีน

ซึ่งกรมหลวงคำรงราชานุภาพ นำขึ้นกราบบังคมทูล วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

^๓ ฎรายละเอียดยกได้จาก ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๘ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๑๘๘๕

วิธีนับุตรจีนและหลานจีนที่ไว้เปียกก็ต้องถูกนับว่าเป็นจีนด้วย ทั้งที่บุคคลเหล่านี้เกิดในเมืองไทยถึง ๓-๔ชั่วอายุแล้ว ดังนั้นในปลายรัชกาลที่ ๕ จึงได้ตกลงกันให้นับว่าบุคคลใดจะเป็นจีนได้เพียงชั่วลูกจีนเท่านั้น คือที่บิดาเป็นจีนนอกหลานจีนนับว่าเป็นไทยไม่ว่าจะไว้ผมเปียหรือไม่ก็ตาม วิธีการดูว่าเป็นชาวจีนโดยใช่เหตุที่วางเปี่ยนถ่าเป็นสมัยรัชกาลที่ ๖ คงดูได้ยากมากเพราะชาวจีนส่วนใหญ่ตัดเปียหลังจากการปฏิวัติในประเทศจีนสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ จึงได้มีการตกลงกันอีกว่าให้ลูกจีนที่เกิดในเมืองไทยเป็นไทยได้ เพราะฉะนั้นในสมัยนี้ผู้ที่ถูกนับว่าเป็นจีนจึงเป็นคนจีนที่มาจากประเทศจีนเท่านั้น ^๒

มีข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ เสนาบดีในสมัยปลายรัชกาลที่ ๕ ไม่ทราบถึงพระราชบัญญัติสัญชาติของประเทศจีนซึ่งออกมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ บางหรือ เพราะไม่มีเจนาบดีกล่าวถึงเลย ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้จะทำให้ลูกจีนไม่ว่าจะเกิดในประเทศใดยังคงมีสัญชาติจีนอยู่ ถ้าเสนาบดีในสมัยนั้นทราบว่าทางราชวงศ์แมนจูออกพระราชบัญญัติเช่นนี้ออกมา อาจทำให้ความคิดของเสนาบดีไทยที่ว่าลูกจีนจะกลายเป็นไทยได้นั้นเปลี่ยนความคิดไป และทางรัฐบาลไทยก็ต้องการหนทางที่จะโน้มน้าวให้ลูกจีนในประเทศไทยกลายเป็นไทยมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้มิใช่เพราะโดยการสมรสเท่านั้น แต่หมายถึงการศึกษาการให้สิทธิบางอย่าง เช่น การถือที่ดิน การเกณฑ์ทหาร ซึ่งจะทำให้ลูกจีนเข้ามาใกล้ชิดสนิทสนมกับคนไทยมากยิ่งขึ้น รวมทั้งพยายามคัดหนทางที่ทางรัฐบาลจีนไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลที่นิยมลัทธิโคเข้ามาแทรกแซงได้น้อยที่สุด ซึ่งปัญหานี้เสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทราบดีเป็นอย่างดี

^๑ รายงานการประชุมเทศบาล "เรื่องสำรวจสำมะโนครัวหลานจีนให้นับว่าเป็นไทย" เทศบาล เดม ๒ วันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๗ หน้า ๓๓

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ รายงานการประชุมเทศบาล วันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑

ดังนั้นความคิดเห็นในการที่ทางรัฐบาลจีนของยวนซีไชจะขอทำสัญญาทางไมตรี
ในขณะนี้ ผู้ที่อยู่ในวงการรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ถวายนามความคิดเห็นในเรื่องนี้ เช่น
พระยาสุรบดินทรสุรินทรภาไชยา ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลกในขณะนั้นได้พูดกล่าว
ถวายนามความคิดเห็นดังนี้คือ

".....เรื่องจีนจะขอตั้งกงสุลนั้น เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ดีจีนมีความประสงค์จริง
แลมีไชจะพึงมีขึ้นในเวลาอันใดทราบเกล้าฯ ว่ามีความประสงค์มาช้านานแล้ว
บัดนี้เรามีสิ่งขึ้นอีกบางที่จะเป็นเสี้ยนของพวกที่มีความประสงค์ในนี้เองไปสกัด
รัฐบาลใหม่เข้า รัฐบาลก็จะพลอยพังกไปเช่นนั้น เพราะได้พวกนี้เป็นกำลัง
ที่จริงเวลานี้ก็ยังจะไม่สู้คิดถึงการภายนอกไฉนก็....."

จะเห็นว่าความคิดของพระยาสุรบดินทรฯ นี้ถ้าพิจารณาแล้วเป็นการถูกต้อง
เพราะรัฐบาลของยวนซีไชคงจะไม่มีทั้งเวลาและความสนใจที่จะให้แก่บรรดาชาวจีน
โพ้นทะเลมากนัก แต่การที่รัฐบาลยวนซีไชต้องพึ่งพาชาวจีนโพ้นทะเลทางด้านการเงิน
จึงจำต้องให้ความสนใจเป็นการแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นของข้าราชการไทยอีกผู้หนึ่งที่น่าสนใจมาก คือพระยารัชฎานุประดิษฐ์
ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ซึ่งมีเชื้อสายเป็นชาวจีน และเคยไปศึกษาที่ฮ่องกง คือ
ความคิดเห็นของท่านผู้นี้จึงน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องทำสัญญา
ทางไมตรีกับประเทศจีนของพระยารัชฎานุประดิษฐ์ จะเห็นได้จากคำสนทนาของท่านกับ
นายของเซงเกี้ยว ซึ่งต้องการจะมาซื้อแร่ของบริษัทเรือเมลจีนสยาม ซึ่งทางยี่กอหงให้
บริษัทเรือเมลจีนสยามแก่รัฐบาลกวางตุ้ง ดังนั้นของเซงเกี้ยวจึงมาเป็นตัวแทนของ
รัฐบาลกวางตุ้งติดต่อเรื่องแร่ให้เรียบร้อย และนายของเซงเกี้ยวผู้นี้เคยสนิทสนมคุ้นเคย
กับพระยารัชฎานุ ครั้งเมื่อพระยารัชฎานุฯ ไปเรียนหนังสือที่ฮ่องกง รองเซงเกี้ยวได้ถาม
พระยารัชฎานุฯ เกี่ยวกับเรื่องการทำสัญญาทางไมตรีว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
มีพระทัยจะทำหนังสือสัญญากับประเทศจีนหรือไม่ ทำไมประเทศไทยจึงไม่ชอบทำหนังสือสัญญา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๒ก/๒ คำกราบบังคมทูล
ของพระยาสุรบดินทรสุรินทรภาไชย ลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๑

กับประเทศจีน ซึ่งของเซงเกี้ยวเห็นว่าถ้าแล้วคงจะดีขึ้น เรื่องนี้พระยารัษฎา
 กอมา ถ้าแล้วเห็นว่าชาวจีนคงลำบาก เพราะการที่เคยเป็นมาชาวจีนที่มาจาก
 เมืองจีนรัฐบาลไทยก็นับว่าเป็นคนไทยคนหนึ่งมีสิทธิเหมือนกัน จะไปไหนมาไหนหรือจับจอง
 ที่ดินทำเหมืองแร่ ไรนา ค้าขายอะไรก็ได้ ถ้าทำสัญญาแล้วพวกจีนที่มาจากเมืองจีนก็คง
 อยู่ในกฎหมายไทย และถ้าคนไทยไปเมืองจีนก็ต้องอยู่ในกฎหมายจีนซึ่งคนไทยอาจไม่ยอม
 เพราะเมืองจีนยังไม่มีกฎหมาย

ของเซงเกี้ยวให้ความเห็นว่าการที่ประเทศจีนต้องการให้ทำหนังสือสัญญานั้น
 เพราะชาวจีนในเมืองไทยมีความประพฤติไม่ค่อยดี ถ้ามีหัวหน้ามาแนะนำสั่งสอนคงจะดีขึ้น
 แต่พระยารัษฎา ไม่เห็นควยอ้างว่าที่สิงคโปร์ก็มีกงสุลจีนซึ่งในตอนแรกชาวจีนก็พากันค้นค้น
 พอใจ แต่ต่อมาก็เฉย ๆ กันที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวจีนนั้นเอาแน่ไม่ค่อยได้ มักจะค้นค้น
 ในระยะแรก ๆ และต่อไปก็มักจะเอาเปรียบกันเอง^๓

นอกจากนี้พระยารัษฎา ยังเห็นว่าการทำสัญญาทางไมตรีกันนั้น ไม่มีประโยชน์
 ทั้งไทยและจีน เพราะชาวจีนที่มาอยู่ในประเทศไทยในเวลานั้นรัฐบาลไทยก็ทะนุบำรุง
 เชื้อคนไทย ซึ่งถ้าทำหนังสือสัญญาแล้วคงจะรู้สึกเหมือนคนต่างประเทศ จะไม่สะดวก
 ทางที่เคยเป็นมา และอีกประการหนึ่งการที่ประเทศไทยมีพื้นที่กว้างขวางแต่ราษฎรยังมี
 น้อย จึงต้องการให้ชาวจีนเข้ามาทำมาหากิน ซึ่งเมื่อทำสัญญาแล้วชาวจีนจะเข้ามาก็คง
 ไม่สะดวก และจะทำให้ไม่เข้ามาแต่จะไปยังประเทศมลายูและพม่าซึ่งสะดวกกว่าแทน
 ซึ่งเป็นผลเสียแก่ประเทศไทยเอง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งพระยารัษฎา ชี้ให้เห็นคือ
 การที่ชาวจีนมีนิสัยค้นค้นได้ง่ายนั้น ถ้ามีราชทูตหรือกงสุลจีนขึ้นมาแล้วคงจะเข้าใจผิดและ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ ม.๓ ๒ก/๕ คำกราบบังคมทูล

ขอพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ลงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ ม.๓ ๒ก/๕ คำกราบบังคมทูล

ขอพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ลงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๓ ก.

ไปเพื่อฟังคำบังคับบัญชาของรัฐบาลไทย เช่น ชาวจีนในสิงคโปร์และมลายูก่อการรบกวนชายฝั่ง
ณรัฐมลายูต้องใช้วิธีการรุนแรงในการรักษาความสงบ ภัยเหตุนี้พระยารัษฎาฯ จึง
ไปเห็นภัยกับการทำสัญญากับประเทศจีนในเวลานี้^๑

สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นั้นทรงมีความเห็นในเรื่องนี้ว่า
..... เรื่องตั้งกงกุดนั้นจีนกิดกันอยู่เสมอ และรัฐบาลใหม่ก็ดูเหมือนจะอยากตั้ง
อยู่บ้าง แต่เห็นว่าเวลานี้ยังไม่เป็นโอกาสอันเหมาะเพราะการภายในประเทศจีนเอง
ยังไม่สู้จะเรียบร้อยนัก ยังมีแก่งแย่งกันอยู่เสมอทั้งในเวลานี้มา ๆ ประเทศก็ยังมีได้
รับรองว่ารัฐบาลรีพับลิคเป็นรัฐบาลอันมีหลักฐานมั่นคง เพราะฉะนั้นอย่างไร ๆ ก็คง
จะต้องรอไปจนกว่าจะมีชาติอื่น ๆ รับรองแล้วจึงกิดทางเมืองเรา.....^๒

ทั้งนี้จะเห็นว่าพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เรื่องนี้
ตรงกับความคิดเห็นของอุเวเต ทูตจีนประจำปารีสที่เข้ามายังกรุงเทพฯ ในเดือนมีนาคม
พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งกล่าวว่าเขายังไม่มีความกิดเห็นอย่างใดเกี่ยวกับการทำสัญญาทางไป
ระหว่างไทยและจีน จนกว่าประเทศต่าง ๆ จะรับรองจีนว่าเป็นประเทศรีพับลิคแล้ว
และเมื่อนั้นอันที่ไซจะมีหนังสือเจริญทางพระราชไมตรีมายังประเทศสยาม^๓ จะสังเกต
เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริ ในเรื่องนีวก่อนที่อุเวเตจะ
เข้ามาเกือบครึ่งปี และที่ควรคำนึงถึงเป็นประการสำคัญ คือในระยะนั้นประเทศไทยยัง
เขามารอดแก้ไขเรื่องการค้าสัญชาติของชาวจีนได้ ลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยซึ่งมี
ว่าจำนวนมิใช่น้อยยังคงถือว่ามีสัญชาติจีนอยู่ หลานจีนเหล่านั้นจึงจะนับว่าเป็นไทย ซึ่งเป็นที่
แน่นอนว่าจำนวนระหว่างลูกจีนกับหลานจีนย่อมมากน้อยแตกต่างกันมากมาย ดังนั้นยอมจะ
ก่อให้เกิดปัญหาที่ยากถามมาตาประเทศไทยได้มีสัญญาทางไมตรีกับประเทศจีนดังใดกล่าว

^๑ ก.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๒๖/๖ พระราชหัตถเลขา
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พระราชทานมายังพระยาสุรบริดินทร์ฯ ลงวันที่ ๒๗
สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๑

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐/๗ คำกราบบังคม
ของเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

มาแล้ว

ดังนั้นทางรัฐบาลไทยจึงได้มีการประกาศพระราชบัญญัติกัญชาออกใช้ในวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้นเอง ซึ่งหลังจากที่ฮูเวเตเข้ามาเจรจาเรื่องนี้เพื่อบังคับให้เลิกกัญชา จึงอาจกล่าวได้ว่าทางรัฐบาลไทยมองเห็นความจำเป็นในการที่จะต้องป้องกันมิให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติของชาวจีนในประเทศไทยถ้าในภายหน้าจะได้มีการทำสัญญาทางไมตรีกับประเทศจีน และการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ล่วงหน้าเป็นระยะเวลาอันก่อนที่จะได้มีการทำสัญญาระหว่างจีนกับไทย จะไม่ก่อให้เกิดการครหาได้ว่าประเทศไทยพยายามกีดกันมิให้รัฐบาลจีนยุ่งเกี่ยวกับบรรดาลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านการเมืองและการปกครองขึ้นได้

บทบาทของโรงเรียนจีนที่มีต่อการปฏิวัติจีน การศึกษาของชาวจีนก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏหลักฐานว่าก่อนจะจัดตั้งโรงเรียนจีนเพื่อสอนภาษาจีนในประเทศไทยขึ้น บุตรหลานของชาวจีนได้ศึกษาโดยวิธีการต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้คือ

๑. สอนหนังสือกันตามบ้าน โดยบิดามารดาของเด็กที่มีฐานะดีจะจ้างครูจีนผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน

๒. สอนหนังสือกันตามศาลเจ้า โดยมีผู้ดูแลศาลเจ้าหรือที่เรียกกันตามภาษาชาวบ้านว่า "เสี้ยกง" เป็นผู้สอนหนังสือเด็กด้วยวิธีใช้หนังสือคัมภีร์ศีลธรรมเก่า ๆ นอกจากการสอนโดยวิธีหนังสือเรียนดังกล่าวแล้ว ครูผู้สอนบางคนยังใช้วิธีสอนโดยการใช้การเล่นบาง วรรณคดีบาง หรือเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีน การสอนแบบนี้ผู้สอนจะสอนด้วยภาษาจีนล้วน ๆ เด็กนักเรียนที่มาเรียนก็ไม่มีโต๊ะหรือเก้าอี้ อุปกรณ์การสอนหรือสุขภาพของนักเรียนก็มีได้จนถึง สำหรับศาลเจ้าเรียนที่เรียกเก็บนั้นลูกแทนแต่ผู้ปกครองจะให้ อาจเป็นสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น ข้าวสาร หรือปัจจัยอื่น ๆ ความมุ่งหมายของผู้ปกครองก็เพียงแต่ให้บุตรหลานของตนอ่านออกเขียนได้เล็กน้อยเท่านั้น

๓. ส่งไปรับการศึกษาในประเทศจีนโดยตรง ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นครอบครัว
ของคนจีนที่มีฐานะมั่งคั่ง จุดประสงค์เพื่อให้บุคคลที่ไปเรียนเป็นผู้มีการศึกษาอย่างจีนแท้
มากขึ้น

จะเห็นว่าชาวจีนนั้นถึงแม้จะมาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานเพียงใด
แม่จะมีบุตรหลานกับหญิงไทยแล้วก็ตาม ก็ยังมีความคิดที่จะให้บุตรหลานของตนได้รู้ภาษา
และจากการที่ชาวจีนส่วนใหญ่มักจะไม่มีเวลาที่จะมาสั่งสอนบุตรหลานของตนเองใด
เนื่องจากมีวุ่นวายอยู่กับกิจการค้าขายหรือการทำมาหากิน จึงไม่มีเวลาสอนภาษาจีนแก่
บุตรหลานของตน ซึ่งส่วนใหญ่เด็กจีนจะพูดภาษาจีนได้แต่ไม่สามารถเขียนหรืออ่านได้ก็มัก
ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีผู้ปกครองจะจัดการให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาภาษาจีนโดยวิธีใด
วิธีหนึ่งใน ๓ วิธีดังกล่าวข้างต้นตามฐานะทางเศรษฐกิจจะอำนวยความสะดวก

อย่างไรก็ตามการที่ชาวจีนส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาต่างประเทศจีน เพื่อจะ
ให้เป็นผู้ที่มีการศึกษาอย่างจีนแท้ หรือจะให้มีความรู้สึกไม่ลืมนชาติจีนก็ตาม ในเด็กจีนบางก
ก็ไม่โดยบุคคล เช่น พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ขวาลวงเทศาภิบาลมณฑล
ภูเก็ต ซึ่งมีมารดาเป็นชาวไทย บิดาคือพระยาคำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง)
เจ้าเมืองระนองในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นจีนฮกเกี้ยนอพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ ได้เคยไปศึกษาต่างประเทศจีนเป็นเวลา
๒ - ๓ ปี แต่ท่านก็ยังมีความจงรักภักดีต่อประเทศไทยเป็นอันดีจนเป็นที่ยอมรับกันใน
หมู่ข้าราชการสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ถึงแม้ว่าท่านจะเขียนหนังสือไทยไม่ได้
ก็ตาม ก็มีใ้ทำให้ความจงรักภักดีและความรู้สึกเป็นคนไทยน้อยลง ทั้งนี้จะเห็นว่า
นโยบายแต่งตั้งชาวจีนที่มีฐานะและอิทธิพลให้เป็นเจ้าเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้นมีผล
อยู่ไม่น้อย แต่อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาไม่ได้อิทธิพลเหนือไปกว่าสิ่งแวดล้อมและการ
อบรม เพราะตระกูลของท่านผู้นี้คือ ตระกูล ณ ระนอง ซึ่งมีความจงรักภักดีและความ
อัลติมาตรัฐบาลไทยตั้งแต่รัชสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑ กรมวิสามัญศึกษา "โรงเรียนราษฎรเพื่อสอนภาษาจีน" เอกสารกรมวิสามัญศึกษา
ฉบับที่ ๗ หน้า ๓

กำเนิดโรงเรียนจีน เท่าที่มีหลักฐานปรากฏว่ามีโรงเรียนจีนตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่ตำบลเกาะเรียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าใครเป็นผู้จัดตั้งนอกจากทราบกันเพียงแต่ว่าโรงเรียนนี้สอนเฉพาะภาษาจีนเพียงอย่างเดียว และมีนักเรียนประมาณ ๒๐๐ คน และไม่เคยได้รับการควบคุมจากทางการไทยแต่อย่างใด

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๙๕ ได้มีคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะหนึ่งมาเปิดโรงเรียนจีนขึ้นที่ต่าง ๆ วัดอรุณราชวราราม จังหวัดธนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่ดินของคณะมิชชันนารีที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนนี้ได้จัดตั้งเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๕ เป็นโรงเรียนประจำและสอนนักเรียนควยภาษาจีน โดยมีชาวจีนซึ่งอยู่ในคณะมิชชันนารีชื่อ ซินแส เกียง กวาซัน (Ki-ang Qua Sean) เป็นผู้สอน^๒

โรงเรียนนี้เมื่อแรกเปิดการสอนมีนักเรียนชาย ๒๗ คน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๒ ได้ย้ายไปอยู่ที่ตำบลสำเภา หมู่ ๖ มีกรมทวยสร้างอาคารสถานที่กว้างขวางและเปิดรับนักเรียนหญิงด้วยดำเนินการสอนภาษาจีนอยู่เช่นเดิม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ ซินแส เกียง กวาซัน ครูสอนภาษาจีนถึงแก่กรรม ครูที่เขาทำการสอนนักเรียนต่อมาเป็นคนไทยชื่อ ครูแก้ว จึงเปลี่ยนการสอนจากวิชาภาษาจีนมาเป็นวิชาภาษาไทยทั้งหมด ดังนั้นโรงเรียนที่สอนภาษาจีนจึงหยุดชงักอยู่เพียงนั้น

การค้นคว้าของชาวจีนในประเทศไทยที่จะจัดตั้งโรงเรียนที่สอนภาษาจีนให้แก่บรรพชนของตนอย่างจริงจัง เพิ่งจะมาเริ่มต้นในระยะปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ อันมีผลมาจากการค้นคว้าทางด้านชาตินิยมของชาวจีนซึ่งได้รับ

^๑ กรมวิสามัญศึกษา "โรงเรียนราษฎร์เพื่อสอนภาษาจีน" เอกสารกรมวิสามัญศึกษา ฉบับที่ ๗ หน้า ๑

^๒ สมาคมโรงเรียนราษฎร์ ประวัติการโรงเรียนราษฎร์และทำเนียบโรงเรียนราษฎร์ หน้า ๓๔ - ๓๕

^๓ อ.

การปลุกใจจากคณะปฏิวัติจีนที่กองการลมนราขวงศ์แมนจู คณะปฏิวัติจีนซึ่งนำโดย ดร.ซุนยัตเซ็น ไท่หวางักชวอนและปลุกปั่นให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดความรู้สึกขึ้น จนถึงกับได้มีการตั้ง สมาคมสนับสนุนการปฏิวัติอย่างลับ ๆ ขึ้นในกรุงเทพฯ ที่เรียกวาสมาคมจุงหัว ซึ่งเป็นสาขา ของสมาคมลุงเหมิงหุย หรือตุงเหมิงหวย ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ คำเนิการเรียโรเงินจาก ชาวจีนในประเทศไทยเพื่อส่งไปช่วยงานของคณะปฏิวัติ ในขณะที่เดียวกันก็มีการจก โรงเรียนจีนขึ้นมาเพื่อเป็นองค์การที่สนับสนุนการเมืองของประเทศจีน^๒

สมาคมจุงหัวได้จัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นชื่อ โรงเรียนฮัวเอี้ยะ (หมายความว ะโรงเรียนเพื่อผลประโยชน์ของชาวจีน) ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่ตรอกกัปตันบุษ ถนนเจริญกรุง ภายใการสนับสนุนของสมาคมตุงเหมิงหวย โรงเรียนวันแห่งนี้นับว่าเป็นประโยชน์ในการ ใการกักตุนและกลุ่กลานชาวจีนได้มาก เพราะได้นำแบบอย่างต่าง ๆ จากโรงเรียน ในประเทศจีนมาใช้ สำหรับครูสอนนั้นได้จัดกรจากเมืองจีนมา ๓ คน เป็นชาวจีนเสฉวน กวางตุง และไหหล่าอย่างละ ๑ คน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าโรงเรียนจีน "ฮัวเอี้ยะ" นั้นนับว่าเป็นโรงเรียนที่สอน ภาษาจีนซึ่งจัดขึ้นโดยชาวจีนอย่างแท้จริงเป็นแห่งแรกในประเทศไทย แต่เนื่องจกาว การวัด ังโรงเรียนจีนแห่งนี้ใคร่เริ่มและสนับสนุนโดยบุคคลที่มาจากคณะปฏิวัติในประเทศจีน รวมทั้งการจกครูที่ทำการสอนก็เอามาจากเมืองจีนซึ่งเขาใจว่าครูทั้ง ๓ คนนั้นจะมี ความคิดเห็นทางการเมืองไปในแนวเดียวกับคณะปฏิวัติ ดังนั้นจะเห็นวจุดมุ่งหมายในการ ตั้งโรงเรียนนี้ก็เพื่อให้ลูกจีนได้เรียนรู้เรื่องราวหรือสนใจเรื่องการเมืองของประเทศจีน ในขณะนั้น

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p. ๑๕๘

^๒ Relen Tan-Gatue, Chinese and Chinese Thai Relation, p. ๕

^๓ กรมวิสามัญศึกษา "โรงเรียนราษฎรเพื่อสอนภาษาจีน" เอกสารกรมวิสามัญศึกษา
ปีที่ ๗ หน้า ๓

^๔ G. William Skinner, op cit, p. ๑๕๘

^๕ Ibid

จากการที่ชาวจีนในประเทศไทยบางพวกยังนิยมราชวงศ์แมนจูอยู่ ดังนั้น ชาวจีนเหล่านี้จะโจมตีการกระทำของชาวจีนที่สนับสนุนพรรคกมินตั๋งที่จะคิดทำการปฏิวัติจีน และใคร่มีผู้พบหลักฐานว่าชาวจีนที่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์แมนจูใดคิดจะจัดตั้งโรงเรียนจีน ขึ้นมาเหมือนกัน ซึ่งเป็นระยะเดียวกับที่ทางคณะกมินตั๋งจัดตั้งโรงเรียนฮัวเกียะไคโดยจะให้ ชื่อว่า กั๋นนำชินไป แต่อย่างไรก็ตามหลังจากที่คณะกมินตั๋งจัดการปฏิวัติจีนเรียบร้อยแล้ว ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าโรงเรียนกั๋นนำชินไปใดจัดตั้งขึ้นเหมือน โรงเรียนจีนที่สนับสนุนพรรคกมินตั๋งที่ใดจัดตั้งขึ้นในระยะหลังหลายโรงเรียนนี้อาจเป็น คอยวาระชาวจีนในประเทศไทยได้หันมาสนับสนุนรัฐบาลไทยของจีน ทำให้ชาวจีนที่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์แมนจูลดน้อยลงจนไม่สามารถที่จะจัดการสิ่งใด ๆ ได้ แม้แต่หนังสือพิมพ์ ก็เข้าอินไปซึ่งสนับสนุนราชวงศ์แมนจูและโจมตีพรรคกมินตั๋งก็ปรากฏว่าตั้งได้ไม่ถึงปีก็ต้อง เลิกไป แต่ก็มีหนังสือพิมพ์ใหม่คือ ป้ออวังกั้ง ทำงานสืบต่อแทนตั้งได้กล่าวรายละเอียด ไปด้วยแล้ว

โรงเรียนฮัวเกียะไคเป็นกิจการอยู่ได้ไม่นานก็เลิกล้มไป ทั้งนี้เนื่องจาก ครูผู้สอนและผู้ดำเนินงานไม่มีเวลา เนื่องจากมีวุ่นวายใจกับการปฏิวัติมากกวางานด้าน การศึกษา และต้องเดินทางไปมาตามจังหวัดต่าง ๆ คอยเรื่องงานสนับสนุนการปฏิวัติ ในประเทศจีน หลังจากการปฏิวัติสำเร็จเรียบร้อยแล้วปรากฏว่าครูจีนทั้งสามคนก็กลับไป รับตำแหน่งทางการเมืองในประเทศจีน และโรงเรียนฮัวเกียะไคก็หยุดดำเนินงานไปในที่สุด หลังจากโรงเรียนฮัวเกียะไคเลิกล้มกิจการไปไม่นาน ชาวจีนก็เริ่มตั้งตัว ตั้งโรงเรียนจีนขึ้นอีกโดยบรรดาสมาคมภาษาถิ่นต่าง ๆ ของชาวจีนคือ แก้วจิว ไหลหล่า ฮกเกี้ยน กวางตุ้ง และจีนแคะ ไครวมมือกันจัดตั้งโรงเรียนจีนแห่งใหม่ชื่อ โรงเรียนชิป้าจิน (แปลว่าโรงเรียนของชาวจีนยุคใหม่) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสมาคมจุฬารัฐเป็นอย่า

^๑ พลกุล อังกินันท์ บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๘๒ อ้างถึงคำแปลหนังสือพิมพ์ กั๋นนำชินไป ฉบับวันที่

ยาราภาคม ร.ศ. ๑๒๗

^๒ กรมวิสามัญศึกษา ล.ค. หน้า ๓

^๓ G. William Skinner, op cit, p. ๑๕๘

ผู้ที่ดำเนินงานในโรงเรียนจีนหมิ่น เป็นชาวจีนแท้จริง ดังนั้นภาษาจีนที่โรงเรียนจึงเป็นภาษา
'แท้จริง' ครูผู้สอนและนักเรียนส่วนใหญ่ก็เป็นแท้จริง ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มชาวจีนอื่น ๆ ที่มีส่วน
จัดตั้งโรงเรียนจีนหมิ่นไม่พอใจ จึงแยกตัวไปจัดตั้งโรงเรียนจีนเพื่อสอนภาษาของตนบาง

โรงเรียนต่าง ๆ ของกลุ่มภาษาถิ่นที่เกิดขึ้นในระยหลังมีตามลำดับดังนี้คือ

- (๑) สมาคมจีนและ จัดตั้งโรงเรียน จีนเตอะ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖
- (๒) สมาคมจีนกว้างตุง จัดตั้งโรงเรียน เมงตัก พ.ศ. ๒๔๕๗
- (๓) สภากงจีนฮกเกี้ยน จัดตั้งโรงเรียนปวยงวน พ.ศ. ๒๔๕๘
- (๔) สมาคมไหหลำ จัดตั้งโรงเรียนยอกหมิ่น พ.ศ. ๒๔๖๔ ^๒

จะเห็นว่าโรงเรียนจีนที่จัดตั้งขึ้นในระยะนี้เป็นในรั้วสมัทธิพระบาทสมเด็จพระ

มงกุฎเกล้าฯ ทั้งสิ้น และอาจกล่าวได้ว่าสมาคมจีนต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการ
ขยายจำนวนโรงเรียนจีนในประเทศไทยในระยะเริ่มแรกเป็นอย่างมาก นอกจากนี้
ยังแสดงให้เห็นว่าชาวจีนในประเทศไทยมิใช่จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปกติแล้วก็ยังมี
การถือพรรคถือพวกและค่านิยมผลประโยชน์ของกลุ่มของตนเป็นสำคัญ ซึ่งจะนำมาซึ่งมี
การรวมกลุ่มเป็นสมาคมลับขี้หรือการรวมกลุ่มในการจัดตั้งสโมสรการค้าอีกด้วย

อย่างไรก็ตามโรงเรียนจีนที่จัดตั้งในระยะนี้ส่วนใหญ่จะตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ

ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนที่อยู่ตามต่างจังหวัดซึ่งสนใจที่จะได้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษา
อย่างบ้าง จึงได้จัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นในนามของเอกชน และต่อมาสมาคมจีนต่าง ๆ
ได้จัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นในต่างจังหวัด ซึ่งจากหลักฐานของกระทรวงศึกษาธิการไม่ปรากฏว่า
โรงเรียนจีนทั้งหมดในระยะนี้มีจำนวนแน่นอนเท่าใด ซึ่งทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในระยะนั้น
ทางการยังมิได้มีการควบคุมและให้มีการจดทะเบียนขึ้นอย่างจริงจัง แต่ตามหลักฐาน

Ibid p. ๑๖๔

^๒ G. William Skinner, op cit, p. ๑๖๔

ของนาย กัฟลิน (Coughlin) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย ได้อ้างว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ มีโรงเรียนจีนที่ตั้งขึ้นในประเทศไทยทั้งหมดประมาณ ๓๐ โรงเรียน

บทบาทของโรงเรียนจีนในประเทศไทยระยะหลังจากการปฏิวัติจีนในระยะแรก อาจกล่าวได้ว่ายังไม่เห็นเด่นชัดนัก เท่าที่ปรากฏหลักฐานในระยะนี้โรงเรียนจีนจะขึ้นอยู่กับความเห็นจากคณะรัฐบาลสาธารณรัฐจีนไปเยี่ยมชมเยียน เชน ฮูเวยเต่ ทุกจีนประจำกรุงปารีส เมื่อมาแวะประเทศไทยทางโรงเรียนซินหมินก็ได้เชิญให้ไปคุมนบธรรมเนียมของโรงเรียน และเมื่อเอี้ยจ้อฮวง ข้าหลวงตรวจการของรัฐบาลยวนซีไซได้มาแวะกรุงเทพฯ ทางโรงเรียนซินหมินและโรงเรียนจีนเตอะก็ได้เชิญเอี้ยจ้อฮวงไปเลี้ยงอาหารที่โรงเรียนซินหมิน การที่ทางโรงเรียนจีนเชิญบรรดาผู้แทนจากรัฐบาลสาธารณรัฐจีนไปเยี่ยมชมเยียนโรงเรียนนี้ มีผลอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้นักเรียนจีนซึ่งเป็นลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยมีความรู้สึกหวงใย และผูกพันกับประเทศจีนมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้บรรดาผู้แทนจากรัฐบาลสาธารณรัฐจีนที่มาเยี่ยมชมเยียนโรงเรียนจีนในระยะนี้ ก็มักจะอบรมสั่งสอนให้นักเรียนตั้งใจเล่าเรียนและมีความขยันหมั่นเพียร ซึ่งก็มักจะเปลี่ยนไปจากธรรมเนียมเก่าไม่กล่าวถึงการที่นักเรียนเหล่านี้ถ้ามีความรู้แล้วจะไปรับราชการยังประเทศจีน ซึ่งเท่ากับเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันกับเอ็งแม่มากยิ่งขึ้น

๑ R.J. Coughlin, Double Identity: The Chinese in Modern Thailand, p. ๑๘๖

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาสยามราช ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ รายงานของ
หลวงธรรณีนาเบศร์ ถึงเจ้าพระยาสยามราช ที่ ๑๘๖/๒๔๕๖ ลงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖

๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาสยามราช ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

อย่างไรก็ตามผู้เขียนไม่สามารถที่จะหาปฏิกริยาของนักเรียนจีนในประเทศไทย
ที่มาก่อนการปฏิวัติในประเทศจีนในระยะแรกนี้ได้ ทั้งนี้อาจเป็นคัวว่าการจัดตั้งโรงเรียนจีน
ในระยะนั้นยังลุ่มลุกคูดูกคานอยู่มาก เช่น โรงเรียน ฮั่วเกียะ ก็อยู่ได้ไม่นานนัก ใ
ดินถิ่นและโรงเรียนจีนแต่ละ ก็เพิ่งตั้งขึ้นได้เพียง ๑ - ๒ ปีเท่านั้น ดังนั้นอาจกล
แมแต่ความรุกรานของบรรดานักเรียนจีนเหล่านี้ก็คงจะยังไม่คืบนัก และความรู้สึกผูก
เมืองแมกก็คงจะยังไม่รุนแรงมากเช่นเดียวกัน

ซึ่งหนังสือแผนจากรัฐบาลสาธารณรัฐจีนก็คงจะมองเห็นถึงปัญหาและความสำคัญ
ของการจัดตั้งโรงเรียนจีน จึงได้ชักชวนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนจีนเพิ่มขึ้นอีกเช่นที่
กล่าววว่า ".....การซึ่งจะไม่ให้ลูกหลานลี้มชาติก็ควรที่จะจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้น
ในเมืองนี้ได้แพร่หลายมากขึ้น บุตรหลานจีนจะได้เรียนภาษาจีนให้รู้ไว้จึงจะไม่ลี้มชาติ..."
ทั้งนี้เนื่องจากระยะที่ฮั่วเกียะเข้ามาที่โรงเรียนจีนในประเทศไทยมีอยู่โรงเรียนเดียวคือ
โรงเรียนซินหมินเท่านั้น ทั้งนี้ทางรัฐบาลไทยก็ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้เหมือนกัน
โดยเฉพาะการที่ในระยะนี้ทางประเทศจีนมีการปกครองที่แตกต่างไปจากประเทศไทย
ดังจะเห็นได้จากรับสั่งของกรมพระดำรงราชานุภาพที่ว่า

".....ประเทศเราเป็นประเทศที่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครอง ถ้าที่ประชุมของ
สมาคมโคกฉวดยกของการปกครองด้วยวิธีบิลิค เพื่อเป็นการยุใจคน ๆแม่แต่การ
สั่งสอนในโรงเรียนถ้าสั่งสอนในการตั้งวิธีบิลิค แล้วเราจะจัดการอย่างไรก็คงไป
บังคับของ ต่างประเทศจะติเตียนเราไม่ได้ เพราะเป็นการขัดต่อกฎหมายและ
ประเพณี....."^๒

เกี่ยวกับความรู้สึกที่ว่าประเทศไทยและจีนมีการปกครองต่างกันนี้จะเป็นผล
กระทบกระเทือนต่อระบบการปกครองของประเทศไทย เท่าที่พบในเอกสารนอกจาก

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๓ รายงานของ
ระอภิกกรมประกาศ เจากรมกองพิเศษ กรมกองตระเวน ถึงเจ้าพระยามรราช
ลงวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๒ รายงานการประชุม
เสนาบดีสภา วันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ก. ๑๓๖ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

มาจากกรมพระคำมกราชานุภาพ และเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารอด แล้วก็ได้ปรากฏว่า
จีนบางกอกได้เสนอความคิดเห็นในทำนองนี้โดยตรงไปตรงมา แม้แต่บาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ทรงแสดงความคิดเห็นในบทพระราชนิพนธ์เป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ยังมีข้อสงสัย อีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับความคิดที่จะจัดตั้ง

โรงเรียนจีนขึ้นในประเทศไทย แต่เป็นความคิดของรัฐบาลไทยในระบอบที่บังไม่มีโรงเรียนจีน
เป็นการแน่นอน ซึ่งความคิดนี้เป็นพระดำริของกรมพระคำมกราชานุภาพอีกเช่นกัน ดังจะกล่าวว่

“.....ทำไมไม่นับภาษาจีนว่าเป็นภาษาที่ควรศึกษาด้วย เห็นว่าถ้าจัดการเล่าเรียน
ให้ไทยรู้ภาษาจีนได้แล้วจะมีประโยชน์หลายอย่าง เพราะเราใช้ภาษาจีนมาก
หากถามที่เจ้าพระยามหาอำมาตยาหากนจีนสำหรับสืบข่าวไมไ่ไหน ถ้าคนไทยรู้ภาษาจีน
แล้วก็จะแกะชั๊กของในข้อนี้ได้ อีกประการหนึ่งเมื่อมีโรงเรียนหนังสือจีนขึ้นแล้ว
จีนกงสุบทรหลานเขาเรียนมาก นับว่าได้ทำบุญกุศลกับจีนกวยส่วนหนึ่ง.....”

จากพระดำริของกรมพระคำมกราชานุภาพนี้อาจพิจารณาได้ว่า ทางรัฐบาลไทย
เมื่อต้องการได้โรงเรียนจีนเป็นสถานที่ส่งเสริมการปกครองระบบสาธารณรัฐ จึงทำได้
รัฐบาลไทยมองหาทางที่จะควบคุมชาวจีนมิให้มีความคิดนิยมชมชื่นไปกับการปกครองระบบ
สาธารณรัฐจนเกินควรโดยเฉพาะเด็กจีนที่เกิดในไทย ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงเห็นว่าควรจะ
จัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นเสียเอง เพื่อให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ที่ประชุม
เสนาบดีสภาในครั้งนั้นจึงตกลงกันให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ รั้งไปจัดการ แต่ปรากฏว่า
รัฐบาลไทยไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนในทำนองนี้ได้ แต่กลับมีโรงเรียนจีนที่บรรดาชาวจีน
ไปไทยวัดตั้งกันเองปรากฏขึ้นแทนมากมาย ในระยะแรกนั้นมีโรงเรียนอยู่ ๒ ฝ่ายคือ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ รายงานการประชุม
เสนาบดีสภา วันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

^{*} พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล) เป็นปลัดทูลฉลองกระทรวง
ศึกษาธิการในต้นรัชกาลที่ ๖ ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่เจ้าพระยา
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ จนถึงอสัญกรรมในปี พ.ศ. ๒๔๕๘

ฝ่ายนิยมราชวงศ์แมนจูและฝ่ายนิยมพรรคก๊กมินตั๋ง จึงทำให้เห็นว่าการชักจูงชาวจีน ไทหามัดนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั้น นอกจากจะใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือแล้วยังไว้ โรงเรียนจีนเป็นเครื่องมืออีกด้วย แต่ในระยะหลังเมื่อยวนซีไซขึ้นมามีอำนาจจนสามารถ ขับไล่วรรคก๊กมินตั๋งออกจากรัฐสภา และ ดร. ชุนยักเซินต้องลี้ภัยไปยังประเทศญี่ปุ่น ก็ไปปรากฏหลักฐานชักจูงชาวรัฐบาลยวนซีไซไว้โรงเรียนจีนในไทยเป็นเครื่องมือในการ หาเสียงสนับสนุน

อย่างไรก็ตามสาเหตุที่ทางรัฐบาลไทยไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนที่สอนภาษา และหนังสือจีนขึ้นได้นั้น อาจเนื่องมาจากชาวจีนที่มีความรู้ทางภาษาจีนที่จะมาเป็นครู และ อาจไม่ได้รับความนิยมนอกจากชาวจีนเพียงพอ ความคิดนี้จึงเป็นเพียงแนวพระคำวิหของ กรมพระดำรงราชานุภาพเท่านั้น ทางกระทรวงศึกษาธิการไม่สามารถที่จะไปจัดตั้งให้ เรียบร้อยขึ้นได้ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าในระยะแรกนับบทบาทของโรงเรียนจีนยังไม่มีมากนัก แต่ทางนี้จะมีความสำคัญเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในระยะที่ ๒ จนเป็นเหตุให้ทางรัฐบาลไทยต้องออก พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ออกควบคุมในปี พ.ศ. ๒๔๖๑

การแทรกแซงของรัฐบาลจีนในสมัยยวนซีไซ

จะเห็นว่ารัฐบาลจีนทุกยุคทุกสมัยพยายามที่จะยื่นมือเข้ามาแทรกแซงในกิจการ ทั่ว ๆ ของชาวจีนในประเทศไทย นับตั้งแต่การขอตั้งสถานกงสุล การขอทำสัญญาทาง ราชการไมตรี การจัดตั้งสโมสรการค้า รวมทั้งการตั้งโรงเรียนจีน ซึ่งกิจการบางอย่าง ก็เป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐบาลจีน เช่น การจัดตั้งสถานกงสุล หรือการขอทำสัญญาทาง ราชการไมตรี แต่บางอย่างก็ไม่สมควรเพราะเท่ากับยกความไม่สงบขึ้นภายในประเทศไทย เช่น การนัดหยุดงานในกรุงเทพฯ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓

นอกจากนี้ในระยะหลังเมื่อเหตุการณ์ทางประเทศจีนเกิดการปฏิวัติขึ้นมา ปรากฏความระรคาชาวจีนในประเทศไทยได้ให้ความสนใจ จนถึงกับพวกจีนและเตรียม ขนเสื่อผ้าเครื่องแต่งตัวทหารถึง ๕๐๐ สำหรับ จะเดินทางเข้าเขตแดนจีนทางเหนือของ

ประเทศไทยเพื่อร่วมมือกับพวกก๊กมินตั๋งทำการปฏิวัติทางแถบมณฑลยูนนาน ซึ่งปรากฏว่า
ถูกเจ้าหน้าที่งานไทยจับได้ในเขตเมืองแพร่และอุตรดิตถ์ และบังคับให้กลับลงมา

หลังจากที่ได้มีการปฏิวัติเรียบร้อยแล้วทางรัฐบาลสาธารณรัฐจีนก็พยายาม
แทรกแซงอยู่โดยตลอด และหนังสือพิมพ์จีนก็มีบทบาทอยู่มากในการชักชวนให้
ในประเทศไทยเห็นถึงความปรารถนาดีของรัฐบาลสาธารณรัฐจีน เช่น การชักชวนให้
สาขาของสโมสรรถั่วเคี้ยวลิ้นชะหวย หรือสโมสรวมจีนทางประเทศ รวมทั้งการส่งชาว
จีนมาเยี่ยมเยียน เช่น จีนแกงแซ่ ฮูเว่ยแต และเอี้ยจื่อฮวง ก็เพื่อมาเรียไรเงินไป
สาธารณรัฐจีน เพื่อดำเนินการจัดตั้งสถานกงสุลและการทำสัญญาไมตรี รวมทั้งให้มีการตั้ง
โรงเรียนจีน

เกี่ยวกับการส่งชาวราชการจีนมานี้มีข้อที่น่าสังเกตอยู่สิ่งหนึ่งคือ ฮูเว่ยแต และ
เอี้ยจื่อฮวง ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นสูงของรัฐบาลยวนซีไซไม่เอ่ยถึงการเรียไรเงินเลย ซึ่ง
ตรงข้ามกับพรรคก๊กมินตั๋งมักจะให้มีการเรียไรอยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่เริ่มก่อการปฏิวัติ
จนกระทั่งปฏิวัติเรียบร้อย และเมื่อเกิดการจลาจลครั้งที่ ๓ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖
ดร.ซุนยัตเซ็นต้องหนีออกนอกประเทศจีน ก็ได้ดำเนินการเรียไรเพื่อไปทำการปฏิวัติอีก
ซึ่งตั้งนี้อาจเป็นค้วว่าการเรียไรในระยะนี้ไม่ได้ผลก็ เพราะชาวจีนจะเบื่อระอา ทำให้
ไม่ได้วางใจผู้ที่ทางรัฐบาลจีนส่งมาซึ่งจะพลอยกระทบกระเทือนไปถึงนโยบายอื่นค้ว กังนั้น
การเรียไรในระยะหลังของรัฐบาลยวนซีไซจะเปลี่ยนเป็นให้ชาวจีนในเมืองไทยจัดการกันเอง
แล้วส่งเงินไป รวมทั้งการเช่าแธร์กันตั้งธนาคารขึ้น ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะรวบรวมเงินของ
ชาวจีนในไทยได้

สถานการณ์ของประเทศไทยใกล้เคียงหลังจากการปฏิวัติจีน

จากการที่ชาวจีนในสิงคโปร์ ปีนัง และดินแดนมาลายูของอังกฤษติดต่อเกี่ยวกับ
กับชาวจีนทางภาคใต้ของประเทศไทยตลอดเวลา—จนอาจกล่าวได้ว่าชาวจีนทางภาคใต้ติดต่อ
กับชาวจีนในสิงคโปร์และป็นังมากกว่าที่จะติดต่อกับชาวจีนทางกรุงเทพฯ ทั้งนี้จะเห็นได้จาก

๑ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ คำพูดของ
กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ถึงกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

พ.ศ.

การรับคำสั่งหรือการเอาแบบอย่างในการดำเนินการใด ๆ ชาวจีนทางใต้จะทำตามาาาจีน
สิงคโปร์และปีนังแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. ชาวจีนทางใต้ส่วนใหญ่เป็นเงินรูนใหม่เช่นเดียวกับชาวจีนในสิงคโปร์ ปีนัง
และรัสมายูนัน ๆ บางครั้งชาวจีนพวกนี้จะเดินทางไปมาหาสู่กันตลอดเวลา จึงมีความ
สนิทสนมกันมากกว่าจีนทางกรุงเทพฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเงินรูนเก่าที่เขามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕
หรือก่อนหน้านั้น

๒. ชาวจีนทางใต้มีความจำเป็นจะต้องติดต่อกับชาวจีนในสิงคโปร์และปีนัง
เพราะสภาพทางภูมิศาสตร์ว่านวยความสะดวกให้มากกว่าที่จะติดต่อกับทางกรุงเทพฯ โดยเฉพาะ
ทางลานแคว้นที่ติดต่อกันอยู่กันและกันมาก เช่น คิมุก และยางพารา ทางใต้จะจัดส่งไป
ขายที่สิงคโปร์ และสิงคโปร์และปีนังจะซื้อข้าว อาหารสดต่าง ๆ จากดินแดนไทยทางภาคใต้
การที่ชาวจีนในสิงคโปร์และปีนังเป็นเงินรูนใหม่จึงมีความรู้สึกที่รุนแรงและ
ปลุกเร้าที่เกิดขึ้นทางประเทศจีน ทั้งนี้การดำเนินการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากชาวจีนในดินแดน
ตั้งแต่ ๑ แห่งนี้จึงออกมาในรูปรุนแรงมาก เช่น การบวยคอดินค้าญี่ปุ่นทั้ง ๒ ครั้งในปี
พ.ศ. ๒๔๕๕ และ พ.ศ. ๒๔๖๖ และจากการที่ชาวจีนทางภาคใต้ติดต่อกับชาวจีน
ที่ปีนังและปีนังก็ติดต่อกับชาวจีนที่สิงคโปร์และปีนังก็ติดต่อกับชาวจีนที่สิงคโปร์และปีนัง
ก็ติดกันทั้ง ๒ นี้อย่างใกล้ชิด จึงว่าเป็นที่จะต้องกล่าวถึงสถานการณ์ในดินแดนเหล่านี้
จากละเอียดทุกตอน

ก. สิงคโปร์ และมาลายู

ดร. ชุนยักเจินไคมาเยือนสิงคโปร์ครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ (พ.ศ. ๒๔๔๓)
แต่ไม่ปรากฏว่าได้มีการดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับการสนับสนุนการปฏิวัติจีน จนกระทั่งปี
ค.ศ. ๑๙๐๖ (พ.ศ. ๒๔๔๙) ในเดือนกุมภาพันธ์ ผู้ที่สนับสนุนการปฏิวัติจีนได้จัดตั้งสมาคม
ต้งเมงฮวย (Tung Meng Hui) ขึ้นในสิงคโปร์ แสดงว่าในระยะ ๓ ปีนั้นได้มีการ
เริ่มเตรียมการอย่างเงียบ ๆ จึงปรากฏว่าชาวจีนในสิงคโปร์ใจของอ่านหนังสือมา
ของประมุขบ้าง ร้านหนังสือ และโรงเรียนจีนต่าง ๆ เป็นที่พบปะติดต่อกันในกลุ่มผู้สนับสนุน

^๑ Victor Purcell. The Chinese in Southeast Asia, p. 100

การปฏิวัติจีน ซึ่งในระยะนี้ก็ได้มีการจัดตั้งสมาคมจุงหัว (Chung hao) ซึ่งเป็นสาขาของ
สมาคมตั้งเมงหวยในประเทศจีนขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๐๑ (พ.ศ. ๒๔๔๔) อย่างลับ ๆ และ
เริ่มดำเนินการตลอดมาจนกระทั่งสามารถจัดตั้งสมาคมตั้งเมงหวยขึ้นในสิงคโปร์ได้ในปี
พ.ศ. ๒๔๔๕

และในปีเดียวกันนี้ ดร.ซุนยัตเซ็นก็ได้เดินทางมายังสิงคโปร์ และไปทั่วทั้ง
สาขาของสมาคมตั้งเมงหวยขึ้นในกัวลาลัมเปอร์ อิปอห์ (Ipoh) ปีนัง เซเลบัต
ยะลาคา และเประ แต่ปรากฏว่าที่อิปอห์ ซุนยัตเซ็นประสบความสำเร็จเพราะ
ชาวจีนส่วนใหญ่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์แมนจูอยู่

ในระยะปี ค.ศ. ๑๙๐๔ - ๑๙๐๕ (พ.ศ. ๒๔๔๘ - ๒๔๕๑) ปรากฏว่าสิงคโปร์
ได้เป็นที่ประชุมพบปะของบรรดาชาวจีนที่ลี้ภัยทางการเมือง และในระยะก่อนหน้าที่
ประเทศจีนจะได้มีการปฏิวัติ ชาวจีนในมาลายูก็ได้ส่งเงินเป็นจำนวนมากไปช่วยเหลือ
การปฏิวัติ โดยการดำเนินการของสมาคมและสโมสรต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อกิจการนี้
หลังจากที่ ดร.ซุนยัตเซ็นทำการปฏิวัติในประเทศจีนได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว บรรดา
สมาชิกของสมาคมก็มึนตั้งในปีนัง สิงคโปร์ มาเลเซียต่างก็พากันแสดงความยินดี
โดยฉกฉวยรับบริจาค จุดประทัด และคัคเปี้ย พร้อมกับมีโหรเลขไปแสดงความยินดีต่อ
ดร.ซุนยัตเซ็น

จะเห็นว่าการดำเนินงานของคณะปฏิวัติจีนที่ต้องการแสวงหาเสียงสนับสนุน
จากบรรดาชาวจีนโพ้นทะเลในมาลายูและสิงคโปร์ เช่นเดียวกับที่ได้ดำเนินงานในประเ

^๑ W. Blyth, The Impact of Chinese Secret Societies in Malaya, p. ๒๗๕

^๒ Victor Purcell, op cit, p. ๒๐๕

^๓ Ibid

^๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำกราบบังคมทูล
ของพระยารัตนาภา ลงวันที่ ๖ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐

มีการจัดตั้งสโมสรตั้งเมงหวย หองฉานหนังสือ หองประชุม เป็นที่พบปะของบรรดาชาวจีน
 ที่รับสนุนการปฏิวัติจีน รวมทั้งการออกหนังสือพิมพ์จีนเพื่อโฆษณาชักชวนให้ชาวจีนร่วมมือกัน
 มากยิ่งขึ้น โดยในปี ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ที่สิงคโปร์ได้มีหนังสือพิมพ์ จุง หิง ยัต
 เป้ (Chung Hing Yat Pao) ออกมา และในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ (พ.ศ. ๒๔๕๓)
 หนังสือพิมพ์ กวาง ฮัว ยัต เป้ (Kwang Wah Yat Pao) ก็ได้จัดตั้งขึ้นในปีนั้น ซึ่ง
 ทั้งสองฉบับรวมถึงการดำเนินงานเรียโรเงินไปช่วยเหลื่อคณะปฏิวัติจีนควบคู่ไปด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าในระยะนี้หนังสือพิมพ์จีนในประเทศต่าง ๆ มีบทบาทในการ
 เรียกรองความสนใจจากชาวจีนโพ้นทะเลให้ติดตามข่าวคราวตลอดจนการเคลื่อนไหวของ
 สถานการณ์ในจีน ซึ่งทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลสามารถที่จะรวมตัวและก่อให้เกิดพลังทาง
 ภาคนิยมขึ้นมาได้

กิจการของพรรคก๊กมินตั๋งในระยะนี้อาจแบ่งได้เป็น ๓ ประการคือ

- (๑) การจัดองค์การ (Organization)
- (๒) การเรียโร
- (๓) การโฆษณาชวนเชื่อ^{๑ ๒}

เกี่ยวกับการเรียโรนั้นในระยะนี้ปรากฏว่าทางป่กิ่งได้จัดส่งเงินไปประมาณ
 ๑,๐๐๐ เหรียญ ซึ่งได้เรียโรจากเประ ป่กิ่ง ไทบุรี ภูเก็ต และเมืองใกล้เคียงอีก
 ๑๐๐,๐๐๐ นอกจากนี้ทางสิงคโปร์ก็ได้ส่งไปเป็นเงินประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ เหรียญ ซึ่ง
 หมายโรได้จากกัวลาลัมเปอร์ ยะโฮว์ เกาะเรียว และสิงคโปร์^๓

จากการที่ชาวจีนมลายูแสดงความสนใจกับการปฏิวัติในประเทศจีนจนถึงกับ
 มีการเรียโรส่งไปช่วยคณะปฏิวัติจีนเป็นจำนวนมาก และเมื่อ ดร.ซุนยัตเซ็นทำการปฏิวัติ
 สำเร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวจีนในมลายูก็พากันแสดงความตื่นเต้นโดยการต่าง ๆ เช่น

^๑ Victor Purcell, op cit, p. ๒๐๔ - ๒๐๐

^๒ Ibid p. ๒๐๓

^๓ ก.

อีก ๕ สีของสาธารณรัฐจีน จุดประทัด และตัดเปีย ทั้งนี้ยอมแสดงว่าชาวจีนที่สนับสนุน
 รัฐบาลก๊กมินตั๋งไถ่ทำการสนับสนุนอย่างเปิดเผย มิได้ปิดบังซ่อนเร้นเหมือนในระยะ
 แรก ๆ ซึ่งยอมเป็นธรรมดาที่ทางรัฐบาลสยามต้องจัดการตัดเตือนเช่นเดียวกับที่ทางรัฐบาลไทย
 ไล่อักเตือนชาวจีนในประเทศไทย เพราะการกระทำเช่นนี้เป็นการก่อให้เกิดการเข้าใจผิด
 เกิดขึ้นได้ และจากการที่ชาวจีนในมลายูทำการสนับสนุนคณะปฏิวัติจีนอย่างเอิกเกริกเช่นนี้
 ย่อมก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่บรรดาชาวจีนที่ไม่ได้สนับสนุนคณะปฏิวัติจีน ดังนั้นพวกนี้จึง
 ทำการต่อต้านไถ่การไม่ยอมตัดเปียตามคำสั่งชวนของพวกที่สนับสนุนคณะปฏิวัติ จึงเป็น
 สาเหตุให้เกิดการจลาจลวุ่นวายขึ้นในมลายูถึงขนาดเกิดการวิวาทกันใหญ่โตในกัวลาลัมเปอร์
 วิกโปห์ และมาเลเซียคดีในความดูแลของอังกฤษ ดังนั้นฝ่ายรัฐบาลในรัฐต่าง ๆ เหล่านี้จึง
 จำเป็นต้องยื่นมือเข้ามาจัดการโดยส่งกำลังตำรวจมาห้ามปราม ปรากฏว่าเหตุการณ์
 จะสงบเรียบร้อยก็มีผู้เสียชีวิต ๔ - ๕ คน

นอกจากนี้ที่สิ่งไปร่ถึงกับเวลาที่เจ้าหน้าที่ขึ้นไปตรวจเรือที่มาจากเมืองจีน
 ต้องถืออาวุธไปด้วย ทั้งนี้เพราะบรรดาผู้โดยสารที่เป็นชาวจีนไม่ยินยอมให้ตรวจและ
 แสดงกิริยาเกะกะระรานต่าง ๆ เป็นการไม่เชื่อฟังเจ้าหน้าที่ โดยอ้างว่าเวลานี้จีน
 มีรัฐบาลใหม่ซึ่งจะไม่ยอมให้ชาวจีนถูกกดขี่อีกต่อไป

จากการที่ชาวจีนในมลายู และสิ่งไปร่ก่อความวุ่นวายขึ้นมาในระยะนี้
 ก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนมายังชาวจีนในประเทศไทย โดยเฉพาะชาวจีนทางภาคใต้
 ของประเทศไทยซึ่งมีพรมแดนติดกันกับมลายูและมีการติดต่อค้าขายกับชาวจีนในมลายูอยู่เสมอ
 นอกจากนี้การที่ชาวจีนในภาคใต้มีจำนวนมากกว่ภาคอื่น ๆ จึงก่อให้เกิดความวิตกกังวลจนถึงกับ
 พระยารัษฎานุประดิษฐ์ต้องมิโทรเลขขอเรือรบไปประจำการที่ภูเก็ตดังเดิม^๓

^๑ ดู สำเนาโทรเลขของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
 ลงวันที่ ๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

^๒ ดู คำกราบบังคมทูลของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ลงวันที่ ๖ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ โทรเลขของ
 พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ถึงเสนาบดีมหาดไทย ลงวันที่ ๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

นโยบายของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้

๑) การแปลงสัญชาติ

รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ได้พยายามควบคุมคน
ชาวจีนในประเทศไทยให้อยู่ในความสงบ นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์นี้คหุงานของบรรดา
ชาวจีนในกรุงเทพฯ เมื่อต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ซึ่งเป็นปลายสมัยรัชกาลที่ ๕
แต่ก็ไม่มีการออกพระราชบัญญัติมาควบคุมแก่ประการใด ทั้งนี้อาจเป็นควยวาลหลังจาก
เหตุการณ์สงบได้ไม่นาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็เสด็จสวรรคตในเดือน
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จขึ้นครองราชย์
ใหม่ ๆ พระองค์ทรงจัดการเกี่ยวกับขอร่า-การต่าง ๆ ให้เรียบร้อยก่อน ด้วยเหตุนี้
การทางรัฐบาลไทยจะออกพระราชบัญญัติแปลงชาติออกมา ก็เป็นเดือนมิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐
(พ.ศ. ๒๔๕๔)

ข้อความที่น่าสนใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติแปลงชาตินั้นคือ มาตรา ๖ ข้อ (๓)
และ (๔) ที่ว่าห้ามมิให้อนุญาตให้แปลงชาติจนกว่าผูรองชอนนั้นเป็นคนที่ได้เคยอยู่ในกรุงสยาม
มาแรกก่อนไม่น้อยกว่า ๕ ปีแล้ว และผูรองชอนนั้นต้องเป็นคนที่มีความประพฤติดีและมศษยั
งดีเยี่ยมตนควย

การที่ทางรัฐบาลไทยกำหนดให้วาวทางชาติต้องอยู่ในประเทศไทยถึง ๕ ปี
จึงจะอนุญาตให้แปลงชาติได้ ทั้งนี้ก็เป็นการประกันว่าบุคคลผู้นั้นไม่มีเรื่องมิวหมองสอดก : มี
มิฉะนั้นตามมาตรา ๖ ข้อ (๔) ทางรัฐบาลไทยอาจไมอนุญาตให้แปลงชาติได้ถาบุคคลผู้นั้น
สิ่งไม่ถูกต้องขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกำหนดระยะเวลา ๕ ปีนี้ ก็มีข้อดอนผู้น้อยูทางตาม
มาตรา (๗) ซึ่งมีข้อกำหนดควา

.....(๑) ถาผูรองชอนนั้น โภกระทำการมีความชอบอย่างพิเศษต่อรัฐบาลสยามถา

(๒) ถาผูรองชอนนั้น แดเดิมเป็นคนในบังคับสยาม ภายหลังได้ไปแปลงชาติ

ในเมืองต่างประเทศ โดยได้รับอนุญาตของรัฐบาลสยามให้แปลงแล้วแลนับคนี้มีความ

๑ พระราชบัญญัติแปลงชาติ ร.ศ. ๑๓๐ ราชกิจจานุเบกษา (แผนกกฎหมาย)
เล่มที่ ๒๘ วันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐ หน้า ๘๖

ปรารถนาจะกลับแปลงชาติเป็นไทยตามเดิม

(๓) ถ้าผู้ร้องขอนั้น เป็นบุตรคนต่างประเทศ ผู้ที่ได้แปลงชาติมาเป็น คนในบังคับไทยแล้ว และเมื่อเวลาที่แปลงชาตินี้ ผู้ร้องขอนั้นมีอายุครบบริบูรณ์ ตามกำหนดในกฎหมายไทย แลกฎหมายของตนควย....."

การที่รัฐบาลในสมัยนั้นได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติแปลงชาติฉบับนี้ อาจพิจารณา ได้ในแง่ที่ว่าเป็นการดำเนินนโยบายขั้นแรกของการใช้นโยบายผสมกลมกลืน (Assimilation) เพราะเท่ากับเป็นการประกันสิทธิต่าง ๆ ให้กับชาวต่างประเทศที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เป็นเวลานานให้มีความอบอุ่นใจว่ามีสิทธิต่าง ๆ ไม่แตกต่างกับประชาชนชาวไทย ซึ่งในขณะ เดียวกันชาวต่างชาติก็ควรจะให้สิ่งแลกเปลี่ยนกับทางรัฐบาลโดยการยอมแปลงชาติเข้ามาเป็น คนในบังคับรัฐบาลไทย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยในขณะนั้นยังไม่สามารถที่จะยกเลิกสิทธิที่ก้าวย หนักในบังคับต่างชาติได้เรียบร้อย

นอกจากนี้อาจพิจารณาได้ในแง่ที่ว่า การที่ทางรัฐบาลไทยได้ออกประกาศ พระราชบัญญัติแปลงชาติฉบับนี้ เท่ากับเป็นการ เปิดโอกาสให้บรรดาสมาชิกที่อพยพเข้ามา พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นชาวต่างชาติที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย ได้เริ่มใช้สิทธิของการที่เป็นพลเมืองของประเทศ เพราะพระราชบัญญัติฉบับนี้ครอบคลุมไปถึง บุตรและภรรยาควย ดังใน

".....มาตรา ๑๖ ที่ว่า ภรรยาของคนที่ได้แปลงชาติแล้วนั้นย่อมมีอำนาจอันชอบธรรม เป็นคนในบังคับไทยด้วยสามี และมาตรา ๑๓ บุตรทุกคนของผู้ที่ได้แปลงชาติแล้ว บรรดาที่ยังมีอายุไม่ครบบริบูรณ์ในเวลาที่แปลงชาตินั้นย่อมมีอำนาจอันชอบธรรมเป็น คนในบังคับสยามตามบิดาควย แลว่าบุตรอย่างเช่นว่านถ้าทำคำแสดงตนยื่นต่อเสนาบดี ว่ากวรตวงประเทศภายในกำหนดปี ๑ ตั้งแต่เวลาที่ตนมีอายุครบบริบูรณ์แล้ว ว่าไม่สมัคร อยู่ ในบังคับไทย จะบอกกลับไปเป็นในบังคับชาติเดิมของตนนั้นก็ให้เป็นได้ดังปรารถนา...."

^๑ ก.

^๒ พระราชบัญญัติแปลงชาติ ร.ศ. ๑๓๐ ล.ก.

ดังนั้นพอจะสรุปไปว่าการรักษาและบุตรของชาวต่างชาติที่แปลงชาติแล้วต้องอยู่ใน
 ในบังคับไทยนอกจากบุตรนั้นจะมีอายุครบบริบูรณ์ หรือบรรลุนิติภาวะแล้ว ก็อาจจะขอ
 กลับไปเป็นคนในบังคับต่างประเทศได้แต่ต้องยื่นคำขอต่อเสนาบดีว่าการต่างประเทศ
 กำหนด ๖ ปี หลังจากที่อยู่ครบแล้วทั้งนี้อาจเป็นด้วยว่าเด็กที่ยังอายุไม่บรรลุนิติภาวะนั้น
 อวดอุตริกรังไปในทางที่ผิดได้ ทางรัฐบาลไทยจึงยังคงถือว่าอยู่ในบังคับไทยอยู่ จึงใน
 กรณีนี้เราจะได้พิจารณาได้อีกว่า เนื่องจากการที่ทางรัฐบาลจีนพยายามที่จะขอจัดตั้งสถานกงสุล
 ในประเทศไทยได้ ไม้ว่าจะเป็นรัฐบาลซุกโดก็ตามพยายามดำเนินการอยู่ตลอดมา ดังนั้น
 ภายเหตุนี้จึงทำให้รัฐบาลไทยวิตกว่าถ้าเมื่อใดเรายินยอมให้รัฐบาลจีนมาตั้งสถานกงสุลแล้ว
 ชาวจีนซึ่งอยู่ในบังคับต่างประเทศก็จะพากันไปเป็นคนในบังคับจีนหมด และแน่นอนว่าจำนวน
 ชาวจีนประเภทนี้จะต้องมีจำนวนมาก ซึ่งถ้าทางรัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติแปลงชาติ
 ในระยะเวลาก่อนหน้าหรือใกล้เคียงกับการจัดตั้งสถานกงสุลเล็กน้อยแล้วก็คงจะไม่มีชาวจีน
 กนใดคนที่ที่จะแปลงชาติเป็นแน่ เมื่อเป็นเช่นนี้ทางรัฐบาลไทยจึงต้องออกพระราชบัญญัติ
 แปลงชาติก่อน และต่อมาอีก ๒ ปีก็ได้ออกพระราชบัญญัติสัญชาติตามมา

นอกจากนี้ยังมีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับพระราชบัญญัติแปลงชาติคือ
 ผู้ที่ประสงค์จะแปลงชาติเป็นไทยจะต้องได้นำพระพิพัฒน์สัตยาณุสสัย ตามกฎของบังคับสำหรับ
 จัดการผู้นำแปลงชาติ ร.ศ. ๑๓๐ ซึ่งทั้งนี้จะเห็นว่ารัฐบาลไทยในขณะนั้นพยายามที่จะ
 โน้ตเวจิตใจของผู้ที่จะแปลงชาติใหม่จากรักภักดีต่อประเทศไทยและองค์พระมหากษัตริย์ไทย
 อย่างแท้จริง มิใช่เพียงว่าสักแต่เขียนใบคำร้องกรอกขอความที่ต้องการลงไปเป็นลายลักษณ์
 อักษรซึ่งจะไว้บังคับได้ตามกฎหมายเท่านั้นแต่จิตใจไม่สำคัญ บุคคลผู้นั้นอาจจะไม่ประสงค์
 เป็นพลเมืองไทยเลยแต่ต้องการเพียงผลประโยชน์จากการนี้เท่านั้น เท่ากับบุคคลเหล่านี้
 อาศัยแผ่นดินไทยเป็นที่พำนักโดยไม่มีความรู้สึกจงรักภักดีแต่ประการใด ซึ่งทางรัฐบาลไทย
 ในปัจจุบันต้องประสบกับปัญหานี้แต่รัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พยายามที่จะ
 จัดกองชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารให้จงรักภักดีทั้งกายและใจอย่างแท้จริง

๑ กฎของบังคับสำหรับจัดการผู้นำแปลงชาติ ร.ศ. ๑๓๐ ราชกิจจานุเบกษา

ซึ่งอาจไคผลหรือไม่ไคผลก็แล้วแต่จิตใจของบุคคลผู้นั้น แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าส่วนที่ไคผลก็มี
อยู่มาก โดยเฉพาะคนทางเอเชียเรายังเชื่อคำสาบแช่งคำสาบานกันน้อย ก และ
ในกฎข้อบังคับก็ให้บุคคลต่างชาติไคกล่าวคำสาบานตามลัทธิและภาษาของตนถ้าบุคคลผู้นั้น
ยังไม่สันทัดในภาษาไทย ในสมัยปัจจุบันรัฐบาลไทยควรจะใคร่ผ่อนการทำพิธีถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการอาจแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ต้อง
ประสบในขณะนี้ได้ และในขณะเดียวกันถ้านำมาใช้กับชาวต่างชาติที่ต้องการแปลงสัญชาติ
แล้วก็น่าสนใจมิใช่น้อย

หลังจากที่พระราชบัญญัติแปลงชาติได้ประกาศออกมาเพียง ๒ ปี รัฐบาลไทยก็ได้
ดำเนินการขึ้นต่อไปคือ การประกาศพระราชบัญญัติสัญชาติออกมาในปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๕
ซึ่งจะบังคับใช้ในปีต่อไป ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ผู้ที่ทางรัฐบาลไทยถือว่ามิใช่สัญชาติไทยคือ
"....๑. บุคคลผู้ใดกำเนิดแต่บิดาเป็นคนไทย แม่เกิดในพระราชอาณาจักรสยามก็ดี
เกิดนอกพระราชอาณาจักรก็ดี

- ๒. บุคคลผู้ใดกำเนิดแต่มารดาเป็นคนไทย แต่ฝ่ายบิดาไม่ปรากฏ
- ๓. บุคคลผู้ใดกำเนิดในพระราชอาณาจักรสยาม
- ๔. หญิงต่างชาติผู้ใดทำการสมรสกับคนไทยตามกฎหมายประเวณี
- ๕. คนต่างประเทศผู้นั้นได้แปลงชาติมาถือเอาสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติ..."^๒

จากข้อความในมาตรา ๓ นี้ เท่ากับว่า เด็กจีนที่เกิดในประเทศไทยทุกถนยอม
ถือว่าเป็นคนไทยตามกฎหมาย ซึ่งเด็กจีนเหล่านี้จะทำการแปลงชาติเป็นสัญชาติอื่นไม่ได้
จนกว่าจะได้รับการอนุญาตจากรัฐบาลไทยแล้ว แต่ที่แปลกคือหญิงไทยถ้าทำการสมรสกับ
คนต่างชาติต้องถือสัญชาติตามสามี ดังนั้นจึงเท่ากับว่าชายหญิงไทยแต่งงานกับชายจีน

^๑ ก.
^๒ พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๕
วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ หน้า ๒๗๕ (ดูภาคผนวก)
^๓ ก.

ก็ยอมถือสัญชาติเดียวกับชายจีนผู้นั้น ซึ่งธรรมดาแล้วชายจีนถ้าไม่อยู่บังคับต่างชาตินิรนามไทย จะถือว่าอยู่ในบังคับไทย

พระราชบัญญัติสัญชาติฉบับนี้อาจกล่าวได้ว่ามีความสำคัญที่สุดในบรรดาพระราชบัญญัติที่ออกมาในระบอบนี้ที่เกี่ยวกับชาวจีน และเป็นกรรณียุติข้อถกเถียงของผู้ที่อยู่ในวงการรัฐบาลไทยตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่จะให้สัญชาติจีนเป็นพลเมืองไทยควย และนับเป็นการแสดงให้เห็นเด่นชัดถึงการไขนโยบายผลสมกลมกลืนของรัฐบาลไทยที่มีต่อชาวจีน การที่รัฐบาลไทยกำหนดให้สัญชาติแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยนี้เท่ากับเป็นการก่อให้เกิดความผูกพันทางการเมืองและจิตใจระหว่างบุคคลกับรัฐ

๒ การเนรเทศ

นอกจากนั้นนโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการควบคุมชาวจีนในระบอบนี้ที่สำคัญคือการจำกัดชาวจีนซึ่งเป็นตัวการก่อการไม่สงบต่าง ๆ ขึ้นมา โดยการออกพระราชบัญญัติเนรเทศในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๓๐) ความคือเกี่ยวกับพระราชบัญญัตินี้ได้เริ่มตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ หลังจากการนัดหยุดงานของจีนครั้งใหญ่ในกรุงเพทฯ เมื่อต้นเดือนมิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ชาวจีนซึ่งเป็นตัวการในการนัดหยุดงานครั้งนี้ถูกเนรเทศออกนอกพระราชอาณาเขตถึง ๒๔ คน ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเตรียมการเนรเทศครั้งนี้คือกรมหลวงเทววงษ์โรปกการ (พระยศในขณะนั้น)

เกี่ยวกับพระราชบัญญัติเนรเทศปี ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) นี้มีข้อสำคัญที่พอจะสรุปได้ดังนี้คือ (๑) ผู้ที่ตองโทษเนรเทศต้องเป็นบุคคลที่ก่อความไม่สงบต่อสาธารณชน และบุคคลผู้นั้นต้องไม่ใช่คนในบังคับสยามตั้งแต่กำเนิด (๒) ผู้ซึ่งถูกเนรเทศ จะขอขอรณย์ยังยั้งการเนรเทศโลกตอเมื่อทำฎีกาขอลเกล้าฯ ถวายเท่านั้น

จะเห็นว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้มีขอบปรองอยู่บ้าง โดยเฉพาะไม่มีข้อใดที่กล่าวถึงการไต่สวนผู้ซึ่งจะต้องถูกเนรเทศเลย บุคคลผู้นั้นไม่สามารถที่จะยื่นคำร้องใดนอกจากจะ

๑ วิเชียร วัฒนคุณ กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล หน้า ๕๓

๒ ฎรายละเอียดได้จาก พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงเจ้าพระยายมราช

๓ ฎรายละเอียดได้จาก พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ ยาน ร.ศ. ๑๓๑ หน้า ๑๓๘ ภาคผนว

ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรงเท่านั้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าถึงแม้ว่า
เราจะมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเนรเทศออกมาก็ตาม แต่ก็ยังมีขอบกพร่องไม่รัดกุม
ถึงเป็นข้อที่มีความสำคัญมาก รัฐบาลไทยจึงต้องพิจารณาการประกาศใช้พระราชบัญญัติ
เนรเทศปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ใหม่เป็นการลงโทษชาวต่างประเทศให้รัดกุมยิ่งขึ้น

ปัญหาเกี่ยวกับการเนรเทศชาวจีนนี้ ถ้าเป็นชาวจีนที่ไม่ได้อยู่ในบังคับทางประเทศ
ก็ยังไม่ก่อปัญหาเท่าใดนัก เช่น จินตันเสียง ซึ่งเป็นผู้เขียนคำประกาศยุบให้ชาวจีนใน
กรุงเทพฯ หยุดงานเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ต้องถูกเนรเทศออกจากพระราชอาณาเขตเป็นเวลา
๖ ปีแล้ว โดยมีหนังสือร้องเรียนต่ออุปทูตฝรั่งเศสในประเทศไทยจะขอเข้ามาจัดการกับ
ทรัพย์สินสมบัติที่อยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งทางฝรั่งเศสเห็นสมควรจะให้จินตันเสียงเข้ามาใน
พระราชอาณาเขตได้ โดยมีหนังสือมายังกระทรวงการต่างประเทศ อ้างว่าประเทศไทย
ไม่มีอำนาจที่จะขับไล่อาวต่างประเทศได้ตามกฎหมายระหว่างนานาประเทศ

ซึ่งทางกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการได้เสนอเรื่องนี้กับคณะเสนาบดี และ
ทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในที่สุดทรงอนุญาตให้
จินตันเสียงเข้ามาได้โดยต้องทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาก่อน และเมื่อพระราชทานพระบรม
ราชานุญาตแล้วจึงกลับเข้ามาได้ แต่ก็ต้องมีข้อแม้ว่าต้องอยู่เพียง ๖ เดือน ในขณะนี้
จะไม่ทำการรื้อนายอีกและไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกรรณนายอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งทั้งนี้
ถ้ามีเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่สงบเกิดขึ้นในระยะนี้แล้ว เรื่องนี้ก็อันพับไป^๒

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๑ ลายพระหัตถ์
กรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ทูลกรมหลวงปราจิณกิติมิตรี ราชเลขานุการ ลงวันที่ ๑๗
พฤษภาคม พ.ศ. ๑๓๑

^๒ ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ถึงมองซิเออร์ ในที่
อุปทูตฝรั่งเศส ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๑๓๑

ทั้งนี้ จะเห็นว่าอำนาจของกบในบังคับต่างประเทศถึงแม้จะอ่อนลงมากในระยะนี้ แต่ก็ยังไม่หมดสิ้นไปอย่างเด็ดขาด ประเทศมหาอำนาจยังยื่นมือเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกบในบังคับอยู่ และถ้าในระยะเวลาแล้วจะเห็นว่าเป็นระยะก่อนหน้าที่พระราชบัญญัติเนรเทศฉบับแรกจะออกเพียงเล็กน้อย จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าการที่ทางรัฐบาลไทยไม่มีกฎหมายรัดกุมในการทำสิ่งใดแล้ว ก็เป็นโอกาสให้ชาวต่างประเทศหลบหลีกกฎหมายได้

ในกรณีของจีนต้นเสียงนี้ สิ่งที่ทางรัฐบาลไทยกลัวก็คือจะเป็นตัวอย่างให้แก่ชาวต่างประเทศอื่น ๆ ที่ถูกเนรเทศได้ และในขณะที่จีนต้นเสียงเข้ามาในถ้าเกิดการวุ่นวายอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกิดขึ้นจากชาวจีน จะทำให้จีนต้นเสียงถือโอกาสเข้าไปร่วมได้

๑ ฎ. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกรมพระยาเทววงษ์

บทที่ ๔

ปัญหาทางการเมือง

ระยะที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๖๑

สถานการณ์ในประเทศจีนตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๑๖ - ๑๙๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๕๘)

เมื่อยวนซีไฮและ ดร.ซุนยัตเซ็นสามารถตกลงกันได้ด้วยสันติวิธี ทำให้เงินเหนือและเงินใต้รวมกันได้เป็นอันหนึ่งอันเดียว ประเทศจีนจึงสามารถอยู่อย่างสงบภายใต้ระบอบสาธารณรัฐของรัฐบาลยวนซีไฮ ดร.ซุนยัตเซ็นยินยอมลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีชั่วคราวและไปดำรงตำแหน่งผู้ว่าการรถไฟแทน

แต่อย่างไรก็ตามประเทศจีนก็ไม่สามารถอยู่อย่างสงบสุขได้นาน ทั้งนี้เพราะได้เกิดความขัดแย้งระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งและรัฐบาลของยวนซีไฮในกรณีที่สามารถกันสำคัญของพรรคก๊กมินตั๋งคือ ซุง เจียว เทียน (Sung Chiao Gen) ถูกฆาตกรรม ซึ่งผลของการสอบสวนพบว่ารัฐบาลยวนซีไฮมีส่วนพัวพันในเรื่องนี้ ประกอบกับกรณีที่ยวนซีไฮได้เจรจาขอเงินจากภาคีธนาคารวังตองแลกเปลี่ยนด้วยเงินงาซึ่งจะนำซึ่งความสูญเสียเอกภาพในการบริหารประเทศ ดังนั้น ดร.ซุนยัตเซ็นจึงได้ดำเนินการขัดขวางการกระทำของยวนซีไฮดังใดกล่าวรายละเอียดไปแล้วในบทที่ ๓

ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้เกิดการจลาจลครั้งที่ ๒ ขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๕๘) ซึ่งปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลได้รับชัยชนะ ดังนั้นพรรคก๊กมินตั๋งจึงถูกล้ม และดร.ซุนยัตเซ็นต้องลี้ภัยไปอยู่ญี่ปุ่น ยวนซีไฮเมื่อสามารถยุบพรรคก๊กมินตั๋งได้แล้วก็ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๕๙) ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีจีนอย่างมากมาย รวมทั้งกำหนดให้ประธานาธิบดีอยู่ในตำแหน่งได้ถึงคราวละ ๑๐ ปี^๑

^๑ Paul M.A. Linebarger, Far Eastern Governments and Politics, p. ๑๒๘ - ๑๓๑

อย่างไรก็ตามปรากฏว่ายวณวีไซไม่ได้ออกการเพียงแต่ตำแหน่งประธานาธิบดี ยวณวีไซต้องการฟื้นฟูระบบราชาธิปไตยขึ้นมาใหม่ โดยได้รับการสนับสนุนจากขุนนางจีน และที่ปรึกษาชาวอเมริกัน โดยให้ความเห็นวาระบบสาธารณรัฐไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ ของจีนขณะนั้น ดังนั้นยวณวีไซจึงได้ดำเนินการที่จะสถาปนาระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ขึ้นมาใหม่โดยวิธีที่ทางประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือ เริ่มตั้งแต่ให้คณะรัฐมนตรีมีเจตนาช วยให้ยวณวีไซเป็นกษัตริย์ถึง ๓ ครั้ง รวมทั้งประชาชนได้แสดงประชามติโดยส่งจดหมาย เชิญยวณวีไซถึง ๓ ครั้งเช่นกัน นอกจากนี้ในรัฐสภายวณวีไซยังได้รับคะแนนสนับสนุนจาก ภาวทูตทหารบกเป็นเอกฉันท์อีกด้วย ดังนั้นยวณวีไซจึงตกลงกำหนดให้วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๙) เป็นวันราชาภิเษก

ปรากฏว่าได้มีผู้คัดค้านการกระทำของยวณวีไซ โดยเฉพาะพวกที่นิยมระบบ สาธารณรัฐซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ประชาชนที่อยู่ทางใต้ซึ่งมีความกตือรือร้นมากกว่าเพราะ คิดต่อคาชาวยกกับชาวต่างประเทศอยู่เสมอ และระยะหลังก็มีผู้ได้รับการศึกษาจากตะวันตก มากขึ้น บรรดานายทหารระดับนายพลซึ่งประจำอยู่ตามสวนภูมิภาคทางใต้ได้มีส่วนร่วม ในการก่อกบฏครั้งนี้ ทำให้ยวณวีไซต้องการจัดการปราบปรามพวกที่ไม่เห็นด้วยโดยเฉพาะ ที่มณฑลยูนนานได้เกิดการจลาจลอย่างรุนแรงขึ้น ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนจาก พรรคก๊กมินตั๋งด้วย ในที่สุดการจลาจลก็ได้ขยายไปยังกว้างขวางในเกือบมณฑล ค.ศ. ๑๙๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๙) ปรากฏว่าการจลาจลได้แพร่หลายไปทั่วมณฑลทางภาคใต้ และในเกิด พฤษภาทมิฬปีเดียวกันนี้ผู้แทนมณฑลต่าง ๆ ทางภาคใต้ก็ได้รวมมือกันจัดตั้งรัฐบาลใหม่ที่ กวางตุ้ง

สำหรับยวณวีไซเมื่อเกิดการจลาจลขึ้นทางภาคใต้ทำให้การทำพิธีราชาภิเษก ถวายหยุดงักลง และยวณวีไซก็พยายามที่จะทำการเจรจากับรัฐบาลใหม่ที่กวางตุ้ง แต่ขณะที่การเจรจากำลังติดพันกันอยู่นั้นเกือบจะใกล้ความสำเร็จ ยวณวีไซก็ได้ถึงแก่กรรม เสียก่อนด้วยโรคโลหิตเป็นพิษ ในวันที่ ๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๑๖ นั้นเอง^๓

^๑ Paul M.A. Linebarger, op cit, p. ๑๓๑

^๒ Ibid

^๓ Ibid p. ๑๓๒

หลิวหยวนหงู (Li Yuan - hung) รองประภาคาริบทักไกรรับเจ๊กเป็น 'ระชาภาคาริบทัก' สืบแทนหยวนไฮ แต่อย่างไรก็ภายหลังหยวนหงูก็ไม่สามารถรักษาสถานการณ์ในจีนจึงเกิดความแตกแยกให้สิ้นใจ ผู้บัญชาการทหารในมณฑลต่าง ๆ พวกนี้ตั้งตัวเป็นอิสระไม่ยอมขึ้นตรงต่อรัฐบาลปักกิ่งของหลิวหยวนหงู รวมทั้งรัฐบาลทางใต้ของพรรคก๊กมินตั๋งด้วย ดังนั้นระยะตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๖ - ๑๙๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๙ - ๒๔๗๑) จึงเรียกระยะขุ่นศึก

พระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่ทรงมีต่อสถานการณ์ในประเทศไทย

เราจะเห็นได้ชัดจากบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ที่ทรงเขียนขึ้นในระยะนี้ ว่า ว่างศ์วงศ์ใหม่ การภายในเมืองจีนและยุครกโคโยอาชีวะ ซึ่งลงพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ไทยประมาณกลางปี พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นเรื่องที่ทรงเขียนถึงเหตุการณ์ในประเทศไทยต่อจากเรื่องความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีนและปักษีภคคัตติ ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ปี ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)

การแสดงความกึกก้องเห็นของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในหน้าหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ในเมืองจีนที่ทรงใจนาบปากกว่า "อ๊กัวพาหุ" ทุกเรื่อง และทรงอ้างว่าการที่พระองค์เขียนเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นมาเป็นการทำนายหรือพยากรณ์หรืออภินิหารก็ได้อันที่พระองค์ทรงเขียนเรื่องนี้อาจเป็นการออกพระองค์ถ้าจะมีการฝึกฝนขึ้นมาในภายหลัง เป็นที่น่าสังเกตความที่พระราชนิพนธ์ในระยะนี้ยิ่งทวีความรุนแรงกว่าในระยะแรก ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ

ประการแรก โศกในระยณะนี้สถานการณ์ทางการเมืองของโลก เริ่มแปรปรวนมากขึ้นนับตั้งแต่การประกาศสงครามโลกครั้งที่ ๑ ของฝ่ายเยอรมัน และสัมพันธมิตร ในเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. ๑๙๑๔ จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่พากันสนใจสถานการณ์ในต่างประเทศกันมากโดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้าน และจากการที่ประเทศไทยมีชาวยุโรปมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมากกวาชนชาติอื่น รวมทั้งชาวจีนไ้มีการ

๑ ฎรายละเอียดได้จาก ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน และบทนิพนธ์ ลวกรปักษีภคคัตติ ของอ๊กัวพาหุ

ออกหนังสือพิมพ์เป็นภาษาไทยซึ่งในขณะนั้นก็คือ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ดังนั้น หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จึงมีการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ในประเทศจีนทุกระยะ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่า ทั้งคนจีนและคนไทยจะต้องอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ และการที่หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ เป็นฝ่ายสนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋ง ก็ดังนั้นหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ย่อมโจมตีรัฐบาลของยวนซีไฮ

ควยเหฺกุนี่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ย่อมไม่ทรงต้องการให้เมืองไทย กลายเป็นเวทีทางการเมืองของบรรดาชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารจนอาจก่อให้เกิด การวิวาทใหญ่โตขึ้นเช่นเดียวกับที่เกิดในมลายูและสิงคโปร์ดังที่โลกกล่าวมาแล้ว

ประการที่สอง จากการที่คณะปฏิวัติจีนสามารถทำลายระบบราชาธิปไตยได้สำเร็จ ในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ อาจกล่าวได้ว่าสร้างความตื่นตัวให้กับระเทศไค้เคียง โดยทั่วไป โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งยังปกครองโดยระบบราชาธิปไตยอยู่ และจากการที่ ประเทศจีนต้องตกอยู่ในสภาพลุ่มลุกคลุกคลานภายใต้ระบบสาธารณรัฐ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นถึงอันตรายที่ประเทศไทยประชาชนในประเทศไทยทั้งคนจีนและคนไทย อ่านข่าวหนังสือพิมพ์ที่เป็นปากเสียงของคณะปฏิวัติจีนโดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่ตามมาแก่บ้านกััน ันชนมกับระบบสาธารณรัฐ ซึ่งทรงย่ออยู่เสมอว่าเป็นสาธารณรัฐจอมปลอม ตัวอย่างที่ชัดเจน ให้เห็นชัดคือการก่อกองกำเริบของคณะทหารภายใต้การนำของ ร.ท. เจริญ ตรีจันทร์ ซึ่ง มีรากฐานถูกจับกุมเสียก่อนในเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

และเมื่อยวนซีไฮพยายามสถาปนาระบบกษัตริย์ขึ้นมาใหม่นั้น ก่อให้เกิดความ ประหลาดใจแก่บุคคลทั่วไปแม้แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯเอง ถึงแม้ว่าจะทรง ทำนายไว้ในเรื่องความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีนว่า ถ้าต้องการให้สถานการณ์ในเมืองจีน เรียบร้อยก็ต้องมีการปกครองแบบเผด็จการ (ทรงใช้คำว่า ลิตะรีติกเตเตออร์ชิป)^๒ แต่ พระองค์อาจทรงนึกไม่ถึงว่ายวนซีไฮจะใช้วิถีทางประชาธิปไตยสร้างสถาบันกษัตริย์ขึ้นมาใหม่ ในประเทศจีน ดังนั้นพระองค์จึงทรงโจมตียวนซีไฮว่าเป็นคนชนิด "หน้าคาน" รวมทั้ง

^๑ ดูรายละเอียดได้จาก ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน และบทนิพนธ์ ภาคปกิณณะคดี ของอัสวาทู

^๒ อัสวาทู ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน หน้า ๕๓

ทรงโจมตีนักปฏิวัติที่ล้มล้างสิ่งทั้งหลายในอดีตว่าเป็นคน "หน้าคาน" ทั้งสิ้น

ควยเหตุนี้จากลาวได้อีกนัยหนึ่งว่า การที่พระองค์ทรงเขียนเรื่องต่าง ๆ ขึ้นนี้ อาจเป็นควยทรงต้องการพิทักษ์สถาบันกษัตริย์ในรูปแบบของการสืบสันตติวงศ์มีในระบบราชาธิปไตย ในรูปแบบของนักเผด็จการซึ่งควยโอกาสสร้างอำนาจขึ้นในขณะที่บ้านเมืองกำลังวุ่นวาย

สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างจีนและญี่ปุ่นในระยะสงครามโลกครั้งที่ ๑

เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างจีนและญี่ปุ่นในระยะสงครามโลกครั้งที่ ๑ อยู่ในสภาพที่ตึงเครียด และสาเหตุนี้ก็ได้ทำให้เกิดปฏิกิริยาขึ้นในหมู่ชาวจีนในประเทศไทยจนจำต้องมีารบอยกอตสินค้าญี่ปุ่นขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ดังนั้นก่อนที่จะศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยก็ควรจะได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนและญี่ปุ่นซึ่งเป็นชนวนก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในประเทศไทย

การที่ประเทศญี่ปุ่นได้ทำการปรับปรุงประเทศครั้งใหญ่แทบทุกด้านในสมัยเมจิ เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๖๘ (พ.ศ. ๒๔๑๑) นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วจนเป็นสาเหตุให้ญี่ปุ่นต้องการขยายอำนาจทางการเมือง เริ่มต้นควยการทำสงครามกับจีนในปี ค.ศ. ๑๘๙๔-๑๘๙๕ (พ.ศ. ๒๔๓๗ - ๒๔๓๘) และสงครามกับรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓ - ๒๔๔๘) ทำให้ญี่ปุ่นเลื่อนฐานะขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจได้ในที่สุด

การที่ญี่ปุ่นมีชัยชนะต่อจีนและรัสเซีย ทำให้ญี่ปุ่นต้องการมีอำนาจเหนือดินแดนแมนจูเรียและเกาหลี และในขณะเดียวกันการที่ญี่ปุ่นสามารถรบชนะรัสเซียก็ทำให้เกิดผลสะท้อนต่อประเทศมหาอำนาจอื่นอย่างยิ่ง สหรัฐพอใจที่จะเห็นญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจควยเห็นวว่าญี่ปุ่นเท่านั้นที่สามารถชักชวนการรุกรานของรัสเซียในเอเชียตะวันออกไกลได้ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ญี่ปุ่นเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร เนื่องจากญี่ปุ่นได้ทำสัญญาผูกพันทางการทหารไว้กับอังกฤษซึ่งเรียกว่า Japanese Alliance ในปี ค.ศ. ๑๙๐๒ และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใหม่เมื่อหมคอายุของสัญญาจึงมีผลบังคับใช้จนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๑

ในฐานะที่ญี่ปุ่นเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลญี่ปุ่นจึงประกาศให้เรือรบทั้งหมดของเยอรมันในน่านน้ำเอเชียยอมจำนนต่อญี่ปุ่น ตามคำขอร้องของรัฐบาลอังกฤษที่ญี่ปุ่นจัดการทำลายเรือรบและเรือสินค้าของเยอรมันในตะวันออกไกล นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังบังคับให้เยอรมันโอนสิทธิในการเช่าเกี่ยวเจาและสิทธิพิเศษในมณฑลซานตุงของจีนให้แก่ญี่ปุ่น ซึ่งประการหลังนี้ไม่ใช้ความตกลงของอังกฤษเลยแต่อังกฤษก็ไม่สามารถป้องกันการรุกรานของญี่ปุ่นเหนือดินแดนจีนได้ นอกจากของเรือใหญ่ญี่ปุ่นจำกัดเขตการเคลื่อนไหวเฉพาะในเขตเช่าเกี่ยวเจาและน่านน้ำในบริเวณนั้นเท่านั้น รัฐบาลญี่ปุ่นจึงยื่นคำขาดแก่เยอรมันให้มอบเขตเช่าเกี่ยวเจาและถอนเรือคิกอวูซทั้งหมดออกไปจากน่านน้ำจีนและญี่ปุ่น และให้รัฐบาลเยอรมันตอบภายในวันที่ ๒๓ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๕ โดยอ้างว่าญี่ปุ่นจะกินเขตเช่าเกี่ยวเจาให้แก่เงินอีกทอดหนึ่ง

รัฐบาลจีนของยวนซีไฮได้แสดงความไม่ไว้ใจญี่ปุ่นโดยพยายามติดต่อกับเยอรมันเพื่อขอให้คืนเขตเช่าเกี่ยวเจาและสิทธิพิเศษอื่น ๆ ในมณฑลซานตุงให้แก่จีน แต่การเจรจาไม่ประสบความสำเร็จ รัฐบาลจีนจึงหันมาขอความร่วมมือจากสหรัฐ โดยเสนอว่าขอให้เยอรมันมอบผลประโยชน์ของเยอรมันให้แก่สหรัฐแทนที่จะมอบให้แก่ญี่ปุ่น เพื่อสหรัฐจะได้มอบให้แก่เงินอีกทอดหนึ่ง แต่ปรากฏว่ารัฐบาลสหรัฐได้ปฏิเสธขอเสนอของจีนโดยอ้างว่าการกระทำเช่นนั้นย่อมจะนำมาซึ่งความยุ่งยากทางการเมืองระหว่างประเทศของสหรัฐ

ดังนั้นญี่ปุ่นจึงฉวยโอกาสประกาศสงครามกับเยอรมันในทันทีเมื่อเห็นเยอรมันเมสใจต่อคำขาดที่รัฐบาลญี่ปุ่นเสนอ ปรากฏว่าญี่ปุ่นสามารถเข้ายึดครองเขตเช่าเกี่ยวเจาและมณฑลซานตุงได้ในเวลาไม่ถึง ๒ เดือน ญี่ปุ่นพยายามที่จะขยายเขตของสงครามเข้าไปในดินแดนจีนโดยไม่ฟังคำประท้วงของรัฐบาลจีน เนื่องจากญี่ปุ่นมีความต้องการที่จะยึดครองดินแดนแมนจูเรียของจีนมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๙ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะเรียกครองสิทธิและดินแดนต่าง ๆ ที่ตนต้องการ ดังนั้นจักรวรรดิญี่ปุ่นประจำกรุงปักกิ่ง

๑ เขียน ชีระวิทย์ วิวัฒนาการปกครองของญี่ปุ่น หน้า ๑๖๐ - ๑๖๒

๒ เขียน ชีระวิทย์ ล.ก. หน้า ๑๖๓

• วิจารณ์ขอเรียกร้อง ๒๑ ข้อ (Twenty-one Demands) แก่รัฐบาลยวนซีไซในวันที่ ๑๘ มกราคม ค.ศ. ๑๙๑๕ (พ.ศ. ๒๔๕๘) อัครราชทูตญี่ปุ่นบังคับให้ยวนซีไซปักปันเรียกร้องเหล่านี้ไว้เป็นความลับ ซึ่งถ้ารัฐบาลจีนยินยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องทั้ง ๒๑ ข้อแล้วก็จะเท่ากับเงินทองสูญเสียเอกราชให้แก่ญี่ปุ่น ดังนั้นยวนซีไซจึงลอบส่งข่าวให้แก่บรรดาผู้แทนและหนังสือพิมพ์ชาวตะวันตกเพื่อหวังความช่วยเหลือจากมหาอำนาจ ทั้งนี้ยวนซีไซไม่กล้าที่จะเสนอเรื่องนี้อย่างเปิดเผยเพราะเกรงการปฏิวัติจากผู้ที่มีสนับสนุนระบบสาธารณรัฐ โดยเฉพาะรัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งจะสนับสนุนให้พวกนิยมระบบสาธารณรัฐก่อการปฏิวัติขึ้นด้วย

ในที่สุดรัฐบาลจีนและญี่ปุ่นก็พยายามเจรจาที่จะตกลงกันเกี่ยวกับข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อนี้เป็นเวลาถึง ๓ เดือน จึงได้ตกลงกันโดยรัฐบาลญี่ปุ่นยินยอมตัดข้อความบางประการในตอนท้ายออก ในที่สุดรัฐบาลจีนก็ยินยอมเซ็นสัญญาตามข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นในวันที่ ๙ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๕ ทั้งนี้ปรากฏว่าไม่มีประเทศมหาอำนาจใดให้ความช่วยเหลือแก่จีนเลย นอกจากสหรัฐที่ยื่นคำประท้วงไม่ยอมรับการทำสนธิสัญญาของทั้ง ๒ ประเทศ แต่ก็ไม่เป็นผลอันใด

ปฏิกิริยาของชาวจีนในประเทศไทยที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น

บทบาทของหนังสือพิมพ์จีน

ช่วงระยะต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งเป็นระยะที่ญี่ปุ่นเข้ายึดเขตเช่าเหมาเช่าและมณฑลชานตุงในประเทศจีน ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยที่ออกเป็นภาษาจีนคือ หนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อ ไค่กงชาวเสียดสี่ประเทศญี่ปุ่นเป็นทำนอง

^๑ ทรายละเอียดเกี่ยวกับข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อนี้ได้จาก วิวัฒนาการปกครองของญี่ปุ่น ของ เขียน ชีระวิทย์ หน้า ๑๖๔ - ๑๖๗

^๒ Franz Schurman and others, Republican China, p.๒๔ - ๒๕

^๓ Ibid

ตีเทียบการกระทำของญี่ปุ่นที่รุกรานประเทศจีน^๑ ดังนั้นอุปทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยจึงได้
 ร้องเรียนต่อรัฐบาลไทยขอให้ห้ามปรามหนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อมิให้ลงข่าวให้ร้ายญี่ปุ่น
 พร้อมกับให้คำแนะนำว่าถ้าไม่เชื่อฟังขอให้รัฐบาลไทยสั่งปิดหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เสีย^๒

เรื่องนี้จะเห็นว่าเป็นเรื่องการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยในฐานะ
 ที่เป็นเจ้าของประเทศและมีชาวจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่เป็นจำนวนมาก จึง
 จำเป็นที่จะต้องระมัดระวังการดำเนินนโยบายมิให้กระทบกระเทือนทั้ง ๒ ฝ่ายได้ ดังนี้
 จึงเป็นหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศของไทยที่จะทำการปฏิเสธขออุปทูตญี่ปุ่นอย่างนุ่มนวล
 ในข้อเสนอนั้น โดยอ้างว่ารัฐบาลไทยก็มิได้เห็นชอบด้วยในการที่หนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อ
 ลงข่าวเช่นนั้น แต่จะทำการปิดหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นการไม่ถูกต้องเพราะประเทศที่เจริญ
 ทั้งหลายก็ให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ที่จะออกความคิดเห็นได้โดยอิสระที่ไม่นอกเหนือกฎหมาย
 ของประเทศนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตามทางกระทรวงนครบาลก็ได้จัดเจ้าหน้าที่ไปวาดลาว
 ถักเคียนหนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อแล้ว^๓ ทางอุปทูตญี่ปุ่นก็มีหนังสือมายังกระทรวงการ
 ต่างประเทศอีก ครั้นถึงกับแนะนำให้เนรเทศผู้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อ
 แต่ผู้เขียนก็มิได้เชื่อฟังคำสั่งเคียนของเจ้าหน้าที่กระทรวงนครบาลคงยังลงข่าวตีเทียบ
 การกระทำของประเทศญี่ปุ่นอยู่อีก ซึ่งถ้าเรามองดูอย่างใจเป็นกลางจะเห็นว่า
 หนังสือพิมพ์จีนก็ทำถูกเพราะเป็นธรรมดาว่าถ้าประเทศเมืองแม่ของเราถูกรุกรานจาก
 ประเทศอื่นเราก็คงทนไม่ได้ แต่ตามองอีกนัยหนึ่งก็ไม่ถูกต้องนักเพราะประเทศไทยมี
 สัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศญี่ปุ่น จึงไม่เหมาะที่หนังสือพิมพ์ในประเทศจะลงข่าว
 เช่นนี้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ บ.๓ ๓/๑ คำกราบทูล
 ของพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิตติขี ราชเลขาณการ ฉบับที่ ๕๗๐/๒๒๒๒
 ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

^๒ ก.

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ก.

^๔ ก.

นอกจากนี้ยังปรากฏว่าเจ้าของหนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส จึงยอมมือสถานทูตฝรั่งเศสใหม่มาโรงเรียนต่อรัฐบาลไทยในกรณีที่เจ้าหน้าที่กระทรวงนครบาล ไปห้ามปรามมิให้ลงข่าวเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น โดยยอมผ่อนผันให้ลงข่าวประเภทโทรเลข ของราชการที่จะกล่าวถึงการที่ญี่ปุ่นโจมตีเกี่ยวเรา โดยอ้างว่าเพื่อป้องกันมิให้ประชาชน ฟังข่าวที่ผิดไปจากความเป็นจริง ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ตกลงยินยอม

แต่อย่างไรก็ตามเรื่องมิได้ยุติลงเพียงแค่นี้ เพราะอุปทูตญี่ปุ่นยังคงมีหนังสือมา ครอบเรียนอีกว่าหนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อ ฉบับวันที่ ๒๐ และ ๒๒ ตุลาคม ลงข่าวเสียชื่อเสียง ประเทศญี่ปุ่นอีก แต่ครั้งนี้ใช้วิธีหลีกเลี่ยงโดยการไม่ยอมออกชื่อว่าประเทศใดแต่ก็ เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นประเทศญี่ปุ่น และอุปทูตญี่ปุ่นก็ได้ขอรองให้ทางรัฐบาลไทยปิดหนังสือพิมพ์ เทียนฮันป้อเสีย ซึ่งทางรัฐบาลไทยไม่เห็นควยและตอบปฏิเสธไป แต่เจ้าพระยายมราช ก็ได้จัดการให้ นายลอฮัน มุบังคับการกรมตระเวน มีคำสั่งไปบังคับมิให้เจ้าของหนังสือพิมพ์ เทียนฮันป้อลงข่าวเสียชื่อเสียงเช่นนี้อีก มิฉะนั้นจะจัดการฟ้องทั้งเจ้าของโรงพิมพ์ ผู้เขียน และ ผู้พิมพ์ขอความนน^๒

ทั้งนี้ก็จะเห็นว่าทางรัฐบาลไทยพยายามหลีกเลี่ยงอยู่ตลอดเวลาที่จะไม่จัดการ ขันรุนแรงแกหนังสือพิมพ์จีนจึงใช้วิธีวางลาวตักเตือนก่อน เมื่อยังไม่เชื่อฟังจึงห้ามปราม และในที่สุดก็ยื่นคำขาดเป็นขั้นสุดท้าย ซึ่งทั้งนี้ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าหนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อ ได้ลงข่าวโจมตีอีก ทางรัฐบาลไทยจึงไม่ได้จัดการต่อหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ในทางรุนแรงแต่ อยางใด

สำหรับเรื่องนี้มีพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่พระ ราชโองการ เจ้าพระยายมราชลงวันที่เดียวกับที่เจ้าพระยายมราชได้ถวายคำกราบบังคมทูลขึ้นมา แสดงว่า พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องนี้มากและมีใครทรงนิ่งนอนพระทัยเลย ใครทรงแสดงความ กิจเห็นในเรื่องนี้ไปในทำนองเห็นใจชาวจีนเพราะประเทศจีนก็ถูกญี่ปุ่นรังแกจริงๆ พร้อมทั้ง

๑ ก.

๒ ก.

ทรงกำชับเจ้าพระยาบวรราชมณีให้มีการฟ้องร้องเกิดขึ้น เพราะจะเป็นสาเหตุให้ชาวจีน
ไม่พอใจและเรื่องราวจะลุกลามใหญ่โตไต่ ในกรณีนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ทรงตระหนักพระทัยดี เพราะทรงกลัวชาวจีนและญี่ปุ่นในไทยจะก่อการวุ่นวายขึ้น
โดยเฉพาะประเทศจีนในระยะนี้ถูกสถานการณ์บีบบังคับทุก ๆ ทาง พระองค์จึงทรงเรี
เห็นใจประเทศจีน

จะเห็นว่านโยบายของรัฐบาลไทยในเรื่องนี้พยายามที่จะอ้อมข้อมมิให้เกิด
ความยุ่งยากขึ้นในประเทศ เพราะอาจกระทบกระเทือนถึงสถานการณ์ทางการเมือง
ระหว่างประเทศได้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็ให้ความสำคัญต่อบรรดาชาวจีนที่เข้ามา
ถึงพระบรมโพธิสมภารไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านโยบายต่างประเทศ

หลังจากระยะนี้แล้วก็ไม่ปรากฏว่ามีการลงข่าวโจมตีการรุกรานของญี่ปุ่น
จนกระทั่งเมื่อใดมีการเจรจากันระหว่างจีนและญี่ปุ่นในกรณีข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อ โดย
หนังสือพิมพ์หัวเข็มหมุดเขียนขึ้นเพื่อเขียนบทความเป็นทำนองยุยงให้นักเรียนจีนในประเทศไทย
มีความจงรักภักดีต่อเมืองแม่ โดยใช้ชื่อบทความว่า “พวกนักเรียนมีน้ำใจรักประเทศ”
และยังเขียนในทำนองสนับสนุนให้นักเรียนจีนเหล่านั้นไม่ใช้ของญี่ปุ่น

และเมื่อทางรัฐบาลยวนซีไซไซได้เจรจากกลงยอมเซ็นสนธิสัญญากับญี่ปุ่นยอมรับ
ข้อเรียกร้องทั้ง ๒๑ ข้อ ในวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ หนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทย
ก็ทำการโจมตีทันที โดยหนังสือพิมพ์หัวเข็มหมุดซึ่งสนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งได้ทำการโจมตี
รัฐบาลยวนซีไซอย่างรุนแรงถึงขนาดสนับสนุนให้จัดตั้งรัฐบาลจีนใหม่จะโดยยกเลิกการทำ
สนธิสัญญารั้งนี้เสีย นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น เป็นที่น่าเสียดายว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ พระราชหัตถเลขา
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเจ้าพระยาบวรราชมณี ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
หัวเข็มหมุดใหม่ ฉบับลงวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
หัวเข็มหมุดใหม่ ฉบับลงวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

ไม่สามารถหาหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ ในระยะนี้ได้ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์จีนโนสยามา ร์กัฟท์ ซึ่งควรจะต้องบทความเกี่ยวกับเรื่องนี้มากในระยะนี้ แต่ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับในระยะปี พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๔ ไม่สามารถจะหาอ่านได้แม้แต่หอสมุดแห่งชาติ

อย่างไรก็ตามได้มีหลักฐานว่าหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล ฉบับวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ลงข่าวว่าชาวจีนในกรุงเทพฯ คิจะบอยคอตสินค้าของประเทศหนึ่งแ่น ๆ ขอให้รัฐบาลไทยระมัดระวังให้ดี ผู้ที่เป็นคนคิดเป็นชาววางตุ้งได้พากันนัดแนะกำหนดว่า ตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายนเป็นต้นไปจะไม่บรรทุกและขนส่งสินค้าของประเทศนั้น จะเห็นว่าหนังสือพิมพ์ในระยะนี้จะไม่เอ่ยชื่อประเทศญี่ปุ่นออกมาตรง ๆ ซึ่งในกรณีที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมลได้ลงบทความนี้ หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโปก็ได้ลงข่าวปฏิเสธว่าไม่เคยได้ยินข่าวว่าชาวจีนในกรุงเทพฯ คิจะทำการบอยคอตสินค้ากันเลย เพราะเห็นว่รัฐบาลไทยกำลังห้ามปรามอยู่ แต่กลับปรากฏว่าในวันที่ ๒๒ มิถุนายน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโปก็ได้ลงบทความเป็นทำนองยุยงให้ชาวจีนในมณฑลนครราชสีมา ทำการบอยคอตสินค้าของประเทศนั้น (หมายถึงประเทศญี่ปุ่น) และให้เก็บเงินไว้ช่วยกันปราบยวนซีไซ และในวันที่ ๒๔ มิถุนายน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโปได้ลงข่าวว่ามีผู้เขียนจดหมายถึงนายเซียวฮุกเล็ง เจ้าของหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ขอให้เอาหน้าโฆษณาสินค้าญี่ปุ่นออกมิฉะนั้นอาจจะถูกทำลายได้

อย่างไรก็ตามหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ก็พยายามเลี่ยงอยู่ตลอดเวลา ไม่ทำการยุยง โดยตรงแต่เพียงไปใช้ส่วนวนการเขียนในทำนองยุยงแทน เจน ใ้ข่าวร้ายสินค้าของประเทศจีน

^๑ ก. คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

^๒ ก. คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

^๓ ก. คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

^๔ ก. คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

^๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๙/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

และยิ่งใกล้วันที่ ๒๕ สิงหาคม ซึ่งเป็นวันที่มีข่าวลือกันว่าจะเป็นวันที่ชาวจีนในกรุงเทพฯ จะก่อการไม่สงบขึ้น หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป่ก็ลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างกระชั้นชิด โดยในวันที่ ๑๘ สิงหาคม ได้มีบทความเตือนชาวจีนไม่ให้ก่อการไม่สงบขึ้น เพราะทาง รัฐบาลไทยได้เตรียมการป้องกันอย่างแข็งแรง โดยใช้ข้อความว่า "เพื่อร่วมชาติ จงระวัง" และผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นว่าการที่มีข่าวลือเช่นนี้อาจเป็นควายฝ่ายตรงข้าม อาจจะไปจ้างพวกอั้งยี่มาก่อการไม่สงบ ดังนั้นชาวจีนที่ทำมาหากินโดยสุจริตสมควรที่จะ ระมัดระวังมิฉะนั้นจะพลอยได้รับอันตรายไปด้วย และในวันที่ ๒๒ สิงหาคม หนังสือพิมพ์ เทียนฮั่นป้อก็ลงข่าวปฏิเสธเกี่ยวกับข่าวลือน้อย่างแข็งขัน

หนังสือพิมพ์จีนในระยะหลังนี้พยายามที่จะไม่โจมตีญี่ปุ่นอย่างเปิดเผยแต่กลับได้วิธี ที่แนบเนียนกว่าคือ การยุยงให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยทางอ้อมซึ่งหนังสือพิมพ์จีนมีอิทธิพลมาก ในเรื่องนี้ เริ่มตั้งแต่ให้นักเรียนจีนเป็นเครื่องมือ และการลงบทความก็มักจะหลีกเลี่ยงการใช้ ถ้อยคำในทำนองยุยงส่งเสริม เช่น มักใช้คำว่าให้บำรุงสินค้าของประเทศจีนแทน เกี่ยวกับการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นแทนที่หนังสือพิมพ์จีนจะเขียนบทความสนับสนุนโดยตรง กลับเลี้ยวไปใช้ วิธีเป็นทำนองปรามไม่ให้เกิดความไม่สงบขึ้น ซึ่งถ้าพิจารณาดี ๆ แล้วจะเห็นว่าการเขียน ขอความทำนองนี้อาจก่อให้เกิดความรู้สึกที่อยากจะทำมากกว่ายุยงโดยตรง และในขณะเดียวกัน รัฐบาลไทยก็ไม่สามารถที่จะจัดการสิ่งใดลงไปได้ เพราะไม่ปรากฏว่าได้มีการยุยงหรือเสียสติ ญี่ปุ่นเหมือนในระยะแรก

ดังนั้นจะเห็นว่าการที่อุปทูตญี่ปุ่นไครองเรียนต่อรัฐบาลไทยในกรณีหนังสือพิมพ์ เทียนฮั่นป้อลงบทความเสียสติโจมตีประเทศญี่ปุ่นถึงกับขอร้องให้รัฐบาลไทยปิดหนังสือพิมพ์ ฉบับนี้ และทางรัฐบาลไทยได้ยื่นคำขาดมิให้ลงข่าวในทำนองนี้อีกจึงเท่ากับเป็นบทเรียนแก่ หนังสือพิมพ์จีนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในระยะหลังจึงไม่ปรากฏว่ามีการโจมตีตรง ๆ

๑. คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป่ ฉบับลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

๒. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ เทียนฮั่นป้อ ฉบับลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

ในระยะแรก แต่หันมาใช้วิธีการที่แบบเนียนแตรุนแรงกว่าโต้ตอบแก่ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งรัฐบาลไทยก็ไม่สามารถจัดการใด ๆ ใดนอกจากจะขอร้องห้ามปรามมิให้เกิดการไม่สงบขึ้นเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่าหนังสือพิมพ์เทียนฮันป้อเองในระยะดังกล่าวก็หยุดการลงข่าวเสียคดีญี่ปุ่นเช่นกัน แต่กลับลงข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศจีนโดยตรงที่น่าสนใจมากคือได้มีการลงสัญญาที่ประเทศจีนได้กระทำกับประเทศญี่ปุ่นอย่างละเอียดทุกข้อ ซึ่งในกรณีนี้อาจมองได้อีกแง่ว่าอาจก่อให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจอย่างรุนแรงในกลุ่มชาวจีนซึ่งมีความรู้ เพราะสัญญานี้เป็นสัญญาที่จีนเสียเปรียบญี่ปุ่นทุกอย่าง การลงข้อความเหล่านี้ชาวจีนที่ไม่มีความรู้ อาจจะไม่ค่อยรู้สึกนักไม่เหมือนข้อความที่โจมตีโดยตรง แต่ชาวจีนที่มีความรู้และติดตามสถานการณ์ในประเทศจีนย่อมจะรู้สึกไม่พอใจ ซึ่งชาวจีนกลุ่มนี้อาจกล่าวได้ว่ามีความบทบาทในการชักจูงชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ เช่นพวกพ้อคาที่ไม่ค่อยสนใจข่าวคราวทางการเมือง หรือก๊กี่จีน ไท่ก๊กการไม่สงบขึ้นได้

การดำเนินการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนในไทย

อาจกล่าวได้ว่า การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนในประเทศไทย เริ่มต้นขึ้นด้วยข่าวลือและการยุยงส่งเสริมโดยหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทย หลังจากที่รัฐบาลจีนของยวนชี่ไชยยอมเซ็นสัญญาตามขอเรียกร้อง ๒๑ ข้อของญี่ปุ่นในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ และชาวดี้อทำหาจะจริงจังขึ้นโดยหนังสือพิมพ์กรุงเทพเคลิเมลได้ลงข่าวเป็นทำนองเตือนรัฐบาลไทยว่า ชาวจีนในกรุงเทพฯ ก็จะทำกรบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยมีผู้ตนคิดเป็นชาวกว้างคองพร้อมใจกันกับก๊กี่จีน กำหนดเอาวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ไป จะเริ่มตนควยการไมบรรทุกสินค้าของประเทศญี่ปุ่น จึงขอให้รัฐบาลไทย

กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
 ราชบัณฑิตยสถาน วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘

เตรียมตัวรับสถานการณ์

ทางสถานทูตญี่ปุ่นได้ส่งนายอิดา เดซานุการสถานทูต มากราบทูลต่อกรมพระยา
เทวะวงษ์วโรปการถึงกรณีที่พักจีนในกรุงเทพฯ ได้มีการประชุมกันเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน
ที่สมาคมจีนแห่งหนึ่งในครอกกัปตันมชซึ่งมีผู้เข้าประชุมประมาณพันคน ที่ประชุมได้ตกลงกันว่า
จะไม่ทำการค้าขายสินค้าญี่ปุ่น สินค้าที่มีอยู่แล้วนั้นต้องขายให้หมดในสองเดือน สินค้าที่สั่งมา
จากสิงคโปร์และฮ่องกงควรจะรีบโทรเลขยับยั้งการส่งเข้ามา และเมื่อครบกำหนด ๑๐ วัน
ตั้งแต่วันที่ได้ตกลงนี้ห้ามชนสินค้าญี่ปุ่นขึ้นบกที่กรุงเทพฯ ถ้าผู้ใดไม่ทำตามนี้จะต้องถือว่า
เป็นศัตรูแล้วของถูกลงโทษ ปรากฏว่ามีผู้ลงชื่อเห็นด้วยแล้วประมาณ ๓๐๐ คน ที่ประชุมได้
จ้างชาวจีนประมาณ ๕๐ คนให้คอยสืบดูว่าผู้ใดทำการค้าขายสินค้าญี่ปุ่นอยู่อีกก็ให้ทำร้าย
โดยเอาสิ่งของใส่โครกขว้างปา

มีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับผู้ที่เข้าร่วมประชุมครั้งนี้มีถึง ๑,๐๐๐ คน ซึ่งเป็นจำนวน
ที่มากจนอาจกล่าวได้ว่ามากกว่าการประชุมครั้งใด ๆ ของชาวจีนในระยะนี้หรือในระยะหลัง
และถ้าเป็นไปตามนี้อาจพิจารณาได้ว่าชาวจีนให้ความร่วมมือครั้งนี้เป็นอย่างดี หรืออาจมอง
อีกแง่ว่าทางสถานทูตญี่ปุ่นกล่าวเกินความจริงไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทางญี่ปุ่นต้องการให้
รัฐบาลไทยติดตามเรื่องนี้อย่างใกล้ชิดเพื่อผลประโยชน์ของทางฝ่ายญี่ปุ่นเองภายนอกนี้
ยังมีข้อที่ควรสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ถึงแม้ว่าทางรัฐบาลไทยจะอนุญาตให้มีการจัดตั้ง
สมาคมโดยถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม ชาวจีนก็ยังใช้สมาคมเป็นสถานที่พบปะหารือเรื่อง
ก่อการร้ายอยู่เสมอ จนเป็นที่น่าสงสัยว่าทางรัฐบาลไทยสืบทราบการประชุมครั้งนี้
มาก่อนหรือเปล่า เพราะไม่ปรากฏหลักฐานการสืบสวนของรัฐบาลไทยในเรื่องการประชุม
ครั้งนี้เลย

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
ฮั่วเซียมซินไป ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๕/๑๒ รายงานของ
พระยาบริรักษ์จัตุมงคล ว่าการแทนปลัดราษฎรตรวจการต่างประเทศ ถึงเจ้าพระยามรราช
ที่ ๔๑/๔๐๔๖ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้ทางเลขาธิการสถานทูตญี่ปุ่นมีความเห็นว่าไม่ใช่ความตั้งใจของชาวจีนโดยทั่วไป แต่เป็นความคิดของพวกเขาซึ่งต้องการสร้างความเกลียดชังให้เกิดขึ้นระหว่างจีนกับญี่ปุ่น เลขาธิการสถานทูตญี่ปุ่นได้ยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นในเมืองอื่น ๆ เช่น สิงคโปร์ ฮองกง ฮ่องกง และเอหมิง ว่าเมื่อมีการบอยคอตเกิดขึ้นรัฐบาลในเมืองต่าง ๆ ก็ได้ออกประกาศห้ามบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และทำโฆษณาหัวหน้าที่ก่อกวนโดยการเนรเทศ

จะเห็นว่าทางสถานทูตญี่ปุ่นได้ติดตามเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด แต่ที่น่าแปลกคือญี่ปุ่นสงสัยว่าการก่อกวนวุ่นวายครั้งนี้เป็นการกระทำของพวกเขาเองก็อาจเป็นเพราะว่าการลงโทษรุนแรงเป็นอันยังนั้นตามพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ ให้เนรเทศผู้ที่เป็นหัวหน้าได้ หรืออาจเป็นเพราะข้อหาอันยี่สามารถหาหลักฐานได้ง่ายกว่าข้อหาก่อกวนวุ่นวาย เพราะถ้ามีการก่อกวนวิวาทแล้วทางการสามารถจับตัวผู้วิวาทได้ และหลักฐานการเป็นอันยังนี้อาจดูได้จากลายสัก หรืออาณัติสัญญาในระหว่างพวกเขาด้วยกัน นอกจากนี้การที่รัฐบาลไทยจะจัดการเรื่องนี้ไม่ให้ลุกลามใหญ่โตขึ้นก็ควรใช้วิธีตัดไฟต้นลมคือ การเนรเทศหัวหน้าผู้เป็นต้นก่อกวนวุ่นวายครั้งนี้ออกนอกพระราชอาณาจักรโดยเร็วที่สุด ซึ่งในสายตาของสถานทูตญี่ปุ่นเห็นว่าการใช้ข้อหาอันยี่ที่สุด สมควรที่จะลงโทษโดยการเนรเทศเช่นเดียวกับที่ทางเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นได้กระทำไปแล้ว และทางสถานทูตญี่ปุ่นยังได้ขอร้องให้รัฐบาลไทยจัดการเรื่องนี้โดยเร็ว เพราะถ้าชักช้าแล้วจะลุกลามใหญ่โตจนยากแก่การที่จะปราบปราม พร้อมทั้งขอทราบความคิดเห็นของรัฐบาลไทยว่าจะจัดการเรื่องนี้อย่างไรบ้าง

ในระยะปลายเดือนมิถุนายนมีการเริ่มบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นอย่างจริงจัง ปรากฏว่าชาวญี่ปุ่นที่ตั้งห้างร้านทำการค้าในกรุงเทพฯ ได้มาแจ้งว่าชาวจีนที่เคยเป็นผู้รับช่วงซื้อของไปขายอีกต่อนั้นนั้นไม่มารับของไปขายเหมือนอย่างแต่ก่อน และชาวญี่ปุ่นซึ่งเดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ ก็แจ้งว่ากุสึจิ้นไม่ยอมมารับจ้างขนของ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๒๕/๑๑ ภายพระหัตถ์ของกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ถึงเจ้าพระยาอมรราช ที่ ๑๕/๑๐๔๓ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน

จะเห็นว่าบรรดาชาวจีนให้ความร่วมมือในเรื่องนี้อย่างจริงจังถึงกับพ้อค้าขายพากันไม่ยอมไปรับสินค้าผู้ไปมาขาย แต่ก็ยังคงมีชาวจีนบางคนที่ไม่ยอมปฏิบัติตามจึงถูกปากค้าของโสโครกที่หน้าร้าน ในระยะนี้ชาวจีนมักจะใช้วิธีขวางปากค้าของโสโครกแก่เงินที่ไม่ให้ความร่วมมือในการบอยคอตสินค้าผู้ไป เป็นเพราะต้องการให้ได้รับความเดือดร้อนและอับอายมากกว่า ดังนั้นการทำร้ายร่างกายจึงไม่ค่อยปรากฏขึ้นในระยะนี้ และการที่ชาวจีนไม่ใช้วิธีทำร้ายร่างกายก็เพราะไม่ต้องการให้เกิดเป็นเรื่องเป็นราวคงเพราะเกรงทางรัฐบาลไทยจะต้องยื่นมือเข้าไปจัดการ เนื่องจากการกระทำผิดทางกฎหมายอาญาลำหรับกรณีที่ถูกเงินไม่ยอมมารับจ้างขนของนั้น ทางสถานทูตผู้ไปอ้างว่าทางเมืองซัวเถาได้ใช้วิธีออกประกาศให้กุลี่เงินมาทำงานให้กับผู้ไปตามเดิม การที่ผู้ไปอ้างถึงวิธีการจัดการของเมืองซัวเถาอาจเป็นเพราะต้องการให้ทางรัฐบาลไทยจัดการ เช่นนี้บ้าง แต่ก็ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลไทยได้จัดการเรื่องกุลี่เงินแต่อย่างใด

และในวันที่ ๒๓ มิถุนายน ทางกรมตำรวจนครบาลจับชาวจีนผู้หนึ่งชื่อ จีนัก เนื่องจากไคน้ำไม้ขีดไฟจากรานอ้าแดงเฮียงไปทิ้ง ประกอบกับเมื่อสืบสวนไค้ความว่าจีนักผู้นี้เคยต้องโทษมาหลายครั้งแล้ว และการกระทำเช่นนี้เป็นกรกระทำในทำนองซู่เซ็งยู่ไม่ให้ขายสินค้าผู้ไป ดังนั้นทางกระทรวงนครบาลจึงเห็นสมควรที่จะเนรเทศจีนักก็ออกไปนอกพระราชอาณาเขต^๒ จีนักผู้นี้อาจเป็นเพียงลูกมือไม่ให้ชาวจีนชั้นหัวหน้าที่เป็นตัวการในการยุยงให้มีการบอยคอตสินค้าผู้ไปครั้งนี้ แต่รัฐบาลไทยก็ใช้วิธีการขั้นเด็ดขาดคือการเนรเทศ เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวจีนอื่น ๆ จะได้ไม่ทำเช่นนี้อีก

ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโบได้ลงข้อความในทำนองซู่เซ็งยู่จะซื้อสินค้าผู้ไป แต่ไม่ได้เอ่ยชื่อประเทศผู้ไปออกมาตรง ๆ^๓ วิธีการเขียนทำนองนี้

^๑ ค. อ้างถึงหนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๕

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๕/๑๒ คำกราบทูลของเจ้าพระยามหามุข ถึงกรมพระยาเทวะวงษ์โรปกการ ที่ ๒๖/๒๔๕๖ ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

^๓ ค.

หนังสือพิมพ์จีนมักก็ชอบอยู่เสมอดังที่ได้อกล่าวไว้ในเรื่องบทบาทของหนังสือพิมพ์จีนแล้ว

ในวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เจ้าพระยายมราชได้เรียกหัวหน้าสมาคมจีนต่าง ๆ และเจ้าของหนังสือพิมพ์จีน ๓ ฉบับมาตักเตือนชี้แจง ตามหลักฐานไม่ได้กล่าวรายละเอียดว่ามีหนังสือพิมพ์อะไรบ้าง แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นหนังสือพิมพ์หัว เข็มชินโป่ ตงฮัวมินโป่ และเทียนฮันโป่ ข้อความที่เจ้าพระยายมราชได้ชี้แจงในวันนั้นมีดังนี้คือ

".....โดยเหตุที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีไมตรีกับกรุงสยาม พวกจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ในเมืองไทยได้รับความปกครองอย่างเดียวกับไทย รัฐบาลสยามจะยอมให้คนจีน หรือชาติใด ๆ ก็ตามทำลายผลประโยชน์ของชาติที่มีไมตรีกับกรุงสยามด้วยการอันบังคับข่มขู่ไม่ได้ ขอให้พวกจีนที่มาประชุมแห่งสมาคมต่าง ๆ ช่วยบอกกล่าวให้ทราบทั่วกันด้วย ถ้าขึ้นทำกันไปแล้วรัฐบาลจะต้องใช้อำนาจอย่างไมเกรงมา ถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์จีนในกรุงเทพฯ ซึ่งกฎหมายบ้านเมืองยอมให้ลงได้อย่างฟรี จะออกความคิดความเหินอะไร ๆ ได้ก็ตาม ถ้าไม่เป็นการหมิ่นประมาทแล้วก็อาจทำได้ แต่การที่จะลงข่าวจนถึงประกาศว่าถ้าใครไม่ทำเช่นนั้นต้องทำโทษ นั้นเป็นการผิดกฎหมายโดยตรง เจ้านาที่อาจฟ้องร้องเอาโทษได้....."

การที่ประเทศไทยยังไม่มีพระราชบัญญัติที่จะควบคุมหนังสือพิมพ์ ทำให้ไม่สามารถที่จะลงโทษบรรดาหนังสือพิมพ์ที่ลงข่าวในทำนองนี้ได้นอกจากจะใช้มาตรการอื่นจัดการ เช่น เจ้าพระยายมราชเรียกบรรดาธิการหนังสือพิมพ์จีนมาตักเตือน การที่ชาวจีนใช้นาหนังสือพิมพ์ยุยงส่งเสริมให้ก่อการวุ่นวายต่าง ๆ ทางรัฐบาลไทยไม่สามารถจัดการอย่างไรลงไปได้ นอกจากจะเรียกตัวมาตักเตือนห้ามปรามเท่านั้น จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงได้มีพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์จีนถูกปิดไป ๒ ฉบับ รายละเอียดในเรื่องนี้จะกล่าวในบทที่ ๕

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๕/๑๒ คำกราบทูลของเจ้าพระยายมราช ถึงกรมพระเทวะวงษ์วโรปการ ที่ ๒๖/๒๔๗๖ ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

นอกจากนี้เจ้าพระยายมราชก็ได้ขอร้องให้เจ้าของหนังสือพิมพ์จีนทั้ง ๓ ฉบับลงข่าวแต่ที่พอสมควรซึ่งจะไม่ทำให้คุณเข้าใจผิดกันได้ ซึ่งบรรดาเจ้าของหนังสือพิมพ์จีนก็ตกลงรับคำ แต่ในระยะหลังหนังสือพิมพ์จีนทั้ง ๓ ฉบับก็คงลงข่าวในทำนองยุยงส่งเสริมให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นอยู่อีกโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เทียนอันโป ทำให้ทางสถานทูตญี่ปุ่นต้องขอร้องให้รัฐบาลไทยทำการปิดหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ แต่ทางรัฐบาลไทยก็มีค้ำประกันตีความคำขอร้องของสถานทูตญี่ปุ่น

สาเหตุที่เจ้าพระยายมราชเชิญบรรดาหัวหน้าชาวจีนมาประชุมที่กระทรวงนครบาลเนื่องมาจากได้มีใบปลิวภาษาจีนเกี่ยวกับการยุยงให้ชาวจีนทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ซึ่งทางการสืบมาได้ความว่าใบปลิวนี้ได้มีขึ้นที่สมาคมจีน^๒ สมาคมนี้เข้าใจว่าเป็นสมาคมพาณิชย์จีน (เซี่ยงหวย) เพราะนายเซี่ยวฮุกเต็งซึ่งเป็นประธานของสมาคมได้ถูกเรียกตัวมาประชุมด้วย และเป็นที่น่าเสียดายว่าไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับใบปลิวภาษาจีนฉบับนี้ในที่ประชุม นายเซี่ยวฮุกเต็งได้อ่านข้อความในใบปลิวเป็นภาษาจีนซึ่งไม่มีคำแปลเป็นภาษาไทยบันทึกไว้ รายละเอียดเกี่ยวกับข้อความที่เจ้าพระยายมราชพูดในการประชุมครั้งนี้พอจะสรุปได้ว่า เจ้าพระยายมราชห้ามมิให้ประกาศเกี่ยวกับข้อความที่จะเป็นในทำนองยุยงให้ชาวจีนก่อการวุ่นวายขึ้น ถึงแม้ว่าจะเป็นหนังสือหรือโทรเลขที่มาจากเมืองจีนที่ใช้ข้อความรุนแรงก็ไม่สมควรนำมาลงในหนังสือพิมพ์เมืองไทย และถ้ายังไม่เชื่อฟังทางการจำจะต้องใช้อำนาจอย่างรุนแรง

คำพูดของเจ้าพระยายมราชในที่ประชุมจีนครั้งนี้มีรายละเอียดน่าสนใจมากซึ่งจะดูได้จากภาคผนวก จ. แสดงให้เห็นถึงนโยบายของรัฐบาลไทยในกาที่จะปกป้องรองชาวจีน ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะให้สิทธิชาวจีนเหนือกว่าชนต่างชาติอื่น ๆ เพราะเรายอมรับให้อยู่ใต้กฎหมายไทย แต่รัฐบาลไทยก็ยินยอมไม่ได้ที่จะให้ชาวจีนในไทยทำลายผลประโยชน์ของญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่มีพระราชไมตรีกับไทยด้วยวิธีที่เปิดเผย

^๑ กองจดหมายเทศาภิบาล ล.ค.

^๒ ค. คำพูดของเจ้าพระยายมราช ซึ่งพูดในที่ประชุมชาวจีน ในวันที่ ๑

^๓ ค. (ดูรายละเอียดได้จากภาคผนวก จ.)

เจ้าพระยาบวรราชนายกจึงต้องขอความร่วมมือจากหัวหน้าชาวจีนที่มาประชุมในครั้งนั้นตั้งที่ใดกล่าวมาแล้ว ที่น่าสังเกตคือท่านได้ย้ำถึงการที่ว่าจะต้องใช้อำนาจรุนแรงถ้าหากไม่เชื่อฟัง และเจ้าพระยาบวรราชนายกได้นำประกาศเป็นอักษรจีนของทางกระทรวงนครบาลไปติดตลกชุมนุมจีนเป็นการคัดค้านห้ามปรามชาวจีนมิให้ทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น แต่ประกาศนี้แลดูถูกถึง ทางกรมจึงติดตามสืบหาผู้ฉีกประกาศเหล่านี้ได้ความว่าเป็นชาวจีนที่เกิดในประเทศจีนจำนวนทั้งหมด ๕ คน การที่ฉีกประกาศนี้ก็เพื่อมิให้ชาวจีนทั่วไปได้อ่านคำคัดค้านห้ามปรามของทางกระทรวงนครบาล

การที่ประกาศของทางกระทรวงนครบาลถูกฉีกเช่นนี้สร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลไทยมากโดยเฉพาะเจ้าพระยาบวรราชนายก เพราะทางการพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่ใช้วิธีการรุนแรงกับชาวจีน แต่เมื่อห้ามปรามคว่ำวาทแล้ว ด้วยหนังสือ(ติดประกาศ) ก็แล้วชาวจีนยังไม่เชื่อฟังกลับทำการทำลายโกลยการฉีกประกาศของทางการถึง ดังนั้นเมื่อทางการจับตัวผู้ฉีกประกาศได้จึงทำการเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักรทั้งหมด ยกเว้นเก็กจินซึ่งมีอายุเพียง ๑๒ ปีซึ่งทางรัฐบาลไทยเห็นว่ากระทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ประกอบกับจีนทั้ง ๔ คนซึ่งเป็นจีนนอกขังเงิน บางคนก็เคยต้องโทษทำร้ายร่างกายมาแล้ว จึงสมควรที่จะเนรเทศออกนอกพระราชอาณาเขตได้^๒

การที่รัฐบาลไทยลงโทษชาวจีนที่ฉีกคำประกาศนี้ตามองในสายตาของคนปัจจุบันอาจจะเห็นว่ารุนแรงเกินกว่าเหตุ แต่ทั้งนี้อาจพิจารณาในแง่ที่ว่าในขณะนั้นสถานการณ์ทางการเมืองอยู่ในระหว่างประกาศกฏอัยการศึก (ประกาศในเคืองสิงหาคม) เนื่องจากสถานการณ์ภายนอกประเทศอยู่ในระหว่างสงคราม ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงยอมไม่ได้ที่จะ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๘/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ อัสสัมชัญ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๔/๑ คำกราบทูลของเจ้าพระยาบวรราชนายก ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขาณุกการ ที่ ๒๕๘/๓๐๐๔ ลงวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

ให้เกิดเหตุไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในประเทศ การเนรเทศชาวจีนทั้ง ๔ คนนี้เท่ากับเป็นการ
แก้แค้นคนลม เพราะจะเป็นตัวอย่างให้ชาวจีนผู้อื่นเกรงกลัวไม่กล้าที่จะก่อการไม่สงบขึ้น
และชาวจีนทั้ง ๔ คนนี้ก็จะเป็นชาวจีนที่เพิ่งจะเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารจึงเท่ากับไม่ใช่
ราษฎรไทย สมควรจะต้องโทษเนรเทศตามพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ ตาม
มาตรา ๑

สำหรับทางต่างประเทศปรากฏว่าทางจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการประชุมนัดแนะกัน
จะทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยจีนฮุย ซึ่งเป็นคน
ในบังคับอังกฤษเป็นหัวหน้าในการประชุมครั้งนี้ และมีการกำหนดว่าถ้าพ่อค้าจีนผู้ใดคิดสัญญา
จะปรับ ๒ เท่าของราคาของซื้อ หรือปรับเป็นเงิน ๕๐๐ บาท เงินที่ได้ค่าปรับนี้ครึ่งหนึ่งจะ
มอบให้กับผู้บอกล่า และอีกครึ่งหนึ่งจะเก็บไว้ทำนุบำรุงศาลเจ้า

ซึ่งทางเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ ได้จัดให้เจ้าหน้าที่
ไปชี้แจงแก่บรรดาพ่อค้าจีนเหล่านี้ให้เลิกลมความคิดที่จะทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นเสีย
เรื่องนี้พระยามหาอำมาตยาธิบดีซึ่งเป็นผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยขณะนั้นก็ได้
ให้คำแนะนำแก่เจ้าพระยาสุรสีห์ว่าควรที่จะเรียกตัวจีนฮุยและพ่อค้าจีนซึ่งเป็นชั้นหัวหน้า
ชี้แจงจะสะดวกและได้ผลดีกว่า ซึ่งก็ปรากฏว่าเจ้าพระยาสุรสีห์ ก็ได้เรียกจีนฮุยและ
บรรดาหัวหน้าจีนมาชี้แจงโดยตรง ขณะเดียวกันก็จัดเจ้าหน้าที่ไปตักเตือนห้ามปราม
เรื่องจึงได้สงบลง

๑ พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๙
วันที่ ๑ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑ หน้า ๑๓๘

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบทูลของ
พระยามหาอำมาตยาธิบดี ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขาณุกาโร ที่ ๑๘๒/๒๓๗๔
ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔

๓ ก.

๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ โทรเลขของ
เจ้าพระยาสุรสีห์ ถึงพระยามหาอำมาตยาฯ ลงวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔

จะเห็นว่าการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งแรกของชาวจีนในประเทศไทยไม่ได้รับผลสำเร็จนัก อาจเป็นได้ว่าทางการไทยรู้ตัวในการที่จะดำเนินการ จึงจัดการปราบปรามอย่างรุนแรงโดยการเนรเทศ ทำให้ชาวจีนส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะดำเนินการต่อ

บทบาทของสมาคมและสโมสรจีน

อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ได้มีพระราชบัญญัติตั้งยี่ฉับแรกออกมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ บรรดาสมาคมลับของชาวจีนที่มีอยู่ในขณะนั้นก็ค่อย ๆ ลดจำนวนลง และขณะเดียวกันก็ดำเนินการอย่างปกปิดอยู่ชั่วขณะหนึ่งเพื่อหลีกเลี่ยงความผิด จนกระทั่งทางรัฐบาลไทยยินยอมที่จะให้มีการจดทะเบียนเป็นสมาคมที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีสมาคมจีนต่าง ๆ พยายามที่จะขอจดทะเบียนต่อทางการไทย แต่อย่างไรก็ตามทางรัฐบาลไทยก็ได้ยินยอมที่จะให้สมาคมหรือสโมสรจีนต่าง ๆ จดทะเบียนได้ทั้งหมด เพราะในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ หลังจากการปฏิวัติในประเทศจีนสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวจีนในประเทศไทยพยายามที่จะจัดตั้งสมาคมหรือสโมสรจีนขึ้น เพื่อเป็นสถานที่พบปะประชุมปรึกษากันในการที่จะช่วยเหลือรัฐบาลสาธารณรัฐจีน นอกจากนี้สมาคมและสโมสรการค้าในประเทศจีนยังดำเนินการให้พ่อค้าจีนในประเทศไทยทำการจัดตั้งสาขาของสมาคมการค้าขึ้นในประเทศไทย เพื่อดำเนินงานและติดต่อโดยตรงจากสมาคมใหญ่ในประเทศจีน ซึ่งอาจมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองแฝงอยู่ด้วย

ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงไม่ยินยอมอนุญาตให้สมาคมหรือสโมสรจีนทั้ง ๒ ประเภทดังกล่าวนี้จัดตั้งขึ้นได้ แต่กลับปรากฏว่าชาวจีนได้พยายามหลีกเลี่ยงไปจัดตั้งเป็นห้องอ่านหนังสือบ้าง สถานที่อ่านหนังสือพิมพ์บ้าง เพื่อต้องการพบปะหารือกันเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศจีนนั่นเอง นอกจากนี้ทางรัฐบาลสาธารณรัฐจีนยังพยายามดำเนินการขอจัดตั้งสถานกงสุลขึ้นในประเทศไทยอีก ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ได้หลีกเลี่ยงและตอบปฏิเสธคำขอไปทุกครั้งโดยอ้างว่ารัฐบาลของยวนซีไฮยังไม่มีที่รับรองของนานาประเทศ ดังนั้นจึง

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand, p. ๖๔๕

ไม่สมควรที่ทางรัฐบาลไทยจะอนุญาตให้จัดตั้งสถานกงสุลและมีสัญญาทางไมตรีกันได้

ในระยะก่อนหน้าที่จะมีการออกพระราชบัญญัติสมาคมในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ปรากฏว่าได้มีสมาคมและสโมสรจีนจัดตั้งขึ้นมากมายดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ ๓ ดังนั้นทางรัฐบาลไทยจึงได้มีการประชุมปรึกษากันในเรื่องนี้ และในที่สุดก็ลงความเห็นว่าจะสมควรที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคมได้แล้ว เพราะการที่ไม่มีกฎหมายบังคับไว้ให้ชัดเจน เป็นเหตุให้สมาคมต่าง ๆ ปีช่องทางที่จะบิดบังข้อความที่เจ้าพนักงานควรจะทราบ ทำให้ทางการไม่สามารถทราบวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานของสมาคมนั้น ๆ ได้ และวัตถุประสงค์ของสมาคมโดยเปิดเผยมักกล่าวอย่างหนึ่ง แต่เวลากระทำกลับกลายเป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่นสมาคมการค้ากลับเอาเรื่องที่มีใจการค้ามาประชุมกัน^๒ ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าสมาคมจีนที่ตั้งขึ้นมาในระยะนี้ถึงแม้ว่าจะไม่อยู่ในรูปสมาคมลับอย่างเก่า แต่ก็ได้มีการปฏิบัติไปในทำนองเดิม โดยอาศัยชื่อสมาคมและระเบียบการวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งบังหน้า ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันเวลาเจ้าพนักงานไปตรวจค้น

พระราชบัญญัติสมาคมที่ออกมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ มีบทบังคับใช้เฉพาะในมณฑลกรุงเทพฯ เท่านั้น คือนอกจากกรุงเทพฯแล้วยังบังคับใช้ในหัวเมืองที่ขึ้นกับมณฑลกรุงเทพฯ คือ นนทบุรี ปทุมธานี เขื่อนขันธ์ สมุทรปราการ ชลบุรี และมินบุรี ซึ่งอยู่ในความดูแลของเสนาบดีกระทรวงนครบาล สำหรับทางต่างจังหวัดนั้นบังคับใช้เมื่อมีกฎหมายขอมบังคับการจดทะเบียนสมาคมสำหรับหัวเมืองออกมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๓

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระราชบัญญัติสมาคมฉบับนี้มีกฎหมายขอมบังคับว่าด้วยการเลิกสมาคม เมื่อเห็นว่าสมาคมนั้นอาจเป็นอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยของสาธารณชน และเพื่อสมาคมหรือสมาชิก หรือผู้จัดการของสมาคมกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา ๒๕ ข้อ (๔) และข้อ (๕) และในมาตราที่ ๓๕ ระบุว่า พระราชบัญญัติสมาคมนี้

^๑ เทศกาลปีบาล เล่มที่ ๑๗ วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๑ คำกราบทูลขอ
เจ้าพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขานุการ ที่ ๔๗๓/๑๔๕๕ ลงวันที่
๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

ไม่ขัดกับการลงโทษผู้กระทำผิดฐานเข้าอภัย^๑

ตามพระราชบัญญัติสมาคมนี้ไม่ได้อนุญาตให้พวกอภัยทั้งหลายมาจดทะเบียนได้
ตามกฎหมาย เพราะเป็นการขัดกับมาตรา ๒๕ ข้อ (๔) และข้อ (๕) ซึ่งเรื่องนี้ปรากฏว่า
อุปทูตอังกฤษได้มีจดหมายถึงกระทรวงการต่างประเทศขอร้องให้สมาคมบางสมาคมไม่ต้องมา
ลงทะเบียนโดยอ้างถึงกฎหมายสิงคโปร์ กรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการจึงได้ชี้แจงให้
อุปทูตอังกฤษเข้าใจว่าพระราชบัญญัติสมาคมนี้มิได้มีเพื่อให้จดทะเบียนอภัย เพราะฉะนั้น
สมาคมใดที่ผิดกฎหมายก็จะมาจดทะเบียนไม่ได้และก็ต้องถือว่าเป็นสมาคมที่ไม่ถูกต้องด้วย
กฎหมาย^๒

การแทรกแซงของรัฐบาลจีน

ปรากฏว่ารัฐบาลยวนซีไซโคส่งผู้แทนชื่อ ไลเวงยิว เข้ามายังกรุงเทพฯ ในวันที่
๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ เพื่อขายใบกู้เงินของรัฐบาลจีน ไลเวงยิวนี้เคยเป็นกงสุลกู้เงิน
ประจำสหรัฐอเมริกาถึง ๑๐ ปี สโมสรสยามจีนพานิช (เซี่ยงหวย) ได้เชิญไลเวงยิวไป
ประชุมและขายใบกู้เงินปรากฏว่ามีผู้ซื้อเป็นจำนวนมากพอควร เช่น ยี่ก่องฮงหรือจิ้นฮง^๓
ซื้อใบกู้ถึง ๑,๐๐๐ บาท และปรากฏว่าหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ฉบับวันที่ ๒๒
กรกฎาคม ได้ลงข่าวว่ามีผู้ซื้อใบกู้จากไลเวงยิวเป็นเงินถึง ๖๖,๐๐๐ เหรียญ^๔

^๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ พ.ศ. ๒๔๕๑ พระราชบัญญัติสมาคม หน้า ๑๔๕-๑๔๖

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๕ ลายพระหัตถ์
กรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ถึงเจ้าพระยายมราช ที่ ๗/๓๐๖ ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๕๗

^๓ จิ้นฮง หรือยี่ก่องฮง ผู้นี้เป็นคนเดียวกับผู้ที่ทางรัฐบาลไทยสงสัยว่าเป็นตัวการ
ในการยุยงให้ชาวจีนนัดหยุดงานในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕

^๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ คำกราบทูลของ
เจ้าพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขานุการ ที่ ๒๐๐/๓๖๐๓ ลงวันที่ ๒๔
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

เป็นที่น่าสังเกตว่ารัฐบาลยวนซีไชนิยมการขายใบกุ่มมากกว่าที่จะใช้วิธีเรียไ้เงิน
แก่ คร.ซุนยัตเซ็นนิยมการเรียไ้เงินเป็นตัวเงิน ซึ่งในกรณีนี้จึงมีเสียงครหาต่อผู้แทนที่มาเรียไ้
และแม้แต่ คร.ซุนยัตเซ็นเองก็มีผู้กล่าวหาว่าอาจยกเงินที่เรียไ้จากชาวจีนโพ้นทะเลไปใช้
ประโยชน์ส่วนตัวนอกเหนือไปจากใช้ในกิจการการปฏิวัติ ซึ่งเคยกล่าวไว้ในบทก่อน

หลังจากที่ คร.ซุนยัตเซ็นต้องลี้ภัยไปอยู่ยังประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๖
ก็ได้พยายามดำเนินการเพื่อจะทำการปฏิวัติอีก ซึ่งปรากฏว่าครั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือจาก
รัฐบาลญี่ปุ่นเพื่อจะชูรัฐบาลยวนซีไ้ให้รับข้อเรียกร้องทั้ง ๒๑ ข้อ คร.ซุนยัตเซ็นได้พยายาม
ดำเนินการเรียไ้เงินจากชาวจีนโพ้นทะเลอีกในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ก็ได้ส่ง
นายเจกอกจัน และนายฉันแกว่งยู ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งที่สิงคโปร์เข้ามายัง
กรุงเทพฯ ชาวจีนทั้ง ๒ คนนี้เป็นคนมีความรู้ดีคือ นายเจกอกจัน สำเร็จวิชากฎหมาย
มาจากอังกฤษ และนายฉันแกว่งยู เคยเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์จีนที่สิงคโปร์และฮ่องกง

ในขณะที่ทาง คร.ซุนยัตเซ็นพยายามหาผู้สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งจากชาวจีนโพ้นทะเล
เพื่อเป็นกำลังในการที่จะคิดปฏิวัติจีนอีก ทางรัฐบาลยวนซีไ้ก็มิได้นิ่งเฉยปล่อยให้พรรคก๊กมินตั๋ง
หาเสียงสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลได้ตามสบาย รัฐบาลยวนซีไ้ได้ส่งคนมาสืบเรื่องราว
และในขณะที่เดียวกันก็พยายามเอาใจชาวจีนในประเทศไทยโดยเตรียมการจะขอจัดตั้งกงสุลอีก
โดยในต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘ นั้นเองรัฐบาลยวนซีไ้ก็ได้ส่ง นายหยิบยื่อเซง มา
ในนามของสโมสรพ่อค้าจีนที่เมืองปักกิ่ง ซึ่งทางสโมสร เชียงหวยในประเทศไทยก็ได้เห็นพระ
รับรอง ทั้งนี้ปรากฏว่าหยิบยื่อเซงผู้นี้จะมาสืบหาชาวจีนผู้มีชื่อเสียงที่จะเหมาะสมเป็น
ในประเทศไทย^๒

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๕ จดหมายของ
พระยาอภิธรรมประกาศ ผู้บังคับการตระเวนกองพิเศษ หลงหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจ
และกรมพลตระเวน ลงวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๕ จดหมายของ
พระยาอภิธรรมประกาศ ผู้บังคับการพลตระเวนกองพิเศษ หลงหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจ
และกรมพลตระเวน ลงวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘

จะเห็นว่าในขณะที่สถานการณ์ในประเทศจีนเกิดการแตกแยกกันเกิดขึ้น คนจีนในประเทศไทยก็เกิดการแตกแยกกันด้วยเช่นกัน แม้แต่สมาชิกของสโมสรเซี่ยงหยงเองก็ยิ่งแยกเป็นสองพวก ยี่ก่องหรือจีนฮง เป็นหัวหน้าของชาวจีนที่สนับสนุนรัฐบาลยวนซีไซ และเซียวฮุกเส็ง เป็นหัวหน้าผู้สนับสนุนพรรคกมินตัง และปรากฏว่ายี่ก่องได้ลาออกจากหน้าที่หัวหน้าโรงเรียนชินหมินซึ่งขณะนั้นสโมสรเซี่ยงหยงทำการสนับสนุนโรงเรียนนี้อยู่ เซียวฮุกเส็งจึงได้รับเป็นหัวหน้าจัดการแทน เป็นที่น่าสังเกตว่ายี่ก่องหรือจีนฮงผู้นี้มักจะเป็นผู้สนับสนุนฝ่ายรัฐบาลอยู่เสมอ ขณะที่รัฐบาลแมนจูเป็นรัฐบาลยี่ก่องผู้นี้ก็สนับสนุนรัฐบาลแมนจู แต่เมื่อพรรคกมินตังทำการปฏิวัติสำเร็จจีนฮงก็หันมาสนับสนุนฝ่ายปฏิวัติ และยวนซีไซสามารถจัดตั้งคณะรัฐบาลได้เรียบร้อยยี่ก่องก็กลับมาสนับสนุนยวนซีไซแทน ที่นี้อาจเป็นควว่ายี่ก่องผู้นี้เห็นว่าการที่สนับสนุนฝ่ายรัฐบาลนั้นมีทางที่จะได้รับประโยชน์มากกว่าทางเสีย โดยเฉพาะยี่ก่องผู้นี้เคยมีความหวังถึงขนาดต้องการเป็นกงสุลจีนประจำประเทศไทย ดังนั้นเมื่อมีข่าวว่าทางรัฐบาลยวนซีไซจะสืบทอดตัวผู้ที่เหมาะสมจะเป็นกงสุลประจำประเทศไทย ยี่ก่องจึงปลีกรัฐออกจากบรรดาผู้ที่เคยสนับสนุนพรรคกมินตังทันที

จะในขณะที่เดียวกันจะเห็นว่าเซียวฮุกเส็งและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมชินโปและหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ทำการสนับสนุนพรรคกมินตังโดยตลอดตั้งแต่เริ่มเตรียมการปฏิวัติจนกระทั่งปฏิวัติสำเร็จ และเมื่อ คร. ชุนยัค เซ็นต้องพ่ายแพ้ยวนซีไซจนถึงกับต้องหนีออกไปอยู่ต่างประเทศ เซียวฮุกเส็งก็ยังคงสนับสนุนพรรคกมินตังอยู่มิได้เปลี่ยนแปลง

ดังนั้นจึงเห็นว่าหนังสือพิมพ์ของนายเซียวฮุกเส็งในระยะนี้จะทำการโจมตีรัฐบาลยวนซีไซอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อยวนซีไซยอมรับขอเรียกร้อง ๒๑ ข้อของญี่ปุ่นทั่วโลกโจมตีหนักขึ้น และอาจกล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์ของนายเซียวฮุกเส็งมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้ชาวจีนในประเทศไทยทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นดังได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากผู้ที่สนับสนุนพรรคกมินตังจะทำการเรียกรไ้เงินเพื่อเตรียมการปฏิวัติจีนใหม่อีกครั้ง ยังได้เตรียมการที่จะจัดส่งคนไปช่วยอีกเป็นจำนวนร้อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาว

๑ กงจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

การเตรียมการของพวกที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นไปในทำนองเดียวกันกับครั้งที่จะปฏิวัติในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ครั้งนั้นชาวจีนเป็นจำนวนร้อยที่เมืองแพร่และอุตรดิตถ์ เตรียมอาวุธและเสื้อผ้าทหารจะไปทำการช่วยเหลือคณะปฏิวัติจีนที่มณฑลยูนนาน แต่รัฐบาลไทยทำการจับกุมเสียก่อน

จากการที่รัฐบาลญี่ปุ่นในระยะนี้สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋ง ปรากฏว่าไคมีชาวญี่ปุ่น ๓ คน เข้ามายังกรุงเทพฯ ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๔ แต่อีก ๒ คน อยู่ไม่ได้ นานก็เดินทางไปยังสิงคโปร์ ส่วนคนที่อยู่ก็ไม่ได้ปรากฏว่ามาทำธุระเกี่ยวกับสิ่งใด ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสงสัยว่าชาวญี่ปุ่นทั้ง ๓ คนนี้อาจจะมาสืบกิจการของพวกเกกเหม็ง คือพวกที่เตรียมการจะปฏิวัติจีนหรือพรรคก๊กมินตั๋งนั่นเอง และปรากฏว่าผู้ให้ที่พักรับรองแก่ชาวญี่ปุ่นทั้ง ๓ ก็เป็นญาติที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งด้วย

นอกจากบรรดาญาติที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งในประเทศไทยคิดจะเตรียมการช่วยเหลือให้ ดร. ชุนยัค เช่น ทำการปฏิวัติจีนใหม่อีกครั้งหนึ่งแล้ว ยังได้มีการคัดค้านการขายใบกัญของรัฐบาลยวนซีไช้อีกด้วย เพราะปรากฏว่าเมื่อรัฐบาลยวนซีไช่ส่ง นายเลยงเยา เขามาขายใบกัญที่สโมสรพาณิชย์จีนหรือสโมสรเชียงใหม่ปรากฏว่าไม่มีผู้ซื้อ และหนังสือพิมพ์จีนโงสยวามวารศัพท์ก็กล่าวว่าเป็นทำนองว่าไม่ควรจะซื้อใบกัญนี้ เพราะยวนซีไช่ออกใบกัญโดยมิได้รับความยินยอมจากรัฐสภา ถ้าหากมีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่แล้วใบกัญนี้จะใช้ไม่ได้ ผู้ซื้อจะเสียเงินเปล่า และยังได้สรุปตอนท้ายว่าถ้ามีความรักประเทศจีนจริงแล้วควรจะช่วยกันเสียเงินไว้คอยช่วยกองทัพที่จะทำการปราบยวนซีไช่จะดีกว่า^๒

เป็นที่น่าสังเกตว่าในระยะแรกที่มีการเรียไรตั้งแต่พรรคก๊กมินตั๋งเริ่มทำการปฏิวัติจนปฏิวัติสำเร็จก็ไม่ปรากฏว่าทางรัฐบาลไทยได้มีการห้ามปราม แต่ปรากฏว่าในระยะ

^๑ ก.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ-เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๙/๑ รายงานของพระชนนีนฤเบศร์ หัวหน้ากองพลตระเวนแผนกจีน ถึงเจ้าพระยาสยามราช ที่ ๙๙/๒๔๕๔ ลงวันที่ ๒๐-กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เริ่มมีการห้ามปรามการเรียโรเงินลงไปช่วยรัฐบาลกวางตุ้งของ คร.ซุนยัตเซ็น โดยทาง คร.ซุนยัตเซ็นส่งนายคันทันซุง หรือคันทันซุนเหื่อง ซึ่งเป็นชาววิซชาติและเข้ามาเรียโรเงินซึ่งทางกระทรวงนครบาลได้ให้พระยาอภิกรมประกาศไปทั่ว การเรียโรครั้งนี้^๑ และนอกจากนี้ เซอร์ เฮอร์เบิร์ต คาร์ริง (Sir Herbert Darling) ทูตอังกฤษก็ได้เรียกเชียวสุคเสงกับจีนคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษมาห้ามปรามมิให้เกี่ยวข้องกับการเรียโรเงินครั้งนี้^๒

ในกรณีนี้อาจเป็นได้ว่ารัฐบาลไทยเห็นว่าฝ่าย คร.ซุนยัตเซ็น เป็นฝ่ายมาก เพราะในขณะนั้นรัฐบาลของหลี่ซันซุง เป็นรัฐบาลที่นานาประเทศรับรอง ดังนั้นการที่รัฐบาลไทยจะปล่อยให้มีการเรียโรโดยเปิดเผยเพื่อส่งเงินไปช่วยรัฐบาลที่ยังไม่เป็นที่รับรองก็คงจะไม่เป็นการสมควรนัก จึงได้มีการห้ามปรามกันขึ้นแม้แต่ทางฝ่ายอังกฤษก็ได้ห้ามปรามคนในบังคับเช่นกัน แต่ในทางปฏิบัติพวกที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งในประเทศไทย ก็คงจะแอบส่งเงินและให้ความช่วยเหลือต่อ คร.ซุนยัตเซ็นอย่างลับ ๆ ซึ่งก็ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าในระยะนี้ชาวจีนในประเทศไทยทำการช่วยเหลือ คร.ซุนยัตเซ็นมากนักเพียงใด

ปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนจีน

ตั้งแต่ระยะปี พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นต้นมาปรากฏว่ามีโรงเรียนจีนจัดตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ หลายโรง ซึ่งมีโรงเรียนชินหมิน โรงเรียนจีนเคอะ โรงเรียนเม่งคัก โรงเรียนบ้วยจ้วน และโรงเรียนยกหมิน ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยสมาคมภาษาต่าง ๆ ของบรรดาชาวจีนในประเทศไทย

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๕ คำกราบทูลของ เจ้าพระยาอมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติติบตี ราชเลขานุการ ที่ ๓๓๐/๕๐๑๖ ลงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๕ ลายพระหัตถ์ของ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ถึงเจ้าพระยาอมราช ที่ ๖๕/๑๑๑๕๐ ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๐

แต่อย่างไรก็ตามปรากฏว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๓ มีโรงเรียนจีนที่ตั้งขึ้นในประเทศไทยทั้งหมดประมาณ ๓๐ โรง ซึ่งทั้งนี้ย่อมรวมบรรดาโรงเรียนจีนที่อยู่ในต่างจังหวัดด้วย ตามหลักฐานปรากฏว่าโรงเรียนจีนในต่างจังหวัดได้จัดตั้งขึ้นที่ภูเก็ตก่อนในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยบรรดาชาวจีนในเมืองภูเก็ตได้ขออนุญาตต่อทางการที่จะจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้น ดังนั้นพระยารัษฎานุประดิษฐ์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต จึงต้องส่งเรื่องราวมาทางกระทรวงมหาดไทย ซึ่งขณะนั้นกรมหลวงดำรงราชานุภาพ (พระยศในขณะนั้น) ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยซึ่งต้องทรงวินิจฉัยเรื่องนี้อย่างพิถีพิถัน เพราะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและการเมืองระหว่างประเทศ เนื่องจากระยะนี้เป็นระยะที่ทางประเทศจีนเพิ่งปฏิวัติเสร็จใหม่ ๆ ถ้าทางเมืองภูเก็ตได้รับอนุญาตบรรดาชาวจีนในจังหวัดอื่น ๆ ก็จะต้องขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนจีนบ้างเหมือนกัน

ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับโรงเรียนจีน

สำหรับพระยารัษฎานุประดิษฐ์ซึ่งมีเชื้อสายเป็นชาวจีนและได้รับการศึกษาอย่างดีมาจากประเทศจีน รวมทั้งเป็นผู้ที่ได้ติดตามชาวคราวการเคลื่อนไหวของสถานการณ์ในประเทศจีนอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ดังนั้นจึงนับว่าท่านผู้นี้เป็นบุคคลในวงการรัฐบาลไทยที่อาจกล่าวได้ว่าท่านมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนมากที่สุด ซึ่งเรื่องที่ท่านได้ให้ความเห็นว่าการที่บรรดาชาวจีนได้พากันจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นแพร่หลายในระยะนั้นนั้นอาจเป็นอุบายของคณะปฏิวัติจีนหรือพวกก๊กมินตั๋ง เพื่อต้องการให้ชาวจีนในประเทศไทยเลื่อมใสในหลักการของคณะปฏิวัติจีนที่ ดร.ซุนยัต เซิน เผยแพร่อยู่ในขณะนั้น แต่บรรดาชาวจีนโดยทั่วไปไม่ทราบต้องการเพียงแต่ให้บุตรหลานได้เล่าเรียนภาษาจีนเท่านั้น จึงเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง ซึ่งถ้าหากรัฐบาลไทยปล่อยเพิกเฉยแล้วอาจทำให้ชาวจีนเกิดความคิดนิยมชมชื่นการปกครองระบอบสาธารณรัฐ และพร้อมกันนั้นอาจทำให้เกิดความรู้สึกรังเกียจเคียดแค้นต่อชาวไทยขึ้นได้ ซึ่งถ้าปล่อยให้ถึงขั้นนี้แล้วทางรัฐบาลไปปราบปรามเข้าก็จะก่อให้เกิดการโกรธแค้นเกลียดชังรัฐบาลขึ้นได้

สำหรับกรมหลวงคำวรางราชานุภาพนั้นทรงมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนจีนที่ถุกเกล้านี้ว่าทรงรัฐบาลไทยจะห้ามมิให้จัดตั้งก็ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะทางรัฐบาลอังกฤษก็ยอมให้จัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นที่สิงคโปร์และปีนังแล้ว แต่รัฐบาลควรจะมีหลักการในการที่จะควบคุมมิให้โรงเรียนเหล่านี้เป็นภัยขึ้นได้ ซึ่งท่านก็ใคร่ทรงวางหลักการในการควบคุมโรงเรียนจีน โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้คือ

(๑) ให้โรงเรียนจีนมาขอจดทะเบียนเหมือนกับโรงเรียนอื่น ๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นหรืออนุญาตให้สอนตั้ง

(๒) ให้คณะกรรมการโรงเรียนจีนและพ่อค้าจีนที่ออกเงินค่าใช้จ่ายให้กับโรงเรียนมีหน้าที่จัดการบริหารโรงเรียนและรับผิดชอบในการติดต่อกับรัฐบาล สำหรับครูที่สอนให้อยู่ในบังคับบัญชาของกรรมการ

(๓) ห้ามมิให้โรงเรียนจีนสอนหรือใช้หนังสือเรียนซึ่งจะทำความเดือดร้อนให้แก่ประเทศไทยได้

(๔) การรับเด็กนักเรียนต้องรับทั้งเด็กจีนและเด็กไทยเข้าเรียนเหมือนกัน และการสอนจะต้องสอนทั้งภาษาไทยและภาษาจีนเหมือนกันหมดทั้งนักเรียนไทยและนักเรียนจีน

เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักการต่าง ๆ ที่กรมหลวงคำวรางราชานุภาพทรงตั้งขึ้นมาเมื่อทางรัฐบาลไทยได้ประกาศพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ปรากฏว่าหลักการของพระองค์ที่วางไว้ในระยะนั้นมีอยู่ในพระราชบัญญัติดังกล่าวแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้จะเห็นวาระยะเวลาห่างกันถึง ๖ ปี และพระองค์ก็มีใครทรงเป็นเสนาบดีมหาดไทยในขณะนั้น

เท่าที่ปรากฏหลักฐานในระยะนั้นนอกจากชาวจีนในมณฑลกุ๊กเก้จะขอจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นแล้ว ปรากฏว่าชาวจีนที่เซียงใหม่ก็ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นมา โดยมีเงินรองซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส (เข้าใจว่าคงเป็นคนเดียวกับยี่ก่องซึ่งทางรัฐบาลไทยสงสัยว่าเป็นตัวการยุยงให้ชาวจีนนัดหยุดงานเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ เพราะปรากฏว่ายี่ก่องผู้นี้เคยหนีไปอยู่ทางเหนือด้วยเหมือนกัน—และจีนสองผู้นี้ก็เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส เช่นเดียวกับยี่ก่อง) ได้ขออนุญาตต่ออุปทูตฝรั่งเศสเพื่อจัดตั้งโรงเรียนจีน

ที่ เชียงใหม่ซึ่งทางอุปทูตฝรั่งเศสไม่สนับสนุนให้จัดตั้ง โดยอ้างว่าการตั้งโรงเรียนจีนขึ้นมา
ชาวจีนมักจะใช้เพื่อทำการอย่างอื่นด้วยเช่นประชุมอั้งยี่ แต่ทางจีนซึ่งอ้างว่าการตั้งโรงเรียนจีน
นั้นคนจีนในบังคับอังกฤษก็สามารถจัดตั้งขึ้นหลายโรงเรียนแล้ว และบรรดาชาวจีนที่เชียงใหม่ก็ไม่มี
ความตั้งใจที่จะทำการอย่างอื่นนอกจากประสงค์จะให้บุตรหลานได้รู้ภาษาจีนเท่านั้น ดังนั้น
ทางอุปทูตฝรั่งเศสจึงขอสัญญาจากจีนอง ๓ ข้อคือ

- (๑) จะต้องเป็นแต่โรงเรียนเท่านั้น จะใช้สำหรับประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้
- (๒) จะต้องไม่สอนวิชาทหาร
- (๓) จะต้องสอนภาษาไทยด้วย

ซึ่งทั้งนี้จีนสงก็รับปากว่าจะปฏิบัติตามทุกข้อ และทางรัฐบาลไทยก็อนุญาตให้ทาง
เชียงใหม่จัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นได้ กรมพระเทวะวงษ์วโรปการทรงให้ความเห็นว่า
สมควรกับเวลาแล้วที่จะได้ประกาศใช้กฎหมายเพื่อวางระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับโรงเรียนจีน

สำหรับพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ปลัดผู้ทดลองกระทรวงธรรมการ ซึ่งรับผิดชอบ
เรื่องนี้โดยตรงได้มีความเห็นว่า

".....กล่าวโดยเนาะปัญหาเรื่องโรงเรียนจีน ข้าพระพุทธเจ้าได้มีความร้อนใจ
รู้สึกตั้งหมายขอกมานานแล้ว เพราะครูที่สอนในโรงเรียนเหล่านั้นมักเป็นจีนสมัยใหม่
และโดยมากไม่รู้ภาษาไทยเลย การที่ส่งสอนเป็นไปตามลัทธิของเขาซึ่งขัดแก
นิติธรรมของบ้านเมืองเรา และเป็นภัยแก่บ้านเมืองแท้จริงดังนี้ จึงตรงกันข้ามกับ
ความต้องการของรัฐบาลที่จะปลูกฝังบุตรหลานจีนให้เป็นไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินสยาม
การที่จะแก้ไขในเรื่องนี้เพียงใหม่การตรวจตรา หรือบังคับให้สอนภาษาไทยเท่านั้น
หาอาจารย์นับผลร้ายไม่ได้เพราะสำคัญอยู่ที่ตัวครูสอน.....การแก้ไขแลป้องกันภัย
อันจะเกิดแก่โรงเรียนเหล่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าว่าวาเป็นการจำเป็น

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖-๓-๒๔/๖ คำกราบบังคมทูลของ
กรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ลงวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕

แลเร่งร้อน ควรรีบกระทำทันทีเพราะยิ่งนานเข้าโรงเรียนเช่นนี้ก็ยิ่งแพร่หลายมากขึ้น แลจะตั้งหลักฐานหยั่งรากมั่นคงยิ่งขึ้นจะแก้ไขอย่างไรก็ต้องรีบแก้ไขให้ เวียบขาดเสียแต่ต้นมือเสมอตัดต้นไม้ที่เคียว จินจะคอยผอนผ่นคอยแก้คอยทำไป ทีละน้อยเป็นอนุโลมปฏิเสชหาควรไม่....."

จะเห็นว่าคำกราบบังคมทูลของพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนั้นว่าเป็นการถูกต้องจะ ึ่งกับความ เป็นจริง

สำหรับเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตรจีนนี้จะเห็นว่าทางกระทรวงธรรมการให้ความสนใจมานานแล้ว และทางรัฐบาลไทยก็เริ่มรู้สึกตั้งแต่ต้นรัชกาลว่าควรที่ปล่อยให้ ชาวจีนนำครูของเขามาสอนภาษาจีนกันเองนั้น จะเป็นช่องทางให้บรรดาครูจีนเหล่านี้ บุกฉวยความคิดเกี่ยวกับระบอบการปกครองสาธารณรัฐ ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความรู้สึก แยกแยกในกลุ่มชาวจีนด้วยกัน เนื่องจากชาวจีนบางกลุ่มอาจนิยมชมชื่นพรรคก๊กมินตั๋ง บางกลุ่มก็สนับสนุนยวนซีไชยซึ่งอาจจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนแก่ประเทศไทยในภายภาคหน้า ได้ ซึ่งเรื่องนี้เดิมทีเคียวรัฐบาลไทยเห็นว่าควรจะเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนจีนเสียเอง โดยให้ทางกระทรวงธรรมการซึ่งขณะนั้นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล) ปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการในขณะนั้นเป็นผู้รับไปดำเนินการ แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐาน ว่าได้มีโรงเรียนจีนที่ตั้งขึ้นโดยรัฐบาลไทยเกิดขึ้นในระยะนั้นเลย แต่กลับมีโรงเรียนจีน ในประเทศไทยจัดตั้งกันเองปรากฏขึ้นเป็นจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว

ดังนั้นอาจจะสังเกตได้ว่าบางครั้งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางรัฐบาลไทยก็ทราบวิธีการที่จะแก้ไขแต่ไม่สามารถจะจัดการได้เนื่องจากมีปัญหาในการดำเนินการ เช่นอ่าวที่ ปัญหาว่าไม่สามารถจะหาบุคคลที่มีความรู้ทางภาษาจีนดีมาเป็นครูสอนในโรงเรียนจีนที่ รัฐบาลจะทำการจัดตั้งเอง ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีความรู้ทางภาษาจีนดีอาจไม่ต้องการที่จะมา รับราชการเป็นครู หรืออาจเป็นคหบดีหรือเป็นกรรมการในการรับบุคคลเข้าบรรจุเป็น

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๔/๖ คำกราบบังคมทูล ของพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่ ๕/๑๕๗ ลงวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘

ข้าราชการมีระเบียบข้อบังคับมากมาย เช่น บุคคลที่จะเป็นครูจะต้องมีพื้นความรู้ทางภาษาไทยดีพอที่จะใช้ในหน้าที่การสอนได้ ซึ่งข้อนี้จะกลายมาเป็นระเบียบข้อบังคับในพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ปี พ.ศ. ๒๔๖๑ มาตรา ๑๗ ข้อ (๒) ซึ่งอาจจะเป็นข้อขัดขวางอันสำคัญยิ่งในระยะนั้น เพราะส่วนใหญ่ชาวจีนที่จะมีความรู้ทางภาษาจีนดีจะต้องเป็นชาวจีนที่เพิ่งมาจากประเทศจีนได้ไม่นาน ถ้าเป็นลูกหลานจีนที่เกิดในประเทศไทยมักจะพูดจีนได้ แต่อ่านเขียนไม่ทันัก เพราะในสมัยก่อนหน้าที่การศึกษาเกี่ยวกับภาษาจีนยังไม่แพร่หลายและจำกัดอย่างจริงจังนัก และถ้าเป็นชาวจีนที่มามีอยู่ในประเทศไทยไว้ระยะเวลาช้านานก็มักจะหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นที่มีรายได้ดีกว่าการเป็นครู ดังนั้นปัญหาในการขาดตัวบุคคลที่จะมาสอนภาษาจีนในโรงเรียนจีนที่ทางรัฐบาลไทยคิดจะจัดขึ้นจึงเป็นปัญหาสำคัญและอาจเป็นต้นเหตุให้ทางรัฐบาลไทยไม่สามารถดำเนินการได้ในกรณีนี้ทางกระทรวงธรรมการอาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยขอยืมข้าราชการจากกระทรวงนครบาล เพราะทางกระทรวงนี้มีกองตระเวนแผนกจีนซึ่งมีข้าราชการที่มีความรู้ทางภาษาจีนดี บุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่เกี่ยวกับคนจีนบ้าง ทำหน้าที่แปลหนังสือจีนบ้าง ซึ่งก็จะมีปัญหาตามมาว่าทางกระทรวงนครบาลเองก็ขาดคนที่จะทำหน้าที่เหล่านั้นอยู่แล้ว ดังนั้นอาจจะเป็นการไม่สะดวกนักถ้าทางกระทรวงธรรมการจะขอยืมบุคคลเหล่านั้นมาเสีย

นอกจากนี้อาจเกิดปัญหาขึ้นอีกเมื่อจัดตั้งขึ้นมาแล้ว คือชาวจีนไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนจีนที่ทางรัฐบาลไทยจัดตั้ง ทั้งนี้เพราะชาวจีนแม้แต่คนไทยในสมัยนั้นเองก็ตามมักมีความคิดกลัวกันไปว่า การที่รัฐบาลขอให้ส่งบุตรหลานไปเข้าโรงเรียนก็เพื่อจะไปอบรมให้เป็นทหาร ดังนั้นอาจจะทำให้เกิดปัญหาการดำเนินงานขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ความคิดที่ทางรัฐบาลไทยจะจัดตั้งโรงเรียนจีนเสียจึงต้องล้มเลิกไปในที่สุด

ปัญหาเกี่ยวกับความไม่พอใจที่จะให้บุตรหลานของตนเป็นทหารนี้ได้ออกให้เกิดความไม่สงบขึ้นที่ภูเก็ตในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ เพราะมีประกาศเขียนเป็นอักษรจีนเป็นทำนอง

^๑ ดูรายละเอียดได้จาก พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๕ (แผนกกฎหมาย) วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ หน้า ๑๑๗

อย่างไรให้ชาวจีนที่อำเภอกลางและอำเภอภูเก็ทไม่ยอมเข้ารับการเกณฑ์ทหาร ซึ่งทั้งนี้
พระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต สงสัยว่าอาจเป็นการกระทำของครู
ในโรงเรียนจีนที่ภูเก็ตยงยงก็ได้

ดังนั้นพระยาสุรินทรราชาจึงได้เสนอความคิดเห็นในการที่จะแก้ปัญหา เกี่ยวกับ
โรงเรียนจีนไว้ว่า การที่จะปล่อยให้ชาวจีนจัดตั้งโรงเรียนทำการสอนภาษาจีนเป็นอิสระ
โดยเจ้าพนักงานไม่ได้ดูแลตรวจตรา นั้นอาจจะเป็นช่องทางให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นได้
ทั้งนี้ก็เป็นเพราะครูในโรงเรียนจีนมักไม่ใคร่ซุกจุกให้เด็กนักเรียนของตนมีความจงรักภักดี
ต่อประเทศไทยเท่าที่ควร แต่กลับอบรมสั่งสอนให้รักบ้านเกิดเมืองนอนคือประเทศจีนแทน
ดังนั้นในกรณีนี้จึงสมควรที่จะวางระเบียบการในการจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศ
เท่าที่ไหวรัศมียิ่งขึ้น สำหรับโรงเรียนในต่างจังหวัดนั้นสมควรให้อยู่ในความดูแลของ
สมุหเทศาภิบาลเพื่อที่จะได้ควบคุมดูแลได้โดยสะดวก

เกี่ยวกับปัญหาที่ว่าโรงเรียนจีนสมควรที่จะจัดตั้งได้หรือไม่นั้น พระยาสุรินทรราชา
เห็นว่าสมควรเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเป็นประโยชน์ในการทำมาหากินของบุตรหลาน
โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเพิ่มความสะดวกในการที่จะติดต่อค้าขายกับชาวจีนในมลายูซึ่งทาง
ภูเก็ตต้องติดต่ออยู่เสมอ ดังนั้นถ้าทางรัฐบาลไทยจะอนุญาตให้โรงเรียนที่สอนภาษา
ในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นภาษาจีนหรือภาษาอื่น ๆ ก็ตามในต่างจังหวัด สมควรที่จะได้
ขึ้นบังคับโดยสรุปดังนี้คือ

๑ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๔/๖ รายงานของ
พระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ที่ ๑/๒๐ ลงวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕

๒ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๔/๖ รายงานของ
พระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ที่ ๑/๒๐ ลงวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕

๑. ผู้ที่จะเป็นครูสอนภาษาต่างประเทศ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และมีความประพฤติสุภาพเรียบร้อย พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ควรจะเชื่อถือได้จากผู้ว่าราชการการเมืองว่าเป็นบุคคลที่สมควรจะเป็นอาจารย์ภาษาต่างประเทศ

๒. ผู้ที่ได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการเมืองให้เป็นอาจารย์สอนภาษาต่างประเทศนั้น ต้องสอนได้เฉพาะนักเรียนที่พูดภาษาไทยได้แล้ว หรือถ้าผู้ใดยังไม่รู้ก็ขอให้เรียนภาษาไทยพร้อมกับภาษาต่างประเทศนั้นด้วย

๓. สำหรับหลักสูตรที่ใช้ในการสอนภาษาต่างประเทศนั้น ต้องให้ผู้ว่าราชการเมืองตรวจเสียก่อน เมื่อเห็นสมควรว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนแล้วจึงอนุญาตให้สอนได้

๔. การส่งสอนนักเรียนตามหลักสูตรภาษาต่างประเทศ ตลอดจนคำอธิบายในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะให้เป็นความรู้แก่ผู้เรียนต้องอยู่ในความดูแลของเจ้าพนักงานตลอดเวลา ถ้าเจ้าพนักงานเห็นว่าการส่งสอนหรือคำอธิบายอย่างไรไม่สมกับผู้เรียนแล้ว เจ้าพนักงานจะสั่งให้เลิกการสอนหรืออธิบายเฉพาะข้อความที่ไม่เป็นการสมควรนั้นเสียก็ได้ ทั้งนี้ อาจารย์ผู้สอนต้องทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงานในขณะนั้น

๕. ห้ามมิให้อาจารย์โรงเรียนภาษาต่างประเทศ ฝึกหัดนักเรียนอย่างทหาร หรือเสือป่า และลูกเสือ เว้นแต่ผู้ว่าราชการเมืองจะอนุญาตให้เจ้าพนักงานที่มีความรู้ ฝึกหัดให้

เป็นที่น่าสังเกตว่าการที่ทางรัฐบาลไทยออกข้อบังคับหรือกฎหมายในการควบคุมโรงเรียนจีนขึ้นมานั้น มิได้เน้นเฉพาะเจาะจงลงไปถึงการสอนภาษาจีนเพียงอย่างเดียว แต่จะออกกฎหมายข้อบังคับคุมถึงภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้ชาวจีนมีความรู้ลึกว่าทางรัฐบาลไทยควบคุมกวัดขั้นเฉพาะการสอนในโรงเรียนจีนเท่านั้น นอกจากนี้ข้อบังคับที่พระยาสุรินทรราชาที่มอบให้พระยาสุรพลพิพิธ ผู้ว่าราชการเมืองภูเก็ตจัดการต่อมา จะมีส่วนของข้อบังคับนี้ประกาศไว้ในส่วนหนึ่งของราชกิจจานุเบกษา จึงอาจกล่าวได้ว่า

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ท. ๒๔/๖ จดหมายของพระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ถึงพระยาสุรพลพิพิธ ผู้ว่าราชการเมืองภูเก็ต ที่ ๑๐๖/๑๕๖๖ ลงวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

ทั้งกรมหลวงคำรกราชานุภาพและพระยาสุรินทรราชาได้มีส่วนในการวางกฎข้อบังคับเกี่ยวกับโรงเรียนจีนในระยะนี้ และการร่างพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ก็ได้ใช้กฎข้อบังคับของทั้ง ๒ ท่านนี้เป็นหลักในการร่างด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีข้อที่ควรสังเกตคือในข้อ ๕ ที่พระยาสุรินทรราชาวางไว้เกี่ยวกับการห้ามฝึกวิชาทหาร เลือป่า หรือลู่เสือ ในโรงเรียนจีนนอกจากทางการจะอนุญาต และส่งเจ้าพนักงานไปหัดให้เท่านั้น อาจเป็นได้ว่าทางรัฐบาลไทยกลัวว่าบรรดาชาวจีนที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งจะใช้โรงเรียนจีนเป็นสถานที่ฝึกหัดบุตรหลานจีนให้รู้จักการใช้อาวุธ เพื่อจะโค่นไปเป็นกำลังในการช่วยเหลือ คร.ซุนยัตเซ็นทำการปฏิวัติอีกครั้ง เพราะในระยะนี้เป็นระยะที่ คร.ซุนยัตเซ็นกำลังต้องการความช่วยเหลือจากชาวจีนโพ้นทะเลทั้งกำลังคนและกำลังเงิน ประกอบกับระยะนี้ก็มีข่าวลือเกี่ยวกับ ชาวจีนในประเทศไทย จะส่งคนไปช่วย คร.ซุนยัตเซ็น หรืออาจเป็นคำว่าเป็นการป้องกันมิให้ชาวจีนเป็นเครื่องมือในการก่อความไม่สงบขึ้นมา เพราะทางญ.เกิดมีชาวจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่เป็นจำนวนมาก และได้เคยเกิดความไม่สงบเพราะการปะทะกันอย่างรุนแรงของพวกอั้งยี่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มาแล้ว

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่ทรงมีต่อการศึกษาของชาวจีนในประเทศไทย

จะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงเขียนขึ้นในระยะนี้ ได้แก่บทความที่ทรงให้ชื่อว่า "ความเป็นชาติไทยแท้จริง และ ถูกบังคับให้เป็นจีน" ซึ่งทรงใช้นามปากกาว่า "อัสวาท" เช่นเดียวกับบทพระราชนิพนธ์ประเภทเดียวกันนี้เรื่องอื่น ๆ เรื่อง "ถูกบังคับให้เป็นจีน" นั้น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เป็นทำนองจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ส่วนเรื่องความเป็นชาติโดยแท้จริง พิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ "อัสวาท" ไทย ซึ่งก็ไม่ทราบแน่นอนว่าจะเป็นระยะเดือนอะไรแต่เป็นระยะปี พ.ศ. ๒๔๕๔ เช่นเดียวกัน

เรื่องความเป็นชาติอันแท้จริงนั้นทรงชี้ให้เห็นว่าภาษาเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้รู้ว่าบุคคลนั้น ๆ มีเชื้อชาติเดียวกัน ดังนั้นจึงจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องจัดตั้งโรงเรียนและออกพระราชบัญญัติบังคับให้บุคคลต่างชาติและต่างภาษาได้เรียนภาษาของเจ้าของประเทศ

ซึ่งมิใช่เรื่องที่ทางรัฐบาลไทยจะจัดทำได้โดยง่าย พระองค์ทรงให้ความเห็นว่า การแปลงชาติ
มิใช่สิ่งเดียวที่ควรจะยึดถือว่าบุคคลนั้นได้กลับกลายมาเป็นอีกชนชาติหนึ่ง จนกว่าเขาผู้นั้น
จะพูดภาษาของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ได้ และนอกจากนี้ยังจะต้องแสดงความจงรักภักดี
ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิใช่จงรักภักดีต่อหมู่คณะ และแสดงตนเป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร^๑
จะเห็นว่าในระยะปี พ.ศ. ๒๔๕๕ นี้เป็นระยะที่โรงเรียนจีนตั้งขึ้นขึ้นมา มาก แสดง
ถึงความนิยมของชาวจีนที่จะส่งบุตรหลานไปเรียนภาษาจีน ดังนั้นในกรณีนี้พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าสมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะให้บุตรหลานจีนที่เกิดในประเทศไทย
ซึ่งทางรัฐบาลไทยถือว่าเป็นบุคคลที่ถือสัญชาติไทยได้เรียนภาษาจีนและเรื่องราวเกี่ยวกับ
ประเทศจีนมิใช่ประเทศไทย เด็กจีนเหล่านี้เวลาอยู่ที่บ้านก็พูดภาษาจีนอยู่แล้ว เมื่อเวลา
มาเรียนหนังสือยังอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่จะพยายามทำให้เด็กกลับกลายเป็นจีน เช่น ครูที่ใช้
ครูที่มาจากเมืองจีน หนังสือตำราเรียนก็เป็นภาษาจีน กล่าวถึงเรื่องราวของประเทศจีน
ทั้งสิ้น ดังนั้นเด็กเหล่านี้จึงอยากที่จะพูด อ่าน เขียน ภาษาไทยได้ สำหรับด้านความ
จงรักภักดีนั้นก็เช่นเดียวกันแทนที่โรงเรียนจะสอนให้รักประเทศไทยกลับสอนให้จงรักภักดี
ต่อประเทศจีน

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เองพระองค์จึงทรงโหมตีการตั้งโรงเรียนจีนในระยะนั้น
โดยทรงเขียนเป็นหนังสือจดหมายมายังบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยว่า

".....ข้าพเจ้ากับสหายอีกหลายนายด้วยกัน นั่งและยืนอยู่ที่ใกล้ถนนหลวงแห่ง
คุณคนเดินผ่านไปมา ได้มีรถม้าคัน ๑ บรรทุกเด็กหลายคนซึ่งแต่งตัวเป็นนักเรียนจีน
คือเสื้อกางเกงสีฟ้าก็ หมวกแก้มสีฟ้าก็พันคำ เด็กเหล่านี้พูดภาษาไทยกันและ
พูดอย่างชัด ไซ้ถ้อยคำและศัพท์ต่าง ๆ เหมือนเด็กไทยเราไม่มีผิดเลย แต่
เด็กเหล่านี้ถูกจับส่งไปเข้าโรงเรียนจีนให้เรียนหนังสือจีนไม่ใช่อะไรไทย
เด็กเหล่านี้ปล่อยให้เลือกได้ตามใจใครจะสงสัยบ้างหรือว่าเขาจะเลือกเป็นอะไร?
คงเลือกเป็นไทยทั้งนั้น แต่ผู้ใหญ่ของเขาต้องการให้เขาเป็นจีนและบังคับให้เขาเป็นจีน...

^๑ อัครพาท ความเป็นชาติโดยแท้จริง หน้า ๕๓ - ๕๔

^๒ อัครพาท ประมวลบทพระราชาธิพนธ์ในภาคปกิณณกะ หน้า ๖๖ - ๖๗

นอกจากนี้การที่เกิกรณณ์วุ่นวายขึ้นที่ภูเก็ตในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ในกรณีนี้ทางการจะเกณฑ์ทหารในปีนี้ได้มีบัตรสนเท่ห์และมีประกาศเป็นอักษรจีนเขียนเป็นทำนองยุงไม้ไผ่ ชาวจีนเข้ารับการเกณฑ์ทหาร ซึ่งทางการสงสัยว่าเกิดจากการกระทำของบรรดาครูในโรงเรียนจีนที่ภูเก็ต ในกรณีนี้พระองค์ก็ได้ทรงเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ไทย โดยใช้ชื่อบทความว่า "ปัญหา นายคูสีย์ (ชาวอเมริกา)" ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ได้เปรียบเทียบปัญหาที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับความแตกแยกของชนเชื้อชาติต่าง ๆ ในอเมริกา กับความรู้สึกแตกแยกระหว่างคนไทยกับคนจีนในประเทศไทย ซึ่งพระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าในระยะก่อนหน้านี้ (หมายถึงก่อนปี พ.ศ. ๒๔๕๕) ความรู้สึกแตกแยกระหว่างชนทั้งสองชาติในประเทศไทยแทบจะไม่มีเลย ชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยไปนาน ๆ ก็ารู้สึกว่าตัวเองเป็นไทยคนหนึ่ง พูดภาษาไทยได้ รับประทานอาหารไทยได้ ถึงแม้จะมีชาวจีนบางส่วนที่อยู่ได้ไม่นานพอตั้งตัวได้ก็เดินทางกลับประเทศจีนก็ตาม ลูกหลานจีนที่ยังอยู่ในเมืองไทยก็ได้กลายเป็นคนไทยไปในที่สุด แต่ในระยะนี้ (หมายถึงระยะปี พ.ศ. ๒๔๕๕) พระองค์เห็นว่ามีคนอยู่กลุ่มหนึ่งหรืออาจจะมีหลายกลุ่มก็ได้ ได้ดำเนินการปกป้องมิให้ชาวจีนกลายเป็นคนไทย โดยการจัดตั้งหนังสือพิมพ์จีนคอยอบรมสั่งสอนและยุยงให้มีความรู้สึกถึงความเป็นคนจีนอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นสอนแต่ภาษาจีนไม่สอนภาษาไทย เพื่อจะอบรมให้บุตรหลานจีนคงความเป็นจีนอยู่นั่นเอง

นอกจากนี้ในบทความชื่อ "ไม่ชอบไทย" ได้ทรงกล่าวถึงกรณณ์วุ่นวายที่เกิดขึ้นที่ภูเก็ตโดยตรง ทรงชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นเพราะครูจีนในโรงเรียนจีนแห่งหนึ่งเป็นหัวหน้ายุยงให้บรรดาชาวจีนในเมืองภูเก็ตไม่พึงพอใจคนไทย โดยการอบรมสั่งสอนแก่โรงเรียนจีนให้มีความรักประเทศจีนและยังพยายามโน้มน้าวบุตรหลานจีนเหล่านี้ให้เอาใจออกจากประเทศไทย ถึงกับตีเทียนลักษณะการปลกครองและพระราชกำหนดกฎหมายของไทย^๒

^๑ อิศวพาหุ ประมวลลบทพระราชนิพนธ์ภาคปกิณณกะ หน้า ๑๐๐ - ๑๐๔

^๒ ค. หน้า ๑๑๐ - ๑๑๑

บทบาทของโรงเรียนจีน

โรงเรียนจีนปรากฏบทบาทเด่นชัดขึ้นในระยะนี้เป็นเหตุให้รัฐบาลไทยเริ่มมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะต่อมา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของโรงเรียนจีนที่มีขึ้นในระยะนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทางรัฐบาลไทยต้องออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ควบคุมการจัดตั้งและการอบรมสั่งสอนตลอดจนการเรียนการสอนในโรงเรียนจีนในปี พ.ศ. ๒๔๖๑

นักเรียนในประเทศไทยเริ่มแสดงบทบาทระยะปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่ประเทศญี่ปุ่นบีบบังคับให้ประเทศจีนยอมรับข้อเสนอทั้ง ๒๑ ข้อ ปรากฏว่าไคมีนักร์เรียนจีนในกรุงเทพฯ คือโรงเรียนชินทมิชิ ได้ไปแสดงความจำนงกับหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไปว่าจะทำนุบำรุงสินค้าของประเทศจีนและจะไม่ใช้ของ ๆ ประเทศอื่น (หมายถึงประเทศญี่ปุ่น) ดังนั้นหนังสือพิมพ์ฉบับนี้จึงได้เขียนบทความที่มีชื่อว่า "พวกนักเรียนจีนที่มีน้ำใจรักประเทศ" และ "ความมานะของเด็กนักเรียน" โดยอ้างว่ามีรายชื่อนักเรียนจีนที่สนับสนุนความเห็นนี้ถึง ๗๐ คน

จากการที่หนังสือพิมพ์จีนเขียนบทความนี้ขึ้นมา อาจมองได้อีกนัยหนึ่งว่าหนังสือพิมพ์อาจจะให้นักเรียนจีนเป็นเครื่องมือในการ กระตุ้นให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมขึ้นมา โดยการเปรียบเทียบกับเด็กนักเรียนเป็นทำนองว่า แม้แต่เด็กนักเรียนยังมีใจคิดจะช่วยเหลือประเทศจีนแล้วผู้ใหญ่ทั้งหลายจะนิ่งเฉยไม่ช่วยเหลือหรือสนับสนุนความคิดเห็นของเด็กนักเรียนเหล่านั้นหรือ

อย่างไรก็ตามบทบาทของโรงเรียนจีนเกี่ยวกับการสนับสนุนให้เกิดการขอยกอดสินค้าญี่ปุ่นในระยะนี้ยังไม่เห็นชัดเท่ากับการขอยกอดสินค้าญี่ปุ่นครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ บทบาทของโรงเรียนจีนในระยะนี้ที่เห็นชัดคือ ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ซึ่งในระยะนี้ก็มีหลักฐานน้อยมาก อาจเป็นได้ว่าเพิ่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ใหม่ ๆ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป ฉบับลงวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๘

ปฏิกิริยาที่กล่าวนี้เกิดขึ้นจากการที่ทางนักเรียนจีนในโรงเรียนชินหมินไค่ส่ากันหยุดเรียนเป็นการประท้วงการที่มีครูใหญ่คนใหม่เป็นคนไทยซึ่งไม่สามารถจะพูดภาษาจีนได้ และได้ไปกล่าวคำพยุรจนแรงต่อบรรดานักเรียนจีนที่โรงเรียนนี้ ดังนั้นนายเซียวฮุดเสงในฐานะที่เป็นประธานกรรมการโรงเรียนนี้จึงต้องเรียกประชุมกรรมการโรงเรียนและผู้ปกครองของนักเรียน^๑

นอกจากนี้ยังมีคำถว้ายฎีกาของผู้ใช้ชื่อว่า นายจงฟุกหมิม ซึ่งเป็นชาวจีนกว้างตั้งไค่ของเรียนว่า การควบคุมโรงเรียนนี้เพียงแต่ส่งเจ้าพนักงานไปตรวจกิจการก็เพียงพอและการที่ทางรัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์นั้น ชาวจีนอ่านแล้วพากันเข้าใจว่าหมายถึงเฉพาะโรงเรียนราษฎร์ของไทยเท่านั้น แต่เมื่อเจ้าหน้าที่มีคำสั่งเร่งให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคนจีนต่างก็พากันเสียใจว่าเป็นการไม่สะดวก และเมื่อโรงเรียนชินหมินไค่จางครูใหญ่ซึ่งเป็นคนไทยมาปรากฏว่านักเรียนไค่พากันหยุดเรียนเป็นจำนวนมาก^๒

เรื่องราวที่เกิดขึ้นครั้งนี้ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าเกิดจากการที่พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับนี้มีความรัดกุมไม่เพียงพอ โดยเฉพาะคำว่า "โรงเรียนราษฎร์" ในที่นี้หมายความว่าเฉพาะโรงเรียนราษฎร์ที่นอกเหนือไปจากโรงเรียนรัฐบาลซึ่งเป็นสถานที่ไปการศึกษาแก่นักเรียน^๓ ดังนั้นในความหมายนี้ย่อมไปเฉพาะเจาะจงลงไปถึงโรงเรียนจีนเท่านั้น แต่กินความหมายไปถึงโรงเรียนราษฎร์ของไทย ของชาวยุโรป และชาติอื่น ๆ ด้วย ซึ่งทั้งนี้ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่ารัฐบาลไทยในขณะนั้นต้องการมุ่งที่จะควบคุมโรงเรียนในเฉพาะ เนื่องจากเหตุการณ์วุ่นวายเกี่ยวกับโรงเรียนจีนที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งเป็นเหตุให้ทางรัฐบาลไทยต้องรีบประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ แต่การที่ทางรัฐบาลไทย

^๑ กองจดหมายเทศแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์
—คงรัวหมินป้อ— ฉบับลงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑

^๒ ข.

^๓ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๓๕
(แผนกกฎหมาย) ภาค ๑ - ๒ วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ มาตรา ๒ หน้า ๑๑๑

จะประกาศออกไปว่ามุ่งควบคุมโรงเรียนจีนแต่เพียงประการเดียวย่อมทำไม่ได้ จึงต้องตีความหมายไปในทำนองคลุมทั่วไปหมด

เกี่ยวกับกรณีนี้ที่นักเรียนโรงเรียนชินหมินพากันหยุดเรียนประท้วงการเข้าสอนของครูใหญ่ซึ่งเป็นคนไทย ก็เนื่องจากการที่ทางโรงเรียนจีนต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติฉบับนี้คำมาตรา ๔ เกี่ยวกับครูใหญ่ที่ว่าต้องเป็นผู้ได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมูลหรือใบสำคัญชั้นมัธยมปีที่ ๖ หรือเทียบเท่า และจะต้องมีความรู้ภาษาไทยพูดได้พอสมควร ถ้าพิจารณาตามมาตรานี้แล้วจะเห็นว่าพระราชบัญญัตินี้มีช่องโหว่มาก ทั้งนี้เพราะไม่ใคร่ระบุไว้ว่าครูผู้นั้นควรจะมีความรู้ภาษาต่างประเทศด้วย โดยเฉพาะภาษาที่ตนจะต้องใช้ในโรงเรียนนั้น ๆ ดังนั้นเมื่อชนปลุกนิสัยเหมาะเข้าไปเป็นครูใหญ่ในโรงเรียนชินหมินจึงถูกนักเรียนประท้วง ซึ่งทั้งนี้อาจเกิดจากการพูดกันไม่เข้าใจจนกลายเป็นเรื่องราวกำจามใหญ่โต ซึ่งทางเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีว่าการกระทรวงธรรมการ ได้มีหนังสือถึงพระยาบุรีนวราษร์ ราชเลขาณุกการ รับรองว่าจะกำชับครูไทยมิให้กล่าวถล่มว่าที่รุนแรงหรือกระทำการที่ไม่เหมาะสมไมควร

นโยบายของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้

จากการที่รัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติสมาคมมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เท่ากับเป็นการควบคุมการก่อตั้งสมาคมฉบับในรูปแบบของอั้งยี่ และเป็นการวางมาตรการควบคุมสโมสรและสมาคมต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาแล้วด้วย สมาคมและสโมสรต่าง ๆ ต้องมาจดทะเบียนนั้นจะถือว่าเป็นการฉีกกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามก็มีสมาคมของชาวจีนบางแห่งที่สร้างขึ้นแล้วมิได้รับอนุญาต เช่น สมาคมฮัวฮงกวงเกก ทั้งนี้เพราะทางกระทรวงนครบาล

^๑ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๕ (แผนกกฎหมาย) ภาค ๑ - ๒ วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ มาตรา ๒ หน้า ๑๐๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๙/๑ รายงานของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ถึงพระยาบุรีนวราษร์ ลงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑

ซึ่งรับผิดชอบเรื่องนี้เห็นว่า ข้อบังคับของสมาคมเป็นไปในทำนองจะกักสินค้าเพราะมีการตั้งอัตราสินค้า และนอกจากนี้สมาคมนี้ยังถูกสงสัยว่าจะเกี่ยวข้องกับการที่ชาวจีนจะทำการขอยกเลิกสินค้าญี่ปุ่น^๑

เกี่ยวกับการควบคุมการค้าเนิ่นการตั้งสมาคมของชาวจีนนี้ ได้มีชาวจีนบางกลุ่มไปตั้งอำนาจของราชทูตต่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น สโมสรพานิชการฝรั่งเศส และจีนในกรุงเทพฯ ได้เสนอข้อบังคับต่อกระทรวงนครบาลในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ และทาง มองซีเออร์ เล เฟ บอร์ ปองตเลิส ราชทูตฝรั่งเศสก็ได้มีจดหมายมาถึงเจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล แจ้งความประสงค์ว่า สถานทูตฝรั่งเศสและบรรดาพ่อค้าในบังคับฝรั่งเศสต้องการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าและห้างร้านจำหน่ายสินค้าในประเทศฝรั่งเศส พร้อมทั้งส่งข้อบังคับของสมาคมมาให้^๒

การที่ราชทูตฝรั่งเศสยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องนี้ ทำให้เจ้าพระยายมราชรู้สึกลำบากใจจึงได้ขอคำปรึกษาต่อเสนาบดีท่านต่างๆ เช่น กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งพระองค์ทรงให้ความเห็นว่าสมาคมนี้อาจทำให้ชาวจีนเข้าใจผิดว่าเป็นสมาคมอันหนึ่งซึ่งไม่มีทางที่เราจะป้องกันแก้ไขได้นอกจากจะตรวจดูข้อบังคับสำหรับสมาคมเท่านั้น และปรากฏว่าวัตถุประสงค์ของสมาคมข้อ ๔ ขัดกับกฎหมายไทยที่ว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๓ รายงานของเจ้าพระยายมราช ถึงเจ้าพระยาอภัยราชา เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ที่ ๑/๖๔ ลงวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๓ รายงานของเจ้าพระยายมราช ถึงพระยาบริวารราชรุ ที่ ๓/๒๔๕๗ ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

^๓ ดู ลายพระหัตถ์ของกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

“.....สโมสรมีหน้าที่จะจัดการเปรียบเทียบคดีฤาการวิวาทระหว่างสมาชิกได้
เมื่อคู่วาทมาร้องขอให้สโมสรจัดการเปรียบเทียบให้ สโมสรจะมอบให้กรรมการของ
สโมสรหรือตั้งอนุญาโตตุลาการเปรียบเทียบให้ปรองดองกันโดยยุติธรรม สโมสรจะตั้ง
นายความไว้วางหนึ่งเพื่อหาฤาและเป็นธุระกิจต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับความกาษาของ
สมาชิกฤาเมื่อสมาชิกผู้ใดมีธุระส่วนตัวจะไขทนายของสโมสรให้เป็นธุระของคนตาม
โรงศาลก็ได้.....”

จะเห็นว่าใจความของกฎข้อบังคับนี้เท่ากับได้เกิดศาลชนิดใหม่ขึ้นโดยทางสโมสรมี
เป็นผู้จัดตั้ง ซึ่งพระยาอรรถการประสิทธิ์ อธิบดีกรมอัยการ ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า
“.....ผลของความประสงค์ข้อนี้คือ จะทำให้บังเกิดศาลเตี้ยขึ้นชนิดหนึ่งในความบำรุง
ของสโมสร ตามกฎหมายคดีบางชนิดอาจจะตั้งอนุญาโตตุลาการชำระได้ แต่คดี
บางเรื่อง เป็นต้นว่าความผิดซึ่งไม่ใช่ความผิดส่วนตัวหาตั้งอนุญาโตตุลาการชำระได้ไม่
เหตุฉนั้นการที่จะให้สโมสรแย่งอำนาจของศาลหลวงในพระราชอาณาเขตรนี้ได้.”^๒

สำหรับเจ้าพระยาบวรราชนั้นมีความเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ข้อนี้ว่า
“.....ข้อนี้เป็นที่น่ารังเกียจมาก ซึ่งอาจเกิดมีศาลเตี้ยขึ้นในสโมสรมันทำนอง
ก็จะกลายเป็นศาลกงสุลพิจารณาความแพ่งขึ้นได้ อาจทำให้พวกจีนเข้าใจผิดว่า
สโมสรมีอำนาจปกครองสมาชิกให้เป็นคนในบังคับฝรั่งเสียได้ ...”

จะเห็นว่าเจ้าพระยาบวรราช และพระยาอรรถการประสิทธิ์ มีความเห็นในเรื่องนี้

^๑ กองจดหมายเทศแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๓ รายงานของ
เจ้าพระยาบวรราช ถึงพระยาบวรราชรัฎฐ์ ที่ ๓/๒๔๔๙ ลักษณะและความประสงค์ของ
สโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศษ และจีนในกรุงเทพฯ ลงวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๙

^๒ ดู รายงานของพระยาอรรถการประสิทธิ์ ถึงเจ้าพระยาบวรราช
ที่ ๖๙/๑๓๔๐๙ ลงวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙

^๓ ดู รายงานของเจ้าพระยาบวรราช ถึงเจ้าพระยาบวรราชรัฎฐ์ ที่ ๓/๒๔๔๙
ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เช่นเดียวกัน นอกจากนี้พระยาอภัยราชา เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และกรมพระยา
เทเวศร์วงศ์โรปกวระก็เห็นว่าวัตถุประสงค์ข้อ ๔ ของสโมสรมีเป็นการแย่งอำนาจของ
ภาคไทย ซึ่งจะมีผลทำให้ชาวจีนพากันไปสมัครเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสและเป็นสมาชิก
ของสโมสรแห่งนี้ ทั้งนี้เพราะตามกฎหมายข้อบังคับที่ว่าด้วยการเป็นสมาชิกของสโมสรนี้ต้อง
เป็นชาวฝรั่งเศส จึงจะเป็นสมาชิกสามัญได้ บุคคลที่ไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้ต้องเป็น
สมาชิกพิเศษ ถึงแม้วัตถุประสงค์ของสโมสรจะไม่มี การแบ่งแยกผลประโยชน์ที่สมาชิก
พิเศษและสามัญได้รับ สโมสรก็อาจจะไม่เต็มใจรับสมาชิกประเภทนี้เท่ากับสมาชิกสามัญ

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะเห็นว่าถ้ารัฐบาลไทยยอมให้สโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศส
และจีนในกรุงสยามตั้งขึ้นแล้วจะทำความหนักใจให้รัฐบาลไทยทางด้านการศาลเป็น
อย่างยิ่ง สัญญาที่ประเทศไทยได้ทำกับฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐

(ก.ศ. ๑๕๐๗) โดยต้องยอมเสียดินแดนพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ เป็นการ
แลกเปลี่ยน^๑ ก็ไม่มีผลใช้บังคับเท่าที่ควร และชาวจีนที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นคนในบังคับ
ฝรั่งเศสก่อนปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ซึ่งตามสัญญาฉบับนี้จะต้องขึ้นศาลไทยนั้นก็หันไปให้สโมสร
จัดการเปรียบเทียบคดีไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา

การที่ทูตฝรั่งเศสยื่นมือเข้ามาจัดการเรื่องนี้ อาจเป็นค้ำช่วยบรรดาชาวจีน
ในประเทศไทยไม่ต้องการที่จะอยู่ใต้อำนาจของศาลไทย ทั้งนี้เพราะการที่ชาวจีน

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๓ รายงานของ
เจ้าพระยายมราช ถึงพระยาบุรีนวราษร์ ที่ ๓/๒๔๔๗ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช
ลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

^๒ ดู ลักษณะและความประสงค์ของสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยาม
ลงวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕

^๓ ตามความในมาตรา ๕ ของสัญญาฉบับนี้กล่าวว่า ชาวเอเชียในบังคับและผู้อยู่
ในอารักขาฝรั่งเศสทุกคนซึ่งจะต้องลงทะเบียนชื่อไว้กับสถานกงสุลฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย
หลังจากที่สนธิสัญญาฉบับปัจจุบันได้ลงนามไปแล้ว จะต้องขึ้นกับอำนาจศาลไทยธรรมดา
ดูรายละเอียดได้จาก ประมวลหนังสือคดีสนธิสัญญาของประเทศไทย เล่ม ๒

ไม่มีสถานกงสุลของตนเองทำให้ต้องอยู่ในกฎหมายไทยเสมือนกับคนไทยคนหนึ่ง นอกจาก
 ชาวจีนที่เข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศซึ่งก็มีข้อแม้ว่าจะต้องจดทะเบียนก่อนหน้าทบวงค้า
 ประเทศต่าง ๆ จะยกเลิกสิทธิทางการศาลของคนในบังคับต่างประเทศตามสัญญาที่ได้ทำ
 กับประเทศไทยในปลายรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเรื่องโน้นท่านองนี้มิใช่ว่าจะเพิ่งมีขึ้นในระยะนี้
 ในระยะต้นรัชกาลที่ ๖ ตอนที่ประเทศจีนได้มีการปฏิวัติใหม่ ๆ พวกเก๊กเหม็งที่พิษณุโลก
 ก็ได้มีการตั้งหัวหน้าขึ้นมา ๘ - ๑๒ คนทำการเปรียบเทียบคดีในบรรดาชาวจีนที่เป็นสมาชิก
 ซึ่งเกี่ยวกับการค้าและคดีวิวาท นอกจากเรื่องอำนาจทางการศาลแล้ว ยังมีความใน
 ข้อ ๕ ที่ว่า ".....สโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีน จะเลิกได้ก็แต่เมื่อสภานทูตฝรั่งเศส
 ลงนามการควบคุมเท่านั้น....."

เป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจการจัดการของสภานทูตฝรั่งเศสอย่างรัดกุม
 ซึ่งพระยาอรุณการประสิทธิ์เห็นว่าความข้อนี้นอกจากจะไม่ต้องควยกฎหมาย เพราะว่าฉบับ
 พระราชบัญญัติสมาคมมาตรา ๒๔ ข้อ ๑ * แล้ว ยังมีความผิดพลาดในคำแปลภาษาไทย
 ไม่ตรงกับภาษาอังกฤษซึ่งแปลคำว่า patronage เป็นควบคุมแทนที่จะแปลว่า บำรุง
 เป็นที่น่าสังเกตว่าการแปลภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทยในสมัยนั้นมักมี
 ผิดพลาดอยู่เสมอ ซึ่งทำให้ใจความสำคัญผิดไป ดังนั้นในการทำสัญญากับต่างประเทศ
 จึงจำเป็นต้องมีทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศอย่างละฉบับ ไม่ใช่วิธีแปลกลับไป
 ในระยะหลังเพราะจะเกิดข้อผิดพลาดขึ้นได้

เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นดังนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าให้มีการประชุมเสนาบดีขึ้นเพื่อปรึกษาเรื่องนี้ ซึ่งสรุปแล้วความเห็น

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ รายงาน
 พระศรีพนมมาศ ถึงพระยาอภัยมนตรี ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑

* มาตรา ๒๔ ข้อ ๑ ของพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ว่าถ้ามีข้อบังคับ
 ของสมาคมว่าจะต้องเลิกสมาคมด้วยเหตุใดแล้ว ก็ต้องเลิกตามข้อบังคับนั้น

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๑๓ รายงานขอ
 พระยาอรุณการประสิทธิ์ ถึงเจ้าพระยาอมรราช ที่ ๖๓/๑๓๔๐๓ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๔๕

ขอเสนาบดีส่วนใหญ่เห็นว่าจะเป็นการรวบรวมจีนเข้าเป็นสมาชิกในสมาคมนี้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาในการปกครองและเป็นการยากที่จะป้องกันมิให้จีนเข้าใจผิดว่าการเข้าเป็นสมาชิกหมายถึงการเข้าอภัยเช่นกัน นอกจากนี้วัตถุประสงค์ของสมาคมที่เสนอมานี้ มีข้อที่ขัดกับกฎหมายและรัฐประศาสนโยบายสำคัญอยู่ ๒ ข้อคือ ข้อ ๔ และข้อ ๕

ซึ่งทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นว่าข้อความทั้ง ๒ ข้อที่ขัดกับกฎหมายและรัฐประศาสนโยบายนั้น ถ้าปล่อยไปก็จะเป็นตัวอย่างอันไม่ดี ซึ่งทรงเห็นว่าถ้าชี้แจงให้ทูตฝรั่งเศสเข้าใจก็คงจะยินดีแก้ไข^๒ หลังจากนั้นพระยาบริวารราชบุรุษก็ได้ไปพบทูตฝรั่งเศสในวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ซึ่งทูตฝรั่งเศสก็ได้ออมรับที่จะแก้ไขข้อความในข้อ ๔ และข้อ ๕ เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีเอกสารแสดงว่าสโมสรวาณิชการฝรั่งเศสและจีนในกรุงเทพฯ นี้ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งขึ้น แต่เข้าใจว่าคงจะตั้งขึ้นได้ เพราะข้อความสำคัญ ๆ ที่ทางรัฐบาลไทยไม่พอใจได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่าทางสถานทูตฝรั่งเศสคอยยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องกับชาวจีนในประเทศไทยอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเฉพาะในการที่จะชักจูงให้ชาวจีนเข้ามาเป็นกบในบังคับ ทั้งนี้อาจเป็นควรวาประเทศไทยมีชาวจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารมากกว่าชนชาติอื่น ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับสถานทูตอื่น ๆ แล้ว ไม่มีประเทศใดพยายามยื่นมือเข้ามาจัดการบริหารชาวจีนในประเทศไทยบ่อยครั้งเท่าฝรั่งเศส เท่าที่ปรากฏหลักฐานอังกฤษได้เข้ามาอยู่ในกรณีที่ชาวจีนในประเทศไทยจะทำการนัดหยุดงานครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ จากกรณีที่ชาวญี่ปุ่นได้ทำร้ายกรรมกรจีนในเชียงใหม่ อังกฤษถือว่าอยู่ในเขตเขาของคนที่จัดการปราบปรามซึ่งจะรุนแรงมากเกินไปจนทำให้รักเรียนจีนถึงแก่ความตายถึง ๖ คน ดังนั้นชาวจีนในประเทศไทยจึงเกิดการเคลื่อนไหวขึ้นอีกครั้ง ประกอบกับการที่ดิทธิคอมมิวนิสต์ได้เป็นที่นิยมแพร่หลายในประเทศจีน ดังนั้นจึงมีข่าวลือว่า

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๑๓ คำกราบบังคมทูลของพระยาบริวารราชบุรุษ ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

^๓ ด.

^๔ ด.

ชาวจีนในประเทศไทยได้รับหนังสือเกี่ยวกับสิทธิคอมมิวนิสต์ ภัยเหตุนี้ผู้ต้องกฤษฎาจึงได้ยื่นมือเข้ามาขอร้องให้รัฐบาลไทยตรวจตราสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีมาถึงชาวจีนที่สงสัยว่าจะเกี่ยวข้องกับภัยแพร่สิทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ ๕ ต่อไป

๗ ปัญหาจำนวนชาวจีน

นโยบายของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ รัฐบาลเริ่มตระหนักถึงจำนวนของชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารว่ามีจำนวนมากจนน่าตกใจ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงเห็นสมควรที่จะมีมาตรการควบคุมจำนวนชาวจีนที่จะเข้าประเทศ ไม่ให้บุคคลที่ไม่พึงปรารถนาเข้ามาภายในพระราชอาณาเขตใด จึงได้ร่างพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมืองในเดือนพฤศจิกายน ปีพ.ศ. ๒๔๖๐

ขอความสำคัญในร่างพระราชบัญญัตินี้ได้แก่มาตรา ๔ ซึ่งกล่าวถึงคุณสมบัติของชาวต่างประเทศที่เป็นบุคคลไม่พึงปรารถนาที่จะให้เข้ามาในพระราชอาณาจักร ซึ่งได้แก่

“.....(๑) ผู้ที่ป่วยเจ็บทุพพลภาพไม่สามารถจะประกอบการทำงานเลี้ยงชีพด้วยกำลังตนเอง หรือผู้ป่วยเจ็บด้วยโรคอันสามารถอาจติดต่อกันได้ หรือโรคอันพึงรังเกียจแก่สาธารณชน และคนวิกลจริตต่าง ๆ

(๒) ผู้ที่พิการหรือเสียบวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง ซึ่งเจ้าพนักงานเห็นว่าไม่สามารถจะประกอบการทำงานเลี้ยงชีพด้วยกำลังตนเองได้

(๓) ผู้ที่ไม่สามารถจะแสดงให้เห็นว่ามีทรัพย์สินสมบัติพอที่จะหาเลี้ยงชีพตนเองก็ได้ หรือของคนที่พึ่งอาศัยคนอยู่ก็ได้

(๔) คนซึ่งรัฐบาลประเทศใดประเทศหนึ่งได้เนรเทศด้วยลักษณะความผิดต่าง ๆ

(๕) คนที่ได้สืบทราบเหตุผลพิเศษว่าเป็นคนอันธพาลหรือเคยมีชื่อเสียงในทางก่อการร้าย ซึ่งเจ้าพนักงานเห็นว่าจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความปราศจากเป็นปกติสุขแก่สาธารณชนและประเทศบ้านเมือง.....”

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๐ ร่างพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมือง พุทธศักราช ๒๔๖๐

เป็นที่น่าสงสัยว่าเพราะเหตุใดพระราชบัญญัติฉบับนี้จึงไม่ได้มีการประกาศใช้
 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทั้งนี้หลังจากที่เจ้าพระยามรราชวรางกูร
 บัญญัติฉบับนี้ขึ้นมาก็คงไปยังเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงการต่างประเทศ
 ให้ช่วยจัดการแก้ไขซึ่งหลังจากที่ได้ร่างพระราชบัญญัติขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๐
 มาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เจ้าพระยามรราชวรางกูรก็มีหนังสือกราบทูลเจ้าพ
 ภูมิพลานุภาพพันธุวงศ์เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเกี่ยวกับเรื่องอั้งยี่ และตอนท้ายของหนังสือนี้ได้ปรา
 หาราษฎรว่าร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ว่าส่งไปยังกระทรวงทั้งสองแต่ปรากฏว่าหายเงิบไป
 เจ้าพระยามรราชวรางกูรก็กราบทูลว่าเหตุที่ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ขึ้นมานั้น เพราะเห็นว่า
 ถ้าจะปราบปรามอั้งยี่ให้หมดสิ้นไปแล้วก็ต้องจวกัดพวกจีนโดยการห้ามไม่ให้เข้ามา ซึ่ง
 บัญญัติว่าประเทศยังต้องการจีนอยู่หรือไม่ และในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑
 เจ้าพระยามรราชวรางกูรก็มีหนังสือถึงพระยาบริวารราชสุ ราชเลขาการในพระองค์
 ปราศรัยเรื่องอั้งยี่กำเริบ และเรื่องพระราชบัญญัติฉบับนี้ที่หายเงิบไป
 อย่างไรก็ตามการที่ร่างพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมือง
 มิได้ประกาศใช้ในระยะนั้นก็มิได้หมายความว่าความคิดเรื่องนี้ของรัฐบาลไทยจะหยุดอยู่
 เพียงนั้น เพราะปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
 ก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง และมาตรา ๖ ของพระราชบัญญัติฉบับนี้
 ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะของชาวต่างประเทศที่ห้ามมิให้เข้าเมือง มีส่วนคล้ายคลึงกับร่าง
 พระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมืองปี พ.ศ. ๒๔๖๐ มาตรา ๕

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๐ คำกราบทูลของ
 เจ้าพระยามรราชวรางกูร ถึงเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ที่ ๗/๘๑๘ ลงวันที่ ๑๔
 พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

^๒ ดู รายงานของเจ้าพระยามรราชวรางกูร ถึงพระยาบริวารราชสุ ลงวันที่ ๑๒
 กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑

^๓ ดูรายละเอียดได้จาก พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. ๒๔๕๐ ราชกิจจานุเบกษา
 เล่ม ๔๔ พ.ศ. ๒๔๕๐ (แผนกกฎหมาย) ภาค ๑ - ๒ หน้า ๘๐

นอกจากเจ้าพระยาบรมราชจะได้เสนอวิธีการควบคุมชาวจีนโดยการออกพระราชบัญญัติควบคุมชาวจีนที่จะอพยพเข้ามาจนถึงกับมีการร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวขึ้นมาแล้ว เจ้าพระยาบรมราชก็มีความเห็นอีกข้อหนึ่งว่า การที่ชาวจีนที่อยู่ในเมืองไทยก่อการวุ่นวายขึ้นมาต่าง ๆ นานานั้นเพราะมีหัวหน้าซึ่งเป็นชาวจีนที่มีความประพฤติไม่ดี ดังนั้นหนทางที่รัฐบาลจะจัดการปราบปรามและควบคุมไม่ให้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นอีกก็โดยการเนรเทศชาวจีนที่ประพฤติไม่ดีออกไปนอกพระราชอาณาจักร ชาวจีนที่อยู่ก็จะเห็นเป็นตัวอย่างและไม่กล้าที่จะก่อการใด ๆ ขึ้นมาอีก ดังนั้นพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) นั้น จึงเป็นที่ขึ้นชอบของเจ้าพระยาบรมราชเป็นอย่างดีจนท่านกล่าวว่

".....พระราชบัญญัติเนรเทศนี้เป็นเครื่องมือสำหรับปราบพวกเกิดในต่างประเทศ คืออย่างยิ่ง ถ้ามีอะไรคล้าย ๆ กัน เช่นนี้สำหรับปราบพวกที่ชาติที่เกิดในพระราชอาณาจักรสยามได้ ก็จะทำให้ภัยขึ้นเหมือนกัน....."

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเจ้าพระยาบรมราชต้องพบกับปัญหาชาวจีนในกรุงเทพฯ ก่อการวุ่นวายอยู่เสมอ หลังจากทีประกาศใช้พระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ ปรากฏว่าเจ้าพระยาบรมราชจัดการเนรเทศชาวจีนออกนอกพระราชอาณาจักรปีหนึ่ง ๆ

ราว ๓๐๐ คน ^๒ ซึ่งเป็นจำนวนที่มากพอควร ตัวเลขนี้เป็นเฉพาะของทางกระทรวงมหาดไทย กระทรวงอื่น เช่นมหาดไทยซึ่งดูแลการปกครองมณฑลหัวเมืองก็มีอำนาจหน้าที่ที่จะเนรเทศได้ก็คงจะมีจำนวนไม่น้อยเช่นกัน

รายงานของเจ้าพระยาบรมราชกล่าวถึงจำนวนชาวจีนที่ต้องหาว่ากระทำ ความผิดต่าง ๆ ในความดูแลเฉพาะของกระทรวงนครบาลว่ากระทำผิดราว ๓ ใน ๕ ส่วน

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ รายงานของเจ้าพระยาบรมราชถึงพระยาบวรนิวาสรัฐ ลงวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๑๒ รายงานของเจ้าพระยาบรมราชถึงพระยาบวรนิวาสรัฐ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑

วงจำนวนเหตุการณ์ทั้งหมด^๑ ซึ่งถ้าเป็นตามตัวเลขนี้แล้วจะเห็นว่าเจ้าพระยาযายมราช
คงจะรู้สึกอึดอัดใจที่จะต้องรับผิดชอบในหน้าที่นี้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของท่านที่จะต้อง
วางมาตรการในการที่จะรักษาความสงบและสถานการณ์ของบ้านเมืองให้เรียบร้อย
และเนื่องจากพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ มีข้อบกพร่องอยู่หลายข้อ โดยเฉพาะ
ข้อที่กล่าวถึงอำนาจในการเนรเทศตามมาตรา ๑ กล่าวว่า

“.....ให้เสนาบดีผู้หนึ่งซึ่งได้รับอำนาจจัดการตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ออกคำสั่ง
บังคับว่าให้เนรเทศคนเช่นกล่าวมานี้ออกไปจากกรุงสยามมีกำหนดเวลา และอาการ
ที่จะให้ทำตามที่เสนาบดีนั้นจะเห็นสมควรแก่การนั้น และมาตรา ๒ เมื่อได้ออกคำสั่ง
ให้ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งต้องเนรเทศตามพระราชบัญญัตินี้แล้ว ให้เสนาบดีนั้นสั่งให้จับกุม
แลกักขังผู้นั้นไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง จนกว่าจะได้จัดการให้สำเร็จตามคำสั่งให้
เนรเทศนั้น.....”^๒

ตามข้อความในพระราชบัญญัตินี้จะเห็นว่าไม่มีการนำบุคคลผู้ต้องโทษเนรเทศ
ขึ้นฟ้องร้องต่อศาล และเสนาบดีมีอำนาจเต็มในการกักขังและเนรเทศ ผู้ที่ต้องโทษและ
อุทธรณ์ได้ก็โดยการถวายฎีกาเท่านั้น^๓ ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ทางกระทรวง
ยุติธรรมได้มีหนังสือมายังเจ้าพระยาযายมราชอ้างกระแสพระบรมราชโองการว่า การที่
เสนาบดีเจ้ากระทรวงปกครองท้องที่มีอำนาจสั่งการเนรเทศได้นั้น ทรงพระราชดำริห์
เห็นว่ายังไม่เป็นการเหมาะสมแก่มัย สมควรจะให้ศาลเป็นผู้สั่งการเนรเทศต่อไป^๔

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑/๓๔ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาযายมราช ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

^๒ พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๕
วันที่ ๑ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑ หน้า ๑๓๕

^๓ ก. มาตรา ๔

^๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑/๓๔ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาযายมราช ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ อ้างถึงหนังสือของกระทรวง
ยุติธรรม ที่ ๕/๒๑๒๓ วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐

ดังนั้นจึงได้มีการเตรียมการที่จะแก้ไขพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ ใหม่ ซึ่งขอเจ้าพระยามรราชไถ่ถวายคำกราบบังคมทูลคัดค้านว่า ถ้าเปลี่ยนไปใช้อำนาจศาล โดยตลอดแล้วจะยุ่งยาก เพราะต้องสืบพยานซึ่งในคดีบางอย่างก็ไม่มีคนกล้ามาเป็นพยาน ทางรัฐบาลก็จะไม่สามารถจัดการอย่างหนึ่งอย่างใดกับบุคคลผู้นั้นได้ นอกจากนี้ เจ้าพระยามรราชไถ่ก็กราบบังคมทูลชี้แจงว่าการเนรเทศนั้นมีอยู่ ๒ กรณีที่ไม่รอกการฟ้องศาลคือ

๑. บุคคลซึ่งก่อการรบกวนวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง เช่นหัวหน้าน้ำอั้งยี่
๒. คนที่ประเทศอื่นได้เนรเทศมาแล้ว

ในที่สุดปรากฏว่าเรื่องได้เงียบหายไป และก็ไม่ปรากฏมีการประกาศแก่พระราชบัญญัติเนรเทศปี ร.ศ. ๑๓๑ ในพระราชกิจจานุเบกษาแต่อย่างใด

จากการที่เจ้าพระยามรราชไถ่เสนอความเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ ก็เพื่อจะควบคุมชาวจีนให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย การที่ทางรัฐบาลไทยในระยะนั้น อนุญาตประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมืองก็อาจเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ซึ่งในระยะนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏว่าบุคคลที่อยู่ในวงการรัฐบาลไทยขณะนั้น มีความคิดเห็นในเรื่องนี้อย่างใด แต่เราจะรู้ได้จากความเห็นของบรรดาเสนาบดีต่าง ๆ ในสมัยต้นรัชกาล เมื่อมีการประชุมเสนาบดีในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ หลังจากที่ประเทศจีน ได้ทำการปฏิวัติใหม่ ๆ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการได้ทรงเสนอความเห็นว่า

“.....การที่จีนเข้ามาเมืองไทยนั้นยอมเป็นอันตายแก่ประโยชน์ของไทยอยู่ แต่จะป้องกันเช่นประเทศอเมริกาทำกับจีนก็ยังไม่ได้ ไม่ควรมีข้อซีดกัน ถ้ามีขึ้นในเวลานี้จะเกิดปัญหากับจีนขึ้น.....”^๒

ถ้าพิจารณาตามนี้จะเห็นว่า ท่านทรงคิดแบบนักการทูตไม่ต้องการให้เกิดความไม่พอใจกันเกิดขึ้น เพราะจะทำให้เกิดปัญหาระหว่างประเทศได้ สำหรับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ กุณวเรศ ได้ทรงเสนอความเห็นว่า

^๑ ก.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ รายงานเสนาบดีสภา วันที่ ๗ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ (ดูรายละเอียดได้จากภาคผนวก ข.)

".....เพราะเมืองเรามีราษฎรน้อยไม่เหมือนเขา ถ้าจะกีดกันจีนที่จะให้มาหากินในเมืองไทยขึ้นแล้ว ก็เป็นเหมือนคักกำลังของเราเอง เพราะขาดผลประโยชน์ในทางที่จะได้พวกจีนเพิ่มขึ้นเป็นพลเมือง สำหรับการเพาะปลูกและการกุศล เป็นต้น.....เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่เห็นสมควรที่จะป้องกันในทางที่จะไม่ให้จีนเข้ามาเมืองไทย....."

จะเห็นว่าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ท่านอาจพิจารณาในแง่ของทหารที่เห็นกำลังคนเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นท่านจึงไม่ต้องการให้ขัดขวางการเข้าประเทศของชาวจีน สำหรับสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นทรงกล่าวว่า

".....วิธีที่จะจัดนั้นคือ จักการปกครองและออกกฎหมายลักษณะจีนใหม่เข้าเมืองซึ่งป้องกันไม่ให้จีนเป็นผู้ขายที่เมืองจีนเข้ามาได้ ให้เข้ามาแต่คนดี และเราช่วยอุดหนุนให้มีงานทำด้วยแล้ว เห็นว่าจะป้องกันอันตรายได้....."

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงมีความคิดเช่นเดียวกับเจ้าพระยามหามหาสารคามพิชัยศรีสุริยวงศ์ว่าสมควรที่จะมีพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมือง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในระยะปี พ.ศ. ๒๔๒๐ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ไม่ได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เจ้าพระยามหาอำมาตยาธิบดี ดำรงตำแหน่งแทน ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานชัดว่าท่านผู้นี้มีความคิดในเรื่องนี้อย่างไร

จากการที่บุคคลสำคัญ ๆ ในวงการรัฐบาลไทยเมื่อต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ยังไม่เห็นความสำคัญของการจำกัดจำนวนชาวจีนเข้าประเทศ และทางประเทศใกล้เคียงก็ยังไม่มีการออกกฎหมายกีดกันชาวจีนเข้าประเทศ ทั้งนี้เพราะในระยะนั้นเรายังต้องการแรงงานของชาวจีนอยู่ จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เราจึงเริ่มเห็นถึงความสำคัญของปัญหานี้อย่างจริงจัง ดังพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ว่า

^๑ ค.

^๒ ค.

".....ในเรื่องจีนเข้ามาเมืองไทยนี้ ฉันต้องยอมรับว่าฉันอยู่ในจำพวกที่เห็นว่าการปล่อยให้จีนเข้ามาในประเทศไทยโดยไม่มีจำกัดอยู่เรื่อย ๆ เช่นนี้จะเป็นเหตุกึ่งอันตรายแก่อิสระภาพของประเทศสักวันหนึ่ง....การที่จะจำกัดพวกจีนไม่ให้เข้ามาในประเทศไทยมากเกินไปนี้ยอมจะทำให้จีนไม่พอใจจนอาจจะมีผลให้เกิดความยุ่งยากขึ้นได้ แต่เราจะยอมให้มันเข้ามาเถื่อเอาตามชอบใจ....ควรเริ่มหาอุบายป้องกันบ้านเมืองของเราตลอดไปเสียบัดนี้....."

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า กวาคำความคิดของเจ้าพระยาบรมราชโอรสในการที่จำกัดจำนวนชาวจีนเข้าประเทศที่ได้ริเริ่มไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ตลอดจนการเตรียมว่าพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมืองในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จะสำเร็จผลถึงใน ๑๕ ปี และ ๑๐ ปีตามลำดับ คือได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองใน พ.ศ. ๒๔๖๐

X ทั้งนี้อาจจะสรุปได้ว่า การที่รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีนโยบายที่จะจำกัดจำนวนชาวจีน เนื่องจากยังไม่เห็นความจำเป็น และเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ตลอดจนอาจจะมีกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ตลอดสมัยของพระองค์สถานการณ์ที่เกิดจากความวุ่นวายของชาวจีน ไม่มีสถานการณ์ใดที่ผลักดันให้ไทยต้องหันมาสร้างความไม่พึงพอใจแก่รัฐบาลไทยมากเกินไป ดังนั้นในระยะตั้งแต่ต้นรัชกาลจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๑ นี้จึงเป็นระยะที่ทางรัฐบาลไทยมีนโยบายที่จะควบคุมชาวจีนให้อยู่ในความสงบเท่านั้น

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๘ แฟ้ม ๔๓ หมายเลข ๕/๔๓
พระราชหัตถเลขาบนแผ่นปะหนานำส่งหนังสือรายงานราชการ ของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่ ๔๘๗/๑๒๕๕๖ ลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๐

บทที่ ๕

ปัญหาทางการเมือง

ระยะที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๘

สถานการณ์ในประเทศจีนตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๑๘ - ๑๙๒๕ (พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๘)

เนื่องจากสถานการณ์ทางประเทศจีนมีผลสะท้อนต่อปฏิกิริยาของชาวจีนในไทย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกล่าวถึงสถานการณ์ในประเทศจีนอย่างละเอียด. ช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๖ - ๑๙๒๕ เป็นระยะเวลาที่ประเทศจีนวุ่นวายที่สุด นักการเมืองแตกแยกเป็นหลายฝ่าย รัฐบาลปักกิ่งของหลีหยวนหลงไม่สามารถรักษาสถานการณ์ไว้ได้ บรรดาขุนศึกต่าง ๆ พวกกันตั้งตนเป็นอิสระในกินแดนแมนจูเรียแถบแม่น้ำแยงซีเกียง ขณะเดียวกันพรรคก๊กมินตั๋งก็พยายามจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นที่กวางตุ้งภายใต้การนำของ ดร.ซุนยัตเซ็น แต่อำนาจอันแท้จริงตกอยู่ในมือของนายทหารประจำท้องถิ่น จนทำให้เป็นสาเหตุการแตกแยกในเวลาไม่นานนัก ดังนั้น ดร.ซุนยัตเซ็นจึงถอนตัวออกจากพรรคก๊กมินตั๋งไปอยู่ยังเซียงไฮ้ในปี ค.ศ. ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๖๑)

ขณะเดียวกันนี้ทางปักกิ่งเองก็มีการแย่งอำนาจกันระหว่างหลีหยวนหลง ประธานาธิบดี และตวันฉีจู่ (T'uan Ch'ia Ju) นายกรัฐมนตรี ในที่สุดตวันฉีจู่เป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ จึงได้จัดตั้งคณะรัฐบาลใหม่ขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) โดยมี เฟง โกะ จัง (Feng Kuo-Chang) เป็นประธานาธิบดี รัฐบาลชุดนี้ปรากฏว่ามีพวกนิยมผู้ปฏิวัติหนุนหลังอยู่ การที่รัฐบาลววนซีไฮ้ได้ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อของผู้ปฏิวัติในปี ค.ศ. ๑๙๑๕ นั้น มีผลสืบเนื่องทำให้ประชาชนจีนไม่พอใจรัฐบาลปักกิ่งของตวันฉีจู่ ประกอบกับในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๑๘ รัฐบาลปักกิ่งได้กู้เงินจากญี่ปุ่น โดยมีข้อตกลงเกี่ยวกับการขยายตัวของญี่ปุ่นในดินแดนแมนจูเรีย

^๑ Immanuel C.Y. Hsu, The Rise of Modern China, p. ๕๗๔ - ๕๗๕

^๒ Ibid

ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๑๕ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ได้มีการประชุมทำสัญญาสันติภาพที่พระราชวังแวร์ซาย รัฐบาลญี่ปุ่นได้เสนอปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของเยอรมันในมณฑลซานตุง โดยอ้างสิทธิของตนตามข้อตกลงที่ทำกับรัฐบาลจีนในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๕ ดังนั้นผู้แทนจีนทั้งรัฐบาลปักกิ่งและรัฐบาลกวางตุ้งจึงทำการคัดค้านอย่างเต็มที่ ในที่สุดก็สามารถต่อรองได้ว่าญี่ปุ่นจะคืนอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนซานตุงและเขตเช่าแหลมเกี้ยวเจาให้แก่จีน แต่จีนจะต้องโอนสิทธิพิเศษในทางเศรษฐกิจของเยอรมันในซานตุงให้แก่ญี่ปุ่น

ทางประเทศจีนได้เกิดปฏิกิริยาครั้งใหญ่ขึ้นโดยบรรดานักศึกษาในมหาวิทยาลัยปักกิ่งและนักศึกษาจากสถาบันชั้นสูงในกรุงปักกิ่งประมาณ ๕,๐๐๐ คน ได้เดินขบวนคัดค้านมติของที่ประชุมสันติภาพในวันที่ ๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๕ นักศึกษาจีนได้ทำการประท้วงอย่างรุนแรงถึงขนาดไปเผาบ้านของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งนิยมญี่ปุ่นทางรัฐบาลปักกิ่งจึงทำการจับกุมนักศึกษา เป็นเหตุให้ประชาชนจีนเริ่มเห็นด้วยกับนักศึกษาและเห็นว่ารัฐบาลที่นิยมญี่ปุ่นทำการไม่ถูกต้อง บรรดานักหนังสือพิมพ์และพ่อค้าต่างพากันให้ความสนับสนุนการกระทำของนักศึกษา ในปลายเดือนพฤษภาคมและต้นเดือนมิถุนายนนักเรียนเมืองต่าง ๆ ได้พากันเรียกร้องให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และโรงเรียนต่าง ๆ ประมาณ ๒๐๐ โรงเรียนทั่วประเทศได้ทำการหยุดเรียนเป็นการประท้วง และตามมาด้วยการปิดร้านของบรรดาพ่อค้าในเซี่ยงไฮ้เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ รวมทั้งบรรดาคนงานในเซี่ยงไฮ้ ๔๐ โรงงานก็ได้พากันนัดหยุดงาน^๒

ขบวนการ ๔ พฤษภาคม ของนักศึกษาที่ปักกิ่งได้สร้างแรงจูงใจให้กับ ดร.ซุน ยัตเซน ดร.ซุนยัตเซนจึงได้กลับมายังกวางตุ้งเพื่อต่อสู้เอาอำนาจทางการเมืองกลับคืน และ

^๑ คุรายละเอียดยึดได้จาก วิวัฒนาการการปกครองของญี่ปุ่น ของ เชียน ซีรวิทย์

หน้า ๑๗๔ - ๑๗๕

^๒ John K. Fairbank and others, East Asia the Modern Transformation, p. ๕๕๕

ในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๒๑ สมาชิกสภาของรัฐบาลจีนที่กว้างขวางก็ได้มีมติเลือก
 ดร.ซุนยัตเซ็นเป็นประธานาธิบดีครั้งที่ ๒ โดยกำหนดให้วันที่ ๕ พฤษภาคม เป็นวันเข้ารับ
 ตำแหน่ง ดร.ซุนยัตเซ็นมีความตั้งใจที่จะรวมประเทศจีนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่
 ได้รับความคัดค้านจากเงิน ซุงหมิง (Ch'en Ch'ung-ming) ผู้ว่าการและแม่ทัพ
 มณฑลกวางตุ้ง ดังนั้นเมื่อ ดร.ซุนยัตเซ็นพ่ายแพ้จึงถูกขับออกจากกวางตุ้งไปอยู่เชียงใหม่
 ในวันที่ ๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๒๒ (พ.ศ. ๒๔๖๕) ทำให้ ดร.ซุนยัตเซ็นไปพบกับ
 ออดอล์ฟ จอฟเฟ (Adolph Joffe) ซึ่งเป็นทูตจากมอสโกให้มาเจรจายุติ
 การเมืองกับรัฐบาลปักกิ่ง แต่ไม่ได้รับความสำเร็จจึงเดินทางมาเชียงใหม่และได้รับ
 การต้อนรับจากปัญญาชนจีนอย่างอบอุ่น ดร.ซุนยัตเซ็นเห็นความสำคัญในการที่จะขอ
 ความร่วมมือจากรัฐบาลโซเวียตรัสเซีย ดังนั้น ดร.ซุนยัตเซ็นจึงยินยอมรับข้อเสนอของ
 จอฟเฟ โดยการยินยอมให้มีการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ และยอมให้คอมมิวนิสต์จีนเข้ามา
 เป็นสมาชิกของพรรคก๊กมินตั๋งได้ ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๒๓ ดร.ซุนยัตเซ็นก็สละ
 ขั้วโลจีนซุงหมิงออกไปจากพรรคสำเร็จ

ในระยะนี้เป็นระยะที่ ดร.ซุนยัตเซ็นได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลโซเวียตรัสเซีย
 อย่างเต็มที่ ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ไมเคิล โบโรดิน (Michael Borodin) ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ
 ของคอมมิวนิสต์รัสเซียก็ได้มาช่วยเหลือพรรคก๊กมินตั๋งปรับปรุงระเบียบของพรรคให้เข้มแข็ง
 เป็นสาเหตุให้ลัทธิคอมมิวนิสต์เผยแพร่ในประเทศจีนอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะกล่าวรายละเอียด
 ในระยะหลัง

ระหว่างที่จีนทางภาคใต้กำลังปรับปรุงกองทัพภายใต้การช่วยเหลือของรัฐบาล
 โซเวียต และ ดร.ซุนยัตเซ็นพยายามที่จะติดต่อกับรัฐบาลปักกิ่งเพื่อรวมประเทศจีน
 ปรากฏว่า ดร.ซุนยัตเซ็นได้ล้มป่วยลงอย่างกะทันหันด้วยโรคมะเร็งในตับ เป็นเหตุให้

ถึงแก่กรรมในวันที่ ๑๒ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๒๕ (พ.ศ. ๒๔๖๗) ทำให้เกิดการแตกแยก
 ขึ้นในพรรคก๊กมินตั๋งอีกครั้งหนึ่ง จากการที่ประเทศจีนถูกต่างประเทศบีบบังคับทางการเมือง
 นานาประการ รวมทั้งการแตกแยกภายในก่อให้เกิดพลังทางชาตินิยมแก่ชาวจีน ในปี
 พ.ศ. ๒๔๖๕ นี้เองการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านชาวต่างประเทศได้เริ่มรุนแรงขึ้น โดย
 มีการนัดหยุดงานบ่อยครั้งในเซี่ยงไฮ้ โดยเฉพาะในโรงงานของชาวต่างประเทศ
 และสมาคมพ่อค้าจีน (Chinese General Chamber of Commerce) ในเซี่ยงไฮ้
 ได้ทำการคัดค้านโจมตีการขึ้นภาษีของสหประชาชาติเซี่ยงไฮ้ และเหตุการณ์ได้ถึง
 จุดระเบิดในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ เนื่องจากตำรวจอังกฤษได้ยิง
 นักเดินขบวน ๑๓ คน เป็นเหตุให้เกิดปฏิกิริยาจากชาวจีนในระดับต่าง ๆ โดยการ
 เดินขบวน นัดหยุดงาน และบอยคอตสินค้าอังกฤษ การที่อังกฤษจัดการกับชาวจีน
 อย่างรุนแรงเช่นนี้ เพราะชาวจีนเข้าไปในเขตสัมปทานของอังกฤษในเซี่ยงไฮ้
 ึ่งในบริเวณนี้อังกฤษสามารถที่จะจัดการใด ๆ เพื่อรักษาความสงบได้

^๑ John K. Fairbank and other, op cit, p. ๒๔๕

ปฏิกริยาของชาวจีนในประเทศไทยที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น

การดำเนินการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนในไทยครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๒

ก. การบอยคอตในกรุงเทพฯ จากการศึกษาที่ชาวจีนที่เมืองเซี่ยงไฮ้และกวางตุ้งพากันบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ทำให้ทางรัฐบาลไทยเตรียมการที่จะป้องกันมิให้เกิดการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นขึ้นในประเทศไทย ดังนั้นเมื่อตามสโมสตรและสมาคมจีนต่าง ๆ มีการประชุมกันในระหว่างสมาชิกจึงไม่รอดพ้นสายตาของเจ้าหน้าที่กรมตำรวจนครบาล แต่อย่างไรก็ตามปรากฏว่าทางอรรคราชทูตญี่ปุ่นได้ถวายบันทึกมายังกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ อ้างว่าพวกจีนกวางตุ้งในกรุงเทพฯ เตรียมการที่จะบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น รวมทั้งหนังสือพิมพ์ของชาวจีนในกรุงเทพฯ ทั้งภาษาไทยและจีนก็ได้พากันยุยงให้พวกจีนพากันบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ดังนั้นอรรคราชทูตญี่ปุ่นจึงขอร้องให้ทางรัฐบาลไทยช่วยจัดการห้ามปรามและป้องกันอย่าให้มีการชุมนุมแห่งที่ผิดกฎหมาย^๒

มีข้อที่น่าสังเกตว่าหนังสือพิมพ์จีนมีบทบาทมากในการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ซึ่งไม่เฉพาะแต่ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔ เท่านั้น ในระยะนี้ก็เช่นเดียวกันหนังสือพิมพ์จีนมีส่วนยุยงส่งเสริมชาวจีนให้ทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นเป็นอย่างยิ่ง เช่น หนังสือพิมพ์ฮัวเซียงซินโปได้ลงบทความที่มีชื่อว่า "ว่าด้วยหลักแห่งการช่วยประเทศ" ซึ่งพูดถึงปัญหาของมณฑลซานตุง และสรุปว่าจะช่วยประเทศจีนได้อย่างไรโดยมีข้อเสนอ ๔ ข้อใจความในข้อ ๔ กล่าววว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาอมรรราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๕๕/๑๓๓๖ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ ดู ลายพระหัตถ์ของกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๑๑/๒๕๒๐ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

“.....ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่จำเป็นที่จะยกคำบอยคอตมากล่าว เป็นแต่ให้เอาใจใส่ตรวจตราคุณค่าของประเทศนั้นที่ส่งเข้าไปจำหน่ายในประเทศเรา ว่าชนิดใดจำหน่ายไคมากที่สุด และชนิดใดเป็นของจำเป็นขาดไม่ได้ พยายามทำเทียมกิดอ่านหาวิธีแก้ไขจนสินค้าในเมืองจำหน่ายไคแพร่หลาย สินค้าของประเทศนั้นก็ยอมจะเสื่อมถอยจนขาดตลาดไม่บอยคอตก็เหมือนบอยคอตอยู่นั่นเอง....”

ในระยะนี้หนังสือพิมพ์จีนพยายามหลีกเลี่ยงที่จะเขียนเป็นทำนองบุยงตรง^๑

เหมือนในระยะ พ.ศ. ๒๔๕๕ ทั้งนี้เนื่องมาจากคำตักเตือนของทางรัฐบาลไทยในระยะนั้นซึ่งบรรดาหนังสือพิมพ์จีนเกรงว่าจะมีการปิดโรงพิมพ์เกิดขึ้น ดังนั้นจึงเขียนเป็นทำนองให้ผู้อุหนุนสินค้าที่ผลิตไคเองภายในประเทศแทนที่จะซื้อสินค้าจากต่างประเทศ

หลังจากนี้ในวันที่ ๑๐ มิถุนายน หนังสือพิมพ์ตงฮัวมินป้อก็ไคลงบทความที่เขียนเป็นทำนองจดหมายโดยใช้ชื่อว่า จดหมายของนายพั่วฮักซิวหาหรือเรื่องช่วยประเทศกับคนจีนในหัวเมืองภาคไคของประเทศ* ซึ่งมีใจความโดยสรุปว่าให้บรรดาชาวจีนโพ้นทะเลทั้งหลายจัดตั้งสมาคมกองทุนของคนจีนในต่างประเทศให้ทำการปิดสินค้าของประเทศนั้น (หมายถึงประเทศญี่ปุ่น) โดยจริงจัง ซึ่งเป็นแผนการระยะแรกถ้าไม่สำเร็จก็ให้ดำเนินแผนการระยะสองซึ่งรุนแรงมากถึงขนาดให้ส่งโทรเลขถึงประชาชนในประเทศจีนจัดการฆ่าพวกที่ขายประเทศ ถ้าพวกนี้หลมหนีไปอยู่ประเทศไคก็ให้ตามฆ่าจนถึงที่สุด รวมทั้งยุบงให้ประกาศสงครามและให้บรรดาประเทศต่าง ๆ จัดกองทัพไปช่วยรบ สำหรับกรณีสินค้าญี่ปุ่นนั้นมีข้อบังคับว่าถ้าผู้ไคซื้อสินค้าของประเทศนั้นไปขายต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรงเหมือนที่ทำกับพวกขายประเทศ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำแปลหนังสือฉบับพั่วฮัวเซียมวินโป่ ฉบับลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

* หมายถึงจีนโพ้นทะเลทางแถบเอเชียอาคเนย์ เช่น มาลายู อินโดจีน พม่า เวียดนาม และอินโดนีเซีย

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ตงฮัวมินป้อ ฉบับวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

หนังสือพิมพ์ฉบับนี้อาจจะคัดข้อความมาจากหนังสือเอี้ยะคุ่นป้อในประเทศจีน ซึ่งจะเห็นว่าเขียนรุนแรงกว่าหนังสือพิมพ์จีนที่พิมพ์ในประเทศไทย โดยเฉพาะการลงโทษ ผู้ที่ไม่ยอมทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นให้ถึงตายซึ่งออกจะเป็นคำขู่ที่น่ากลัว ถึงแม้ว่าตอนท้าย จะสรุปว่าการจะปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศที่อาศัยเพื่อรักษาความสงบมิให้เสียชื่อ ประเทศจีนที่ถือกันว่ามีอารยธรรมอันสูงส่ง

ในกรณีที่มีการยุ้งให้ชาวจีนในไทยทำการรวมกำลังกันเพื่อจะเข้าไปช่วย ทำการรบนี้ จะเห็นว่าเป็นนโยบายหนึ่งซึ่งรัฐบาลจีนต้องการจากชาวจีนโพ้นทะเล นอกจากกำลังเงินแล้วยังต้องการกำลังคนอีกด้วย ดังเช่นในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ในระยะที่พรรคก๊กมินตั๋งกำลังเตรียมการที่จะทำการปฏิวัติ ปรากฏว่าชาวจีนทางภาคเหนือ ของประเทศไทยได้เตรียมขบวนเรือมา อารุช เพื่อไปช่วยพรรคก๊กมินตั๋งทำการปฏิวัติ แต่ รัฐบาลไทยได้จัดการจับกุมเสียทันที่ที่ ดังที่กล่าวรายละเอียดไปแล้ว ซึ่งการกระทำ เช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกจงรักภักดีที่ชาวจีนยังคงมีต่อประเทศเมืองแม่อย่างแน่นแฟ้น

หลังจากนั้นในวันที่ ๑๑ มิถุนายน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโป้ก็ได้ลงบทความ มีชื่อว่า "วิธีกู้ประเทศมีอยู่ ๓ ประการ" ซึ่งกล่าวว่า

".....หลักแห่งการช่วยประเทศมีแต่การดำเนินการบอยคอตให้ได้จริงเท่านั้น มีวิธีอยู่ ๓ อย่าง ๑. ไม่ซื้อสินค้าของประเทศนั้น ๒. ไม่รับบรรทุกสินค้า ของประเทศนั้น ๓. ไม่ใช้ธนบัตรของประเทศนั้น....."^๒

เป็นที่น่าสังเกตว่าการเอ่ยชื่อประเทศญี่ปุ่น หนังสือพิมพ์จีนจะหลีกเลี่ยงไม่ออกชื่อ โดยให้คำว่า "ประเทศนั้น" แทน ทั้งนี้ก็ย่อมเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าหมายถึงประเทศญี่ปุ่น ซึ่งก็อาจเป็นการป้องกันกรที่จะถูกรัฐบาลไทยห้ามปรามในการลงข่าวโจมตีประเทศที่มี ฐานะราชไมตรีกับรัฐบาลไทยนั่นเอง

^๑ ก.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ ฮั่วเซียมชินโป้ ฉบับวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยในขณะนั้นย่อมรู้สึกไม่พอใจที่จะให้ชาวจีนในประเทศ
ใจหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นเวทีทางการเมืองโจมตีประเทศที่ทางรัฐบาลไทยมีพระราชไมตรี
ดังนั้นทางกระทรวงนครบาลจึงได้มีหนังสือไปตักเตือนเจ้าของหนังสือพิมพ์จีน โนสยามวารศัพท์
และฮั่วเซียมซันไป คือ นายเซียวฮุดแสงไม่ให้ลงข่าวในทำนองยุยงให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ
เกิดความโกรธแค้นจนทำการรุกรานแก่ชาวญี่ปุ่นในพระราชอาณาจักร นอกจากนี้ทาง
กระทรวงนครบาลก็ได้จัดการป้องกัน โดยการตรวจตราเรือสินค้าญี่ปุ่น บ้านชาวญี่ปุ่น
และสถานทูตญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตามในระยะนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีการดำเนินการบอยคอต
สินค้าญี่ปุ่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะยังไม่มีหัวหน้าในการดำเนินการ ดังนั้นในระยะนี้จึงมีแต่
การยุยงชักชวนทางหน้าหนังสือพิมพ์เท่านั้น การปิดใบปลิวหรือคำประกาศชักชวนยังไม่ปรากฏ
 ทั้งนี้อาจเป็นควยว่าชาวจีนยังเกรง ๆ การลงโทษโดยการเนรเทศ ๑ บรรดาชาวจีนที่เป็น
หัวหน้าในการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ถูกเนรเทศลึบกว่าคน แม้แต่ชาวจีน
ที่เป็นกนดึกใบประกาศห้ามปรามการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นของทางกระทรวงนครบาลก็ถูกเนรเทศ
เกี่ยวกับกรณีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยอยู่ ดังนี้

เมื่อกรมพระยาเทววงษ์โรปการและเจ้าพระยาอมราชได้ถวายรายงานมายังราชเลขา การ
พระองค์ก็ได้มีพระราชกระแสว่า

“.....เรื่องนี้ได้ทราบอยู่บ้างแล้ว โดยเจ้าพระยาอมราชได้เล่าให้ฟัง
ที่ได้เตรียมระวางเหตุการณ์ล่วงหน้าไว้แล้วนั้นดีแล้ว.....”^๒

เป็นที่น่าสังเกตว่าการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งก่อนเป็นบทเรียนทำให้รัฐบาลไทย
พยายามป้องกันที่จะมิให้เกิดครั้งที่ ๒ ขึ้นอีก แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรง
วิตกกังวลในเรื่องนี้

^๑ ดู—คำกราบทูลของเจ้าพระยาอมราช—ถึงกรมพระยาเทววงษ์โรปการ

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ พระราชกระแสของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏวันที่

อย่างไรก็ตามปรากฏว่าในวันที่ ๑๗ มิถุนายน ใคมีใบปลิวอักษรจีนปรากฏขึ้นในเซาหนุมซัน ซึ่งอ้างว่าเขียนโดยชาวจีนที่อยู่ในประเทศจีนใช้ชื่อว่า คณะ ๑๐ คนช่วยประเทศ ซึ่งพอสรุปไค้ความว่าให้บรรดาพ่อค้าทั้งหลายขายสินค้าแล้ว (หมายถึงสินค้าของตัวเอง) ให้หมดภายในกำหนด และถ้ายังซื้อสินค้าแล้วอยู่อีกก็อาจจะไค้รับอันตราย นอกจากนี้ยังมีใบปลิวอีกฉบับหนึ่งซึ่งผู้เขียนใช้ชื่อว่านักเรียนโรงเรียนตัวเอง ในจังหวัดกว๋องเถา ซึ่งสรุปไค้ว่าให้ปิดสินค้าญี่ปุ่นโดยเสมอต้นเสมอปลายจึงจะช่วยประเทศให้พ้นจากความคุมจมไค้^๒ เห็นว่าใบปลิวทั้งสองนี้อ้างว่าเขียนโดยชาวจีนในประเทศจีน ทั้งนี้อาจเป็นคว่ยว่ากองการระคุ่นให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดความรู้สึกเป็นห่วงบ้านเกิดเมืองมารดาอย่างจริงจัง เมื่อกษัตริย์ในระยะนี้มีการปิดประกาศชักชวนให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในกฎเก็คและทุ่่งส่งแม่แต่ทางปี่นังและสิงคโปร์ก็เกิดการรุ่นวายเนื่องมาจากชาวจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นจนถึงขั้นจลาจลรัฐบาลปี่นังและสิงคโปร์ต้องประกาศใช้กฎอัยการศึก

คว่ยเหตุนี้จึงทำให้รัฐบาลไทยเป็นห่วงสถานการณ์ภายในประเทศอย่างยิ่ง ทางกระทรวงนครบาลจึงเตรียมการที่จะระงับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น เพราะในระยะปลายเดือนมิถุนายนคือวันที่ ๒๒ ใคมีจดหมายขู่มายังผู้จักการว่างเตกฮัวหลงให้ทำการเลิกซื้อขายสินค้าญี่ปุ่น ถ้าไม่ทำตามอาจถูกลอบทำร้ายไค้ นอกจากนี้ผู้จักการทางสยามตรีเพ็ชรก็ไค้รับคำขู่ในทำนองเดียวกัน

จากการที่เกิดการข่มขู่กันขึ้นคั้งนี้ จึงทำให้รัฐบาลไทยเห็นว่าควรจะใช้มาตรการอันเก็คชาติเพื่อมิให้เกิดการรุ่นวายเช่นเดียวกับสิงคโปร์และปี่นัง จะเห็นไค้จากพระของกรมพระยาเทววงษ์วโรปการว่า

^๑ ดู. คำแปลจากอักษรจีนในใบปลิวกระดาษแดง หมายเลข ข. ลงวันที่ ๑๗

มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒

^๒ ดู. คำแปลจากใบปลิวอักษรจีนหมายเลข ก. ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำแปลจดหมายจีนหมายเลข ๑ ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒

^๔ ดู. คำแปลจากหนังสือจีนหมายเลข ก. ไม่ปรากฏวันที่

".....ข้าพเจ้าเห็นว่าในการที่จะก่อเหตุทำร้ายกันอย่างเช่นนี้ กรมตำรวจ พระนครบาลมีอำนาจที่จะจับกุมได้ทันที ไม่ต้องถือว่าเป็นคนในบังคับใด ๆ และกำลังกรมตำรวจพระนครบาลจะรับไม่ได้ทันที ก็ควรจะคิดอ่านว่ากล่าวกันไว้กับพวกทหารบก เพื่อที่จะได้ช่วยกันรับเหตุอย่าให้ทันลุกลามไปได้มาก จนถึงจะต้องประกาศใช้กฎหมายทหารอย่างสิงคโปร์....."

ในระยะนี้อำนาจของการเข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศอ่อนลงมาก จนรัฐบาลไทยกล้าที่จะจัดการสิ่งใดโดยไม่กังวลกับความเป็นคนในบังคับ และจากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในสิงคโปร์และป็นิ่งทำให้รัฐบาลไทยต้องวางการป้องกันอย่างเข้มแข็ง โดยการจัดกองตำรวจเพิ่มเติมออกตรวจตราเป็นสาย ๆ ตามที่ชุมนุมชนจีนและที่มีร้านขายสินค้าญี่ปุ่น^๒ ในปลายเดือนมิถุนายนและต้นเดือนกรกฎาคม ปรากฏว่าในกรุงเทพฯมิได้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย การยุ่งตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็ไม่ปรากฏชัด แม้แต่หนังสือพิมพ์จีนโนสย เวยารศัพทักได้ลงข่าวเป็นทำนองว่าจะไม่มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะการระวังของกรมตำรวจพระนครบาล^๓

การที่หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพทักลงข่าวเป็นในทำนองห้ามปรามนี้ เท่ากับเป็นการตักเตือนให้บรรดาชาวจีนทั้งหลายระมัดระวังตนอย่าได้กระทำการใดเป็นการเปิดเผย และในขณะที่เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพทักได้ลงบทความเกี่ยวกับเหตุการณ์ในจีนและญี่ปุ่นแทบทุกฉบับในระยะนี้ ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าถึงแม้จะไม่เป็นการยุ่งให้ชาวจีนในประเทศไทยทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยตรงแต่ก็เป็นการยุ่งทางอ้อม และทางรัฐบาลไทยก็ไม่สามารถจัดการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ในเมื่อไม่มี

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ ลายพระหัตถ์ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึงเจ้าพระยามรราช ที่ ๒๔/๓๕๕๖ ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ ลายพระหัตถ์ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึงเจ้าพระยามรราช ที่ ๒๕/๓๖๖๕ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ อ้างถึงหนังสือของเจ้าพระยามรราช ที่ ๒๒/๑๕๔๗ วันเดียวกัน

^๓ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพทัก ฉบับวันอังคารที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

การใช้หน้าหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือโดยตรงในการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และยังไม่ปรากฏว่า
 ใดมีการตีพิมพ์ใบปลิวชูเชิญและยุยงแต่อย่างใด แม้แต่การใช้หนังสือชูเชิญไปยังห้างร้านของ
 บรรดาชาวจีนก็ไม่ปรากฏ ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าทางกระทรวงนครบาลคอยตรวจตราการ
 เคลื่อนไหวของชาวจีนอย่างใกล้ชิด

อย่างไรก็ตามในวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ปรากฏว่าทางกรมตำรวจนครบาลได้ทราบ
 ถึงวิธีการที่ชาวจีนใช้ดำเนินการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยการส่งคนไปชูเชิญด้วยคำพูด
 ห้างร้านที่ถูกชูเชิญมีดังนี้คือ

๑. ยี่หอคนแสง วัดพระยาไกร
๒. ยี่หอเตกฮั่วโลง ถนนทรงวาด
๓. ยี่หอฮั้ง ถนนราชวงศ์
๔. ยี่หอหอเทียนเหลา ถนนเขาวราช
๕. ยี่หอฮกตอง ถนนเขาวราช

นอกจากนี้ยังมีข่าวลือว่ามีชาวจีนจากประเทศจีนเข้ามาในกรุงเทพฯ หลายสิบคน
 เพื่อจะทำการปราบปรามผู้ชักชวนให้ยอมบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และทางกระทรวงนครบาล
 ยังสืบทราบว่าเป็นวันเสาร์เงินซึ่งตรงกับวันที่ ๑๐ สิงหาคมนี้จะเป็นวันสุดท้ายที่ให้ซื้อสินค้า
 ญี่ปุ่นได้

ในวันที่ ๓ สิงหาคม ทางตำรวจนครบาลสืบความได้ว่า มีบรรดาพ่อค้าจีน
 ประมาณ ๔๐๐ - ๕๐๐ คนนัดเปลี่ยนทะยอกกันไปประชุมที่ละเล็กละน้อยที่ร้านขายอาหาร
 ยี่หอหงษ์ทอง ถนนเขาวราช โดยที่นายโคเทียนหยียน เจ้าของร้านขายยา ยี่หอมีนกก
 ซึ่งเป็นคนในยังคับสยามเป็นหัวหน้าในการประชุม และปรากฏว่าที่ประชุมได้ตกลงกันที่จะ
 ไขข้อบังคับที่มีอยู่ ๔ ข้อใช้กับบรรดาชาวจีนในประเทศไทย ข้อบังคับนี้มีข้อความ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบบังคมทูล
 ของเจ้าพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๒๒๑/๒๔๐๗ ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม
 พ.ศ. ๒๔๒๒ .

^๒ กุ. คำกราบทูลของเจ้าพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี

โดยสรุปว่าให้ทำบัญชีบรรดาสินค้าที่เหลืออยู่และที่สั่งไว้แล้วมาแจ้งแก่คณะ เพื่อจะได้จัดทำ
เครื่องหมายปิดสินค้าที่เหลือมิให้มีการลอบซื้อขาย ถ้าผู้ใดกระทำความผิดข้อบังคับจะถูกปรับเงิน
กำไรของสินค้านั้นและถูกปรับเป็นเงินอีก ๒๐๐ บาท คำว่าสินค้าในที่นี้เป็นที่รู้กันว่า
หมายถึงสินค้าผู้ป็นนั้นเอง

ดังนั้นทางเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลจึงได้เข้าตรวจค้นร้านขายยาหมื่นก๊ก ของ
นายโคเทียชเหียน ที่ปากตรอกอามาแก้ง พบสำเนาใบเชิญพ่อค้าจีนและข้อบังคับการประชุม
ทั้ง ๘ ข้อนั้น และยังค้นพบใบสมัครของนายเอี้ยฮกเพื่อเข้าเป็นสมาชิกในสมาคมฮัวเคี้ยว-
ก๊งเงี้ยบลิ้นฮะทวย ซึ่งเป็นสาขาของสมาคมนี้ที่เมืองกวางตุ้งซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะรวมคนงานจีน
ในประเทศไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และได้มีการกำหนดระยะเวลาในการทำงานและ
อัตราค่าจ้าง ดังนั้นทางกระทรวงนครบาลจึงไม่อนุญาตให้สมาคมนี้จัดตั้งขึ้น การที่
นายโคเทียชเหียนมีใบรับสมัครการเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมแสดงว่าสมาคมนี้ได้ถูกจัดตั้ง
ในฐานะสมาคมลับ^๒

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่ค้นพบทำให้ทางกระทรวงนครบาลเห็นว่าสมควรที่จะ
เนรเทศนายโคเทียชเหียนออกไปนอกพระราชอาณาจักร จึงได้ขอพระบรมราชานุญาต
เนรเทศนายโคเทียชเหียน^๓ แต่กลับปรากฏว่าได้มีพระราชกระแสว่าให้ภาคทัณฑ์ไว้ก่อน
เพราะเป็นครั้งแรกที่ปรากฏเรื่องขึ้นในเมืองไทย และจำเลยก็ได้ให้คำสารภาพสะดวกแก่
การพิจารณา ถ้าต่อไปมีเรื่องเช่นนี้ปรากฏขึ้นอีกก็สมควรจะลงโทษเนรเทศทันที^๔

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ คำแปลอักษรจีน
ในใบปลิวกระดาษเหลืองหมายเลข ก,

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบทูลของ
เจ้าพระยายมราช ถึงหลวงปราชญ์กิติบดี ที่ ๒๓๕/๒๔๒๔ ลงวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๒

^๓ กุ.

^๔ กุ. พระราชกระแสถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๒

สำหรับเรื่องนี้เจ้าพระยามรชาลกลับมีความเห็นว่าสมควรที่จะเนรเทศ นายโคเทียนเหยียนออกไปนอกพระราชอาณาเขต ดังนั้นเจ้าพระยามรชาลจึงได้มี คำกราบบังคมทูลหลังจากที่ได้รับพระราชกระแสเพียง ๒ วัน โดยให้เหตุผลว่า นายโคเทียนเหยียนมิได้มีความผิดอย่างเดี๋ยวนั้น แต่มีความผิดหลายประการซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้คือ

๑. เป็นหัวหน้าสมาคมลับฮั่วเคี้ยวกงเจียบดินฮะฮวย ซึ่งกิจการของสมาคม มีลักษณะเป็นอันตรายตอการเมืองของประเทศ ทั้งนี้เพราะทางกองสอดแนมกระทรวง นครบาลจับได้หนังสือพิมพ์ที่มาจากสมาคมใหญ่ที่เมืองกวางตุ้ง ซึ่งมีข้อความปลุกใจชาว ให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาลไทย

๒. เป็นหัวหน้าหนังสือพิมพ์จีนที่มีชื่อว่าบ่วยใจ ลงข้อความในทำนองยุยงให้ ชาวจีนกระทำการร้ายต่าง ๆ ต่อญี่ปุ่น และเมื่ออธิบดีกรมตำรวจพระนครบาลเรียกตัว มาว่ากล่าวห้ามปรามก็ไม่เชื่อฟัง

๓. ได้เป็นหัวหน้าในการประชุมที่ร้านขายอาหารดินฟอง เพื่อจะทำการบอยคอต สินค้าญี่ปุ่น

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นเจ้าพระยามรชาลจึงเห็นว่าสมควรที่จะ เนรเทศนายโคเทียนเหยียนได้ ดังจะเห็นได้จากเหตุผลที่ท่านได้สรุปในตอนท้ายของ คำกราบบังคมทูลว่า

".....ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานปลุกษาหาฤาไครตรงถึงทางไปเสีย โดยรอบกอบแล้ว เห็นด้วยเกล้าว่าจะเป็นทางตัดกรรมภัยเหตุที่จะบังเกิดได้ดีกว่า ทางอื่น เพราะเหตุว่าเมื่อตัวหัวหน้าผู้บังคับบัญชาได้ถูกกระทำโทษเนรเทศไป เสียแล้ว ก็คงจะขาดผู้บังคับบัญชาการซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทอถอยอ่อนแอลงได้ ถ้าหากนายโคเทียนเหยียนหัวหน้ายังคงเป็นอิสระอยู่ได้ก็จะมีเหตุให้บังเกิด

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบบังคมทูล ของเจ้าพระยามรชาล ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ความอีกเพิ่มเติมเพิ่มความกล้าหาญ กระทบการให้ยากแก่เจ้านาที่ไม่ระงับได้ แม้จะได้เรียกประกันทัพพันนายโคเทียญเหยียนไว้ ก็คิดควยเกล้าว่าพลจะมีได้เปลี่ยนแปลงไปเท่าใดนัก เพราะเหตุว่าเพียงแต่่นายโคเทียญเหยียน จะเปลี่ยนวิธีให้คนอื่นออกหน้าก็ยังมีกำลังวังชาแข็งแรงเท่ากัน....."

เป็นที่น่าสังเกตว่าเจ้าพระยาบรมราชเป็นผู้ที่มีความคิดรอบคอบมาก บางครั้งจะเห็นว่าท่านกระทบการรุนแรงต่อชาวจีนเกินควร แต่ทั้งนี้ถ้าพิจารณาแล้วก็ยังเป็นเพราะท่านต้องการที่จะใช้มาตรการที่เด็ดขาดเพื่อเป็นตัวอย่างมิให้ผู้อื่นดำเนินการต่อไปเป็นในทำนองตัดไฟแต่ต้นลม ดังนั้นสถานการณ์ในประเทศไทยที่เกิดจากการที่ชาวจีนคิดจะบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้จึงไม่ลุกลามใหญ่โตเท่าในสิงคโปร์และป็นัง

ในกรณีนายโคเทียญเหยียนนี้เจ้าพระยาบรมราชได้มีหนังสือไปกราบทูลขอประทานความเห็นจากกรมพระยาเทววงษ์โรปกการ ซึ่งพระองค์ก็ทรงเห็นด้วยในการที่จะเนรเทศนายโคเทียญเหยียน^๒ ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯก็ได้ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เนรเทศนายโคเทียญเหยียนออกนอกพระราชอาณาเขตมีกำหนด ๓ ปี^๓

การที่เนรเทศนายโคเทียญเหยียนโดยมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนแตกต่างไปจากการเนรเทศจีนคนอื่น ๆ ดังนั้นเมื่อครบกำหนดเวลานายโคเทียญเหยียนก็เดินทางเข้ามาอีก และได้เป็นตัวการยุยงให้ชาวจีนในกรุงเทพฯหยุดงานในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ โดยอาศัยหนังสือพิมพ์เลียนเคียนไปซึ่งตนได้เป็นเจ้าของ เป็นเหตุให้รัฐบาลไทยต้องสั่งปิดโรงพิมพ์เมื่อเป็นเช่นนี้ในระยะหลังเมื่อทางเจ้าพระยาบรมราชขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเนรเทศชาวจีนคนใดที่ก่อความเคียดแค้นขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯก็ทรงมิได้กำหนด แต่กลับทรงสนับสนุนและทรงเสนอว่าผู้ใดสมควรจะเนรเทศได้บ้าง

^๑ ก.

^๒ ก.

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ถึงเจ้าพระยาบรมราช ที่ ๑๐/๒๕๒ ลงวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

หลังจากที่เนรเทศนายโคเทียวเหยียนไปแล้ว เรื่องการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ในครั้งนี้ก็เงียบลง อาจเป็นได้ว่าไม่มีชาวจีนผู้ใดกล้าที่จะเป็นผู้นำในการนี้ เพราะ เห็นตัวอย่างในการดำเนินงานของทางกรมตำรวจนครบาล

ข. การดำเนินการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนในต่างจังหวัด อาจกล่าว ได้ว่าการเตรียมการบอยคอตได้เริ่มที่ภูเก็ตก่อนทั้งนี้อาจเป็นด้วยว่าเป็นจังหวัดที่มีชาวจีน อยู่มากที่สุด ในบรรดาต่างจังหวัดทั้งหมด โดยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ใ้ยก ะ บิดประกาศชักชวนให้บอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ใจความในประกาศได้ระบุว่าชาวจีนในสิงคโปร์ ปีนัง เประ สุมาตรา และชวา ก็ได้เริ่มเตรียมทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นกันแล้ว

ทางกระทรวงมหาดไทยเมื่อได้รับโทรเลขเรื่องนี้ก็ได้สั่งการให้ทางมณฑลภูเก็ต เตรียมการระวังไว้ และถึงแม้ว่าจะมีเรือรบถึง ๒ ลำคือ เรือวิเทศ และถดาง ก็อย่าได้ นงนอนใจ อย่างไม่ก็ตามก็ไม่ปรากฏว่ามีเหตุการณ์ลุกลามแต่อย่างใด

ในต้นเดือนกรกฎาคมมีข่าวว่าทางมณฑลปักกิ่งไ้จะมีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และหยุดงานเกิดขึ้น โดยทางทุ่งสงมีข่าวลือว่าจะมีการหยุดงานที่สถานีชายแดนในวันที่ ๑ กรกฎาคม ดังนั้นทางการจึงได้เตรียมพร้อมที่จะระงับเหตุการณ์อย่างเต็มที่^๑ ถึงแม้ว่า สถานการณ์ทางภาคใต้ของประเทศไทยจะเป็นเพียงข่าวลือเท่านั้น แต่จากตัวอย่างที่เกิดขึ้น ในสิงคโปร์และปีนังที่ถึงขั้นจลาจล จึงทำให้รัฐบาลไทยไม่ไว้วางใจในสถานการณ์ของภาคนี้

^๑ ดู. สำเนาโทรเลขของพระยากรุงศรีสวัสดิการ ถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่ ๑๐ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ ดู. คำแปลประกาศอักษรจีน ที่มณฑลภูเก็ต ไม่ปรากฏวันที่

^๓ ดู. สำเนาโทรเลขของเจ้าพระยาสุรสีห์ ถึงพระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ต ที่ ๑ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

^๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ โทรเลขของ กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ อุปราชมณฑลปักกิ่งไ้ ถึงเจ้าพระยาสุรสีห์ที่ ๔ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

และโดยเฉพาะจากการที่ชาวจีนในภาคนี้มีการติดต่อกับชาวยุโรปและป็นิ่ง อยู่เสมอซึ่งอาจทำให้ลูกหลานติดต่อกันได้ เช่นที่ทุ่งสงได้มีผู้เรียโรเงินส่งไปช่วยการ บอยคอตสินค้าญี่ปุ่นที่ป็นิ่ง

นอกจากนี้ประกอบกับการที่ชาวจีนในภาคใต้อยู่กันเป็นกลุ่มก้อนโดยการทำเหมืองแร่ และกระจัดกระจายกันออกไป ดังนั้นถ้าเกิดเหตุการณ์ยุ่งยากขึ้นแล้วการปราบปรามก็ยาก ลำบาก ซึ่งการติดต่อกันในสมัยนั้นก็มิสะดวกด้วยประการทั้งปวง ตำรวจภูธรซึ่งมีหน้าที่รักษา ความปลอดภัยก็มีจำนวนไม่มากนัก นอกจากตามหัวเมืองใหญ่ ๆ เช่น นครศรีธรรมราช และพัทลุงจึงจะมีกองทหารประจำซึ่งพอจะรักษาสถานการณ์ไว้ได้บ้าง

ด้วยเหตุนี้เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ อุปราชมณฑลปักษ์ใต้ จึงได้ ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งลายพระหัตถ์ของ พระองค์จะเห็นชัดถึงนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยในขณะนั้นว่า

“.....ที่สงขลาฉันเห็นว่ามิเรื่อรมาเยี่ยมเยียนก็จะเป็นที่อนุใจของราษฎร และช่วยเหลือตำรวจในการรักษาการไต่ตามสมควร แลยอนให้ตำรวจได้ กระจายไปทำการตามหน้าที่ในที่อื่นด้วย เพราะฉะนั้นถ้าเจ้าคุณเห็นชอบด้วยแล้ว ขอได้นำความทูลเสนาบดีทหารเรือ ฉันขออย่างเดียวแต่ว่าเป็นเรื่องของการ ป้องกันเท่านั้น เหตุจะมีจริงตาบกล่าวหรือไม่นั้นยังรับรองไม่ได้อาไศรยที่ว่า หนทางไกลจึงบอกมาให้ทราบก่อน ส่วนตำรวจและเจ้าพนักงานนั้นได้ออก ตรวจตราอยู่แล้ว.....”^๒

จากลายพระหัตถ์นี้จะเห็นว่าทางรัฐบาลไทยมีนโยบายป้องกันมากกว่าที่จะปล่อยให้ เรื่องเกิดขึ้นแล้วจึงปราบปราม ถ้าเปรียบเทียบกับในระยะแรกที่มีข่าวลือว่าจะมีการ บอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ก็เช่นกัน พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ ก็รับมีโทรเลข มาขอเรื่อรบไปรักษาสถานการณ์ ทั้งนี้มิใช่ว่ารัฐบาลไทยจะเป็นกระต่ายตื่นตูมแต่จาก

^๑ พระโอรสรัชกาลที่ ๕ เป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ด.ค.

ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในสิงคโปร์และปีนังซึ่งถึงขั้นจลาจล และทางรัฐบาลไทยก็ทราบสถานการณ์ โดยตลอดจากการรายงานของหลวงลัทธกะวาท กงสุลไทยประจำปีนัง จึงทำให้รัฐบาลไทยไม่ไว้วางใจสถานการณ์ทางภาคใต้ต้องรีบหาทางป้องกันโดยด่วน ดังนั้นทางกระทรวงทหารเรือจึงได้ส่งเรือรบออกไปรักษาสถานการณ์ในวันที่ ๓ กรกฎาคม แต่ให้ออกไปในทำนองฝึกหัดทางชายทะเล เนื่องจากไม่ต้องการให้เป็นที่ครึกโครมและทำความเห็นเด่นแก่ราษฎรเกินควร

นอกจากสถานการณ์ทางมณฑลภาคใต้จะมีข่าวเกี่ยวกับการขอยกคดีสินค้าญี่ปุ่นแล้ว ทางมณฑลปราจีนก็มีข่าวว่าได้มีการเตรียมขอยกคดีสินค้าญี่ปุ่นกัน โดยหัวหน้าชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้มีการประชุมกัน และได้ส่งข่าวไปเพื่อจะได้กระทำการพร้อมกัน^๒

เป็นที่น่าสังเกตว่าสถานการณ์ที่เกิดจากผลสะท้อนจากเหตุการณ์ในประเทศจีน ไม่ว่าจะเป็นการปฏิวัติในประเทศจีนหรือการขอยกคดีสินค้าญี่ปุ่นทั้งสองครั้งนี้ ชาวจีนทางภาคใต้จะได้รับอิทธิพลและคำสั่งโดยตรงจากชาวจีนที่สิงคโปร์และปีนังโดยไม่ผ่านทางชาวจีนในกรุงเทพฯ แต่สำหรับชาวจีนในต่างจังหวัดอื่น ๆ รับอิทธิพลและคำสั่งจากชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งทางกรุงเทพฯ จะรับโดยตรงจากทางประเทศจีน ที่เป็นดังนี้เพราะว่าชาวจีนในภาคใต้เป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่ไม่มีความสัมพันธ์กับชาวจีนที่กรุงเทพฯ มากนัก พวกนี้ส่วนใหญ่เคยอยู่ในสิงคโปร์ ปีนัง และดินแดนมลายูมาก่อนจึงเดินทางเข้ามาทางภาคใต้ด้วยความสัมพันธ์ในแง่นี้บวกกับความจำเป็นที่ต้องติดต่อกับชายกับชาวจีนในสิงคโปร์และปีนังอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ได้รับอิทธิพลจากชาวจีนในที่นั้นมากกว่าอิทธิพลทางกรุงเทพฯ

ทางกรุงเทพฯ ได้มีการจับตัวนายโคเทียมเหยียนและ เนรเทศออกไปนอก

^๑ ก. คำกราบทูลของเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ถึงกรมหลวงปราจีนกิติยศักดิ์ ที่ ๒๕/๑๒๐๔ ลงวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ อ้างถึงลายพระหัตถ์ของกรมหลวงนครสวรรค์พิณิตเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ

^๒ หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๒

พระราชอาญาจักรและบรรดาหนังสือพิมพ์พากันลงข่าวกันครึกโครม^๑ อาจเป็นภัยเหตุนี้ จึงทำให้สถานการณ์ค่อยสงบลงทั้งทางต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ ประกอบกับข่าววิป ในประเทศไทยก็งดได้ข่าวการปราบปรม เมื่อย่างรุนแรงของรัฐบาลสิงคโปร์และปีนัง จ้า ขึ้น จึงไม่กล้าที่จะทำการให้สมดังข่าวลืออีกต่อไป

การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนในสิงคโปร์และปีนัง

จากการที่ชาวจีนทางภาคใต้มีการติดต่อกับชาวจีนในสิงคโปร์และปีนังอยู่เสมอ ก็นั้นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองทั้งสองนี้ย่อมส่งผลมายังสถานการณ์ทางภาคใต้ จึงสมควรที่จะได้ศึกษาถึงรายละเอียดเหล่านี้ด้วย การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นที่ปีนังได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ปรากฏว่าห้างร้านที่ขายของญี่ปุ่นต้องปิดหมดและไม่มีรถเจ๊กเดิน ในถนนเลย^๒ ทั้งนี้เนื่องมาจากในตอนบ่ายวันที่ ๒๑ มิถุนายน ได้มีผู้ปิดประกาศเป็นภาษาจีน ตามถนนยุ่งให้ชาวจีนก่อการคว่ำขายและเมื่อปรากฏว่าเจ้าหน้าที่มาฉีกประกาศนั้นทิ้ง พวกจีน ก็พากันทุบตีผู้ที่ฉีกประกาศซึ่งทำให้ผู้คนแตกตื่นไปรวมตัว จึงเป็นเหตุให้มีคนได้อ่านประกาศนั้น เป็นจำนวนมาก^๓

ในวันที่ ๒๒ มิถุนายน เมื่อมีการปิดร้านขายของญี่ปุ่นของชาวจีนแล้วยังปรากฏว่า ได้มีชาวจีนกลุ่มหนึ่งก่อความวุ่นวายโดยไปขวางปร้านขายของของชาวญี่ปุ่น ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้เปิดขายของ และเจ้าหน้าที่ตำรวจปีนังไม่สามารถรักษาสถานการณ์ได้ จึงเรียกกองทหารมาช่วยซึ่งทำให้ผู้คนยิ่งแตกตื่นตกใจกันมาก^๔

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราช วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ อ้างถึงรายงานของ ม.จ.คำรบ ชัง ปกรวจราชการยังมณฑลปราจีน

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบบังคมทูลของหลวงสิทธิทกะวาท กงสุลไทยประจำปีนัง ถึงกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ที่ ๑๖/๙๖๓ ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒

^๓ กุ.

วันที่ ๒๓ มิถุนายน เหตุการณ์ยิ่งร้ายแรงขึ้นพวกที่ก่อการรวนรวายได้รวมพวกกัน ไคกวารอยคน ไคไชยิดโรงสีและร้านขายข้าวสารหลายแห่งเพื่อเอาข้าวสารมาแบ่ง แจกกัน ซึ่งพวกที่เข้าไปแย่งชิงก็มีไอ้ชาวจีนพวกเดียวกันพวกแขกมลายูและแขกกะแลง เขารวมควยเป็นอันมาก เจ้าน้ำที่สำรวจและทหารของบิ๊นังไม่สามารถจะปราบปรามได้ นานจากนี้พวกก่อการรวนรวายได้นำข้าวของต่าง ๆ มาวางกีดขวางตามถนนหลายสาย เพื่อไม่ให้รถรางและรถยนต์เดินไปมาไคสะกวก เจ้าหน้าที่พยายามยุกลีงของที่กีดขวางทิ้ง พวกรวนรวายก็นำมาวางใหม่จนเกิดการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ชั้นอีก^๒

ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน เมื่อเจ้าหน้าที่ทางบิ๊นังเห็นว่า จะไม่สามารถปราบปราม การจลาจลครั้งนี้ไคจึงขอร้องไปยังฉ.จ.โปรโฮส่งกองทหารมาช่วย ดังนั้นรัฐบาลจึงเห็นว่า สมควรที่จะประกาศใช้กฎอัยการศึก เหตุการณ์จึงค่อยสงบลงจนเป็นปกติในวันที่ ๒๗ มิถุนายน^๓

การที่ชาวจีนและชาวมลายูในบิ๊นังเข้าปล้นร้านข้าวสารนั้น ก็เนื่องจากข้าว ในระยะนั้นแพงมากคนเห็นจึงวาระโอกาสขณะที่เกิดจลาจลรวนรวาย จนทางการไม่สามารถ รักษาสถานการณ์ไว้ไคเข้าแย่งชิงข้าวสารจากโรงสีและร้านขายข้าวซึ่งก็เป็นร้านของคนจีน ด้วยกันนั่นเอง กรณีนี้ทางมณฑลภูเก็ตเองก็ขาดแคลนข้าวเหมือนกัน ที่อำเภอเบตงทั้งอำเภอ มีข้าวสารอยู่ ๒๕ กระสอบต่อคน ๖ คนคนที่เช่นนี้เนื่องจากว่าหัวเมืองเหล่านั้นไม่สามารถ ที่จะปลูกข้าวเลี้ยงตัวเองไคเพียงแหว ทางบิ๊นังก็เช่นกันต้องซื้อข้าวจากหัวเมืองมลายูมา เลี้ยงประชาชน ประจวบกับปี พ.ศ. ๒๔๖๐ และ พ.ศ. ๒๔๖๑ การทำนาไคได้ผล จึงทำให้ข้าวขาดแคลน ภาวะเช่นนี้จึงก่อให้เกิดผลเสียหลายอย่าง สำหรับหัวเมืองภาคใต้นั้น ปรากฏว่ากุสัจน์ที่ทำงานตามหัวเมืองต่าง ๆ พวกกันหนีไปอยู่ที่อื่นเป็นจำนวนมาก

^๑ หมายถึงแขกลิง คือแขกที่มาจากประเทศอินเดียแคว้นกลิงคราษฎร์ ของการ เรียกให้แตกต่างไปจากชาวพื้นเมือง ก็คือแขกมลายู

^๒ กองจดหมายเหตุแฉ่งชาติ - ล.ค.

^๓ ก.

^๔ ก.

^๕ กองจดหมายเหตุแฉ่งชาติ ล.ค.

การที่ก๊อปปี้ไปอยู่ที่อื่นจำนวนมาก ๆ เช่นนี้ทำให้งานเหมืองอาจต้องหยุดชงักลง หรือชาวจีนบางคนที่ไม่ม่กำลังพอที่จะอพยพไปอยู่ที่อื่น อาจก่อความวุ่นวายขึ้นได้ถ้ามีความรู้สึกว่าคุณไม่สามารถจะหาอาหารมาเลี้ยงชีพด้วยวิธีสุจริตได้ เพราะอาหารแพงเกินกำลังของคุณ หรืออาจใช้วิธีฉวยโอกาสแบบเดียวกับที่ปีนังถาวรทางก่ารไทยไม่สามารถปราบปรามได้ ในกรณีนี้ที่ผู้เกิดมีโอกาสดังกล่าวจะเกิดขึ้นมากกว่าที่อื่นเพราะมีชาวจีนอยู่มาก และเหมืองก็อยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากเหมือนจังหวัดอื่น ๆ ชาวที่ก๊อปปี้จังหวัดอื่นเช่นกันเพราะมีเนื้อที่เพาะปลูกน้อย และที่ทางการกลัวมากคืออาจทำให้คนชาติอื่นรวมทั้งคนไทยเองผสมเข้าไปวุ่นวายควย ทั้งนี้ถ่าเกิดความบีบคั้นทางค่านอาหารอย่างเช่นปีนังซึ่งจะทำให้เกิดความยุ่งยากมากมาย รัฐบาลปีนังอาจไม่ยุ่งยากในการพิจารณาความเท่าใดเพราะขณะนั้นอังกฤษปกครองคองลงโทษราษฎรทุกเชื้อชาติโดยไม่อึดอืดใจเหมือนดังเช่นรัฐบาลไทย

ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงพยายามหาทางป้องกันอย่างเต็มที่ และเป็นที่น่าพอใจว่าเราสามารถรักษาสถานการณ์ให้อยู่ในความสงบได้อย่างดี ซึ่งถ่าเปรียบเทียบกับสถานการณ์ระหว่างปีนังและกรุงเทพฯแล้วจะเห็นว่าดำเนินในรูปแบบเดียวกันคือมีประกาศเป็นใบปลิวออกมาก่อน แต่ชาวจีนในปีนังรุนแรงกว่ากรุงเทพฯมากถึงกับทุบตีเจ้าหน้าที่เมื่อมาฉีกประกาศทิ้ง ซึ่งในกรณีนี้ไม่ค่อยพบกับชาวจีนในประเทศไทย ชาวจีนจะต่อสู้เมื่อมีการวิวกุมในขณะที่มีการต่อสู้กันอยู่ระหว่างพวกกันเอง เช่นกรณีวิวาทของพวกอั้งยี่ส่วนใหญ่แล้วก็ยอมให้จับโดยดี

ควยเหตุนี้จึงอาจพิจารณาได้ว่าชาวจีนในประเทศไทยเชื่อฟังและอยู่ในความสงบมากกว่าชาวจีนในประเทศอื่น ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลไทยในการปกครอง เช่น รัฐบาลไทยพยายามช่วยเหลือฐานะของชาวจีนเท่าที่จะสามารถช่วยได้ ดังในกรณีพิพาคาเหมืองทางภาคใต้ชายคี่บุกไม่ได้ในระยะปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งอยู่ในระยะสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้ก๊อปปี้เหมืองว่างงานถึง ๑ หมื่นคน จนก่อให้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นรัฐบาลได้หาทางช่วยโดยให้เงินนายเหมืองกู้ยืมไปจ่ายให้คนงานก่อน ทำให้สถานการณ์คลายความถึงเครียดลงเรื่องโดยละเอียดจะได้อีกเล่าในบทต่อไป

สำหรับทางสิงคโปร์นั้นปรากฏว่าก็เกิดเรื่องวุ่นวายจากการที่ชาวจีนเตรียมจะ
บอยคอตสินค้าญี่ปุ่นเช่นกัน จนถึงกับทางรัฐบาลต้องประกาศกฎอัยการศึก เช่นเดียวกับบีนัง
แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่มีเอกสารทางฝ่ายไทยกล่าวถึงรายละเอียดของสถานการณ์ใน
สิงคโปร์แต่อย่างใด

บทบาทของกงสุลญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ

รัฐบาลญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นประเทศที่มีสัญญาทางไมตรีกับประเทศไทย ได้ให้
สถานกงสุลญี่ปุ่นประจำประเทศไทยขอร้องให้รัฐบาลไทยช่วยรักษาสถานการณ์ ตลอดจน
ทรัพย์สินของชาวญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ตั้งแต่ได้เกิดการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งแรก
ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ตลอดจนการขอร้องให้รัฐบาลไทยว่ากล่าวตักเตือนหนังสือพิมพ์จีน
ที่ลงข่าวโจมตีประเทศญี่ปุ่นอย่างรุนแรง

สำหรับในการบอยคอตครั้งที่สองนี้ปรากฏว่าอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ
ได้ถวายบันทึกข้อเสนอแนะกระทรวงการต่างประเทศมีใจความโดยสรุปว่า การที่ชาวจีน
โกรธแค้นญี่ปุ่นเพราะสภาพสัมพันธไมตรี ณ กรุงปารีสโดยยกเมืองชิงเต่าให้ญี่ปุ่น ทำให้
หนังสือพิมพ์รายวันของชาวจีนในกรุงเทพฯ ทั้งภาษาไทยและจีนได้พากันลงข่าวเป็นเชิง
ยุยงให้พวกจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ดังนั้นอัครราชทูตญี่ปุ่นจึงขอความคุ้มครองจากรัฐบาลไทย
อย่าให้มีการขัดแย้งกันทางฉกฉวยหมาย คำนึงทางกระทรวงการต่างประเทศจึงได้กำชับ
ไปยังกระทรวงนครบาลให้ระมัดระวังในเรื่องนี้ และทางกระทรวงนครบาลก็ได้จัด
เจ้าหน้าที่ตำรวจไปดูแลห้างร้านที่ขายของญี่ปุ่น บ้าน และสถานทูตญี่ปุ่น ซึ่งก็ไม่ปรากฏว่า
มีชาวจีนเข้าไปรังแกชาวญี่ปุ่นแต่อย่างใด ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไปแล้ว

เมื่อสถานการณ์สงบเรียบร้อยลงปรากฏว่าอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย
ได้เรียกรับเงินจากบริษัทญี่ปุ่นเป็นจำนวนเงิน ๒,๓๐๐ บาท เพื่อเป็นการตอบแทน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ ลายพระหัตถ์ของ
ทรงพระยาเทวะวงษ์โรปกการ ทูลกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๔/๒๔๒๐ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๖๒

เจ้าพนักงานท้องถิ่นซึ่งให้ความอารักขาป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ โดยเรียบร้อย ซึ่งทางเจ้าพระยามรราชไถ้นำเงินจำนวนนี้ไปซื้อเครื่องสูบน้ำสำหรับ คัมเพลิงเพื่อใช้เป็นสาธารณประโยชน์^๒

จะเห็นว่ารัฐบาลญี่ปุ่นมีความเฉลียวฉลาดทางการเมืองมาก ตลอดเวลาที่ การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นทั้งสองครั้งไม่ปรากฏว่าชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยมีการเคลื่อนไหว แต่อย่างใด รวมทั้งอัครราชทูตเองก็พยายามดึงมีรัฐบาลไทยไปปราบปราม ซึ่งนับว่า เป็นการใ้วิถีทางที่ถูกต้องตามกฎหมายมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการขอร้องให้ปิด หนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยก็ดี อัครราชทูตญี่ปุ่นก็ขอร้องด้วยความนุ่มนวล เมื่อทาง รัฐบาลไทยไม่สามารถที่จะจัดการตามที่อัครราชทูตญี่ปุ่นต้องการได้ นอกจากจะตกเตือน ภาควิชาบรรณาธิการ เจ้าของหนังสือพิมพ์จีนเท่านั้น ทางอัครราชทูตญี่ปุ่นก็ไม่แสดง ความไม่พอใจแต่อย่างใด

นอกจากนี้ในระยะที่มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในสิงคโปร์ ทางอัครราชทูตญี่ปุ่น ก็ไ้มีหนังสือมาถวายเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศว่า เหตุการณ์ที่นั่นลุกลามจนถึงกับ รัฐบาลของประกาศใช้กฎอัยการศึก^๓ ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าอัครราชทูตญี่ปุ่นคง ต้องการให้ทางรัฐบาลไทยตระหนักถึงอันตรายที่เกิดขึ้นในสิงคโปร์ รัฐบาลไทยจะได้ ำการไปให้เกิดการจลาจลจนวายเป็นขึ้นในกรุงเทพฯ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบทูลของ เจ้าพระยามรราชไถถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี สำเนาที่ ๒๗๒/๒๔๐๔ ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ ก. ที่ ๒๔๔/๓๐๕๔ ลงวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ ลายพระหัตถ์ของ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๕๒/๓๕๕๗ ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

ถ้ามองมาถึงเหตุการณ์ปัจจุบันที่ผ่านมาไม่นานนี้ การที่คณะนิสิตนักศึกษาไทย
 ทั่วทุกส่วนให้ประชาชนชาวไทยทำการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น เมื่อกลางเดือนพฤศจิกายน
 พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยเริ่มสับคาน้ำไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นตั้งแต่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน เป็นเวลา
 ๑๐ วัน โดยคณะนิสิตนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศ ๑๐ สถาบัน
 พ.ก.น. เคน ขบวนการประท้วงญี่ปุ่นโดยเน้นถึงปัญหาการเสียดุลการค้าระหว่างญี่ปุ่น พร้อมทั้ง
 ได้มีการยกป้ายต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นตามห้างร้านญี่ปุ่นในกรุงเทพฯอย่างครึกโครม บรรดา
 หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยได้ลงข่าวการประท้วงของนักศึกษา และในระยะ
 ได้มีบทความโจมตีการที่ประเทศไทยต้องเสียดุลการค้ากับญี่ปุ่นอย่างรุนแรง ในขณะที่
 เกี่ยวกับสินค้าที่ผลิตในประเทศไทยทั้งหลายก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและหนังสือพิมพ์
 แต่ทั้งนี้กลับปรากฏว่าทางรัฐบาลญี่ปุ่นและชาวญี่ปุ่นในไทยไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างใด
 เหมือนในสมัยรัชกาลที่ ๖ นอกจากประธานกรรมการบริษัทมิซุซึ จำกัด ได้แถลงแก่
 สื่อมวลชนว่าขอชมเชยความพยายามในการที่แก้ดุลการค้าที่ไทยมีกับญี่ปุ่นของนักศึกษา
 แต่ให้ระวังเพราะอาจจะกลายเป็นโชคร้ายจนอาจกลายเป็นปัญหายุ่งยากขึ้นมาได้
 ความจริงควรจะหาทางแก้ที่ดีกว่านี้ แม้แต่รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น
 ก็ได้แถลงการณ์แก่ที่ประชุมหนังสือพิมพ์ในกรุงโตเกียว ในทำนองคล้าย ๆ กันกับคำพูดของ
 ประธานบริษัทมิซุซึ นอกจากนี้นักศึกษาญี่ปุ่นที่มาเยือนประเทศไทยโดยมหาวิทยาลัยลยอนนำ
 ก็คัดค้านกับตัวแทนของนักศึกษาไทยที่ไปพบขอให้การสนับสนุนในการกระทำครั้งนี้เพราะ
 เป็นการกระทำเพื่อชาติ แต่ขออย่าให้มีการรุนแรง การที่ชาวญี่ปุ่นไม่แสดงปฏิกิริยา
 โต้ตอบในทางรุนแรงแต่อย่างใด ช่วยให้สถานการณ์เข้าสู่ความสงบอย่างรวดเร็ว
 ทั้งในสมัยปัจจุบันและในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

๑ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ หน้า ๕

๒ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ หน้า ๒

บทบาทของสมาคมจีนในระยะนี้

จากการที่รัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติสมาคมในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ การดำเนินงานของสมาคมต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นโดยชาวจีนได้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐบาลไทยอย่างใกล้ชิด แต่ทั้งนี้ก็อาจมีสมาคมจีนบางแห่งแอบแฝงจัดตั้งขึ้นมาโดยมีเหตุผลต่าง ๆ กันที่จะไม่ยินยอมให้รัฐบาลไทยยื่นมือเข้าไปยุ่งเกี่ยว ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ไม่สามารถที่จะหาหลักฐานเกี่ยวกับการดำเนินการของสมาคมลับเหล่านี้ได้ อาจเป็นได้ว่าชาวจีนได้ดำเนินการเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และไม่ได้สร้างเรื่องราวยุ่งยากขึ้นมา นอกจากนี้สมาคมลับอีกประเภทหนึ่งคือพวกอั้งยี่ ซึ่งมักก่อความวุ่นวายโดยการทะเลาะวิวาทกันอยู่เสมอ ในระยะนี้ถึงแม้ว่าสมาคมลับอั้งยี่จะลดน้อยลงแต่ก็มีได้หมายความว่า จะหมดสิ้นไปยาก ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เพียงแต่ลดความรุนแรงลงเท่านั้นเอง

บทบาทของสมาคมจีนในช่วงระยะเวลาส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ทางรัฐบาลไทยได้อาศัยมือของหัวหน้าสมาคมจีนช่วยจัดการห้ามปรามพ่อค้าจีนอย่าให้ทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น เช่นเดียวกับชาวจีนในเมืองอื่น ๆ แต่ปรากฏว่าไม่ได้ผลมากนัก เพราะในระยะหลังหนังสือพิมพ์และสมาคมจีนบางแห่ง รวมทั้งโรงเรียนจีนได้ยุยงให้บรรดาชาวจีนในกรุงเทพฯ ทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นอยู่

การที่ทางรัฐบาลไทยขอความช่วยเหลือร่วมมือจากสมาคมจีนในครั้งนั้นก็ เป็นเช่นเดียวกับการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ซึ่งก็ไม่ได้ผลเช่นเดียวกัน จนถึงกับเจ้าพระยามรราชต้องไปพูดห้ามปรามในสมาคมจีน แต่ในครั้งนี้นำปรากฏว่าสมาคมจีนแทบจะไม่ให้ความร่วมมือแก่ทางการไทยเลย เพราะการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นเพิ่งเริ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่ลุกลามใหญ่โตและเปิดเผยเท่าในระยะแรกก็ตาม

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบทูลเจ้าพระยามรราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๕๕/๑๓๓๖ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ สมาคมจีนในประเทศไทยได้มีการติดต่อกับสมาคมจีนในประเทศจีนอยู่ตลอดเวลา และเมื่อทางสมาคม "ฮั่วเคี้ยววงเงียบสะหวย" ทางกวางตุ้ง ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อรวบรวมคนจีนและได้จัดตั้งสาขาตามประเทศตะวันตกต่าง ๆ พร้อมทั้งพยายามจะจัดตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งนอกจากจะต้องการรวบรวมคนงานจีนในประเทศไทย ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วยังจะมีการกำหนดเวลาทำงาน วันหยุดงาน และอัตราค่าจ้าง ซึ่งทางรัฐบาลไทยเห็นว่าถ้าไม่ป้องกันตั้งแต่ขั้นต้นแล้วจะทำให้เกิดความไม่เรียบร้อยจากบรรดาคนงานจีนขึ้นได้

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้มีบรรดาชาวจีนกลุ่มหนึ่งโดยมีนายสีฮวน และนายหยงพัก ซึ่งเป็นชาวกวางตุ้งมาขออนุญาตจดทะเบียนสมาคม "หวากิววงหิมิน"^๑ โดยอ้างว่าเพื่อจะสอนกิจการช่าง ภาษาไทย อังกฤษ และจีน รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของประเทศไทยด้วย แต่ปรากฏว่าทางกระทรวงนครบาลสืบทราบมาได้ความว่าสมาคมนี้ต้องการดำเนินการทำนองเดียวกับสมาคมฮั่วเคี้ยววงเงียบสะหวย ดังนั้นสมาคมนี้จึงไม่ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนได้^๒

ถ้าพิจารณาขอความในข้อบังคับที่ทางสมาคมใหญ่ทางประเทศจีนวางไว้แล้ว เป็นธรรมดาที่ทางรัฐบาลไทยยอมไม่ยินยอมอนุญาตให้ตั้งสาขาของสมาคมนี้ขึ้นมาได้ -
ถึงใจความในข้อ ๓, ข้อ ๑๐, ข้อ ๑๖, ข้อ ๔๔ และข้อ ๔๕ ว่า

"... ข้อ ๓ จะเอาหลักข้อบังคับของสมาคมใหญ่เป็นเข็มทิศดำเนินงานสำหรับสมาคมสาขานี้คือ

- (ก) ขยายอำนาจของคณงานให้แพร่หลายออกไป
- (ข) ลดเวลาทำงานให้น้อยลง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๑ คำกราบทูลของ เจ้าพระยาอมรราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๑๙๑/๒๓๒๕ ลงวันที่ ๘ กรกฎาคม

พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ส.ก.

(ค) พยายามจนมีเสียงในราชการตามสมัคร *

(ง) พยายามให้บรรลุลัทธิ "มินเซจูหงี" ประชาชนมีการเลี้ยงชีพเสมอกัน

ข้อ ๑๑ สมาคมสาขานี้ตั้งที่ทำการอยู่ในกรุงเทพฯ ควบคุมดูแลกิจการของสมาคม
คนงานที่แยกไปตั้งตามจังหวัดต่าง ๆ ในราชอาณาจักรสยามทุกแห่ง

ข้อ ๑๒ สมาคมสาขานี้มีสิทธิที่จะออกความเห็นทางราชการในจังหวัดต่าง ๆ ได้
แต่ต้องไม่ขัดกับความประสงค์ของสมาคมใหญ่

ข้อ ๑๔ สมาคมสาขานี้มีหน้าที่ช่วยบำรุงสมาคมใหญ่และขอร้องให้สมาคมใหญ่ช่วยเหลือ
ได้

ข้อ ๑๕ สมาคมสาขานี้ต้องช่วยเหลือเรียกรายเงินให้สมาคมใหญ่เป็นพิเศษเมื่อ
เวลาต้องการใช้....."

กฎข้อบังคับนั้นนอกจากจะก่อให้เกิดการรวมตัวของคนงานหรือกรรมกรจีน ซึ่ง
ถ้าเป็นสมัยปัจจุบันคงจะไม่ใช้เรื่องแปลก โดยเฉพาะการกำหนดระยะเวลาทำงานของ
กรรมกรเป็นเรื่องที่ยอมรับกันทั่วไปทั้งรัฐบาลและนายจ้าง ซึ่งเป็นสิทธิที่คนงานจะได้รับ
ตามสิทธิมนุษยชนที่จะพึงมี แต่ในระบอบนั้นยังเป็นเรื่องใหม่และแปลกอยู่จึงทำความ
ไม่พึงพอใจให้กับรัฐบาล ทั้งนี้เพราะเกรงว่าจะก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นได้ และการที่
สมาคมนี้เป็นสาขาของสมาคมใหญ่ในประเทศจีนยอมรับคำสั่งมาจากสมาคมใหญ่

นอกจากนี้การที่กฎข้อบังคับ ข้อ ๓ (ง) บงถึง "ลัทธิมินเซจูหงี" หรือ
ลัทธิไครราชฎูร ของ ดร.ซุนยัตเซ็น ยิ่งทำให้รัฐบาลไทยไม่พอใจที่จะให้ความรู้สึกกับ

* เนื่องจากข้อบังคับนี้เดิมเป็นของสมาคมใหญ่ มีเสียงในราชการในที่นี้
เดิมจึงหมายถึงราชการในประเทศจีน แต่เมื่อนำมาใช้ในไทยก็ย่อมหมายถึงราชการไทย

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๑ คำแปลข้อบังคับกับข้อ
ของสภาสยามของสมาคมสยามคนงานแห่งประเทศไทย—ลงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม

ระบบการปกครองที่ตรงข้ามกับการปกครองของประเทศไทยในระบอบนั้นเกิดขึ้นถึงแม้จะเกิดขึ้นในหมู่ชาวจีนก็ตาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าถ้าปล่อยต่อไปแล้วก็คงจะขยายตัวกว้างขวางในหมู่คนไทยด้วยเช่นกัน

การที่สมาคมใหญ่กำหนดกฎข้อบังคับให้สมาชิกต้องช่วยทำนุบำรุงสมาคมใหญ่ โดยที่พันธะว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากสมาคมใหญ่ตามกฎข้อ ๔๔ และ ๔๕ นั้น เท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่มีต่อเมืองแม่ซึ่งทางรัฐบาลไทยไม่พอใจเช่นกัน และจากกฎข้อ ๓๖ และ ๓๗ ซึ่งเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับกล่าวว่า

".....ข้อ ๓๖ ถ้าสมาชิกคนใดถูกใครข่มเหงกดขี่ จงให้คนนำความมาแจ้งแก่สมาคม แม่สมาคมสืบสวนได้ความจริงจะคิดอ่านจัดการช่วยเหลือตามสมควร

ข้อ ๓๗ สมาชิกทั้งหลาย ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองที่อาศัยอยู่ กับข้อบังคับของสมาคมนี้ทุกประการ....."

การที่ประเทศจีนไม่มีสถานกงสุลหรือสถานทูตในประเทศไทยในระบอบนี้ ทำให้ชาวจีนหาทางที่จะให้ความคุ้มครองบรรดาชาวจีนในประเทศไทยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่การตั้งพวกฮั้งฮี้ขึ้นมา รวมทั้งการจดทะเบียนเป็นสมาคมโดยเปิดเผยก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะพยายามดูแลทุกข์สุขของพวกจีนทั้งหลาย จงสังเกตได้ตั้งแต่ต้นว่าสมาคมจีนทั้งหลายพยายามยื่นมือเข้ามาจัดการเรื่องคดีต่าง ๆ คล้าย ๆ ก็จะเป็นการแย่งอำนาจศาลไทยเฉพาะคดีแพ่งซึ่งมิได้เป็นคดีอาญา และมักจะเกิดขึ้นเสมอในหมู่คนที่ค้าขายที่จะต้องไปเรื่องเคื้อดรอนจากการเงิน แต่ถ้ามารวมยื่นมือเข้ามาจัดการกับคดีอาญาที่เกิดขึ้นโดยมิให้ความไปถึงโรงศาลแล้ว ถ้าปรากฏหลักฐานทางรัฐบาลจะทำการยุบสมาคมนั้นทันทีที่ใดก็ได้กล่าวรายละเอียดยกไปแล้ว แม้แต่สมาคมจีนและฝรั่งเศษที่จะพยายามตั้งขึ้นมาโดยมีกฎข้อบังคับในทำนองนี้ ทางรัฐบาลไทยก็ไม่ยินยอมที่จะอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นได้ สมาคมนั้นก็เช่นกันถึงแม้ว่าข้อ ๓๖ จะปรากฏว่าสมาคมจะไม่ได้ยื่นมือเข้ามาจัดการโดยตรง

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ด.ค.

ก็ตาม แต่ขอความที่ว่า "จะคิดอ่านจัดการช่วยเหลือตามสมควร" กินความกว้างขวางมาก จนรัฐบาลไทยจะไม่อาจจะเห็นด้วยได้

ด้วยเหตุผลประการต่าง ๆ ที่เสนอขึ้นมาทำให้รัฐบาลไทยเห็นสมควร ไม่อนุญาตให้สมาคมในทำนองนี้จัดตั้งขึ้น ถึงแม้ว่าชาวจีนจะมีข้ออ้างอื่นมาข้างหน้า เช่น สมาคมหวาดี้กงหยิบหวย อ้างว่าต้องการจัดตั้งขึ้นเพื่อสอนภาษาไทย อังกฤษ และจีน รวมทั้งวิชาต่าง ๆ แต่เมื่อรัฐบาลสืบทราบว่าเป็นเบื้องหลังการจัดตั้งสมาคมนี้ก็เพื่อต้องการใช้ เป็นสมาคมข้างหน้าในการดำเนินการตามกฎหมายฉบับนี้นั่นเอง

เมื่อไม่สามารถตั้งสมาคมในทำนองนี้ขึ้นได้กลับปรากฏว่าชาวจีนในไทยก็ได้ เลิกมีความตั้งใจที่จะหยุดดำเนินการ นายโคเทียวเหยียนซึ่งเป็นบุคคลผู้เดียวกับคนที่ พยายามจะยุยงให้ชาวจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ นี้ได้เป็นหัวหน้าตั้งสมาคมลับ "ฮัวเคี้ยวกงเงี้ยบดินชะหวย" และมีการดักลอมประชุมกันอยู่เสมอ จนถึงกับในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ทางกระทรวงนครบาลจับได้หนังสือพิมพ์ที่สมาคมใหญ่ในกวางตุ้งส่งมาให้ฉบับหนึ่ง ในกรุงเทพฯ ซึ่งมีข้อความโจมตีรัฐบาลไทยโดยเฉพาะกรณีที่ว่ารัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎรในปี พ.ศ. ๒๔๖๑

การที่ชาวจีนในไทยยังคงดำเนินการจัดตั้งสมาคมฮัวเคี้ยวกงเงี้ยบดินชะหวยขึ้นมา ทางรัฐบาลไทยไม่อนุญาตให้จัดตั้งขึ้นนั้น เท่ากับเป็นการขัดกับพระราชบัญญัติสมาคมปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งในกรณีกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการก็ทรงให้ความเห็นกับเจ้าพระยาอมรราช ว่า เฉพาะความผิดข้อนี้ของนายโคเทียวเหยียนก็สมควรที่จะให้เนรเทศออกนอกพระราชอาณาเขตได้ ถึงแม้ว่าจะไม่มีความผิดในการยุยงให้บอยคอตสินค้าญี่ปุ่นก็ตาม^๒

^๑ กองจดหมายเทศแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาอมรราช ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ กองจดหมายเทศแห่งชาติ ด.ค.

บทบาทของโรงเรียนจีนในระยะนี้

ปฏิกิริยาของนักเรียนจีนในประเทศไทยระยะนี้ได้รับผลสะท้อนมาจากปฏิกิริยาของนักศึกษาจากประเทศจีน โดยนักศึกษาประมาณ ๕ พันคนจากมหาวิทยาลัยปักกิ่งและสถาบันการศึกษาชั้นสูงอื่น ๆ ในปักกิ่งได้ร่วมกันเดินขบวนคัดค้านมติของที่ประชุมสันติภาพที่จะให้ญี่ปุ่นได้รับสิทธิพิเศษในมณฑลชานตุงจากเยอรมัน จนถึงกับเผาบ้านของเฉาจูเหี (Ts'ao Ju-Lin) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งเป็นผู้ไปเจรจาทำสนธิสัญญากับญี่ปุ่น การเดินขบวนครั้งนี้เริ่มในวันที่ ๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๖๒) จึงเรียกกันว่าขบวนการสี่พฤษภาคม^๑

นอกจากนี้จางจู่เสียง (Chang Tsung-hsiang) ทูตจีนประจำญี่ปุ่น ก็ได้ถูกนักเรียนจีนทำร้ายร่างกายอย่างสาหัสเมื่อเดินทางกลับประเทศจีนและถึงแก่กรรมในวันรุ่งขึ้น รัฐบาลปักกิ่งจึงตอบโต้โดยการตัดสินประหารชีวิตนักศึกษาถึง ๓๒ คน และจับนักศึกษาเข้าห้องขังเป็นจำนวนมาก นักศึกษาได้พากันประท้วงโดยการนัดหยุดเรียนและตั้งโทรเลขติดต่อกับยังสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ และการเดินขบวนของนักศึกษาได้แพร่หลายไปยังเทียนสิน นานกิง แม้กระทั่งกวางตุ้งซึ่งอยู่มณฑลทางใต้ รัฐบาลก็ได้โต้ตอบอย่างรุนแรงทำให้ให้นักศึกษาเป็นอันมากได้รับบาดเจ็บและถึงแก่ความตายไปบ้างก็มี^๒

ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในประเทศจีนตลอดจนการเคลื่อนไหวของบรรดานักศึกษาจีนนอกจากทางรัฐบาลไทยจะได้ทราบจากข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ต่างประเทศแล้ว ยังได้รับจดหมายจากพระยาจำนงจิตรการ อัครราชทูตไทยประจำกรุงญี่ปุ่นรายงานเรื่องนี้มาโดยละเอียด และปรากฏว่าในวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ นี้ผู้แทนนักเรียนจีนในกรุงโตเกียวได้ส่งจดหมายมายังพระยาจำนงจิตรการ ขอร้องให้พระยาจำนงฯ เสนอต่อรัฐบาลไทยเพื่อขอให้รัฐบาลญี่ปุ่นคืนเกี่ยวเอาและสิทธิพิเศษของเยอรมันในชานตุงในปักกิ่ง

^๑ Immanuel C.Y. Hsu, The Rise of Modern China, p. ๕๘๘

^๒ Immanuel C.Y. Hsu, op cit, p. ๕๘๒ - ๕๘๓

ซึ่งนักเรียนจีนเหล่านี้ได้ส่งจดหมายในทำนองเดียวกันนี้ไปยังสถานทูตของประเทศต่าง ๆ ในกรุงโตเกียว

บทบาทของนักเรียนจีนในระยะนั้นว่ารุนแรงมาก แม้กระทั่งรัฐบาลปักกิ่งก็ต่างใช้มาตรการรุนแรงปราบปรามจึงสงบลง และแม้แต่ในญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่เป็นศัตรูของจีนในขณะนั้นนักเรียนจีนก็มีปฏิกิริยาเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลไทยจึงเป็นห่วงว่านักเรียนจีนในไทยจะมีปฏิกิริยาเช่นเดียวกับนักเรียนจีนในประเทศจีนเช่นกัน จึงได้พยายามควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ดังนั้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์การประท้วงของประเทศจีน จึงไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการเคลื่อนไหวในหมู่นักเรียนจีนในไทยอย่างใด จนกระทั่งได้มีการเริ่มบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นขึ้นในกรุงเทพฯ บทบาทของโรงเรียนจีนในกรุงเทพฯ จึงได้เริ่มเห็นชัดขึ้น

นอกจากนี้การที่สโมสรฮั่วเกี้ยวกงเจียบดินฮะฮวยในกวางตุ้งได้ส่งหนังสือพิมพ์จีนมาให้สมาชิกในกรุงเทพฯ ซึ่งข้อความในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้กล่าวถึงการที่รัฐบาลไทยได้ทรงใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ซึ่งทางหนังสือพิมพ์จีนฉบับนี้เห็นว่าไม่มีความเป็นธรรมที่จะให้เด็กจีนเรียนภาษาไทย แสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาจากชาวต่างประเทศที่มีต่อพระราชบัญญัติฉบับนี้อย่างชัดเจน ชาวจีนที่เป็นสมาชิกสมาคมนี้คงได้ร้องเรียนไม่สมาคมใหญ่ที่เมืองกวางตุ้ง ถึงแม้ว่าสาขาของสมาคมนี้จะไม่ได้รับการอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นก็ตาม

ในวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้มีการประชุมเรียโรเงินกันในหมู่นักเรียนจีนปรากฏว่าได้เงินถึง ๕๐๐,๐๐๐ บาท ทั้งนี้เพื่อจะนำเงินไปจัดสร้างโรงเรียนติดต่อกับโรงเรียนคริสเตียนไฮสกูลขึ้น เพราะต้องการให้นักเรียนได้เรียนภาษาจีนและปรากฏว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ รายงานของ
พระยาจ่าบังคับบัญชาการ กราบทูลกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ ที่ ๖/๔๔ ลงวันที่ ๑๕
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. คำกราบทูลของเจ้าพระยาบวรราช
กิ่งกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๑๓๑/๒๓๖๕ ลงวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

นักเรียนจีนทั้งชายหญิงได้เข้าเรียนอยู่ที่โรงเรียนคริสเตียนไฮสกูลกันบ้างแล้ว จะเห็นว่า ชาวจีนพยายามเลี่ยงการจัดตั้งโรงเรียนและการสอนภาษาจีนไปในรูปต่าง ๆ เช่นเดียวกับ ก่อรจัดตั้งสมาคมและสโมสรกีฬาพยาบาลเล็กเล็กลงไปในรูปต่าง ๆ เช่นกัน ทั้งนี้เพราะชาวจีน ตระหนักดีว่าการที่เด็กจีนสามารถพูดอ่านเขียนภาษาจีนได้เท่ากับเป็นการป้องกันมิให้ วัฒนธรรมเหล่านี้เสื่อมความเป็นคนจีนได้ง่าย ๆ เพราะมีภาษาเป็นเครื่องผูกพันขั้นต้น ดังเช่นกรณี ของอนุญาตจัดตั้งสมาคม "หว่าคี้วงหยิบหยวย" โดยอ้างว่าเพื่อสอนภาษาไทย จีน และ อังกฤษ รวมทั้งวิชาต่าง ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวจีนจะพยายามดึงเอาการสอน ภาษาอังกฤษมาเป็นข้ออ้างควบคู่กับการสอนภาษาจีน เนื่องจากเป็นภาษาต่างประเทศ เหมือนกัน ในกรณีนี้ก็คงทำความหนักใจให้กับรัฐบาลไทยไม่น้อยเลย

ถึงแม้ปฏิกริยาที่เป็นผลสะท้อนจากการเคิบขบวนประท้วงของนักศึกษาจีนจะ เกิดขึ้นกับนักเรียนจีนในประเทศไทยเหมือนกับนักเรียนจีนในประเทศอื่น ๆ แต่หลักฐาน ที่ปรากฏว่ารัฐบาลไทยจะสืบทราบได้ก็เป็นเคื่อนสิงหาคม ดังคำกราบทูลของ เจ้าพระยาอมรรราชที่ว่า

"... ทางกระทรวงนครบาลสืบได้มาโดยทางลับว่า พวกนักเรียนจีน ในกรุงเทพฯ นี้มีมาก เป็นผู้ที่พยายามเปลี่ยนความคิดก้าวขึ้นให้ทันสมัย แลมักจะทำกันนำใหญ่ขึ้นมีความคึกคะนองไปด้วย ดังเช่นที่เกิดการปิดสินค้าขึ้น คราวนี้ก็เพราะนักเรียนในเมืองจีนเริ่มขึ้นก่อน นักเรียนจีนซึ่งอยู่ที่เมืองอื่น จึงพลอยเอาเยี่ยงอย่างตามกันแพร่หลายมาถึงนักเรียนจีนในกรุงเทพฯ ก็มี ความรู้สึกที่จะคิดการ เช่นเดียวกัน จึงตั้งเป็นคณะขึ้นนัดการประชุมกันตาม โรงเรียนต่าง ๆ กระทำการอย่างนักเรียนที่กรุงปักกิ่ง...."

๖

๒ กววจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ น. ๒๐/๑๑ คำกราบทูลของ เจ้าพระยาอมรรราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติมิตรี ที่ ๒๔๘/๓๑๔๔ ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

จะเห็นว่ารัฐบาลไทยไม่พอใจที่จะให้มีการเคลื่อนไหวในกลุ่มนักเรียนจีน โดยเฉพาะในแง่ที่ว่าทำให้บุคคลอื่น ๆ พลอยเห็นด้วยกับการกระทำของนักเรียนจีน และจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศจีนซึ่งเกิดจากการประท้วงของนักศึกษาจีนนั้น รัฐบาลไทยก็คงไม่ต้องการให้เกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างแน่นอน

ดังนั้นเมื่อมีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ถ้ารัฐบาลไทยปล่อยให้ นักเรียนจีนมีการประชุมกันตามโรงเรียนแล้ว อาจจะก่อให้เกิดการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น อย่างกว้างขวางจนเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นได้ ดังนั้นเจ้าพระยาบรมราชจึงมีหนังสือฉบับ ไปถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ให้สั่งเจ้าหน้าที่คอยตรวจตรา และห้ามปรามนักเรียนจีนในกรุงเทพฯอย่าให้มีการประชุมกันตามโรงเรียน ขณะเดียวกัน ทางกรมตำรวจพระนครบาลก็ได้คอยสอดแนมดูพวกนักเรียนจีนว่าจะทำการอย่างไรต่อไปบ้าง

ปรากฏว่าในระยะนี้พวกนักเรียนจีนในไทยได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อจะจัดตั้ง เป็นคณะขึ้นมาซึ่งให้ชื่อว่า "คณะนักเรียนจีนในสยาม" จากคำแปลคำนำว่าด้วยการตั้งคณะ นักเรียนจีนในสยามจะเห็นถึงสาเหตุของการจัดตั้งดังนี้คือ

"..... ด้วยพวกจีนเราเคิมเคยรับคำเยาะเย้ยว่าเป็นทรายที่กระจายอยู่ในภาค ประเทศจึงอ่อนแอ ครั้งตั้งแต่นักเรียนกรุงเทพฯก็ลุกขึ้นประหารคนทุจริต ชายประเทศแล้ว ต่อมานักเรียนในจังหวัดอื่น ๆ จึงมีความรู้สึกว่าการรวมกำลัง มีประโยชน์มาก แลต่างเข้าชักชวนกันรวมเป็นคณะพร้อมใจกันช่วยประเทศเป็นที่ นำเคารพอย่างยิ่ง พวกเราซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศสยามก็เป็นนักเรียนเหมือนกัน ควรหรือที่ปลื้มตัวไม่รู้จักรักชาติรักพวก เพราะฉะนั้นผู้รวมคิดทั้งหลายจึงจัดตั้ง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ หนังสือฉบับของ เจ้าพระยาบรมราช ถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. คำกราบทูลของเจ้าพระยาบรมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๒๔๘/๓๑๔๔ ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

คณะนักเรียนจีนในสยามขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อประสงค์จะฝึกฝนวิชาความรู้ แลการ
รักษาบ้านเมืองให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ให้เป็นประโยชน์ในการรวมความคิด
แลกำลังช่วยบำรุงบ้านเกิดเมืองมิตร ขอท่านทั้งหลายจงอย่ามีความทอดถอย
จงทำไปให้เสมอคนเสมอปลายเถิด....."

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงผลสะท้อนจากปฏิกริยาของนักเรียนจีนที่ปักกิ่งอย่างเด่นชัด
จนเป็นตัวอย่างกระตุ้นให้นักเรียนจีนในไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมขึ้นมา ถึงกับตั้งคณะ
นักเรียนจีนในสยาม ซึ่งข้อบังคับของสมาคมนี้ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่ารัฐบาลไทยจะไม่ยินยอม
อนุญาตให้จัดตั้งขึ้นอย่างเด็ดขาด ดังข้อความในข้อ ๑๑ (ก) ว่า

".....คณะนี้ได้ตั้งความประสงค์ว่าจะถือความรักบ้านเมือง ฝึกฝนวิชาความรู้
เป็นที่ตั้ง เพราะฉะนั้นนอกจากการที่เกี่ยวกับการรักบ้านเกิดเมืองมิตร แล
สอดส่องวิชาความรู้กับการกีฬาแล้ว การที่ไม่เกี่ยวกับหน้าที่ของเราสมาชิก
จะเอามาเป็นธุระไม่ได้....."

แสดงให้เห็นว่าบรรดานักเรียนจีนในไทยต้องการตั้งคณะขึ้นมาเพื่อสร้างควม
จงรักภักดีต่อเมืองแม้อย่างชัดแจ้ง ซึ่งเป็นการขัดกับนโยบายของรัฐบาลไทย คณะนักเรียนจีน
มีระยะเวลาประชุมตามกำหนดเดือนละครั้ง และใช้ข้อบังคับจะเอาโรงเรียนต่าง ๆ เป็นที่
ประชุมสลับเปลี่ยนกัน ค้วยเหตุนี้ทำให้ทางกระทรวงนครบาลต้องมีหนังสือไปยังกระทรวง
ธรรมการ เพื่อให้คอยตรวจตราตามโรงเรียนจีนต่าง ๆ อย่าให้มีการประชุมกันเกิดขึ้นได้
เพราะจะเปิดโอกาสให้สถานการณ์ลุกลามใหญ่โต และสิ่งสำคัญคือรัฐบาลไทยกลัวจะเกิด
การรบกวนวายุคังเช่นในประเทศจีน ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วก็คงจะไม่มีทางเป็นไปได้อย่างมากที่สุด
ก็อาจเกิดการเดินขบวนประท้วงขึ้นมาเหมือนอย่างนิสิตนักศึกษาไทยในปัจจุบันนิยมกระทำกัน
อย่างกว้างขวาง แต่ในกรณีนี้แล้วการเดินขบวนของนักศึกษา ยังเป็นสิ่งแปลกมากสำหรับ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. คำแปลข้อบังคับของคณะนักเรียนจีน
ลงวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

เวลา ๕๐ ปีที่แล้วมา ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องป้องกันทุกวิถีทางที่จะไม่ให้เกิด การร่นวายุขึ้นได้

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชกระแสถึงเจ้าพระยาযามราชาว่า ".....ที่ได้ออกไปยังกระทรวงธรรมการให้คอยจัดการห้ามปรามนั้นก็เป็นการดี อยู่แล้ว แต่เกรงว่าน่าจะไม่ทำให้ความคิดระงับลงไปได้ เพราะเราเชื่อแน่ออยู่ อย่าง ๑ คือ ผู้คิดนั้น (จะเป็นใครก็ตาม) อย่างไร ๆ ก็คงมุ่งประโยชน์ส่วนตัว ไม่มากนักน้อยตามวิสัยจีนซึ่งเคยมีมาแล้วและติดึกเกินที่จะเยียววายุการคิดตั้งสมาคม อย่างใด ๆ ของจีน ไป ๆ มา ๆ มันก็ลงรอยอั้งยี่ทั้งนั้น เพราะเป็นทางที่รัดเอาเงิน กันได้ดีกว่าอย่างอื่น ถึงคณณักเรียนจีนนี้ก็เหมือนกัน ถึงจะประกาศใช้ด้อยกำพุงสร้าน อย่างใด ๆ ก็ดี แต่ผลที่สุดก็คงเป็นเครื่องมือสำหรับบุคคลกักใดกักหนึ่งรัดเอาเงิน จากเพื่อนร่วมชาติ เพราะฉะนั้นในชั้นต้นก็คงจะมีคนหลงนิยมพากันเข้าเป็นสมาชิก โดยเต็มใจพัก ๑ ก่อน แต่ต่อไปเมื่อมีการเรียรายและรัดเอาเงินกันหนักเข้า ก็คงพากันระอาเดียงออกและถ้าเจ้านาที่กอยระวังไม่ให้พวกหัวนาใซ้อ่านาจชชคน ให้เข้าเป็นสมาชิกได้แล้ว ลงปลายก็คงละลายหายไปคราว ๑ เพื่อกลับบุกขึ้น โดยเปลี่ยนนามไปอีกอย่าง ๑ เท่านั้น เมื่อไม่มีมานี้ได้เกิดตั้ง "จ้อปอเสียบ" (ในว่า ๆ ตั้งขึ้นทั้งในกรุงแลหัวเมือง ซึ่งดูจะเป็นคณะแข็งแรงเหมือนกัน แต่ เดียวนี้หายไปไหน?....."

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ กระจายกร. ๙
ถึงเจ้าพระยาযามราชา ไม่ปรากฏวันที่

ปฏิกริยาของชาวจีนในไทยที่มีต่อการจัดตั้งรัฐบาลสาธารณรัฐจีนครั้งที่ ๒ ของ ดร.ซุนยัตเซ็น

ดร.ซุนยัตเซ็นกลับมาตั้งขบวนการปฏิวัติขึ้นใหม่ที่กวางตุ้งในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) และได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีอีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๕ พฤษภาคม ปีต่อมา ในวันเดียวกันที่ ดร.ซุนยัตเซ็นได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีที่กวางตุ้ง ปรากฏว่าชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้ชักชวนสาธารณรัฐจีนและคาดหมายแต่งตั้งหน่าบ้านเปี่ยม แสดงความยินดีต่อ ดร.ซุนยัตเซ็น และการจัดตั้งคณะรัฐบาลใหม่ครั้งนี้เช่นเดียวกับ การจัดตั้งคณะรัฐบาลสาธารณรัฐจีนของ ดร.ซุนยัตเซ็นในครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๑๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เพราะว่าทางรัฐบาลใหม่ของ ดร.ซุนยัตเซ็นต้องการเงินที่จะต้องใช้จ่าย ในการปฏิวัติและการบริหารประเทศ ดังนั้นคณะปฏิวัติจึงให้ความสนใจแก่ชาวจีนโพ้นทะเลเป็นอย่างมาก เพราะเป็นชนชั้นที่อันมหาศาลที่รัฐบาลจีนทุกยุคทุกสมัยและทุกคน จะตั้งดวงจากชาวจีนโพ้นทะเล

ด้วยเหตุนี้ในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ก่อนหน้าที่ ดร.ซุนยัตเซ็นจะเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเพียง ๔ วัน ชาวจีนกวางตุ้งซึ่งมีอาชีพเป็นช่างกลและช่างแกะเครื่องกลประมาณ ๕๐ คนได้นัดกันประชุมที่ภัตตาคารหยอเทียนเหลา นายมาเสียง ซึ่งเป็นหัวหน้าในที่ประชุมได้กล่าวถึงการเรียโร โดยอ้างว่าเพื่อส่งไปทำนุบำรุงโรงเรียนเพาะช่างที่เมืองกวางตุ้ง ถ้าใครออกเงินมากถึง ๑๐ เหรียญจะได้รับการจารึกชื่อในแผ่นหินที่โรงเรียนนี้ แต่ปรากฏว่ายังไม่เป็นที่ตกลงกันว่าใครจะออกเท่าใด การประชุมครั้งนี้ผู้ที่เข้าประชุมเป็นชาวกวางตุ้งซึ่งเป็นดินแดนที่ให้ความสนับสนุน ดร.ซุนยัตเซ็นมากกว่าดินแดนอื่นในประเทศจีน วันนี้เป็นวันสำคัญของผู้มีอาชีพช่างกลและช่างแกะเครื่องเพราะถือว่าเป็นวันหยุดประจำปี ในวันเดียวกันนี้มีชาวกวางตุ้ง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๓ หนังสือของ เจ้าพระยายมราช ถึงพระยาจักรีปาณิกิริสีลวิสุทธี ราชเลขาณการ ที่ ๑๙/๕๑๔ ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.๑

อีกกลุ่มหนึ่งประมาณ ๑๐๐ คนได้ไปประชุมกันที่ภัตตาคารยัดน้ำเหลา ตำบลสี่แยกราชวงศ์ โดยมีนายอาเซา เป็นหัวหน้าในการประชุมครั้งนี้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวจีนกลุ่มหลังมิได้มีการกล่าวถึงการเรียโรเงินแต่อย่างใด

การที่ชาวจีนกลุ่มแรกกล่าวถึงการเรียโรเงินไปช่วยเหลือกิจการของโรงเรียนช่างที่วางคั้งนั้น เป็นที่น่าสนใจว่าหัวหน้าในการเรียโร เข้าใจในจิตวิทยาในการเรียโร เพราะผู้ที่เขาประชุมส่วนใหญ่นอกจากจะเป็นชาววางคั้งซึ่งมักจะสนับสนุนกิจการของ คร.ซุนยัตเซ็นแล้ว ยังเป็นช่างเครื่องข้อมจะสนับสนุนกิจการช่างเช่นกัน นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเดียวกับที่รัฐบาลแมนจูเคยใช้คือ การจારักซื้อผู้บริจาควินไว้ในแผ่นดิน ทำให้ผู้บริจาควินเกิดความภาคภูมิใจและเต็มใจที่จะบริจาควินมากกว่าที่จะรู้สึกว่าเขาเสียเงินไปโดยมิได้สิ่งใดตอบแทน แม้แต่ชื่อเสียงที่จะให้คนรุ่นหลัง

แต่อย่างไรก็ตามการเรียโรครั้งนี้ปรากฏว่าไม่ได้ผลเหมือนในระยะหลัง ๆ ทั้งนี้อาจเป็นควยว่าชาวจีนในไทยส่วนใหญ่เป็อการเรียโรที่มีอยู่ตลอดเวลาจนมีความรู้สึกเหมือนไม่รู้จักจบสิ้น ปฏิวัติกันครั้งใดก็มาเรียโรกันทุกครั้งจะหวะไรที่เรียโรกัน โดยเฉพาะความรู้สึกที่ว่าเงินที่ตนบริจาควินไปนั้นจะถึงมือคณะปฏิวัติหรือเปล่า ข้อมเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ชาวจีนในไทยไม่ค่อยเต็มใจที่จะบริจาควินเหมือนในระยะแรก ๆ

กรณีนี้เจ้าพระยาอมราชมีความเห็นว่าเป็นการกระทำเอาหน้าแก่ คร.ซุนยัตเซ็นซึ่งจะเป็นประธานาธิบดีใหม่ ^๒ อาจเป็นจริงตามความเห็นของเจ้าพระยาอมราช เพราะเป็นธรรมดาที่ชาวจีนในไทยจะต้องให้ความสนใจดีกับรัฐบาลใหม่ และผู้ที่เป็หัวหน้าของชาวจีนในไทยก็ต้องการชื่อเสียงและความไว้วางใจจากรัฐบาลจีน รัฐบาลจีนมีฐานะมั่นคงและต่อไปในภายหน้าถ้ารัฐบาลใหม่ได้รับการรับรองจากนานาประเทศแล้ว กิจการของชาวจีนในไทยย่อมได้รับความเอาใจใส่จากรัฐบาลใหม่ของจีนมากยิ่งขึ้น

ผู้ซึ่งเคยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนมาโดยตลอดก็ข้อมจะได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลจีนมากยิ่งขึ้น ผู้ซึ่งเคยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนมาโดยตลอดก็ข้อมจะได้รับความไว้วางใจ

^๑ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ ล.ค.

^๒ ค.

จากรัฐบาลจีนมากกว่าผู้อื่น รวมทั้งการที่ทางรัฐบาลจีนยังไม่มีสถานกงสุลหรือสถานทูตในไทย ย่อมทำให้ชาวจีนในไทยหลายคนมุ่งหวังถึงขนาดต้องการเป็นกงสุลจีน เรื่องนี้เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชทรงมีรับสั่งมานาทางพระยาจักรีป้าณีว่าขอให้เจ้าหน้าที่กองระวังดูแลอย่างใกล้ชิด ถึงแมจะไม่ปรากฏว่ามีเหตุร้ายอย่างใดก็ตาม

ปฏิกริยาทางหน้าหนังสือพิมพ์ในระยะนี้ที่เห็นชัดได้แก่หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ไคลงข่าวโคมตีรัฐบาลปักกิ่งของจางซุนหลิน เกี่ยวกับหนี้สินของรัฐบาลปักกิ่งที่มีมากจนทำให้รัฐบาลอยู่ในสภาพเกือบล้มละลาย และในขณะเดียวกันผู้เขียนก็ได้แสดงความชื่นชมต่อการที่ ดร.ซุนยัตเซ็นได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีของรัฐบาลที่กว้างขวาง ซึ่งในกรณีนี้ ชาวจีนซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคใต้ของประเทศจีนก็พากันแสดงความยินดี โดยเฉพาะบริษัทบางกอกคอก ธนาคารจีน บริษัทประกันเพลิงและชีวิตได้หยุดทำงานในวันที่ ๕ พฤษภาคม ซึ่งเรื่องนี้ทางหนังสือพิมพ์ไทยได้กล่าวว่าจะต้องมีการเรียโรเกิดขึ้นอีก ดังนั้นหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์จึงทำหายทางหนังสือพิมพ์ว่า ถ้าใครสู้รับว่ามีเงิน กณะใดจัดการเรียโรเงินส่งไปให้ ดร.ซุนยัตเซ็นแล้วจะได้รับรางวัล ๒๐๐ บาท

หนังสือพิมพ์ไทยซึ่งเป็นปากเสียงของฝ่ายรัฐบาลไทยได้ตอบโต้กับหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ โดยในวันเสาร์ที่ ๘ พฤษภาคม หนังสือพิมพ์ไทยได้ลงบทความที่ให้ชื่อว่า "ใครจะไปรู้ดีกว่าจีนแล" โจมตีการนิยระบบสาธารณรัฐของชาวจีนโดยเน้นให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างระบบสมบูรณาญาสิทธิราชและระบบสาธารณรัฐ รวมทั้งกล่าววาทะบทการเรียโรเงินของชาวจีนว่าจะมีหรือไม่มีนั้นขึ้นอยู่กับชาวจีนเองต่างหาก ดังนั้นหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์จึงได้โต้ตอบเอาบางในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม โดยใช้ชื่อบทความว่า "วิสาสะกับหนังสือพิมพ์ไทย" และในวันที่ ๑๒ พฤษภาคม หนังสือพิมพ์ไทย

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๓ หนังสือของพระยาจักรีป้าณีศรีศิริวิสุทธิ ถึงเจ้าพระยาบวรราช ที่ ๑๗/๒๔๐ ลงวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ หน้า ๓

^๓ หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ หน้า ๑

กำลังบทความที่ชื่อ "จีนแสพื้นเสียม"

การที่หนังสือพิมพ์ทั้ง ๒ ฉบับซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของทางฝ่ายรัฐบาลไทยและชาวจีนเขียนบทความโต้ตอบซึ่งกันและกันอย่างรุนแรง โดยหยิบยกเอาระบบการปกครองซึ่งต่างกันมาเปรียบเทียบกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นการแสดงออกโดยทางหนังสือพิมพ์แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของคนไทยบางกลุ่มที่ไม่ชื่นชมกับระบบการปกครองในรูปแบบสาธารณรัฐเพราะเห็นตัวอย่างจากความยุ่งยากในประเทศจีน และในขณะเดียวกันรัฐบาลไทยก็คงไม่พอใจนักที่จะให้ชาวจีนแสดงความชื่นชมต่อการปกครองระบบสาธารณรัฐอย่างเปิดเผยโดยทางหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่แพร่หลายมากและแพร่ไปได้รวดเร็ว โดยเฉพาะการโค่นล้มซึ่งระบบสาธารณรัฐเป็นการล้มล้างระบบราชาธิปไตยลงอย่างสิ้นเชิงเช่นนี้

- เนื่องจาก คร. ชุนยัคเซินได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลโซเวียต จึงทำให้นัทธิคอมมิวนิสต์แพร่หลายในประเทศจีนขณะนี้ ก่อให้เกิดการรวมตัวของบรรดากรรมกร วันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ในเมืองจีน เช่นการลดเวลาการทำงาน และชาวจีนในไทยได้นำความคิดนี้มาเผยแพร่ โดยในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ชาวจีนในกรุงเทพฯ ใจรักธงและคาคบ่าแดงหน้าบ้าน เพื่อเป็นการแสดงความยินดีที่คณะคนงานได้ลดเวลาทำงานมาเป็น ๘ ชั่วโมง นอกจากนี้หนังสือพิมพ์จีนเคียวเซงโป้ ของนายทำจิ้นซำ ได้ลงบทความที่ชื่อ "ข้าพเจ้ามีความรู้สึกต่อวันระลึกแห่งพวกกรรมกร" ซึ่งมีข้อความบางตอนเกี่ยวข้องกับหลักการของลัทธิคอมมิวนิสต์และโจมตีนายทุนอย่างแรง เช่น

".....คนงานในวันหนึ่ง ๆ ก็แค่โก้อาไทรยจุมกของเขามาหายใจทำมาหากินเลี้ยงชีพ โดยมีความลำบากเย็นตลอคปี้ก็ยังกินไม่อิ่มท้องสักมื้อหนึ่งเลย นอกจากนี้ยังกลับได้รับความเหนื่อยอย่างทำชาคังส์ตัวแลชา พวกกรรมกรก็ไม่กล้าขัดขืนโต้แย้งกับเขาได้ การไม่เสมอภาคในโลกย์เช่นนี้มีที่ไหนเกินไปกว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๔/๑ รายงานของเจ้าพระยายมราช ถึงพระยาจักรีปามีศรีศิริวิสุทธิ ราชเลขาธิการ ที่ ๒๑/๑๕๓ ลงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

เช่นนี้เล่า.....หม่อมคณะผู้มีทรัพย์สินจ้างคนทำงานนั้นได้ประหารมนุษย์ยังกับป่าเถื่อน
 ยิ่งคนงานแล้วยิ่งไคร้รับอันตรายอย่างร้ายแรง ความเห็นของเขาเพื่อประสงค์
 รวบรวมเอาอำนาจในโลภย์ไว้เพื่อให้อำนาจผลประโยชน์อันมีมานั้นตกอยู่
 ในกำมือที่มีใญ่ผู้มีทรัพย์สินบังคับคดีซึ่งหารต่อคนงานหรือ.....จำเป็นพวกเราต้อง
 เร่งคิดเร่งรู้สึกโดยเร็วที่สุด.....ถ้ามีคนใดคนหนึ่งคำวิธีให้เป็นสมาคมแล้ว
 สมาคมอื่น ๆ ก็ให้เห็นชอบตาม เมื่อสมาคมอื่น ๆ เห็นชอบแล้ว สมาคมจะให้
 สมาคมในโลกนี้เชื่อมกันปฏิบัติช่วยกันแลกันขัดขึ้น เพราะเรื่องชนิดนี้เป็นเรื่อง
 อันชอบธรรมแห่งกรรมกรที่จะต้องปฏิบัติต่อกณะผู้มีทรัพย์สิน ฉะนั้นอำนาจผู้มีทุนทรัพย์
 ก็จะถูกลดลงไม่สู้ยากนัก....."

และอีกบทความหนึ่งที่ให้ชื่อว่า "ผู้เห็นคเห็น้อยจะต้องกระทำโดยตรง" ใญ่กษัตริย์
 รุนแรงไม่แพ้บทความแรก โดยเฉพาะการโจมตีการกินคี่ของบรรดานายทุน บทความ
 ไม่ได้เน้นเรื่องการลดเวลาทำงานและการขึ้นค่าแรงเหมือนกับบทความแรก แต่ก้าวข้ามไป
 ถึงขั้นยึดโรงงานมาเป็นของรัฐในรูปแบบของลัทธิสังคมนิยมขั้นรุนแรง ดังข้อความที่ว่า

".....เราควรกระทำโดยตรงก็ว่าตัวของตัวทำการของตัวเองไม่ต้อง
 ฟังพาทาไศรยพวกเขา ไม่ต้องกลัวเกรงพวกเขา มีมานะลุกขึ้นทำการสิทธิของตัวเอง
 คือรวมคณะกรรมกรของพวกเขาเอาที่กินแลโรงงานเครื่องจักร ซึ่งก่อนนี้ผู้มีทรัพย์สิน
 แยกชิงจากพวกกรรมกรอันเป็นบ่อเกิดแห่งทรัพย์สินของเขานั้นคืนมาเป็นของสาธารณะ
 ทั่วสิ้น รวมทั้งอำนาจผู้จัดการด้วย แล้วพวกเรารวมกำลังช่วยกันทำงานเลี้ยงชีพ
 ด้วยกัน ทำตามแบบที่วางแสดงความสามารถแต่เอาไปใช้ตามที่ต้องการทำให้
 อกเงยหรือใช้จ่ายตามพลละตนเอง สร้างสมาคมลัทธิรวมทรัพย์สินกันจริง ๆ ขึ้น
 ลักสมาคมหนึ่ง จะได้เผยแผ่ใญ่มนุษย์ไคร้มีความสุขในการมีอาชีพอันชอบธรรม
 ทั่วกัน...."

^๑ ดู คำแปลหนังสือพิมพ์เกี้ยวเซงโป ฉบับพิเศษ ไม่ปรากฏวันที่

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

การที่หนังสือพิมพ์เกี่ยวเซงโป่ลงบทความเช่นนี้ย่อมเป็นธรรมดาที่รัฐบาลไทยจะนิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ เพราะบทความทั้งสองนั้นนอกจากจะเป็นการเผยแพร่สิทธิคอมมิวนิสต์แล้วยังเท่ากับเป็นการยุยงให้คนงานในไทยก่อการวุ่นวายขึ้น นอกจากนี้นายทำจิ้นซำ เจ้าของหนังสือพิมพ์เกี่ยวเซงโป่ฉบับนี้ยังได้เคยส่งข่าวไปลงหนังสือพิมพ์ในประเทศจีน กล่าวร้ายรัฐบาลไทยโดยโจมตีการที่รัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรว่า รัฐบาลไทยมีเจตจำนงที่จะทำให้ชาวจีนแปลงชาติเป็นไทยให้หมด ค้วยเหตุนี้กระทรวงนครบาลจึงเห็นว่าสมควรที่จะจัดการเนรเทศนายทำจิ้นซำออกนอกพระราชอาณาจักรในฐานะเป็นบุคคลต่างประเทศอันไม่พึงปรารถนา ตามพระราชบัญญัติการเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๐^๒

แต่ปรากฏว่าการเนรเทศนายทำจิ้นซำไม่เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้เพราะนายทำจิ้นซำอ้างตนว่าเป็นคนในบังคับฮอลันดา ในกรณีนายทำจิ้นซำนี้จะเห็นว่ามีส่วนคล้ายกับการที่นายมิ่งเขียนชาวจีนในบังคับฮอลันดาซึ่งถูกเนรเทศ เนื่องจากปิดประกาศในทำนองยุยงให้ชาวจีนก่อการวุ่นวายในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ซึ่งจะได้อ้างรายละเอียดในตอนต่อไป ทั้งนี้เพราะในระยะแรกอุปทูตฮอลันดาประจำกรุงเทพฯพยายามบ่ายเบี่ยงที่จะทำกรลงโทษนายมิ่งเขียนโดยการเนรเทศ ผลที่สุดเมื่อทางรัฐบาลไทยชี้แจงเหตุผลต่าง ๆ อุปทูตฮอลันดาจึงยอมที่จะกักขังนายมิ่งเขียนไว้ในคุกต่างประเทศ (กองมหันตโทษ) ชั่วคราว แต่กว่าจะไปจับกุมตัวนายมิ่งเขียนมาก็ปรากฏว่านายมิ่งเขียนหลบหนีไปเสียก่อน และไม่พบหลักฐานว่าได้มีการลงโทษนายมิ่งเขียนแต่อย่างใด กรณีนายทำจิ้นซำนี้เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่สามารถทราบรายงานของเจ้าพระยาอมราชฉิมหลัง ๆ ได้จึงไม่ทราบวิธีการบ่ายเบี่ยงของทางฮอลันดา และในที่สุดนายทำจิ้นซำก็ไม่ได้ถูกเนรเทศไปในระยะนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ทางอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯได้รายงานมายังกระทรวงการต่างประเทศว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. คำแปลหนังสือพิมพ์จีนในเมืองซัวเถา ลงวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑

^๒ ก. รายงานของเจ้าพระยาอมราช ฉิมหลังถึงพระยาจักรปาณิศรวิสิฐวิสิฐที่ ๓๑/๓๕๓ ลงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

นายทำจีนชาวจีนผู้ฝึกไ้ปลัทธิคอมมิวนิสต์^๑ ซึ่งถ้าพิจารณาจากบทความที่นายทำจีนชาตินี้เข้ามาลงในหนังสือพิมพ์ของเขาแล้วจะเห็นว่านายทำจีนชาวจีนผู้ฝึกไ้ปลัทธิคอมมิวนิสต์จริง

เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรดาประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะป้องกันคนในบังคับของตนเองเท่าที่จะทำได้ สำหรับออสเตรเลียแตกต่างกับประเทศอื่นที่พยายามป้องกันคนในบังคับของตน โดยเฉพาะชาวจีน ทั้งนี้อาจเป็นคัวว่ารัฐบาลออสเตรเลียก็มีทัศนคติที่ดีต่อชาวจีน เนื่องจากว่ารัฐบาลออสเตรเลียในอินโดนีเซียได้อาศัยแรงงานจากชาวจีนในการปรับปรุงประเทศอินโดนีเซียเป็นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่าชาวจีนมีบทบาทเหนือเศรษฐกิจของอินโดนีเซีย สำหรับฝรั่งเศสและอังกฤษก็เช่นเดียวกันต่างก็พยายามป้องกันคนในบังคับของตน เช่นกรณีเยือกองคนในบังคับฝรั่งเศส หรือกรณีนายเชียวฮุกเสง ศรีบุญเรือง คนในบังคับอังกฤษ ซึ่งทั้งสองคนเป็นศักรการก่อการร้ายใหญ่ให้กับประเทศไทยมากที่สุด แต่ทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษก็ไม่เค็มใจที่จะให้รัฐบาลไทยจัดการกับบุคคลทั้งสองนี้

ในระยะกลางปี พ.ศ. ๒๔๖๕ (ค.ศ. ๑๙๒๒) รัฐบาลวางคั้งของ ดร.ซุนยัตเซ็นต้องประสบกับปัญหาการจลาจลภายในของบรรดานายทหารที่วางคั้งเพื่อขับไล่ ดร.ซุนยัตเซ็น รวมทั้งการพ่ายแพ้ในการที่จะรวมจีนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นในระยะนี้หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์จึงได้ลงข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศจีนตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม ถึงตลอดกันทุกวันจนถึงวันที่ ๒๖ กรกฎาคม นอกจากจะเป็นการเสนอข่าวตามธรรมดาแล้ว ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ด้วย พร้อมทั้งยกย่อง ดร.ซุนยัตเซ็นว่าเป็นผู้ที่มีคว ำกิติต่อชาติโดยสุจริต^๒ ในขณะที่เดียวกันก็โจมตีการกระทำของพวกก่อการจลาจลซึ่งได้ทำ ำกรรมต่อพลเมือง^๓ แต่ในระยะต้นเดือนสิงหาคมปรากฏว่าหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ลงข่าว

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ หนังสือของ อรรถราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ กราบทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ สำเนาแปล ที่ ๕๕๔๘ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ หน้า ๒

^๓ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ หน้า ๒

เกี่ยวกับสถานการณ์ในกว้างต้งน้อยมาก ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าในระยะนี้กองทัพของ คร.ซุนยัตเซ็นประสบกับความพ่ายแพ้ฝ่ายตรงข้ามโดยตลอด และเป็นที่น่าแปลกว่า เมื่อ คร.ซุนยัตเซ็นต้องหลบหนีออกจากกว้างต้งไปยังเซียงไฮ้ นั้น หนังสือพิมพ์จีน โนสยามวารศัพท์ยังไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ของ คร.ซุนยัตเซ็น กลับเห็นว่าข่าวที่ตนได้รับนั้นเป็นข่าวที่ทางฝ่ายขบถส่งมาใส่ร้าย คร.ซุนยัตเซ็น จนกระทั่งอีก ๒ วันจึงยอมลงข่าวตามความจริง อย่างไรก็ตามไม่สู้เต็มใจนัก

การที่หนังสือพิมพ์จีน โนสยามวารศัพท์ซึ่งเป็นฝ่ายสนับสนุน คร.ซุนยัตเซ็นโดยตลอดนั้น ลงข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ในจีนโดยหยิบยกแต่ความไม่ดีของฝ่ายตรงข้ามมาตีแผ่นั้น ก็เพื่อให้ ชาวจีนที่มีความศรัทธาในตัว คร.ซุนยัตเซ็นได้เห็นความดีงามตามไปด้วย ถึงแม้ว่าจาก สถานการณ์ยอมเป็นที่รู้กันว่า คร.ซุนยัตเซ็นไม่สามารถที่จะรักษาอำนาจไว้ได้ก็ตาม แต่ ศรัทธาที่มีต่อ คร.ซุนยัตเซ็นทำให้ชาวจีนบางกลุ่มไม่ยอมเชื่อในเรื่องนี้

ในเดือนกันยายนหนังสือพิมพ์จีน โนสยามวารศัพท์ก็ได้ลงข่าวเกี่ยวกับ | านการณ
ในกว้างต้งอีก โดยกล่าววว่าบรรคาร้านค้าต่าง ๆ ได้พากันปิดตาย เนื่อง | ธรรมดา
ทหารของฝ่ายขบถได้ทำการปล้นสะดมก่อกองอยู่เนื่อง ๆ นอกจากนี้
คร.ซุนยัตเซ็นมาตีพิมพ์เป็นภาษาไทยด้วย หลังจากระยะนี้
การเคลื่อนไหวของ คร.ซุนยัตเซ็นแทบทั้งสิ้น เพื่อแสดง
ยังให้การสนับสนุน คร.ซุนยัตเซ็นอยู่

เมื่อ คร.ซุนยัตเซ็นได้กลับมาอีกอ่าน
ทางหนังสือพิมพ์จีน โนสยามวารศัพท์ก็ได้ลงข่าว
ไว้รับโทรเลขจากปักกิ่งและจากฮ่องกง

๑ หนังสือพิมพ์จีน โนสยาม

๒ หนังสือพิมพ์จีน โนสยาม

๓ หนังสือพิมพ์จีน โนสยามวาร

๔ หนังสือพิมพ์จีน โนสยามวารศัพท์

๕ หนังสือพิมพ์จีน โนสยามวารศัพท์

นายทำจีนชาวจีนผู้ฝึกไฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์^๑ ซึ่งถ้าพิจารณาจากบทความที่นายทำจีนชาวดำนำมาลงในหนังสือพิมพ์ของเขาแล้วจะเห็นว่านายทำจีนชาวจีนผู้ฝึกไฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์จริง

เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรดาประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะป้องกันคนในบังคับของตนเองเท่าที่จะทำได้ สำหรับฮอลันดาแตกต่างกับประเทศอื่นที่พยายามป้องกันคนในบังคับของตน โดยเฉพาะชาวจีน ทั้งนี้อาจเป็นค้ำยันว่ารัฐบาลฮอลันดามักมีทัศนคติที่ดีต่อชาวจีน เนื่องจากว่ารัฐบาลฮอลันดาในอินโดนีเซียได้อาศัยแรงงานจากชาวจีนในการปรับปรุงประเทศอินโดนีเซียเป็นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่าชาวจีนมีบทบาทเหนือเศรษฐกิจของอินโดนีเซีย สำหรับฝรั่งเศสและอังกฤษก็เช่นเดียวกันต่างก็พยายามปลงกันคนในบังคับของตน เช่นกรณียกกองคนในบังคับฝรั่งเศส หรือกรณีนายเซียวฮุกเสง ศรีบุญเรือง คนในบังคับอังกฤษ ซึ่งทั้งสองคนเป็นตัวการก่อการกบฏวายให้กับประเทศไทยมากที่สุด แต่ทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษก็ไม่เต็มใจที่จะให้รัฐบาลไทยจัดการกับบุคคลทั้งสองนี้

ในระยะกลางปี พ.ศ. ๒๔๖๕ (ค.ศ. ๑๙๒๒) รัฐบาลกวางตุ้งของ ดร.ซุนยัตเซ็นต้องประสบกับปัญหาการจลาจลภายในของบรรดานายทหารที่กวางตุ้งเพื่อขับไล่ ดร.ซุนยัตเซ็น รวมทั้งการพ่ายแพ้ในการที่จะรวมจีนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นในระยะนี้หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์จึงได้ลงข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศจีนตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม คิดต่อกันทุกวันจนถึงวันที่ ๒๖ กรกฎาคม นอกจากจะเป็นการเสนอข่าวตามธรรมดาแล้ว ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ด้วย พร้อมทั้งยกย่อง ดร.ซุนยัตเซ็นว่าเป็นผู้ที่มีความรักชาติโดยสุจริต^๒ ในขณะที่เดียวกันก็โจมตีการกระทำของพวกก่อการจลาจลซึ่งได้ทำมั่วกรรมต่อพลเมือง^๓ แต่ในระยะต้นเดือนสิงหาคมปรากฏว่าหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ลงข่าว

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ หนังสือของ อรรถราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ กราบทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ สำนวนแปล ที่ ๕๕๔๘ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕

^๒ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ หน้า ๒

^๓ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ หน้า ๒

ชาวโคมลอยแต่มีกระแสข่าวหลายกระแสยืนยันมาเช่นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในระยะที่หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์กลับไม่แสดงความชื่นชม ดร.ซุนยัตเซ็นที่สามารถกลับมายึดอำนาจคืนได้ ทั้งนี้อาจเป็นคว่ำว่ายังต้องการความแน่ใจในสถานการณ์ในจีนว่าจะเป็นไปได้ในรูปใดกันแน่ โดยเฉพาะอาจไม่แน่ใจว่า ดร.ซุนยัตเซ็นจะสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ตลอดไป

การเคลื่อนไหวของบรรดาชาวจีนในไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๖๖ และ ๒๔๖๗ ยังไม่มีเหตุการณ์ใดที่เด่นชัดออกมา จนกระทั่งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๑๙๖๘ จากการที่ชาวจีนในเชียงใหม่ได้มีเรื่องกระทบกระทั่งกับเจ้าของโรงงานซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่น จนทำให้กรรมกรจีนถึงแก่ความตาย นักศึกษาจีนทั้งหลายในเชียงใหม่จึงได้ประชุมกันเพื่อเรียกรงเงินให้ครอบครัวผู้ตาย แต่ถูกตำรวจของอังกฤษจับกุมทำให้เกิดการต่อสู้กันในเขตสัมปทานของอังกฤษ ตำรวจอังกฤษซึ่งเป็นชาวอินเดียไต่ขโมยปืนขึ้นถูกนักศึกษารจีนตาย ๖ คน บาดเจ็บอีกหลายสิบคน เป็นเหตุให้ชาวจีนในเชียงใหม่ต่างพากันแสดงความไม่พอใจการกระทำของอังกฤษ วันรุ่งขึ้นได้มีการประชุมกันในหมู่ชาวจีน อังกฤษได้พยายามห้ามปรามจนเป็นเหตุให้เกิดการต่อสู้กันอีกทำให้ชาวจีนถึงแก่ความตายจากการต่อสู้หลายสิบคน ดังนั้นชาวจีนในเชียงใหม่จึงทำการประท้วงโดยการปิดร้านหยุดงาน ปิดโรงเรียน และบอยคอตสินค้าอังกฤษ ซึ่งปฏิกริยานี้ได้ส่งผลมาถึงชาวจีนในประเทศ ไทย เช่นเดียวกับครั้งอื่น ๆ

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๓๓/๔ คำแปลหนังสือพิมพ์
 อ่าวเวียมซินโป ฉบับวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

การนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๔

การนัดหยุดงานครั้งนี้ได้เริ่มขึ้นในระยะปลายเดือนมิถุนายน โดยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ได้เกิดสถานการณ์ขึ้นในที่ต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงการเริ่มนัดหยุดงานของบรรดา ชาวจีนในกรุงเทพฯ ดังนี้คือ

- ๑. ที่โรงเรียนจีนพวยเอง ตำบลศาลเจ้าเก่า มีนักเรียนจีนบางคนทำลาย สิ่งของซึ่งเป็นสินค้าญี่ปุ่น
- ๒. จีนวางตุ้งช่างฟิตอูบางกอกดอกและบริษัทยูโน เต็คอินยีนเนอร์เตรียมจะ หยุดงาน
- ๓. จีนชาติไทหล่าที่เป็นคนใช้ชาวยุโรปประชุมกันคิดจะหยุดงาน
- ๔. มีข่าวลือว่าพวกจีนที่ขนสินค้าจากเรือกลไฟก็เตรียมคิดจะหยุดงานเช่นกัน

ทางกรมตำรวจนครบาลได้จัดการส่งเจ้าหน้าที่ไปพูดคุยกับทางหัวหน้ากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งบรรดาหัวหน้าจีนต่างก็ยินยอมปฏิบัติตามคำตักเตือนของเจ้าหน้าที่ นครบาล สำหรับจีนไทหล่าซึ่งเป็นคนใช้ชาวยุโรปนั้นเจ้าหน้าที่ไปพบกำลังประชุมกันที่บางรัก จึงได้ชี้แจงในที่ประชุมว่าไม่สมควรจะทำการหยุดงานเพราะจะทำให้ผู้นวายอื่น แต่ขณะเดียวกัน ทางเจ้าหน้าที่นครบาลก็พูดคุยกับชาวจีนเหล่านี้ว่า ถ้ามีการนัดหยุดงานขึ้นแล้วชาวยุโรปก็จะ ไปเคียดกรอนเพราะมีผู้หญิงและผู้ชายไทยสามารถทำงานประเภทนี้ได้เป็นจำนวนมาก

จากการที่ประเทศไทยเคยผ่านการนัดหยุดงานของชาวจีนในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ มาแล้ว ทำให้เห็นถึงความจำเป็นในการที่จะต้องหาคนทำงานต่าง ๆ แทนชาวจีน และ ในขณะที่เดียวกันการที่ทางรัฐบาลไทยส่งเจ้าหน้าที่ไปตักเตือนชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ โดยตรงนี้ จะเห็นว่าได้ผลดีมากกว่าที่จะใช้วิธีประกาศตักเตือน เช่นในการ บอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ หรือการตักเตือนทางหน้าหนังสือพิมพ์ เช่นการนัดหยุดงานครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ รายงานของ พระยาอชิกรณประกาศ ถึงเจ้าพระยาอมราช ที่ ๓๔๖/๒๒๗๐

นอกจากนี้ในวันที่ ๒๓ มิถุนายน เมื่อมีข่าวลือว่าจะเกิดการนัดหยุดงานเกิดขึ้น
กองบัญชาการประจำกรุงเทพฯก็ได้ส่งเจ้านักงานของทางกงสุลมาหาพระยาอภิธรรมประกาศ
ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลเพื่อไต่ถามเรื่องการนัดหยุดงานครั้งนี้ ซึ่งทางพระยาอภิธรรม
ประกาศก็ตอบรับรองว่าจะพยายามมิให้มีเรื่องยุ่งยากเกิดขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าทางผู้
สนใจติดตามการเคลื่อนไหวของชาวจีนเป็นอย่างมาก เพราะทันทีที่มีข่าวลือว่าจะมีการ
นัดหยุดงานโดยชาวจีน กงสุลผู้ปกครองคนมาสอบถามทางรัฐบาลไทยทันที

จากสถานการณ์ที่อาจจะก่อให้เกิดการนัดหยุดงานของบรรดาชาวจีนในกรุงเทพฯ
ขึ้นได้ ทำให้ทางกรมตำรวจนครบาลวิตกกังวลและเตรียมรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น
พร้อมกับทางกระทรวงมหาดไทยก็ได้เตรียมหาคนที่ทำงานแทนคนจีนเพื่อมิให้เกิดการ
วุ่นวายขึ้น จะเห็นว่าทางรัฐบาลได้บทเรียนจากการนัดหยุดงานของชาวจีนครั้งแรก
ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึงแม้ว่าเวลาจะห่างกันถึง ๑๕ ปี แต่การที่บุคคลในวงการรัฐบาล
ในระยะนี้เคยผ่านเหตุการณ์ครั้งนั้นมาแล้วเป็นส่วนมากโดยเฉพาะเจ้าพระยาบรมราช
คังนั้นรัฐบาลไทยจึงไม่ต้องการที่จะให้เกิดสถานการณ์เช่นนี้ขึ้นอีก เพราะนอกจากจะ
ก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นแล้วยังสร้างความไม่พึงพอใจระหว่างรัฐบาลและบรรดาชาวจีน
ทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะสถานการณ์ในระยะนี้กับเมื่อ ๑๕ ปีก่อนต่างกันมาก ด้
รัฐบาลไทยจึงต้องระมัดระวังมิให้เกิดการนัดหยุดงานขึ้นอย่างเต็มความสามารถ ซึ่ง
ในกรณีเจ้าพระยาบรมราชสามารถที่จะทำการรักษาความสงบได้สะดวกกว่าการนัดหยุดงาน
ครั้งก่อน เพราะนอกจากท่านจะมีประสบการณ์มากกว่าครั้งที่แล้ว จะสังเกตเห็นว่า
บรรดาเสนาบดีท่านต่าง ๆ ในวงการรัฐบาลในระยะนั้นรับฟังความคิดเห็นของ
เจ้าพระยาบรมราชเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฟัง
ความเห็นเจ้าพระยาบรมราชเช่นเดียวกัน รวมทั้งการที่ท่านว่าราชการในตำแหน่งเสนาบดี

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ ลายพระหัตถ์ของ
พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ถึงเจ้าพระยามหิธร
ราชเลขาธิการ ที่ ๖๖/๕๖๘๐ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

ทั้งกระทรวงนครบาลและกระทรวงมหาดไทยซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ทำให้การทำงานของท่านสะดวกและรวดเร็วกว่าแต่ก่อนมาก

อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะนัดหยุดงานของชาวจีนก็ได้หยุดชงักลง เพราะปรากฏว่าวันที่ ๒๕ มิถุนายน ทางตำรวจนครบาลได้พบประกาศอักษรจีนปิดอยู่ที่ประตูร้านขายของชาวญี่ปุ่นชื่อ "ยียามากูจิ" คำแปลจกักรวรรดิ ฉบับหนึ่งซึ่งมีใจความว่า

".....ถ้ายังนับถือประเทศจีน ต้องใช้ของประเทศจีน ของประเทศญี่ปุ่นไม่ให้ใช้เป็นอันขาด....."

และอีกฉบับหนึ่งปิดไว้ที่ถนนราชวงศ์มีใจความว่า

".....มีโทรเลขวาพลเมืองจีน ๖๐ คนเศษ มีหนังสือไปยังเสนาบดีทหารบกจีน ขอให้จัดการปฏิบัติ ๓ ประการต่อไปนี้

- (๑) ขอให้ขับไล่นักอังกฤษออกจากเขตเมืองจีน
- (๒) ขอให้ยกเลิกข้อสัญญาต่าง ๆ ที่ทำกันไว้กับอังกฤษ
- (๓) ขอให้ประกาศสงครามรบกับอังกฤษ....."

ประกาศอักษรจีนทั้ง ๒ ฉบับนี้เป็นตัวเขียนไม่ใช่ตัวพิมพ์เหมือนครั้งก่อน ๆ กระดาษที่ใช้นั้นเป็นกระดาษไม่ค่อยดีนัก ฉบับแรกใช้กระดาษที่มีลักษณะคล้ายกระดาษห่อใบชาจีน ฉบับที่สองใช้เขียนข้างหลังใบโฆษณาของร้านถ่ายรูปร้านหนึ่ง จากการที่ใบประกาศทั้ง ๒ ฉบับนี้เป็นตัวเขียนและใช้กระดาษชนิดไม่ดีเขียนเช่นนี้ สันนิษฐานได้ว่าคงเกิดจากการกระทำของจีนสามัญ หรืออาจจะเกิดจากการว่าจ้างให้จีนสามัญจัดทำขึ้น

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖ก/๕ หนังสือของ เจ้าพระยายมราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ที่ ๔๔/๒๗๖๑ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ กุ.

^๓ กุ.

เพื่อจะยากลำบากในการที่จะสืบสวนหาคนต้นคิด เพราะทั้งนี้ปรากฏว่าทางกระทรวงนครบาลไม่สามารถจะสืบหาคนเขียนใบปลิวประเภทนี้ได้ เป็นที่น่าสังเกตุว่าแทบทุกครั้งที่มีการแจกใบปลิวหรือมีประกาศต่าง ๆ จะเกิดขึ้นในย่านชุมชนที่ชาวจีนอยู่มากก่อน เช่น จักรวรรดิ เยาวราช และราชวงศ์

นอกจากนี้ในวันเดียวกันนั้นเองหนังสือพิมพ์เสียนเคียวไปก็ได้อิงภาพศพนักศึกษารจีนในเซี่ยงไฮ้ซึ่งถูกยิงตาย โดยลงพิมพ์ในแผ่นประกาศสี่สอกี่ใ้มากับหนังสือพิมพ์เสียนเคียว ๑ การที่หนังสือพิมพ์เสียนเคียวไปอิงภาพศพนักศึกษารจีนเช่นนี้เท่ากับเป็นการจุดชนวนความโกรธแค้นชาวญี่ปุ่นและอังกฤษให้รุนแรงยิ่งขึ้น ภาพที่ลงนี้มีอยู่ในกองจดหมายเหตุแห่งชาติแสดงให้เห็นถึงลีลาของผู้ตายอย่างชัดเจน เพราะเป็นภาพที่แต่เป็นสีเคียวมิใช่สีเทคนิคอย่างปัจจุบัน นอกจากนี้คำอธิบายภาพยังเป็นการยุยงส่งเสริมชาวจีนให้เกิดความโกรธแค้นและก่อความไม่สงบขึ้นอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลไทยจึงทำการบิคหนังสือพิมพ์เสียนเคียวไปตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม เพราะถือว่านายโคเทียนเหยียนได้ละเมิดต่อคำมั่นสัญญาที่ได้รับรองไว้กับทางกระทรวงนครบาล นายโคเทียนเหยียนผู้นี้เคยถูกรัฐบาลไทยเนรเทศออกนอกประเทศไปครั้งหนึ่งแล้วครั้งหนึ่งเป็นเวลา ๓ ปี ทั้งนี้เพราะเป็นตุ้การยุยงส่งเสริมให้ชาวจีนทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๒ เมื่อครบกำหนดเนรเทศแล้วนายโคเทียนเหยียนก็เดินทางเข้ามาในพระราชอาณาจักรอีก และได้จัดตั้งหนังสือพิมพ์เสียนเคียวไปขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๕

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

* ทั้งนี้เนื่องมาจากอังกฤษได้ทำสัญญากับญี่ปุ่นในปี ค.ศ. ๑๙๐๒ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ก่อ Anglo-Japanese Alliance ซึ่งมีส่วนทำให้ชาวจีนไม่พอใจอังกฤษมากยิ่งขึ้น

๒ ล. รายงานลับของเจ้าพระยามรราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๕๓/๒๔๗๖
 วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

ก่อนหน้าทั้งหนังสือพิมพ์อ้าว เข็มชินโป๊ของนายเซียวฮุดเสงก็ถูกปิดในวันที่ ๒๓ มิถุนายน ทั้งนี้เพราะหนังสือพิมพ์อ้าว เข็มชินโป๊จึงเป็นภาษาจีนฉบับวันที่ ๒๕ และ ๒๖ มิถุนายน ได้ลงข้อความในทำนองยุยงส่งเสริมและปลุกใจให้ชาวจีนในไทยก่อการวุ่นวายขึ้นมา

จะเห็นว่าในระยะนี้การยุยงส่งเสริมให้ชาวจีนก่อการวุ่นวายและหยุดงานตามหน้าหนังสือพิมพ์จีนได้เพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และจากการที่ทางกระทรวงนครบาลได้เคยเรียกบรรณาธิการและเจ้าของหนังสือพิมพ์จีนทั้งหลายมาตักเตือนห้ามปรามหลายครั้งหลายหน ตั้งแต่ครั้งได้มีการขอยกคดีสินค้าญี่ปุ่นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทางรัฐบาลไทยเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีพระราชบัญญัติสมุค เอกสารและหนังสือพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ดังนั้นการที่หนังสือพิมพ์จีนทั้ง ๓ ฉบับได้ลงข่าวในทำนองนี้จึงเป็นการขัดกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงต้องถูกปิดในที่สุก

หลังจากนี้ในวันที่ ๒๘ มิถุนายน พระยาประคินันท์ภูมิรัตน์ (เชียงใหม่) ประธานกรรมการสโมสรพานิชจีน (เชียงใหม่) ได้นำสำเนาประกาศอักษรจีนมาให้ศก. ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ซึ่งปิดไว้ที่ข้างร้านขายยาพมมั้น ตำบลราชวงศ์ ประกาศ เชียงใหม่เป็นทำนองว่าใครมีโทรเลขมาจากเชียงใหม่มาถึงสโมสรพานิชจีน ซึ่งมีข้อความในทำนองชักจูงชาวจีนในกรุงเทพฯ ให้ช่วยกันส่งเสริมเหตุการณ์วุ่นวายที่เป็นอยู่ในประเทศจีน เพราะว่าเหตุการณ์ทางเชียงใหม่ใกล้จะถึงความแตกหัก ทั้งนี้เนื่องจากเยอรมัน รัสเซีย และเดนมาร์กจะให้ความช่วยเหลือประเทศจีนถ้ามีการประกาศสงคราม พร้อมทั้งให้ชาวจีนทั้งหลายรีบจัดหาเงินส่งไปช่วยทางเมืองจีน

^๑ ก. รายงานลับของเจ้าพระยาอมราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๘๘/๒๓๖๘ ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

^๒ ก. รายงานลับของเจ้าพระยาอมราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๙๑/๒๔๑๐ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

ทางตำรวจนครบาลได้ทำการสืบสวนเรื่องนี้ปรากฏว่าผู้ปิดประกาศฉบับนี้ได้แก่นายมั่งเขียนซึ่งเป็นเจ้าของร้านขายยาฟูกมึน เป็นจีนและโนบิงค์ของฮอลันดา เมื่อทางเจ้าหน้าที่ไปจับตัวนายมั่งเขียน ๆ ยอมรับว่าตนเป็นผู้ปิดประกาศนี้จริง แต่นายมั่งเขียนได้แก้ตัวว่าตนได้รับโทรเลขจากเพื่อนซึ่งเข้าใจว่าเป็นความจริงจึงได้นำความในโทรเลขมาปิดไว้ที่หน้าร้าน และได้ปิดไว้ ๒ ฉบับคือ ฉบับที่กล่าวข้างต้นและอีกฉบับหนึ่งซึ่งมีใจความว่า

".....ประเทศเยอรมัน เฮอร์ก็ รัสเซีย รวมเป็นสัมพันธมิตรกับจีนตั้งแต่วันที่ ๓

เดือนนี้ไม่เป็นการตกลงแล้ว ประเทศจีนต้องประกาศสงครามกับอังกฤษ.....

เมื่อมีหลักฐานปรากฏชัด เช่นนี้ทางกระทรวงนครบาลจึงเห็นสมควรที่จะเนรเทศนายมั่งเขียนออกนอกพระราชอาณาจักร แต่เนื่องจากนายมั่งเขียนผู้นี้เป็นคนโนบิงค์ของฮอลันดาทางผู้บัญชาการตำรวจพระนครบาลจึงได้นำหลักฐานไปแสดงต่ออุปทูตฮอลันดา ซึ่งตอนแรกก็อึดเอื้อนโดยอ้างว่านายมั่งเขียนได้ก่อการขึ้นนอกประเทศฮอลันดา ดังนั้นกฎหมายฮอลันดาอาจจะไม่ครอบคลุมถึง และนายมั่งเขียนอาจมีพรรคพวกเป็นพวกคอมมิวนิสต์อยู่ในฮอลันดา ถ้าอุปทูตทางนี้ทำอะไรลงไปโดยไม่ระมัดระวังแล้วอาจทำให้พวกคอมมิวนิสต์ก่อการในวิธีการของอุปทูตในที่ประชุมรัฐสภาก็เป็นได้^๒

ในกรณีนี้จะเห็นว่าทางฮอลันดาพยายามป้องกันคนโนบิงค์ของเขาอย่างเต็มที่ โดยการอ้างถึงอิทธิพลทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีอยู่ในรัฐสภา ฮอลันดา เป็นที่สังเกตว่าในระยะนี้อิทธิพลของสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ได้ระบาคไปทั่วยุโรปภายหลังจากการปฏิวัติในประเทศรัสเซียเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๑๗ แต่ข้ออ้างของทางอุปทูตฮอลันดาที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่ชาวจีนในประเทศไทยจะมีอิทธิพลถึงขนาดนั้น

ภายหลังจากที่ทางผู้บัญชาการตำรวจนครบาลคือ พระยาอชิกรณประกาศได้ชี้แจงเหตุผลต่าง ๆ และอุปทูตฮอลันดาก็ได้ไปตรวจกฎหมายแล้วก็ยินยอมตกลงที่จะลงโทษ

^๑ ดู รายงานลับของเจ้าพระยามรรฆ ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๘๒/๒๔๓๘ ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ ดู

นายมั่งเขียนโดยเอาตัวไปขังไว้ในคุกต่างประเทศ (กองมหันตโทษ) ก่อนชั่วคราว รอจนกว่า
สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการก่อความไม่สงบของชาวจีนจะสงบลง แต่ปรากฏว่านายมั่งเขียน
ได้หลบหนีไปก่อนที่จะมีการพาไปคุมขัง กรณีนายมั่งเขียนนี้ปรากฏว่าเงียบหายไปไม่มีหลักฐาน
ว่าทางรัฐบาลไทยได้จัดการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชกระแสถึงเจ้าพระยาอมรรชา
".....เห็นว่านายมั่งเขียนผู้นี้จะวุ่นวายมาก และอาจที่จะเป็นผู้ที่เป็นชนวน
ทำให้เกิดความรำคาญได้โดยประการต่าง ๆ น่าจะคิดเนรเทศไปเสีย จะได้เป็น
ตัวอย่างแก่จีนอื่น ๆ....."^๒

การที่ทรงมีพระราชกระแสถึงเจ้าพระยาอมรรชา เสนออำนาจพิจารณาไว้ว่า
ทรงเห็นตัวอย่างจากนายโคเทียนเหยียนซึ่งทรงคัดค้านการเนรเทศโดยการให้ทรงภาคทัณฑ์
ไว้ก่อน แต่เจ้าพระยาอมรรชาได้กราบทูลคัดค้านเอาไว้ จึงทรงพระราชทานพระบรม
ราชานุญาตให้เนรเทศได้ หลังจากทรงกำหนดเนรเทศแล้วปรากฏว่านายโคเทียนเหยียน
ก็ได้เข้ามาสร้างความหนักใจให้กับรัฐบาลไทยอีกในกรณีข่มขู่ให้ชาวจีนนัดหยุดงานครั้งนี้

สถานการณ์ในระยะเดือนกรกฎาคมยังคงเงียบสงบไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานเกี่ยวกับ
การก่อการวุ่นวายของชาวจีนในไทย ทั้งนี้อาจเป็นด้วยว่าสถานการณ์ต่างประเทศจีนมิได้
มีการเคลื่อนไหวแต่อย่างใด ถึงแม้ว่าทางพรรคก๊กมินตั๋งจะได้อำนาจจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้น
ที่กวางตุ้งหลังจากที่ ดร.ซุนยัตเซ็นถึงแก่กรรมแล้ว ทำให้ชาวจีนในประเทศไทยรอการ
จัดตั้งคณะรัฐบาลก๊กมินตั๋งชุดใหม่ให้เรียบร้อยก่อน ทั้งนี้อาจเพื่อติดตามฟังนโยบายของรัฐบาล
ชุดนี้ไปด้วย

^๑ ก.

^๒ ก. พระราชกระแสถึงเจ้าพระยาอมรรชา ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม

จนกระทั่งวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ตำรวจนครบาลได้จับนายกิมเจียะซึ่งเป็น
 ชาวจีนแต่จิว ขณะแจกจ่ายใบปลิวโดยการไ้รถจักรยานเป็นพาหนะที่ตรอกใกล้
 ภัตตาคารห่อหุ้มเทียนเหลา ใบปลิวนี้มีข้อความในทำนองชักชวนให้ชาวจีนใช้ของที่ผลิต
 ภายในประเทศ ไม่ใช่ของ ๆ ขนต่างชาติ และมีคำชักชวนให้ชาวจีนร่วมสามัคคี
 เพื่อต่อสู้การกระทำของอังกฤษ

ปรากฏว่านายกิมเจียะได้ชักตอมาถึงนายเชียวฮุกเส่งว่าเป็นผู้ใช้ให้คน
 นำใบปลิวไปแจกแก่ผู้เคยรับ ดังนั้นทางเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลจึงได้ไปค้นโรงพิมพ์
 ของนายเชียวฮุกเส่ง และโรงพิมพ์คู่ซิงของนายเซาหมันซึ่งรับพิมพ์ใบปลิวนี้ เมื่อทางการ
 ได้ทำการสืบสวนพยานหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งแสดงว่านายเชียวฮุกเส่ง นายเซาหมัน และ
 นายกิมเจียะ มีความผิดตามพระราชบัญญัติสมุคเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๕
 ตามมาตรา ๑๖ และ ๒๕ เพราะเป็นการกระทำทำนองคล้ายออกหนังสือพิมพ์รายวัน
 แต่ไม่ได้แจ้งความประสงค์ให้ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นทางกระทรวงมหาดไทย
 จึงเห็นสมควรที่จะทำการปิดโรงพิมพ์คู่ซิง ของนายเซาหมัน และโรงพิมพ์ไต้เหยียดัง
 ปรองนายกิมเจียะ^๒

การที่รัฐบาลไทยใช้มาตรการรุนแรงกับหนังสือพิมพ์จีนทำให้การนัดหยุดงาน
 ของชาวจีนชงักลง และไม่ปรากฏว่าใครมีขึ้นอีก จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๐ จึงได้มีการ
 บอขคอดสินคาญีุ่่นอีกครั้งหนึ่ง

^๑ ดู รายงานของเจ้าพระยามรราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๑๒๑/๔๑๖๔
 ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ด.ก.

บทบาทของราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ

การที่รัฐบาลอังกฤษยื่นมือเข้ามามีบทบาทในกรณีที่ชาวจีนนัดหยุดงานครั้งนี้
เนื่องมาจากสาเหตุ ๓ ประการคือ

๑. เหตุการณ์ครั้งนี้เกิดจากการที่ชาวจีนทำการประท้วงอังกฤษโดยตรง
สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ที่เซี่ยงไฮ้
๒. เหตุการณ์ทางสิงคโปร์ซึ่งมีการนัดหยุดงานโดยชาวจีนและบรรดาพ่อค้า
ในสิงคโปร์ไม่ยอมซื้อสินค้าของอังกฤษ
๓. ในระยะนี้ลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังแพร่หลายในประเทศจีนตอนใต้ ทำให้
อังกฤษเป็นห่วงว่าชาวจีนในไทยซึ่งมีการติดต่อกับประเทศจีนจะนำเอาลัทธินี้เข้ามา
เผยแพร่ในไทยด้วย

ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้อังกฤษต้องเข้ามามีบทบาทในกิจการของ
รัฐบาลไทย โดยการส่งรายงานลับมาให้รัฐบาลไทยตลอดระยะเวลาที่มีข่าวลือเกี่ยวกับ
การนัดหยุดงานครั้งนี้ ในวันที่ ๒๑ มิถุนายน ทูตอังกฤษได้รายงานว่าได้มีการประชุมกัน
ที่สโมสรพวกโรงสีข้าวเพื่อหารือเกี่ยวกับการที่พวกจีนจะให้ความมอดหนุนในการแสดง
พิพิตกันที่สวนลุมพินี * และพระยาอธิกรณ์ประกาศได้อยู่ในที่ประชุมด้วย แต่พอ
พระยาอธิกรณ์ประกาศกลับไปแล้วปรากฏว่าหลวงจิตรจำนงหรือนายหดี เต็กออกซึ่งเป็น
ผู้จัดการทางขนส่งและผู้จัดการโรงสีข้าวขนาดใหญ่ได้ขึ้นไปกล่าวสุนทรพจน์ถึง
สถานการณ์ที่เมืองเซี่ยงไฮ้ ใจความส่วนใหญ่ยุยงให้ชาวจีนที่มีความรักชาติเกลียดอังกฤษ

* ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ รัฐบาลไทยเตรียมการแสดงสินค้าและพิพิตกันที่สวนลุมพินี
แต่ไม่ได้เปิดการแสดง ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเสียก่อน
งานจึงล้มเลิกไปในที่สุด

และถึงกับกล่าวว่าถ้าจีนรบกับอังกฤษคนจะเสียสละทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดให้แก่การนี้^๑

นอกจากนี้อังกฤษยังสืบทราบมาได้ความว่าโรงสีข้าวของชาวจีนหลายแห่งหยุดซื้อข้าวเปลือก เพราะทราบล่วงหน้าถึงความยุ่งยากในการขนส่งข้าวที่ฮ่องกง เนื่องจากอาจมีการนัดหยุดงานเกิดขึ้น และยังสืบทราบอีกว่านายโคเทียนเหยียนหรือครูเบนไค้เหี้ยวเรียไรเงินอ้างว่าเพื่อจะไปช่วยเหลือในการนัดหยุดงานที่จะเกิดขึ้นครั้ง^๒ ๒ เกี่ยวกับเรื่องการส่งข้าวออกนอกประเทศนั้นจะเห็นว่าอังกฤษมีความกังวลมาก และไปขอความยืนยันจากรัฐบาลไทยว่าให้มีการส่งข้าวออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์และฮ่องกง เพราะดินแดนของอังกฤษทั้ง ๒ แห่งนี้ไม่สามารถจะผลิตข้าวได้เอง

เรื่องนี้ทางรัฐบาลไทยก็ได้สืบเรื่องราววันที่ได้รับรายงานจากทูตอังกฤษปรากฏว่าพระยาอิทธิวงศาธิบดีไปอยู่ในที่ประชุมชาวจีนจริง แต่ทั้งนี้ก็เพื่อชักชวนชาวจีนให้ช่วยเหลือสนับสนุนการแสดงสยามรัฐพิธีภักดิ์ที่ลุมพินี ไม่เกี่ยวกับการประชุมในเรื่องการก่อกวนวุ่นวายของชาวจีนแต่อย่างใด และก็ไม่มีปรากฏว่ามีใครได้ขึ้นไปกล่าวสุนทรพจน์หรือชักชวนน้อมนำไปในเรื่องนั้นเลย แต่การที่ทางทูตอังกฤษสืบทราบมาว่าพวกโรงสีข้าวหลายแห่งพากันหยุดซื้อข้าวเปลือกนั้นเป็นความจริง ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าไม่เหมาะที่จะขนข้าวออกนอกประเทศในขณะที่สถานการณ์ที่ฮ่องกงกำลังปั่นป่วน^๓

สำหรับกรณีการเรียไรเงินของนายโคเทียนเหยียนนั้นไม่ปรากฏว่ามีขึ้น แต่ได้มีการเรียไรที่สมาคมพ่อค้าจีน (เซียงหวย) ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน โดยมีพระยาประคินันท์ (เซียงสุน) เป็นหัวหน้า ทั้งนี้เพราะทางสมาคมได้รับโทรเลขจากเซียงไฮ้ขอให้ช่วยเหลือผู้ที่คอยยาก ไม่ใช่ส่งไปช่วยเหลือการนัดหยุดงานหรือการกระทำที่จะเป็นปภักษ์กับองศา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. หนังสือค่วนของนายโรเบิต เกร็ก อรรถราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ กรามทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ คำแปลสำเนาที่ ๕๔๕๓ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ รายงานของเจ้าพระยาอมราช ทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ที่ ๒๒๓/๒๗๓๐ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

^๓ ก.

ที่เชียงใหม่ เกี่ยวกับการเรียไโรนั้นนโยบายของรัฐบาลไทยมีว่า

".....การเรียไโรของพวกจีนเช่นนี้ยอมมีอยู่เป็นปรกติการเสมอ หลักที่เจ้าหน้าที่จะพึงระมัดระวังก็คือว่า ถ้าการเรียไโรนั้นเป็นการน้อมนำไปในทางการอันไม่เรียบร้อยหรือเพื่อการอุกหนุนส่งเสริมความไม่เป็นปรกติสุขใด ๆ แล้ว เจ้าพนักงานก็ต้องให้อำนาจกีดกันห้ามปรามไม่ให้กระทำใด เว้นแต่การเรียไโรใด ๆ ที่เกี่ยวแก่สาธารณการกุศล หรือเพื่อหนุนบำรุงช่วยเหลือผู้ที่ตกอยู่ในถานอนาถาแล้ว เจ้าพนักงานไม่เคยเข้ากีดกันขัดขวาง เพราะเป็นการกุศลส่วนหนึ่ง....."

การเรียไโรครั้งนี้อ้างว่าเป็นการส่งไปช่วยเหลือคนอดอยากในประเทศจีน ดังนั้นทางรัฐบาลไทยจึงอนุญาตให้มีการเรียไโรได้แต่ก็คอยดูแลควบคุมอย่างใกล้ชิด ซึ่งปรากฏว่าได้เงินประมาณ ๑ หมื่นบาทเท่านั้น และจากคำสนทนาของพระยาอชิรณประภาศกับราชทูตอังกฤษ ๆ เห็นว่าเงินจำนวนนั้นน้อยมากเอาไปทำอะไรไม่ได้มากมาย แต่ทางรัฐบาลไทยก็ไม่สามารถสืบทราบได้ว่ามีการเรียไโรทางอื่นอีกหรือไม่ อย่างไรก็ตามพระยาอชิรณประภาศมีความเห็นว่าการส่งเงินออกไปนอกประเทศยากลำบากกว่าแต่ก่อน เพราะสถานการณ์ทางประเทศจีนอยู่ในชั้นจลาจลวุ่นวายและถ้าส่งไปทางธนาคาร ๆ ก็ไม่รับ

ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน อรรคราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ก็ได้มีหนังสือถึงพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์อีกฉบับหนึ่งมีใจความสำคัญโดยสรุปว่าหนังสือพิมพ์เดียนเคียนโปของนายโคเทียนเหยียนเมื่อ ๒ - ๓ วันที่แล้วมา ได้มีถ้อยคำเรียกร้องให้ชาวจีน ๑,๘๐๐,๐๐๐ คนในประเทศไทยบริจาคเงินไปอุดหนุนผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในประเทศจีน และยังมีข้อความที่เป็นไปในทำนองเจตนาจะให้เกิดการกำเริบ ซึ่งมีแค่แต่เพียงฉบับนี้เท่านั้นก่อนหน้านี้อันคือในฉบับวันที่ ๑๘ มิถุนายน และ ๒ พฤษภาคม ก็ได้กล่าวข้อความในทำนองเดียวกัน และยังมีข้อความกล่าวถึงลัทธิขบถเซวีกโดยยยงส่งเสริมให้ชาวจีนขัดแย้งกับพวกที่มีทุนทรัพย์ทำการค้าขาย นอกจากนี้ อรรคราชทูตอังกฤษได้รายงานถึงประวัติของ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

^๒ ๒. รายงานลับของพระยาอชิรณประภาศ ถึงเจ้าพระยามรราช ที่ ๑๑๕๗

บุคคลที่ต้องสงสัยว่าเลื่อมใสในลัทธิบอลเชวิคซึ่งมีนายโคเทียนเหยียน นายห้าจิ้นซำ นายหลิวฮวยซัง นายเอ็กยู หรือนายตันเจ็กยู และคอกเตอร์ลิมกีเซอร์ หรือลิมโฮซัง^๑

รัฐบาลไทยได้ทำการสืบประวัติบรรดาชาวจีนซึ่งทูตอังกฤษกล่าวถึง ได้ความว่า นายห้าจิ้นซำเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์จีนเกี้ยวเซียงโป้ และทางกระทรวงมหาดไทยต้องการที่จะเนรเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ในฐานยุยงส่งเสริมให้ประชาชนรู้สึกเคียดแค้นจนอาจก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นได้ ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในตอนต้นแต่จากการที่เป็นคนในบังคับฮอลันดาจึงทำให้ทางรัฐบาลไทยไม่สามารถจะเนรเทศได้ การนัดหยุดงานครั้งนี้ปรากฏว่า นายห้าจิ้นซำไม่ได้ทำการยุยงส่งเสริมแต่ประการใด^๒

นายหลิวฮวยซัง หรือหลิวเวเซียง เป็นชาวจีนกว้างตุงและเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เกี้ยวเซียงโป้ซึ่งนายห้าจิ้นซำเป็นเจ้าของ จากการสืบสวนของทางอรรถราชทูตอังกฤษปรากฏว่า นายหลิวฮวยซังผู้นี้เคยถูกรัฐบาลฮอลันดาเนรเทศมาจากเกาะสุมาตรา เมื่อ ๕ ปีมาแล้วได้เข้ามาในประเทศไทยทางภาคใต้ และต่อมาได้เดินทางไปยังประเทศจีน เข้าสมาคมกับพวกจีนที่ก่อการวุ่นวาย ปรากฏว่าทางรัฐบาลไทยสืบสวนไม่ได้ความเหล่านี้เลย นอกจากทราบว่า เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์จีนเกี้ยวเซียงโป้เท่านั้น^๓

นายเอ็กยู หรือตันเอ็กยู เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานแล้ว เคยรับราชการเป็นล่ามภาษาจีนอยู่ในศาลมีความรู้ทั้งภาษาไทยและจีน สามารถสอบเนติบัณฑิตได้ก่อนหน้าปี ๒ - ๓ ปี และเป็นทนายความรับว่าความทั่วไป ซึ่งปรากฏว่าชาวจีนนิยมชมชอบมาก^๔

^๑ ดู หนังสือของอรรถราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ กราบทูลพระองค์เจ้า ไตรทศประพันธ์ สำเนาแปลที่ ๕๕๔๔ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖ก/๕ หนังสือของ เจ้าพระยายมราช ทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ที่ ๒๒๓/๒๗๓๐ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

^๓ ดู

^๔ ดู

หมอลิมกีเซอร์ หรือลิมไฮซัง เป็นนายแพทย์ผู้ศึกษาระดับปริญญาตรีในตรอกถนนเปล่งนามตรงข้ามกับโรงหนังพัฒนากรซึ่งเคยเป็นที่ตั้งสโมสรจีนางกูรมาก่อน และยังเป็นครูโรงเรียนจีนอีกด้วย ทางอรรถราชทูตอังกฤษอ้างว่าโรงเรียนนี้ใช้เป็นที่สั่งสอนพวกกุ๊ส และส่วนใหญ่โรงเรียนนี้มีก็ใช้เป็นที่ประชุมมากกว่าทำการสอน

ทางรัฐบาลไทยสืบทราบมาว่าบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวชื่อมานี้เ
 คณะเดียวกับนายเชียวฮุกเสง แต่ขณะนี้ไม่มีเหตุขาดหมางกับ
 อย่างไม่ก็ตามเมื่อทางรัฐบาลไทยได้ทราบประวัติบุคคลเหล่านี้
 และได้ทำการสืบสวนหาข้อเท็จจริงอีกครั้งแล้วว่าตรง
 รัฐบาลไทยก็มีใ้คงใจได้อีกให้เจ้าหน้าที่ติดตาม

คนจีนในบังคับอังกฤษที่มีบทบาท
 ซึ่งบทบาทมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่
 จะจัดตั้งสโมสรพ่อค้าจีนหรือเซี่ยงหยวนจีน
 ที่สามารถจัดตั้งขึ้นได้ในระยะนั้น นอกจากนี้นายเชียวฮุกเสงยังเป็นบุคคลสำคัญที่ให้การ
 สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งอย่างเปิดเผยตั้งแต่ คร.ซุนยัตเซ็นออกหาเสียงสนับสนุนจากบรรดา
 ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศต่าง ๆ ก่อนหน้าที่จะนำการปฏิวัติ และได้เป็นผู้จัดตั้ง
 คณะเก๊กเหม็งขึ้นในประเทศไทย เมื่อ คร.ซุนยัตเซ็นทำการปฏิวัติสำเร็จจนกระทั่ง
 ยินยอมที่จะจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับยวนซีไฮ ตลอดจน คร.ซุนยัตเซ็นต้องลี้ภัยออก
 นอกประเทศเพราะเกิดขัดแย้งกับรัฐบาลของยวนซีไฮ และต่อมาเมื่อ คร.ซุนยัตเซ็น
 กลับมาจัดตั้งรัฐบาลใหม่ที่กว้างขวาง นายเชียวฮุกเสงก็ได้ให้ความสนับสนุนโดยตลอดมา
 ไม่ว่า คร.ซุนยัตเซ็นและพรรคก๊กมินตั๋งจะอยู่ในสภาพใดแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจ
 และศรัทธาที่นายเชียวฮุกเสงมีต่อ คร.ซุนยัตเซ็นและพรรคก๊กมินตั๋งอย่างแท้จริง มีใ้
 สนับสนุนเพื่อเอาหน้าอย่างชาวจีนบางคน ด้วยเหตุนั้นนายเชียวฮุกเสงจึงได้รับการแ

๑ ก.

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ก.

จากพรรคก๊กมินตั๋งให้ดำรงตำแหน่ง "สภานายกแผนกคนจีนโพ้นทะเล" ที่วางคุ้งในปี พ.ศ. ๒๔๖๕

นอกจากนี้ นายเซียวฮุคเสงยังมีภาวศึกษามากกว่าชาวจีนคนอื่น ๆ เพราะเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ถึง ๒ ฉบับคือ ฮั่วเซียมซินโปซึ่งออกเป็นภาษาจีน และจีนโนสยามวารศัพท์ซึ่งออกเป็นภาษาไทย ดังนั้นนายเซียวฮุคเสงจึงใช้หนังสือพิมพ์ของตนเป็นเครื่องมือในการหาเสียงให้กับพรรคก๊กมินตั๋ง ด้วยเหตุนี้ จะเห็นว่าแทบทุกครั้งที่เกิดสถานการณ์ยุ่งยากแก่พรรคก๊กมินตั๋งทางประเทศจีน หรือประเทศจีนถูกรุกรานจากประเทศภายนอก หนังสือพิมพ์ทั้ง ๒ ฉบับของนายเซียวฮุคเสงจะมีบทบาทในการเสนอข่าวและโจมตีบุคคลหรือประเทศที่ทำความไม่พอใจแก่ตน

ในระบอบนี้ก็เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโปฉบับวันที่ ๒๕ มิถุนายน ก็ได้ลงข่าวยุ่งให้ชาวจีนก่อการรื้อน่วยาโดยการนัดหยุดงาน ดังนั้นพระยาอภิกรมประกาศจึงได้ไปพบอรรคราชทูตอังกฤษที่สถานทูตอังกฤษเพื่อปรึกษาและฟังความเห็นทางฝ่ายอังกฤษว่าจะจัดการกับนายเซียวฮุคเสงอย่างไร เพราะนายเซียวฮุคเสงเป็นคนในบังคับอังกฤษ และการนัดหยุดงานครั้งนี้เป็นผลที่เกิดจากอังกฤษโดยตรง แต่การเจรจาครั้งนี้พระยาอภิกรมประกาศพบแก่นาย แอฟ เอช พิตซ์ มอร์ริส ผู้แทนกงสุลอังกฤษ ซึ่งสามารถอ่านภาษาไทยได้แต่อาจเข้าใจไม่ชัดเจน ดังนั้นเมื่อพระยาอภิกรมประกาศให้ผู้แทนกงสุลอังกฤษอ่านคำแปลของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ที่เป็นภาษาไทยแล้ว พระยาอภิกรมประกาศก็อธิบายเป็นภาษาอังกฤษให้ฟังด้วย

การเจรจากับผู้แทนกงสุลอังกฤษครั้งนี้ปรากฏว่าในระยะแรกทางอังกฤษบ่นเพียงว่าจะเอาไว้พิจารณาวันหลังขอให้อ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ให้ละเอียดก่อน แต่พระยาอภิกรมประกาศไม่ยินยอมโดยให้เหตุผลว่าถ้ารอเข้าไปพวกจีนอาจจะทำการรื้อน่วยาขึ้นได้ และขออภัยให้ผู้แทนกงสุลอังกฤษอ่านหนังสือพิมพ์ในเวลานั้นเลยทีเดียว จะเห็นว่า

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๒๓/๕ รายงานลับของพระยาอภิกรมประกาศ ถึงเจ้าพระยาอภัยมราช ที่ ๑๑๕๗ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕

อังกฤษก็เหมือนกับชาวต่างประเทศอื่น ๆ ที่พยายามบ่ายเบี่ยงในการพิจารณาคนในบังคับ
ของตนอย่างไม่เต็มใจนัก ถึงแม้จะเห็นชัดว่าการกระทำของคนในบังคับอาจก่อให้เกิด
การรบกวนขึ้นกับประเทศไทยและเป็นการโจมตีอังกฤษโดยตรง

ต่อมาเมื่อพระยาอชิกรณประกาศได้พบกับราชทูตอังกฤษแล้ว ราชทูตอังกฤษ
ก็ยินยอมให้เจ้าหน้าที่ของสถานทูตไปนำตัวนายเชียวฮุดเสงมา เมื่อมีการสอบถามถึง
การลงข่าวในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซันไปฉบับวันที่ ๒๕ มิถุนายน นายเชียวฮุดเสงปฏิเสธว่า
ในวันที่ ๒๕ นั้นตนไม่อยู่บ้านเพราะต้องไปหาเจ้าพระยาอมราชจึงไม่ทราบเรื่องข่าวใน
หนังสือพิมพ์วันนั้น แต่เมื่อพระยาอชิกรณประกาศนำคำแปลของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นให้
นายเชียวฮุดเสงอ่าน นายเชียวฮุดเสงแก้ตัวว่าคงจะคัดมาจากหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ
และปรากฏว่าผู้แทนกงสุลอังกฤษเห็นด้วยกับถ้อยคำของนายเชียวฮุดเสง พระยาอชิกรณประกาศ
จึงได้ชี้แจงว่าควรจะเป็นชาวที่เขียนขึ้นในกรุงเทพฯมากกว่าเพราะใจความบอกว่าใช้ในกรุงเทพฯ
ผู้แทนกงสุลอังกฤษเริ่มจะเห็นด้วยกับพระยาอชิกรณประกาศว่าข่าวนี้เป็นการยุยงโดยตรง
แต่ไม่เชื่อว่านายเชียวฮุดเสงรู้เห็นด้วย ทั้งนี้เพราะนายเชียวฮุดเสงได้รับรองว่าจะช่วยเหลือ
ในเรื่องที่ชาวจีนจะก่อการรบกวน และยังเป็นผู้ที่ส่งข่าวต่าง ๆ ให้ทางอังกฤษอีกด้วย^๒

เรื่องนี้พระยาอชิกรณประกาศมีความเห็นว่ากรณีที่หนังสือพิมพ์ของนายเชียวฮุดเสง
ลงข้อความที่มีความรุนแรงเช่นนี้เป็นการไม่ถูกต้อง และทางกระทรวงนครบาลก็เคย
ห้ามปรามนายเชียวฮุดเสงแล้ว ถึงแม้ว่านายเชียวฮุดเสงจะอ้างว่าตนไม่รู้ไม่เห็นก็ฟังไม่ขึ้น
เพราะโรงพิมพ์อยู่ในบ้านของนายเชียวฮุดเสง ดังนั้นสมควรที่จะให้ปิดโรงพิมพ์ของ
นายเชียวฮุดเสงเสียเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างแก่โรงพิมพ์ทั้งหลาย ปรากฏว่าผู้แทนกงสุลอังกฤษ
อีกคนอื่นจะไม่ยอม ขอตอรองเป็นให้นายเชียวฮุดเสงลงข่าวแก้และต่อต้านการก่อการรบกวน
ครั้งนี้ แต่พระยาอชิกรณประกาศก็ยังยืนยันที่จะขอให้ปิดโรงพิมพ์ของนายเชียวฮุดเสง
ในที่สุดผู้แทนกงสุลอังกฤษก็จำนนด้วยเหตุผล จึงไม่คัดค้านในความตั้งใจของรัฐบาลไทย

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

^๒ ก.

ดังนั้นเจ้าพระยาอมราชจึงประกาศปิดโรงพิมพ์ของนายเซียวฮุดเสงในวันที่ ๒๗ มิถุนายน
(รายละเอียดเกี่ยวกับข้อความในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ก็ได้จากบทบาทของหนังสือพิมพ์จีน
ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป)

การที่พระยาอชิกรณประกาศถึงกับลงทูตไปยังสถานทูตอังกฤษ นอกจากจะเป็น
ว่าช่วยนายเซียวฮุดเสงเป็นคนในบังคับอังกฤษแล้ว ยังเนื่องจากพฤติการณ์หลาย ๆ ครั้ง
ของนายเซียวฮุดเสงซึ่งทำความไม่พึงพอใจให้แก่รัฐบาลไทย เช่นจากการเป็นหัวหน้า
ของพวกเกกเหม็งในกรุงเทพฯ ดังนั้นเมื่อนายเซียวฮุดเสงได้กลายเป็นผู้ส่งข่าวการ
เคลื่อนไหวของชาวจีนให้แก่อังกฤษ ทางรัฐบาลไทยก็บังเกิดความสงสัยในพฤติการณ์
และเมื่อมีข่าวยุ้งให้ชาวจีนก่อการจู่โจมและโจมตีอังกฤษในหน้าหนังสือพิมพ์ของ
นายเซียวฮุดเสง ทางรัฐบาลไทยก็ต้องหาทางให้อังกฤษสะกิดใจในพฤติการณ์ของ
นายเซียวฮุดเสง ด้วยเหตุนี้เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงนครบาลคือพระยาอชิกรณ
ประกาศจึงต้องดำเนินการเรื่องนี้ด้วยตนเอง ซึ่งผลปรากฏว่าเป็นไปด้วยดีอังกฤษยอมรับ
การปิดโรงพิมพ์นายเซียวฮุดเสง และก็จะสงสัยไม่ไว้วางใจนายเซียวฮุดเสงอีกต่อไป
เท่ากับเป็นการทำลายปรากฏการณ์มั่นคงของนายเซียวฮุดเสงคือการเป็นคนในบังคับอังกฤษ

หลังจากที่มีการปิดโรงพิมพ์ของนายเซียวฮุดเสงแล้วทางอังกฤษก็ได้มีรายงาน
หรือบันทึกถึงรัฐบาลไทยอีกเลยจนกระทั่งเดือนสิงหาคม อาจเป็นได้ว่าในระยะเดือน
กรกฎาคมไม่เหตุการณ์ใด ๆ และนายเซียวฮุดเสงก็คงจะไม่ได้ส่งข่าวคราวให้กับ
ทางสถานทูตอังกฤษอีกต่อไป ในวันที่ ๑๑ สิงหาคม อรรคราชทูตอังกฤษก็ได้มี
หนังสือฉบับกราบทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ มีใจความโดยสรุปว่าทางอังกฤษสืบทราบ
ว่านักเรียนจีนพวกหนึ่งซึ่งเป็นชาวกวางตุ้งและไหหลำได้เข้ามาในประเทศไทยแล้ว
ในเวลานี้ พวกนี้ได้มีการติดต่อกับโรงเรียนนายร้อยวัมโปซึ่งอังกฤษว่าเป็นโรงเรียน "แดง"

๑. ก.

• โรงเรียนนายร้อยวัมโป (Whampoa Military Academy) ได้ตั้งขึ้นในเดือน
พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๒๕ โดยความช่วยเหลือของรัสเซีย ภายใต้การบังคับของเจียงไคเช็ค
ซึ่งได้ไปจัดการจัดระบบทหารของไซเวียตรัสเซีย ดังนั้นโรงเรียนนายร้อยวัมโปจึงเป็น
ศูนย์กลางการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์

เพราะปรากฏว่ามีนายทหารรัสเซียเป็นผู้สอน ตลอดจนได้รับเงินอุดหนุนจากมอสโคว์ และยังมี การนำใบปลิวจากเซียงไฮ้และกวางตุ้งมาแจกจ่ายกันอีกด้วย , ดังนั้นทาง อร์รคราษทุตองกงฉงจึงได้ให้ขอเสนอแนะแก่รัฐบาลไทยดังนี้

(๑) ให้รัฐบาลไทยเพิ่มการตรวจตราการขึ้นบกของชาวต่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น นักเรียนจีนที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ แล้วนั้นให้ส่งกลับไปประเทศจีน

(๒) ควรตั้งกองตรวจไปรษณีย์ที่มาจากที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่มาจากเยอรมัน และฝรั่งเศสที่มีมาถึงชาวรัสเซียและชาวจีนในกรุงเทพฯ

(๓) ตำรวจนครบาลควรจะได้จับตาดูการเคลื่อนไหวในบรรดาโรงเรียนจีน เกี่ยวกับการเผยแพร่ของพวกบอลเชวิค โดยขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ทางกระทรวงศึกษา ควบ

จะเห็นว่าอังกฤษมีความหวาดระแวงลัทธิคอมมิวนิสต์มากจึงได้แนะนำรัฐบาลไทย ในทำนองนี้ โดยเฉพาะการตรวจตราทางไปรษณีย์ซึ่งเป็นเรื่องภายในของประเทศ การกระทำเช่นนี้จะทำได้ก็เมื่ออยู่ในระหว่างสงครามหรือมีการจลาจลภายนอกประเทศ เกิดขึ้น มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการปิดหลักการระหว่างประเทศได้ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ ทางรัฐบาลไทยต้องคิดไตร่ตรองให้รอบคอบ เจ้าพระยายมราชเห็นว่าถ้าจะมีการ ตรวจตราสิ่งพิมพ์และพัสดุทางไปรษณีย์แล้วต้องมีการประกาศล่วงหน้าก่อน ปัญหาที่ตามมา คือข้อความในประกาศนั้นจะประกาศออกมาอย่างไรจึงจะเป็นที่เข้าใจของประชาชน โดยทั่วไปได้โดยเฉพาะกับชาวจีน คงจะเห็นได้จากรายงานลับของเจ้าพระยายมราช ที่มีถึงพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ที่ว่า

".....หม่อมฉันไม่แน่ใจว่าใจความอันเล็กน้อยของประกาศนี้จะเปนทางส่วลัทธิภาพ แก่คนจีนอันควรจะมีแก่ประเทศสยามตามหน้าที่ของคนกลาง เพราะไม่มีทางที่ควรจะ

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ หนังสือฉบับข.
 อร์รคราษทุตองกงฉง กราบทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม
 พ.ศ. ๒๔๖๔

ถือได้ว่าเวลานี้คนจีนได้ก่อเกิดเป็นปรีภักซ์ต่อความสงบราบคาบของประเทศไทย
หม่อมฉันเกรงว่าการกระทำเช่นนี้อาจเป็นทางปลุกหรือส่งเสริมให้คนจีนเกิดเป็น
ปรีภักซ์แก่ประเทศสยามโดยตรงก็อาจเป็นได้ เพราะตามธรรมชาติก็น่าจะคิด
อยู่บ้างว่านอกจากคนจีนในกรุงเทพฯ จะต้องถูกบังคับให้สำรวจกิจการวาจา
ควยเจ้าพนักงานคอยจับตาดูอยู่นิตยแล้ว จะเป็นการสมควรที่จะตัดสิทธิ์
หรือการติดต่อย่างใด ๆ ให้หมดสิ้นลง แม้แต่ชาวคราวที่จะมีไปมาก็ไม่ได้นั้น
จะไม่เกินควรไปหรือ....."

การที่มีได้ปรากฏว่าการนัดหยุดงานของบรรดาชาวจีนในกรุงเทพฯ ลุกลามาใหญ่โต
- เหมือนที่อื่น ๆ รวมทั้งการบอยคอตสินค้าขึ้นทั้ง ๒ ครั้งของบรรดาชาวจีนก็มีได้ก่อการ
ลุกลามา รุนแรงใหญ่โต เข้าชั้นจลาจล ดังเช่นในสิงคโปร์และปีนังนั้นอาจทำให้เจ้าพระยาบรมราช
ไม่ต้องการไปจุดชนวนความไม่พอใจให้กับชาวจีน เพราะถ้าเปรียบเทียบแล้วจะเห็นว่าชาวจีน
ในประเทศไทยยังเชื่อฟังรัฐบาลและอยู่ในความสงบมากกว่าชาวจีนในเมืองอื่น ๆ ทั้งนี้
อาจเป็นควยว่ารัฐบาลไทยพยายามจัดการแบบตัดไฟต้นลม รวมทั้งการปราบปรามก็มีได้
รุนแรงถึงขั้นทำร้ายร่างกายชาวจีนจนบาดเจ็บเหมือนกับในสิงคโปร์และปีนัง อย่างมากที่สุด
ก็ใช้วิธีการเนรเทศหัวหน้าสำคัญ ๆ ออกนอกพระราชอาณาจักร แต่ไม่กระทบกระเทือนถึง
ชาวจีนทั่ว ๆ ไป เมื่อไม่มีบุคคลที่จะเป็นผู้นำแล้ว เหตุการณ์ก็สงบลง ควยเหตุนี้ถ้า
รัฐบาลไทยไปยุ่งเกี่ยวหรือควบคุมการติดต่อยุ่ระหว่างชาวจีนกับต่างประเทศ อาจทำให้
ชาวจีนไม่พึงพอใจเพราะเท่ากับเป็นการบีบบังคับกันโดยตรง และยังเป็นการยุ่งเกี่ยว
กับสิทธิส่วนบุคคลซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐบาลควรจะให้สิทธิเสรีภาพมากที่สุด

นอกจากนี้เจ้าพระยาบรมราชได้ให้ความเห็นว่า

".....ถึงแม้เราจะไม่คำนึงถึงเกียรติศักดิ์ของประเทศที่จะทำให้ประชาชน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. รายงานลับของเจ้าพระยาบรมราช
กราบทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ที่ ๑๓๑/๔๔๓๕ ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

คนทั้งหลายเห็นว่าเราได้ดำเนินการไปด้วยการอนุโลมเอาใจแก่ฝ่ายอังกฤษก็ดี แต่ถาคนจีนในประเทศนี้จะรู้สึกถึงความรุนแรงของอังกฤษโดยมิได้ลดถอยความรุนแรงที่จะอาศัยใช้อำนาจของรัฐบาลสยามกระทำการบีบคั้นแก่พวกเขาไม่หยุดหย่อน ฉะนั้นแล้ว ก็ยังน่าวิตกว่าอาจเป็นผลร้ายแก่ผลประโยชน์ของชาวต่างประเทศ ในกรุงสยามตามที่มิควรที่จะเกิดผลเสียหายถึงเพียงนั้นก็น่าจะเป็นไปได้ ฉะนั้น การที่จะประกาศเช่นนี้ถ้าแทนที่จะเป็นคุณอนันต์กลับเป็นโทษมหันต์ขึ้นแล้วจะเป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง....."

เป็นที่น่าสังเกตว่าแต่ก่อนเจ้าพระยาบรมราชมักจะใช้วิธีการขั้้นเค็ดขัดกับบรรดาหัวหน้าชาวจีนที่ก่อการวุ่นวาย แต่มาครั้งนี้นานกลับมีท่าทีที่เห็นอกเห็นใจชาวจีนอาจเป็นควยว่าท่านทราบถึงความบีบคั้นที่ชาวจีนในเซียงไฮ้ได้รับจากการกระทำของอังกฤษ จึงเป็นการเสียดายเกินไปที่รัฐบาลไทยจะปฏิบัติตามคำขอร้องของอังกฤษ เพราะถ้าชาวจีนในไทยทราบว่าอังกฤษยื่นมือเข้ามาเสนอคำแนะนำแก่รัฐบาลไทย จนเป็นเหตุให้ชาวจีนต้องสูญเสียเสรีภาพในการติดต่อกับชาวต่างประเทศแล้ว เป็นที่แน่นอนว่าชาวจีนในไทยจะต้องมีปฏิกริยาที่แสดงถึงความไม่พึงพอใจในการกระทำของรัฐบาล อาจถึงขั้นก่อความวุ่นวายขึ้นมาก็เป็นได้

แต่กรณีนี้ก็นักเรียนจีนที่มาจากเซียงไฮ้และกวางตุ้งได้เข้ามาในประเทศไทยซึ่งทางการราชทูตอังกฤษสงสัยว่าจะเป็นผู้ยุยงให้เกิดการวุ่นวายขึ้นได้ ปรากฏว่ารัฐบาลไทยสืบสวนไคความว่านักเรียนจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่นอกกรุงเทพฯ มาก่อนตั้งแต่เด็ก ๆ พอโตขึ้นจึงได้ไปศึกษาต่อยังประเทศจีน เมื่อเรียนสำเร็จก็กลับมาหาญาติพี่น้องในกรุงเทพฯ ในกรณีนี้เจ้าพระยาบรมราชจึงไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะของอังกฤษในการที่จะส่งนักเรียนจีนเหล่านี้กลับ โดยที่นักเรียนจีนเหล่านี้มิได้แสดงปฏิกริยาอันใดออกมาให้เป็นที่น่าสงสัย เจ้าพระยาบรมราชเห็นว่าเป็นการไม่ถูกต้อง โดยท่านได้ให้เหตุผลว่า

".....โดยเฉพาะคนจีนที่เขาออกในประเทศสยามนี้คงจะทรงทราบอยู่ก็แล้วว่ แม้แต่คนจีนสามัญก็มีไคถูกกักกันคอสิทธิในการที่จะเข้ามาประกอบกรทำมาหากิน

ใด ๆ ในขณะเวลาที่ประเทศสยามต้องการกรรมกร แลความเกื้อกูลแก่ประโยชน์
จะพึงเกิดจากประชาชนพลเมืองนั้นอยู่ จึงจะเปรียบเทียบกันไม่ได้กับประเทศที่
ไม่มีความปรารถนา ฉะนั้นพวกนักเรียนจีนเหล่านี้จึงมีสิทธิ์ที่จะไปมาได้โดย
กนจีนทั่วไป.....”^๑

การที่รัฐบาลไทยไม่มีพระราชบัญญัติควบคุมการเข้าประเทศของชาวต่างประเทศ
ตั้งแต่เจ้าพระยาบวรราชนายกได้เคยเสนอร่างพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมือง
ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๖ และในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ก็ได้เสนอขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ไม่ได้รับการ
พิจารณาให้ประกาศใช้ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยยังไม่ต้องการที่จะกีดกันชาวต่างประเทศ
ที่จะเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารโดยเฉพาะชาวจีน แต่การที่อังกฤษต้องประสบกับปัญหา
การก่อกองรวนวายของชาวจีนในสิงคโปร์ ทำให้อังกฤษมีนโยบายกีดกันการที่ชาวจีนอพยพ
เข้ามาในดินแดนมลายูของอังกฤษ ดังนั้นนโยบายของอังกฤษและรัฐบาลไทยในขณะนี้
จึงตรงกันข้ามกันอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของพวกบอลเชวิคซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์
อ้างว่ามีอยู่ในหมู่โรงเรียนจีนในกรุงเทพฯ นั้น ถึงแม้ว่าในระยะนั้นจะยังไม่มีหลักฐาน
สถานการณ์ใดปรากฏออกมาอย่างชัดเจน เจ้าพระยาบวรราชกิติโกศลได้จัดการให้
เจ้าหน้าที่ตำรวจคอยตรวจตราดูแลอย่างใกล้ชิด ซึ่งนับว่าเป็นข้อเคี่ยวที่เจ้าพระยาบวรราช
ความปฏิบัติตามคำแนะนำของพรรคคอมมิวนิสต์อังกฤษ ทั้งนี้เนื่องจากไม่เป็นเหตุสควิสัยที่ทาง
รัฐบาลไทยจะจัดการและไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของชาวจีนด้วย
ประกอบกับอาจจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลไทยมากกว่าทางเสียเหมือนข้อหนึ่งและสอง
ที่ “พรรคคอมมิวนิสต์อังกฤษเสนอแนะมา

จากเหตุผลต่าง ๆ ที่เจ้าพระยาบวรราชไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะของ
พรรคคอมมิวนิสต์อังกฤษ ท่านได้ตอบชี้แจงโดยใช้ถ้อยคำละมุนละม่อมให้ทางอังกฤษเข้าใจว่า
รัฐบาลไทยทำไม่ได้ด้วยมีความจำเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ทรงมีพระราชดำริว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

".....ที่ได้ยอมและชี้แจงไปนั้นก็เป็นการดีแล้ว แต่ขออย่าให้ชา ๆ และ
พองายเกินไป เราเคยรู้ว่าจีนนั้นชอบบั่นทอนกันอยู่เสมอ ๆ ไม่ว่าเรื่องอะไร
และครูโรงเรียนมักจะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องเช่นนั้น....."

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงออกความคิดเห็น
ในข้อเสนอแนะของอรรถราชทูตอังกฤษมาตรง ๆ เลย โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับการ
การส่งนักเรียนจีนกลับและการตั้งกองตรวจตราสิ่งตีพิมพ์และพัสดุของชาวจีน จึงทำให้
ไม่สามารถทราบพระราชดำริ^๑ ของพระองค์ในข้อนี้ได้ นอกจากจะสันนิษฐานว่าอาจจะ
ทรงเห็นด้วยกับเจ้าพระยายมราช เพราะในระยะหลัง ๆ ทรงให้ความเห็นพระทัย
ชาวจีนในประเทศจีนมาก ทั้งนี้เนื่องจากการที่ถูกประเทศมหาอำนาจและประเทศญี่ปุ่น
บีบบังคับและข่มขู่ด้วยการกระทำต่าง ๆ ^๒ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงเห็นด้วยกับรัฐบาลไทย
ที่ว่าไม่ควรจะบีบบังคับหรือเข้มงวดกับสิทธิต่าง ๆ ของชาวจีนในพระราชอาณาเขต
จนเกินควร* นอกจากจะมีพฤติกรรมใด ๆ ที่สื่อให้เห็นถึงการกระทำในทำนองยุบยง
ส่งเสริมให้เกิดการรวนวายขึ้นมา

นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับชาวจีนหรือ
ประเทศจีนขึ้นในระยะนี้อีกด้วย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมาไม่มีพระราชนิพนธ์
ในทำนองนี้อีกเลย พระองค์ทรงนิพนธ์ในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๕๕ เป็นส่วนใหญ่

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. พระราชหัตถเลขา ถึงเจ้าพระยายมราช
ไม่ปรากฏวันที่

^๒ คุรายละเอียดได้จาก เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๑ พระราชหัตถเลขา
ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

* คุรายละเอียดได้จาก เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ ลายพระหัตถ์
เจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ อ้างถึง
พระราชกระแสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าไม่ให้รังแกพวกจีนจนเกินไป

อาจเป็นคว่ำว่าพระองค์ทรงมีทัศนคติต่อชาวจีนและประเทศจีนเปลี่ยนไปด้วยเหตุผลดังกล่าว หรืออาจเป็นคว่ำว่าพระองค์ไม่ต้องการจะให้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นในประเทศ เช่นเดียวกับ ลิงก์ไปร์และปิ่นัง เพราะระยะหลัง ๆ ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าบุคคลโดยทั่วไปจะรู้จัก นามปากกาของพระองค์กันมากสักแค่ไหน ดังนั้นจึงไม่เหมาะที่องค์ประมุขของประเทศ ะทรงนิพนธ์บทความในทำนองนี้ และถึงแม้ว่าพระองค์จะเปลี่ยนไปใช้นามปากกาเป็น อย่างอื่น ก็คงจะไม่เป็นการง่ายนักที่จะทรงเปลี่ยนส่วนวนในการนิพนธ์ "คว่ำเหตุนี้พระองค์ จึงทรงหันไปนิพนธ์วรรณคดีประเภทต่าง ๆ เช่น ศกุนตลา สาวิตรี ฆัณฑพาธา นารายณ์ สิบปาง พญาราชาวงส์น ฯลฯ

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิพนธ์บทความโจมตีชาวจีนและ บุคคลในวงการรัฐบาลจีนอีก ทำให้เราไม่สามารถที่จะเข้าใจถึงความคิดเห็นของพระองค์ ที่ทรงมีต่อชาวจีนในระยะหลังได้ นอกจากจะดูจากพระราชหัตถเลขาและพระราชกระแส ของพระองค์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งในระยะหลังก็ปรากฏว่ามีน้อยกว่าในระยะแรก ๆ

บางพระราชกระแสก็สั้นมากจนจับพระราชดำริของพระองค์ไม่ได้ และอาจมีพระราชหัตถเลขา หรือพระราชกระแสที่เกี่ยวกับเรื่องนี้หลงไปอยู่ที่อื่นจึงไม่มีปรากฏอยู่ที่กองจดหมายเหตุ ชาติ

อย่างไรก็ตามการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิพนธ์เรื่องในทำนองนี้ ในระยะหลัง ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นผลดีต่อประเทศและแสดงให้เห็นถึงพระวิจรรณญาณ อันเฉียบแหลม เพราะถ้าชาวจีนในพระราชอาณาจักรมีความรู้สึกว่ารัฐบาลไทยโดยเฉพาะ องค์พระประมุขมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อพวกเขาแล้ว ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าจะต้องมีปฏิกิริยา อย่างหนึ่งอย่างใดในหมู่ชาวจีนเป็นการโต้ตอบบ้างไม่มากก็น้อย การที่รัฐบาลไทยและ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนรัฐบาลทุกสมัยก่อนหน้านี้อันได้แสดงออกถึงการยอมรับ ว่าชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารมีสิทธิต่าง ๆ เทียบเท่ากับราษฎรไทยทุกประการ นับว่าเป็นการใช้นโยบายผสมกลมกลืนอันเยี่ยมยอด ทำให้ชาวจีนในประเทศไทยอยู่ใน ความสงบไม่ก่อการวุ่นวายเหมือนกับชาวจีนในประเทศใกล้เคียง

หลังจากที่เจ้าพระยาอมรราชได้รับพระราชหัตถเลขาแล้วก็ได้ติดต่อกับทาง กระทรวงศึกษาธิการซึ่งทางกระทรวงศึกษาธิการก็เต็มใจที่จะช่วยเหลือ โดยส่งเจ้าหน้าที่

ไปทำการสอดแนมถึงเรื่องราวทางโรงเรียนจีน และรับรองว่าจะช่วยเหลือติดต่อกับทนาย
เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลเป็นอย่างดี^๑

ต่อมาในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ก็ได้รับหนังสือลับจาก
บรรดาราชทูตอังกฤษอีกฉบับหนึ่งมีใจความโดยสรุปว่า ผู้แทนกงสุลอังกฤษ มิสเตอร์ แอฟ
เฟซ พิตซ์ มอริส ได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจากญาติของนายเซียวฮุดเสง จึงได้เปิดออกอ่าน
พบใบปลิวอักษรจีนและมีข้อความอยู่ด้านหลังซึ่งเชียวจะทำร้ายนายเซียวฮุดเสง และยังมีบัตร
สีแดงสอดมาด้วย ข้อความในใบปลิวแปลใจความว่ามาจากสมาคมเลือดเหล็ก (ตึกฮวย
หวนฮุยโป) ผู้แทนกงสุลอังกฤษจึงได้ทำการสืบสวนได้ความว่า สมาชิกของสมาคมนี้ส่วนใหญ่
เป็นช่างพิชชาวกวางตุ้งและเคยมีการประชุมกันที่โรงเรียนจีนที่ตลาดน้อยหลังบริษัทจักรเย็บผ้า
ซิงเกอร์ ซึ่งสงสัยว่าจะเป็นโรงเรียนแปงมันซึ่งมีนายทำจิ้นซ่าเป็นผู้อำนวยการ^๒

เรื่องนี้เจ้าพระยามรราชมีความเห็นว่ามีการประชุมกันจริง แต่ในสายตาของท่าน
เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชาวจีน เพราะถ้าชาวจีนพบกันเมื่อใดหลาย ๆ คนก็เรียกว่า
มีการประชุมได้แต่ก็ไม่สามารถหาหลักฐานยืนยันได้ว่ามีการกระทำที่ผิดกฎหมาย อย่างไรก็ตาม
ทางติดต่อกับทางกระทรวงศึกษาธิการให้ช่วยดูแลอย่างใกล้ชิดด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า
เจ้าพระยามรราชไม่มีความเชื่อถือรายงานของราชทูตอังกฤษมากนักจนกว่าจะได้ทำการ
สืบสวนดูก่อน ดังที่ท่านได้กล่าวว่

".....เป็นที่น่าพิศวงว่าทำไมเหตุการณ์อย่างใดอันไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นจากพวกจีน
พอที่จะกล่าวได้หรือ กระทรวงมหาดไทยยังมองไม่เห็นว่าจะมีเหตุการณ์อย่างใด
ที่เจ้าหน้าที่ใดละเลยต่อเหตุจนเป็นผลเกิดขึ้น นอกจากบัตรสนเท่ห์หรือใบปลิวที่

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ รายงานของ
เจ้าพระยามรราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๑๓๘/๔๗๒๗ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

^๒ กุ. รายงานลับของบรรดาราชทูตอังกฤษ ทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์
ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

ไม่มีตัวคนนั้นเป็นการธรรมดาที่สามารถอาจส่งไปทางใด ๆ ก็ได้ แม้แต่เจ้าหน้าที่
หัวหน้าการต่าง ๆ ของรัฐบาลก็ได้เคยประสบมาเกือบแทบจะทุกหน้าที่ เป็นเรื่องที่จะ
จะต้องแบ่งความเอาใจใส่ตอบัตริสนเท่นั้น ๆ ว่าจะมีเหตุผลอันน่าคำนึงเพียงใด
หรือไม่....."

การที่ราชทูตอังกฤษเอาใบปลิวหรือบัตรสนเท่ห์มาแสดงต่อทางรัฐบาลไทย
ยิ่งทำให้เจ้าพระยาอมรราชไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งถ้าพิจารณาอีกด้านหนึ่งจะเห็นว่า
อังกฤษกังวลเค็ดคร่อนในการที่ชาวจีนจะก่อการวุ่นวายครั้งนั้นมากกว่ารัฐบาลไทยเสียอีก
ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลไทยโดยเฉพาะเจ้าพระยาอมรราชยิ่งระมัดระวังในการที่จะ
ปฏิบัติกับชาวจีนในไทยให้รัดกุมรอบคอบมิให้ชาวจีนตำหนิได้ยิ่งกว่าแต่ก่อน

นอกจากนี้ ราชทูตอังกฤษยังได้รายงานว่ามีข่าวลือเกี่ยวกับสมาชิกของ
สภาพาณิชย์จีน (สมาคมเซี่ยงหวย...ผู้เขียน) บางคนได้ตกลงกับลูกจ้างที่เป็นคนไทย
ซึ่งทำงานในสถานีวิทยุรับข่าวทางเมืองกวางตุ้งให้ตนรวมทั้งว่าจ้างให้ส่งข่าวไปยัง
ต่าง ๆ ทั่ว และยังมีข่าวลืออีกควว่ารัฐบาลกวางตุ้งกำลังเตรียมการเดินทัพจาก
เสฉวนมายังซานสะเศตเพื่อสมทบกับพม่าซึ่งไม่ชอบอังกฤษแล้วเดินทัพมายังเซี่ยงไห่^๒
ราชทูตอังกฤษได้ตั้งหาข่าวลืออันน่ากลัวให้กับรัฐบาลไทย พร้อมทั้งให้ความคิดเห็นว่า

".....เหตุการณ์เป็นไปของพวกจีนในระหว่าง ๑ หรือ ๒ สัปดาห์ที่ผ่านมา
น่าจะทำให้เห็นการสมควรใช้ความควบคุมอย่างกวัดขันเหนือพวกจีนที่อยู่ในเมืองนี้
แล้วที่เข้ามายังกรุงเทพฯ.....แลหม่อมฉันรู้สึกแน่ใจว่ารัฐบาลไทยคงเห็นอย่าง
เด่นชัดๆ เกี่ยวกับหม่อมฉันในสวนความสำคัญของการกระทำโดยพลันทันด่วนในนคร
ซึ่งมีพลเมืองเป็นชนต่างชาติอันมิได้รับการศึกษามากมาย เช่นนี้ ในหมู่ชนพวกนี้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. รายงานลับของเจ้าพระยาอมรราช
ทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ที่ ๕๙๗/๔๔๕๐ ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ ล.ค. รายงานลับของอรรคราชทูตอังกฤษ ทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์
ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

แม้แต่ชาวลีโคนที่หามูลมิได้ ก็อาจได้รับความเชื่อถือโดยพลันเพื่อเป็นอุทานหนึ่งของ
เรื่องราวเหลวไหลที่แพร่หลาย....."

ข้อความนี้แสดงถึงมาตรการขั้นเด็ดขาดที่ทางอังกฤษเสนอแนะให้แก่รัฐบาลไทย
ชาวลีโคนที่ชาวที่ทางอรรคราชทูตอังกฤษได้ยื่นต่อรัฐบาลไทยนี้จะเห็นว่าอยู่ในขั้นรุนแรงมาก
การที่อังกฤษมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อชาวจีนนั้นนอกจากจะเป็นปฏิกิริยาโต้ตอบจากชาวจีนในกรณี
นักเรียนจีนที่เชียงใหม่แล้ว กรณีชาวจีนในสิงคโปร์และปีนังก็ก่อการไม่สงบขึ้นจากการบอยคอต
สินค้าญี่ปุ่นทั้ง ๒ ครั้ง โดยเฉพาะครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ลุกดามใหญ่โตจนอังกฤษ
ต้องประกาศกฎอัยการศึก เป็นเหตุให้อังกฤษมีความไม่พึงพอใจชาวจีน จนอาจกล่าวได้ว่า
ในการปกครองมลายูอังกฤษมีนโยบายเป็นศัตรูกับชาวจีน^๒ เนื่องจากพลเมืองในสิงคโปร์
เป็นชาวจีนส่วนใหญ่อังกฤษจึงรู้สึกวิตกกังวลมากกว่าดินแดนอื่น

เมื่ออังกฤษมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวจีนในมลายู ประกอบกับในระยะนี้รัฐบาลของ
ดร. ชุนยัตต์ได้รับความช่วยเหลือจากโซเวียตรัสเซียด้วย อังกฤษจึงหวาดระแวง
การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียโดยการนำของชาวจีน นอกจากอังกฤษจะจัดการ
ป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ในดินแดนของตนแล้วก็พยายามจะให้รัฐบาลไทยซึ่งเขตแดนติดกับ
ดินแดนอังกฤษ ทั้งมลายูและพม่าก็จัดการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วย ถึงกันเสนอแนะ
วิธีการขั้นเด็ดขาดแก่รัฐบาลไทย แต่รัฐบาลไทยในขณะนั้นยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะขัดขวาง
การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเด่นชัด ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าในระยะนั้นยังไม่มีหลักฐาน

^๑ ก.

^๒ Victor Purcell, The Chinese in Southeast Asia, p. ๓๒๘

ของการเผยแพร่ลัทธินี้ในชั้นนัก * รวมทั้งพระบรมราชโบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 ก็มีได้ตรงต่อการกวัดข้นบีบบังคับชาวจีน ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของเจ้าฟ้า
 ประชาธิปก ** ถึงเจ้าพระยายมราชว่า

.....ตามที่เสนาบดีมหาดไทยได้ปฏิบัติไปนั้นถูกต้องแล้ว นับว่าตรงกับ
 พระราชกระแสว่าไม่ให้รังแกพวกจีนเกินไป....."

แม้แต่เจ้าพระยายมราชเองก็ไม่เห็นด้วยกับการที่จะจัดการขั้นรุนแรง หรือบีบบังคับ
 ชาวจีนแต่อย่างใดโดยเฉพาะเมื่อไม่มีหลักฐานอันใดปรากฏขึ้นมา แต่เจ้าพระยายมราช
 ก็ยังพึงขอเสนอแนะของอรรคราชทูตอังกฤษบ้าง โดยการส่งเจ้าหน้าที่ไปสืบสวนยัง
 สถานวิฑูซึ่งในสายตาของเจ้าพระยายมราชเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้

* ไม่ทราบวารัฐบาลไทยในขณะนั้นมีความเข้าใจเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์เพียงไร
 จากเอกสารต่าง ๆ ไม่มีเสนาบดีหรือข้าราชการผู้ใดกล่าวถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
 ลัทธินี้ แม้แต่เจ้าพระยายมราช พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ซึ่งรับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรง
 มีโลกกล่าวถึงเลย แม้กระทั่งเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ซึ่งสมควรที่จะมีความรู้เกี่ยวกับลัทธิเพร
 พงศ์ศึกษาในช่วงเวลาที่ลัทธิคอมมิวนิสต์และสังคมนิยมแพร่หลายในยุโรป ก็ไม่พบพระราชดำริ
 เกี่ยวกับลัทธิทั้งสองนี้แต่อย่างใด จนกระทั่งพระองค์ขึ้นครองราชย์และทรงประสบกับปัญหา
 การเผยแพร่ของลัทธินี้จึงได้มีพระราชดำริเรื่องนี้หลายครั้ง สำหรับพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าฯ ถึงแม้ว่าจะไม่มีพระราชกระแสในระบอบนี้แต่พอจะทราบความเข้าใจ
 ของพระองค์เกี่ยวกับลัทธินี้ได้จากเรื่อง ๕๖๓

** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระประชวรกระเสาะกระแสะตั้งแต่
 บ่ายเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม ก่อนหน้าที่จะสวรรคต ดังนั้นเจ้าฟ้าประชาธิปก
 กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา จึงทรงทำหน้าที่ราชการแทน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๕ ลายพระหัตถ์
 เจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

บทความหนังสือพิมพ์จีน

ในระยณะนี้หนังสือพิมพ์จีนที่ทำการยุ้งให้ชาวจีนหยุดงานได้แก่ หนังสือพิมพ์ เลียนเคียนโป๋ของนายโคเทียนเหียน และฮัวเซียมชินโป๋ของนายเซียวฮุกเสง ศรีบุญเรือง เป็นที่น่าสังเกตุว่าบุคคลทั้งสองนี้เป็นคนในบังคับต่างประเทศทั้งสิ้น โดยนายโคเทียนเหียน เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส และนายเซียวฮุกเสงเป็นคนในบังคับอังกฤษ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเป็นคนในบังคับต่างชาติทำให้ชาวจีนกล้าที่จะทำการเสี่ยงกฎหมายไทย เพราะในระยะนี้ รัฐบาลไทยได้ออกพระราชบัญญัติสมุคเอกสารและหนังสือพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้ว ควบคุมเมื่อทางกระทรวงนครบาลห้ามปรามเจ้าของหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับหลายครั้ง หลายหนก็ไม่เชื่อฟัง ยังคงลงข้อความในทำนองยุ้งส่งเสริมให้ชาวจีนก่อการวุ่นวายอีก ทั้งจะกล่าวร้ายละเอียคต่อไป กระทรวงนครบาลจึงได้มีคำสั่งปิดหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมชินโป๋ ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ และหนังสือพิมพ์เลี่ยนเคียนโป๋ในวันที่ ๑ กรกฎาคม ปีเดียวกัน

ข้อความในหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมชินโป๋ฉบับวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นต้นเหตุให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ถูกปิดนั้น นับว่ามีข้อความรุนแรงอยู่หลายตอน โดยใช้ชื่อ บทความว่าขอบอกเรื่องชาวอังกฤษมาเพื่อนร่วมชาติ ใจความส่วนใหญ่บรรยายถึง สถานการณ์ที่เชียงใหม่โดยเฉพาะ เน้นการกระทำของตำรวจอังกฤษซึ่งได้ยิงนักเรียนจีน ถึงแก่ความตายถึง ๖ คน บาดเจ็บหลายสิบคน รวมทั้งการบีบบังคับของอังกฤษที่เชียงใหม่ เช่น ห้ามหนังสือพิมพ์ลงข่าวคราวและการตรวจจรรยาจรรยาที่มีไปถึงชาวจีนในเชียงใหม่ การลงข่าวโจมตีอังกฤษอย่างเดี๋ยวกองไม่ทำให้รัฐบาลไทยถึงกับปิดหนังสือพิมพ์ แต่ทั้งนี้ เพราะข้อความบางตอนยุ้งให้ชาวจีนที่อยู่ในต่างประเทศซึ่งยอมหมายถึงชาวจีนในประเทศไทยควมทำการหยุดงานประท้วงการกระทำของอังกฤษ และให้นักเรียนจีน ช่วยไปประทาศปลุกใจชาวจีนทั้งหลายให้เอาใจช่วยเหลือชาวจีนที่เชียงใหม่

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. คำแปลหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมชินโป๋ ฉบับวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลไทยจึงเห็นว่าไม่สมควรที่จะให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ทำกา
 อยต่อไป เพราะจะเป็นตัวอย่างแก่หนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ ดังความเห็นของเจ้าพระย
 ทว่า

".....ข้าพเจ้าเห็นว่าแผ่นดินยาค่าที่เจตนาจะยุบส่ง เสริมให้พวกจีนที่มีอยู่ใน
 กรุงสยามรู้สึกเคืองครอน กระทบกระเทือนถึงสามารถอาจจะเป้นเหตุร้ายเกิดขึ้น
 ในบ้านเมืองได้ เป้นการร้ายแรงซึ่งจะเพิกเฉยนอนใจเสียไม่ได้ ข้าพเจ้า
 พรหมทั้งเจ้านาที่เห็นเป้นการจำเป็นที่สุดที่จะต้องใช้อำนาจจัดการ เพื่อระงับ
 ปรามปรามป้องกันเหตุไว้ในเวลากำลังปั่นป่วนอยู่ในขณะนี้ ชาวจีนทั้งหลาย
 จะได้เห็นความเข้มแข็งแลความเอาใจใส่ของเจ้าพนักงาน กระทบการบ่ามัด
 เหตุการณ์เหล่านี้มิให้ขึ้นได้ในประเทศสยาม....."

การที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ลงข่าวโจมตีการกระทำของอังกฤษโดยตรง ถึงแม้จะ
 ไม่เอ่ยชื่อประเทศอังกฤษเลยก็ตามซึ่งก็เป็นวิธีหนึ่งของหนังสือพิมพ์จีนที่จะไม่เอ่ยชื่อประเทศ
 ที่ตนโจมตีออกมาตรง ๆ แต่ทางอรรถราชทูตอังกฤษกลับไม่มีรายงานมายังรัฐบาลไทย
 เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโป แต่รายงานถึงข้อความในหนังสือพิมพ์เลี่ยนเคียนโป
 ของนายโกเทียนเหยียน ถึงกับอรรถราชทูตอังกฤษเสนอแนะให้ปิดหนังสือพิมพ์เลี่ยนเคียนโป
 เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากว่า นายเซียวฮุกแสงนอกจากจะเป็นคนในบังคับอังกฤษแล้ว
 ยังเป็นคนส่งข่าวคราวต่าง ๆ เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชาวจีนในไทยให้อังกฤษทราบ
 อยู่ตลอดเวลา การโจมตีหนังสือพิมพ์เลี่ยนเคียนโปและกล่าวหาว่านายโกเทียนเหยียน
 ปรหมทั้งพรรคพวกเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ก็คงจะเป็นฝีมือของนายเซียวฮุกแสงเช่นกัน
 ทั้งนี้เพราะพวกนี้เดิมเคยเป็นพรรคพวกของนายเซียวฮุกแสงมาก่อน แต่ตอนหลังมา
 แตกแยกกันดังได้กล่าวรายละเอียดไปแล้ว

ด้วยเหตุนี้กว่าทางรัฐบาลไทยจะทำการขอร้องให้ทางสถานทูตอังกฤษเห็นด้วยกับ
 การปิดหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโป ก็ต้องแสดงเหตุผลประการต่าง ๆ มากมายดังที่กล่าวไว้

^๑ ดู รายงานลับของเจ้าพระยามรราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๘๘/๒๓๖๔
 ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

ในหัวข้อบทบาทของทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ สำหรับหนังสือพิมพ์เลียนเทียนไปนั้นท่าทายนโยบายของรัฐบาลไทยยิ่งกว่าหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป ทั้งนี้เพราะมีการลงภาพนักเรียนจีนซึ่งไฮ่ถูกยิงตายและมีคำอธิบายประกอบในทำนองยุยงให้ก่อความไม่สงบเรียบร้อยเช่นกัน นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ยังลงข่าวในทำนองเดียวกันนี้อีกหลายครั้งที่ได้ปิดหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไปไปแล้ว นายโคเทียนเหยียนเองก็เคยให้คำรับรองกับกระทรวงนครบาลว่าจะไม่ลงข่าวในทำนองนี้ เจ้าพระยามรราชจึงเห็นสมควรที่จะปิดหนังสือพิมพ์เลียนเทียนไปในวันที่ ๑ กรกฎาคม

การที่รัฐบาลไทยใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดกับหนังสือพิมพ์จีนนี้ เนื่องจากระยะเวลาปลายเดือนมิถุนายนจนถึงต้นเดือนกรกฎาคมเป็นช่วงระยะเวลาที่อาจจะมีการนัดหยุดงานเกิดขึ้นได้ ถ้ารัฐบาลไทยปล่อยให้หนังสือพิมพ์จีนลงข่าวในทำนองยุยงส่งเสริมให้มีการนัดหยุดงานแล้ว เป็นที่แน่นอนว่าอาจจะเกิดการนัดหยุดงานของชาวจีนขึ้นได้ แต่เมื่อสถานการณ์ค่อยคลายความตึงเครียดลงรัฐบาลไทยก็ไม่ได้ใช้มาตรการอันแสดงถึงการวิไลพิริยชาวจีนแต่อย่างใดแม้ว่าราชทูตอังกฤษจะได้เสนอทั้งข่าวลือที่नावิดก และขอเสนอแนะให้รัฐบาลไทยจัดการกับชาวจีนอย่างเด็ดขาดรัฐบาลไทยก็ได้ปฏิบัติตามแต่ประการใด

ถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์ของนายเซียวฮุกเสงทั้ง ๒ ฉบับจะถูกปิดและปิดตัวเองไปหมดแล้วก็ตาม นายเซียวฮุกเสงก็ได้เลิกสมการใช้น้ำหน้าหนังสือพิมพ์ให้เป็นประโยชน์ในการที่จะก่อความวุ่นวาย โดยการออกหนังสือพิมพ์จีนรายวันขึ้นมาอีกฉบับหนึ่งชื่อว่า กณะเซียงเงียบหงซัน โดยไปว่าจ้างให้นายเซอมนซึ่งเป็นเจ้าของโรงพิมพ์ฮึงพิมพ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลจับได้ขณะที่นายกิมเจียะ ผู้ซึ่งนายเซียวฮุกเสงว่าจ้างให้นำหนังสือฉบับนี้ไปส่งให้แก่ผู้รับที่ตรอกใกล้ภัตตาคารหอยเทียนเหลา ขอความในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้มีข้อความเกี่ยวกับการที่ชาวจีนถูกอังกฤษยิงในเซียงไฮ้ จนชาติจีนควรเรียกค่าเสียหายและเขตที่เช่าคั้นและเลิกเกี่ยวข้องกับชาติอังกฤษตลอดจนการค้าขาย

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. รายงานของเจ้าพระยามรราช ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ ๑๒๑/๔๑๖๔ ลงวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

ด้วยเหตุนี้ทางกระทรวงมหาดไทยจึงเห็นว่าสมควรที่จะดงโทษนายเซียววู! นายเซามัน และนายกิมเจียะ ฐานมีความผิดต่อพระราชบัญญัติเอกสารและหนังสือพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ มาตรา ๑๖ และมาตรา ๒๕ * จึงได้สั่งปิดโรงพิมพ์ของนายเซามัน และโรงพิมพ์ไคเหี้ยตั้งของนายกิมเจียะ

การที่นายเซียววูแสดงออกหนังสือพิมพ์โดยไม่มาขอจดทะเบียนต่อทางกระทรวงมหาดไทย จนกระทั่งทางเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลไปพบขณะทำการแจกจ่ายหนังสือพิมพ์ฉบับนี้อยู่ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของนายเซียววูที่จะใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือยุยงให้ชาวจีนในไทยก่อความวุ่นวายขึ้น แต่ก็ไม่เห็นหลักฐานว่าทางรัฐบาลไทยได้จัดการอย่างใด กับนายเซียววูเลย เป็นที่น่าสังเกตว่าบุคคลผู้นี้ทางกรไทยไม่เคยคิดที่จะทำการเนรเทศ อดกับชาวจีนผู้นี้เป็นศักรการก่อการวุ่นวาย

มาตรา ๑๖ เจ้าของหนังสือพิมพ์ที่พิมพ์ในกรุงสยามต้องส่งคําดายลักษณะอักษรต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันแลชื่อของตน กับต้องมีข้อความพิศคตังนํกอ

- (๑) ชื่อของหนังสือพิมพ์
- (๒) ความประสงค์ของหนังสือพิมพ์ (เช่น เปนหนังสือพิมพ์สามัญญา ชาเน็ก ฤาสําหรับลงประกาศ ฯลฯ) แลกำหนดเวลาที่จะออกเป็นคราว ๆ
- (๓) คําวลที่ตั้ง แลเบาะแสสำนักงานแห่งใหญ่
- (๔) ชื่อแลเบาะแสของโรงพิมพ์ที่จะพิมพ์หนังสือ ระบุว่า โรงพิมพ์นั้น เปนของเจ้าของฤาบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ฤาเปนแต่รับเหมาทำการพิมพ์เท่านั้น
- (๕) ชื่อสัญชาติ อายุ อาชีพ แลสำนักงานของเจ้าของคนเคียวฤาหลายคน
- (๖) ชื่อ สัญชาติ อายุ อาชีพ แลสำนักงานของบรรณาธิการคนเคียว ฤาหลายคน

มาตรา ๒๕ ถ้าเจ้าของหนังสือพิมพ์ที่พิมพ์ในกรุงสยามคนใดไม่อนุวัติตามความในมาตรา ๑๖ ว่าควยให้ทำสำแดงต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยท่านว่ามีความผิดต้องวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

หลังจากที่นายเซียวฮุกเสงหมดเครื่องมือในการที่จะใช้เป็นเครื่องปลุกปั่น
 ชาวจีนในไทยแล้ว นายเซียวฮุกเสงคงจะได้ติดต่อกับทางรัฐบาลก๊กมินตั๋งของ ดร.ซุนยัตเซ็น
 ที่กว้างขวาง เพราะปรากฏว่าในต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ทางรัฐบาลไทยได้รับหนังสือ
 ของนายฮูฮวงมิน เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาลจีนที่กว้างขวาง
 อ้างว่าได้รับหนังสือของนายกันหมิน กรรมการสถานทำการจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย
 เมื่อต้นเดือนกรกฎาคมร้องทุกข์ไปว่า เมื่อชาวจีนในไทยทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้นที่เชียงใหม่
 ก็เกิดความแค้นจึงคิดจะทำการเรียไรเงินส่งมาช่วย แต่เกรงรัฐบาลไทยจะห้ามปราม
 จึงได้เปลี่ยนวิธีดำเนินการโดยทางลับ และปรากฏว่าหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์
 (ควรจะเป็นหนังสือพิมพ์ฮิวเซียบชินโป.....ผู้เขียน) ถูกปิด พร้อมทั้งทางตำรวจนครบาล
 ไปเรียกนายฉิมคี่ลือ (ดร.ฉิมกีเซอร์ หรือฉิมไสรัง) นายลีฮวยซิง (หลีฮวยซัง) และ
 นายตันเอ็กหยู ไปสอบปากคำ ภัยเหตุนี้จึงทำให้ชาวจีนในไทยพากันหวาดหวั่นและตื่นตกใจ
 กันไปหมด ดังนั้นทางรัฐบาลประชาธิปไตยจีน (หมายถึงรัฐบาลของ ดร.ซุนยัตเซ็น
 ผู้เขียน) จึงขอรองให้กระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาลไทยช่วยสอบสวนเรื่อง
 หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ให้ควย แลขออนุญาตให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ทำการพิมพ์ได้
 ตามปกติ นอกจากนี้แล้วรัฐบาลประชาธิปไตยจีนจึงขอให้รัฐบาลไทยอนุญาตให้ชาวจีนในไทย
 ทำการสิ่งใดที่แสดงถึงความรักบ้านเกิดเมืองนอนได้อย่างอิสระเสรี

การที่นายฮูฮวงมิน เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาล ดร.ซุนยัตเซ็น
 ให้นำหนังสือมานี้สร้างปัญหาถกเถียงให้กับรัฐบาลไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะประเทศไทย
 และประเทศจีนยังไม่มีการทำสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งนายฮูฮวงมินก็ได้บรรยายในหนังสือ
 ฉบับนี้เช่นกัน ดังนั้นจึงเป็นปัญหาว่ารัฐบาลไทยจะจัดการกับหนังสือฉบับนี้อย่างไรจึงจะเหมาะสม

* ควรดูประวัติบุคคลเหล่านี้ ในหน้า ๒๔๑ - ๒๔๒
 ๑) กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. คำแปลหนังสือของนายฮูฮวงมิน เสนาบดี
 กระทรวงการต่างประเทศ รัฐบาลประชาธิปไตยจีน ถึงเสนาบดีว่าการกระทรวงมหาดไทย
 รัฐบาลไทย ไม่ปรากฏวันที่

เจ้าพระยามรชาชมึกมีความเห็นว่าไม่สมควรจะให้คำตอบไปยังรัฐบาลจีนที่กว้างขวาง
ทั้งนี้เพราะถ้ารัฐบาลไทยทำเช่นนั้นแล้วจะทำให้กลายเป็นธรรมเนียมที่ทางรัฐบาลจีนจะใช้วิธี
ส่งหนังสือมาเจรจาให้รัฐบาลไทยโต้ตอบเรื่อย ๆ และคงจะขยับไปสู่เรื่องสำคัญ ๆ ที่ละ
น้อย ๆ

สำหรับพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์นั้นทรงมีความเห็นในเรื่องนี้ ทางรัฐบาล
ประชาธิปไตยที่กว้างขวางไม่ใช่รัฐบาลจีนที่นานาประเทศรับรอง และหนังสือนี้มิได้ใช้
วิธีการอันถูกต้องตามหลักการของการติดต่อระหว่างประเทศ เช่น แทนที่จะส่งผ่านมายัง
กระทรวงการต่างประเทศของไทย กลับส่งมายังกระทรวงมหาดไทย และยังเขียนเป็น
ภาษาจีนโดยไม่มีคำแปลเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสกำกับมา ซึ่งเป็นแบบแผนที่ไม่ถูก
ถ้ารัฐบาลไทยตอบไปแล้วรัฐบาลจีนอาจใช้วิธีส่งหนังสือที่เป็นภาษาจีนมาให้โดยตรง
ตลอดไปโดยไม่มีภาษาอื่นกำกับ นอกจากนี้ยังเท่ากับเป็นการรับรองว่ารัฐบาลกว้างขวาง
เป็นรัฐบาลที่ถูกต้องของจีน

เรื่องนี้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงการต่างประเทศมีความเห็น
ตรงกันว่าไม่สมควรจะตอบหนังสือฉบับนี้ และยังมีปัญหาว่าหนังสือฉบับนี้เป็นหนังสือของ
ทางราชการจีนจริงหรือเปล่า ทั้งนี้เพราะนายฮูฮวงมินผู้นี้เคยเข้ามาในกรุงเทพฯ เมื่อปี
พ.ศ. ๒๔๕๒ และได้เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์จีนชื่อหงเคี้ยวไปซึ่งสนับสนุนคณะก๊กมินตั๋ง
และได้ใช้โรงพิมพ์เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์วันโนสยามวารกัฟท์ อาจเป็นได้ว่านายฮูฮวงมินผู้นี้
มีหนังสือที่เป็นส่วนตัวแต่อ้างชื่อของรัฐบาลประชาธิปไตย เพราะจากประวัติของบุคคล
ผู้นี้แสดงว่าจะต้องมีความสนิทสนมกับนายเซียวฮุกเสงพอสมควร จึงคิดจะช่วยเหลือให้
นายเซียวฮุกเสงได้ทำการหนังสือพิมพ์ต่อไป

๑ กงจกหมายเหตุแห่งชาติ ล.ก. รายงานของเจ้าพระยามรชา
ถึงพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ที่ ๕๓/๑๔๐๕๐ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

๒ ก.

๓ ก. รายงานของพระเจินจิ้นอักษร ล่ามจีนประจำกรมตำรวจพระนครบาล
กรมหลวงพระองค์เจ้าธานีนิวัติ ราชอาณาจักรกวางตุ้งประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ
๔๑/๒๖๐ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

สำหรับเจ้าฟ้าประชาธิปกซึ่งได้ทรงวาระราชการในขณะนั้นได้มีพระราชกระแส
ถึงเจ้าพระยายมราชว่า

“....ข้าพเจ้าเห็นพ้องควยกับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทุกประการ
นอกจากฐานะอันไม่แน่นอนของผู้เขียนแล้ว ยังปฏิบัติวิธีระเบียบการเจรจา
ระหว่างชาติทุกประการ ไม่ควรตอบเลยเป็นอันขาด.....”

จะเห็นว่าเจ้าฟ้าประชาธิปกทรงสนพระทัยเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาชาวจีน
อย่างใกล้ชิด พระองค์ทรงมีพระราชกระแสและลายพระหัตถ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ทุกระยะ
และแทบทุกเรื่อง ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ทรงรักษาแนวพระบรมราโชบายของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตลอด เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพระบรมราโชบาย
ที่ให้ไว้แก่หรือบีบบังคับชาวจีนในพระราชอาณาเขตจนเกินควร

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับปัญหาการปิดโรงพิมพ์จีนนั้น เจ้าพระยายมราชก็มีได้คิด
จะปิดโดยตลอดไป เมื่อเรื่องราวสงบลงและสมควรแก่เวลาแล้ว เจ้าพระยายมราชก็จะ
อนุญาตให้ดำเนินการต่อไปได้ ในเรื่องนี้ท่านได้ยืนยันถึงนโยบายของท่านที่มีต่อชาวจีน
ในพระราชอาณาเขต และนโยบายที่จะจัดการกับชาวจีนในกรณีประเทศจีนถูกรุกราน
จากประเทศภายนอก ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวจีนในไทยเกิดปฏิกิริยาต่าง ๆ คือพระองค์เจ้า
ไตรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า

“.....หม่อมฉันหวังว่าคงจะทรงเข้าพระทัยในหลักการที่เรากระทำไปอันเกี่ยวแก่
คนจีนภายในประเทศเป็นอย่างดีแล้ว ว่าเรามีความมุ่งหมายแห่งการกระทำเพียง
สถานใด ความข้อนี้อาจที่คนจีนภายนอกอาจรู้ไม่ได้ว่าเราได้ให้ความเที่ยงธรรม
ความเสมอภาคแก่คนจีนเท่าเทียมคนไทยเพียงใด จริงอยู่เหตุการณ์อันบังเกิดอยู่
ภายนอกครั้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับหรือก่อให้เกิดแก่ประเทศไทยสยาม.....แต่เหตุเหล่านี้
เราควรจะรู้สึกว่าจะต้องระมัดระวังในทางอัยยาศรัยต่อเจ้าของประเทศ

* ดู พระราชกระแสของเจ้าฟ้าประชาธิปก ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่

๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

* ดูเชิงอรรถหน้า ๒๕๕

ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ของตกอยู่ในความยากท่ามกลางการกระทำในพวกเขา
 เหล่านั้นด้วย ตามเหตุการณ์แห่งเจ้าของบ้านผู้ตั้งอยู่เป่นกลางในระหว่าง
 ครัววาททุกฝ่าย มีอยากจะให้เหตุการณ์ทั้งหลายเขามากล้ากลายเป็นหรือเกิดขึ้นภายใน
 บ้านของคนอื่นใด ประเทศสยามซึ่งทรงไว้แห่งความเป็นกลางในระหว่างเหตุการณ์
 ครั้งนี้ จึงไม่ปรารถนาที่จะให้มีความไม่เรียบร้อยเป็นเหตุขึ้นภายในบ้านเมือง
 เช่นเดียวกัน แต่ถึงกระนั้นก็ดีเรามีได้มีความกตัญญูหรือบีบบังคับต่อสิทธิของผลประโยชน์
 ก่อความชอบธรรมของคนจีนอย่างหนึ่งอย่างใดให้เสื่อมไป นอกจากเขาจะได้
 กระทำโดยเปิดเผย....."

ความคิดเห็นของเจ้าพระยาบรมราชในครั้งนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงนโยบายของ
 ในการวางตัวเป็นกลางเมื่อเกิดเรื่องเช่นนี้ขึ้นมา ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากครั้งที่ชาวจีนทูล
 บอญคอตสินคำญี่ปุ่นทั้ง ๒ ครั้ง อรรถราชทูตญี่ปุ่นเสนอแนะให้รัฐบาลไทยทำการปิด
 หนังสือพิมพ์จีนที่ลงข่าวโจมตีประเทศไทย แต่เจ้าพระยาบรมราชก็ได้ทำตามและมีได้มี
 การออกพระราชบัญญัติจำกัดบทบาทของหนังสือพิมพ์แต่ประการใด นอกจากใช้วิธีว่ากล่าว
 ตักเตือนบรรดาบรรณาธิการและเจ้าของหนังสือพิมพ์จีนเท่านั้น แม้แต่การที่อรรถราชทูต
 อังกฤษเสนอแนะให้ทางรัฐบาลไทยตั้งกองตรวจตราสิ่งตีพิมพ์และพัสดุดังไปรษณีย์ในระยะนี้
 รวมทั้งการตรวจตราคนจีนที่จะเข้ามาในพระราชอาณาจักร หรือการให้ส่งนักเรียนจีนที่มาจาก
 กวางตุ้งกลับไปประเทศจีนซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ได้จัดการตามคำแนะนำของอังกฤษแต่ประการใด
 เพราะเห็นว่าเป็นการวิครอนสิทธิ์ของชาวจีนในไทยอย่างรุนแรง โดยเฉพาะเมื่อไม่มี
 หลักฐานปรากฏอย่างเด่นชัดให้จำเป็นต้องกระทำเช่นนั้น และท่านได้ยืนยันในตอนท้ายของ
 จดหมายฉบับนี้ว่าไม่ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไหนถ้าแสดงถึงการที่จะก่อให้เกิด เหตุไม่เรียบร้อย
 ก่อการปลุกเร้า และยังเป็น การขัดต่อพระราชกำหนดกฎหมายแล้ว ท่านก็ต้องปฏิบัติ
 เสมอเสมือนกันหมคมมีโชหนังสือพิมพ์จีนเท่านั้น^๒

^๑ ดู รายงานของเจ้าพระยาบรมราช ทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์
 ที่ ๓๐๐/๐๓๕๕ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ด.ค.

จะเห็นว่านโยบายของเจ้าพระยาอมราชนี้เท่ากับเป็นการดำเนินตาม
 พระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อเปรียบเทียบกับ
 ในระยะแรก ๆ แล้วจะเห็นว่าลดความรุนแรงลงมาก ข้อนี้จะสังเกตได้จากจำนวนชาวจีน
 ที่ถูกเนรเทศลดลงมากตั้งแต่การนัดหยุดงานครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ซึ่งมีจำนวนถึง
 ๖๘ คน การขอยกอดสินค้าญี่ปุ่นครั้งแรกปี พ.ศ. ๒๔๕๔ มีจำนวน ๑๑ คน การขอยกอด
 สินค้าญี่ปุ่นครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ จำนวนเพียง ๖ คน และในการนัดหยุดงานครั้งที่ ๒
 ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ไม่ปรากฏจำนวนผู้ถูกเนรเทศเลย นอกจากนี้จะเห็นได้จากวิธีการปราบปราม
 ของรัฐบาลไทยก็ค่อย ๆ ลดความรุนแรงเช่นกัน ในการนัดหยุดงานครั้งแรกเราใช้ทั้ง
 กำลังทหารและพลตระเวนออกปราบปราม แต่ในการขอยกอดสินค้าญี่ปุ่นทั้ง ๒ ครั้ง
 ไม่มีการใช้กำลังเลย เจ้าพระยาอมราชใช้วิธีห้ามปรามโดยวาจาด้วยการไปพูดในที่ประชุมจีน
 บ้าง เรียกบรรดาหัวหน้าจีนทั้งหลายมาพูดจาวาง เกี่ยวกับการปราบปรามข้าราชการ
 ของชาวจีนก็มีผลมากเพราะจะเห็นว่าการก่อการจลาจลของชาวจีนก็ลดลงความลำบาก
 เช่นกัน จนอาจกล่าวได้ว่าการขอยกอดสินค้าญี่ปุ่นในครั้งแรกนั้นมีความรุนแรงมากที่สุด

บทบาทของโรงเรียนจีน

จากการที่นักศึกษาจีนในประเทศไทยไม่มีปฏิริยาโต้ตอบการรุกรานของผู้ป้อน
 ทุนได้เกิดเหตุที่เชียงใหม่ทำให้นักศึกษาจีนถูกยิงบาดเจ็บนั้น นักเรียนจีนในไทยจึงมีการ
 ไหวตัวขึ้นมาโดยมีข่าวลือว่าที่โรงเรียนจีนพวยเอง ตำบลศาลเจ้าเก่า ได้มีนักเรียนจีน
 บางคนไปทำลายสินค้าญี่ปุ่น ดังนั้นพระยาอชิกรณประกาศ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล
 จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปคัดเตือนทางโรงเรียนพวยเองเรื่องก็เงียบไป

ตลอดเดือนมิถุนายนและกรกฎาคมไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงบทบาทของ
 นักเรียนจีนและโรงเรียนจีนที่เป็นไปในทำนองก่อให้เกิดการนัดหยุดงานครั้งนี้ ถึงแม้ว่า

^๑ ดู รายงานของพระยาอชิกรณประกาศ ถึงเจ้าพระยาอมราช ลงวันที่
 ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

หนังสือพิมพ์อ้าว เข็มซินไปฉบับวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ถูกปิดไปนั้น จะลงข่าวยุยงให้นักเรียนจีนในไทย (ในข่าวให้นักเรียนที่อยู่ในต่างประเทศ) ช่วยปลุกใจให้ชาวจีนทั้งหลายเอาใจใส่ในเหตุการณ์ที่เชียงใหม่

จากการที่ประเทศจีนในระยะนี้มีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งเข้ามากับพวกบอลเชวิกของรัฐบาลรัสเซียโดยให้ความช่วยเหลือรัฐบาลจีนที่วางคั่ง ดังนั้นรัฐบาลอังกฤษจึงได้ติดตามการเคลื่อนไหวของพวกบอลเชวิกอยู่ตลอดเวลา จนกล่าวหาว่าโรงเรียนนายร้อยทหารบกวมไปเป็นที่เผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้เพราะมีนายทหารชาวรัสเซียเข้ามาเป็นครูสอน และด้วยเหตุนี้จึงมีโรงเรียนจีนบางแห่งในกรุงเทพฯ ได้นำลัทธิคอมมิวนิสต์มาเผยแพร่ ทางอรรคราชทูตอังกฤษได้ขอร้องให้รัฐบาลไทยจัดการดูแลโรงเรียนจีนอย่าให้มีการเผยแพร่ลัทธินี้ได้โดยสะดวก

แต่เจ้าพระยายมราชไม่เห็นด้วยกับอรรคราชทูตอังกฤษในเรื่องนี้ ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

".....หม่อมฉันคิดว่าในขณะที่ยังไม่ปรากฏลักษณะการเผยแพร่ลัทธิบอลเชวิกอย่างแจ่มแจ้งแก่ผู้ใดแล้ว บางทีจะเป็นการเร่งไปกระมังที่จะใช้คำว่าบอลเชวิกได้มีอยู่เป็นแน่นอนในโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่ง แต่อย่างไรก็ดีแม้แต่ตำรวจจะใคร่สอดส่องอยู่แล้วตามโรงเรียนที่ควรสอดส่องก็ตาม แต่เพื่อเป็นการไม่ประมาทหม่อมฉันทำตามคำแนะนำของทูตอังกฤษด้วยเพราะเห็นมีประโยชน์....."

เป็นที่น่าสังเกตว่าทางอังกฤษหวาดระแวงการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์มาก ทั้งนี้เนื่องจากลัทธินี้กำลังระบาดอยู่ในยุโรป ดังนั้นอังกฤษซึ่งเป็นประเทศที่มีหลักการตรงกันข้ามกับลัทธิคอมมิวนิสต์ จำเป็นต้องป้องกันการระบาดของลัทธินี้ทางเอเชีย

^๑ ดู คำแปลหนังสือพิมพ์อ้าว เข็มซินไป ฉบับวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

^๒ ดู หนังสือลับของอรรคราชทูตอังกฤษ ทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

^๓ ดู รายงานลับของเจ้าพระยายมราช ทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ที่ ๑๓๑/๔๔๓๕ ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

ด้วยเหตุว่าอังกฤษมีอาณานิคมอยู่ทางแถบนี้หลายแห่ง และในขณะที่เดียวกันทางรัฐบาลไทย ยังไม่รู้ถึงภัยของลัทธิคอมมิวนิสต์ (หรือบอลเชวิคในขณะนั้น) มากนัก รวมทั้งหลักฐานต่าง ๆ ก็ยังไม่ปรากฏออกมาเด่นชัด เจ้าพระยามรราชจึงไม่ได้ใช้วิธีการควบคุมโรงเรียนจีนอย่างกวาดล้างแต่ประการใด

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีความเห็นว่าครูและโรงเรียน มักจะเกี่ยวข้อในเรื่องทำนองนี้อยู่เสมอ จึงทรงกำชับให้เจ้าพระยามรราชคอยดูแลโรงเรียนจีนอย่างใกล้ชิด^๑ เกี่ยวกับพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงนี้คือลัทธิคอมมิวนิสต์หรือบอลเชวิคนี้ ไม่ปรากฏว่าพระองค์ทรงวิพากษ์วิจารณ์หรือมีพระราชกระแสอย่างใด ทำให้ไม่สามารถที่จะจับความรู้สึกของพระองค์ที่มีต่อลัทธินี้ได้ นอกจากจะดูในบทพระราชนิพนธ์ในระยะก่อนปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เช่น อุดมกรู และความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน เท่านั้น

ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม อรรคราชทูตอังกฤษก็ได้มีหนังสือลับทูลพระองค์เจ้า ไตรทศประพันธ์อีกฉบับหนึ่งเกี่ยวกับการที่ชาวจีนใช้โรงเรียนเป่ย์มั้น เป็นที่ประชุมของสมาคมเสือเถลิง (คิกฮวยหวนฮุยโป) ของบรรดาชาวพิศชาววางคัง เจ้าพระยามรราช ได้จัดการสืบสวนดูปรากฏว่ามีการประชุมกันที่โรงเรียนนี้เนื่อง ๆ แต่ก็ไม่มีหลักฐานว่า เป็นการประชุมที่ผิดกฎหมายอย่างใด^๒

อาจสรุปได้ว่าความบทบาทของโรงเรียนจีนในระยะนี้ไม่ปรากฏชัดเท่ากับในระยะแรก ๆ ชาวที่ใกล้ชิดใหญ่จะเป็นชาวสื่อแทบทั้งสิ้น การที่หลักฐานไม่ปรากฏในระยะนี้ ทั้งที่ควรจะมีปฏิกิริยาอย่างหนึ่งอย่างใดจากนักเรียนจีนในไทยบ้างเป็นการประหลาด

^๑ ดู พระราชหัตถเลขา ถึงเจ้าพระยามรราช ไม่ปรากฏวันที่

^๒ หนังสือลับของ มิสเตอร์ โรเบิร์ต เกรก อรรคราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

^๓ ดู รายงานลับของเจ้าพระยามรราช ทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ที่ ๕๓๓/๔๔๕๐ ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

การกระทำของอังกฤษที่มีต่อนักเรียนจีน อาจเป็นคว่ำวาระยะนี้เป็นระยะที่โรงเรียนจีน เริ่มก่อตัวในการที่จะเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังนั้นปฏิกริยาอย่างอื่นจึงไม่ปรากฏชัด จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๖ จึงปรากฏหลักฐานชัดว่าได้มีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ในโรงเรียนจีน เป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่าการก่อตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นการสืบสวนของทางฝ่ายอังกฤษแทบทั้งสิ้น รายงานของฝ่ายรัฐบาลไทยแทบจะไม่ปรากฏเลย จะปรากฏก็ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ทั้งนี้อาจเป็นคว่ำเหตุผลต่าง ๆ ที่ไต่ถั่วไปแล้วนั่นเอง

บทบาทของสมาคมจีน

ในระยะนี้สมาคมจีนไม่ค่อยมีบทบาทมากนัก อาจเป็นคว่ำว่ารัฐบาลจับตาดู บางใกล้ชิด หรือเพราะทางรัฐบาลไทยไปตามว่า ถลืบทราบไควว่าสมาคมใดมีการ จาเนินการในทางยุยงส่งเสริมให้ก่อการวุ่นวายบ้าง และอาจเป็นเพราะว่าบรรดา ชาวจีนในไทยยังไม่แน่ใจในความมั่นคงของรัฐบาลก๊กมินตั๋ง นอกจากนี้ประชาชนกรรมกร สโมสรรพชาณิชย์จีน (เชียงหวย) คือ ระยะเวลาประคินันท์ภูมिरิทัศน์ (เชียงสูง) ซึ่ง เป็นสมาคม ของบรรดาพ่อค้าจีนที่ใหญ่โตมากไม่มีนโยบายก่อการวุ่นวายแต่อย่างใด ซึ่งพิจารณาได้ จากการกระทำของพระยาประคินันท์ภูมिरิทัศน์ว่าบุคคลกึ่งนี้เป็นฝ่ายรัฐบาลไทย เช่น การนำ เอาหนังสือที่เป็นทำนองโทรเลขที่มีวาลิ่งตโมสเร เชียงหวยซึ่งมีข้อความยุยงให้เกิดความ วุ่นวายมาให้ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล กึ่งที่ไต่ถั่วรายละเอียคไปแล้วนั้น บละใน กลางเดือนกันยายนกัได้นำหนังสือจีน ๒ ฉบับมาให้เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลอีก ฉบับแรก ให้สโมสรร เชียงหวยคัดเลือกผู้แทนของสโมสรรส่งไปประชุมผู้แทนราษฎรตามคำสั่งของ ผู้ดำเร้จราชการประเทศจีนที่ปักกิ่ง และฉบับที่ ๒ ให้แจ้งแก่บรรดาสโมสรรจีนต่าง ในประเทศไทยโฆษณาให้ทราบทั่วกันถึง ร้องการส่งคนไปประชุมครั้งนี้ ^๒

^๑ ดูรายละเอียดได้จาก นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ ณรงค์ พวงพิศ

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.จ. รายงานของเจ้าพระยามรราช ถึง เจ้าพระยามหิธรฯ ที่ ๑๖๓/๒๔๖๖ ลงวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘

แต่การกระทำของพระยาประติณห์นี้อาจมองได้อีกแง่ว่าเป็นความฉลาดที่เอาเรื่องสำคัญ ๆ บังหน้าในการที่จะดำเนินการอย่างอื่น ๆ เพื่อให้รัฐบาลไทยเบนความสนใจไปจากสโมสร เชียงหวายไปยังสมาคมอื่น ๆ ซึ่งก็ไม่ปรากฏหลักฐานอีก เช่น เดียวกันว่าทางรัฐบาลไทยสืบทราบพฤติกรรมอันไม่ดีงามของสโมสร เชียงหวายในระยะนี้ นอกจากนี้มีข้อน่าสังเกตว่าตั้งแต่สมาคมเชียงหวายเปลี่ยนตัวประธานจากนายเชียวฮุกเสง ศรีบุญเรือง มาเป็นพระยาประติณห์แล้วก็ไม่ปรากฏว่าสโมสรนี้ได้กระทำการยุยงส่งเสริมให้ชาวจีนในไทยก่อการวุ่นวายแต่ประการใด ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการให้บรรดาศักดิ์แก่ผู้นำสมาคมจีนเป็นผลให้ลัทธิพิชิตของชาวจีนผู้นั้นเป็นอย่างดี และยังเป็นการชักจูงให้เขามาสู่สังคมไทยโดยสมบูรณ์อีกด้วย ในกรณีตัวอย่างที่เห็นชัดได้แก่ จินฮง หรือยี่ก่อง ซึ่ง เป็นรัฐบาลไทยสงสัยว่าเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการนัดหยุดงานในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ จินฮงได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอนุวัตรราชนิคม และได้รับพระราชทานนามสกุล เศรษฐวิชัย ตลอดจนสมัยของพระองค์ไม่ปรากฏบทบาทของยี่ก่องในกรณีที่เกิดการวุ่นวายขึ้นอีกเลย

ในกรณีที่สโมสร เชียงหวายนำหนังสือที่มาจากประเทศจีนมาให้เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลดูนั้น ก็เพื่อขออนุญาตจัดการประชุมเพื่อคัดเลือกบุคคลส่งไปประชุม ซึ่งทางรัฐบาลไทยพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการ เกี่ยวข้องกับการ เมืองและขัดต่อลักษณะการปกครองของประเทศไทย ดังนั้นทางรัฐบาลไทยจึงไม่ยินยอมอย่างเด็ดขาดที่จะให้ทำการโฆษณา และการที่จะส่งคนไปประชุมครั้งนี้ สำหรับเจ้าฟ้าประชาธิปกก็ทรงเห็นด้วยเช่นเดียวกับรัฐบาลไทย ดังพระราชหัตถเลขาที่ว่า

".....เห็นด้วยอย่างยิ่งว่าไม่ควรยอมให้พวกจีนมีการประชุมกันเป็นอันขาด เรื่องนี้จะทำความรอนใจให้แก่รัฐบาลสยามในภายหน้า เพราะฉะนั้น

^๑ G. William Skinner, The Chinese Society in Thailand,
p. ๑๗๐

^๓ ก.

ขอให้มหาดไทยพยายามสืบสวนเรื่องราวอยู่เสมอ.....”

การที่เจ้าฟ้าประชาธิปกทรงเล็งเห็นถึงปัญหาที่จะเกิดจากชาวจีนว่าจะทำให้เกิดความร้อใจแก่รัฐบาลนั้นเป็นการถูกต้องอย่างยิ่ง เพราะในสมัยของพระองค์ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาสืบเนื่องไปจากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น จนทำให้รัฐบาลในสมัยของพระองค์ต้องออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ เป็นการควบคุมชาวจีนในพระราชอาณาเขต ทั้งที่บางพระราชบัญญัติรัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสนอให้มีการประกาศใช้แต่ไม่สำเร็จ เช่นพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองในปี พ.ศ. ๒๔๗๐

การควบคุมของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้

การที่หนังสือพิมพ์จีนในประเศไทยได้ลงบทความยุยงส่งเสริมให้ชาวจีนก่อการวุ่นวายอยู่เสมอ จนเป็นเหตุให้รัฐบาลไทยต้องออกพระราชบัญญัติควบคุมในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ความประสงค์ของรัฐบาลไทยที่จะให้มีพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์นี้มาตั้งแต่ต้นรัชกาลแล้ว

เมื่อการออกพระราชบัญญัติหนังสือพิมพ์นี้ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถได้ถวายความเห็นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ว่าควรจะมีแต่ควรจะให้อ่อนที่สุด และควรจะให้ระยากัฎยา ณ ไมตรีเป็นผู้ร่าง^๒ สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริ ในเรื่องนี้ว่า การที่พระองค์ได้รับการศึกษามาจากอังกฤษจึงไม่โปรดที่จะให้บิดาปกครองหนังสือพิมพ์ แต่การที่หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยชอบกล่าวกระทบกระเทือนในสำนวนกัฎพะ (bad taste) ทรงเห็นว่

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ก. ดายพระหัตถ์ของเจ้าฟ้าประชาธิปก ถึงเจ้าพระยามรราช ลงวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๑๗-คำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ลงวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๑๓๑

บรรดาหนังสือพิมพ์ที่ออกเป็น ๒ ภาษา ราชกิจจานุเบกษาเรื่องและรับผิดชอบเป็น ๒ แผนก พร้อมทั้งมีพระราชกระแสให้เจ้าพระยาศรีสุริยราชเป็นผู้อำนวยการพระราชบัญญัติ หนังสือพิมพ์ แต่ไม่มีพระราชประสงค์จะให้แก่นักพิมพ์มาแรงอย่างรัสเซียและเยอรมัน และทรงเห็นว่าหนังสือพิมพ์พวก ๆ จะออกมาจดทะเบียน

สำหรับกรมพระเพชรวงษ์โรปกการทวงปีพระราชดำริว่า ตามที่ทรงทราบ มาจากพระมหิศร (มาซา) ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นนั้นว่า หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นชื่อชิชิว้างลุกกระโด (The man of straw) ให้ช่วยตีความแก่รัฐบาลก็ใช้วิธีห้ามไม่ให้ออกหนังสือพิมพ์ ชั่วคราว สำหรับเมืองไทยพระองค์ทรงเห็นว่าตามการเอาจริงเอาจังก็คงจะเข็ดไป

แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริ เกี่ยวกับ เรื่องนี้อย่างจริงจังประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นที่แต่งตั้งเกล้าไว้ในระบะแรกพระองค์ ทรงกักตักนอกรที่รัฐบาลจะออกกฎหมายควบคุมหนังสือพิมพ์ พังทีในระบะปี พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๖ หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ พวกนักวิพากษ์วิจารณ์บาดด้วยกฤษฎีกาแรง แม้แต่พระองค์ กถูกเสียดสีต่าง ๆ นานา ซึ่งทั้งนี้ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเวลาที่รัฐบาลไทยประกาศใช้ พระราชบัญญัติสมคเอกสารและหนังสือพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ก็เนื่องมาจาก

ประการที่ ๑ หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยมิได้มีเจ้าของและบรรณาธิการ เป็นคนไทยเท่านั้น หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ปรเภทนวนิยายจะมีเจ้าของและบรรณาธิการ เป็นชนชาติอื่น ๆ ค่วย หรือแม่แก่หนังสือพิมพ์ที่ออกาเบณกษาไทยแต่เจ้าของเป็น ชาวต่างประเทศก็โคนนในบังคับของตนมเป็นบรรณาธิการ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์จีน ส่วนใหญ่บรรณาธิการและเจ้าของจะเป็นคนในบังคับมต่างประเทศทั้งสิ้น ค่วยเหตุนี้จึง จึงทำให้ไม่สะดวกที่รัฐบาลไทยจะออกพระราชบัญญัติประเภทนี้ออกมา เพราะที่จะดงโทษ คนในบังคับต่างชาตินั้นทำไม่สะดวก

๑ กรมศึกษากร พระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รายงานการประชุมเสนาบดี วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ หน้า ๖ - ๗

ดังนั้นหลังจากที่ประเทศไทยได้ประกาศสงครามร่วมกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร แล้วทำให้ฐานะของประเทศไทยดีขึ้น ต่างประเทศเริ่มยอมให้สิทธิต่าง ๆ มากขึ้น สนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ไม่เป็นธรรมแก่ประเทศไทยก็ได้เริ่มแก้ไขกันในระยะหลังสงครามมา ครึ่งที่หนึ่งนี้ เรื่องนี้จะเห็นได้จากบันทึกเรื่องกฎหมายหนังสือพิมพ์ว่า

".....บัดนี้เหตุการณ์บ้านเมืองได้เปลี่ยนไปฐานะเมืองไทยที่ประกาศสงครามแล้ว ต่างกับเมื่อยังมิได้ประกาศมาก สัมพันธมิตรทั้งหลายยอมปรารถนาอยู่ที่จะทำตามใจไทย มากที่สุดที่จะทำได้ในวงที่ขอบด้วยเหตุผล ฉะนั้นจึงเป็นโอกาสเหมาะที่จะจัดการให้มี กฎหมายหนังสือพิมพ์ในระหว่างนี้ เพื่อที่รัฐบาลจะได้มีทางควบคุมหนังสือพิมพ์ ต่าง ๆ....."

ประการที่ ๒ รัฐบาลไทยเริ่มตระหนักเห็นถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นถ้าปล่อยให้ หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ลงบทความกันตามใจชอบ เพราะปรากฏว่ามีการใช้หน้าหนังสือพิมพ์ โจมตีซึ่งกันและกันอยู่เสมอระหว่างบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ นอกจากนี้รัฐบาลไทย ก็ยังไม่พอใจนักที่จะให้ชาวจีนใช้หน้าหนังสือพิมพ์เป็นเวทีการเมืองเพื่อโจมตีการกระทำ ของประเทศที่มีสัญญาทางไมตรีกับไทย เช่น ญี่ปุ่น และอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อรัฐบาลไทยทำการห้ามปรามตักเตือนก็มิได้เชื่อฟังยังคงลงบทความในทำนองนี้อยู่เสมอ

ประการที่ ๓ ในระยะแรกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคัด ความเห็นของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ซึ่งทรงเสนอให้พระราชบัญญัติหนังสือพิมพ์นั้น อาจเป็นเพราะว่าพระองค์เองก็ทรงใช้หน้าหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือโจมตีชาวจีนทาง การธุรกิจและการเมือง ดังนั้นพระองค์อาจจะทรงเห็นว่าเป็นการไม่สมควรนักที่จะมี พระราชบัญญัติออกมาควบคุมในระยะนี้ ซึ่งจะเห็นได้จากข้อความในบันทึกที่ว่า

๑ กองจดหมายเทศาภิบาล เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๗/๘ พระราชบัญญัติ หนังสือพิมพ์และสมุดเอกสาร ไม่ปรากฏวันที่

".....การที่ในเมืองไทยมีการควบคุมตรวจตราหนังสือพิมพ์ เพราะว่าไม่เป็นพระราชประสงค์ที่จะกดหนังสือพิมพ์โดยไม่จำเป็น ทรงดำเนินพระบรมราโชบายในทางส่งเสริมอิสรภาพอันชอบธรรมของหนังสือพิมพ์อยู่เป็นนิตย์ แต่ควรระวังสำหรับภavnานนั้นจำเป็นต้องคิด....."

ตามบันทึกเรื่องกฎหมายและหนังสือพิมพ์ก่อนหน้าที่จะได้มีการประกาศพระราชบัญญัติฉบับนี้ออกมา ความในข้อ ๓ ที่ว่า

".....(๓) อนุญาตให้หนังสือออกเป็นภาษาไทยและอังกฤษ ห้ามไม่ให้ออกในภาษาอื่น นอกจากได้รับอนุญาตจากเสนาบดีกระทรวงนครบาลถ้าตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ หรือจากอุปราช หรือสมุหเทศาภิบาลถ้าตั้งอยู่ในหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักร....."

จะเห็นว่าเท่ากับเป็นการกีดกันการออกหนังสือพิมพ์ภาษาจีน แต่เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ข้อความในทำนองเดียวกับข้อ (๓) ก็ไม่ปรากฏว่ามี ถ้ารัฐบาลไทยอนุญาตให้หนังสือพิมพ์ออกได้เพียง ๒ ภาษาเท่านั้น จะมีข้อแม้ว่าถ้าขออนุญาตต่อเสนาบดีกระทรวงนครบาล หรือสมุหเทศาภิบาลแล้วทางการไทยจะอนุญาตให้จัดตั้งได้ก็ตาม ก็ไม่เป็นการยุติธรรมต่อหนังสือพิมพ์จีนนัก เพราะหนังสือพิมพ์จีนออกมาเป็นเวลานานก่อนหน้าที่จะมีพระราชบัญญัตินี้ประกาศใช้

นอกจากนี้ตามบันทึกฉบับนี้ ข้อ (๑๐) และ (๑๑) ที่ว่า

".....(๑๐) ห้ามมิให้หนังสือพิมพ์ลงข้อความใด ๆ ซึ่งน่าจะทำให้เสียความสงบราบคาบ หรือยุยงให้คนทำการฉวนเจียร

(๑๑) ห้ามมิให้หนังสือพิมพ์ลงข่าวใด ๆ ซึ่งเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และเสียดสีแก่พระบรมวงศานุวงศ์ หรือที่เป็นไปเพื่อชักชวนให้กบฏในการเปลี่ยนแปลงพระธรรมนูญการปกครอง หรือทำลายล้างแบบแผนของรัฐบาล....."

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

^๒ ค.

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

เมื่อพระราชบัญญัติคุ้มครองเอกสารและหนังสือพิมพ์ออกมา ถึงแม้จะมีข้อความ
เหล่านี้แต่ก็เป็นในทำนองคล้ายคลึงกันเท่านั้น ข้อความที่เกี่ยวกับการชักชวนให้คนนิยม
ไปการเปลี่ยนแปลงพระธรรมนูญการปกครอง หรือทำลายล้างแบบแผนของรัฐบาลไม่ปรากฏ
คั้งในข้อความมาตรา ๕ ที่ว่า

.....มาตรา ๕ สมุดแฉะเอกสาร หนังสือพิมพ์ ภาพประพันธ์ที่เป็นเขียนนาม
แผ่นดิน หมายความว่า สมุดแฉะเอกสาร หนังสือพิมพ์ บทประพันธ์ที่โฆษณาในหนังสือพิมพ์
ด้วยความมุ่งหมายโดยตรงหรือโดยอ้อม เพื่อโฆษณาชวน โดยแนะนำ โฆษณาว่ากระทบ
โดยคำเปรียบ โดยปริยาย ถ้าโดยอย่างอื่น เพื่อจะ

(๑) ยุยงให้กระทำการวางผิดฐานประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัวและ
พระราชอาญาจักร ถ้าความผิดต่อเจ้าพนักงานผู้กระทำความผิดที่วันชดเชยกฎหมาย
ฐานใช้อำนาจและตำแหน่งหน้าที่ในทางทุจริต ถ้าความผิดฐานกระทำให้เสื่อมเสีย
อำนาจศาล ถ้าความผิดคดีอาชญากรรม ถ้าความผิดฐานสมคบกันเป็นอันยี่ แฉเป็นสังหาร
ผู้ร้าย ถ้าการจลาจล ถ้าความผิดฐานกระทำให้เกิดภัยอันตรายแก่สาธารณชน
ฐานกระทำให้สาธารณชนปราศจากความปลอดภัยในทางไปมา และการส่งข่าวแก่ชน
ถึงกัน แฉฐานกระทำให้สาธารณชนปราศจากความสงบเรียบร้อย ถ้าความผิดฐาน
ปลอมแปลงเงินตรา ปลอมดวงตรา ปลอมบัตรตรา แฉปลอมตัว ถ้าความผิด
ฐานกระทำทุจริตในทางการค้า....."

ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ เจ้าของหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่ยังคงออกหนังสือพิมพ์อยู่
จนถึงประกาศใช้พระราชบัญญัติคงมารักษาเป็นต้นตอเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยภายใน
๒ เดือนนับตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติ ถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับใดไม่มาจดทะเบียน

^๑ ราชกิจจานุเบกษา (แผนกกฎหมาย) เล่ม ๓๕ ภาค ๒ วันที่ ๓๐ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๕๕ หน้า ๕๖๘

^๒ ราชกิจจานุเบกษา ด.ก.

หรือทำผิดพระราชบัญญัติมิโทษอย่างสูงที่สุดเพียงจำคุกไม่เกิน ๒ ปี หรือปรับไม่เกิน ๑ พันบาท^๑ ซึ่งจะเห็นว่าเป็นโทษที่ไม่รุนแรงนัก และส่วนใหญ่ผู้ที่ถูกจำคุกมักจะเป็น ผู้ที่เจ้าของหนังสือพิมพ์ว่าจ้างใหม่มารับจอบแทน โดยให้ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ

หลังจากที่ออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ปรากฏว่านางรัฐบาลไทยได้ทำการปิด หนังสือพิมพ์หัว เข็มจีนไปของนายเชียวฮุกเสง และ เลียนเคียนไปของนายโคเทียนเหียน เนื่องจากยุ่งให้ชาวจีนนัดหยุดงานประท้วงนครกรุงเทพฯ ของอังกฤษที่เชียงไต้ในปี ร.ศ. ๒๔๖๘ แต่สำหรับหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ของนายเชียวฮุกเสงที่ออกเป็น ภาษาไทยนั้นมิได้ถูกทางรัฐบาลสั่งปิด แต่ได้หยุดทำการจำหน่ายเอง ซึ่งนายเชียวฮุกเสง ใ้ให้เหตุผลว่าหนังสือพิมพ์ของตนคงยากกับสิ่งคั่งทงแหลมและคมโคจรอบค้วนและไม่สามารถพดในสิ่งที่พูดได้ จึงไม่อาจที่จะมีใจพิมพ์จำหน่ายอยู่อีกต่อไป การหยุด จำหน่ายของหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์นั้น หลังจากที่รัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติ หนังสือพิมพ์ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์รู้สึกอึดอัดใจ จนต้องปิดตัวเองก่อนที่รัฐบาลไทยจะสั่งปิด

^๑ ก. มาตรา ๓๘

^๒ หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

บทที่ ๖

ปัญหาการปกครองชาวจีนในพระราชอาณาเขต

ปัญหาทางด้านการปกครองนี้ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามีส่วนพัวพันกับปัญหาทางการเมืองอยู่มาก ครั้นใดที่ชาวจีนก่อปัญหาทางการเมืองขึ้นมารัฐบาลไทยก็ต้องจัดการแก้ไขสถานการณ์แต่ละครั้งให้เรียบร้อย รวมทั้งการเข้าไปควบคุมสโมสรหรือสมาคมจีน หนังสือพิมพ์จีน และโรงเรียนจีนด้วย นอกจากนี้ยังมีปัญหาใหญ่ ๆ ทางด้านการปกครองซึ่งสมควรจะได้รับการแยกออกมาพิจารณาเป็นพิเศษ จากปัญหาทางการเมืองคือ ปัญหาอั้งยี่ ซึ่งต่อเนื่องมาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ และปัญหาการเก็บเงินค่าราชการจากชาวจีน และการเกณฑ์ทหารเป็นปัญหาสืบเนื่องตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เช่นกัน และเคยเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการนัดหยุดงานในปลายรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ยังคงสร้างความหนักใจให้แก่รัฐบาลไทย และยังมีผลกระทบกระเทือนของสงครามโลกครั้งที่ ๑ ที่มีต่อชาวจีนทางภาคใต้

ปัญหาอั้งยี่

ก. อั้งยี่ในกรุงเทพฯ อั้งยี่ในกรุงเทพฯ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มีมากมายหลายคณะ ทั้งนี้เพราะแตกแยกออกมาจากคณะใหญ่ในสมัยก่อน ๆ มาเป็นคณะย่อยๆ ซึ่งพอจะจำแนกออกมาตามภาษาของพวกจีนได้ดังนี้คือ

จีนแต้จิ๋ว เดิมมีอยู่ ๓ คณะใหญ่ ๆ คือ

๑. งี่เฮงหรือคั่วกงสี
๒. ชิวลี่ก้อหรือเล่างงสี
๓. งี่ฮก

* ควรดูความหมายและประวัติความเป็นมาของอั้งยี่ได้ใน นิทานโบราณคดี

ต่อมาแยกออกเป็นคณะย่อย ๆ มากมายดังนี้คือ

คณะเงี้ยว หรือคั่วกงสี่ แยกเป็น

๑. บวนเฮง อยู่ในบริเวณสามแยก หัวลำโพง สพานเหลือง ตรอกถ่วงอก
๒. บวนเสง หรือบวนเซงกวน อยู่ในบริเวณตลาดหัวลำโพง
๓. อี่ป๋อหรืออี่คิงววยเม้ง อยู่ในบริเวณตรอกเต่าหู
๔. ตี่เม้งฮิง อยู่ในบริเวณประตูน้ำประทุมวัน ตลาดใหม่
๕. เสยเม้งถื่อ อยู่ในบริเวณตลาดใหม่เชิงสะพานกษัตริย์
๖. เฟงอั้งโกะ อยู่ในบริเวณบ้านทวาย
๗. เม้งฮั่ว อยู่ในบริเวณบ้านทวาย
๘. งี่บวนเฮง อยู่ในบริเวณสพานปลา
๙. เล่างี่เฮง อยู่ในบริเวณตรอกสพานมอญ

คณะชีวลี้ก้อ หรือเล่างี่สี่ แยกเป็น

๑. ชิวฮั่ว หรือฮวยหึ่ง อยู่ในบริเวณห้างวินเซอร์ บ้านทวาย
๒. ซาเตี้ยม อยู่ในบริเวณศาลเจ้าคนไทร ถนนแปลงนาม

จีนกวางตุ้ง มีอยู่ ๕ คณะ

๑. บวนกู่เหลา อยู่ในบริเวณตรอกอาเนี้ยเก็ง ตรอกโรงคราม
๒. ลิมยี่ถอง มี ๒ พวกคือ พวกใหม่ และพวกเก่า
พวกเก่า อยู่ในบริเวณตรอกแดง
พวกใหม่ อยู่ในบริเวณตรอกโรงคราม บางรัก
๓. โป้ยกัก อยู่ในบริเวณถนนราชวงศ์ ตรอกเต้า
๔. ยิดคุง อยู่ในบริเวณตรอกอาเนี้ยเก็ง บางรัก
๕. ไท่หั้ง อยู่ในบริเวณบางรัก

๑ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๐ บัญชีรายชื่อ

๖. ชินเม้ง อยู่ในบริเวณบางรัก
๗. คีอั้งเล่ง อยู่ในบริเวณบ้านทวาย
๘. ชินจี้ล็ก อยู่ในบริเวณตลาดพลู ประตูใหม่
๙. ตกอองถ่อง อยู่ในบริเวณตรอกอาเนี้ยเก็ง ถนนพลับพลาไชย

จีนแคะ มี

๑. เม้งสุน อยู่ในบริเวณตรอกวัดพลับพลาไชย

นอกจากนี้ยังมีคณะอื่นซึ่งเป็นชาวไทยอีก เช่น

คณะงูเห่าทวาย อยู่ในบริเวณตรอกหลังวัดเทพศิรินทร์ ซึ่งมีหัวหน้าคือ

นายฉัตร นายยุกษ์ และนายหนอน โดยมีหัวหน้าใหญ่คือ ร่องเสวกโท ม.ร.ว.มานพ ลดาวัลย์ ณ อุษยา* ซึ่งในที่สุดถูกศาลตัดสินถอดยศและจำคุกมีกำหนด ๔ ปี นอกจากนี้ ยังมีคณะลิ้มยี่ถ่อง (ใหม่) ซึ่งมีหลวงพิศาลสรเดช (ม.ล.อุณ อิศรางกูร ณ อยุธยา) เป็นหัวหน้า^๒

เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรดาหัวหน้าคณะอื่นส่วนใหญ่จะเป็นคนในบังคับรัฐบาลไทย โดยเฉพาะจีนแคะอยู่ในบังคับของรัฐบาลไทยเกือบหมด นอกจากพวกแคะเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสคือคณะเม้งสุน ยี่กอกิม เป็นหัวหน้า ในบังคับโปรตุเกสได้แก่คณะบวยกุเหลา ฮกชวนเฮง และในบังคับอังกฤษได้แก่คณะลิ้มยี่ถ่อง คณะต่าง ๆ เหล่านี้มีคนในบังคับชาติต่าง ๆ เป็นบางคนเท่านั้นไม่หมดทั้งคณะ^๓

อั้งยี่ในกรุงเทพฯสมัยนี้ไม่มีพฤติกรรมรุนแรงเท่าสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าหลังจากได้มีพระราชบัญญัติเนรเทศออกมวไซแล้ว ได้มีการเนรเทศ

* ในสมัยนั้นยังคงใช้ ณ อุษยา ต่อท้ายชื่อสกุลถึงแม้ว่าจะเป็นหม่อมหลวง หรือหม่อมราชวงศ์

^๑ หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๑

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

^๓ ก.

ผู้ที่ เป็นอั้งยี่ออกนอกพระราชอาณาจักร เป็นจำนวนถึง ๒๒๘ คน (ดูรายละเอียดจาก ภาคผนวก) พวกอั้งยี่ที่ก่อการรบกวนวายทะเลาะวิวาทกันอยู่เสมอได้แก่ อั้งยี่คณะยี่ไป๋ หรืออั้งยี่ไป๋ หรือยี่จวงยี่เม้ง ซึ่งเป็นพวกจีนแท้ใจชอบทะเลาะกับคณะบวนเฮงซึ่งก็เป็นแต่ใจเหมือนกัน นอกจากนี้คณะชาเตี้ยมก็ชอบทะเลาะวิวาทกับคณะบวนเฮงอยู่เสมอ ๆ ดังนั้นพวกบวนเฮง จึงถูกเนรเทศมากที่สุดถึง ๔๕ คน และพวกชาเตี้ยมซึ่งเป็นอั้งยี่คณะใหญ่มากคณะหนึ่ง ถูกเนรเทศรองลงมาคือ ๒๘ คน

อั้งยี่ในทางจังหวัด ในจังหวัดที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากมักจะมีเรื่องราวของ อั้งยี่ก่อการรบกวนอยู่เสมอ ซึ่งมีดังนี้คือ

อั้งยี่มณฑลสุราษฎร์และชุมพร ไค้แก

๑. คณะหัวควาย ซึ่งตั้งขึ้นที่ชุมพรมาเป็นเวลากว่า ๒๐ ปีแล้ว และในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ทางกรมจิงไค้หัวหน้าคือ ขุนวิจิตรประชากร กับนายเกตุ กำนัน

๒. คณะบริษัท หัวหน้าไค้แก ขุนประชุมชนมมุข ซึ่งเป็นพ่อค้าปลา อยู่ที่ปากน้ำชุมพร

๓. คณะยุติธรรม ต่อมาเปลี่ยนเป็นสัมพันธมิตร อยู่ทางหลังสวน ไชยา บ้านคอน สุราษฎร์ธานี ไม่ปรากฏชื่อหัวหน้า

พวกอั้งยี่ในสุราษฎร์และชุมพรนี้ หัวหน้าจะเป็นผู้ที่ทางรัฐบาลไทยให้บรรดาศักดิ์ เช่น ขุนวิจิตรประชากร และขุนประชุมชนมมุข ซึ่งเป็นพ่อค้าปลาเดิมมีความคิดเพียงแต่จะ จัดตั้งบริษัทใหญ่เงินไปลงทุนทำโป๊ะจับปลา แต่เมื่อได้มีกบฏชกชวนให้มาเข้าหุ้นส่วนกัน กลับกลายเป็นวิธีเข้าอั้งยี่ ทางกรมจึงต้องจัดการปราบปรามในที่สุด

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค. หนังสือของเจ้าพระยาอมราช กราบทูล กรมหลวงปราจิณกิติบดี ที่ ๗๓๓/๑๒๔๔๑ ลงวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

^๒ หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๒ รายงานของ เจ้าพระยาอภัยราชา ถึงพระยาจักรปาณิศรีศีลวิสุทธ์ ที่ ๑๖๖/๘๒๑๗ ลงวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

อั้งยี่มณฑลราชบุรี^๑ ไค้แก

๑. คณะสามแแตม อยู่ในบริเวณอำเภอคำเนินสควก แม่น้ำอ้อมและอัมพวา
ในแขวงเมืองราชบุรี

๒. คณะท้าวคงสี ซึ่งอยู่ในอำเภออัมพวา

อั้งยี่ทั้ง ๒ คณะของราชบุรีนี้แตกต่างกว่าอั้งยี่คณะอื่นที่ว่ามีเรื่องของการเป็นพวกเกกเหม็งเข้ามาเกี่ยวพันด้วย เพราะทางการจับหลักฐานของอั้งยี่คณะสามแแตม มีรูปโลโก้ (หนังสือสำคัญใช้เป็นเครื่องแสดงความเป็นอั้งยี่) เป็นผ้าขาวรูปนกคางนุ มีอักษรจีนว่า "เกกเหม็ง" ปรากฏว่ามีหมายเลขสมาชิกถึง ๖๔๕๗^๒ ซึ่งถาตามนี้ก็เป็นคณะอั้งยี่ที่มีพรรคพวกมาก ทางหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์เคยกล่าวถึงจำนวนสมาชิกของอั้งยี่คณะสามแแตมว่าภายใน ๒ เดือนมีสมาชิกไม่ต่ำกว่า ๗๐๐ คน มียี่เฮีย (หมายถึงหัวหน้าใหญ่ ซึ่งมีผู้ช่วยอีกเรียก ยี่เฮียจู) ถึง ๑๐ คน และมีชาเฮีย (รองหัวหน้าใหญ่ ตำแหน่งต่ำกว่ายี่เฮียจู) ๑๐๐ คน

การที่อั้งยี่คณะนี้สนับสนุนพวกเกกเหม็งคือคณะปฏิวัติจีนพรรคก๊กมินตั๋งนั้นแปลกกว่าอั้งยี่คณะอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งขึ้นมากก็เพื่อจะควบคุมกันเองหรือช่วยเหตุผลประการต่าง ๆ ซึ่งผิดไปจากวัตถุประสงค์เดิมของพวกอั้งยี่ในประเทศจีนคือ ต้องการลมนราชวงศ์แมนจูองและตั้งราชวงศ์เหม็งซึ่งเป็นชาวจีนขึ้นใหม่ การที่คณะสามแแตมมีวัตถุประสงค์คล้ายกับ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๔/๑ ลายพระหัตถ์ของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทุลกรมหมื่นปราจีนกิติบดี ที่ ๔๔/๓๖๐ ลงวันที่ ๑๑ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

^๓ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ หน้า ๒

^๔ คุรายละเอียดยุคประวัติความเป็นมาของอั้งยี่ได้จาก นิทานโบราณคดี ของสมเด็จพระบรมราชาธิบดีราชานุภาพ และหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๒๖-๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งกล่าวว่าสมาคมอั้งยี่ได้เกิดขึ้นในประเทศอเมริกา ก่อน แล้วจึงเข้ามาในกวางตุ้งและฟูเกี้ยน จึงได้แพร่เข้ามาในมลายูและไทย

พวกอั้งยี่เค็มนี้เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้มีชาวจีนนิยมสมัครเป็นสมาชิกเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามการที่หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ได้ลงข่าวเกี่ยวกับความเป็นไปของอั้งยี่คณะสามแคว้นนี้อาจเนื่องมาจากตัวบรรณาธิการคือ นายเซียวฮุกแสงเองก็เป็นพวกแกแหม้งคนหนึ่ง ยอมสนับสนุนกิจการของพวกตนเองเป็นธรรมดา

อั้งยี่ประจำบศิริพันธ์ ได้แก่ พวกยี่หิน อยู่ทางแถบตำบลบางสะพานน้อย บางสะพานใหญ่ ทัพแสก ทัพสี่กั๊ก คลองวาฬ และเกาะหลัก มีหัวหน้าอยู่ในเขตต่าง ๆ ซึ่งมีขลุ่ยกลาง ปลัดอำเภอบางสะพานใหญ่ นางแดง กำนันคนเก่าของตำบลบางสะพานน้อย นอกจากนี้ยังมีราษฎรอีกหลายคนที่เป็นหัวหน้าอั้งยี่คณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นราษฎรไทยแทบทั้งสิ้น และทางการยังจับได้ผู้สมรู้ร่วมคิดกับอั้งยี่คณะนี้อีกหลายคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการแทบทั้งสิ้น เช่น นายทรัพย์ กักก็ประเสริฐ นายสีบคำรวจเอก หมื่นประจันเจนจิตร นายอิน กำนันตำบลทัพสะแก และร้อยตำรวจโท ที ซึ่งสงสัยว่ามีส่วนร่วมด้วยเพราะประวัติไม่ค่อยดี พฤติการณ์ของอั้งยี่คณะนี้คือ ทำร้ายร่างกายประชาชนเพื่อให้เข้าเป็นพรรคพวก ปล้นทรัพย์ ข้าง โศ กระบือ เรือ และวางเพลิงบ้านเรือน พร้อมทั้งรับไถ่ตัวพาหนะต่าง ๆ ที่ถูกกวาดของชนลัทธิมาหรืออั้งยี่ทางชุมพร ลัทธิมา^๒ จะเห็นว่าอั้งยี่คณะนี้ได้ก่อการกวนวายุให้กับราษฎรมากกว่าคณะอั้งยี่คณะอื่น ๆ

อั้งยี่ขลุ่ย ทางการสืบไต่ความว่ามีถึง ๔ คณะ เล่ากงสี่ คังกงสี่ คี้อั้งแสง และซาเกี่ยม มีหลงจูไซเป็นหัวหน้าใหญ่ของคณะเล่ากงสี่ซึ่งมีอิทธิพลและพรรคพวกมาก ถึงขนาดจู่ใครรังใครก็ให้คนไปทำร้ายหรือฆาตกรรมเสีย โดยเจ้าพนักงานไม่สามารถหาหลักฐานจับกุมได้เพราะไม่มีใครเป็นพยาน การหากคนเข้าเป็นสมาชิกของคณะอั้งยี่นี้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๑ สำเนาโทรพิมพ์ของพระยามนตรีสุริยวงศ์ ถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

ใช้วิธีข่มขู่บังคับให้เข้าเป็นสมาชิก คนเกรงกลัวอิทธิพลก็ยอมเข้าด้วย นอกจากนี้ก็ปรากฏหลักฐานพบว่ามีอั้งยี่ที่นครปฐม ไม่ปรากฏชื่อคณะ ๒ ที่นครสวรรค์คณะเล่างงสี ที่ภูเก็ตชื่อคณะยีนก็ ๔ ที่ระนองไม่ปรากฏชื่อคณะ ๕ อั้งยี่ในจังหวัดเหล่านี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าก่อความเดือดร้อนให้กับบ้านเมืองรุนแรงเหมือนอั้งยี่ในจังหวัดอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว นอกจากจะใช้วิธีข่มขู่เชิญให้คนเข้ามา เป็นสมัครพรรคพวกด้วย และในการเข้าอั้งยี่ก็ต้องเสียเงินบำรุงคณะซึ่งทางการมองในแง่ของการขู่เชิญกรรโชกทรัพย์

ปัญหาของการที่ชาวจีนสมัครเป็นอั้งยี่

ปัญหาของอั้งยี่ในสมัยนี้แตกต่างไปจากอั้งยี่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะไม่ปรากฏว่าพวกอั้งยี่ได้ทำการรบกวนวุ่นวายหรือทะเลาะวิวาทกันใหญ่โต จนกระทั่งทางการต้องใช้กำลังตำรวจและทหารปราบปรามเหมือนครั้งรัชกาลที่ ๕ ส่วนใหญ่เป็นการทะเลาะวิวาทกันเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือทำร้ายร่างกายกันแต่ก็ไม่มีเหตุการณ์ใดที่ดุเดือดใหญ่โต

๑ กองจดหมายเทศาภิบาล เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๔/๓ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

๒ กองจดหมายเทศาภิบาล เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๔/๑ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ที่ ๑๔/๓๑๕๕ ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

๓ กองจดหมายเทศาภิบาล เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๔/๕ รายงานของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ถึงพระยาจักรปาณีศรีคีติวิสุทธิ ที่ ๑๒๗/๕๑๗๐ ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔

๔ กองจดหมายเทศาภิบาล เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๔/๔ รายงานของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ถึงพระยาจักรปาณีศรีคีติวิสุทธิ ที่ ๖๖/๓๑๓๗ ลงวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

๕ ก. คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ที่ ๒๑/๔๕๓๒ ลงวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ระบบเจ้าภาษีอากรได้ยุติลงตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๐
จึงเห็นปัญหาของอั้งยี่ค่านี้อาจไม่มีในรัชกาลนี้ นอกจากการปล้นสดมภ์ลักทรัพย์หรือกุ่มกัน
เป็นพรรคพวกไปฉ้อราษฎร์

X ปัญหาด้านการปกครอง ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมากที่สุดในระยะนี้จากการที่พวกนี้
ชอบลักลอบตั้งบ่อนการพนันทำให้เป็นแหล่งมั่วสุมของพวกผู้ร้าย นอกจากนั้นพวกนี้ยังเรียก
ค่าคุ้มครองจากของผู้นับถือ โสเภณี พวกรัง และโรงขายเงิน ของสมพวกตีชิงวิ่งราว และ
ถือสิทธิ์ในการคุมท่าเรือขนส่งสินค้ามาจากต่างประเทศ เช่นท่าทางสีตา ทาราชวงศ์
วัดเกาะ ศาลเจ้าเก่า บรรดาอั้งยี่แต่ละคณะจะคอยคุมอยู่พวกอื่นจะมาใช้ไม่ได้ เป็นอันขาด
ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าไม่แตกต่างไปจากพวกอันธพาล ซึ่งอิทธิพลในสมัยปัจจุบันมากนัก
แต่ไม่ปรากฏปัญหาเกี่ยวกับการใช้สิทธิของคนในบังคับต่างชาติ ถึงแม้ว่าจะมีอั้งยี่หลายคณะ
เป็นคนในบังคับต่างชาติแต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการใช้สิทธิของคน
ในบังคับต่างชาติในสมัยนี้ไม่ได้ผลเหมือนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ประกอบกับการประกาศ
พระราชบัญญัติเนรเทศในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ตามความในคำนำ และมาตรา ๑ ระบุว่า
พระราชบัญญัตินี้ใช้เกี่ยวกับการเนรเทศบุคคลจากประเทศซึ่งเข้ามาอยู่ในพระราชอาณาเขต
ทำให้ชาวจีนที่เป็นอั้งยี่ส่วนใหญ่อยู่ในบังคับของรัฐบาลไทยแทบทั้งสิ้น เพราะถึงแม้ว่าจะถูกจับได้
จะถูกลงโทษเพียงจำคุกเท่านั้นไม่ถึงกับเนรเทศ แต่ขณะนั้นก็มีขอแม้ว่าชาวจีนเหล่านี้จะต้อง
เกิดในประเทศไทยด้วย

ปัญหาทางการเมือง การสมัครเป็นอั้งยี่ในสมัยนี้เกี่ยวกับการปฏิวัติใน
ประเทศจีน เพราะตามพระราชบัญญัติสมาคมที่ออกมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ให้อนุญาตให้
สมาคมใดมีการจัดตั้งเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง และในระยะก่อนหน้ารัฐบาลไทย
ก็ให้อนุญาตให้สมาคมเช่นนี้จัดตั้งขึ้นได้อย่างเปิดเผยเช่นกัน ดังนั้นชาวจีนที่เลื่อมใส

^๑ หนังสือพิมพ์จีนโบสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ หน้า ๔

^๒ ราชกิจจานุเบกษา (แผนกกฎหมาย) เล่ม ๒๕ วันที่ ๑ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐

พรรคก๊กมินตั๋งจึงจัดตั้งสมาคมลับในรูปสมาคมอั้งยี่ เช่น อั้งยี่คณะสามแถม ทางจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งไต่กล่าวรายละเอียดไปแล้ว

นอกจากนี้อั้งยี่ยังสร้างปัญหาอื่น ๆ ให้กับรัฐบาลไทยอีกดังนี้คือ

(ก) เป็นการแย่งอำนาจของศาล ทั้งนี้เพราะว่าพวกอั้งยี่จะมีการลงโทษกันเอง ซึ่งตามระเบียบการวิธีลงโทษของพวกอั้งยี่นั้นมี ๕ อย่างคือ

๑. ประหารชีวิต จะใช้กับผู้ที่รับสินบนและเปิดเผยความลับ มี ๒ วิธีคือ

ก. ตายรอน เอาไฟคดออก

ข. ตายเย็น ถ่วงน้ำ

๒. โบก้วยไม้อังกุ่น (เป็นไม้รากไทรกลม ถือว่าเป็นการอับมงคล) แกนที่ทำผิดโดยการบอกเครื่องหมาย บอกวิธีการอั้งยี่ หลอกดวงฉ้อโกง เปิดระเบียบผัง (ถือตราตั้ง) และเปิดเผยโลโก้

๓. กักขังขังหนึ่ง เนื่องจากมีความผิดฐานล่วงประเวณีบุตรภรรยาพวกเดียวกัน

๔. เนรเทศ (ขึ้นบ้านไกรไม่ได้ ไม่มีใครคบ) เนื่องจากเข้าหัด

๕. โบก้วยไม้ไผ่ซึก เพราะทุบตีข่มเหงกันเอง

ถึงแม้ว่าวิธีการลงโทษต่าง ๆ นี้จะใช้เฉพาะบรรดาสมาชิกอั้งยี่เท่านั้นก็ตาม แต่ก็เป็นการก้าวล่วงอำนาจศาลของบ้านเมืองในทำนองตั้งศาลเตี้ยพิจารณาโทษกันเอง ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าบทกำหนดโทษเหล่านี้ตั้งขึ้นมาเพื่อขู่สมาชิกที่นำความลับไปบอกทางการ และบทกำหนดโทษที่รุนแรงที่สุดถึงขั้นประหารชีวิตแก่ผู้ทรยศ คอยเทศน์ถ้าปรากฏหลักฐานแต่เพียงว่ามีเครื่องมือในการลงโทษเท่านั้นทางการก็ทำการจับกุมผู้มีส่วนร่วมเห็นทันที เช่น อั้งยี่ต้นครปฐม

๑ กองจดหมายเทศแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๓ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ลงวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ซึ่งมีวิธีการเข้าอั้งยี่โดยละเอียด

(ข) ทำให้เสียระเบียบการชกครอง ทั้งนี้เพราะปรากฏว่าพวกอั้งยี่ได้ขึ้นนำ
ใหม่บรรดาข้าราชการ เข้ามามีส่วนช่วย เช่นพฤติการณ์ของอั้งยี่ที่ประจวบคีรีขันธ์อาศัยอิทธิ
ของตำรวจท้องที่ก่อการรวบรวายต่าง ๆ ถึงขั้นปล้นลักทรัพย์ หรืออั้งยี่ที่ชลบุรีปรากฏว่า
บรรดากำนันผู้ใหญ่บ้านหลายตำบลที่เป็นทั้งคนไทยและจีนเข้ารวมด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น
ทำให้การปราบปรามยากลำบากมาก นอกจากจะทำลายอิทธิพลและบุคคลที่เป็นหัวหน้า
สำคัญ ๆ ให้หมดไป

(ค) ก่อให้เกิดการข่มขู่เอาทรัพย์สิน ทั้งนี้เนื่องจากการเข้าเป็นอั้งยี่
ต้องเสียเงินเป็นค่าสมัครครั้งแรกประมาณ ๔ บาท ๕๐ สตางค์ และอาจจะมีครั้งต่อไป
อีกเรื่อย ๆ ถ้าใครไม่ยอมให้ก็อาจถูกทำร้ายหรือกลั่นแกล้งต่าง ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับ
การเก็บเงินค่าราชการแล้วการที่ชาวจีนต้องเสียเงินประมาณปีละ ๒ บาทถ้าไม่มีเสีย
ก็สามารถทำงานไซเป็นค่าปรับได้ แต่ชาวจีนมักมีปฏิกิริยาไม่พอใจต่าง ๆ ซึ่งทั้งนี้
ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าการเสียเงินทั้ง ๒ กรณีของชาวจีน ถึงแม้ว่าการเสียให้แก่อั้งยี่
จะเสียน้อยกว่าการเสียเงินค่าราชการ แต่ในระยะหลัง ๆ จะต้องเสียให้เรื่อย ๆ ซึ่ง
คิดแล้วอาจมากกว่าเสียให้รัฐบาล แต่ชาวจีนไม่กล้าพูดหรือขัดขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันก็มี
ปฏิกิริยาต่าง ๆ กับรัฐบาลไทย

(ง) ทำให้คนไทยคิดตั้งตนเป็นคณะอั้งยี่ด้วย เช่น คณะงูเห่าห้วย ซึ่งเป็น
คนไทยล้วน ๆ คณะลิ้มยี่ทอง (ใหม่) มีทั้งไทยและจีน ตามต่างจังหวัดใดแก่
ที่จะเชิงเทรา หลวงอาสาสุระได้คบคิดกับพรรคพวกตั้งสมาคมอั้งยี่ชื่อ ใหม่ ๓ สี
กระทำการข่มเหงราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ นานา

ชาวไทยที่มีการกระทำเป็นอั้งยี่นี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีอิทธิพลและเป็นข้าราชการ
มีบรรดาศักดิ์แทบทั้งสิ้น ตั้งแต่รองเสวกโท ม.ร.ว.มานพ ลดาวัลย์ ๗ อยุชยา

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๒ ม. ๘/๓ คำกราบบังคมทูล
ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี ที่ ๒๔/๕๔๓๒ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

หลวงพิศาลสรเดช และหลวงอาษาสรุ การจับกุมคนไทยเหล่านี้ยากกว่าการจับกุมชาวจีน โดยเฉพาะผู้ที่เป็นข้าราชการเช่นนี้ ดังในกรณีหลวงอาษาสรุ พระยามหาอำมาตยาธิบดี ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ใช้วิธีส่งบัตรสนเท่ห์ไปให้สมุหเทศาภิบาล มณฑลปราจีนจัดการไต่สวน เพราะในระยะแรกทางการไม่สามารถหาหลักฐานได้ และถาวรลงโทษก็ยากลำบากกว่าเช่นกัน เพราะถ้าเป็นชาวจีนทางการสามารถจัดการเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักรในฐานะเป็นบุคคลต่างประเทศที่ไม่พึงปรารถนาได้ เมื่อหัวหน้าถูกเนรเทศไปแล้วบรรดาพรรคพวกก็คุ้มกันไม่คิดทำให้อังยีบางคนะสลายตัวไป ในที่สุด แต่ถาเป็นคนไทยทางการลงโทษได้ก็เพียงจำคุกเท่านั้น ซึ่งตามพระราชบัญญัติ อังยี ร.ศ. ๑๑๖ ก็มีโทษเพียง ๕ ปีเท่านั้น จึงไม่เกิดความหลวมง่ายทำให้คนไทยกระทำการเป็นอังกีกันชกชม

อังกีในสายตาของรัฐบาลไทย

ก่อนที่จะพิจารณาดังนโยบายการควบคุมอังกีของรัฐบาลไทย ควรจะพิจารณาว่ารัฐบาลไทยมีความคิดเห็นต่อสมาคมลับอังกีอย่างไรบ้าง

เจ้าพระยามรราชดุษฎีต้องรับผิดชอบต่อการผิดการณ์ของพวกอังกีในกรุงเทพฯ ได้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสมาคมลับอังกีในสมัยนั้นว่า

".....ฐานะของอังกีเหล่านี้เป็นสมาคมลับในพวกจีนที่รวบรวมพรรคพวกตั้งขึ้นเป็นคณะ ให้ชื่อและมีเครื่องหมายต่าง ๆ กัน โดยมาเป็นวิธีหากินของหัวหน้าใหม่พวกไว้สำหรับก่อการวิวาทเพื่อให้เป็นโอกาสที่หัวหน้าจะได้มีช่องทางเรียกรูเงินจากพรรคพวกมาแบ่งปันกันเป็นอาชีพะอย่างหนึ่ง จึงมีเหตุวิวาทเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่เนือง ๆ และโดยมากมีเหตุหุบตีวิวาทแต่ในพวกจีนด้วยกัน....ถึงแม้อังยีจะมีมาช้านานแล้วแต่ในสมัยนี้ก็มิเป็นเหตุใหญ่โต และเห็นท่าทางที่จะก่อการกำเริบร่วนวายลุลกลาม ด้วยลัทธิที่ต่างมีหัวหน้าตั้งตนแยกก๊กคณะ เป็นทางหากินมากขึ้น

๑ ก.

ได้ประโยชน์แก่เจ้าพนักงานพอมิเค้าเงื่อนให้ทราบ เพราะต่างพวกต่างคอย
ขัดขวางซึ่งกันและกันนั่นเอง จึงพอมิทำทางป้องกันไม่ให้ทำการ เกาะงองอาจ
อย่างอึ้งย้งแตกกอง ๆ และยังไม่เคยมีเหตุที่แสดงการองอาจ เขาต่อสู้ขัดขวาง
อำนาจหน้าที่ซึ่งกระทำการปราบปรามจนถึงกับเป็นเหตุต้องไขกำลังแรง
อย่างใดไม่.....”

และ “.....ความจริงเรื่องอึ้งย้งนั้น เป็นอันแน่นอนว่าถ้ายังมีเจกอยู่ที่ใดก็ย่อมมีการอึ้งย้ง
เป็นธรรมดา เพราะว่าเจกนั้นยอมมีหลายพวกหลายภาษาต่างกับชาติอื่น.....
แลทั้งยังไม่เคยปรากฏในท้องที่ ๆ ข้าพเจ้าเป็นผู้รับผิดชอบว่าเจกอึ้งย้งใดก่อกองร้าย
เบียดเบียนพิชฌ์คนไทยหรือคนชาติอื่น ๆ อย่างไรด้วย ตามธรรมดาคนนั้นมักจะมี
การรังแกกันบ้างก็ในพวกเดียวกัน แลไม่ใช่พวกอื่นด้วย เช่น แต่จิวก็รังแกแต่จิว
ด้วยกัน.....คนไทยถ้าจะมีบ้างก็เป็นส่วนน้อยที่สุด เฉพาะแต่ที่เกี่ยวของแก่อึ้งย้งนั้น
หรือผู้ที่อุกหนุนช่วยเป็นปากเสียงให้พวกอึ้งย้งคณะหนึ่งเพื่อยืมมือเจ้าพนักงานให้ใช้
อำนาจแก่อีกคณะหนึ่ง.....”^๒

เจ้าพระยายมราชเห็นว่าการกระทำเป็นอึ้งย้งนี้เป็นเรื่องธรรมดาของชาวจีน
ที่จะต้องมียู่อึ้งย้ง ซึ่งท่านได้เปรียบเทียบว่า สนิมกับข้าวต้มหรือตะเกียบที่ชาวจีนจะ
เว้นบริโภคเสียมิได้ และการเข้าเป็นอึ้งย้งในสมัยนี้ยิ่งง่ายกว่าสมัยก่อนไม่ต้องมีพิธีมากมาย
เพราะจะทำให้เป็นพยานหลักฐานแก่เจ้าหน้าที่ แม้แต่ไล่ไปซึ่งเป็นเรื่องหมายแสดงความ
เป็นอึ้งย้งบางคณะก็เลิกใช้ จึงทำให้การปราบปรามของเจ้าหน้าที่เป็นไปด้วยความยากลำบาก
ตามความเห็นของเจ้าพระยายมราชอึ้งย้งในสมัยนี้ดีกว่าสมัยก่อนมาก เพราะไม่ปรากฏ
ก่อกองรวนวายถึงขั้นลุกฮือใหญ่โตจนทำให้รัฐบาลบังเกิดความหนักใจ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๐ หนังสือของ
เจ้าพระยายมราช กราบทูลเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ที่ ๗/๘๑๘ ลงวันที่ ๑๔
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๑๒ หนังสือของ
เจ้าพระยายมราช ถึงพระยาบวรนิวราชรุ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑

สำหรับกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทยนั้น ทรงมีความเห็นเกี่ยวกับการเข้าเป็นอั้งยี่ว่า

".....เพราะความป้องกันผลประโยชน์เป็นเหตุให้รวมกันเป็นอั้งยี่ยิ่งอีกอย่างหนึ่ง
ซึ่งมักจะมีเรื่อง ๆ คือมีจีนเกะกะที่เป็นคนฉลาดหาพวกพ้องไปเที่ยวตีรันฟันแทง
พอให้พวกจีนที่เข้ามาหากินกลัวอันตราย แล้วจึงล่อลวงให้เข้าเป็นอั้งยี่ว่าจะช่วย
ป้องกันหัวไม้ และช่วยเหลือในเวลาที่เป็นด้อยความ ผู้ที่ชักชวนนี้เองเที่ยวก่อเหตุ
ให้มีเหตุเกิดขึ้นแล้วก็เที่ยวเรียกรายบรรดาผู้ที่เข้าเป็นอั้งยี่ชักส่วนลดเงินเรียกรายนั้น
เป็นกำไรหากินโดยกระบวนนั้น.....เป็นด้วยเหตุนี้โดยมากเป็นการรวมกันด้วย
ความกลัว แต่การเข้าอั้งยี่นั้นจะเข้าด้วยเหตุใด ๆ ก็ตามเป็นการผิดกฎหมาย...."

กรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงมีความเห็นคล้าย ๆ กับเจ้าพระยา ยมราช
ในข้อที่ว่าอั้งยี่จะทำความเดือดร้อนให้แก่บรรดาพวกจีนเท่านั้น และคนที่เข้าเป็นพวก
ก็ด้วยความกลัวเป็นต้นเหตุ

สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พระราชดำริ เกี่ยวกับเรื่องอั้งยี่นี้
ไม่มีหลักฐานที่เห็นชัด นอกจากในพระราชกระแสที่มีถึงเจ้าพระยา ยมราชว่า

"....ตามวิสัยจีนซึ่งเคยมีมาแล้ว และคิดลึกเกินที่จะเยียวยา การคิดตั้งสมาคม
อย่างใด ๆ ของจีนไป ๆ มา ๆ มันก็ดองระชยอั้งยี่ทั้งนั้นเพราะเป็นทางที่รัดเอาเงินกัน
ได้ดีกว่าอย่างอื่น....."

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีความเห็นเช่นเดียวกับกรมพระยาคำรง
ราชานุภาพที่ว่า การเข้าพวกเป็นอั้งยี่นั้นผลประโยชน์อยู่ที่หัวหน้ามากกว่าอย่างอื่น ๆ
และพระองค์ก็ทรงเห็นด้วยกับเจ้าพระยา ยมราชที่ว่า การเป็นอั้งยี่เป็นนิสัยของพวกจีน
อย่างหนึ่งยากที่จะแก้ได้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ หนังสือของ
กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทูลกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๓๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ พระราชกระแส
ถึงเจ้าพระยา ยมราช ไม่ปรากฏวันที่

นโยบายกสรวคควมอ้งยี่ของรัฐบาลไทย

ได้มีผู้เสนอวิธีการปราบปรามสมาคมอ้งยี่ไว้หลายประการด้วยวิธีการต่าง ๆ
ดังนี้คือ

เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า

".....แต่การปราบอ้งยี่นั้น ถ้าจะลงโทษทุกคนก็จะเป็นโกลาหลเคือครอนแก่คน
โดยมาก จำเป็นต้องเลือกฟันเอาแต่หัวหน้าคนสำคัญ นอกนั้นเป็นแต่สั่งสอน
เรียกทัณฑ์พล หนักกลับคนเป็นกนดีเสียก็จะเป็นการพอเพียง....."

การที่คนเข้าเป็นอ้งยี่มีเป็นจำนวนมากคณะหนึ่งอาจมีสมาชิก ๒๐๐ - ๓๐๐ คน
ซึ่งถ้าจะจับตัวเอามาลงโทษหมดทุกคนย่อมทำไม่ได้ และบางคนก็เข้าเป็นสมาชิกเพราะ
ถูกบังคับก็มี การลงโทษเฉพาะหัวหน้าสำคัญ ๆ เช่น ยี่เฮีย ซาเฮีย เป็นการเหมาะสม
ที่สุด ถ้าขาดหัวหน้าแล้วคณะก็อาจล้มไปในที่สุด ความเห็นของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีนี้
เป็นที่ยอมรับของรัฐบาลไทยและบุคคลโดยทั่วไปในขณะนั้น

เจ้าพระยาบรมราชมีความเห็นในเรื่องนี้ค่อนข้างจะรุนแรงมาก ท่านได้แสดง
ความเห็น ถวายต่อเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช และพระยาบริวารามฐ
ราชเลขาธิการ โดยกล่าวเป็นทำนองว่าถ้าจะให้อ้งยี่หมดสิ้นไปก็ต้องจำกัดชาวจีนไม่ให้
เข้าประเทศ หรือขับไล่ชาวจีนที่อยู่ในพระราชอาณาจักรออกไปให้หมด ค้วยเหตุนี้
เจ้าพระยาบรมราชจึงได้เสนอให้มีการร่างพระราชบัญญัติลักษณะคนต่างฟระเศเข้าเมือง
การที่เจ้าพระยาบรมราชมีความคิดเห็นรุนแรงในเรื่องนี้อาจเป็นเพราะท่านต้องรับผิดชอบ
ควบคุมดูแลมณฑลกรุงเทพฯ ซึ่งมีชาวจีนหลายพวกหลายภาษาอาศัยอยู่มากที่สุด ปัญหาต่าง ๆ
ที่เกิดจากชาวจีนส่วนใหญ่จะเกิดจากชาวจีนในกรุงเทพฯ ก่อนแล้วจึงระบาคไปยังต่างจังหวัด
แม้แต่พวกอ้งยี่ก็ยังมีสาขาใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ แล้วขยายออกไปยังต่างจังหวัด เช่น

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๓ คำกราบบังคมทูล
ของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

๒ คุรายละเอียดยึดจาก เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๐/๒๐ และ น. ๒/๑๑

พวกเขาเต็มออกไปยังชุมพร พวกเล่างงสี่ และตัวกงสี่ออกไปยังชลบุรี เป็นต้น

วิธีการควบคุมและปราบปรามสมาคมลับอั้งยี่ที่รัฐบาลไทยได้จัดทำส่วนใหญ่

ใช้วิธีจับตัวหัวหน้าใหญ่ ๆ มาลงโทษแล้วเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักร ดังรายงาน
ของเจ้าพระยาอมราชทัณฑ์

".....วิธีที่ทำการป้องกันในเรื่องอั้งยี่อยู่เวลานี้ก็คือสอบสวนถึงทะเบียนลับไว้ให้รู้เบาะแส แลสืบให้ทราบหัวหน้าในบางคณะไว้แล้วสืบสวนหาหลักฐานประกอบในการที่รวบรวมกันเป็นสมาคม แลสืบจับสิ่งสำคัญในการที่จะแสดงเครื่องหมายไว้ในคณะอั้งยี่ เช่น หนังสือสำคัญ (โลโป้) หรือเวลาที่มีการประชุมและเรียกรไเงิน เป็นต้น เมื่อมีหลักฐานมั่นคงที่สามารถจะแสดงต่อศาลได้ ก็ได้จัดการจับกุมและตรวจค้นของกลางนำมาส่งต่อศาลให้ลงโทษเป็นราย ๆ ไป และเมื่อศาลลงโทษโดยได้ความปรากฏว่าเป็นอั้งยี่แล้วเช่นนี้ เวลาพ้นโทษก็ได้เนรเทศออกจากพระราชอาณาจักรอีกคนหนึ่ง....."

แต่การปฏิบัติมิได้ง่ายเหมือนดังวิธีการที่เจ้าพระยาอมราชทัณฑ์ ทางการ
ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งแต่กว่าจะสืบทราบเบาะแสสำนักของคณะอั้งยี่แต่ละคณะ
ตลอดจนการหาหลักฐานมาประกอบการจับกุม และที่สำคัญที่สุดคือตอนส่งห้องศาล
เป็นช่วงที่ยากลำบากที่สุด ซึ่งพอจะสรุปถึงปัญหาในการปราบปรามพวกอั้งยี่ไว้ดังนี้คือ

๑. ทางการไม่สามารถหาหลักฐานมาจับกุมพวกอั้งยี่ได้ เพราะพวกอั้งยี่พยายามไม่สร้างหลักฐานทิ้งไว้ให้ทางการสืบทราบได้ โลโป้หรือใบสำคัญต่าง ๆ บางคณะก็เลิกใช้กันแล้ว นอกจากนี้กฎข้อบังคับที่พวกอั้งยี่กำหนดไว้ลงโทษผู้ที่ทรยศนำความไปบอกกับทางการมีโทษถึงประหาร คงทำให้ชาวจีนที่เป็นพวกอั้งยี่ไม่กล้าบอกความลับ และมีบางครั้งที่ทางการส่งสายเข้าไปสืบความลับซึ่งสำเร็จบ้างไม่สำเร็จบ้าง เพราะพวกอั้งยี่เอง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๐ รายงานของเจ้าพระยาอมราชทัณฑ์ กราบพูลเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ที่ ๗/๘๑๘ ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

ก็มีการสอดแนมในระหว่างบรรดาสมาชิกเหมือนกัน

เมื่อทางการไม่สามารถหาหลักฐานด้วยวิธีนี้ได้ก็ใช้วิธีหาหลักฐานอย่างอื่น เช่น เมื่อมีการวิวาทระหว่างพวกจีน หรือประพาศิคนเกะกะแล้ว ทางการจะหาหลักฐานต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเป็นอั้งยี่ เช่น มีเครื่องหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง (เช่น วิธีใส่เสื้อใส่กางเกง พันผมเปีย ใส่รองเท้า ฯลฯ) ของพวกอั้งยี่จะไม่เหมือนคนจีนทั่วไป หรือมีลวดลายสักเป็นลักษณะของสมาคมอั้งยี่ พวกนี้จะถูกเนรเทศออกนอกพระราชอาณาเขต ทันทีโดยมิต้องรอฟ้องศาล

๒. ทางการไม่สามารถหาพยานมายืนยันในศาลได้ เนื่องจากหัวหน้าอั้งยี่ซึ่งถูกฟ้องร้องในศาลนั้นเป็นคนที่พรอคพวกและอิทธิพลมาก ถึงกับทำร้ายพยานถึงแก่ชีวิตมาแล้ว ดังนั้นจึงไม่มีคนกล้าที่จะเป็นพยานให้ทางการ

๓. บทลงโทษในพระราชบัญญัติอั้งยี่ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) ไม่รุนแรงพอ เพราะกำหนดโทษผู้ที่เป็นหัวหน้าอั้งยี่ไม่เกิน ๕ ปี สำหรับพรรคพวกไม่เกิน ๓ ปี ดังนั้นบรรดาหัวหน้าอั้งยี่จึงไม่หลบจำ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้เสนอว่าควรที่จะกำหนดโทษบรรดาอั้งยี่ให้แรงขึ้นโดยหัวหน้าใหญ่หรือยี่เฮี้ยควรมีโทษไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี หัวหน้ารองหรือซาเฮี้ยควรมีโทษไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปี บรรดาสมาชิกมีกำหนดโทษคนละ ๗ ปีเป็นอย่างต่ำ ^๕ แต่ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลได้นำความคิดของพระยาสุรศักดิ์ไปปฏิบัติ นอกจาก

^๑ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ หน้า ๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๔/๓ คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

^๔ ราชกิจจานุเบกษา (แผนกกฎหมาย) เล่มที่ ๑๔ วันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๖

^๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

ให้มีการออกพระราชบัญญัติเนรเทศในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยกำหนดว่าถ้าชาวต่างประเทศ ผู้ใดอยู่ในพระราชอาณาจักรไม่เป็นสุขหรือเป็นความเจริญแก่สาธารณชนแล้ว ก็สมควรจะให้ออกไปจากพระราชอาณาเขตเสีย

๔. การลงโทษด้วยวิธีการเนรเทศใช้กับคนไทยไม่ได้ ตามพระราชบัญญัติสัญชาติปี พ.ศ. ๒๔๕๖ กำหนดให้บุตรจีนที่เกิดในพระราชอาณาจักรมีสัญชาติไทย พระมหากษัตริย์ไทยไม่สามารถใช้วิธีการเนรเทศได้ และบุตรจีนประเภทนี้เขาเป็นอั้งยี่เป็นจำนวนมาก ซึ่งตามกฎหมายทางการจะลงโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี ดังนั้นพอครบกำหนดพวกนี้ก็ออกมาทำความเดือดร้อนอีก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงเห็นว่าสมควรจะเพิ่มโทษอั้งยี่เหล่านี้ให้สูงขึ้น

จากปัญหาต่าง ๆ ทำให้การปราบปรามยากลำบาก อั้งยี่จึงมีโค่นล้มสืบไป ในระยะนั้น บรรดาหนังสือพิมพ์ก็ลงข่าวตีเตียนการปราบปรามของรัฐบาลไทยว่าอ่อนแอบ้าง ไม่จริงบ้าง^๒ และในขณะเดียวกันก็ได้มีผู้เสนอวิธีการปราบอั้งยี่ที่ทางการไม่สามารถหาหลักฐานได้ว่าจะไปขอหาก่อการวิวาท เพราะเป็นความผิดที่ไม่รุนแรงนักแต่ให้ไปขอหาทำร้ายร่างกาย ถ้าไม่หลายจำคุกฟ้องร้องถึง ๓ ครั้งก็สมควรจะเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักรได้^๓

อย่างไรก็ตามมีวิธีหนึ่งที่ทางการพยายามจะลดการเข้าเป็นอั้งยี่ลงโดยการอนุญาตให้สมาคมต่าง ๆ ตั้งขึ้นมาได้ตามกฎหมาย โดยมาขอจดทะเบียนให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติสมาคมปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ทำให้การรวมกลุ่มเป็นอั้งยี่ค่อย ๆ ลดลงบ้าง ในปลายรัชกาลแต่ก็มีโค่นล้มสืบลง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวการรวมกลุ่มกัน

^๑ ราชกิจจานุเบกษา (แผนกกฎหมาย) เล่มที่ ๒๕ วันที่ ๑ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑ หน้า ๑๓๘

^๒ หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ฉบับวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ หน้า ๒

^๓ หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ หน้า ๑

เป็นสมาคมลับอั้งยี่ก็ยังคงมีอยู่ แต่ค่อย ๆ เปลี่ยนรูปไปเป็นสมาคมที่ถูกต้องตามกฎหมาย บาง สมาคมที่เกี่ยวกับการเมืองบ้าง โดยเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่น อั้งยี่คณะตงฮั่ว ซึ่งมีนายท่าจีนซ่าเป็นหัวหน้า

ปัญหาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มกันเป็นอั้งยี่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พอสรุปได้ว่าไม่มีปัญหาอะไรรุนแรงมากนักถึงแม้จะมีอั้งยี่คณะต่าง ๆ มากมาย นอกจาก การวิวาทเล็ก ๆ น้อย ๆ การขู่เข็ญในกลุ่มชาวจีนด้วยกันเอง ซึ่งทางการก็ได้พยายาม ปรามปรามโดยการเนรเทศบรรดาหัวหน้า ๆ ออกนอกพระราชอาณาเขตไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งการอนุญาตให้มีการตั้งสมาคมขึ้นได้ ทำให้ชาวจีนมีโอกาสที่จะพบปะประชุมกัน โดย ไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นทางแก้เกี่ยวกับปัญหาอั้งยี่อีกอย่างหนึ่งซึ่งก็ได้ผลพอสมควร

ปัญหาในการเก็บเงินค่านาชากรจากชาวจีนและกรเกณฑ์ทหาร

ปัญหานี้ได้เป็นเรื่องราวลูกกลมใหญ่โตที่สุดในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากการที่รัฐบาลไทยเพิ่มการเก็บเงินค่านาชากร หรือเงิน ค่านาผูกปี้จีน จากปีละประมาณ ๑ บาท-๕๐ สตางค์ เป็นคนละ ๒ บาทต่อปี ทำให้เกิด ปฏิกริยาโต้ตอบจากชาวจีนในกรุงเทพฯ คือการนัดหยุดงานในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ดังได้เสนอรายละเอียดไว้ในบทที่ ๓

แต่ปฏิกริยานี้ก็ยังไม่หมดสิ้นไป ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ซึ่งเป็นต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้มีข่าวลือว่ารัฐบาลไทยจะเกณฑ์ บุตรจีนเป็นทหาร จึงทำให้บรรดาลูกจีนหนีไปเมืองจีนเป็นจำนวนมาก^๒ นอกจากนี้ ยังลือกันถึงกันว่าลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยเมื่ออายุถึง ๕ ขวบแล้วรัฐบาลไทยจะเอาไป ลักข้อมือ เมื่ออายุ ๘ ขวบก็จะบังคับให้เข้าโรงเรียนให้ฝึกหัดทหารและจะไม่ยอมให้

^๑ คุรายละเอียดได้จาก เอกสารรัชกาลที่ ๙ แฟ้ม ๑๓๓ หมายเลข ๑/๑๓๓

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓ ๙/๑ คำแปลหนังสือพิมพ์ กี่เน่าซิมโป้ ฉบับลงวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๑๒๕

ไปเมืองจีน ดังนั้นพวกจีนจึงพากันส่งเด็กจีนที่อายุ ๒ - ๓ ขวบไปเมืองจีนกัน^๑ และไม่ใช่แต่ลูกจีนเท่านั้นที่พากันกลับเมืองจีน ผู้หญิงทั้งแกและสาวก็ได้ไปกับลูกควย บางคนก็กำลังตั้งครรภ์จึงต้องการให้ลูกได้เกิดในเมืองจีน^๒

ปัญหานี้เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากการที่ทางรัฐบาลเตรียมคิดจะออกพระราชบัญญัติสัญชาติ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยตระหนักดีถึงจำนวนชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารว่ามีมากกว่าชนชาติอื่นหลายร้อยเท่า และถ้าต่อไปภายหน้ารัฐบาลจีนสามารถที่จะขอตั้งสถานทูตหรือสถานกงสุลในประเทศไทยสำเร็จแล้ว ชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่เคยเป็นกบในบังคับไทยก็จะกลายเป็นคนในบังคับจีน ซึ่งถ้าเป็นจีนมาจากเมืองจีนก็คงจะไม่มากมายนัก แต่ถ้ารวมถึงลูกจีนที่เกิดในเมืองไทยแล้วก็จะมีจำนวนที่่าตกใจมิใช่น้อย ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลไทยจึงเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องประกาศพระราชบัญญัติสัญชาติ และเพื่อยกยดรัฐบาลไทยมีค่าวิ เท่านั้นชาวจีนก็พากันแตกตื่นอพยพออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก เฉพาะในเดือนมกราคม ร.ศ. ๑๒๘ มีถึง ๓,๕๐๐ คนเศษ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีนจากหัวเมือง

นอกจากข้าราชการในระดั้มเสนาบดี เช่น เจ้าพระยายมราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ มีความเห็นว่าสมควรจะรับเอาบุตรจีนเข้ามาเป็นทหาร พระยาเทพอรชุน องคมนตรี พระยาอุไทยมนตรี ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก และพระยาศรีธรรมสุกราช ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลอุบลราชธานี ก็ได้มีความเห็นว่าเช่นเดียวกัน แต่มีปัญหาว่าสมควรจะไว้ใจลูกจีนเหล่านี้ได้เพียงไร ซึ่งพระยาทั้ง ๓ มีความเห็นว่าไม่ควรจะให้ถืออาวุธ^๓ แต่สำหรับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงมีความเห็นว่าควรจะให้เกณฑ์ไม่เกิน ๑๐ เปอร์เซ็นต์

^๑ ดู คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซันโป ฉบับลงวันที่ ๒๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๘

^๒ ดู คำแปลหนังสือพิมพ์คงฮั่วโปฮั่วเถา ฉบับลงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๘

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓ ๖๓/๖ คำกราบบังคมทูลของพระยาเทพอรชุน พระยาอุไทยมนตรี และพระยาศรีธรรมสุกราช ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

และไม่ควรจะประกาศออกมาเป็นทางการควรจะให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่เท่านั้นที่รู้อำนาจนี้^๑
เกี่ยวกับปัญหาลูกจีนที่ทางรัฐบาลไทยพยายามที่จะหาทางโนมน้าวให้มาเป็น
คนไทยมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเกณฑ์ทหาร, การใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์
ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ รวมทั้งการประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เท่ากับ
เป็นการทำให้ลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยเป็นพลเมืองไทย ดังนั้นเด็กเหล่านี้เมื่อมีอายุ
ครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์ก็จะถูกเกณฑ์เข้ารับราชการทหารตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร
ร.ศ. ๑๒๔

ปฏิกิริยาจากชาวจีนที่มีต่อการเกณฑ์ทหารนี้ จะเห็นได้ชัดจากประกาศพระราช
บัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารในมณฑลภูเก็ต พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นเหตุให้มีบัตรสนเท่ห์เป็นอักษรจีน
๘ ฉบับ บิดประกาศในท้องที่อำเภอถลาง อำเภอเมืองภูเก็ต และอำเภอกระบุรี ซึ่งมีความ
ตรงกันทั้ง ๘ ฉบับว่า

".....หนังสือให้คนจีนบ้ายาทราบเมื่อเร็ว ๆ นี้ได้ทราบว่า รัฐบาลจะเกณฑ์เอา
ราษฎรเป็นทหารน่าเกลียดจริง ๆ ตามโบราณว่าขุนนางบีบบังคับราษฎรต้องพลัด
ขอพวกเราจัดการลงมือเป็นแกมมนุษย์อย่างไรก็ต้องตายคนหนึ่ง เรื่องนี้ต้อง
ชัดขวางรัฐบาลไว้ ถ้ารัฐบาลมีใจรักราษฎร การเกณฑ์ทหารเป็นอันโปรด
งดเว้นให้ราษฎรทำมาหากินบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ถ้ามีฉันทคนจีนคนบ้ายา
พร้อมใจกันกลับใจขบถตายอยู่ในเมืองภูเก็ต ยิ่งก็กว่าไปเที่ยวตายตามทุ่งราบ..."^๒

^๑ ดู คำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน
ร.ศ. ๑๓๑

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๔/๖ หนังสือของ
พระยาสุรินทรราชา ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ที่ ๑/๒๐ ลงวันที่ ๕ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๕๕

จะเห็นว่าข้อความในประกาศนี้รุนแรงมากเป็นการยุยงให้ลูกจันทิงหลาย
ชาติขวางการเกณฑ์ทหารของรัฐบาลไทย จีนบ้างในที่นี้คือลูกจีนที่เกิดจากบิดาที่เป็น
ชาวจีนและหญิงมลายู บางที่เรียกจีนบ้าง ประกาศนี้คิดไว้เมื่อเดือนกุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๕๔ ดังนั้นในวันที่ ๑๐ มีนาคม พระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑล
ภูเก็ต จึงได้ประกาศแนะนำการไช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารในมณฑลภูเก็ต
ซึ่งมีใจความโดยสรุปว่าการไช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารนี้เป็นของธรรมดาที่
ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจะต้องมี ในมณฑลภูเก็ตก็ไม่ได้คิดจะตั้งกองทหารแต่จะให้
เข้ารับราชการเป็นตำรวจภูธรก่อน ซึ่งผู้ที่ไช้รับเกณฑ์จะมีสิทธิพิเศษดังต่อไปนี้คือ

- (๑) ไม่ต้องเสียค่าราชการตลอดชีวิต
- (๒) ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหารทำการโยธา ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่
- (๓) คนจะไปทำมาหากินในแขวงเมืองใด ๆ ตลอดพระราชอาณาจักร
โดยไม่ต้องเสียภาษีเงินค่าราชการ หรือถูกเกณฑ์ทำการโยธา หรือถูกเกณฑ์เข้ารับ
ราชการทหาร แลพลตำรวจภูธรในมณฑลอื่น ๆ อีก

การเรียกบุคคลเข้ารับราชการเป็นตำรวจภูธรนี้มิได้เรียกหมดทุกคน แต่
มีข้อยกเว้นสำหรับบุคคลบางจำพวกคือ

- (๑) ผู้ประกอบการทำมาหากินเป็นหลักฐาน ต้องเสียค่าภาษีอากรปีหนึ่ง
ตั้งแต่ ๔๐ บาทขึ้นไป
- (๒) ผู้บิดามารดา ชรา ทุพพลภาพ
- (๓) ผู้ที่ต้องบำรุงเลี้ยงน้องที่เป็นกำพร้า
- (๔) ผู้ที่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน^๒

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ศ. ๔/๓๔ กำหนดนำของ
สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เกี่ยวกับการไช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารในมณฑลภูเก็ต
ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

นอกจากนี้ผู้ที่เป็นการจรรยาไม่ต้องการสักข้อมือบอกหมายสังกัดแต่อย่างใด การที่ทางสมทเทศาภิบาลทำการประกาศคำแนะนำ เช่นนี้ทำให้สถานการณ์ดีขึ้นและเงียบสงบ ในที่สุด แต่ก็มีผู้หลงเชื่อคำประกาศโดยมีลูกจันทน์บาทหลบหนีไปบ้าง ๒ - ๓ คน นอกจากจะมีการประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว พระยาสุรินทรราชายังได้เรียก ชาวเมืองภูเก็ต สตูล ตรัง กระบี่ พังงา มาชี้แจงด้วยตนเองอีกด้วย

จากการสืบสวนของทางการสงสัยว่าบัตรสนเท่ห์ที่มีตีประกาศไว้นั้น อาจเกิด จากความคิดของครูโรงเรียนจีนซึ่งไม่ต้องการให้บรรดาลูกจันทน์ที่เป็นลูกศิษย์ของตนต้อง ถูกเกณฑ์ โดยเฉพาะบรรดาศาครุจีนเหล่านี้เป็นพวกเกกเหม็งมาจากประเทศจีนและปีนัง ซึ่งพ่อค้านายเหมืองในมณฑลภูเก็ตจ้างมาโดยเรียกร้อยเงินกันให้เป็นเงินเดือน ๖๐๐ บาท พระยาสุรินทรราชจึงได้เสนอให้ทางรัฐบาลประกาศพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรจีนมา ควบคุมโรงเรียนจีน ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็เห็นด้วยจึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎรในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ดังได้กล่าวรายละเอียดไปแล้วในบทที่ ๔

เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวจีนมักจะเชื่อถือคำเล่าลือ และมักจะปฏิบัติตามคำบอก ของพวกตนอยู่เสมอคงจะเห็นได้จากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว และวิธีที่ รัฐบาลไทยจะรักษาความสงบได้ที่ดีที่สุดก็คือวิธีเรียกบรรดาชาวจีนเหล่านี้มาชี้แจง ชนครั้งเจ้าพระยามรราชเรียกหัวหน้าชาวจีนทั้งหลายมาชี้แจงเกี่ยวกับการบอยคอต สินค้าขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ และครั้งนี้พระยาสุรินทรราชก็ใช้วิธีเดียวกัน ซึ่งนับว่าเป็นวิธีที่ได้ผลดีที่จะปฏิบัติกับชาวจีนดีกว่าปล่อยให้เกิดขึ้นแล้วใช้วิธีรุนแรง ปราบปราม เพราะจะทำให้บังเกิดความไม่พอใจทั้งสองฝ่าย

ปฏิกริยาของชาวจีนในจังหวัดอื่น ๆ เกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารและการเก็บเงิน การราชการไม่เห็นเด่นชัด ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดอื่น ๆ มีชาวจีนอาศัยอยู่ไม่มากเท่า ทางมณฑลภูเก็ต สำหรับชาวจีนในกรุงเทพฯ มักจะมีปฏิกริยาออกมาทางหน้าหนังสือพิมพ์ ดังที่ได้เสนอไปในระยะแรกแล้ว และในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ก็ได้มีบทความลงในหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เคลิเมนต์ เขียนเป็นจดหมายมาถึงบรรณาธิการ โดยมีใจความเกี่ยวกับความ

* หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เคลิเมนต์ ฉบับลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕

คือคร่อนานาประการที่ได้รับจากการทำงานเป็นค่าปรับแทนเงินค่าราชการซึ่งต้องทำ
 ระยะเวลาหนึ่งเดือน เป็นที่น่าสังเกตว่าการร้องทุกข์ของชาวจีนส่วนใหญ่จะมาจาก
 หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ซึ่งเป็นปากเสียงของชาวจีน แต่ครั้งนั้นก็กลับมาจาก
 หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์

การที่ชาวจีนในกรุงเทพฯมิได้มีปฏิกริยาในเรื่องนี้เด่นชัดอาจเป็นได้ว่า
 ชาวจีนส่วนใหญ่มักจะไปสนใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศจีน และชาวจีนในกรุงเทพฯ
 โดยมากมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวจีนในจังหวัดอื่น ๆ จึงมีเงินพอที่จะเสียเป็นค่าราชการ
 รวมทั้งรัฐบาลไทยยังมิได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารในมณฑลกรุงเทพฯ ซึ่งเป็น
 สาเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่เกิดปฏิกริยาในเรื่องนี้ขึ้น

ผลกระทบกระเทือนจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ที่มีต่อชาวจีนทางภาคใต้

ภัยจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้สร้างผลกระทบกระเทือนถึงประเทศต่าง ๆ
 ทั่วโลก แม้กระทั่งประเทศไทยก็พลอยได้รับภัยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในระยะแรกเริ่ม
 สงคราม ทั้งนี้เนื่องมาจากความรุดตาคืบประเทศต่าง ๆ พวกกันสะสมเสบียงอาหารไว้ได้
 ภายในประเทศของตนและสั่งห้ามจำหน่ายสินค้าบางชนิดออกนอกประเทศ ปริมาณสินค้า
 จึงออกไปจำหน่ายจึงลดลง ประกอบกับการที่เรือสินค้าต้องคอยหลบหนีการรังควาน
 จากเรือรบของประเทศคู่สงคราม จึงทำให้สินค้านำเข้าแพงและหาซื้อได้ยากโดยเฉพาะ
 สินค้าประเภทเครื่องจักรกล น้ำมัน อาหารกระป๋อง ส่วนสินค้าออกสำคัญของไทย เช่น
 ข้าว ดีบุก ไม่สามารถส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศได้ สำหรับข้าวไม่มีเรือบรรทุก
 ออกไป แต่ดีบุกหาตลาดในต่างประเทศไม่ได้เนื่องจากตลาดดีบุกในยุโรปพากันปิดหมด
 เป็นเหตุให้นายเหมืองบางเหมืองของเล็กกิจการ คนงานจำนวนมากพากันว่างงาน

^๑ หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์ ฉบับลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕

^๒ หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์ ฉบับวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ หน้า ๒

“จะไม่มีรายได้เลี้ยงครอบครัว”

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ มณฑลทางภาคใต้ได้รับภัยทางเศรษฐกิจมากที่สุดโดยเฉพาะมณฑลภูเก็ตและมณฑลปัตตานี เนื่องจากรายได้ของประชาชนทั้งสองมณฑลนี้ขึ้นอยู่กับคัสบุก นอกจากนี้เมืองภูเก็ตยังต้องประสบกับภาวะเสียบียงอาหารขาดแคลน ตามปกติเมืองภูเก็ตจะซื้อข้าวจากพม่า อาหารจากปีนังและมลายู เมื่อเกิดสงครามขึ้นอังกฤษก็สั่งห้ามนำเสียบียงอาหารออกนอกอาณาเขตมลายูและปีนัง ประกอบกับเรือบรรทุกข้าวจากพม่าก็ชุกเกินไปเพราะกลัวประสบภัยจากสงคราม

นอกจากเมืองภูเก็ตต้องประสบกับภาวะขาดแคลนอาหารและกีดกันเมืองว่างงานแล้วยังต้องประสบกับปัญหาการอพยพของกสิกรจากปีนังอีก เพราะทางปีนังเองก็ขาดแคลนอาหารมาก ด้วยเหตุนี้จึงสร้างปัญหาให้กับรัฐบาลไทยเป็นอย่างยิ่งทั้งทางด้านการปกครองและเสียบียงอาหาร และยังมีปัญหาตามมาอีกว่าถากรรมกรเหล่านี้เขาจะอดอาหารอย่างไร สำหรับมณฑลอื่น เช่น ปัตตานีและชุมพร ก็มีปัญหกรรมกรว่างงานเช่นกัน

การจัดการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลไทย

พระยาสุรินทราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ได้เสนอความเห็นมายังกรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลควรกระจายข้าวและเงินทดรองให้แก่กสิกรโดยนายเหมืองจะเอาแร่คัสบุกที่ขุดได้มาเป็นประกัน หลังจากได้ปรึกษากันตกลงกันในระหว่างคณะรัฐบาลแล้ว กระทรวงมหาดไทยก็ขอให้ทางกระทรวงพระคลังสั่งจ่ายเงินให้กับทางมณฑลภูเก็ต ๕๐๐,๐๐๐ บาท มณฑลปัตตานีเป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท และให้ส่งจ่ายเงิน ๑๒๔,๐๐๐ บาทเพื่อซื้อข้าวสารไปขายในมณฑลภูเก็ต

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๑ คำกราบบังคมทูลของกรมพระดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

๒ ก.ค.

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ค.

๔ ก.ค.

และมณฑลอื่น ๆ ทางใต้ โดยให้เจ้าหน้าที่ส่งข่าวจากโรงสีหีสัตตหองของพระยาโชฎีก
๑๐,๐๐๐ กระสอบ และเขาเรื่อรีดักของห้างอีสเอเซียติคบริททุกไปจำหน่ายในราคาค้นทุน
จะเห็นว่ารัฐบาลต้องจ่ายเงินถึง ๕๖๘,๐๐๐ บาทเพื่อแก้ไขความเดือดร้อนที่ราษฎร
ต้องได้รับความเดือดร้อน และในจำนวนนี้มีราษฎรที่เป็นชาวจีนอยู่ไม่น้อย

ปัญหาเรื่องกฐีเข้ามาในมณฑลภูเก็ตเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นั้น พระยาสุรินทรราชา
ได้เสนอว่าให้มีการประกาศห้าม ดังนั้นกรมพระดำรงราชานุภาพจึงได้ทูลปรึกษา เสนาบดี
กระทรวงการต่างประเทศ และปรึกษา เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ในที่สุดก็ตกลงให้มี
พระราชกฤษฎีกาห้ามมิให้กฐีเข้ามามณฑลภูเก็ตชั่วคราว และหลังจากนั้นอีกก็ได้ประกาศ
ห้ามกฐีเข้ามามณฑลปัตตานีชั่วคราวอีกมณฑลหนึ่ง

การแก้ไขความเดือดร้อนเกี่ยวกับปัญหาคนว่างงานและการขาดแคลนเสบียง
อาหารควยวิธีนี้ของรัฐบาลไทยนับว่าซ้กปัญหาที่ยากในระยะแรกได้ แต่ในขณะเดียวกัน
รัฐบาลไทยก็ตระหนักถึงปัญหาในการรักษาความสงบภายในมณฑลทางใต้เหล่านี้ เพราะ
ทางสิงคโปร์และบีนังเองรัฐบาลอังกฤษก็เตรียมป้องกันอย่างเต็มที่ ดังนั้นพระยาสุรินทรราชา
จึงได้มีโทรเลขมาถึงเสนาบดีมหาดไทยของเรือรบไปรักษาการณ์ที่ภูเก็ตและระนองเมืองละ
ล้า และในขณะเดียวกันก็ได้ส่งกำลังตำรวจ ๕๐ คนจากชุมพรส่งไปยังระนองเพื่อรักษา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๑/๒๖ คำกราบบังคมทูล
ของกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ที่ ๘๕๐/๕๑ ลงวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๓

^๒ หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ ฉบับวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ หน้า ๓

^๓ หนังสือพิมพ์บางกอกใหม่ ฉบับวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ หน้า ๖

^๔ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ หน้า ๓๒๐

^๕ ต. วันที่ ๑๖ สิงหาคม หน้า ๓๒๒

^๖ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ โทรเลข
พระยาสุรินทรราชา ทูลเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

สถานการณ^๑ สำหรับมณฑลปัตตานีได้จัดเจ้าหน้าที่ตำรวจมี นายร้อยตำรวจภูธร ๓ นาย นายสิบ ๔ นาย พร้อมควยอาวูซป็นอีก ๑๐๐ กระบอกไปสำรวจไว้ กรมพระดำรงราชานุภาพ ก็ได้ทรงกำชับให้รักษาสถานการณให้เป็นปกติอย่าให้ราษฎรเสียขวัญได้^๒

แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากในระยะนี้เป็นระยะที่เกิดสงคราม ดังนั้นการที่รัฐบาลไทยจะส่งเรือรบไปยังมณฑลปัตตานีจึงเกิดปัญหาขึ้น เพราะอาจทำให้ราษฎรตื่นตกใจ และเข้าใจผิดได้ และถ้าเกิดไปปะทะกับเรือตอร์ปิโดฝรั่งเศส ๒ ลำซึ่งแล่นไป ๆ มา ๆ ในอ่าวไทยก็จะเป็นเหตุทำให้รัฐบาลไทยต้องประกาศสงครามกับฝรั่งเศส ทางกระทรวงทหารเรือจึงได้เสนอให้ส่งพลทหารเรือไป ๒ กองร้อยแทน ซึ่งก็มีปัญหาตามมาอีกว่าจะไม่สามารถหาเรือมารับทหารเหล่านี้ไปภูเก็ตเพราะเรือเล็กไม่สามารถไต่คลื่น และจะเป็นเหตุให้เกิดความตื่นเต้นเข้าใจผิดกันขึ้นได้^๓

ปัญหาเรื่องการส่งกองทหารหรือตำรวจไปรักษาสถานการณทางมณฑลปัตตานีนี้ จึงที่ทางรัฐบาลไทยต้องระวังเป็นอย่างยิ่งคือ จะต้องไม่สร้างความตื่นตระหนกให้กับราษฎร ถ้าพิจารณาแล้วก็เป็นเรื่องที่จะต้องควรระมัดระวังและมีทางที่จะเป็นไปได้มาก เพราะสถานการณ์กำลังอยู่ในระหว่างสงครามคงจะต้องมีข่าวลือในบรรดาราษฎรกลุ่มต่าง ๆ และที่สำคัญคืออาจทำให้เป็นหนทางที่นำมาสู่การก่อการกวนวายนายของชาวจีนได้โดยเฉพาะชาวจีนซึ่งเป็นกู่สีตามเหมือง เพราะการที่เกิดภาวะการขาดแคลนอาหารอาจก่อให้เกิด

^๑ ก. โทษเลขของพระยามหาอำมาตยาธิบดี ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

^๒ ก. ลายพระหัตถ์กรมพระดำรงราชานุภาพ ถึงพระยาเดชาานุชิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี ลงวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ หนังสือของพระยามหาอำมาตย์ ทูลกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

^๔ ก. ลายพระหัตถ์ของกรมพระดำรงราชานุภาพ ถึงพระยามหาอำมาตย์ ลงวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

การจลาจลขึ้นได้ นโยบายสำคัญในการส่งเรือรบไปนี้รัฐบาลไทยต้องการเพียงให้ไปจอดอยู่ที่ปากอ่าว เพื่อให้ชาวจีนในญูเก็ทเห็นว่รัฐบาลไทยมีกำลังทั้งปืนใหญ่และปืนเล็ก

ในที่สุดทางกระทรวงทหารเรือก็ตกลงที่จะส่งเรือรบหลวงพาลีรังทวีปและเรือรบหลวงมกุฎราชกุมาร นำทหารสองกองร้อยไปรักษาสถานการณ์ทางมณฑลญูเก็ทภายใต้การนำของ นาวาตรี หลวงพลสินธุวานันต์ นำทหารหนึ่งกองร้อยไปประจำที่เมืองญูเก็ท และ นาวาตรี หลวงชาญฤทธิไกร นำทหารอีกหนึ่งกองร้อยไปประจำที่เมืองระนอง โดยมีปืนใหญ่ไปลำละ ๒ กระบอก^๒ หลังจากนั้นทางการก็ได้จัดกองทหารไปสับเปลี่ยนหน้าที่อยู่เสมอจนกระทั่งเหตุการณ์ค่อยสงบลง กระทรวงทหารเรือจึงมีคำสั่งเรียกทหารทั้งสองกองร้อยกลับในปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

การแก้ไขปัญหาคือเหมือนว่างงานอีกวิธีหนึ่งซึ่งทางรัฐบาลไทยได้จำช่วยเหลือคือให้เขาทำงานรถไฟสายใต้โดยให้ทำหน้าที่ถมดินเพื่อวางทางรถไฟตั้งแต่อุตะเกาไปถึงยะลาซึ่งจะทำให้ใกล้ ๕๐๐ คนมีงานทำ แต่กว่าทางรัฐบาลไทยจะเจรจาให้ทางเจ้ากรรมรถไฟสายใต้คือ มิสเตอร์ กิตตินส์ รับใกล้เหมืองไปทำงานก็ต้องมีการเกี่ยงงอนกัน เพราะเจ้ากรรมรถไฟสายใต้อาจว่างงานของตนเป็นงานเหมาะและก็ได้เหมาะไปหมดแล้วเหลือทางอยู่เพียง ๕๐ กิโลเมตรเท่านั้น นอกจากนี้กรรมรถไฟสายใต้ยังไม่ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในกรณีชนชาวจากสงขลาไปตรัง

^๑ ค.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๑ คำกราบบังคมทูลของกรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ที่ ๕/๒๔๕๓ ลงวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

^๓ หนังสือพิมพ์กรงเทพาเคลิเมล์ ฉบับวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๒

^๔ ค. จดหมายเหตุส่วนกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

^๕ ค. จดหมายเหตุส่วนกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

ในกรณีนี้จะเห็นถึงปัญหาในการทำงานของรัฐบาลไทยสมัยนั้น บางครั้งก็ไม่ค่อยประสานงานกัน โดยเฉพาะในกรณีที่เจ้ากรรมรถไฟสายใต้เป็นชาวยุโรปเช่นนี้ทำให้รัฐบาลไทย อึดอัดใจมาก กรมพระจันทบุรีนฤนาถทรงเจรจากับมิสเตอร์กิตตินส์แต่ไม่สำเร็จ ต้องให้กรมพระคำรกราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงเจรจาจึงเป็นอันตกลงว่า กรรมรถไฟสายใต้รับจะช่วยเหลือ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งว่า

“.....รถไฟสายใต้นี้เป็นของใครเป็นของรัฐบาลไทยถ้าไม่ใช่ ถ้าเป็นของรัฐบาลไทย รัฐบาลจะใช้ในราชการพิเศษไม่ได้ถ้า.....ขอที่ว่ารถไฟสายนี้ทำด้วยเงินกู้ยืม ก็ถ้าเสนาบดีคิดลี้ภัยว่ามีเงินพอเสียดอกเบี้ยเขาแล้วจะไม่พอถูก ขอบอกโดยตรงว่าการที่ไต้ฝรั่งเป็นนายพดะไรพูดได้ตามใจนั้นเป็นการพนันสมัยเสียแล้ว จำจะต้องคิดอ่านคืนให้ทันสมัย.....”

จะเห็นว่าการที่รัฐบาลไปกู้เงินจากต่างประเทศมาลงทุนนั้นเป็นเสมือนหนามยอกอกประเทศเจ้าของเงินสามารถที่จะใช้อำนาจเงินเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ จากเราได้ ในสมัยนั้นเรากูมาไม่มากยังเป็นปัญหาถึงเพียงนี้ ถ้าเราพิจารณาถึงปัจจุบันรัฐบาลไทยกู้เงินจากต่างประเทศมากมายหลายร้อยเท่าของสมัยก่อนก็จะยิ่งสร้างปัญหาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายร้อยเท่าเช่นกัน เมื่อไรเราจะสามารถเป็นตัวของเราเองได้หรือเราจะปล่อยให้เป็นดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีก

ในที่สุดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะแรกเริ่มสงครามก็ยุติลงด้วยดี ไม่ปรากฏว่ามีเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นในมณฑลภูเก็ต และมณฑลอื่นทางภาคใต้อย่างใด จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงได้เกิดการนัดหยุดงานของบรรดาทาสีเหมืองในเมืองภูเก็ตประมาณ ๒,๐๐๐ คนเศษซึ่งเป็นจีนและส่วนใหญ่ ทั้งนี้มาจากความไม่พอใจที่นายเหมืองไม่ให้เบียดเงินล่วงหน้าตามที่เคยเบิกได้ และเมื่อทำการสืบสวนแล้วได้ความว่าเกิดจากการแนะนำของ

* ดู. สำเนาพระราชหัตถเลขา ถึงเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคม ที่ ๕/๓๔๕ ลงวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

นางเขียนและจีนลิ้ม จึงได้จัดการเนรเทศจีนทั้ง ๒ คนนี้ออกนอกพระราชอาณาจักร
เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็สงบลงในที่สุด

ปัญหาการก่อกองรวนวายของบรรดาผู้จีนนี้เป็นสิ่งที่ทางรัฐบาลเป็นห่วงเป็น
อย่างยิ่งโดยเฉพาะสถานการณ์อยู่ในระหว่างสงครามเช่นนี้ การที่รัฐบาลไทยสามารถ
แก้ปัญหาความขาดแคลนอาหารและกรรมกรว่างงานให้ผ่านไปได้อย่างดีโดยมิได้มีเหตุการณ์
อันใดเกิดขึ้นนับว่าเป็นผลสำเร็จอย่างหนึ่งของรัฐบาลไทย แต่ทั้งนี้ก็เป็นเพียงระยะแรกเริ่ม
ของสงครามเท่านั้น

เมื่อสงครามสงบลงรัฐบาลไทยก็เผชิญกับปัญหาการก่อกองรวนวายของผู้จีน
ทางภาคใต้อีก ทั้งนี้เนื่องมาจากราคาคีบและยางพาราตกต่ำลง, กิจการเหมืองทองประสบ
กับการขาดทุน ประกอบกับการที่เงินบาทขึ้นราคาต่ำกว่าขายแร่ขายเป็นเงินเหรียญสิงคโปร์
ส่วนรายจ่ายในการทำเหมืองนั้นจ่ายเป็นเงินบาท จึงทำให้เหมืองบางเหมืองต้องหยุดเจาะ
และที่ภูเกิดก็มีผู้ลอบปิดประกาศชักชวนให้กลุ่มเหมืองหยุดงานและปิดร้านค้า ปรากฏว่ามี
บางเหมืองเริ่มหยุดงานและร้านค้าบางร้านก็ปิดร้าน แต่เป็นเวลาเพียงวันเดียวทางการ
ขอรองให้กลุ่มกลับเข้าทำงานตามปกติและให้ร้านค้าเปิดร้านขายของ

บรรดาเจ้าของเหมืองจึงขอให้รัฐบาลลดราคาข้าวสาร ผืน และค่าภาคหลวง
คีบ ซึ่งรัฐบาลก็ได้ยอมลดราคาข้าวสารและผืนแต่ค่าภาคหลวงคีบนั้นรัฐบาลไม่ตกลง
โดยอ้างว่าจะเป็นตัวอย่างแก่เขตอื่นซึ่งเก็บเท่ากัน และเพื่อเป็นการป้องกันสถานการณ์
ไม่ให้เกิดเหตุลุกลามใหญ่โต รัฐบาลได้ส่งเรือรบหลวงพาลีรังทวีปไปประจำรักษาการณ์
ที่มณฑลภูเกิด

เป็นที่น่าสังเกตว่านโยบายในการที่จะควบคุมชาวจีนในสมัยนี้ รัฐบาลไทยมักนิยมใช้
การขู่ด้วยกำลังมากกว่าที่จะจัดการอย่างรุนแรงหรือจริงจัง ขณะเดียวกันเรื่องใดที่เราควร
ผ่อนผันได้ เช่น การลดราคาข้าวสาร หรือลดราคาผืน เราก็ดลใจเพราะไม่กระทบกระเทือน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๒๕/๕ หนังสือของ
เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ หล ม.จ.ชานีนิติ ราชเลขาธิการ ที่ ๑๒๒/๒๔๖๒ ลงวันที่
๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

เศรษฐกิจของเราหนัก แต่ในกรณีค่าภาคหลวงก็มักจะมีผลกระทบกระเทือนมาก เพราะมีเหมืองแร่ที่ใช้เครื่องจักรดำเนินการ เมื่อเราลดค่าภาคหลวงให้พวกเหมืองลาวจีน เหมืองที่ใช้เครื่องจักรก็ต้องลดด้วยเช่นกันและจะต้องลดเหมือนกันหมดทุกเหมืองทุกมณฑล ซึ่งจะทำให้เราขาดรายได้แผ่นดินไปเป็นจำนวนมาก

กรณีเรื่องคูปองและยางพาราตกต่ำนี้มีโคลินสคูในปีนั้น เรือไต้ยัดเยื่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ทำให้กุลีสจิ้นพากันอพยพกลับไปยังประเทศจีน เฉพาะที่ภูเก็ตมีกุลีสจิ้นเดินทางกลับไปถึง ๑๖,๐๐๐ คน และพากันทยอยกลับไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้พวกที่เหลือก็หางานทำไม่ได้ รัฐบาลจึงจัดการแก้ไขโดยรับจำนำแร่คูปองซึ่งนายเหมืองเอามาขายในราคาต่ำกว่าราคาตลาด เพื่อนายเหมืองจะได้เอาเงินไปหมุน แต่สำหรับกุลีสจิ้นที่เหลือนั้นเป็นปัญหามาก ทางพระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตเสนอว่ารัฐบาลควรจะให้จ้างกุลีสจิ้นนี้ไปทำถนนเพราะได้ประโยชน์หลายอย่างคือ ได้แรงงานในราคาถูกเป็นการสงวนเงินงบประมาณแผ่นดินและยังเป็นการป้องกันมิให้กุลีสจิ้นกลับไปประเทศจีนหมด ซึ่งจะกลายเป็นปัญหาขาดแรงงานถ้ากิจการเหมืองดีขึ้นมา

เกี่ยวกับเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลวิตกกังวลมาก ดังพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องเมืองไทยจึงตื่นเถิดว่า

“.....การที่รัฐบาลเราต้องจัดไปในเรื่องกลุ้มมณฑลภูเก็ตและปัตตานีอยู่ในเวลานี้ ควรจะเป็นเครื่องเตือนสติพออยู่แล้ว ขอให้นึกเถิดว่าถ้าต่างวาระรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราคอยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตามไม่สามารถที่จะอนุเคราะห์แก่บรรคานายเหมืองได้ ทั้งจัดการส่งเสบียงอาหารไปไม่สำเร็จ จะมีผลอย่างไรบ้าง? บรรคานายเหมืองก็ต้องปิด กุลีสจิ้นด้วยหลายพันคนก็จะต้อง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๒๕/๕ จดหมายพระยาสุรินทรราชา กราบทูลกรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

ว่างงานลง และพวกกุลีเหล่านี้เมื่อไม่อะไรกิน ทิวเขาก็คงจะเริ่มกระทำ
โจรกรรมและทารุณกรรมอันร้ายกาจต่าง ๆ ซึ่งเหลือจะคาดคะเนและกล่าว
โดยพิศดารได้ รัฐบาลก็จำเป็นจะต้องใช้อำนาจและกำลังอาวุธซึ่งจะต้อง
ถึงแก่เสียชีวิตมนุษย์เป็นแน่แท้....."

การที่กุลีจีนว่างงานเหล่านี้นอกจากจะเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็น
ผลเสียต่อการปกครองอย่างเห็นได้ชัด เพราะเป็นธรรมดาที่คนเราเมื่อไม่มีกิน เขาก็
ก็ต้องการทางลัดขโมย และพวกกุลีจีนที่ไม่ได้อพยพกลับประเทศจีนเหล่านี้คงมีจำนวน
มิใช่น้อยที่เนื่องจากไม่มีเงินค่าโดยสารเรือกลับจึงเดินทางไปไม่ได้ ดังนั้นถ้ารัฐบาล
ไม่รับจัดการช่วยเหลือหางานให้ทำแล้วก็จะเกิดปัญหาทางการปกครองตามมาอีกด้วย

* อิศวพานุ "เมืองไทยจึงตื่นเกิด" หน้า ๑๔

บทสรุป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเพิ่มขึ้นจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจการเมืองและการปกครอง ซึ่งเกิดขึ้นทีละน้อยและค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจนเห็นเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ประกอบกับในระยะครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศจีนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ได้มีการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ ตลอดจนถึงการแก่งแย่งอำนาจทางการเมืองภายในประเทศจีนและการรุกรานจากประเทศญี่ปุ่น เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในจีนมีผลต่อพฤติกรรมของชาวจีนในไทยและสร้างความกังวลใจให้แก่รัฐบาลไทยในขณะนั้น เป็นเหตุให้พระบรมราชโองบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่มีต่อชาวจีนในไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และทำให้รัฐบาลไทยต้องควบคุมชาวจีนอย่างเข้มงวดกวาดขันยิ่งกว่าสมัยก่อน เพื่อให้เกิดภาพที่ชัดเจนอาจจะแบ่งเหตุการณ์ออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้คือ

ระยะแรก (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๖) ผลสืบเนื่องมาจากการนัดหยุดงานครั้งใหญ่ของชาวจีนในกรุงเทพฯ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ซึ่งเป็นปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความรู้สึกของรัฐบาลไทยที่มีต่อชาวจีนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ไทยเริ่มเห็นว่าควรจะมีการจำกัดจำนวนคนจีนที่อพยพเข้ามาในพระราชอาณาเขตและควร จะควบคุมดูแล สมาคมจีน และหนังสือพิมพ์จีนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น เพราะชาวจีนมักใช้สมาคมจีนเป็นที่ประชุมติดต่อกิจการ รุนวายต่าง ๆ และใช้หน้าหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือยุยงส่งเสริมให้บรรดาชาวจีนเห็นด้วยกับการก่อการ รุนวาย

นอกจากนี้การที่พรรคก๊กมินตั๋ง ภายใต้การนำของ ดร.ซุนยัตเซ็น ได้ทำการปฏิวัติล้มล้างราชวงศ์แมนจู และสถาปนาสาธารณรัฐจีนขึ้นมา ทำให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันในกลุ่มคนจีนในไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ พวก คือ พวกแรกสนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋ง เป็นพวกที่นิยมระบบสาธารณรัฐ พวกที่สองเป็นพวกที่สนับสนุนราชวงศ์แมนจู และพวกสุดท้ายคือพวกที่เป็นกลาง ไม่เข้าฝ่ายใด พวกนี้ต้องการจะประกอบอาชีพของตนเท่านั้น ชาวจีนกลุ่มแรกและกลุ่มที่สองพยายามแข่งขันหาผู้สนับสนุนทางการเมือง โดยใช้โรงเรียนจีนและหน้าหนังสือพิมพ์จีนในไทยเป็นเวที ทำให้รัฐบาลไทยไม่พอใจที่เห็นชาวจีนทั้ง ๒ พวกมาทะเลาะวิวาทกันในประเทศไทย โดยเฉพาะการที่ชาวจีนขึ้นชมดอระบบสาธารณรัฐซึ่งขัดกับระบบ

ปกครองของไทยในขณะนั้น นอกจากนี้การปฏิวัติในประทศจีน เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งทำให้ชาวจีนในไทยเกิดความรู้สึกผูกพันกับ เมืองแม่ทั้งทาง เศรษฐกิจและการเมือง พร้อมทั้งโครงสร้างทางชาตินิยมขึ้นในกลุ่มลูกหลานจีนที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ชาวจีนเหล่านี้จะคิดความก้าวร้าวเคลื่อนไหวของสถานการณ์ในจีนอย่างใกล้ชิด ตลอดเวลาและพยายามให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ โดยเฉพาะการเรียไ้เงิน เป็นจำนวนมากเพื่อส่งไปช่วยเหลือคณะปฏิวัติของพรรคก๊กมินตั๋ง แทนที่จะให้เงินจำนวนนี้หมุนเวียนอยู่ในประเทศ

ดังนั้นในระยะนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศจีน เช่น ปกป้องศักดิ์ของอัครพาทู และความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน ซึ่งเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ทรงชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของการปกครองระบบสาธารณรัฐ

ระยะที่สอง (พ.ศ. ๒๔๕๗ -- ๒๔๖๑) การที่ประเทศญี่ปุ่นได้ยื่นข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อต่อรัฐบาลยวนซีไฮ ซึ่งถ่วงวันยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องนี้เท่ากับจีนต้องสูญเสียเอกราชหลายประการให้แก่ญี่ปุ่น ดังนั้นปฏิกริยาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในหมู่นักศึกษาจีนและหนังสือพิมพ์จีน โดยเฉพาะทางภาคใต้แถบเมืองกวางตุ้งกึ่ง เคยเป็นที่ตั้งของพรรคก๊กมินตั๋งจึงมีปฏิกริยารุนแรงมาก

เมื่อทางเมื่อจีนมีปฏิกริยาต่อต้านญี่ปุ่นและการกระทำของรัฐบาลยวนซีไฮ ทำให้มีผลสะท้อนมาถึงชาวจีนในไทย บรรดาหนังสือพิมพ์จีนในไทยได้ลงบทความเสียดสีญี่ปุ่นบางประการ รวมทั้งยุยงให้ชาวจีนในไทยบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ได้เริ่มดำเนินการทำนองนี้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ทางรัฐบาลไทยจึงได้ทำการห้ามปรามโดยการประชุมบรรดาหัวหน้าสมาคมจีนและบรรดาธิการเจ้าของหนังสือพิมพ์จีน ไ้มาชี้แจงเหตุผล พร้อมทั้งมีประกาศตักเตือนมิให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น แต่ปรากฏว่าไม่คอยเป็นผลดีนัก ทางกรจึงต้องใช้วิธีช่วยกวดัง โดยการสั่งให้พลตระเวนไปเค้นตรวจแถวย่านชุมชนชุมชม และไ้เนรเทศชาวจีนที่เป็นตัวการก่อการวุ่นวายครั้งนี้ออกนอกพระราชอาณาจักร เหตุการณ์จึงสงบลง

ในระยะที่ประเทศจีนอยู่ในความสงบรัฐบาลจีนพยายามที่จะดำเนินการขอจัดตั้งสถานกงสุลขึ้นในประเทศไทย ซึ่งเรื่องนี้ได้เริ่มมาตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์แมนจู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทางรัฐบาลจีนที่กวางตุ้งของ ดร.ซุนยัต-เซ็น ก็ได้พยายามติดต่อขอจัดตั้งสถานกงสุลในไทยอีกเช่นกัน จนกระทั่งเมื่อรัฐบาลจีนได้รวมกันภายใต้การนำของยวนซีไฮ ๆ ก็ได้ส่งผู้แทนของรัฐบาล ซึ่งมีตำแหน่งชาหลงมาเจรจาอีก แต่รัฐบาลไทยก็ไม่อนุญาตให้มิถุนายนในไทย ทั้งนี้เพราะทางการไทยตระหนักถึงปัญหาจำนวนคนจีนซึ่งมีมากกว่าชาติอื่น ๆ

ถ้าจีนมีกงสุลแล้วชาวจีนเหล่านี้จะอยู่ในบังคับของกงสุลจีน รัฐบาลไทยจะต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ ในการปกครองคนจีนในบังคับเหล่านี้ แต่ทางการไทยจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมให้รัฐบาลจีนตั้งสถานกงสุลไม่ได้ตลอดไป จึงจำเป็นต้องหาทางป้องกันปัญหานี้เสียก่อน โดยกำหนดจำนวนคนจีนที่จะเข้าอยู่ในบังคับของกงสุลจีน ซึ่งอาจมีในอนาคต โดยการออกพระราชบัญญัติสัญชาติในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เพื่อให้ลูกจีนที่เกิดในไทยมีสัญชาติไทย และยังเป็นการตัดปัญหาเรื่องพระราชบัญญัติสัญชาติของรัฐบาลจีนในสมัยราชวงศ์แมนจูที่กำหนดไว้ว่าลูกจีนที่เกิดในประเทศต่าง ๆ หรือที่เรียกว่าจีนโพ้นจีนยังคงถือสัญชาติจีนอยู่

บทบาทของสโมสรและสมาคมจีนในระยะนี้ก็เป็นปัญหา เช่นเดียวกัน เพราะชาวจีนใช้เป็นที่ชุมนุมที่พบปะปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวทางการเมือง และถึงกับมีการปรึกษาคัดค้านคดีกันเอง ในระหว่างพวกจีนการทำ เช่นนี้เท่ากับเป็นการแย่งอำนาจของศาลหลวง ในขณะที่เดียวกันได้มีการจัดตั้งสโมสรสมาคมจีน และห้องอ่านหนังสือเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมากโดยอาจเอาการประชุมทางการเมืองมาบังหน้า แต่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่เบื้องหลัง ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงเห็นสมควรที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคมในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ เพื่อจะควบคุมดูแลสมาคมจีนเหล่านี้ได้อย่างใกล้ชิด

ในระยะนี้โรงเรียนจีนมีบทบาทมากขึ้นกว่าในระยะแรกจนทำให้รัฐบาลไทยเห็นว่าถ้าไม่จัดการควบคุมแล้ว โรงเรียนจีนจะกลายเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนให้เด็กจีนนิยมเลื่อมใสระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ สิ่งสำคัญที่สุดก็คือจะทำให้ความพยายามที่จะผสมกลมกลืนชาวจีนไม่ได้รับความสำเร็จ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในโรงเรียนราษฎร์ทั้งหลายและรวมทั้งโรงเรียนจีนด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์แสดงความเห็นเกี่ยวกับโรงเรียนจีนในบทความต่าง ๆ เช่น ความเป็นชาติโดยแท้จริง ถูกบังคับให้เป็นจีน ไม่ชอบไทยและปัญญานายคูเลีย เป็นต้น บทพระราชนิพนธ์ที่ทรงกล่าวถึงสถานการณ์ในประเทศจีนในช่วงนี้คือเรื่อง วังต้องค์ใหม่ การยกทัพในเมืองจีน ทูรยศโดยอาชีวะ และอุตตรกुरु (Uttarakuru) ซึ่งเป็นภาษาอังฤษ เป็นต้น่า ล้างเกล้าหลังจากช่วงระยะนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องวาระเกี่ยวกับชาวจีนขึ้นอีก และพระบรมราชาบายของพระองค์ในระยะหลังนี้ว่า ไม่ค่อยกวาดขับต่อชาวจีนมากนัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากทรงรู้สึกว่ชาวจีนไม่ได้เชื่อถือในระบบสาธารณรัฐเหมือนเดิม และชาวจีนก็ได้ออกการ

วุ่นวายและความกังวลใจให้รัฐบาลไทยเหมือนในระยะต้นรัชกาล นอกจากการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นครั้งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ ซึ่งไม่รุนแรงเหมือนครั้งแรก

ระยะที่สาม (พ.ศ. ๒๔๒๒ - ๒๔๒๔) สถานการณ์ในประเทศจีนระยะนี้ยิ่งทวีความวุ่นวายยิ่งขึ้น มีการแย่งอำนาจระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับคณะรัฐบาล และรัฐบาลญี่ปุ่นก็เร่งเร้าให้รัฐบาลปักกิ่งปฏิบัติกรมขอเรียกร้อง ๒๑ ข้อ เป็นเหตุให้นักศึกษามหาวิทยาลัยปักกิ่ง เดินขบวนคัดค้าน พร้อมทั้งให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง

ปฏิกริยาของนักศึกษาจีนมีผลสะท้อนมายังนักเรียนจีนในไทย ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๒ หนังสือพิมพ์จีนเริ่มเขียนบทความขู่ให้มีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น ต่อมาได้มีใบปลิวโฆษณาชักชวน และตั้งบรรดาห้างร้านต่าง ๆ ของชาวจีนที่ขายสินค้าญี่ปุ่นก็ถูกข่มขู่ให้เลิกขายสินค้าญี่ปุ่น และได้มีการประชุมกันในกลุ่มชาวจีนที่จะหาทางบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น โดยเอาร้านขายอาหารเป็นที่ประชุม ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงทำกรเนรเทศหัวหน้าในการประชุมครั้งนี้ออกนอกพระราชอาณาจักร เรื่องจึงสงบลง นอกจากทางกรุงเทพฯ จะมีการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นแล้ว ทางต่างจังหวัดโดยเฉพาะภาคใต้มีคำเนนการเช่นเดียวกัน รัฐบาลจึงใช้วิธีส่งเรือรบ ๒ ลำ ออกไปทำที่ว่ามีภคทางทะเลจึงทำให้ควบคุมสถานการณ์ได้

การที่หนังสือพิมพ์จีนในไทยมีส่วนขยุ่งส่งเสริมให้เกิดการวุ่นวายอยู่แทบทุกครั้งเช่นนี้ รัฐบาลไทยจึงเห็นสมควรที่จะออกพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์ในประเทศ ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๒๓ จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติสมุด เอกสาร และหนังสือพิมพ์ พระราชบัญญัตินี้ได้เริ่มวางในปีพ.ศ. ๒๔๕๕ แต่ไม่ได้ประกาศใช้ เพราะยังเห็นว่าไม่สมควร รัฐบาลไทยพยายามให้อิสระเสรีแก่หนังสือพิมพ์ในประเทศ แต่หนังสือพิมพ์กลับไม่รูชอบ เขตที่ควรจะมี ดังนั้นหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ หนังสือพิมพ์จึงถูกปิดถึง ๒ ฉบับ

ปฏิกริยาของชาวจีนในไทยที่สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ในประเทศจีนที่เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งก็คือ การนัดหยุดงานในปี พ.ศ. ๒๔๒๔ เนื่องจากการนี้ตำรวจอังกฤษยิงนักศึกษาจีนที่เข้าไปก่อการวุ่นวายในเขตสัมปทานของอังกฤษที่เชียงไฮ่ ชาวจีนจึงพากันประท้วงโดยการปิดร้านค้าและบอยคอตสินค้าอังกฤษ สำหรับการนัดหยุดงานและปิดร้านค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ เริ่มค้นควยข่าวลือก่อนแล้วตามมากวยใบปลิวอักษรจีนชักชวนให้ปิดร้านค้าและบอยคอตสินค้าอังกฤษ รัฐบาลไทยจึงเนรเทศผู้ใดประกาศ

ยูแจกโบปลิว และ เจ้าของโรงพิมพ์ เรื่องจึงสงบไม่ลุกลามใหญ่โตเหมือนการนัดหยุดงานครั้งปลากั้งรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓

เนื่องจากการนัดหยุดงานครั้งนี้เกี่ยวข้องกับภาระทำของอังกฤษ ทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ
จึงพยายามติดต่อกับรัฐบาลไทยโดยรายงานการ เคลื่อนไหวของชาวจีนขึ้นท้าวหน้าทีสงสัยว่า เป็นคิวการก่อการ
รุมยา ซึ่ง เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทางรัฐบาลไทยสามารถจัดการ เรื่องราวมิให้ลุกลามใหญ่โตและสงบลง
อย่างรวดเร็ว จากการทำในระยณะนี้มีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนเพราะ ดร. ชุนยัตเซ็น
ต้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลโซเวียตรัสเซีย เพื่อจัดตั้งรัฐบาลขึ้นที่วางคุงอีกครึ่งหนึ่ง ดังนั้นจึงมีชาว
จีนนำเอาลัทธินี้เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย สมาคมจีนบางแห่งก็นำหลักการของลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามา
เผยแพร่ด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าทางรัฐบาลไทยไม่ได้จับตาดูการ เคลื่อนไหวของชาวจีนในไทยที่จะทำการ
เผยแพร่ลัทธินี้ จนกระทั่งได้รับรายงานจากราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ โดยส่งรายชื่อและประวัติของ
บุคคลที่สงสัยว่า เลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ จากการสืบสวนของฝ่ายอังกฤษทำให้รัฐบาลไทยเริ่มจับตาดู
การ เคลื่อนไหวของบุคคลเหล่านี้ ซึ่งบางคนจะมีบทบาทเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เช่น
นายท้าวจิ้นชา

การที่ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้เริ่มเข้ามาตั้งแต่ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และทาง
รัฐบาลไทยไม่ได้จัดการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไปให้เด็ดขาด ทำให้ลัทธินี้ค่อย ๆ แพร่หลายขึ้น จนกระทั่ง
ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ จึงปรากฏอย่างเด่นชัด ทำให้รัฐบาลไทยในสมัยนั้นต้องออกพระราชบัญญัติ

ควบคุมการเผยแพร่ของลัทธินี้ เช่น พระราชบัญญัติกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. ๒๔๗๐ และพระราชบัญญัติ
สมุด เอกสาร และหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐

ถึงแม้ว่าพระบรมราชาไชยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะเข้มงวดต่อชาวจีนมาก
กว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และการทำพระองค์ทรง เชิญหมทพระราชนิพนธ์ เสียดสีชาวจีน
อย่างรุนแรง ก็มีใ้ทำใ้นโยบายหลักที่ถือว่าชาวจีนเป็นพลเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ชาวจีน
ในบังคับรัฐบาลไทยยังคงมีสิทธิที่จะ เป็นเจ้าของที่ดิน ตลอดจนสิทธิอื่น ๆ ก็ได้รับเช่นเดียวกับราษฎรไทย
นอกจากนี้ลูกจีนที่เกิดในพระราชอาณาเขตยังได้รับการรับรองให้ใช้สัญชาติไทยได้ พร้อมทั้งอนุญาตให้คนจีน
ที่มาจากประเทศจีนแปลงชาติมาถือสัญชาติไทยได้เช่นกัน ทั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าทางรัฐบาลไทยพยายาม

หาทางผสมกลมกลืนให้ชาวจีนมีความรู้สึก เป็นคนไทยโดยสมัครใจ เท่าที่จะทำได้ พระราชบัญญัติฯ ที่จะ
 แสดงให้เห็นถึงความเข้มงวดกวดขันต่อชาวจีนจนเกินไปจะถูกยับยั้งไม่ให้ประกาศใช้ ถึงแม้ว่า รัฐบาลจะ
 ใช้เวลา เสนอกว่า ๒๐ ปีก็ตาม เช่น พระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเศเข้าเมือง หรือบางฉบับก็ถูกเถี่ย
 กันตั้งแต่ต้นรัชกาลจนปลายรัชกาลจึงประกาศใช้ เช่น พระราชบัญญัติสมุค เอกสาร และหนังสือพิมพ์

มีข้อที่ควรระวังอีกประการหนึ่งคือ การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงทำหน้าที่
 ราชการแทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในขณะที่ทรงพระประชวรในปลายรัชกาล ทำให้พระองค์ทรง
 ตระหนักถึงปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระองค์ทรงสามารถที่จะแก้ปัญหา
 ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากชาวจีนในสมัยของพระองค์ให้ลุล่วงไปด้วยดี ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น
 ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งมีความรุนแรงกว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มาก และปัญหาโรงเรี
 จีน ซึ่งในขณะนั้นกลายเป็นสถานที่ ๆ ใช้เผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นสาเหตุให้พระองค์ต้องเสด็จพระราช
 ดำเนินไปเยี่ยมโรงเรียนจีน และมีพระราชดำรัสในที่ประชุมชาวจีน ทั้งนี้ก็เพื่อจะทรงพยายามโน้มน้าวให้
 ชาวจีนมีความรู้สึกจงรักภักดีต่อประเทศไทยที่ให้ความร่มเย็นแก่ตน และในขณะเดียวกันก็ทรงต้องการให้
 เด็กจีนมีความรู้สึกว่าเป็นพลเมืองไทยคนหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการของนโยบายผสมกลมกลืนนั่นเอง
 ตลอดรัชสมัยพระองค์ ๆ พยายามจะไม่ขัดการกับชาวจีนอย่างรุนแรง เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกล้าฯ นโยบายเนรเทศจะใช้เฉพาะกับบุคคลซึ่งเป็นตัวการก่อการร้ายต่าง ๆ เท่านั้น ชาวจีนทั่วไป
 จะไม่เคียดระแค้นแต่อย่างใดเลย ทั้งนี้เนื่องมาจากพระองค์ทรงรักษาแนวพระบรมราชโบายของพระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งเคยทรงพระราชปรารภในระยะปลายรัชกาลว่าอย่ารังแกจีนจนเกินไปนั่นเอง

นอกจากนั้นนโยบายจำกัดจำนวนชาวจีนซึ่งเริ่มมีในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ โดยการ
 ออกพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ และเพิ่มเติมในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นสาเหตุหนึ่งที่
 ทำให้ชาวจีนเดินทางเข้าประเทศน้อยลง ดังนี้อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลไทยในสมัยหลังพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าฯ พยายามหาวิธีการที่จะสร้างความผสมกลมกลืนระหว่างชาวจีนและชาวไทยให้มีมากขึ้น
 การลดจำนวนชาวจีนเข้าประเทศเป็นหลักการอันหนึ่งที่จะทำให้ชาวจีนในไทยมีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย
 ได้มากขึ้น

✓ กามที่รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้พยายามแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่
เกิดขึ้นจากชาวจีนในพระราชอาณาจักรเซตทั้งทางตรงและทางอ้อม นั้นว่า เป็นผลดีต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก
โดยเฉพาะการประกาศใช้พระราชบัญญัติแปลงชาติและพระราชบัญญัติสัญชาติ เพราะเท่ากับทำให้ชาวจีน
กลายเป็นไทยมากขึ้น และในขณะเดียวกันการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงลดความเข้มงวด
กวดขันชาวจีนในปลายรัชกาล เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างไทยกับจีนให้มากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ
ที่เกิดจากชาวจีนในระยะนั้นจึงค่อยลดน้อยลงตามลำดับ แต่ในระยะต่อมาได้เปลี่ยนเป็นปัญหาในรูปแบบอื่น ๆ
ซึ่งรัฐบาลไทยในระยะหลังจะต้องหาทางแก้ไขปัญหากันต่อไป. X

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ประเภทเอกสารชั้นต้น (Primary Sources)

ก. เอกสารที่ยังไม่ตีพิมพ์

- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๖/๒ สนธิสัญญาระหว่างประเทศเรื่องรัฐบาลจีน
ขอทำสัญญาว่าด้วยการค้ากับรัฐบาลสยาม ร.ศ. ๑๒๕ - ๑๒๘
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๘ หนังสือรับและพระราชหัตถ์ตอบ (แนวคัสัญญา
กับจีน) ร.ศ. ๑๒๖ - ๑๒๘ เล่ม ๑
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๔๑/๔๓ ข่าวหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับไทย
ร.ศ. ๑๑๕ - ๑๒๓
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๕ น.๑๐ กรมราชทัณฑ์ ร.ศ. ๑๐๘ - ๑๒๘
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม.๒/๒๘ แผนกสรรพากร ร.ศ. ๑๒๘ - ๑๒๘

กระทรวงนครบาล

- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑/๓๘ เรียนพระราชบัญญัติเรื่องจะออก
พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑ พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๖๐
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒/๑ พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ
พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๐
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒/๕ พระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับว่าด้วยสมาคม
และสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๖ - ๒๔๖๓
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๒/๑ พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ
พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๐
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๑๒/๓ สโมสรพานิชย์ฝรั่งเศส จีน พ.ศ. ๒๔๖๐
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑๔/๑ เนรเทศจีน พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๔๖๕
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑ จีนก่อกองกำเริบและหยุดงาน
พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๓

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๕ จีนเรียไรเงินพวกจีนด้วยกัน

พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๖๑

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ จะจัดการเรื่องเงินที่เข้ามาพึ่งพระบรม-

โพธิ์สมภาร ร.ศ. ๑๓๐ - ๑๓๑

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๗ เรื่องข้าราชการและคหบดีประเทศจีน

เข้ามากรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๔๖๔

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๐ อึ้งย้งในมณฑลกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๗ -

๒๔๖๓

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๑ พวกจีนคิดจะปิดสินค้าญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๕๘ -

๒๔๖๒

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๓ เงินกว้างคงมีการประชุมเลี้ยงอาหาร

กระทรวงมหาดไทย

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๓๖ ก/๕ รายงานพระยาวิธานุประดิษฐ์

เรื่องเหตุการณ์ในเมืองจีน พ.ศ. ๒๔๕๕

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๖ ก/๖ พระยาเทพอรชุน พระยาอุไรวรรณตรี

พระยาศรีธรรมสุนทรราช พระยาสุรบดินทร์ กราบบังคมทูลความเห็นเรื่องจีน พ.ศ. ๒๔๕๕

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๖ ก/๘ จีนในกรุงเทพฯ บางคณะคิดจะหยุดงาน

เนื่องจากการวิวาทกับชาวต่างประเทศที่เชียงใหม่และปักกิ่ง พ.ศ. ๒๔๖๔

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๑ อึ้งย้งมณฑลราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์

พ.ศ. ๒๔๖๕

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๒ อึ้งย้งสุราษฎร์และชุมพร พ.ศ. ๒๔๕๘ -

๒๔๖๒

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๓ อึ้งย้งมณฑลปราจีน พ.ศ. ๒๔๕๘

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๘/๕ อึ้งย้งนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๔๖๔

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม. ๕/๑ ป้องกันการค้าจลนณตลปิตคานี นคร-
ศรีธรรมราช และภูเก็ต พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๕๘
กระทรวงการต่างประเทศ

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๒/๑ พระราชบัญญัติแปลงชาติ พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๕
กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก. ๒๔/๒ เงินชอติง เชียงหวย เซมเบอรออฟคอม-
มิสในกรุงสยาม พ.ศ. ๒๔๕๔

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๒๔/๖ เรื่องโรงเรียนจีน พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๔๖๖
กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๒๕/๑๑ ผู้ปกครองความอารักขาในเรื่องจีนคดีจะ
ทำกรมอยคอตต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๕๘

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๒๕/๑๒ รายงานทูตสยามกรุงโตเกียว
พ.ศ. ๒๔๕๘

กระทรวงการคลัง

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. ๖/๔ เรื่องการค้าขายในประเทศสยามกำลัง
ทรุกโทรม พ.ศ. ๒๔๕๗

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก. /๑๑ สำเนาพระราชหัตถเลขาพระราชทาน
มายังกรมพระจันทบุรีนฤนาถ พ.ศ. ๒๔๖๕

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค. /๒๖ เรื่องจ่ายเงินรับจำนำคีมุกของพ่อค้า
ในมณฑลภูเก็ต และมณฑลปัตตานี พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๖

เบ็ดเตล็ด

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ. ๓.๗/๗ คำแปลหนังสือพิมพ์จีน ๗ 13 / 1
พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๑

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ. ๓.๗/๓ หนังสือพิมพ์ไทยและจีน ๗ 17 / 3
พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๓

กฤษฎีกาแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ. ๓.๗/๑๐ หนังสือพิมพ์คดี ๗ 13 / 50
พ.ศ. ๒๔๕๕

ข. เอกสารที่พิมพ์แล้ว

ราชกิจจานุเบกษา	เล่ม ๑๕	ร.ศ. ๑๑๖	
ราชกิจจานุเบกษา	เล่ม ๒๙ (แผนกกฎหมาย)	ร.ศ. ๑๓๑	
ราชกิจจานุเบกษา	เล่ม ๓๑ (แผนกกฎหมาย)	พ.ศ. ๒๔๕๓	
ราชกิจจานุเบกษา	เล่ม ๓๕ (แผนกกฎหมาย)	พ.ศ. ๒๔๖๑	
ราชกิจจานุเบกษา	เล่ม ๓๘ (แผนกกฎหมาย)	ภาค ๒ พ.ศ. ๒๔๖๕	
ราชกิจจานุเบกษา	เล่ม ๔๔ (แผนกกฎหมาย)	ภาค ๑-๒ พ.ศ. ๒๔๗๐	

ค. วารสารและหนังสือพิมพ์

เทศกัมภาล	เล่ม ๖	ฉบับวันที่ ๑ ธันวาคม	ร.ศ. ๑๒๗
เทศกัมภาล	เล่ม ๑๗	ฉบับวันที่ ๑ เมษายน	พ.ศ. ๒๔๕๓

จดหมายเหตของสภาเผยแผ่ การพาณิชย์	ฉบับวันที่ ๒	ตุลาคม	พ.ศ. ๒๔๖๔
จดหมายเหตของสภาเผยแผ่ การพาณิชย์	ฉบับวันที่ ๓	มกราคม	พ.ศ. ๒๔๖๔
จดหมายเหตของสภาเผยแผ่ การพาณิชย์	ฉบับวันที่ ๔	เมษายน	พ.ศ. ๒๔๖๔
จดหมายเหตของสภาเผยแผ่ การพาณิชย์	ฉบับวันที่ ๖	ตุลาคม	พ.ศ. ๒๔๖๕
จดหมายเหตของสภาเผยแผ่ การพาณิชย์	ฉบับวันที่ ๗	มกราคม	พ.ศ. ๒๔๖๕

หนังสือพิมพ์กรุง เทพา เกลิเมลด	ฉบับวันที่ ๘	สิงหาคม	พ.ศ. ๒๔๕๓
หนังสือพิมพ์กรุง เทพา เกลิเมลด	ฉบับวันที่ ๑๑	สิงหาคม	พ.ศ. ๒๔๕๓
หนังสือพิมพ์กรุง เทพา เกลิเมลด	ฉบับวันที่ ๘	กันยายน	พ.ศ. ๒๔๕๔
หนังสือพิมพ์กรุง เทพา เกลิเมลด	ฉบับวันที่ ๑	พฤศจิกายน	พ.ศ. ๒๔๕๔

<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๑๘	พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๔๖๐
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๑๐	กรกฎาคม	พ.ศ. ๒๔๖๒
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๑๗	กรกฎาคม	พ.ศ. ๒๔๖๒
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๕	พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๔๖๓
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๔	พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๔๖๔
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๑๒	สิงหาคม	พ.ศ. ๒๔๖๕
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๔-๖	กันยายน	พ.ศ. ๒๔๖๕
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๕	ตุลาคม	พ.ศ. ๒๔๖๕
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๕	มกราคม	พ.ศ. ๒๔๖๕
<u>หนังสือพิมพ์เงินในสยามวารศัพท์</u>	ฉบับวันที่	๒๘	ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๖

<u>หนังสือพิมพ์ไทย</u>	ฉบับวันที่	๒๓	กรกฎาคม	พ.ศ. ๒๔๖๒
<u>หนังสือพิมพ์ไทย</u>	ฉบับวันที่	๒๕	กรกฎาคม	พ.ศ. ๒๔๖๒
<u>หนังสือพิมพ์ไทย</u>	ฉบับวันที่	๗	พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๔๖๔
<u>หนังสือพิมพ์ไทย</u>	ฉบับวันที่	๒๖	กันยายน	พ.ศ. ๒๔๖๔

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๕

หนังสือพิมพ์ทางกอกไทมส์ ฉบับวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ฉบับวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ข. หลักฐานชั้นสอง (Secondary Sources)

- กมล จันทรส (แปลและเรียบเรียง) อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ ๒๕๒๖
กรมวิสามัญศึกษา "โรงเรียนราษฎรเพื่อสอนภาษาจีน" เอกสารการศึกษา กรมวิสามัญศึกษา ฉบับที่ ๗
โรงพิมพ์ช่างพิมพ์เพชรรัตน์ ๒๕๐๐
- คณะกรรมการข้าราชการ. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๕๐๗ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวัน
ครบรอบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๗ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๗
- กรมศิลปากร. การจัดกิจกรรมตำรวจกรมกองตระเวนในรัชกาลที่ ๕ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พลตำรวจตรี วิสุทธิ์ วิสุทรศักดิ์ ๒๕๐๘
- ชัชวาลย์ บุรุษพันธ์ ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย แพร่พิทยา ๒๕๑๕
- เขียน ชีววิทย์ วิวัฒนาการปกครองของจีน โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย ๒๕๐๗
- คาร์ล บ็อก สมัยพระปิยมหาราช แปลโดย เสฐียร พันธงรังษี และ อัมพร จุฑานนท์ โรงพิมพ์เพื่อนนคร
จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า เก็กรังปารุสก เล่ม ๑ คลังวิทยา ๒๕๐๘
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า เจ้าชีวิต คลังวิทยา ๒๕๐๕
- ณรงค์ พ่วงพิศ นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว ปริณิฎานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต ๒๕๑๔
- จ่างราชานุกาพ, สมเด็จพระเทพฯ จดหมายเหตุดุกระกอบเรื่องไถลบ้าน พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๐๕
- พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ องค์การคุรุสภา ๒๕๐๘
- พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ องค์การคุรุสภา ๒๕๐๘
- นิทานโบราณคดี สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร ๒๕๑๑
- ลัทธิธรรมนิยม ภาค ๑๖ คลังวิทยา ๒๕๐๗
- สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๗ องค์การคุรุสภา ๒๕๐๘
- อธิบายตำนานภาษาไทย โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๕๖๖

ทรงศรี อัจจอรุณ สิทธิสภาพนอกอาณาเขต วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๐๖

ทวี มุขขระโกภา พระมหาธีรราชเจ้า โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๕๐๖

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓๑ องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๘

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓๑ องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๘

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา ความเรียงเรื่องต่าง ๆ ของครูเทพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พญา ทาน ส.ธรรมศักดิ์มนตรี เทพหัสดิน ณ. อยุธยา ๒๔๘๖

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรี, กรมหมื่น ประวัติการทูตของไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายยวค สุลีลาช (ไม่ปรากฏที่พิมพ์) ๒๕๐๗

นิจ ทองโสภิต แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ แปลจาก Siam under Rama III by Walter F Vella

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๘

ประชุมพงศาวดาร ภาค ๕๐ ตำนานเมืองระนอง องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๘

ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๓ เรื่องกรุงเก่า องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๘

ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๔ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๘

ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๕ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๘

๒๕๐๘

ประพัฒน์ วรรณะสาร ประวัติบุคคลสำคัญในทางการค้า พิมพ์ในงานศพ นายเลื่อน บัวสุวรรณ ๒๔๘๘

พลกูด อังกินันท์ บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปริญญาโทอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ๒๕๑๘

พิชัย รัตนพล วิวัฒนาการการควบคุมโรงเรียนจีน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบัน-

บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๑๒

ภามุขีวงศ์วรเดช, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา ชีวิวิวัฒน์ องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๘

มณฑุ เกลาเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๒๘

องค์การศึกษาคูรุสภา ๒๕๐๖

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะส่วนที่ ๒) ในพระบาท-
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์ในงานสถาปนากิจศพ คุณหญิงเขื่อนสุริยานุวงศ์ประวัติกี
โรงพิมพ์ศิริราช ๒๕๐๘

ปกิณกะคดีของอัครพาดู (แปลจากภาษาอังกฤษซึ่งออกใน
หนังสือพิมพ์สยามคอมเบอร์เบอร์) โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย ร.ศ. ๑๓๑

เพลิงศพ พลตำรวจตรีสวัสดิ์ สีมานนท์ปริณญา ๒๕๔๔
ปลุกใจเสือป่าและโคลนคิดล่อ พิมพ์ในงานพระราชทาน

พวกยิวแห่งบูรพาทิศ โรงพิมพ์เจริญรัฐ วัดสามปลื้ม
ไม่ปรากฏปีพิมพ์

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาเสวกเอกพระยาอุดมราชภักดี (โก สุนทรวิฑูล) ๒๕๐๑

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางจรัสศรี สุจริตกุล ๒๕๑๔

อุตรกुरु (Uttarakuru) มหามงกุฎราชวิทยาลัย
๒๕๐๘

ยิงก๊กก็ อิศร เสนา ประวัติเจ้าพระยาอรรณพพิพัฒน์ องค์การศากุศล ๒๕๐๘
บุพเรศ มิดลิแกน บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ รัศศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์-

มหาวิทยาลัย ๒๕๑๐
สภาวิจัยแห่งชาติ การวิจัยเรื่องปัญหาคนจีนในประเทศไทย เอกสารโรเนียว

สิทธิสยามการ, หอวง สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-
ธรรมศาสตร์

สีหศักดิ์ สนิทวงศ์, เจ้าพระยา โชคชะตาในวิวัฒนาการ องค์การศากุศล ๒๕๐๘
เสฐียร พันธรังษี พระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าเพชรรัตนฯ แพร่พิทยา ๒๕๑๓

เสนานุวงศ์ภักดี, ขุน (พิตร ณ นคร) ประวัติและงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ไทยวัฒนาพานิช
๒๕๑๓

แสง รัตนมงคลมาส การบริหารของสมาคมจีน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย-

ธรรมศาสตร์ ๒๕๐๘

สุระศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา ประวัติการของจอมพล มหาวงศ์เอก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี องค์การศึ

กุศล ๒๕๐๖

อนุสรณ์นายโกศล ชุนตระกูล พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายโกศล ชุนตระกูล ๒๕๑๔

อนุสรณ์นายทิวเม้ง หวังหลี พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายทิวเม้ง หวังหลี ๒๕๑๒

อนุสรณ์ครบรอบ ๕๐ ปี ของธนาคารไทยพาณิชย์ ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ ๒๕๑๐

อนุสรณ์ครบรอบปีที่ ๖๐ ของโรงเรียนเพาะช่าง โรงพิมพ์ไทยเซม

Blythe, W., The Impact of Chinese Secret Societies in Malaya, Oxford University Press, London, ๑๙๖๘

Coughlin, Richard J., Double Identity: The Chinese in Modern Thailand, Hong-Kong University Press, Hong-Kong ๑๙๖๐

Fairbank, J. King, and other China's response to the west, Harvard University Press, ๑๙๖๐

Hsu Immanuel C.Y., The Rise of Modern China, London, Oxford University Press, ๑๙๗๐

Jones, J.C., Economic Change in Thailand since ๑๘๕๐, Stanford University Press, California ๑๙๕๔

Linebarger, Paul M.A., Far Eastern Governments and Politics, Toronto, Van Nostrand, ๑๙๕๔

Nuechterlein, DE., Thailand and Struggle for Southeast Asia, Cornell University Press, New York, ๑๙๖๘

Mitchison, Louis, The Oversea Chinese, The Badley Head L.td., London, ๑๙๖๑

- Purcell, Victor, The Chinese in Malaya, Oxford University Press,
London, ၁၉၆၇
- Purcell, Victor, The Chinese in Southeast Asia, Oxford University Press
London, ၁၉၆၉
- Relen Tan Gatue, Chinese and Chinese-Thai Relation, Cornell Southeast
Asia Program, Far Eastern Studies ၆၀၁, ၁၉၉၉
- Schurman Franz, and Others, Republican China. Franz Schurman and
Orville Schell, ၁၉၆၇
- Skirner, William George, Chinese Society in Thailand: An Analytical
History, Cornell University Press, New York, ၁၉၆၇
- Skinner, William George, Leadership and Power in the Chinese Community
of Thailand, Cornell University Press, New York, ၁၉၆၆
- Vella, Walter F., Vajiravudh of Thailand, Traditional Monarch and
Modern Nationalist, Thailand Information Center.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

จำนวนโรงสีในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย^๑

	โรงสีที่ตั้งขึ้น ก่อน พ.ศ. ๒๔๖๒	พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๘
ดินแดนตอนใต้ (Lower) หมายถึงแถบอยุธยา กรุงเทพฯ ดินแดนตะวันออกเฉียงใต้ หมายถึงแถบปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และจันทบุรี	๓๗ ๕	๑๐๗ ๓๗
ดินแดนตอนกลาง (Middle) หมายถึงแถบอุตรดิตถ์ พิษณุโลก ตาก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์	๒	๖๘
ดินแดนตะวันตกเฉียงใต้ หมายถึงแถบราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์	๓	๑๓
ดินแดนตอนใต้ หมายถึงตั้งแต่ชุมพร ลงไปสุดเขตแดน ประเทศไทย	๗	๕
ดินแดนตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึงภาคอีสาน ในปัจจุบัน	๒	๓
ดินแดนตอนเหนือ หมายถึงตั้งแต่แพร่ ลำปาง ขึ้นไป สุดเขตแดนประเทศไทย	๐	๕
รวม	๕๖	๑๘๘ โรง

^๑ G. William Skinner, The Chinese Society in Thailand, p. ๒๐๔

ภาคผนวก ข.

รายงานการประชุมเสนาบดี วันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑

รายงานเสนาบดีสภาที่ ๑/๑๓๑

ผู้เป็นประธาน

ผู้เป็นประธาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเป็นประธานในที่ประชุม

รายพระนามแลนาม

- ผู้มาชุมนุม
๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
 ๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พินิต
 ๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทยไภยโลกประชานารถ
 ๔. กรมพระนเรศวรฤทธิ
 ๕. กรมขุนสรรพสิทธิประสงก์
 ๖. กรมพระเทวะวงษ์วโรปการ
 ๗. กรมพระดำรงราชานุภาพ
 ๘. กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ
 ๙. เจ้าพระยาวงษ์วานุประพัทธ์
 ๑๐. เจ้าพระยายมราช
 ๑๑. พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์

มีราชการในระเบียบวาระ คือ

- ระเบียบวาระ
๑. ปัญหาเรื่องจีน
 ๒. ร่างประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๖ จะจัดการ
เรื่องจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

ปลุกขาราชการในระเบียบวาระ

๑. ปัญหาเรื่องเงิน

มีพระราชดำรัสว่า ถึงเวลาที่รัฐบาลของเราจะคำร้หข้อม้หาเรื่องเงินแล้ว เราจะได้จัดการบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว แลกำลังเดินไปข้างหน้าเสมอ กษัตริย์ให้เขาไปอยู่ในเมืองของเราแล้วก็ตาม และยังเขามาอยู่เสมอ ถ้าเราจะไม่คิดเตรียมไว้แล้วเงินเขาจะจืดเสียก่อนเรียบร้อยแล้ว เราจะเสียเปรียบหลายอย่าง ตามตัวอย่างที่เคยมีมาแล้วก็คือเรื่องที่ดินปัดบ้านเป็นต้น เพราะฉะนั้นเราควรที่จะกระตารไวเสียก่อนว่าถ้าเงินทำอย่างนั้น ๆ เราจะทำอย่างไร ๆ เรื่องนี้ได้พูดกับเจ้าพระยาอมราชในเวลาที่พอเสร็จการพระราชพิธีราชาภิเศกมาแล้ว แต่ได้ให้เวลาเจ้าพระยาอมราชเพื่อคำร้ให้เดือนหนึ่งสองเดือนแล้วในระหวางนั้นก็ได้มีหนังสือไปรเวตไปมากับเจ้าพระยาอมราชอยู่เสมอ บัดนี้เจ้าพระยาอมราชรับว่ามีความคิดพ้อที่จะแสดงต่อที่ประชุมได้แล้ว ขอให้เจ้าพระยาอมราชกล่าวขึ้น

เจ้าพระยาอมราชอ่านหนังสือความเห็นเสนอที่ประชุมความว่า เงินที่เขามาอยู่โดยฉพาะในกรุงเทพฯ มากกว่าคนไทย แลเงินชั้นหลังนี้ติดกันกับเงินชั้นก่อน คือเงินชั้นนี้รู้จักถึงชาติบ้านเมืองแสดงเป็นพวกเป็นเขาเป็นเราไม่ควรจะวางใจ อนึ่งการทำมาหากิน การค้าขายอยู่ในมือเงินหมด แต่เมื่อพูดกันขึ้นมักเห็นไปว่าเพราะไทยเกียจคร้านไม่พยายามก็ไปความจริง แต่รัฐบาลยังไม่ได้เคยพยายามหาหนทางที่จะอุดหนุนก้าช้กจุงเลย แลยังซ้ำมีเก็รื่องล่อแลมำรุงความเกียจคร้านของคนไทยอีกหลายอย่าง เช่น การเล่นเบี้ยเล่นไพ่ เป็นต้น

ความคิดที่จะป้องกันการค้าขายอย่างไรนั้น เห็นว่า

๑. ควรรับออกพระราชบัญญัติสรรพอาช้เสียโดยเร็ว

๒. ในเวลานี้เงินได้เปรียบในการค้าขายกว่าไทยอยู่เป็นอันมากแล้ว ส่วนที่จะได้ทางตรง เช่น ใหญ่กฐาธิอากร เป็นต้น รัฐบาลไม่ควรให้เงินทำอีกต่อไป

๓. ควรต้องรับจัดการปกครองตำบลเสียโดยเร็ว จะต้องแบ่งเป็นถนนเป็นกรอกเป็นหมู่ ทำนองคล้ายกับแบ่งหมู่บ้านนี้ผู้ใหญ่เลือกตั้งผู้สมควรอันประจำอยู่ในท้องถิ่นขึ้นเป็นหัวหน้าตำบล วางกำหนดหน้าที่เทียบเคียงตามหลักแห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่

๔. เมื่อหลายปีมาแล้ว ใค้มีความคิดถึงเรื่องจะออกพระราชบัญญัติลักษณะจีนใหม่
เข้าเมือง แต่การนั้นไปค้างอยู่ จะควรคิดจัดการต่อไปถ้าจะงดเสีย แล้วแต่จะทรงพระราช
ดำริเห็นสมควร

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถว่า บังหาเรื่องนั้นขอตนจะต้องปากขากว่า เรา
จะนับจีนเป็นไทยทำไม

กรมพระเทวะวงษ์เห็นว่า จะนับจีนเป็นไทยไม่ได้ ที่นับกันอยู่เดี๋ยวนี้ก็เพราะยังไม่มี
สัญญา

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถว่า บุตรจีนที่เกิดในเมืองไทยเล่า
กรมพระเทวะวงษ์เห็นว่า บุตรจีนที่เกิดในเมืองไทยตอมนับว่าเป็นไทย

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถว่า ถ้านั้นบังหาข้อที่ตกลงว่าจีนที่เข้ามาจาก
เมืองจีนเป็นจีน บุตรจีนที่เกิดในเมืองไทยเป็นไทย

และรับสั่งต่อไปว่า บังหาข้อสองว่าจะมีข้อบังคับขึ้นเรื่องจีนเข้ามาเมืองไทยทำไม
แล้วควรจะมี จะควรมีเพียงไร

กรมพระเทวะวงษ์เห็นว่า การที่จีนเข้ามาเมืองไทยนั้น ย่อมเป็นอันกรายแก่ประโยชน์
ของไทยอยู่ แต่จะป้องกันเช่นประเทศอเมริกาเขาทำกับจีน ก็ยังไม่ได้ จึงยังไม่ควรมีข้อ

บังคับ ถ้ามีขึ้นในเวลานี้แล้วจะเกิดเป็นขัดแย้งกับจีนขึ้น แต่กฎหมายลักษณะจีนใหม่เข้าเมืองนั้น
จำเป็นต้องมีเพื่อที่เราจะได้จัดจ่ายให้ไปทำงานในที่ต่าง ๆ ได้ เช่นจ่ายไปเป็นกุลี เป็นต้น

ถึงกรมรถไฟต้องการอยู่มาก
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถว่า การที่ใช้คนต่างประเทศเป็นคนทำงานนั้น
ก็มีที่เสียอยู่บ้าง เป็นต้นว่าถ้าเงินหยุดงาน รถไฟจะมีต้องหยุดหมดฤา

กรมพระเทวะวงษ์ทูลว่า การที่เสียนั้นมีจริง แล้วถ้าจีนเข้ามาอยู่มากนักแล้วอาจจะ
พาเมืองไทยให้กลายเป็นเมืองจีนไปก็ได้ แต่เมื่อจะปิดไม่ให้เขามาเข้ายังไม่ได้แล้ว ก็ยังไม่
ทางแก้

กรมพระดำรงเห็นว่า การสิ่งใดถึงแม้จะดีแต่เรายังจัดไม่ได้ การสิ่งนั้นไม่เป็น
บังหา อีกประการหนึ่งการที่เราจะทำได้ย่อมประกอบด้วยเวลาและชั้น คือเวลานี้ทำอย่างนี้
แล้วต่อไปจะต้องทำอย่างนั้น แต่ส่วนการต่อไปภายหน้านั้นก็ยังแลเห็นไปไม่ตลอด จึงขอ

ก็คิดหาสิ่งที่เห็นว่าในเวลาที่เราจะควรทำอะไร เห็นว่าในเวลาจีนเข้ามาอยู่ใน
กรุงเทพฯ มากกว่าที่อื่น การทำมาหากินที่คนไทยเคยทำ จีนก็แย่งเอาเสียหมด ถ้าจะว่า
ในส่วนการค้าขายที่เราควรวิตกก่อนอย่างอื่นก็คือปิดร้าน ทางที่จะแย่งกันนั้นก็มีอยู่
สองทาง แต่ในทางที่เราจะคิดอย่างไรให้ไทยได้ทำการงานแทนจีนเสียไค้นั้นยังไม่สำเร็จ
ไค้ในเวลาจีน จึงคิดตัดเอาแต่อย่างแคบ ก็คือเราต้องมีกำลังพอที่จะปราบปราม ในเรื่องนี้ก็
เชื่อว่ากำลังทหารบกของเราพอแล้ว มีตัวอย่าง เช่นที่จีนปิดร้านคราวก่อนก็จัดการไว้
เรียบร้อย อีกทางหนึ่งก็คือต้องคิดจัดการปกครอง ตามที่กรมพระดำรงไค้สั่ง เสด็จมานั้น
เห็นว่า จีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย จะอย่างไร ๆ น้ำใจก็คงเป็นจีน เพราะการที่เข้ามา
นั้นมีความประสงค์เป็นอย่างเดียวกัน คือเข้ามาหาเงิน เพราะนี้ไสยคนจีนเป็นชาติที่ขี้
ความเหี้ยมแลอกหนมาก แต่ความคิดที่จะหาเงินนั้นต่างกัน จำนวนคนชั้นต่ำ คือคือจำนวน
นี้ถ้ามีที่ทำมาหากินไค้โดยปรกติแล้วก็เป็นพอใจ แต่มีต้นแลกลัวมาก เมื่อมีผู้มาชื้ออย่างไร
แล้วก็พลอยตื่นไปตามกัน ส่วนพวกที่เป็นชั้นสูง เช่น นายห้างจาเจ้าภาษินายอากรเป็นต้น
ซึ่งเข้าใจว่าในเวลาจีนไม่ยอมประจบรัฐบาลไทย ถึงแม้จะตั้งให้เป็นขุนนางก็ไค้ยินก็ไค้น
ควยเหกว่าแตกถอนภาษินายอากรทั้งปวงรัฐบาลจัดเป็นผูกขาดให้จีนรับทำ แลตั้งให้เจ้าภาษินายอากร
เป็นขุนนางควย ที่จีนอยากเป็นขุนนางไทยในเวลานั้นก็เพราะคิดหาเงิน แลยังมีอำนาจ
บางอย่างอีก เช่น การควบคุมบ่าวไพร่ แลเป็นความก็แก่งหนายไค้เป็นต้น มาเวลานี้
อำนาจขุนนางเช่นนั้นน้อยลง แลการเก็บภาษินายอากรรัฐบาลเอามาทำเสียเองไค้โดยมากแล้ว
เมื่อเขาไค้ได้ประโยชน์เพราะเป็นขุนนาง แลคงทำการบางอย่างที่เขาไค้ไม่ปรารถนาควย
แล้ว เขาจึงไค้ยินคิดในการที่เป็นขุนนาง อีกจำพวกหนึ่งคือพวกที่ไค้ไค้ความก็คิดเป็นพวก
หาเงินแต่ควยทางไค้ มีขู แลขู แลขูต่าง ๆ พอเป็นทางหาเงิน การที่จีนปิดร้านก็ไค้ ภาษินาย
เป็นวงษ์ก็ไค้ ออกจากคนพวกนี้ทั้งสิ้น ทางที่เราจะป้องกันนั้น ก็คือจัดการอย่าให้พวกที่ ๓ นี้
กับพวกที่ ๒ เขากันไค้แล้ว พวกที่ ๒ ก็ไม่ทำอะไรไค้ วิธีที่จะจัดการนี้คือ จัดการปกครอง
แลออกกฎหมายดักกับเงินใหม่เขาเมือง ซึ่งป้องกันไม่ให้จีนที่เป็นผู้ร้ายที่เมืองจีนเข้ามาไค้
ไค้เข้าบาแลคนไค้ แลเราชื้อชื้อชื้อให้มันงานทำควยแล้ว เห็นว่าจะป้องกันอันตรายไค้มาก
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปภักษ์ทรงรับรอง แลรับสั่งว่ากฎหมายห้ามสรรพาวุธนั้น
กระทรวงรับไปจัดการอยู่แล้ว

กรมพระคำทรงรับสั่งต่อไปว่า การที่จะจัดการปกครองนั้นเห็นว่าจีนในกรุงเทพฯ มีมาก
นัก กงจัดไต่ยากกว่าหัวเมือง เพราะฉะนั้นจึงขอเตือนว่า ถ้าจะจัดควรลงจัดแก่ค่าเช่าหนึ่งๆ
สองอำเภอก่อน อย่าเพ่อจัดพร้อมกันในคราวเดียว

เจ้าพระยายมราชเห็นว่าการทดลองนั้นไม่จำเป็น เพราะที่อำเภอบางกอก กทม และ
อำเภอที่ตั้งต้นก็ได้จัดอยู่แล้ว

กรมพระคำทรงรับสั่งว่าอำเภอชั้นนอกกับชั้นในก็ผิดกัน แต่กตองแล้วแต่ความเห็นของ
เสนาบดีเจ้านายที่ แ่ขอเตือนว่าต้องระวังอย่าให้วิธีที่จัดการนั้นไม่เป็นที่พอใจได้

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถรับสั่งว่า ไต่พบถึงปัญหาเรื่องจีนกับพระโศภณมาขอหนึ่ง
ก็พระโศภณว่าถ้าจีนจะตัดสินค้าเมืองไทยคือเขาเป็นคนที่เมืองของกงแลชัวเถา จะทำอย่างไร
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกได้ตอบว่า เห็นมีทางเดียวแต่ที่ตองหาทางส่งสินค้าไปที่อื่นไว้
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกได้ตอบว่า เห็นมีทางเดียวแต่ที่ตองหาทางส่งสินค้าไปที่อื่นไว้
พระโศภณยอมรับว่าถาชนั้นแล้วไม่มีข้อวิตกกจริง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกเห็นว่าปัญหา
ข้อนี้ก็เป็นข้อที่ควรจะคำรึหหาทางไว้เสีย จึงใ้คนนำมากล่าวในที่ประชุม

กรมพระคำทรงรับสั่งว่า การที่กตองจะหาตลาดสำหรับเมืองไทยนี้ เชื่อว่าในเวลานี้รัฐบาล
ยังไม่มีความรู้ว่าสินค้าของเราที่ส่งออกไปจำหน่ายเมืองต่างประเทศนั้น ส่งไปทางไหน เขาทำ
กันอย่างไร แลซื้อขายไปก็ตอ จึงเห็นควรตั้งกรรมการให้สืบสวนแล้วนำรายงานทุกเก้อๆ
ถวาย

ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย มีพระราชดำรัสว่าเรื่องนี้เป็นหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวง
เกษตรจะคำรึหหา แต่เวลานี้กรมหมื่นราชบุรีพิงเข้ารับตำแหน่งได้ ๓ วัน จึงยังไม่ได้เรียกเข้ามา
ในที่ประชุมตองมอบการเรื่องนี้ให้กรมหมื่นราชบุรีพิงคิดแลปรึกษากับเจ้าพระยายมราชๆกับผู้ใด ๆ
อีกด้วยก็ได้

กรมพระคำทรงรับสั่งว่า ยังอีกข้อหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับกรมศึกษาธิการ ก็คือทำไมไม่นับภาษาจีน
ว่าเป็นภาษาที่ควรศึกษาด้วย เห็นว่าถาจัดการเล่าเรียนให้ไทยรู้ภาษาจีนได้แล้ว จะมีประโยชน์
หลายอย่าง เพราะเราใช้ภาษาจีนมาก แลถามที่เจ้าพระยายมราชว่าหากนจีนสำหรับสืบชาว
ไม่ไ้กัน ถาคนไทยรู้ภาษาจีนแล้ว ก็จะแก้ขัดของในข้อนี้ได้ อีกประการหนึ่งเมื่อมีโรงเรียน
หนึ่งสอนจีนขึ้นแล้ว จีนคงส่งบุตรหลานเขาเรียนมาก นับว่าไ้ทำบุญคุณกับจีนด้วยส่วนหนึ่ง

ที่ประชุมเห็นชอบพร้อมกัน

รวมใจความที่ตกลงในปัญหาเรื่องจีนนี้คือ

๑. ปัญหาที่ว่าจีนนับเงินว่าเป็นไทยตามไหน ตกลงว่า จีนที่เข้ามาจากเมืองไม้อกรนับว่าเป็นไทย บุตรจีนที่เกิดในเมืองไทยควรนับว่าเป็นไทย
๒. ปัญหาที่ว่าควรจะมีข้อคิดค้นอย่างไรสำหรับจีนที่เข้ามาเมืองไทยเพียงไรนั้น ตกลงว่า
 - (ก) ควรออกพระราชบัญญัติสรรพาวุธ
 - (ข) ควรออกกฎหมายลักษณะเงินใหม่เข้าเมือง
 - (ค) จัดการปกครองท้องที่
 - (ง) สืบเรื่องสินค้าเมืองไทยที่ส่งไปจำหน่ายเมืองต่างประเทศ
 - (จ) ตั้งโรงเรียนสอนภาษา แลหนังสือจีน

กฎหมายสรรพาวุธ กระทรวงกลาโหมรับไปทำอยู่ก่อนแล้ว

กฎหมายลักษณะเงินใหม่เข้าเมือง เจ้าพระยาบวรราชรับทำ

จัดการปกครองท้องที่ เป็นหน้าที่กระทรวงนครบาลอยู่แล้ว

สืบเรื่องสินค้า โปรดเกล้าฯ มอบให้กรมหมื่นราชบุรีทรวงพระคำริห์

ตั้งโรงเรียนสอนภาษาแลหนังสือจีน พระยาวิสุทธไปจัด

คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล^๑

เวรวิเศษ

วันที่ ๑ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๔

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานกระแสพระราชดำริแก่ข้าพระพุทธเจ้า เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ถึงลักษณะจัดการเรื่องจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในพระราชอาณาจักสยาม ตามที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิ์วัฒนวิถีนุกูลกราบบังคมทูลพระกรุณานั้น พระเดชพระคุณเป็นลนเกล้าฯ หาที่สุดมิได้ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้รับใตเกล้าฯ มาแล้วนั้นแล้ว ได้พิจารณาเห็นว่า เป็นเรื่องใหญ่ ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยปรารภในเรื่องนี้มานานจนถึงใต้นำร่างพระราชบัญญัติตั้งชื่อว่าพระราชบัญญัติจีนใหม่เข้าเมือง แปลมาจากกฎหมายที่ใช้อยู่ในเมืองมลายูของอังกฤษอนุโลมตามภูมิประเทศของเรา เข้ามายื่นในที่ประชุมข้าหลวงเทศาภิบาล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ ครั้ง ๑ ครั้นเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเขามารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงนครบาลแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าใต้นำร่างนั้นไปถูกบาทากับพระยาภักดีฯ มิตรีกแก้ไขอีกครั้ง ๑ แต่ภายหลังได้ทราบเกล้าฯ ว่า ทางเมืองรองกงซึ่งเป็นเมืองตั้งต้นออกกฎหมายนี้เขากำลังคิดจะเลิก โดยเขาเห็นกฎหมายนี้ดวงสมัยเสียแล้ว ทั้งทางแหลมมลายูของอังกฤษก็คิดจะเลิกอยู่เหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้าจึงระงับเรื่องนี้ไว้ ยังมีใต้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย พระราชอาญาไม่ชนเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาในเรื่องนี้เป็นความเห็นแต่โดยยอคงต่อไปนี้ แม้ข้อใดจะผิดเพี้ยนไปจากกระแสพระราชดำริที่ขอพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่งแก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วย

คือ ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สังเกตมาจีนในเวลานี้ผิดกว่าจีนแต่ครั้งก่อน จีนครั้งก่อน ๆ ไม่มีใครจะได้คิดถึงชาติบ้านเกิดเมืองนอนของตนเท่าใดนัก จะเป็นควยการไปมาหากหรือควยการเล่าเรียนยังไม่เจริญอย่างใดก็ตาม แต่ดูเหมือนเมื่อไปอยู่ในประเทศโลกนี้ถึงรกรากลงในประเทศ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ๖ ๑/๖ จะจัดการเรื่องจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

นั้น โดยตัวอย่างมีอยู่ในหมู่จีนเก่า ๆ ที่อยู่ในประเทศสยามมีในกรุงเทพฯ และเมืองสงขลา
เป็นคน จีนเหล่านั้นมักจะเช่าเฝ้าเจ้านายแลเช่าหาข้าราชการผู้มีบรรดาศักดิ์ คบคาสมาคม
กลมเกลียวกับหมู่คนไทยสนิทสนม ไม่สู้จะคิดถึงเมืองจีนเท่าใดนัก แต่จีนครั้งหลัง ๆ นี้คิดถึง
จีนครั้งก่อน จะเป็นควยเมืองจีนมีการเล่าเรียนสูงขึ้น รู้จักการเป็นไปของโลกมากขึ้น รู้จัก
รักชาติของตนมากขึ้นหรืออย่างไร ไปอยู่ ณ ที่ใดก็มีโคลัมชาติและประเทศของตน นักเสี่ยว
มาอาไถรยท่ามาหากินสำหรับส่งเงินไปบำรุงบุตรภรรยาญาติพี่น้องชั่วคราว ๑ ไม่ตั้งใจจะฝัง
รกรากลงเป็นหลักถาวร แม่แต่ยังมีศรีสุขซึ้งก็อุทิศหาส่งเงินไปสร้างบ้านเรือนทางเมืองจีน
ไซ้แต่เท่านั้นกลับเทศนาสั่งสอนจีนเก่า ๆ ที่เกือบจะลืมหรือลืมเมืองจีนแล้ว กลับนิยมไปถง
ชาติบ้านเมืองของตนที่เคยมิได้คิดถึงเสียนานแล้วนั้นมากขึ้น แลเพราะเหตุที่พระราชกำหนด
กฎหมายให้ความอิสรภาพยิ่งขึ้น ก็เลยไม่ต้องงอนงอประจบประแจงใคร เขามาตั้งการทา
ใหญ่โต ตั้งเช่นพวกตั้งโรงสี ตั้งห้างลงทุนนับควยแสนควยล้านบาทก็ไม่ต้องรู้จักมักจี่กับใคร เมื่อ
มีเหตุการณ์อยความอันใดเกิดขึ้นก็พูดกับหมอความฝรั่งหมอความฝรั่งเป็นธุระจัดแจงให้สำเร็จ
สมประสงค์ แม่แต่เจ้าของเมืองจะมีการอันใดที่คิดจะบำรุงเพื่อไปประโยชน์แก่สาธารณะชน
แลแก่หมู่มุนั้นเองซึ่งจะต้องเรียไรเงินบำรุงบ้าง ก็ออกให้เท่าสักแต่เสียไม่ได้ แต่ถ้านักการ
เรียไรทางเมืองจีนแล้วก็ทุ่มเทให้นับเป็นหมื่น ๆ พัน ๆ ถ้าคิดอย่างเป็นเราเป็นเขาแล้วก็
น่าเสียใจที่วาม่าพึ่งพระบรมโพธิสมภารหากินคล่องแคล่วควยอาไถรยพระราชกำหนดกฎหมาย
เพียงธรรม แก่มิได้คิดถึงพระเดชพระคุณเท่าที่ควรจะคิด ถ้าตัวมิได้เขามาอาไถรยแผ่นดิน
ไทยอยู่เมืองจีนจะได้เงินทองมาจากไหน คงจะหาเขากินค่าอยู่อย่างนั้น ความจริงในเรื่อง
จีนเก่ากับจีนใหม่มีติดกันอยู่ ดังได้กราบบังคมทูลพระกรุณาโดยสังเขปดังนี้

ก็เมื่อการเป็นไปอยู่เช่นนี้ จะควรทำอย่างไร จะนั่งเสียคุณนาคตัวอันตรายในภายหน้า
จำจะต้องคิดวางหลักลงเสียให้แน่นอน แต่ก่อนจะคิดถึงเรื่องนี้จะต้องตั้งเป็นปัญหาข้ถามว่า
ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องจัดในเรื่องจีน ใคร ๆ ก็มักจะตอบเป็นเสียงเดียวกัน เมกว่า
ถึงเวลาแล้วไม่ควรรั้งรอ ปัญหาข้อที่ ๒ ก็จะต้องจัดอย่างไรเล่า ก่อนจะตอบปัญหาข้อ ๒ นี้ จะ
ต้องรุดถึงทางใดทางเสียแลคุณประโยชน์และประโยชน์เสียให้แจ่มแจ้งเสียก่อน เพื่อเป็น
ทางใ้พิจารณาพิจารณาซึ่งนำหนัก แลวางระเบียบการให้เป็นไปได้ให้เรียบร้อย ก็อ

ข้างฝ่ายไทย

๑. คนจีนเมื่อเข้ามาอยู่แล้ว แยกการค้าขายการทำมาหากินของเราหมดทุกอย่าง ในข้อนี้จะโทษเขานักก็ไม่มีใครได้ เป็นควยคนของเราปล่อยให้เขาแยกไปไต่เอง

๒. มีไซ้แต่จะแยงเปล่า กลับเป็นผู้ที่เรียกว่าเกียจคร้านเช็ดเนื้อคนไทยที่เขาลดลด ถึงชาวนาชาวสวน จะเห็นได้ในเวลาเมื่อไปตามตลาดในหมู่บ้านหรือหัวเมือง หรือทุ่งนาบ้าง บางทั่วไป จีนไปตั้งรับซื้อข้าวเปลือกกับซื้อสิ่งของ ออกทุนให้แกชาวนาชาวสวนควย ให้ซื้อของบริโภคเครื่องนุ่งห่มเครื่องมือทำนาทำสวน ควยมีสัญญาให้ควยชาวเปลือกบาง ควยของสวนบาง ควยเงินบาง คิคคอกเบี้ยกันตั้ง ๒๕ เปอร์เซ็นต์ หรือ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ เมื่อกำหนดไถ่ผลมาที่ท้องไซ้เขาตามสัญญา ไถ่เท่าใดก็ท้องให้เขาเก็บหมดบางปีก็ไม่พอ ยังตั้งค้างทับถมไปในปีหลัง ๆ เป็นอันไม่หลุดไปจากเป็นลูกหนี้ได้ บางตำลชาวนาเป็นลูกหนี้ซื้อของจีนตั้ง ๓๐๐ - ๔๐๐ คริวหมกทั้งตำบล ชรรรมคาญเป็นลูกหนี้ต้องย่ำเกรงเจ้าหน้อยเอง เพราะฉะนั้นว่านาจในการจะพุดจาหรือทำอะไรต้องตกอยู่กับผู้เป็นเจ้าหนี้มากกว่าคนอื่น แมแต่เจ้านาที่ผู้ปกครองท้องที่ก็สู้คนมีเงินผู้เป็นเจ้าหนี้ไม่ได้

๓. เมื่อนักไปให้ไกล ถึงประโยชน์ของบ้านเมืองแล้ว ก็น้ำใจหาย ต่างว่าบ้านเมืองมีศึกสงครามจะเอาไถรบพวกจีนเหล่านี้จับอาวุธเข้าต่อสู้ราชศัตรูได้หรือ หวังไม่ไกลทีเดียว นอกจากบังคับให้ชนเสียบงอาหารหรือคุมตัวไปเป็นทุม ๆ สำหรับจะทำการโยธาอันเป็นประโยชน์แก่การสงคราม แต่ถึงดังนั้นก็จะต้องทำควยการบังคับ เลือดเนื้อที่จะต้องเสียไปตกอยู่กับคนไทย แต่ผลประโยชน์ที่จะพึงได้เงินขนไปกินหมด เป็นข้อที่น่าอิจจาฤษาอยู่ไปอันมาก

๔. เมื่อนาน ๆ ไปผลที่สุดจะเป็นอย่างไร คนที่เป็นเสรีชนผู้มั่งมีศรีสุขจะเป็นคนจีนสักเท่าไรหรืออยู่เท่านั้นทั้งนั้น แมแต่เดี๋ยวนี้ใครจะมีเท่าจีน คนไทยเราก็คงจะเป็นคนธรรมดา ดากินไปมอหนึ่ง ๆ ชรรรมคาญบ้านเมืองจะมั่งคั่งสมบูรณ์ก็ต้องเอาไถรบไพร่บ้านพลเมืองชาติของกันทำมาหากินเลี้ยงชีพผู้มั่งมีศรีสุข ถ้าพลเมืองยากจนแล้ว ก็ว่ามเจริญก็เกินชา ยอมทรงทราบไต่ฝ้าล่องธูลีพระบาทอยู่แล้ว

๕. ไหน ๆ ใดรับพระราชทานพรพาดังโทษการแย่งชิงการค้าขายมาแล้ว ชาวประทุษเจ้ามีความเสียใจเป็นลนเกล้า ๆ ที่ต้องกล่าวติเตียนชาติชั้เราเอง บางกนบางกณะ เห็นแก่ตัวเองมากเกินไป กลับไปอุคหนุนคนจีนจนนาเกลียดคนอายุ ขอรับพระราชทานยกขึ้น

เป็นตัวอย่างสักเรื่อง ๒ เรื่อง เช่นถ้าคนไทยคิดทำอะไรขึ้น แม่แก่รัฐบาลจึงทรงนักโทษทำ
และสามารถจะทำได้ถูกกว่าจีน เพราะคนโหดอยุ่เปล่า ๆ แต่ถึงกระนั้นก็สู้เงินไม่ได้ เพราะ
ผู้จัดการเป็นข้าราชการ ใหลินน้ำใจแก่ผู้ซื้อไม่ได้ ถึงราคาจะถูกแต่ผู้ซื้อมิได้สินข้าไว้ ชาว
หาโลวว่าทำไมคืบข้าง ทำไมทันบ้าง ตกลงว่าสู้เงินไม่ได้

ฝ่ายข้างคุณ

๑. พระราชอาณาจักรสยามกว้างใหญ่ แต่มีไพร่บ้านพลเมืองน้อย แลยังมีหน้าข้า
ไม่ซมกั้เขม่นท่าการงาน ถ้าไม่ได้อาไศรยคนต่างประเทศเข้ามาเป็นพลเมืองบ้างแล้ว พลเมือง
ก็จะไม่มากขึ้นรวดเร็ว ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นก็ไม่ทวีรวดเร็ว การบำรุงบ้านเมืองทั้งฝ่าย
การทหารแลการพลเรือน ต้องจับจ่ายเงินแผ่นดินเป็นอันมาก ถ้าผลประโยชน์ขึ้นไม่ทัน ก็อาจ
ทำให้บ้านเมืองเจริญช้าไปไม่ทันเวลาสมัย แลการเช่นนี้ก็มิใช่ว่าจะเปนแต่ประเทศเรา เมือง
ที่ใกล้เคียงกับเรา เช่นแหลมมลายูของอังกฤษเป็นต้น ซึ่งมีพลเมืองแชน้อย เขาก็ต้องอาไศรย
คนจีนเหมือนกัน คิดดูว่าผลประโยชน์ที่เขาได้มาจากอะไร จากน้ำพักน้ำแรงของจีนในการทำ
เหมืองแร่ทำสวนยาง เรายังต้องไปกู้เงินของเขามาใช้เสียอีก ถ้าไม่มีเงินทุนแรงอยู่คงไปได้
ผลประโยชน์เท่าเดี๋ยวนั้น

๒. จริงอยู่เงินเดี๋ยวนั้นถึงว่าจะดีกว่าเงินแต่ครั้งโบราณกาลก็จริง แต่อย่างไร ๆ
ก็ตาม เมื่อเข้ามาแล้ว ก็คงมาไค้ภรรยาไทยลูกหลานกลายเป็นคนไทย ดังปรากฏอยู่ทั่วไปใน
หมู่คนไทย ถ้าคิดนับได้เล็ยงเขาไปถึงปู่ย่าตาทวดแล้วก็มักจะเป็นเชื้อจีนเสียโดยมาก

๓. แลจ้จะต้องพิจารณาควยว่า จีนแม่แต่เงินใหม่เข้ามาอยู่ในพระราชอาณาจักรสยาม
อย่างทีเรียกว่าแยงค้ำชาย ถ้าจะเปรียบกับแขกชาวอินเดี๋ยหรือยี่ปุ่นซึ่งตั้งประชันแยงการค้าชาย
กับจีนอยู่เดี๋ยวนั้น หรือแขกชาวเดี๋ยมกันแล้วจะเลือกเอาข้างไหน เพราะเรายังมิได้มีสัญญาทาง
พระราชไมตรีกับจีน จีนเข้ามาอยู่ในเมืองไทยก็อยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายสยาม แต่ถาแขก
หรือยี่ปุ่นก็คงต้องอยู่ในมรชตางประเทศ ความยากลำบากในการปกครองนิคกันอยู่เป็นอันมาก

๔. ซอรับพระราชทานยกตัวอย่างที่ได้เคยมาแก่ตัวในเวลาเมื่อใดทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ใหลาพระพุทศเจ้าไปจัดราชการในมณฑลปัตตานี ในชั้นคนเมื่อลงมือจัดการต้อง
ระวังทั้งการภายในแลการภายนอก ผอนผันสั้นยาวสุดแต่อย่าให้เกิดความแลให้การนั้นสำเร็จ

เป็นใหญ่ และจะต้องจัดตั้งผลประโยชน์แผ่นดิน การยุติธรรม การปกครอง ส่วนการยุติธรรม
แลการปกครองขอรับพระราชทานงั่ว ขอพระราชทานกราบบังคมทูลแก้ไขเรื่องผลประโยชน์
เมื่อลงมือจัดเข้าแล้วก็ทวงไปหวังถึงผลประโยชน์ของพระยาเมือง ซึ่งถึงแม้นกมิได้เองประ
เทศราชก็จริง แต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขาปกครองเก็บผลประโยชน์บำรุงบ้าน
เมือง เป็นส่วนตัวบ้าง คล้ายกับเมืองประเทศราชมาเสียช้านาน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ควรโถม
ถามผลประโยชน์ที่เมืองนั้น ๆ เคยได้อยู่จริง หรือเห็นว่าจะไม่เพียงพอก็เพิ่มเติมได้สุก เกออย่า
ให้พระยาเมืองเคืองครอนเป็นใหญ่

สิ่งที่ไปพบอันน่าประหลาดใจก็คือเมืองปัตตานีมีพลเมือง ๓๐,๐๐๐ คน เกษ เมืองยะหริ่ง
มีพลเมือง ๓๐,๐๐๐ คน เกษ เมืองสายแลหนองจิกมีคน ๒๐,๐๐๐ คน เกษ ในหัวเมืองริมทะเล
ทั้ง ๔ เมืองนี้ ซึ่งคู่ควยตาแล้วคู่คิกคักเป็นบ้านเป็นเมือง แต่ผลประโยชน์ที่ได้สู่เมืองยะลา กับ
รามัญ ระแงะซึ่งมีพลเมืองเพียงเมืองละ ๑๐,๐๐๐ คน เกษไม่ได้ ที่เป็นทั้งนี้ก็เพราะเมือง
๔ เมืองริมทะเลถึงวาระราษฎรมากก็จริง แต่ไม่มีเงินทำเหมืองทำสวน สู้ยะลาบรามัญ ระแงะ
มีเงินทำเหมืองอยู่เมืองละ ๑๐๐๐, ๒๐๐๐, ๓๐๐๐ คนเท่านั้นไม่ได้ ถ้าแบ่งให้ถามผลประโยชน์
ประจำเมืองแล้ว พระยาระแงะ, พระยารามัญ, พระยายะลา จะได้รับพระราชทานเงินมี
มากกว่าพระยูกานี, พระยาสาย, พระยาหนองจิก แลพระยายะหริ่ง ในที่สุดก็ต้องถอนคืน
ขอพระราชทานเงินปีให้แก่พระยาเมืองทั้ง ๘ ละม้ายคล้ายคลึงกัน นี่เป็นพยานตัวสำคัญอยู่
อย่าง ๑

๕. หรืออีกอย่างหนึ่งไม่ต้องอื่นไกล ตลาดที่นครปฐมนี้เอง ที่พระคลังข้างที่ไถ่ค่าเช่า
เดือนละ ๔๐๐๐ บาท เกษ ก็ได้จากพวกจีนปลูกผักมาขาย ถ้าไม่มีเงินเป็นคนค้าประว้างขึ้นตัวอยู่
แล้ว ตลาดก็คงโหมหนพระคลังข้างที่จะไถ่เงินค่าเช่าเท่านั้น ที่สุกแม่แต่ทองแถวในกรุงเทพฯ
ถ้าเงินน้อยเงินก็คองน้อย

๖. การภาษีอากร จะเป็นภาษีอากรที่ไม่ถึงปรารถนา เช่นบ่อนเบี้ย, หวย, สุรา,
ยาฝิ่น หรือภาษีอากรที่ถึงปรารถนา เช่น ภาษีชาเขาซาออก อากรคนำเปนต์น ถ้าไม่มีเงินแล้ว
ก็ไม่ได้เท่านั้น

ในเรื่องเงินเข้าเมืองนี้ฝ่ายคุณแลโทษระคนปนกันอยู่ ดังได้กราบบังคมทูลพระกรุณา
มาแล้วในเบื้องต้น เพราะฉะนั้นในปัญหาข้อ ๒ นี้ จำจะต้องพิจารณาโดยแยกคาย ชาพระพุทธรเจ้า

ก็ยังไม่เห็นหนทางว่าอย่างไรจึงจะเหมาะที่สุด ทั้งฝ่ายคุณก็ให้ใครทั้งฝ่ายโทบก้อย่าให้มี

แต่อย่างไร ๆ ก็ดี ถ้าตกลงเป็นอันจะกวาดขันจีนซึ่งจะเข้ามาในพระราชอาณาจักร
สยามให้มากเข้าแล้ว ก็ต้องตระเตรียมเสียให้พร้อมหลายอย่าง เช่น

(ก) จะต้องอุทิศคนไทยให้ทำโรงสีซึ่งจะหาคบไทยทำได้หรือมิได้ ในเวลานี้
ก็เป็นปัญหาอยู่เหมือนกัน ถ้าจะตองอุทิศจนถึงทุนทรัพย์ควยแล้วก็ไมไหว ถ้าคนไทยขึ้นไม่เต็ม
โรงสีจะกลายเป็นของคนชาวยุโรปไปหมดคิงเป็นความร้ายใหญ่

(ข) ไม่ควรจะลืมอีกอย่างหนึ่งว่า ตลาดขายเขาของเรายอยู่เมืองจีน ถ้า
จีนไปไหนทำโรงสีหรือจีนไม่พอใจ อาจไม่ซื้อเขาของเราในชั้นต้น ๆ ไปคอยซื้อเขาทาง
แคว้นสักการว ๑ ก็อาจจะเป็นไปได้

(ค) การช่าง เช่นช่างก่ออิฐไทยไม่มีที่เดียว กับช่างไม้ช่างไทยมีแต่เรา
เหลือเกิน ถ้าคนจีนเข้ามาน้อยไปก็จะทำให้การก่อสร้างชักช้าไปอีกเป็นอันมาก

ในเรื่องจีนเข้าเมืองทางแหลมมลายูของอังกฤษที่มีกฎหมายจีนเข้าเมืองนั้น เมื่อใด
ก็วารตาคูโดยรอบคอบแล้ว วิธีการของอังกฤษเป็นการที่สั่งเจกเขามาขายแต่ที่เดียว เช่นเมื่อ
จีนเกิดหรือจีนที่มาขึ้นคากฟ้า เขามาถึงท่าเรือจะต้องไปอยู่ในที่สำนักนี้ที่ผู้เป็นหัวหน้าจัดเตรียมไว้
สำหรับการนี้ เมื่อใครจะต้องการจ้างไป ๓ ที่ใดทำการอันใด ก็เป็นนายนำทำสัญญาให้แล้ว
คิดค่ากินอยู่อาศัยธรรมเนียมเสร็จ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลสยามนครศรี
ธรรมราช แลปัตตานี ได้เคยเป็นนายนำไปวากลาวจะจ้างเงินมาให้พวกนายให้เมืองที่บุกแลพวก
ทำการเพาะปลูกหลายครั้ง ผู้ปกครองที่เรียกว่า (Protector of Chinese) ไม่ยอมทำ
สัญญาให้ แลกฎหมายของเขาไม่เลือกว่ากุลีจีนหรือแขก เขาไม่ยอมให้เข้ามาทำการงาน
ในประเทศที่มีใครอยู่ในความปกครองของอังกฤษ จีนที่เข้ามาทำการงานอยู่ทางแหลมมลายู
ของเรานั้น เป็นพวกที่ตรงมาจากเมืองจีนหรือไปจากกรุงเทพฯ แต่พวกแขกกุลีนั้นเลิกจออก
หนีเข้ามาโดยมาก ถ้าจะมาตรง ๆ แล้วเป็นมาไม่ได้ที่เดียว

อนึ่งกฎหมายจีนเข้าเมืองนี้มีมากกว่า ๒๐ ปีแล้ว แลข้อสำคัญตามร่างสำหรับกับเรา
มีข้อที่ยังจะเข้าไปได้นั้นคือขอย ๑ เป็นต้นว่าจีนเข้ามาถึงแล้วจะต้องบังคับให้ไปอยู่ ๓ ที่สำนักนี้
ระหว่างนี้จะตองเลี้ยงดูตลอดถึงการตรวจตราโรคไทยไข้เจ็บ จีนเข้ามาครั้งหนึ่ง ๆ ก็มีเงินน้อย
ตั้ง ๑๐๐๐ คน ถ้าถูกเลี้ยงอยู่ตั้งครั้งละ ๕ วัน ๑๐ วัน ก็เป็นเงินมีเงินน้อยแลทางเมืองเรา

เสียเปรียบทางโน้นเขาอยู่มาก เช่นการทำเหมืองหรือเพาะปลูกที่ใช้กุดีเงินมาก ๆ ไม่ใคร่จะมี
ไปคอยไปตามบุญตามกรรม แลวแต่จะไปทำงานเอาเอง ถ้าต้องลงทุนไปมาก ๆ ก็ยากที่จะได้
เงินคืน

เมื่อจะพรรณาถึงเรื่องจีนที่อยู่ในพระราชอาณาจักรสยามแล้วก็ต้องคิดพร้อมกันหลาย
อย่าง เพื่อประกอบความรู้เป็นทางพิจารณา ขาพระพุทธเจ้าผู้ ๑ เป็นผู้พยายามทั้งทางตรง
แฉทางอ้อมที่จะขอรับพระราชทานให้เลิกการบ่อนเบี้ย โดยรับอาสาเขาไปจัดการเก็บเงินค่า
ราชการในมณฑลกรุงเทพฯ แลสำรวจจนผลไม่ไหม้ จนทำให้ราษฎรพากันเกลียดชังเป็นอัน
มาก ก็โดยมุ่งหมายว่าถ้าได้เงินมาสักกึ่งสักกลางของเงินอากรการพนัน ก็พอมีทางที่จะนำความ
ขึ้นกราบบังคมทูลได้ แต่ความจริงเงินก็เก็บได้ไม่ถึง ๑ ใน ๕ จึงเป็นการเลิกกันไป แต่ก่อน
จะเลิกนั้นขาพระพุทธเจ้าได้เอาความคิดที่ได้จัดเป็นเราเป็นเขาเมื่อครั้งยังเป็นชาหลวงเทศา
ภิบาลอยู่นั้นเขามาประกอบ เช่นว่าในมณฑลนครศรีธรรมราชแลปัตตานี ห้ามแขกแกลไทยไม่ให้
เล่นเบี้ย แต่เงินตามเหมืองขอมใหญ่ถูกชาวไปเล่นได้ โดยคิดเอาเปรียบเสียบ้างกันมิให้ส่งเงิน
ไปเมืองจีนมากนัก คิดคิดก็เป็นผลดี ครั้นเมื่อมีความคิดอยู่เงี้ยว ๆ ว่าจะพยายามหาทางเลิก
บ่อนเบี้ยในกรุงเทพฯ ขาพระพุทธเจ้าจึงแต่งคนให้ไปคอยนับคอยตรวจตามโรงบ่อนต่าง ๆ ก็
คงได้ความดังนี้คือ บ่อนเชิงสะพานคำรังสฤษดิ์, บ่อนบางรัก, บ่อนหัวลำโพง ใน ๓ บ่อนนี้ ถ้า
คนเล่น ๕ คน มีเงิน ๓ รน ไทย ๒ ถ้าบ่อนเลงยวยเอี้ย, บ่อนนางเล็ง จีน ๔ ไทย ๑ นี้เป็น
เวลาปรกติ ถ้าเป็นเวลาเทศกาลเกี่ยวเขาแล้วใหม่ ๆ ชายเข้าได้ หรือพวกหัวเมืองมาเล่น
หวยออกพรรษานั้นเป็นพิเศษ เพราะฉะนั้นในเรื่องคนเล่นเบี้ยนี้ จีนเล่นมากกว่าคนไทยเป็นแน่

แต่หวยนั้น ขาพระพุทธเจ้าคำนวณว่ากึ่งกัน คือถ้าเดิมพัน ๑๐๐๐๐ บาท ไทย ๕๐๐๐
จีน ๕๐๐๐ เพราะฉะนั้นถ้าเชื่อตามความสืบสวนของขาพระพุทธเจ้าที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณา
มาแล้ว ต้องถือว่าการพนันนั้นคนจีนเล่นมากกว่าคนไทย

คราวนี้สืบสวนทางโพยกวน คือ เอเยนตส่งเงินของพวกจีนอีกว่า ในปี ๑ จีนส่งเงิน
ไปเมืองจีนเท่าใด ไม่นับส่งทางแยงกัฟรัง ก็ได้ความว่าโพยกวนกรุงเทพฯ มีอยู่ทั้งสิ้นกว่า
๓๐ แห่ง เงินที่ส่งไปทั้งหมดรวมอยู่ในปีละ ๓๐ ล้านบาท ซึ่งขาพระพุทธเจ้าก็คิดว่าเวลา
วานอยคนที่จะทราบเกล้าฯ ว่าเงินมากมายถึงเพียงนี้ แลวสืบต่อไปอีกว่าหัวเมืองที่เลิกบ่อน
เบี้ยแล้ว พวกจีนที่ส่งเงินออกไปเมืองจีนจะทวีขึ้นหรือว่าคงอยู่กับเมื่อยังมิได้เลิกบ่อนเบี้ย

ก็คิดว่าโดยเฉพาะเมืองชลบุรี ตั้งแต่เลิกบ่อนเบี้ยแล้วพวกจีนเก็บเงินได้มากขึ้น แลจำนวนเงินที่ส่งไปเมืองจีนทวีขึ้นกว่าแต่ก่อน เมื่อเป็นเช่นนั้นถ้าเลิกในกรุงเทพฯ จำนวนเงินที่ส่งไปเมืองวินตามโพยกวนในกรุงเทพฯ อาจทวีขึ้นไปอีกเป็นอันมาก ถ้าคิดอย่างรุ่มมากเป็นเราเป็นเขาอย่างที่เขาพระพุทธรเจ้าเคยมาในมณฑลปัตตานี เมื่อแรกจัดราชการมณฑลใหม่ ๆ แล้ว ก็น่าจะคิดถึงเงินรายนี้ว่า ทำอย่างไรจะป้องกันมิให้ไปได้มากนักได้ กับอีกอย่างหนึ่งมาลู่อีสัมโนครวใน ๒๕ ตำบลแลรวมทั้งอำเภอชั้นนอกอีก ๔ อำเภอด้วย รวมเป็น ๓๓ ตำบล ถึงว่าการทำงานคลาดเคลื่อนอยู่ก็จริง แต่เป็นการแน่นอนที่เชื่อว่าคนจีนมากกว่าคนไทย ถ้าคิดรุ่มมากทำได้ไม่อายเลิกบ่อนเบี้ยเสีย แต่ยอมให้เล่นแต่คนจีนโคนั้นแหละจึงจะไม่เสียเปรียบ แลเงินก็ยังได้อยู

อาไทรยความสังเกตแลความเป็นไปในเรื่องคนจีนที่อยู่ในพระราชอาณาจักรสยาม ถึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาพรณามายอ ๆ นี้ ก็เห็นควยเกล้าฯ ว่า เรื่องที่คิดจะจัดนี้ก็มิใช่เป็นของง่าย ถ้าไม่ระวังให้รอบคอบแล้วผลใดจะไม่คุมที่เสีย แลถ้าเงินมาน้อยไปแะ วินเคียร์พากันเขามามากจนจะชำระรายใหญ่ เพราะในเวลาอันแะกับเงินก็กำลังแย่งกันช้อขายอยู่แล้ว แลยังแะมชวรายี่ปุ่นควยอีกวาคิหนึ่ง ถึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาแะวข้างตน ความสามารถของชาพระพุทธรเจ้าไม่เพียงพอที่จะคาดคะเนการภายนา นอกจากจะนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาถึงทางใดทางเสียซึ่งเห็นควยเกล้าฯ ว่าจะไกลความจริงอยู่บางเพื่อเป็นทางใดทรงพระราชวินิจฉัย

เมื่อชาพระพุทธรเจ้าได้ไปตรวจราชการทางเมืองสมุทรสาคร, นครไชยศรีแลสุพรรณบุรี ซึ่งตั้งใจจะหาเวลาทริกรองเรื่องนี้ ได้สืบสวนอีกต่อไปก็ยิ่งได้ความแจ่มแจ้งขึ้นว่า คนจีนที่เกี่ยวตั้งการค้าขายตามทุ่งนาหรือที่ประชุมแล้ว ตอนันว่าเป็นแยงเกอร์ของชาวนาควยอีกเหมือนกัน ถึงว่าจะชุกเหลือคเนือโดยคิดออกเบี้ยรุนแรงประการใดก็ตามเดิด แต่เป็นผู้ที่ได้ให้ทุนไปแะรบบกรชาวนา มีให้พวกชาวนาต้องหยุดโดยไม่มีทุนนั้นอยู่ส่วน ๖ นับควย ๑๐๐ ควย ๑๐๐๐ครว ทุนเหล่านี้พวกจีนเอามาแต่ไหน ก็ชุกเอามาจากพวกชาวนานั้นเอง ตั้งตนควยเป็นรานเล็ก ๆ เก็บหอมรอมริบแลวรอยใหญ่เขา ๆ ถ้าพวกนี้ตั้งจำเริญในนำบลไครษฏกรในตำบลนั้นเป็นลูกหนี้จีนเกือบหมด ในข้อนี้ยังรายใหญ่ ยิ่งถึงนานไปก็ยิ่งจำเริญขึ้นทุกที่

ทั้งนี้จะควรประการใดขอพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่ง

ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ชาพระพุทธรเจ้า

ยมราช

ขอเดชะ

(สำเนาที่ ๑๑/๒๔๔๔)

กรมตำรวจพระนครบาล

วันที่ ๑๖ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

ขอเคาะ ฝ่าล่องซูลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้รับหนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๘/๒๑๒๓ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ สอบถามวิธีปฏิบัติราชการในเรื่องเนรเทศคนที่เกิดในเมืองต่างประเทศ ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ศก ๑๓๐ เพื่อประกอบความคำวินิจฉัยของกระทรวงยุติธรรมที่จะพิจารณาร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงใหม่ โดยอ้างกระแสพระบรมราชโองการว่า ซึ่งให้เสนาบดี เจ้ากระทรวงปกครองท้องที่มีอำนาจสั่งการเนรเทศได้นั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่ายังไม่เป็นการเหมาะแก่สมัย สมควรจะให้ศาลเป็นผู้สั่งการเนรเทศต่อไป มีข้อความแจ้งอยู่ในหนังสือกระทรวงยุติธรรมนั้นแล้ว

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องแก่ราชการในกระทรวงนครบาลและกระทรวงการปกครองทั่วไป ซึ่งนับว่าเป็นการสำคัญ เพื่อประโยชน์ในการปราบปรามและรักษาความสงบเรียบร้อยส่วนหนึ่ง จึงจำเป็นต้องขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าล่องซูลีพระบาทโดยพิศดาร เพื่อประกอบพระราชวินิจฉัยอีกส่วนหนึ่ง คือ

ก่อนที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติการเนรเทศ ศก ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ขึ้นนั้น มีความมุ่งหมายที่จะปราบปรามคนชาติจีนเป็นสำคัญมากกว่าชนชาติอื่น ๆ เพราะทางราชการ และบุคคลโดยมากได้เริ่มรู้สึกมาแต่ พ.ศ. ๒๔๕๒ (ศก ๑๒๔) ว่า จีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารประกอบการค้ามาหาถิ่นแต่โดยปรกคิซุชอย่างเกี่ยวไม่ ย่อมประพฤติการอันเป็น สิ่งร้ายปราศจากความเรียบร้อยในบ้านเมืองอยู่เสมอเป็นเนืองนิตย์ การตั้งคุกเหล่าแลสมามคม คับหรืออั้งยี่เพื่อกระทำกรทุจริตนั้น ย่อมจะมีอยู่ประจำแก่ชนชาตินี้เป็นธรรมดา, เมื่อได้รวบรวม

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๑/๑๔ เรียบพระราชปฏิบัติ เรื่อง ฝ่าล่องซูลีพระบาททูลเกล้าฯ ขอพระราชทานแก้ไขพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑

เปนนกเหลาเข้าโคเช่นนี้แล้ว ความกำเริบและหนองอาจยิ่งทวีขึ้นจนถึงกอดการร้ายอันสำคัญ
ที่ปรากฏแล้วทั้งหลายคราว ถ้าจะคิดตามจำนวนเหตุการณ์เฉพาะในหน้าที่ตำรวจพระนครบาลเวลานี้
จะมีประชาชนที่ต้องหาในการกระทำผิดเป็นพันและประจำวัน คิดถึงคนชาติจีนที่ตองหาว่ากระทำ
ผิดราว ๓ ในส่วน ๕ ของจำนวนเหตุการณ์ทั่วไป

การที่จะไต่สวนหาหลักฐาน หรือแสดงหลักฐานในการพิจารณาเฉพาะนาตานั้น เป็น
การยากลำบากที่สุด เพราะเหตุว่าตามธรรมดาเมื่อคนพวกนี้รวบรวมกันเข้าเป็นหมู่เขาสมาคม
ลับไกแจ้ว ย่อมมีพวกพ้องคอยอุดหนุนช่วยเหลือทั่วไป และช่วยเหลือกันด้วยความพยายามที่สุด
ตลอดทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ซึ่งสามารถจะเรียไร (เตย) กันโดยไม่ยากลำบากอะไร การ
ช่วยเหลือเบื้องต้นก็ คือ พยายามจัดการทำลายล้างหลักที่จะเป็นประโยชน์แก่คดีนั้นเสีย หรือถ้า
ในคดีนั้นจะมีหลักฐานสำคัญอยู่ในพวกจีนด้วยกันแล้ว ก็พยายามช่วยเหลือปิดบังอำพรางเสียสิ้น
จึงไม่มีใครเป็นผลที่จะไต่หลักฐานจนพอให้ศาลลงโทษได้ตามวิธีพิจารณา ถ้าหากบางเรื่องที่จะ
พลาดพลั้งลงจนถึงตองรับพระราชอาญาแล้ว พวกพ้องก็ยังช่วยเหลืออุดหนุนให้ประโยชน์และ
เลี้ยงดูครอบครัวด้วยความสุขตลอดเวลาที่ตองรับโทษทัณฑ์ หรือบางครั้งก็การกระทำผิดตองตาม
ลักษณะกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นส่วนเบา ก็ไม่หวาดเสียวตองการที่รับโทษ กวดยประการเหล่านี้พวก
จีนชั้นเลวจึงพากันกำเริบหนองอาจกอดเหตุการณ์อื่นไม่เรียบร้อยตอบานเมืองและตอสวรรณชน
อยู่เสมอ ด้วยถืออำนาจและเชื่อว่าพรรคพวกสามารถจะอุดหนุนช่วยเหลือโดยไม่ละทิ้งกัน เป็น
ที่หนักใจแก่เจ้าพนักงานผู้รักษากฎระเบียบเรียบร้อยทั่วไป ทางราชการและตามความเห็นโดยมาก
จึงได้เห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า จำเป็นตองหาวิธีปราบปรามให้พอเพียงจึงจะรักษาความสงบ
ราบคาบสำหรับชนจำพวกนี้ให้เรียบร้อยได้

ในครั้งนั้นเสนาบดีเจ้ากระทรวงการที่มีหน้าที่ปกครอง มีกระทรวงมหาดไทยและ
กระทรวงนครบาลเป็นต้น มีความเห็นตองกันว่าควรจะมีวิธีการเนรเทศขึ้นไว้ โดยวาไทรย
หลักจากประเทศที่ใกล้เคียงปฏิบัติอยู่ จึงไต่ขอตองกระทรวงยุติธรรมให้นาย ยี่. ปากู จึงเวลา
นั้นรับราชการอยู่ในตำแหน่งที่ปลุกษากฎหมายให้ช่วยพิจารณาและออกความเห็นในเรื่องที่คิดจะ
มีพระราชบัญญัติการเนรเทศขึ้น ตามความเห็นนาย ยี่. ปากูอธิบายว่า "เรื่องนี้ได้รับกันอยู่ทั่ว
แล้วว่า ประเทศที่เป็นเอกราชมีอำนาจที่จะสั่งการเนรเทศคนตางประเทศได้ โดยเหตุผลว่า
ถาผู้นั้นอยู่ในพระราชอาณาจักรนาคแล้วจะเป็นที่เคื้อครอบงำราษฎร หรือเป็นคู่แข่งประเทศนั้น

ไม่พึงปรารถนาจะให้อยู่ในพระเศวตฉัตร และอ้างหลักถ้อยคำแบบธรรมเนียมและกฎหมาย
ในนานาประเทศทั่วไปหลายประการ ว่าเป็นประโยชน์แก่ราชการกองตระเวน โดยมาก
ประเทศใดให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานฝ่ายราชการเป็นผู้สั่งเนรเทศ โดยอ้างเหตุผลว่า
ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา ย่อมมีแก่เจ้าพนักงานฝ่ายราชการเท่านั้นที่จะตัดสินได้ว่า การที่คน
ต่างประเทศอยู่ในเมืองนั้นจะกระทำให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ราษฎรหรือไม่"

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ
กราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตออกกฎหมายเนรเทศไว้เป็น
หลักสืบไป ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประทานไว้ใช้เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๑๓๖๑
(พ.ศ. ๒๔๕๔)

เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว อรรถราชทูตอังกฤษได้มีหนังสือ
กราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวง
การต่างประเทศ รับรองว่า พระราชบัญญัติสำหรับเนรเทศคนเช่นนี้ เป็นการจำเป็นต่องมี
และทั้งเป็นคุณประโยชน์แก่รัฐบาลสยามด้วย แต่เองก็หวังว่า ตามพระราชบัญญัติเนรเทศ
พ.ศ. ๑๓๖๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ไม่มีข้อใดที่กล่าวถึงการใดลงแก่ชาวต่างประเทศ เพื่อเป็น
โอกาสให้เขาได้ยื่นคำร้องขอข้อยกเว้น อรรถราชทูตอังกฤษมีความประสงค์ที่จะขอว่า คนบังคับ
อังกฤษจะต้องถูกเนรเทศแล้ว ขว้ไป ณ ที่นั้นไม่มีโอกาสร้องทุกข์ต่อศาลที่มีอำนาจพิจารณา
ความระบือมาก่อน เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศได้ทรงมีสายพระตบตบไปยังอรรถ
ราชทูตอังกฤษว่า พระราชบัญญัตินี้เป็นหน้าที่ราชการทำไปสุจริตการไป ส่วนการที่จะอุทธรณ์
ต่ออุทธรณ์ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง ส่วนการใดลงนั้นตามใจถาวร
มาตรา ๖ ก็ดูเหมือนหมายถ้อยคำว่า เรื่องจริง ๆ ไปส่วนด้วย และทรงชี้แจงว่าพระราช
บัญญัตินี้ก็เป็นตามกฎหมายรัฐบาลฝรั่งเศส เซนต์เซนต์ เดวิดแมนน์ ปีศาจกักราช ๑๘๕๕ ภายหลังจาก
อรรถราชทูตอังกฤษได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอข้อยกเว้นโดยเสนาบดีกระทรวงการต่าง
ประเทศ ได้ทรงทราบความความถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ผลที่สุดก็เป็นอันเรียบร้อย เจ้า

พนักงานได้เริ่มจัดการตามพระราชบัญญัติเนรเทศนั้นเป็นบางราย รู้สึกควยเกล้าฯ ว่า เหตุการณ์
ที่เกิดแก่กรรมไม่เรียบร้อยของชนชาติจีนได้ลดน้อยถอยลง ตามรายงานกรมตำรวจพระนครบาล
จะเห็นได้ว่า เหตุที่พวกจีนยกพวกเที่ยวตีรันฟันแทงและเกะกะระรานตามถนนหนทางโดยพวก
มากนั้น นาน ๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง เจ้าพนักงานผู้เฝ้าที่ในการปราบปรามยอมรู้สึกในจุดประโยชน์
แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ด้วยกัน

ส่วนวิธีดำเนินการที่กระทรวงนครบาลได้ปฏิบัติอยู่นั้น ก็มีใ้เอาอำนาจในพระราช
บัญญัติเนรเทศไปใช้โดยขุมเพื่อให้ฉีกกับพระบรมราชประสงค์ให้มีใ้เลือกใ้แก่เฉพาะ
เหตุการณ์และบุคคลอันสมควร ซึ่งเห็นว่าใช้วิธีเนรเทศจะใ้ผลดีกว่าฟ่องร้องใ้ลงโทษในโรง
ศาลบางเรื่องเท่านั้น

หลักสำหรับการเนรเทศคนจำพวกนี้โดยใ้รอกการฟ่องศาลนั้น ใ้กว้างใ้เป็น

๖ สถาน คือ

๑ คนบางจำพวกที่จะก่อการวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง หรือที่เห็นว่าผู้นั้นอยู่ต่อไปจะ
กระทำใ้เกิดกรอนแกลสาธารณชน เช่นเป็นหัวหน้าอั้งยี่หรือหมู่ของ และสมาคมอื่น ๆ ที่ใ้กาย
ค้ำกั้นอย่างหนึ่ง

๒ คนที่ประเทอื่นใ้เนรเทศมาแล้วอย่างหนึ่ง นอกจากนี้เมื่อมีคดี ก็ใ้ฟ่องร้อง
ขอใ้ศาลพิจารณาพิพากษาไปตามธรรมดา

แม้บุคคลที่เข้าในหลักจะเนรเทศเช่นนี้ กอนที่กระทรวงนครบาลจะสั่งการลงไป
เกิดขาด ก็ใ้จัดการใ้สวนโถงถองแทจนมีหลักถานหรือเหตุผลอันแน่นอนแล้ว จึงใ้สั่งการ
ไปใ้โดยเสมอหน้าไม่ว่าบุคคลใด และขังยอมใ้ใ้โอกาสแก่พวกเหล่านั้นใ้มีเวลาทูลเกล้าฯ
ถวายฎีกา เพื่อทรงพระราชวินิจฉัยอีกชั้นหนึ่งควย รวมจำนวนที่กระทรวงนครบาลใ้สั่ง
เนรเทศพวกจีนออกนอกพระราชอาณาจักรนอกจากคำสั่งศาล ตั้งแต่มีพระราชบัญญัติการ
เนรเทศ พ.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) มาจนบัดนี้ รวมทั้งจำนวนพวกจีนที่ถ่อการค้าเรืบท่ำค้าขาย
สินค้าขี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ควย เป็นจำนวน ๔๐ คนเท่านั้น แต่กั้กระทำใ้พวกจีนมีความ
หวาดเสียวลงมาก เพราะหมคโอกาสที่พวกฟ่องจะช่วยเหลือใ้ จึงพยายามอยู่เสมอที่หา
ทางใ้ใช้วิธีการเนรเทศนี้เสีย แต่ไม่มีทางที่ใ้สำเร็จอย่างใ้ใดใ้

ถ้าหากจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้ใ้ใช้วิธีการเนรเทศ ดังที่กระทรวงยุติธรรม

จะแก้ไขให้เป็นอำนาจศาล ก็จำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างคดีธรรมดาทั่วไป ข้าพระพุทธเจ้า มีความวิตกเป็นลนเกล้าฯ ว่าหลักฐานอันเป็นสิ่งที่ศาลจะต้องการเป็นหลักไต่อย่างเกี่ยววั้น เป็นโอกาสที่พวกจีนจำช่วยเหลือศัตรวยเสียใคสมประสงค์ ความลำบากยอมตกอยู่แก่เจ้านักงานผู้รักษาการเรียบร้อยในท้องที่เป็นอันมาก พระราชาอาญาเป็นลนเกล้าฯ

เหตุที่ข้าพระพุทธเจ้าต้องกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยยักยาวเช่นนี้ ก็เป็นทางประกอบพระราชวินิจฉัยในส่วนการปกครองรักษาในนาที่เจ้านักงานฝ่ายบูรณาการทั่วไป หากไม่มีเจตนาที่จะหวงแหนป้องกันอำนาจในนาที่เสนาบดีกระทรวงนครบาล ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า ใค้รับราชการฉลองพระคุณอยู่ในเวลานี้ไม่ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าใค้รับหนังสือเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมแล้ว ไค้ไปกราบทูลเกล้าฯ ถวายอธิบดีกรมตำรวจพระนครบาล ก็มีความวิตกเป็นเดี๋ยวกั้นว่า ถาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปดวิธีการเนรเทศให้เป็นไปในาที่ตุลาการซึ่งจำต้อง มีการพิจารณาพิพากษาโดยดำคัมตามระเบียบวิธีการพิจารณาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าและอธิบดีกรมตำรวจพระนครบาลซึ่งมีรับผิดชอบต่อเหตุการณ์เรียบร้อยในาเมือง กงจะไปพบพระราชาอาญา ขอพระบารมีปกเกล้าฯ ปกกระหม่อมเป็นที่พึ่ง

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

(ลงนาม) ข้าพระพุทธเจ้า ยมราช ขอเดชะ

ภาคผนวก ง.

บัญชีจำนวนจับที่ได้เนรเทศออกไปนอกพระราชอาณาจักรสยาม ด้วยได้หลักฐานว่าเป็นอั้งยี่
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๓ - ๒๔๖๑

ชื่ออั้งยี่	ชาติ	จำนวน	หมายเหตุ
ชวนเซ่งกวน	แต้จิ๋ว	๔๕	
ฮาเกียม	"	๒๔	
ฮกลัก	"	๖๒	
ง้วนเฮง	"	๖	
ชวนเฮง	"	๔	
ชีวชวโก	"	๕	
ยิกววยเหม็ง	"	๔	
งูเทาหวย	"	๕	
เลยมังกอ	"	๑	
อี่ไป	"	๒๕	
เลาเงวี่	"	๔	
ชีวชวโก	"	๔	
กิมเฮงฮง	"	๑	
ทงเมงกอ	"	๒	
งิวชวโก	"	๒	
อึ้งฮุนตง	"	๑	
กิมล้งกุน	"	๒	
	รวมนักโทษออกกไป	๑๖๐	

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๐/๑๐ อั้งยี่ในมณฑลกรุงเทพฯ
พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๖๓

ยี่ห้อ	ชาติ	จำนวน	หมายเหตุ
สกบวณเอง หลี่เมง งฮัว สกคักฮัน บวณภูเหล่า ยิดตุง โปยักก ลิมยี่ถอง เองลก หัวลก เมงคูน	บอดคยกมา แต้จิ๋ว " " " กวางตุ้ง " " " ไทหล่า " แคะ	๑๖๐ ๔ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑	
	แต้จิ๋ว	๓๖	พวักเหล่านี้ไม่ทราบยี่ห้อ กงซี โทยเอ โยหมาย แจงโหมไม่ไคแจงยี่ห้อ กงซี
	แต้จิ๋ว	๑๑	จำเลยสักเครื่องหมาย ต่าง ๆ ทั้ตัวอักษรจีน และมีลายสักทั้งตัวกระทำ ให้สงสัยว่าจะเป้นพวก อองยี่

คำพูดของเจ้าพระยาบวรราช ซึ่งพูดในที่ประชุมพวกจีน
เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ที่กระทรวงนครบาล ๕

ที่ฉันให้ไปเชิญท่านทั้งหลายมาประชุมในเวลาวันนี้ ก็เนื่องด้วยเวลาที่พวกจีนในกรุงเทพฯ มีความเกลียดชังยิ่งนักขึ้น ในขั้นต้นก็เป็นแต่ใจทย ๆ พุก ๆ กัน ซึ่งเจ้าน้ำที่ก็ได้ทราบเหมือนกัน แต่เห็นว่าไม่เป็นการร้ายแรงอะไร ก็นิ่ง ๆ อยู่ ภายใน ๒๓ เดือนนี้เกิดมีพิมพ์ใบปลิวแจกกันขึ้นคือ ใบปลิวที่แจกนี้เข้าใจว่ามีที่สมาคมแห่งหนึ่ง (แล้วเสวยหยิบใบปลิวที่กลุ่ลุดงอยู่นี้ ส่งให้นายเขียวสุกแสง เป็นผู้อ่านใหญ่ที่มาประชุมทั้ง เป็นภาษาจีน) นี่เป็นใบปลิวที่แจกแล้ว เขาวางมีที่สมาคมจีน มีที่นั่นจริงหรือ (นายเขียวสุกแสงตอบว่า ที่นั่นไม่เกี่ยว) คราวนี้มาวันที่ ๒๕ หนังสือนี้ (ชูหนังสือให้ดู) ลงอีกฉบับมี ๒ ข้อให้อ่านให้พวกที่มาประชุมนี้ฟังหน่อย (แล้วส่งหนังสือให้นายเขียวสุกแสงอ่านเป็นภาษาจีน)

นี่เห็นได้ว่า การที่จะกระทำลงไปเป็นการที่เปิดเผยซึ่งไม่สมควรอย่างยิ่ง และเป็นคำที่ร้ายแรงมาก หนังสือนี้ฉันได้อ่านคำแปลแล้ว เมื่อเห็นเช่นนั้น เป็นหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงนครบาลที่จะต้องจัดการป้องกันอย่างแข็งแรง เพราะเหตุว่านี่ก็เป็นเมืองที่มีไมตรีกับกรุงเทพฯ พวกจีนที่เขา มาฟังพระบรมโพนธิสมภารท่ามาหาเลี้ยงชีพอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาอุปถัมภ์บำรุง เหมือนอย่างเดียวกับคนไทยไม่คิดแปลกอะไรกัน ถ้าจะว่าก็ได้เปรียบยิ่งกว่าคนไทยเสียอีก เพราะเหตุว่าไม่ต้องรับราชการทหารและทั้งอยู่ใต้กฎหมายสยามใดควยที่รัฐบาลสยามจะยอมให้คนจีนก็ตาม หรือชาติใด ๆ ก็ตาม มาทำลายผลประโยชน์ของชาติที่มีไมตรีกับกรุงเทพฯ ภายใต้อาณัติเปิดเผยเช่นนี้ไม่ได้เป็นอันขาด ที่ว่านี้ไม่เฉพาะแต่ญี่ปุ่น ถึงชาติอื่น ๆ ที่มีไมตรีกับกรุงเทพฯ ก็เหมือนกัน และในขั้นต้นอยากจะขอชี้แจงว่า พวกที่มานั่งอยู่นี้ ความจริงก็มีใจจะหาความว่า เป็นไปด้วยกันทั้งหมดก็หัดไม่ แคร่รู้สึกว่าเป็นผู้รู้จักผิด และชอบ และ เป็นพวกที่คงจะมีคณะมีพวกซึ่งอาจจะช่วยกันว่ากล่าวพวกชั้นคนเลวลงไป หรือพวกคนอื่น ๆ ต่อไปได้ว่า ที่จะทำการ เช่นนี้ไม่ได้เป็นอันขาด เพราะเหตุว่าอะไร ถ้าทำเขาแล้วก็เปรียบเหมือนหนึ่ง พวกจีนทั้งหลายเข้ามาอาศัยท่ามาหากินโดยความสุขอยู่ในบ้านเมืองนี้ กลับมาทำให้เจ้าของบ้านใดก็ตาม

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต. ๒๕/๑๒ ญี่ปุ่นขอความอารักขาในเรื่อง
จีนคิดจะทำกาบขอยคอดสินค้ายี่นในกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๕

เคื่อครอนจะถูกที่ไหน ทว่าก็ไม่เฉพาะแต่ยุบนี้ ถ้าจะมีใครประกาศอะไรออกไปเป็นการเสียดสีแก่ชาติอื่น ๆ
รัฐบาลสยามก็จะต้องปราบปรามเหมือนกัน แล้วฉันจะออกประกาศอีกฉบับ ๖ เป็นการตักเตือนกันทั่วไป
เมื่อใดออกประกาศแล้ว ถ้ายิ่งขึ้นจะกระทำกันอยู่ รัฐบาลจะต้องใช้อำนาจอย่างรุนแรง แล้วจะโทษว่า
รัฐบาลทำการรุนแรงไม่ได้เลย เพราะได้ตักเตือนกันแล้ว

คราวนี้เกี่ยวข้องกับที่จะให้ช่วยเหลือ แต่ขออย่าให้เข้าใจว่าฉันหาความว่าพวกที่มานั่งนี้
เป็นพวกหรืออะไรไปทั้งหมดก็หาไม่ ความจริงฉันเชื่อกว่าความนับถือว่า เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่จะไปช่วยจัดการ
อย่าให้มีเหตุขึ้นได้

ฝ่ายกองตระเวนได้จัดการไปเรื่อง ๑ คือ เจกเดี่ยว ๆ ไปกระซอกไม้ขีดไฟยี่ปุ่นที่สะพานเหล็ก
รัฐบาลก็ได้จัดการเนรเทศไปเสียแล้ว นี่เป็นส่วนฝ่ายข้างไม่ได้เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์

จะขอพูดกับพวกหนังสือพิมพ์อีกข้อ ๑ จริงอยู่หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ จะเรียกตามภาษาฝรั่ง
ว่า "ฟรี" ใครจะออกความคิดความเห็นอะไร ๆ ก็ได้ ถ้าไม่เป็นการหมิ่นประมาท แต่ว่าการที่จะลง
ประกาศลงไปว่า ถ้าใครไม่ทำเช่นนั้นจะต้องทำโทษ นั้นเป็นการที่ผิดกฎหมายโดยตรง และแม้แต่ไม่ผิด
กฎหมายก็เกี่ยวข้องกับแก่ความจรจาดของบ้านเมือง เจ้านายฝ่ายบูรณะการอาจจะจัดการตามอำนาจได้ หนังสือ
ฉบับก่อนและฉบับหลังข้อความคล้ายกันมีโชฎา (พระยาเจริญพุกว่า ขอความคล้ายกัน แค้นฉบับ ๑ ยกขึ้นเป็น
ข้อ ๆ อีกฉบับหนึ่ง เป็นจดหมาย) ฉบับก่อนเสมอเป็นบัตรสั่งแทนให้ เอาตัวไม่ได้ แค้นฉบับนี้มีเจ้าของ และ
เป็นการที่พูดโดยเปิดเผยผิดกฎหมาย แม้แต่ในเวลานี้จะฟ้องก็ฟ้องได้ แต่ในทางราชการที่ได้เคยปฏิบัติ
มาเรื่องเช่นนี้ในชั้นต้น อยากจะพูดเตือนกันเสียสักครั้ง ๑ ก่อน แต่การเตือนครั้งนี้คงถือว่าเป็นคำขาด
จะยอมให้ไม่ได้อีกต่อไป ด้วยเป็นคำที่ร้ายแรง อาจจะเป็นเหตุเป็นผลขึ้นในบ้านเมืองได้

คราวนี้ฉันอยากจะฟังว่า ในเรื่องเหล่านี้ใครใคร่มีความรู้อย่างไรบ้าง ที่มานั่งอยู่ที่นี้เนื่องจาก
เหตุเรื่องใด นายเชียวสุคตเสงดุขันธ์ขุนพุกว่า รับประทานกระดมมาวันนี้ เป็นผู้แทนสมาคมจีน ตั้งอยู่ครอก
กับต้นบุข และมีส่วนในหนังสือพิมพ์จีน ในชั้นแรกพระเดชพระคุณว่าถึงใบปลิว เกี่ยวของในสมาคมจีนที่ตั้งอยู่
กรุงเทพฯ ข้อนี้ต้องขอกราบเรียนว่า ตั้งแต่ตั้งสมาคมจีนนี้ได้ตั้งมา ๔ ปีแล้ว ยังไม่ได้เคยประพฤติการ
ที่นอกกฎหมาย หรือเป็นการที่ทำให้เคื่อครอนแค้นบ้านเมือง หรือคราวนี้ก็ได้เกี่ยวข้องกับสมาคมจีน สมาชิก
ก็มีไม่ถึง ๑๐๐ คน กลางคืนก็มัวเล่นมิดเสียด และใบปลิวฉบับนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสมาคมจีน ผมอาจปฏิเสธ
ได้โดยเหตุใด หนังสือพิมพ์เองก็ได้รับความช่วยเหลือต่าง ๆ ะขบอกว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ โดยเหตุที่
หนังสือพิมพ์ใดลงข่าวคำปฏิเสธของข้างพวกนั้น และได้ลงแจ้งความของทางข้าชายยี่ปุ่น เมื่อผมได้ลงคำ
ที่แก่ชาวและในวันสองวันมานี้ ถ้าผมไม่ได้เปิดเผยแล้ว บางทีราชการจะยังไม่ทราบว่าบุคคลในบ้านเมือง
จะมีคนคิดเช่นนั้น

ในเรื่องที่เกิดเรื่องบอยกอดคลื่นคันนี้ (นายเขี้ยวสุดแสงพูดว่าผมเชื่อว่าพ่อค้าในเมืองไทย
ไม่มีใครคิดเช่นนี้ มีตัวอย่างเช่นพ่อค้ารับซื้อโคมและไม้ขีดไฟมาจากเมืองนอก และต้องทำหนังสือคอนแทรกต์
จากเมืองนอก เบนดินเล็กไม่ได้ คนที่แฉเมื่อเขาอยากจะทำอะไรเลย ๆ ก็ยุแห้วว่าชาติเดียวกันเองควร
ซื้อของชาติเดียวกันคนจีนในบางกอกมีมาก)

ข้อที่ ๑ เพื่อจะให้ราชการทราบ ฉันทยังไม่เห็นชอบด้วย กล่าวคือ นายเขี้ยวสุดแสงเป็นคน
ที่รู้จักกับฉัน จะมาบอกเมื่อไรก็ได้เมื่อเขื่อนั้นทำไม่มาบอก (นายเขี้ยวสุดแสงพูดว่า ผมคิดว่าผมลงแล้ว)
ที่ฉันจะขอพูดวันนี้ฉันจกเอาไว้ ๓ ข้อ คือ

ข้อ ๑ รุ้ออยู่แล้วว่าการเป็นไปในเวลานี้อย่างไร ฉันทจึงขอว่าอย่าประกาศอันใดอันหนึ่งเช่น
อย่างนี้ลงอีกต่อไป

ข้อ ๒ คราวก่อนนี้ได้พูดกันครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อเกิดสงครามใหม่ ๆ ว่าอย่าไปออกกลางทะเล
เขาข้างใดข้างหนึ่ง เพราะเหตุที่กรุงสยามเป็นกลาง ข้อนี้ไม่มีใครประกาศอย่างหนึ่งอย่างใดเลย
เกรงครึกคึก ฉันทเป็นที่พอใจ

เรื่องนี้ก็เหมือนกัน ของดกกันไว้เสียดีกว่าอย่าไปกล่าว เมียดเรือบกระพกระแทก เพราะว่า
หนังสือพิมพ์พิมพ์ฉบับ เมื่อออกไปแล้วคนนั้นก็อ่านคนนั้นก็อ่าน เหมือนยิงยุงส่ง เสริมแก่คนไม่รู้คิดและชอบ

ข้อ ๓ เสรว่าจะมีโทรเลขก็ตาม หนังสือมาจากเมืองจันทคาม อันเป็นถ้อยคำที่รับ เยแรง
จะคัดมาลงหนังสือในเมืองไทยนั้นไม่ได้ (นายเขี้ยวสุดแสงพูด ข้อนี้ถ้ามีมิชชาแล้ว ก็คงจะปฏิบัติตาม)

เมื่อรวบรวมใจความที่ฉันเขียนทานทั้งหลายมาวันนี้ ก็มีประสงค์ ๒ อย่าง

อย่าง ๑ ขอให้ผู้ที่เปนหัวหน้าสโมสรไปช่วยกันว่ากล่าวตักเตือนแก่คนที่ควรพูดได้ อย่าให้คิดการ

เช่นที่วามาแล้วนี้ในกรุงสยาม อีกอย่าง ๑ ขออย่าให้หนังสือพิมพ์จันคักข่าวในเรื่องนี้ อันจะเป็นเหตุ

ให้คนเข้าใจผิดกันไปต่าง ๆ จนเปนเหตุขึ้น ถ้ามีเหตุขึ้นแล้วผลจะเป็นอย่างไรฉันจะบอกให้รู้ ขออนุญาต

พูดจริง ๆ ไม่ปก ก็จะต้องเที่ยวคลำหาหัวหน้า กวคขึ้นอย่างแข็งแรง เพื่อให้เหตุการสงบ ถ้าเช่นนั้น

แล้วพวกพ่อค้าที่ทำมาหากินจะเป็นอย่างไร จะเดือดร้อนหรือไม่ เจ้าพนักงานจับ วิละ ๑๐๐ นี้จะ ๑๑

ใครจะร้องว่ากระไรก็ตาม เพราะเป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องกระทำ มิใช่ว่าฉันจะขู่ ฉันทเอากำจริงว่า

ผลของการขานำจะเป็นอย่างไรมากแล้ว อย่างนี้ถึงเลี้ยว ในเวลานี้ไม่มีกฎหมายทำอะไรไม่ได้

จะยากอะไร พระเจ้าอยู่หัวจะทรงตั้งขึ้นเมื่อใดก็ได้เป็นกฎหมาย ที่ท่านจะปลดย้ายบ้านเมืองยุ้งนั้นเป็นไป

ไม่ได้ เพราะฉันทจึงขอให้ช่วยกันตักเตือนแก่คนที่ควรพูดได้ ถ้าเกิดเหตุหยุดหยิก หวยของเจ้าตัวเอง

ก็กคเหมือนกันจริงไหม ฉันทบอกจริง ๆ ถ้าไม่มัน ๆ อยู่แล้ว เรือเขามาถึง ฉันทจะให้พลกระเวนไปตรวจ

ดูว่าใครจะเข้ามาบ้าง ถ้าเห็นไม่ไคการฉันทจะเิกกลับไป การค้าขายจะเป็นอย่างไร (เจ้าสัวพูด เรือของฉม

เขาไม่ลงมาจากโน้น) พวกกันแต่เพียงในกรุงเทพฯ เมื่อมีเหตุขึ้นก็เคืองรอนไม่เป็นเรื่องเป็นราวเท่านั้น จะคิดค้นที่เมืองจีนหรือที่ไหนฉันไม่ว่า ขอแต่อย่ามาคิดในกรุงเทพฯ แล้วกัน เจ้าคุณเพชรฆาตมีอะไรเพิ่มเติมใหม่ (พระยาเพชรฆาต ปลัดทูลฉลองตอบว่า ไม่มี) เกิดเหตุขึ้นแล้วไม่ว่าจะค้าขายทางไหน ทางหัวเมืองก็คึกคัก พวกที่ทำหนังสือพิมพ์ พอจะจำหน่ายได้มาก ๆ ก็อาจจะน้อยได้ พวกพ่อค้าก็วิ่งโรยไปทั้งนั้น จะไม่มีประโยชน์อะไร (นายเชียวสุกแสงพูดว่า เรื่องนี้ผมกล้าปฏิญาณต่อหน้าใต้เท้าวรณาทัง ๕ เชื่อว่าสมาคมหรือพวกพ่อค้า หรือสมาคมที่จดทะเบียนพิชิตกฎหมาย คงไม่มีใครคิดเช่นนั้น ถ้าคนเคียวคึก ก็เท่ากับทำให้คนทั้งสมาคมเสียหายไปได้ โดยเจ้าพนักงานละลายสมาคมได้ เพราะฉะนั้นพวกสมาคมคงจะไม่ครกคร่าหรือบังอาจคิดการเช่นนั้น ตามความเข้าใจของเกล้ากระผมเข้าใจว่า สมาคมลับยังมีอีกมาก บางทีจะเกิดเหตุเหมือนคราวสไตรค์ คนกาดีไปท่ามาแจก คนดีพลอยเสียชื่อไปควย) ส่วนนั้นฉันพูดแล้วไม่ใช่หรือว่าฉันมิไต่หาความแก่พวกที่มันง้ออยู่กับฉัน ฉันตามมาพูดให้ช่วยกันว่ากล่าวกันต่อไป เสมอว่าช่วยกันกำจัดคนชั่วเหล่านี้ซึ่งเป็นคนชั้นต่ำ ๆ ส่วนสมาคมลับมีที่ไหน เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานจะสืบสวนเอาเอง (พระยาเพชรฆาต ปลัดทูลฉลองพูดว่า ฉันเชื่อว่าคงต้องช่วย ที่เชิญบรรดาท่านเหล่านี้มากช่วยเป็นพวกผู้ใหญ่มีความรู้เห็นฉึกและชอบ พวกเหล่านั้นคงเนื่องจากนี้ เมื่อใครแข็งแรงลงมาถึงคนเถาเหล่านี้ การอะไรที่คิดจากคนเถาอาจจะเป็นผลสำเร็จได้) (นายเชียวสุกแสงพูดว่า หนังสือพิมพ์เขมรในบางกอกมี ๓ ฉบับ คำน่าที่เกี่ยวกับบ้านเมือง ตามข่าวรายวันทุกฉบับ ร้องทุกวันว่า เมืองไทยเป็นกลาง เราอยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ไม่ควรจะให้เจ้าของบ้านเมืองเคืองรอน มีทุกฉบับเช่นนั้น) แต่ฉบับของนายเชียวสุกแสงนั้นไม่มีเจ้าของมีชื่อควย ถ้าฉันฟ้องพวกเจ้าของ จะเป็นอย่างไร (นายเชียวสุกแสงพูดว่า แต่หนังสือพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ไม่ใช่บอกว่าชาติใด) ที่จริงฉันก็ไม่ได้เป็นผู้พิพากษา แต่ไม่ใช่หมอกฎหมาย แต่ทางวาระมีใครออกหนังสือหมิ่นประมาทโดยไม่ออกชื่อ แต่ถ้าเอาคน ๓ คนมาอ่านเข้าใจว่าอย่างไรก็เท่านี้ก็พอแล้ว ข้อนี้ไม่มีผิดอะไรก็ถาม คนทั้งปวงเข้าใจเช่นนั้น (พระยาเพชรฆาต ปลัดทูลฉลองพูดว่า คำข้างบนเข้าใจผิดมากกว่าข้างล่าง) ไม่ต้องอ่านมากฉันก็เข้าใจว่าใคร นี่ฉันจะประกาศเนียบไปฉึกแจกอีกที ห้ามปรามเป็นการตักเตือนชั้นผู้ที่ต่ำ ๆ ลงไป ฉันจะว่าถึงการค้าขายในเวลานี้พวกฝรั่งก็ออกจะรวย ๆ ขาวนาเสียอีกกลับจะเสื่อมเสียบ้าง ตั้งแต่เกิดสงครามเมืองอื่น ๆ เสียหายกันมาก กรุงเทพฯไม่ค่อยยังชิวไม่เลว เหลือเกินคงเป็นบาง เราสบายอยู่แล้ว การค้าขายก็ชิวอยู่แล้ว จะหาความทุกข์ใส่ตัวทำไม อีกประการหนึ่งในปีนั้นฟ้าผ่าทางก็จะดี ราษฏรก็พากันนิยมชมชื่น ตั้งใจว่าเข้าป่าจะบริบูรณ์ การข้างนำของเราที่จะค้าขายต่อไปมีความหวังมาก เจ้าคุณเจริญจะมีอะไรตักเตือนเพิ่มเติมบ้างไหม

(พระยาเจริญ ฯ พูกว่า โศทวารภุมมาพุกพอแล้ว) (นายเขียวสุกแสงพุก ไม่มีอะไรจะดีกว่าประกาศของ
เจ้าคุณนั้นแหละ เพราะว่าการทำงานในหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ น้อยที่สุด รวมทั้ง ๓ โรง ไม่มากกว่า
๑๐๐๐ ฉบับ ส่วนพวกลาภกรรมันคงจะมีหน้า) (พระยาเจริญ ฯ พุก แจกที่หน้าแล้วให้เขาแจกกันเอง
ก็ได) นายเขียวสุกแสงพุกบอกว่า ไม่คิดออกมาหลายครั้งแล้ว ที่หนึ่งเห็นในหนังสือพิมพ์แพมภามา
ไทย) สิบออกได้ เจ้าน้ำที่คอของกูอยู่เสมอแต่พอออกก็ให้แม่ให้ฟังที่เคียว (นายเขียวสุกแสงพุกถาม
ที่เข้าใจว่า หนังสือใบปลิวไม่ได้พิมพ์ในเมืองไทย เพราะฉะนั้นเห็นได้ว่า เป็นคนชั้นต่ำไม่ใช่ชั้นสูง เป็นต้นว่า
ที่พิมพ์ใบปลิวเช่นนั้นทุกก็ไม่เป็นภาษา) นั้นแหละ เขาจะพิมพ์ที่ไทย ๆ ก็ตาม เราอย่าเขามาแจก
แลมาพิมพ์ในกรุงเทพฯ ก็แล้วกัน.

ในที่พูดเสนาบดี ขุขชอบใจทำนั้งหลายที่ได้มาประชุมเป็นการพร้อมเพรียงกัน.

ภาคผนวก ฉ

พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑^๑

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ทรงพระราชดำริเห็นว่าในเวลาสมควรที่จะประกาศขอพระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศคนต่างประเทศ ผู้ซึ่งอยู่ในกรุงสยามไปไม่เป็นที่สุขเกษมตา เป็นความเจริญแก่สาธารณชนนั้นให้ออกไปเสียจากกรุงสยาม และควรจะมีข้อบังคับสำหรับกับการที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ ถ้าการปรากฏขึ้นเมื่อใดว่า มีการจำเป็นเพื่อความสุกเกษมตาความเจริญของสาธารณชนที่จะตองเนรเทศผู้ใดคนหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่คนในบังคับสยามตั้งแต่กำเนิดมาแล้วนั้น ให้เสนาบดีผู้หนึ่งซึ่ง ได้รับอำนาจจัดการตามพระราชบัญญัตินี้ ออกคำสั่งบังคับว่าให้เนรเทศคนเช่นกล่าวนั้นออกไปจากกรุงสยามมีกำหนดเวลา และอากรที่จะให้ทำตามที่เขาบดนั้นจะเห็นสมควรแก่การนั้น

มาตรา ๒ เมื่อใดออกคำสั่งใหญ่โดยผู้หนึ่งซึ่งตองเนรเทศตามพระราชบัญญัตินี้แล้ว ให้เสนาบดีนั้นสั่งให้จับกุมแลักขังผู้นั้นไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง จนกว่าจะใดจัดการให้สำเร็จตามคำสั่งให้เนรเทศนั้น

มาตรา ๓ คำสั่งให้เนรเทศนั้น ห้ามไม่ให้จัดการตามคำสั่งนั้นจนครบ ๘ วัน นับตั้งแต่วันที่ใดส่งคำสั่งใหญ่ซึ่งจะตองเนรเทศนั้นทราบ

มาตรา ๔ ผู้ซึ่งเนรเทศเช่นนี้ มีอำนาจที่จะทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายร้องทุกข์ว่า คำสั่งเนรเทศที่ไ้รับนั้นเป็นผิดแลไม่ชอบด้วยเหตุการณอย่างใด ๆ ใดด้วย

มาตรา ๕ ถ้าผู้ใดคนหนึ่งซึ่งได้มีคำสั่งให้เนรเทศนั้น เป็นคนที่ได้แปลงชาติในกรุงสยามแล้ว คำสั่งเนรเทศนั้นจะต้องมีข้อความกล่าวไว้ว่า ได้เลิกถอนคืนหนังสือสำคัญสำหรับการแปลงชาติของผู้นั้นด้วย แต่การเลิกถอนคืนหนังสือสำคัญเช่นกล่าวนั้น จะต้องเป็นไปตามความที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คงเป็นตามคำสั่งนั้น ถ้าไม่ให้เป็นคนแปลงชาติ ซึ่งเสนาบดีว่าการต่างประเทศจะไต่รับพระบรมราชโองการให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาคด้วย

มาตรา ๖ ถ้าจะมีข้อปัญหาเกิดขึ้นในเวลาที่จัดการเนรเทศอยู่ชั้นใด ๆ ว่า ผู้ใดคนหนึ่งซึ่งต้องเนรเทศนั้นเป็นคนในบังคับสยามตั้งแต่กำเนิดมา ถ้าไม่ใช่ดังนั้นแล้ว ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้นำพยานมาเบิกให้เห็นจริงว่า ตนเป็นคนในบังคับสยามตั้งแต่กำเนิดมา

มาตรา ๗ ผู้ซึ่งได้เนรเทศออกไปตามพระราชบัญญัตินี้แล้ว ถ้าจะมาปรากฏอยู่ในกรุงสยามก่อนสิ้นเวลาที่กำหนดเนรเทศไว้เมื่อใด ๆ และคำสั่งเนรเทศผู้นั้นยังไม่ได้เลิกถอนเสียด้วยแล้ว ผู้นั้นจะต้องมีโทษ เมื่อพิจารณาเป็นสัจในศาลอันสมควรที่จะชำระคดีนี้ ให้จำขังไม่เกินปีหนึ่ง แล้วเนรเทศออกไปเมื่อจำขังครบกำหนดที่ตัดสินนั้นอย่างหนึ่ง ถ้าอีกอย่างหนึ่งให้จำขังไว้ไม่เกินสิบปี และเมื่อครบกำหนดแล้วไม่ต้องเนรเทศอีกต่อไป

มาตรา ๘ ในมณฑลกรุงเทพฯ นี้ ให้เสนาบดีกระทรวงนครบาล และในมณฑลอื่น ๆ ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้มีหน้าที่จัดการให้สำเร็จตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๙ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า "กฎหมายเนรเทศ ร.ศ. ๑๓๑" และให้ใช้ได้ตั้งแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเสีย

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๗ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๑ เป็นวันที่ ๖๕๖
ในรัชกาลปัจจุบันนี้

พระราชบัญญัติสัญชาติ พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

มีพระบรมราชโองการให้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมฤคกุลเกล้า
เจ้าอยู่หัว ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ทรงพระราชดำริเห็นว่าสมควรจะประกาศมูลนิติธรรม
ประเพณีให้แจ้งชัดว่าบุคคลจำพวกใดควรเข้าในลักษณะอันพึงนับว่าเป็นคนไทยได้ จึงทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติโดยมหามติตราสืบไปดังนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า พระราชบัญญัติสัญชาติ พระพุทธศักราช
๒๔๕๖

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นต้นบทกฎหมาย ตั้งแต่วันที่ ๑๐ เดือนเมษายน
พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

มาตรา ๓ บุคคลเหล่านี้ได้บัญญัติว่าเป็นคนไทย คือ

๑ บุคคลผู้ใดกำเนิดแต่บิดาเป็นคนไทย แม่เกิดในพระราชอาณาจักรสยามก็ดี เกิด
นอกพระราชอาณาจักรก็ดี

๒ บุคคลผู้ใดกำเนิดแต่มารดาเป็นคนไทย แต่ฝ่ายบิดาไม่ปรากฏ

๓ บุคคลผู้ใดกำเนิดในพระราชอาณาจักรสยาม

๔ หญิงต่างชาติผู้ใดทำงานสมรสกับคนไทยตามกฎหมายประเวณี

๕ คนต่างประเทศผู้ใดแปลงชาติมาถือเอาสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติ

มาตรา ๔ หญิงไทยผู้ใดทำงานสมรสกับคนต่างประเทศ ยอมสละสัญชาติไทย เมื่อนั้น
มีกฎหมายแห่งชาติฉบับบัญญัติให้หญิงนั้นถือเอาสัญชาติของยิวได้

มาตรา ๕ นอกจากขอมบัญญัติไว้ ในมาตรา ๔ แลมาตรา ๑๐ คนไทยจะสละสัญชาติ
ไทยโดยวิธีแปลงชาติได้โดยวิธีอื่นใด ๆ มิได้ เว้นไว้แต่ผู้นั้นจะได้รับอนุญาตจากรัฐบาลแล้ว

มาตรา ๖ คำร้องขออนุญาตนั้น ให้เขียนเป็นเรื่องราวยื่นต่อเสนาบดีว่าการต่าง-
ประเทศ และจะต้องระบุว่าตนปรารถนาจะเข้าหาสัญชาติใด

มาตรา ๗ การควรจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตนั้น สักแล้วแต่รัฐบาลจะพิจารณาเป็น
เสรีจขาด

มาตรา ๘ ถ้าว่ารัฐบาลได้อนุญาตแล้ว ให้เสนาบดีว่าการต่างประเทศนำเนื้อความ
นี้ลงประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๙ ให้ทำสำเนาประกาศนั้นลงสลักสำคัญ มอบให้แก่ผู้ยื่นเรื่องราวขอ
อนุญาตนั้น เมื่อเขาต้องประสงค์

มาตรา ๑๐ คนไทยได้รับอนุญาตจากรัฐบาลแล้ว เข้าถือเอาสัญชาติต่างประเทศ
ใด ถ้าว่ากฎหมายสัญชาติต่างประเทศนั้น มีข้อความยอมขยายตลอดถึงบุตรภรรยาของผู้ยื่นด้วย
บุตรภรณานั้นยอมสละสัญชาติไทยตามกัน

มาตรา ๑๑ หญิงไทยผู้ใดถือเอาสัญชาติต่างประเทศ เพราะใดทำงานสมรสกับ
คนต่างประเทศ ยอมกลับคืนมาเป็นสัญชาติไทยดั้งเดิม ในเมื่อการสมรสทำลายขาดจากกัน

มาตรา ๑๒ ให้เสนาบดีว่าการต่างประเทศมีหน้าที่เป็นผู้รักษาการให้เป็นไปตาม
พระราชบัญญัตินี้ แลให้มีอำนาจออกกฎข้อบังคับเพื่อให้สำเร็จความปฏิบัติพระราชบัญญัตินี้โดย
ชอบ เมื่อกฎเสนาบดีนั้นได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแลได้ลงประกาศในหนังสือราช-
กิจจานุเบกษาแล้ว ให้ถึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระราชบัญญัตินี้

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๒ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๕ เป็นวันที่ ๔๖๓ หรือ
ปีที่ ๓ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ฯ